[illegible]

[illegible]

[illegible] leggi [illegible]

Casamento

[illegible] Regine [illegible]

[illegible] in [illegible]

PETRI POMPONATII PHILOSOPHI ET THEOLOGI DOCTRINA ET ingenio præstantissimi, Opera.

De naturalium effectuum admirandorum causis, Seu de Incantationibus Liber.
Item de Fato:
Libero arbitrio:
Prædestinatione:
Prouidentia Dei, Libri V.

In quibus difficillima capita & quæstiones Theologicæ & Philosophicæ ex sana orthodoxę fidei doctrina explicantur, & multis raris historijs passim illustrantur, per autorem, qui se in omnibus Canonicæ scripturæ sanctorumque doctorum iudicio submittit.

Cum Cæs. Maiestatis Gratia & priuilegio.

BASILEAE, EX OFFICINA HENRICPETRINA.

1567

ILLVSTRISSIMO AC PIENTISSIMO PRINCIPI ET Domino, D. Friderico comiti Palatino Rheni, Sacri Romani imperij Electori, Bauariæ duci, &c. Domino ſuo clementiſsimo, Guilhelmus Gratarolus Bergomas, medicus & philoſophus, Collegij medicorum Baſileæ Decanus,

S. D.

VT tuę celſitudini hũc librum à me dicatũ ſupplex nunc etiam porrigere audeam, digniſsime princeps Elector, facit non tantum authoris doctiſsimi ac clariſsimi authoritas, ſed etiam tuæ celſitudinis Chriſtiana pietas, eruditio & manſuetudo mihi iam diu inter alios innumeros cognita, cum aliâs, tum potiſsimum circiter triennium ela-

ipsum, quãdo amplissimus uir Vidamus de Chartres ex Anglia rediens, & Heidelberga iter faciens, apud tuam Celsitudinem aliquandiu fuit, & me inter non paucos alios suo in comitatu haberet: cum enim aliquando in pulcherrimæ arcis area nostrũ aliquot spectabundi essemus, me, agnitum esse medicũ, dignata est tua Celsitudo compellare, ecquid mihi de tuę Celsitudinis seniori medico uideretur, siquę illum uidissem? respondi paucis, doctissimum uirum Ioannem Langium (nunc felicis memoriæ) me iam antea per eius ad me literas, perq; illius æditas eruditissimas & doctas lucubrationes, nouisse: quẽ die sequenti uisitaui suis in ędibus, inueniq; iucundum & promptum
in ea

in ea decrepitate ſenem, dignũ qui Neſtoreos annos uiueret, cum adhuc prodeſſe omnibus conaretur: amplius memor ſum, quàm lætos habuerim quatuor aut quinq; illos dies, quibus in inclyta iſta T. C. ciuitate & illuſtri Academia uixi, doctos uiros & profeſſores aliquot audiendo & alloquendo, qui mea commemoratione non egent, ſuis non ſemel æditis lucubrationibus clariſsimi. Qualẽ in tota urbe modeſtiam & quietem uidi? ut mihi tunc ſuccurreret dictum illud: qualis rex, aut etiã, qualis ſacerdos, talis populus: id quod hiſce dieb. ueluti confirmauit iunior T. C. filius hac tranſiens in Gallias, biduum hîc moratus, qui ea in adoleſcentia, non uulgari eruditione præditus,

mira humanitate cum morum grauitate coniuncta, omnibus qui illũ uiderunt & allocuti ſunt perplacuit, præſertim uerò doctis ac pijs, ut talis ac tanti patris nequaquam degener filius dici poſsit. Hæc inquã, tum alia tuæ Celſitudinis præclara ornamenta, notiora toti Europæ quàm ut mea ſterili & ineptá facundia enumerentur, in cauſa fuerunt, ut hoc egregiũ uolumen maiori ex parte nunc primũ in lucem editum, tuę Celſitudini, ut bonarũ rerum ac ueritatis ſapienti ac fortiſsimo patrono à me dicaretur, & commendaretur. Huius libri partem eam quæ de naturalium effectuum cauſis, ſeu de Incantationibus, à me aliâs ante annos decem æditam, nuncupaueram ac miſerã

illuſtriſ-

illustrissimo, felicis memoriæ, principi Othoni Hērico Electori, cuius Celsitudo haud dedignata est suis literis mihi gratias agere, ac se memorem futurum scribere: quod in alia uita fieri poterit, cum non diu pòst, graui ualetudine, fato concesserit. Reperti sunt postea istius authoris (qui ante annos 40. celeberrimus in præcipuis Italiæ Academijs philosophiam professus est) postremi ab eo scripti libri quinque de Fato inscripti, qui continent doctas tractationes de Libero arbitrio, Prædestinatione, & Prouidētia Dei, contra Alexandrum Aphrodisæum, & alios similes parum Theologos & minus Christianos Philosophos eius temporis, aut etiam nostri, tanto acumine

ſolidisq́ rationibus & argumẽtis ſcripti, ut digni à noſtris cenſoribus iudicati ſint, qui in publicum tandem prodirent; uoluit ergo magnificus & doctus typographus ſimul ob maius lectoris commodum iſta coniungere non ſolum eiuſdem authoris, ſed etiam ferè ſimilis argumenti opera.

Hic omittere nec poſſum nec debeo, quin ulterius de authore illiusq́ laboribus aliquid contra nonnullos ignaros illius obtrectatores & Ariſtarchos dicam: qui illũ de animæ immortalitate non bene ſenſiſſe nugantur, cum ipſe in libro ea de re ante annos 45. ædito ex Ariſtotelis mente loquatur: in iſtis uerò, ut legenti amborum librorum poſtrema & prima capita & alibi

etiam clarè patet; se ut Christianũ decet sentire ac tenere asserit, & ecclesiæ iudicio non semel atq; iterũ se suaq; subdit: & testibus ijs qui eũ nouerunt superstitem, piè pro eo tempore, uitam cum morte commutauit: nam se ac sua ecclesiæ catholicæ subiecit, siq; diutius uixisset, mirum quàm fuisset ueritatis acerrimus (ut puto) assertor: exemplo aliorum multorum, qui prius boni philosophi, uti diuus Augustinus, Iustinus matyr, & alij plerique, postea, Dei gratia, non minus boni theologi etiam euasere, subdentes ac cõciliantes philosophiã pedissequam reginæ scientiarum Theologiæ sacræ ac solidæ: quorũ catalogum, receptorum plurium etiam patrum, recensere facilè possem,

ſem, ſi iam oporteret, quid pro il-
lis aut contra illos dico, qui ad pau
ca animaduertentes, omnes philo-
ſophos eſſe hæreticos imò & hære-
ſiarchas eſſe pronunciant, Deiquе
dona & res in ſe utiles & bonas cō
temnunt, hypocritæ ac φίλαυτοι. fa-
ceſſat autē inanis & Sophiſtica illa
Philoſophia, cōtra quam Apoſto-
lus loquitur: Nam de ſolida & cū
Chriſtiana doctrina & pietate con
iuncta nobis eſt ſermo. Sed hæc me
lius declarare poterit inter alios T.
C. doctos uiros Thomas Eraſtus,
ἰατροκώτατος καὶ φιλοσοφώτατος εὐσεβής.
Non pigebit ſaltem aliqua ex par-
te huius authoris laudem ſubijce-
re ab elogijs doctorum uirorum a
pud clariſsimum hiſtoricum Pau-

lum Iouium, qui de illo ad uerbum ita ſcripſit: Petrus Pomponatius Mantuanus, in Philoſophia præceptor meus, inter Peripateticos illuſtres primum ſuggeſtus locum obtinuit: reliqua poſſunt ibidem legi à quocunque literato. Namq; ne apud ſapientiſsimum ideoqúe occupatiſsimum Principem longior ſim, finem hîc dicendi faciam, ſi tuā Celſitudinē rogauero, ut pro ſuo in bonas literas amore, boni cō ſulat, q; ſub ſuo Illuſtriſsimo nomine in lucem prodire hūc authorem uoluerim, non tam elegantem quā doctum & candidum, licet tanto Principe non ſatis dignum: & me in ſuorum fidelium clientum numero habere dignetur, paratum

non

nō ſolum tuæ Celſitudini, ſed omnibus eius amicis pro uirili gratificari quacunq; in re me Deus Optimus Maximus idoneum ſuis donis fecerit: quē ſuppliciter oro per Ieſum Chriſtū, ut tuam Celſitudinem protegat, tueatur, & diutiſsimè conſeruet, in ſui nominis laudē & gloriam, & eccleſiæ ſanctæ ac orthodoxæ ædificationē, Amen.

Baſileæ kalend. Martij

M.D.LXVII.

INDEX IN PETRVM Pomponatium, omnium quæ huic autori insunt.

angelos

aristo-

campa=

causa

dei

diago=

dolor

F

genius

intelle-

L

medici-

morum

operis

peccare

philoso-

Ranæ

succes=

uespæ

Deus

FINIS.

ERRATA.

Prior numerus paginam, posterior uersum deno-tat. Pag. 2. uers. 22. *contactu* 3. 3. *adscribebat,* 14. 19. *generaret,* 31. 22. *affectus,* 32. 19. *excantationibus* 45. 21. *fiant* 56. 18. *oculata* 65. 22. *munimina* 80. 8. *sit* 91. 24. *affectis* 115. 9. *protestamur* 216. 18. *infelicem* 229. 8. *exitium* 273. 12. *uicinæ* 301. 22. *consideranti* 344. 7. *ratiocinatur* 388. 18. *ineuitabiliter* 416. 7. *casuales. ibid.* 9. *casualibus:* 440. 15. *argumentis* 468. 24. *inintelligibile,* 489. 24. *determinatæ* 515. 16. *uilitatẽ:* 611. 17. *in* 634. 11. *quandoquidem* 645. 16. *periodicat* 765. 26. *Deo* 777. *dele priores tres uersus.* 785. 26. *conculcat* 884. 18. *paribus.* 885. 12. *doleret* 943. 24. *factum,* 999. 14. *competente.*

PETRI Pomponatii Mantuani, ad excellentissimum medicum physicum Mantuanum compatrem suum, epistola.

SIGNIFICASTI MIhi per literas tuas, cũ duorũ puerorũ quorũ alter morbo ueluti erysipilate laborabat, alter uerò in ignẽ inciderat, medẽdi curam suscepisses, quendam superuenisse qui hos pueros solis uerbis & carminibus nulloq́ alio usus ingenio liberauerit: addisq́ alium fuisse, cui ferrum infixum erat, quod nulla medici arte euelli ualuit, ab eodem tamen eademq́ ratione euulsum fuisse. adiungis quartũ miraculum, instrumentum quo utimur in secernẽda farina, quod uulgo tamisium appellant, solis uerbis ab eodem fuisse

Scribendi operis huius occasio.

 motum:

motum.cumq́ præcātatór iste uixisset, quem quæritis? pueros teneros in uase uitreo inspexisse uarias personas. Quæ cū tibi præter naturæ ordinem uiderē/tur, rogasti me ut quid de hoc sentiam, aperiam: præcipueq́ quid ad hoc uerisi= militer Peripatetici dicere possent. Scribis ulterius, assentiam'ne tribus legibus Dæmones introducētibus, nihil est profectò quod dubitemus, quādoquidem apertissimum sit hos mirabiles effectus per Dæmones ipsos fieri: non minus & aperta est solutio apud Auicēnam, cum ponat intellectui benè disposito & à materia eleuato, omnia materialia obedire Quare, pluuiæ, grandines, & reliqua huiuscemodi ab humana anima fieri possunt. Verùm utrumuis horum Aristoteli manifestē aduersatur: nam neque Aristoteles admisit dæmones, ueluti leges affirmāt, neque aliquid agens sine contractu posse agere existimauit, ueluti ad Auicennæ positionem sequitur: Quare nulla respondendi uia Peripateticis uidetur esse relicta. Dicis quoq́ ulterius, te quādam responsionem aliàs à Petro

Trapolino Patauo cōmuni nostro præceptore audiuisse, quam tamen ipse Alberto scribebat, uidelicet uerba & characteres esse instrumenta corporum cœlestium, quare huiuscemodi horum uirtute tales effectus posse producere, non esse impossibile. Verùm, addis hoc tibi minimè placere, tum quoniam omnia talia uerba & tales characteres consimiles effectus producere possēt, quod minimè uerum est: tum quia non apparet quid & quomodo corpora cœlestia in talia uerba & characteres imprimere possint pro talium effectuum productione. Et cadit quæstio an semper sic imprimant, aut solum aliquando: nō enim semper, quoniam hoc est experimentū: sed solum casu. Amplius, uoces per se solum immutant auditum, hic autē immutatur sensus tactus, cum sanetur aut infirmetur. Signa quoque sunt quantitates, aut qualitates in quantitate, quorum nullum est agens per se, ut dicit Commentator in quarto Physicorum. quam igitur actiuitatem possunt habere? erit igitur aliquid alterum,

cuius uirtute hoc fieri possit, quæ (ut dicit) inprimitur à cœlesti corpore: quæ ergo sit prima uirtus patet. Si hæc fierent à corpore cœlesti, uerisimile est quòd non secundum quancunque dispositionem & situm corporum cœlestium hæc fierent, sicuti apparet de cęteris effectibus eorum: nam non secundum quancunque dispositionem & situm luna facit fluxum & refluxum. Verũ uidemus tales homines in omni tempore talia operari: non igitur hæc fiunt ex influxu corporum cœlestium. aliter nostrum esset uirtutes cœlestiũ reducere ad opus, & eas retrahere: quandoquidem in nostra potestate sit uoces proferre, & illa signa facere: hoc autem non uidetur ueritati consonare. Quare magna superest dubitatio Peripateticis, ut tibi uidetur, Vir clarissime, rem & laude & tuo ingenio dignam petijsti, certè humeris meis longè imparem: etenim cum de his aut parum aut nihil Aristoteles uerba habuerit, difficile est quid ipse senserit uelle indicare: adde, cum multi hoc facere tẽtauerint, ridiculi habiti sunt. Quare, uere-

or ſi ego hoc tentauerim ne temerarius habear, & forte ridiculoſior eis fiã. Verũ cum tua amicitia apud me nihil aut ſanctius aut antiquius ſit, quanquam tantũ diſcrimen ſubeam, ne iura amicitiæ uiolare uidear, tibi morem geram. Quòd ſi rei non ſatisfecero (ut uereor) nõ parum mihi erit petitioni tuæ ſatisfeciſſe: non enim poſtulas tibi aperiam quid Ariſtoteles ſenſerit, (hoc enim fortaſsis uires noſtras ſuperat) ſed quid Ariſtoteles ſenſerit, quod noſtrum exiſtimem, pro poſſe aperiam. Vale,

Bononiæ 24. Iulij Anno M.D.XX.

Finis epiſtolæ.

PETRVS
Pomponatius de naturalium effe-ctuum cauſis, ſiue de Incanta-tionibus.

Caput primū, in quo nōnullæ dubitationes adducūtur aduerſus ponentes tales effectus à dæmonibus fieri.

NOs igitur tuæ petitioni ſecundū vires noſtras ſatisfacere cupientes, dicemus in primis, nos tecum ſentire, uidelicet quòd tutior reſponſio eſt data ſecundum leges, & maximè ſecundum Chriſtianam: quanquā Peripatetici in aliquibus euadere uideantur. nō tamē in omnibus, veluti in ſubſequētibus oſtendemus: videt̃ enim neceſſariū quod omnino dæmones habeamus ponere nō ſolū ex decreto eccleſię, verū etiā ut ſaluemus multa experimenta: Sed de hoc infra. Quoniam tamen petis quid de hoc Peripatetici ſentiant, dicam tibi quid de

Neceſſariò eſſe dæmones.

quid de hoc opinor: Et primò cur negēt hoc fieri à dęmonibus posse. Et prætermissis vniuersalibus rationibus quibus negantur dæmones (quoniam illę non sunt ad propositum) tres in pręsentiarū mihi videntur etiam pręcipuæ, quas ex inuentione nostra formaui: Prima itaq; & præcipua est hæc: Si dæmones talia operantur, hoc quidem fieret intelligendo & volendo, quoniam artifex intelligit & vult effectum quem per se producit: sed nullus videtur esse conueniens modus quo dæmon talia possit intelligere & velle: quod sic probatur. Quoniam si A dęmon (exempli gratia) intendit ab isto, vt pote Socrate, euellere sagittam infixam quæ ingenio medici nō potuit euelli, oportet ipsum dæmonem & intelligere Socratem & hāc sagittam & ea quæ requiruntur ad talem curam omnia, quę sunt singularia, quoniā primo metaphysic. Actus & operationes sunt ipsorum singularium. quomodo igitͅ dęmō talia singularia cognoscit? aut agitͅ per species, aut per essentiā ipsiusmet dęmonis, aut alterius à dęmōe: pri-

Prima ratio pro negātibus dæmones dari.

ſmum non uidetur poſſe dari: quoniam quod ſic intelligit per eſſentiam ſuam, illud intelligens aut eſt cauſa rei intellectæ, ueluti omnes ponunt de Deo, qui omnium eſt cauſa, & omnia intelligit: imò Cōmentator 12. Metaph. cōment. 51. hoc aſſerit de omnibus intelligentijs per comparationem ad ſuos effectus rei intellectę, ueluti penes illos qui tenent intelligētiam inferiorem per eſſentiam ſuam intelligere ſuperiorem, quoniam effectus eſt ſuperioris, ueluti author de cauſis & Albertus affirmant. Verū neutrumuis dari poteſt in propoſito: neq; enim intelligentia quę eſt dæmon, eſt effectus ipſorum inferiorū, ut de ſe notū eſt: neq; cauſa, & maximè ſecundum aſſerentes dæmones: quoniam tantum applicant actiua paſsiuis, & non res ipſas creant. Si uerò detur quod intelligat dæmon per eſſentiam diſtinctā ab ipſo dæmone, nulla eſt ueriſimilitudo, quod iſta ſint ipſæmet res intellectę, ueluti etiā quidam finxerunt, utpote quod dęmon intelligit Socratem per ipſammet eſſentiam Socratis. Verū iſtud penes meeſt

Singularia quot modis intelligantur.

in intel

in intelligibile, & est fictio supra omnes fictiones. quomodo enim res materialis potest esse intellectio & forma intellectus? quod si detur quòd Socrates secundum esse immateriale est forma intellectus, uerum tale esse Socratis non est, nisi ut existit in immateriali productiuo, utpote in Deo, uel in intelligentia mouente cœlum, uel ut repræsentatur per speciem intelligibilem, quorum nullum est esse reale Socratis. Præterea Socrates secundum esse suum immateriale, est uniuersale: uniuersale autē non magis repræsentat hunc quàm illum: quare sic omnia repræsentarentur, & intelligerentur. Cum autem & præterita & præsentia & futura intelligant, sic & infinita intelligerent dæmones. Amplius, quoniam nō magis iste dęmon hęc intelligeret quàm quicunque alter: quare aut omnes æqualiter effectū istum producerent, (quod non dicunt) aut nulla rationalis caussa posset assignari quare magis iste quam alter. Et nō minus ista uidentur sequi, si etiam dæmon talia intelligat per suam essentiam, ut satis no-

tum est. Quare nullo modo uidetur quòd dæmones ista singularia intelligant, siue per essentiam suam, siue per essentiam rerum singularium intellectarum, neq; per essentiam aliarum rerum distinctam ab ipsis dæmonibus: quandoquidem illæ alię res non habent eandem communicationem cum dæmonibus, ut posśint esse eorũ intellectiones: relinquitur igitur si dæmones intelligunt talia singularia, quod per species intelligant, ut communis uia uidetur asserere. Verùm & istud non uidetur posse sustentari, quoniam aut intelligerent per species congenitas, aut de nouo acceptas: si per congenitas, aut igitur uniuersales, ut pote quo per speciem hominis distinctè omnia singularia cognoscerent, & sic de asino & quibuscunque alijs speciebus: aut secundum alterum & alterum indiuiduum, alteram & alteram speciem haberet. horum primũ non uidetur posse assingnari, quoniam si per unam & eandem speciem ut pote hominis, omnia indiuidua cognoscerent, uel igitur simul omnes cognoscerent,

Quod Dæmones nõ intelligant singularia per species.

rent, & sic infinitum cognosceret distincte, quod non uidetur posse admitti: Sic enim dęmon infinities infinita cognosceret, cum sint ferè infinita secundum speciem, & secundum unamquãq; speciẽ infinita indiuidua, cũ nõ magis pręsentia quam pręterita & futura cognoscat. Si uerò per talem speciem uniuersalem solum aliqua singularia cognoscat, nõ est reddere causam rationabilem cur cum species illa uniuersalis æqualiter sit omnium repręsentatiua, magis repræsentet unum quàm alium: nisi fortaßis dicatur quòd species illa tantum repræsentat singularia quæ sunt: quod tamen rationabiliter non uidetur dici posse: primò quidem, quoniã cognitio dęmonis de Socrate, non esset quid absolutum, sed quid respectiuũ, eademq; cognitio inciperet & desineret esse in dęmone, ueluti alicui incipit & desinit esse ęqualitas & similitudo & uniuersaliter omnis relatio, quę potest alicui euenire ex sola tamẽ relatione facta in alio. Vnde dęmonẽ cognoscere Socratem, esset perinde ac si Socrates fieret æqualis

lis Platoni, nulla mutatioue facta in Platone, quòd minimè dici poteſt: Nam æqualitas nullum abſolutum dicit, neq; aliquid reali ſuperaddit qnantitati: quod ſecus facit cognitio Socratis. Eſt enim aliquid reale, & aliquid abſolutum. Oportet enim ſi aliquod de nouo intelligat ab aliquo, quod ei qui intelligit, aliquid de nouo adueniat: poſſet tamẽ aliquis de nouo aliquid intelligere, eſſe uerum in intelligente adueniente, ſed hoc tantum in re extra: vt intelligente me prius te ſedere, te non ſedente: & poſtea te ſedente idem intelligere, haberẽ tunc nouam intellectionem ueritatis, nulla re in me acquiſita. Sed de intellectione minimè uerificari poteſt: Veritas enim primo eſt reſpectus intellectus, & non intellectio: ut ſatis notum eſt. Præterea, ſic præterita & futura à dęmone non intelligerentur, quod falſũ eſt, neq; ab eis conceſſum, quandoquidem & ſecundũ ipſos & ſecundum ueritatem, præterita memorantur, & futura prædicunt: niſi quis etiam fingat dæmones habere diſcurſum. Quare relinquitur quod dęmõ per ſpe-

Quomodo noua intellectio fiat in aliquo.

per ſpeciem vniuerſalem ſingularia nõ cognoſcat. Si igitur ponatur quod ſecũ dũ vnumquodq; ſingulare quod à dæmone intelligitur, propria habeatur ſpecies: aut igitur omnium ſingulariũ ſpecies cõgenitas habet, aut ſolum aliquorum. Si primum, certè multa uidentur ſequi incõmoda. Primò quidẽ ſic acta infinita diſtinctè ab uno quoq; dæmone intelligerẽtur, vt de ſe notũ eſt, quod non videtur poſsibile. Amplius in eodem ſubiecto eſſent infinita eiuſdẽ ſpeciei ſpecialiſsimæ & abſolutæ. Præterea ferè nullus antiquorũ poſuit quod ſpecies ſingularis materialis ſit in noſtro intellectu, quando minus in ipſis intelligentijs? Conſimiliter dicatur ſi detur quòd ſolum aliquorũ ſingularium dæmon ſpecies habeat, nã tunc ſpecies ſingularis ſolum repręſentata eſſet in intellectu immatẽrialium: & non videtur rationabilis cauſa quare aliquorum ſic, & aliquorum non. Et eſto quod ſpecies Ciceronis non fuiſſet ſibi cognita, non poſſet intelligere Ciceronem: & ita non procurari poſſet ſanitas per præcantationem,

onem, quod non videt̃ uerisimile: quādoquidem isti præcantatores omnibus promittant sanitatem. Superest igitur: si dēmō singularia cognoscat, quod cognoscat per species nō congenitas, sed de nouo receptas. Vel igitur istæ species generantur in intellectu dæmonum ab ipsis dęmonibus, aut ab alijs. nō est fingere quod ab ipsis: quoniam nullus videtur modus sic rationabilis generandi species, quoniam generarentur aut per cognitionem præcedẽtem, aut sine cognitione: non primum, quoniam nō est fingere quæ sit illa præcedens cognitio, quæ talem speciem generet, tũ quoniam neq; vniuersalis cognitio, quoniā vniuesale non magis respicit vnum singulare quam alterum. quare aut omnia singularia generares, aut nullum singulare, quę dici non possunt in proposito: neque cum singulariter cognitis, quoniam eadem caderet quęstio, videlicet, quomodo deuenisset in cognitionẽ talis singularis: tum quoniam talis cognitio vel esset abstractiua, vel discursiua, quorum nullum videtur esse dicendum

An dæmon per species de nouo acceptas cognoscat.

sin omnino abstractis â materia: tũ quæ esset illa cognitio, quæ determinatè generaret, vt pote cognitionem Socratis? non enim omnis cognitio indifferenter uidetur generare talem cognitionem. Et certè nisi fingẽdo dari potest quæ sit illa. Relinquitur igit, quod sine cognitione præcedente: & sic naturaliter generaretur. Et tunc circumstant difficultates, quas non leue esset soluere: vt puta, Quare magis nunc quã prius, et quare magis istius quàm illius? & quare magis in isto dæmone quàm in illo? essent etiã vniuersaliores difficultates, vt quomodo intelligẽtia de nouo accipiat, cũ videatur per authorem libri de causis, esse plena formis? quomodo etiam possit agere in seipsam? quæ quoniam vniuersalia sunt, relinquamur, ne proprios terminos videantur transcendere. Superest igitur, si tales species de nouo recipiant, quod ab alijs recipiant: quæ ista igitur sunt? aut igitur ipsa fuerunt materialia quæ de nouo intelligũtur, ut multi dixerunt: aut aliqua immaterialia. Si detur secundum, est valde difficile intel

ligere

ligere quid ſit illud, & quomodo fiat illud. nam aut omnia immaterialia faciũt talem actionem, aut nõ omnia: & quouis dato, ſtant vndique anguſtiæ: nam ſi omnia, ſuperuacanea eſſe videtur actio quandoquidem unum ſufficeret. Amplius aut omnia immaterialia eandem ſpeciem inducerent, aut vnumquodq; propriam. Si prima, omnes præter vnã ſuperfluæ erunt: & quæ eſt illa quæ ſupereſſet, cum omnes ſint ęquales? Si uerò omnes ſubſtantiæ immateriales concurrerent ad cauſandam ſpeciem, ſicut multi nauim trahentes, tunc nullus illorum de per ſe eſſet potẽs; quod videtur ridiculum: quandoquidem una albedo poteſt cauſare ſpeciem albedinis, quando igitur magis in immaterialibus etiã modus ille producendi eſſet valde dubius? quoniam cauſa immaterialis determinatum non producit effectũ niſi limitetur: & quęro de limitatione, & nõ videtur fingibile quid ſit illud. Quòd ſi quis propter hęc dicat alteram partem, videlicet quod ab ipſis materialibus producantur, vt pote quod Socrates in dęmo-

dæmone producat speciẽ Socratis, veluti hæc albedo in oculũ producit speciem sui, & sic de reliquis, quod multi dixerũt, adhuc nõ uidetur satisfacere. Primò, quoniam sensibilia non agũt intellectum nostrum nisi prius agant in sensus, imò neq; prius in media, vt secũdo de anima dicitur, & ab Auerroẽ ibi assignatur ratio: & in lib. de memoria & reminiscentia. quanta igitur ipsa materialia minus agere poterunt in intellectus penitùs abstractos? oporteret etiam in abstractis ponere intellectum agentem & passibilem, & quòd de nouo ipsa intelligentia immutaretur. Amplius an omnia sensibilia agerent in dæmones, an aliqua sic & aliqua non? quod si quisquam vtrunq; vel alterum det tantum, absurda uidentur sequi. Si enim omnia agunt æqualiter, infinitæ ferè generabũtur & corrũpentur in intellectu dæmonum, cum semper fiat generatio & corruptio: si verò aliqua determinatio? preterea quomodo dæmones audiunt nostra verba, vident nostras imagines, sentiũt nostra signa? certè non leue est mo-

Quomodo sensibilia in intellectum agant.

dum aſſignare. Ad hæc, cur magis iſte dæmon quàm ille? cum ſit innumerabilis illa multitudo? neq; eſt fingere quod omnes hoc faciant veluti ſuprà dictum eſt. quare cõcludentes primã rationem,

Primæ rationis concluſio.

dicamus, quia ſi dæmones talia operari non poſſunt niſi uolentes, & non uolũt niſi intelligant: non poſſunt autem intelligere niſi ſecundum aliquem modorum aſſignatorum, nullus autem illorũ modorum videtur poſſibilis in dæmonibus, igitur dæmones talia operari nõ poſſunt, quod erat prima ratio.

Secunda ratio.

Secunda ad idem eſt, quoniam ſecundum aſſerentes talia fieri à dæmonibus, dęmones ipſi, exempli gratia, ſanitatem non inducunt immediatè alterando, ſed applicando actiua paſſiuis, ut etiam uidetur eſſe ſententia Auguſtini 3. de Trinitate, & in pleriſq; alijs locis:

Vnde noſcant tanta dæmones.

Ex acumine intellectus & ex longa experientia multa nouerunt, quę humanus animus tum ex hebetudine intellectus cognoſcere non poteſt, tum ex paucitate experientiæ, cum parum uiuat. Et pręter hæc materialia obediunt dæmonibus ſecun

dum

dum motum localem, tantum quãtum diuina uirtus permittit: quare cognoſcentes dęmones huiuſmodi medicamina, aſportant ea, & applicant ipſis infirmitatibus unde poteſt ſequi ſanitas. Verũ iſta uidentur incredibilia, primo quidem, quoniã iſta medicamina ſunt corpora, ſunt enim uel herbæ, uel ſuccus, vel lapides, uel aliquid huiuſmodi, quę ſunt uiſibilia, & ut in pluribus odorabilia: mirum autem uidetur quod non uideantur, & ſenſu olfactus nõ percipiantur, imò, ex quo tanguntur vulnera, nõ ſentiantur ſenſu tactus: ſi enim muſca carnibus noſtris adhæreat, illico ſentimus. Amplius quomodo illa medicamenta ſunt tã pręſtò ipſis dęmonibus, ut quaſi ſubito trãsferantur ab ultimo oriente in ultimũ occidentem, uel econtrà: uel igitur dæmones ſecũ ferunt pyxides aut peras aut ſacculos plenos emplaſtris et ſuccis, ueluti chirurgi & pharmacopolę: quod ſi ſic eſt, mirũ eſt quod ab omnibus non uideantur, niſi dicantur dęmones etiam ſenſus noſtros faſcinare. Tertiò, quoniam per cauſas natu-

Vt noſcas unum eſſe relinquere ſenſum propter rationem, uide etiam epiſt. 38. Io Langij.

rales nos possumus huiusmodi experimenta saluare, neq; est aliqua ratio cogens hęc per dęmones operari: Ergo in uanum dæmones ponuntur: ridiculum enim & omnino fatuum est relinquere manifesta, & quę naturali ratione probari possunt, & quęrere immanifesta quæ nulla uerisimilitudine persuaderi possunt. hoc autem in subsequentibus ostendetur, cum ad has rationes in subsequentibus respondebimus.

Caput secundum, in quo quædam ponuntur dubitationes circa opinionem Auicennæ.

SCribis adhuc etiam posse responderi secundum opinionem Auicēnę, sed hanc esse damnatam ab omnibus. Ego quidem existimo hāc opinionem esse falsam, & præcipuè quoniā orthodoxa ecclesia eam damnat. Verùm, nos subijciendo dictis Peripateticorum, credo efficaci ratione eam conuinci non posse, neq; persensata posse impugnari, & fortasis (quod pertinaciter non affirmo)

mo) non repugnat sententię Aristotelis opinio Auicennę.

Caput tertium, in quo quædam supponuntur pro uia Peripateticorum.

SEd quoniam non petis à me quid leges dicant, uel quid senserit Auicēna, sed quid uerisimiliter existimem de hoc Aristotelem sensisse: ideò cupiens tibi in hoc morem gerere, priusquā ad formalem rationem uel dubiorum solutionem deueniamus, primò secundum Peripateticos uolo supponere quędam ex quibus postea satis apertę poterunt singillatim responsiones patêre ad vnū quodq; dubiorum. Supponamus itaq; primo, herbas, lapides, mineras, extracta à diuersis animalibus, & vniuersaliter omnia quæ concurrūt ad artē medicam, imò ad omnes ferè operationes humanas, corpora alterare, aut immediatè per qualitates manifestas manifestè alterando corpora in qua agunt, aut mediatè alterare, quoniam conuertuntur in uapo-

Prima suppositio, quot modis medicamina corpus alterēt.

in uaporem, quæ sic conuersa postea alterant corpora, aut aliquando alterare per occultam alterationem & inuisibilem. Exemplum primi, sicut ignis calefacit, aqua frigefacit & consimiliter faciunt multa composita ex elementis, siue sint simplices medicinę siue compositę secundum modum loquendi medicorum. Exemplum secundi, sicut rhabarbarum non purgat choleram nisi actuatum fuerit per calorem naturalem, & in uapores conuersum fuerit. Exemplum tertij, sicut magnes attrahit ferrum neq; per qualitatem unā de primis, neq; per unam de secundis, neq; quoniam magnes uertatur in uaporem, sed per qualitatem insensibilem quę ignoratur, sicut docet quotidiana experientia: & consimiliter apparet ferè in infinitis: hæc suppositio non indiget probatione, quoniam ab omnibus uniuersaliter conceditur. Supponitur secundò, non unū tantum genus esse eorum quæ operantur secundum tertiū modum, imò ferè infinita. Nam Magnes attrahit ferrū: Adamas resistit eius operationi: Saphirus fugat

Secunda suppositio, quæ et quot agant à proprietate occidita.

fugat anthraces, oculos fouet: & sunt ferè infinitæ uirtutes occultæ, de quibus Albertus in secũdo mineralium tracta-tu 2. cap. primo, 11. 17. & alibi multa & mirabilia dicit: multaq́ alia sunt cõnumerata à Marsilio Ficino capite primo, libri quarti Theologiæ Platonis. Et qui vult hæc accumulatim exquirere, uideat Pliniũ & doctores scribẽtes de Simplici medicina. Supponit tertio, quod aliquando aliqui habẽtes cognitionem istorum sic operantium secundum tertium modum, inducũt aliquos effectus, quos vulgares uidentes & nescientes reducere in causam, (quoniã insensibiliter operetur huiusmodi causa) credũt talia fieri aut à Deo, ut ab Angelis, aut à dæmonibus, & existimant homines ipsos talia operãtes habere familiaritatem cum angelis uel cũ dæmonibus, & multotiens habere locutionem cum eis, qui tales homines de rebus multis instruãt ipsisq́ multa prædicãt. Vnde si quis uideret Echeneidem de genere piscium semipedalis lõgitudinis, detinere nauim ducentorum & amplius pedum cũ suis

Tertia suppositio, uulgarium erroris causa, est ignorantia.

Echeneis.

armamentis, nõne existimaret hoc fieri vi dæmonum, aut diuina uirtute? quis si eundem piscem, eandem nauim detinere uideret undiq; uentis & remis impulsam, non negaret hoc ui naturali minimè fieri posse? Quis, si lanceam à pisce Torpedine tactam digito attingeret ac in stuporem incideret, hoc ex natura piscis factum existimaret? cum ibi non appareat modus talis effectus? & tamen hæc uerissima sunt & experta, ut 24. libro de animalibus refert Albertus ex sententia Plinij & aliorum grauissimorum authorum. Reperiuntur etiam herbę & lapides pluuias & grandines prouocantes, & aliæ apposite eas repellentes, ut ijdem grauissimi authores testantur. Quare ignauũ & prophanum uulgus & rudes homines quod non norũt fieri per causas manifestas & apparentes, in Deum uel in dæmones referunt: nec hoc contingit solummodo fieri circa tales operationes, uerùm & circa actus prudentiæ & sapientiæ, ipsarumq; artium. Doctissimus enim uir & sanctissimus Boëtius (ut de seipso refert primo de Con

Torpedo.

Vulgus cæcum in iudicando.

Boetij sapiẽtia

de Cõſolatione) ob admirabilem eius ſcientiam hac nota non caruit: Exiſtimatum enim eſt ipſum habere cõmertium cum ſpiritibus immũdis. Galenus quoque medicorum princeps, cum multa ex ſcientia medicinæ, quæ antè ægroto contigiſſent dicere ſciret, & futura prædicere, creditus eſt hoc ex arte dæmonũ facere, quemadmodum de ſeipſo refert: & ſic de infinitis fermè alijs contingit. *Galeni præſagia.*

Quartò ſupponitur, quod ſicut in herbis, lapidibus, & animalibus inueniuntur tales & tantę diuerſæ uirtutes: ita in tota ſpecie humana non repugnat reperiri conſimiles uirtutes, ſit quod aliqui participent de natura unius herbę, aliqui uerò alterius: & ſic dicatur de cæteris. Suppoſitio ſic perſuadetur, nam cõmuni omnium conſenſu homo eſt medius inter æterna, & generabilia & corruptibilia: & non tantùm ponitur medium per horum excluſionem, uerùm & participationem. Quare participare poterit de omnibus extremis: et ſic aliquis homo aſſimilatur uni extremorum, aliquis alteri. hoc idem experimento manifeſta- *Quarta ſuppoſitio, in humana ſpecie reperiri mirabilia.* *Homo quid ſit*

Virtutum & uitiorum seminaria sunt in homine.

nifestatur: nam secundo Ethicorum, & in septimo eiusdem, quãquam uirtutes & uitia non sunt nobis profecta à natura, sunt tamen in nobis horũ seminaria. Vnde aliqua homines naturaliter inclinantur ad unam uirtutem uel uitium aliquod, aliqui uerò ad opposita siue ad alias. Quare iussit Plato & approbat Aristoteles, ut pueri artes & scientias discant ad quas sunt inclinati, aliter aut nũquam proficiẽt, aut parũ. hinc est quod aliquos uidemus ut Deos, aliquos ut bestias, aliquos uerò homines tãquam inanimatos. Quare, secũdo Ethicorum uirtutẽ heroicam attribuit hominibus qui multum de diuino participant: bestialitatem hominibus qui multum bestijs appropinquant. Et quotidiana experientia docet hoc: nanque aliqui homines dicuntur Iouiales, aliqui Saturnini, aliqui Mercuriales, & sic de cæteris, secundum quod in proprietatibus conueniunt cum illis. aliqui sicut leones, aliqui ut uulpes, aliqui ut lupi. Quare Albertus in primo suo de animalibus ex sententia approbatorum physionomorum

Pueri quando in scientijs aut artib. proficiãt

Hominum magna uarietas in moribus.

rum & philoſophorum dicit, quod homines in membris aſsimilantibus animalibus gerũt naturam illius animalis, unde homo dictus eſt paruus mundus, quoniam tota natura tã ſuperorum quã inferorum, in natura humana eſt comprehenſa: quamuis & ob alias cauſas ſic nuncupetur. Suppoſitio itaq; eſt conſonans rationi & experimento. Quintò ſupponitur ex tertio de anima, quod anima ſenſitiua cum recipiat ſpecies omnium ſenſibiliũ, quoquo modo eſt omnia ſenſibilia: & intellectiua omnia intelligibilia. Quare cum omne quod eſt, aut ſit ſenſibile aut intelligibile, humana anima cum utrunq; comprehendat, ſenſum uidelicet & intellectum, ipſa erit omnia: Eſt enim ſenſus in actu, ſenſibile in actu: & intellectus in actu, intelligibile in actu, totũ patet ex tertio de anima. Supponitur ſextò, quod quantũcũq; ſenſus in actu, ſit ſenſibile in actu, & ut ſic ſolum ſecundum eſſe ſpirituale & non reale: (Vnde ſecundo de anima, oculus uidens colorem dicitur coloratus ſpiritualiter, & non realiter: & deſiderans

Homo cur paruus mundus dictus.

Quinta ſuppoſitio, anima quomodo ſit omnia.

Sexta ſuppoſitio. Specierum productio.

derans dicitur ipsum desideratũ: & in-telligens ipsum intellectũ, eodem mo-do, scilicet secundum esse spirituale) ni-hil tamẽ prohibet, imò est necessarium, quod ipsa species spiritualis realiter producat rem cuius est species, si agens fuerit potens, & passum benè dispositum. Suppositio manifestatur & auctoritatibus & experimentis, ratione quoque persuadetur: authoritate quidẽ, quoniam Aristoteles in libro de motibus animalium secundum communem numerationem commento 6. sic ad literam dicit: Alterant autem phantasiæ & sensus meditatiões. id est, sensus enim statim sunt alterationes quædam existentes: phanthasia autem & intelligentia habent rerum uirtutem: aliquo enim modo species intellecta calidi & frigidi, aut delectabilis aut tristabilis, talis existit qualis quidem & rerum unaquæque. Propter quod tremunt & timent intelligentes solum: hæc autem omnia passiones & alterationes sunt: alteratis autem in corpora hæc quidẽ maiora, hæc autem minora sunt: quòd autem modica permutatio

tatio facta in principio, multas & magnas faciat differentias, deinceps non immanifestum est, uelut gubernaculo secundum aliquid modicum transposito, magna pro re fit transpositio. Adhuc autem secundum caliditatem aut frigiditatem, aut secundum aliquam talem passionem cum fiat alteratio extra cor, et in hoc secundum magnitudinem in sensibili parte, multam facit corporis differentiam in ruboribus & palloribus & tremoribus & horum contrarijs. Principium igitur (quemadmodum dictum est) motus, quod in operabilibus persequibile et fugibile: ex necessitate autem consequi meditationi & phantasiæ ipsorum caliditas & frigiditas. Tristabile enim fugibile, delectabile autem persequibile. sed latet circa modica. hactenus hæc. Sunt aūt tristabilia & delectabilia omnia ferè cum frigiditate aliqua & cū caliditate: hoc autem palàm ex passionibus: Audaciæ enim & timores & ad Venerea motus & alia corporalia tristabilia & delectabilia, hæc quidem secundum partem cum caliditate & frigiditate sunt,

te sunt, hæc autem secundum totũ corpus: memoriæ autem & species quasi idolis utentes his, aliquando autem minus, aliquando magis, causæ eorũdem sunt: & reliqua quæ sequũtur. Eandem sententiã habet sectione septima Problematum per omnia ferè problemata: non pono breuitatis causa. hoc etiã experimento probari potest, Aristot. 9. de Naturis animaliũ cap. 38. sic scribit: Sed vt quoq; animalia pro suis effectibus agere. Sic pro suis quoq; actionibus affici mutariq; moribus solẽt. Partes etiam corporis nonnullæ sæpenumero ratione agendi immutantur, ut in auium genere euenit: Gallinæ enim cum mares uicerint, cucurriũt: & exemplo marium temptant superuentu coire: crista etiam caudaq; eriguntur, ita ut non facile an fœminæ sint, liceat cognoscere: nõnunquam etiam calcaria his nascuntur. Iam uerò & mares nisi sunt nonnulli, qui cũ fortè fœmina interijsset, officio fœminę fungerentur in pullos, ducendo, fouendo, educando: ita ut nõ ex eo uel cucurrire uel coire appetant: quin & inde à primo

Gallinarum miri affectus.

primo naturę ortu ita nonulli mares effœminati proueniant, ut neq; cucurriant, neq; per coitum agere uelint, & Venerem eorum qui tentent superuenire, patiantur: & reliqua quæ sequuntur. Auicenna quoq; 9. de Animalibus, capite de moribus animalium, post multa sic scribit: Et de mirabilibus animalium est, quod gallina quando uincit gallum in pugna, erigit cristam quasi esset gallus, & aliquando nascitur illi cornu in crure ut gallo. Et in hoc percipi potest obedientia naturę cogitationibus. Et quãdo moritur gallina uel dimittit pullos, gallus efficitur pius supra ipsos, sicut si gallina esset, & non luxuriat illo tempore, & agit se in mollitie sicut si esset gallina: & reliqua quæ sequuntur.

Copiosissimus autem Marsilius Ficinus de his loquitur capite primo, 13. libri de theologia Platonica: Sic enim scribit: Fantasiam quatuor sequuntur effectus, appetitus, uoluptas, metus et dolor. Hi omnes, quando uehementissimi sunt, subitò corpus proprium omnino, nunquam alienum, afficiunt. quantos *Affectuum* [illegible]

ardo-

ardores uel uindictæ cupiditas ciet in corde, uel libido uoluptatis in iecore: imò & in pulſu ex eius mutatione cognouit medicus Eraſiſtratus Atiochum eſſe amore Stratonicæ captum. Rurſus cupido nocendi, freqnenti intuitu quã pernitioſè pueros alioſq́ molliores faſcinat? Quàm manifeſtè prægnantis mulieris auiditas, tenerũ fœtum inficit rei cogitatæ nota? Quàm uarios filijs ſuis geſtus figuraſq́ parentes, & quantum diſsimiles ſibi imprimũt, propter uehementem rerum diuerſarum imaginationem, qua dum coëunt, caſu aliquo afficiuntur: quo fit, ut diſsimiliores ſint admodũ inter ſe homines figura geſtuq́, & quàm queuis inter ſe in quauis ſpecie bruta. Quàm ſepe malefica uolũtas extationibus ſuis & ueneficijs vulgo fertur nocuiſſe hominibus & plantis ac brutis: adde quòd gulones nonnulli, epulas quaſdam auidius cogitantes, ſaliuam ſuam ſimili quodam ſapore inficiunt. Pueri quoq́ & grauidæ mulieres propter nimiam uetiti cibi potus'ue auiditatem, liqueſcunt, deſiliunt, dilabũtur.

Faſcinatio.

Prægnantis auiditas.

Extationis uis.

Gulonum appetitus.

tur. hæc & similia efficit appetitus. Lætitia quoque uehemens (non minora hęc perimere subitò potest corpus, & sæpè morbo leuare. Nõne Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus obiêre repente vterque accepto tragicæ uictoriæ nũcio? mater uero uiso filio à pugna redeunte, subito expirauit. quid ergo dolor possit, nullus ignorat. molesti cum etiam tetri spectaculi cuiusdam gustus, inficit & prouocat nauseam solo aspectu. Pueri nonnunquam & grandiores cum amaram potionem offerri uident alicui, statim sentiũt amarã in ore saliuam, quam vehemens mouit imaginatio: ijs nonnunquam tali quadam cogitatione aluus quoque laxatur, & quod mirabile est, nonnullis stupescunt dentes ex aspectu aliquo & auditu. Quid misericordia, quæ dolor quidam est? nõne miserantis corpus ita nonnunquam malè afficit, vt corpus alterius uidet affectum? quod declarant hi qui sanguinis humani aspectu statim spiritu deficiẽte labũtur. & hi quibus dolent cubitus, cum uident aut audiunt alterius cubitum uulneratum.

Lætitiæ effectus.

Doloris uis.

Imaginationis uis.

Misericordia quid possit.

Metus neratum. Quid metus? an non sæpe ex fenestris altis in terram despicientes, præ formidine caligamus & contremiscimus? pallemus cum repente timemus: sicut & uerecundi rubent: timore subitò cor trepidat, arrectæ stant comæ, uox faucibus hæret, deficitque uita, uel morbi diutini sequuntur. nonnunquam morbos curat metus, ut singultum, & quartanam febrem. Quando autem metus uehementissimus cum uehementissima auiditate concurrit, nonnunquam effectus mirabilis prouenit. Hinc, ut est apud Herodotum, cum Crœsum regem quidam ex Persis interficere uellet, filius Crœsi antea mutus, propter ingentem tum mortis paternæ timorem, tum clamandi cupiditatem, subitò soluit linguam, ac magna voce clamauit, ô uir ne interficias Crœsum: inde uocalis factus est. Quamobrem affectus illi quatuor corpori dominantur penitus, cum illud vndique mutent. Sunt autem hi motus ipsius animi. nam quantum animus bonum quodpiam indicat aut malum, tantum cupit, gaudet, timet, & dolet. Vnde sequitur

Metus cum auiditate exemplum.

quitur corporis naturam animæ motibus penitus subijci. hinc fit, ut vultus humanus tū inclinati animi perspicua signa, tum effectuum singulorum indicia certissimè præ se ferat. illa quidē soli physiognomi, hæc etiam uulgares intelligunt. Quis non facile cognoscat patientem, timentem, iratum, & gaudentem animum, & mœrentem? possem & multa alia huic proposito deseruientia adducere, sed hæc satis esse putaui. Non minus & ratione hoc persuadetur: species nanque siue ideæ in Deo, in intelligētijs, & in anima inferiori inueniuntur, estq; de Dijs nomen dictum analogicè: unde & prius dicitur de ea quæ in intelligentijs, & postremò de inferioribus. Quare, ideę diuinę imago est causa ideati, etiam sine aliquo instrumento. Deus enim produxit hunc mundum uisibilem per ideam mundi quæ est in mente diuina, & sine aliquo instrumento, quādoquidē ipse est causa omnium, ut dicit Boëtius in 3. de Consolatione. Idea autem rerum fientarum quæ est in intelligentijs, produxit hæc inferiora mediā-

Corporis natura animæ motus sequitur.

Idea diuina mundi.

tibus instrumētis æternis, quæ sunt corpora cœlestia, ut dicit Commentator 2. de Generatione, commento 51. & 26. duodecimi metaphysices: Quare nihil inconuenit si idea quæ est in mente nostra quæ est species, producat aliquando suam ideam secundum esse reale mediātibus instrumentis corruptibilibus, quę sunt spiritus & sanguis, ubi passum fuerit dispositum. quapropter patet suppositio sexta. Supponitur septimò quod quamuis per species in anima, & passiones (ueluti dictum est) ad intra, & in corporibus in quibus reperiuntur, fiant tam mirabiles effectus: nihil tamen prohibet quin & ad extra & in corpora aliena, aliquando consimiles operentur effectus: suppositio patet, quoniam stat passum similiter esse dispositum ad extra, sicut ad intra: imò & aliquando magis ad extra, & agens habere sufficiens dominum: ergo cōsimiles actiones possunt prouenire ad extra: totum enim patet. Nam sicut Socrates est dispositus pro uno affectu, ita & Plato potest esse dispositus. & cum à corpore existente in pas-

Idea in mente nostra, quid possit.

Septima suppositio.

Fascinationis uis et causa.

in pafsione,quafi femper procedit euaporatio ad extra taliter infecta uel affecta ficut intra:confimiles igitur producētur effectus in Platone ad extra, ficut in Socrate ad intra. hoc etiam patet de vetulis fafcinantibus: de homine uehementer excandefcente: de fputo & anhelitu hominis ieiuni: de ferpentum fibilo:et fic de infinitis.imò ratione diuerfitatis pafsi,puer fafcinatur, & nō uetula:quoniam puer eft naturæ teneræ. Et infectus pefte alium inficiens aliquando uiuit,imò eft fanus,& qui ab eo inficitur, moritur: quoniam ille poteft refiftere, hic uerò minimè: & fic de alijs. quare fi hoc in noxio fieri poteft, etiam poterit fieri in iuuatiuo. Vt nanq; refert Plutarchus in uita Alexādri Magni,homines lętabantur & confortabantur in eius approximatione, quoniam carnes eius redolebant.& amplexus adolefcētium boni anhelitus eft medicina temperata,fecudum medicos. Octauo fupponitur ex fententia Auguftini 3. de Trinitate, & ex multis alijs eius locis, quod fere ab omnibus modernis Theo-

Boni odoris uis.

Octaua fuppofitio.

logis acceptum est, dæmones immediatè mouere corpora motu locali, sed non immediatè alterare. uerùm cum concurrit alteratio: hoc fit per corpora naturalia, q̃ passo clàm uel apertè fuerunt applicata ab ipsis demonibus. Suppositio patet ex communi cõsensu nostrorum Theologorum: & hæc sint supposita.

Caput quartum, in quo ex suppositis secundum Peripateticos, respondetur ad dubia proposita.

HIs itaque suppositis & taliter dispositis, nunc modo respondeamus ad dubia proposita secundũ principia Peripateticorum. Et primò ad tria prima, scilicet ad illa de pueris illis, quorũ unus patiebatur combustionem ignis, alter uerò erysipelata, & ad illud in quo ponitur de ferro infixo & euulso: Et dicemus ad hæc tria simul, primò quod sine auxilio dæmonum & angelorum, nisi dicamus angelos esse intelligentias, quæ tãquam causæ cœlestes concurrũt ad omnem effectũ in hoc inferiori mundo: Verũ loquimur de angelis ut leges ponunt:

ponūt: Dico quod ſine aliquo iſtorum auxilio, per cauſas merè naturales poſſumus ſaluare hos caſus, & quod incredibilius eſt, non contradicendo orthodoxæ eccleſiæ: quomodo autem hoc poſſit fieri, tribus modis oſtendo. Primus modus eſt iſte, quoniam ſanitates iſtæ in tribus prioribus caſibus uel ſaltem in primis duobus fuerunt inductæ per alterationem. nam duo primi erant morbi complexionales præcipuè, quamuis fortaſſe coniuncti fuerint compoſitionali morbo propter aliquam ſolutionē continui: uerum præcipuę ambo peccabant in complexione: quare ex tertio artis paruæ habebant curari per contraria ſcilicet per infrigidationem, quam manifeſtum eſt eſſe alterationē: ſed per ultimam ſuppoſitionem dæmones hoc facere non poterunt, niſi applicando actiua paſsiuis quæ naturaliter operantur. Cum itaq; nō repugnet aliquem hominem cognoſcere ex ſcientia naturaliter habita per ſtudium illa quæ applicātur per dæmones, & modum applicandi, quandoquidem hæc naturalia ſunt, &

naturaliter operãtur: possibile est igitur hominem consimilia operari sicut dæmonem & angelum absq; penitus aliquo eorum auxilio: ergo conclusio uera quæ fuit intenta. Vnde profectò non uideo si hoc conceditur fieri à dæmonibus secundum modum ab eis assignatum, quin & hoc fieri possit per humanum ingenium. Verùm huic fortasse dicetur quod si hæc fierent humano ingenio, & secundum istum modum, tunc uideremus applicationes medicaminũ, & apponere manus parti ægræ: & æger sentiret alterationem. Non enim uidetur uerisimile sanitatem illam fuisse inductam ex frigiditate, & quod æger nõ senserit ipsum frigefieri: Similiter autẽ non est in opere dæmonum: Verũ illud nihil est, quoniam quæstio stat si fiant talia â dæmonibus, quoniam illa medicamina sunt corpora sensibilia, quomodo igitur latent ægrum & assistentes? forte dicetur quod dæmon fascinat & præstiget sensus ægri & assistentiũ: Sed hoc non uidetur penitus soluere, quoniam ista fascinatio & illusio seu prestigiatio fit

Obiectio.

Responsio.

tio fit alterando ſenſus: ſed omnis alteratio facta immediate à creatura, fit à corpore, & naturaliter: contingit autem illud ſic faſcinans eſſe notũ homini. quare & homo poterit taliter operari ſicut & dæmon operatur: & ſic rurſum ſtat concluſio, ut patet. de illo autem quod dicitur, an æger dum ſic ſanatur ſentiat in ſe aliquam alterationem, ego neſcio. Verùm hoc ſcio, quod ſi quod adducitur uerſus ſanitatem, ſic inductam arte dæmonis, ſentiri debeat: utrobiq; enim eſt operatio naturalis, ſed ſolum differunt ratione applicantium, quæ per ſe nõ faciunt differre. Ex iſto modo ſequitur quod aliqui multa ſunt operati ſecũdum naturalem & aſtronomicam ſcientiam, & tamen uel ex ſanctitate crediti ſunt iſta operari, uel ex necromantia: cũ tamẽ neq; ſancti neq; necromãtici ſint. Sequitur etiã, ſi uerum eſt quod à multis approbatis uiris dicitur, ſcilicet aliquas eſſe herbas uel lapides uel aliqua huiuſmodi repellentia grandines, pluuias, uentos: & etiam naturaliter reperiri aliqua alia apta inducere eadem: cum *Corollaria.*

homines naturaliter ſcire talia poſſint, ſic applicando actiua paſſiuis, poterunt inducere grandines, pluuias, & eas repellere: neq; apud me hoc eſt impoſſibile. Si enim piſcis digitalis quãtitatis nauim onuſtam ducentorũ pedum & amplius, undique uentis ac remis impulſam, retinere poteſt: & piſcis torpedo ad tantam diſtantiam ſtupefacere inſenſibiliter: Regulus ſiue Baſiliſcus poteſt tantam aëris quantitatem inficere: & multa talia genera ſerpentum incredibilia facere, de quibus Philoſophi & Medici multa dicunt. Vitulus marinus & Laurus arbor fulmina propellunt. & ſic de infinitis alijs: non eſt incredibile aliqua reperiri quæ grãdinẽ & pluuiã promouent: & aliqua quæ repellant. mihi uidetur quod ſi dæmones faciunt hoc applicando actiua paſsiuis, et talia naturaliter ab hominibus cognoſci poſſunt.

Falſo crediti magi uel necromantes. Ex quibus ulterius ſequitur, quod fortaſſis multi habiti ſunt Magi & Necromantici ut Petrus Aponenſis, Ciclus Eſculanus, qui tamen nullum commertium hãbuerint cum ſpiritibus immundis,

dis; imò fortaſſis cum Ariſtotele crediderunt dæmones non eſſe. Et aliqui exiſtimati ſunt à uulgaribus ſancti & crediti habere cõmertium cum angelis propter opera quæ uidebantur, cum tamẽ fortaſſis fuerint uiri ſcelerati. Quod ſi dicat horũ aliquos facere ſigna bona, aliquos ſigna mala, ut pote aliquos ſignũ crucis, & orationes ſanctorũ dicere: alios uero oppoſitum: credo hæc facta fuiſſe ad deceptionem hominum. Viros autem doctos & bonos malũ non propalaſſe exiſtimo, ne ſcientia uileſcat & prophanetur. Sic itaq; iſte eſt primus modus. Secundo modo hoc contingere poſſet, quoniam quemadmodum dictum eſt in ſuppoſitionibus, ſicuti contingit aliquã eſſe herbam, uel lapidem, uel animal, aut aliquid aliud, quod proprietatem ſanandi aliquam ægritudinẽ habeat, ut pote ſecundum Ariſtotelem capite de Natura animaliũ, Diptamus euellit ſagittas infixas: ita contingit aliquem hominem ex proprietate indiuiduali habere talem uirtutem: quare uel inſenſibiliter alterando paſſum, uel per

Secunda reſponſio

uaporem

Ex proprietate homines sanandi virtute præditos reperiri posse.

uaporem transmissum ad ægrotantem partem, consimilem effectum uelut dip tamus inducit. Et posibile est apud me quod homo habeat talem dispositionē qualem diximus, sicut habet Rhabarbarum uirtutem expurgandi colerā: Rhabarbarum tamen non expurgat colerā nisi fuerit actuatum per calorem naturalem, & in uaporem fuerit conuersum. Sic contingit tales esse homines qui habeant huiusmodi uires in potētia, et per uim imaginatiuam & desideratiuam cū actu operantur, talis uirtus exit ad actū, & afficit sanguinem & spiritū, quæ per euaporationem petunt ad extra, & producunt tales effectus. Quod autē dictū est de isto modo, ratione & experimento probatur: ratione quidem, per illud quod est in suppositionibus: quoniam cum homo sit omnia per participationem tam superiorum quam inferiorū, non inconuenit aliquem reperiri similem in animali habentem talem proprietatem: alterum uerò tali herbæ habenti aliam: aliam alteri lapidi in alia proprietate hoc enim apparet manifestum in

mori-

moribus animalium. aliqui enim ſicut Dij, ut heroës & ſancti uiri: aliqui ut leones, ut lupi, ut ſerpentes, & ſic de cæteris. Quare nihil uetat etiam in proprietatibus aſsimilari. Hoc etiā ſic perſuadetur, quoniam iſti præcantatores non conueniunt uel ſanant in unaquaq; ægritudine. nam aliqui dicuntur proficere in quartana, qui non proficiunt in colerica ſiue tertiana: aliqui pro capite: aliqui pro crure, & ſic de reliquis. Hoc autem uerisſimilitudinem facit quod ſit ſecundum modum dictum. Sicut alia herba conuenit uni ægritudini, & alia alteri. Amplius, quoniam ſi aliquis diceret illa uerba & faceret conſimiles characteres, uideremus ipſos nihil proficere: quod non uidetur ex alio eſſe, niſi quoniam non eſt taliter diſpoſitus ſicut ille præcantator. uidemus etiam quod ſi iſta fiaā ex uirtute dæmonum, uerisſimiliter ualere ad omnes uel ad quamplurimas ægritudines, quod non conſonat experimentis. Nō minus & modus iſte poteſt perſuaderi per experimenta relata ab authoribus approbatis. Albertus enim

Non unum omnes morbos curare.

Pueri duo mira uirtute nati.

enim cap.3. libri sui de motibus animalium dicit, duos in Germania natos esse pueros, quorum unus dum ferreretur iuxta hostia, omnia hostia uersus suum latus aperiebantur quantumcunque clausa fuissent: & hanc uirtutem quam habuit ille in sinistro, habuit frater eius in dextro. Et dicit hoc multos uidisse, & hoc non posse referri nisi in proprietatẽ occultam, quam ambo consecuti sunt à cœlo. Auicenna autem capite ultimo 8. de Animalibus dicit, in terra Denasciæ esse homines qui suũ corpus præligant quando uolunt, ut pungitiua non pungant suum corpus, nisi tales homines stimulent talia pungitiua. Et cum ipsa pungitiua tales homines pungunt, statim ipsa pungitiua moriuntur. Et quod quidam serpens magnus momordit unũ ex illis hominibus, & statim serpens mortuus est: & tamen induxit effemeram in illo homine. Auicenna autẽ hæc mirabilia intelligens, accessit ad locum illum, et inuenit illum tunc defunctum: sed uidit eius filium qui cõsimilia & mirabilia fecit. Augustinus quoque in 24. capite

Denasciæ terræ homines.

pite 14. de Ciuitate Dei, refert esse homines qui cum uolunt, mouēt aures suas. Sunt & qui totam cæsariem, capite immoto, quantum capilli occupant deponant ad frontem, & reuocant cum uolunt. Sunt & eorum qui quæ uorauerūt incredibiliter plurima & uaria, paululū præcordijs contractis tanquam de sacculo, quod placuerit integerrimum proferunt. Quidam uoces auium pecorūq; & aliorum quorumlibet hominum sic imitantur & exprimunt, utnisi uideantur, discerni non possint. Et multa alia incredibilia ibi dicit, quæ aut ipse fatetur uidisse, aut à fidedignis accepisse. Sed referamus quæ magis proposito præsenti faciunt. Plutarchus author præstantissimus in uita Catonis Vticensis refert quosdā esse homines Psyllos nuncupatos, qui morsibus serpentū medentur: ore uenenum exhaurientes: & cantibus serpentes demulcere. Idemq; Plutarch. in uita Pyrrhi digitum maximū pedis diuinitatem habuisse, adeò quod igne nunquam potuit comburi. Quid dicemus de Marsis, quos dicunt uulga-

Mirabiles hominū quorundam operationes

Psylli.

Pyrrhi digitus.

Marsi.

res habere gratiam sancti Pauli? nonne & isti consimilia psyllis faciunt, imò & maiora? Reges Gallorum nõne dicuntur strumas curare? in præsenti anno nõne in agro Mutinensi repertus est unus qui ita tangebat & tractabat serpentes, ut mulier pullos gallinaceos? cum tamen reperisset serpentem horridum aspectu quem cum taliter pertractare uellet ueluti alios, eum momordit, & crudelissima morte interijt ille præcantor. quod quidem ob aliud accidisse nõ existimo, nisi quoniam sua proprietas nõ aduersabatur omnibus serpẽtibus. multa & fere infinita talia inueniri possent quæ nostro proposito deseruirent, sed breuitatis causa omittũtur. Tertius autem modus soluendi etiã iuxta suppositiones positas est, quem etiam aliqualiter Petrus Aponus tangit in consiliatore differentia 155. quanquam multa inuoluat quæ sententia mea, nõ sunt Peripatetica: & fortassis aliqua sunt fabulosa. modus itaque talis est: Contingit imaginatiuam & cogitatiuam uirtutes esse ualde fixas circa aliquid, sic quod non

Reges Gallorum strumas curare.
Historia.
Solutio tertia.
Imaginatiuæ uis.

non sunt secundum naturales dispositiones, uerùm habitus ualde fixi & diu permanentes. & quod habeant obedientiam spirituũ & sanguinis. & tunc in tali casu res imaginata & desiderata secundum esse reale potest à uirtutibus produci imaginatiua & cogitatiua sic imaginantibus & desiderantibus. Quare in casibus dictis, ex uirtutibus præcantatoris illius, poterunt produci omnes illi tres effectus. Modus autem iste sic persuadetur secundum suppositiones priores: quoniam, quod intra potest sequi sanitas uel infirmitas imò mors ferè à nullo est negatum: operationes enim animatorum siue sint secundum nutritiuam uirtutem, siue secundum sensitiuam, immediatè perficiuntur per spiritus & sanguinem, tanquam per instrumenta propria, quæ sunt apta moueri & obedire imaginatiuæ & desideratiuę secundum earum nutum. possunt itaq; dictæ uirtutes mutare & retrahere talia instrumenta secundum eorum imperium. uerùm alia instrumenta perficiunt & imperficiunt operationes tam naturales

De Animæ in corpus imperio L. Cæl. Rod. lib. 20. cap. 15. & 16. Animatorum operationes à quibus fiant.

rales quàm animales secundum eorum diuersitatem: unde possunt induci sanitas & ægritudo. Accedit ad hæc, quod propter motum localem secundũ quẽ fit additio & retractio spirituum & sanguinis ab aliquo loco, fit etiam eorum alteratio: nam lætitia generat sanguinẽ & spiritus claros, mœstitia è contrario: & sic de reliquis dispositionibus. Spiritus autem & sanguis sic diuersimodè alterati naturaliter producunt diuersos effectus, ut docet experiẽtia quotidiana, & historiæ manifestant: nam in coitu quis imaginans aliquid, producit realiter fœtum ei similẽ quod imaginatur: & mulier prægnans ex uehementi desiderio utpote ciceris, similitudine ciceris fœtum signatum parit, unde Ciceronum domus dicta est: & sic de innumeris alijs. Quare, impudentis est & omnino pertinacis uelle negare huiusmodi experimenta, & eorum causas. Cũ itaq; uirtutes ista talia posſint operari ad intra, ergo contingit & ad extra consimiles producere effectus, quando fuerint benè disposita, & secundum appropinquatiõ

Spiritus & sanguinis effectus miri.

quationem & dispositiones agẽtis. Unde in duobus primis casibus ætas infantilis multum iuuat: ueluti in fascinatione infantes fascinantur: non tam faciliter autem qui sunt aliarum ætatũ, quoniam corpora eorum magis resistunt alterationibus. ut etiam olea & unguenta magis conueniunt pueris quam aliis ætatibus, propter eandem causam. In tertio autem casu multum facit fides cu rãdi, iuxta illud Galeni primo Prognosticorum capite 2. ille plures sanat, de quo plures confidunt. Quare, incredibile non est etiam sanitatem posse produci ad extra ab anima taliter imaginãte & desiderante de ægritudine: hoc negari non potest, ut apparet in fascinatione, in lepra, in infectis peste, in muliere mẽstruata, in excandescente, in inuido, in serpentibus, in habente infectum anhelitum, in potantibus in eodẽ uase, & sic de infinitis: ergo non minus est de sanitate, experimento quoq; cognoscitur bonum anhelitũ confortare, ueluti boni odores spiritus confortãt atq; uitam prolõgant, sicut fertur in historia Democriti,

Fides ægri quantũ possit.

Odorem boni confortare.

criti, qui superuixit per tres dies, donec Dionysia celebrarētur, ex odore panis recentis & calidi, uel secundū alios mellis nō dum à cera depurati. quare istud quod dictum est, multum credibile est & consonum naturæ operibus. Si enim herbę, lapides, membra bestiarum, & multorum aliorum, tam mirabilia operantur, quāto magis humana anima, quæ inter ista inferiora primū obtinet gradum & est finis omnium quæ sunt, ut 2. Physicorum dicitur: imò longè uerisimilius est hæc fieri per humanam animam quàm per herbas & emplastra cæteraq; huiusmòdi generis. pro quo scire oportet, hūc modum differre ab eo qui est Auicennæ. Vt enim Auicennæ ascribit, Anima sola cognitione & imperio tales producit effectus non sensibiliter neq; insensibiliter alterando, sed solum ex obedientia materialium quæ sunt nata parere nutui eius animæ. Secundum uerò nos, anima talia non operatur nisi alterando, & per uapores trāsmissos ab ea qui sunt affecti tali uirtute uel malicia: modò ex multis cōuincitur melius

Animæ humanæ uis in sanando.

Imaginatiua quomodo iuxta Auic. operetur in anima.

Peripateticorum ea de re sententia.

hoc fieri per uapores, quàm per cerota uel emplastra: tum quoniã spiritus sunt immediata & proxima naturæ instrumenta, illa uero sunt remota: tum quoniam sunt actuata: illa uero non agunt, nisi per calorem reducantur ad actum: tum quoniam sunt spiritualiora, illa uerò sunt magis materialia & crassa. quare, non tam faciliter intrãt poros & partes interiores sicuti uapores & spiritus. Amplius ista corporalia magis sensibiliter alterant: quare multotiens passo dolorem inferũt, illa uero spiritualia insensibiliter. Vnde qui inficiũtur à peste, nõ sentiunt, & multoties nesciunt dicere à quibus infecti sint: quo fit, ut celerius et magis ordinatè in his procedat natura, quàm in cerotis & emplastris: quæ omnia, quanquam à prophano uulgo non percipiantur, ab istis tamẽ philosophis, qui soli sunt Dij terrestres, & tantũ distant à cæteris cuiuscunque ordinis siue conditionis sint, sicut homines ueri ab hominibus pictis, sunt concessa ac demonstrata. ex quibus sequitur, quare Empirici, imò literarum omnino ignari, mul-

Vaporum et spirituũ uis.

Philosophi Dij terrestres

Cur empirici multos sanent.

ri, multotiens plures ſanant quàm ratio nales medici & doctiſsimi. nã huiuſmodi effectus ut plurimum ſunt in plebeis & hominibus rudibus, qui maxime ſũt creduli, maximamq́ fidem prȩſtant huiuſmodi generis hominibus. Modò, quantum faciat fides & imaginatio, ſatis ex his quȩ dicta ſunt tam ex parte agentis quàm paſsi, abũdè patere poteſt. quare hæc extra rationem non fiũt. Dicimus tamen in tertio caſu uidelicet de ferro euulſo, hoc poſſet habere aliã cauſam rationalem à prædictis. Contingit enim aliquos homines habere manus ita agiles & bonum experimentum in euellendo, ut ingenio & manuum agilitate faciant, quod maximis uiribus fieri non poteſt, ut fertur de Archimede Syracuſano, qui paruo inſtrumento faciebat quæ uix ab una ciuitate fieri potuiſſent. Sic itaq;, ut mihi uidetur, ad iſtos tres caſus ſecundum Peripateticos dicẽdũ eſſet. Sed quartus caſus de Cribro, maiorem uidetur habere difficultatem, & non ſolum ſecundum Peripateticos, uerùm etiam ſecundum ponentes dæmones:

De ferro euulſo à uulnere.

Archimedes.

Ad caſum de Cribro moto

mones: qui etsi immediatè moueant localiter, non tamen immediatè alterant. Et figuræ illæ uisę à uirginibus in speculo fiunt per alterationem; quod est igitur alterans, nisi sint corpora producentia in speculum sui imaginem? Verùm quod talia uideantur etiam ab astantibus, uerisimile est. quare, utraq; opinio easdē habet difficultates: propter quod primo mihi uidetur dicendum ad hoc, quód istud experimentum non est uerum, sed ibi est deceptio illius præcantatoris: qui si mouet cribrum illud, clā & insensibiliter mouet, & tā cautè, ut nos lateat: uel si mouetur ab alio, intelligētiam habet cum illo qui tenet cribrum illud: dicoq; etiam intelligentiam habet cū illis pueris. tales enim homines non quærunt nisi lucrum: quare, fraudibus & dolis uiuunt. huiusmodi rei mihi fidē facit Simon Pascha Genuensis nostri amantissimus: retulit enim mihi cū Romæ quendam ualde celebrem in hac arte uidisset, rogauit eum ut in domo sua hæc experimenta faceret, cunq; ille annuisset & dicta esset dies, Simon nō uul-

Visa in speculo à uirginib.

Præcantatorum & circulatorū fraus.

Historia

garis, sed philosophus, elegit pueros, qui nunquam talia se uidisse dixerunt: cũq; præcantator ille huius facti causas satis inanes adduceret, promisit præstigiator ille se in crastinum hæc facturũ. Verùm cum & constituta die superuenisset, Simon callidus recessit. Neq; aliquis miretur de deceptionibus & illusionibus talium uirorum: iam enim pluribus annis elapsis uidimus Mantuæ & Patauij quendã huiusmodi generis hominem Reatium nuncupatum, qui incredibilia huiusmodi operabatur, communiterq; tenebatur ab omnibus arte dæmonũ ea facere: quare, hereticæ prauitatis inquisitores eum detinuerunt: cumq; torqueretur ab eis, occulta fide ostendit quod omnia illa erant deceptiones & manuum agilitates, & quod multi habebant intelligentiam cum eo: quare, ab inquisitoribus dimissus, postea fuit à quodam interemptus, quem deceperat. Dico secundo quod ut diximus superius, iste præcantator uel uerius delusor potuit habere cum quibusdam intelligentiam, qui ex remotis & nõ prospe

Historia.

ctis ab astantibus faciunt, quòd aliqua corpora tales imagines in speculo ostēdant, & expectant donec, quem quæritis, ut deceptio sit magis occulta. Secundum enim hunc modum possumus uidere ea quæ fiunt post terga nostra, ut apparet in speculo directè opposito oculis nostris, in quo apparēt ea quę sunt in cœlo, et in huius testimonium dicam exemplum: Dum Patauij multi essent in aula episcopatus, uir non solum doctissimus, sed etiā sanctissimus Petrus Barocius, cunque coram episcopo sermo haberet de Apollonio Thianeo, quòd uideret ea quæ essent in remotissimis partibus: cūque multi hoc referrent in artem magicam, subrisit uir doctissimus, (nam in Mathematicis uniuersaliter erat apprimè doctus) & dixit nihil hoc se cundum naturam incōuenire, ista nāque inferiora suas imagines et species diffūdunt in aërem & usque ad cœlum: & hęc iterant & reuerberātur in ista inferiora: ueluti unum speculum in alterum speculum: & sic talia longinquè uideri possunt. adducebatque authores asserentes

Speculi usus.

Petrus Barocius episcopus Patauij.

Vnde imagines in speculo à longè.

hoc, quorum non recordor, & multas historias de hoc: dicebatq́ aliquos fuisse creditos sanctos ob talia facinora, qui propter scelera ab eis commissa magis fuerunt diaboli. Dico tertiò & (ut existimo) satis probabiliter secundum suppositiones superiores, primo nihil inconuenire hominem flatu satis occulto, uel uapore taliter infecto uoluere cribrum, uel à proprietate occulta, sicut alius magnes attrahit ferrum, alius expellit. neq́ hoc est minus incredibile quàm de illis duobus gemellis ab Alberto recitatis, ad quorum unius dexteram ostia dextra aperiebantur & patebant, ad alterius uero sinistram è contrario. Quare, tales homines possunt sic per uirtutem indiuidualem agitare cribrum. quod uero dicitur de apparentibus in speculo, dico quod non est remotum hoc fieri à uaporibus transmissis ab ipso pręcãtatore sic imaginãte affectis, consimili ratiõe uel dispositione sicut spiritus intra. Pręcantator enim ille multum fixe imaginabatur illas figuras: quare similibus imaginationibus afficit spiritus et uapores ab eo trãs

Vapor occultus.

eo transmissos, qui taliter speculum afficiunt. Si nanque ex mulieris imaginatione in coitu, & quando est prægnans fiunt effectus reales similes rei imaginatæ, cur igitur & illi spiritus sic affecti nõ possunt spiritualiter sic afficere speculũ? Verùm hæc responsio uidetur habere dubitationem manifestam, quoniam si sic esset, non solum pueri uirgines hoc inspicerent, uerùm & nõ uirgines & cęteri astantes: quod tamẽ non fertur. Sed quæro, si hæc fiunt opera dæmonum, & uirgines aspiciant tunc talia, & cum tales formæ non possint aspici nisi ibi sint, cum non sentiamus nisi ea quæ sunt, ut dicitur secundo de Anima: Cur igitur etiam tunc tales formæ non uidentut ab alijs? Quòd si quis dicat dæmones præstigiare aliorum oculos, dicemus ut prius, quod hoc nõ fit nisi per alterationẽ, quę immediatè secũdũ sic opinãtes nõ potest à dæmone fieri. Et denique, quicquid dicitur pro uno, uidetur pro altero dici posse. Et fortaßis quod pueri uirgines sunt acutioris uisus quam non uirgines, sicut etiam sunt acutioris uocis, & magis

Hoc Aristot. testatur 4. problem. 13. & 25.

magis redolentis flatus ac melioris quã non uirgines. Et fortaßis quod si quis nõ uirgo eſſet ita acuti uiſus ſicut ille puer, illas formas uideret. Exiſtimandum enim eſt illas figuras fuiſſe ualde debiles: tamen & cõſimiles dubitationes occurrũt in alijs naturalibus: utpote de eo quod refert Albertus in ſecundo ſuorũ mineralium de Agáte lapide ad experiendam uirginem: & de Magnete ad cognoſcendam adulteram: & de Vnicornu qui recumbit in ſinu uirginis, et non corruptæ. Certè multa ſunt naturalia, quorum cauſas neſcimus reddere: puto tamen magis iſtas eſſe deceptiones quã ſecundum ueritatem. Hæc ſunt, ſecundum me, reſponſiones, quæ uerisſimiliter pro Peripateticis dari poſſunt.

Caput quintum, in quo mouentur dubitationes aduerſus ea quæ dicta ſunt.

Prima dubitátio.

VT autem ea quæ dicta ſunt melius intelligantur, mouentur dubitationes, quibus ex tota ſatisfacere non eſt leue. Prima itaq; dubitatio eſt. Videtur

tur quòd nullus modorum aſſignatorum conueniat Peripateticis. Secundus enim modus non, ſi nanq; aliqui homines reperiuntur conuenire in proprietatibus cum illis medicationibus, per quas conuenientias poſſent talia operari, qualia illa medicamina, cum iſta debeantur homini quà homo eſt ſecundum rationem aſſignatam, quando dicebatur hominē eſſe medium inter æterna & nõ æterna, tunc quilibet homo in quolibet clymate & in qualibet ætate haberet huiuſmodi proprietates: Nã quod conuenit uni homini quà homo eſt, cuilibet & ſemper conuenit. hoc autē eſt manifeſtè falſum. Secũda eſt, quoniam unius rei tantum eſt unus modus generationis. ut habet Commentator quarto Phyſicorũ aduerſus Auicennam: Sed ſecũdum poſitionem, ſanitas inducitur per herbas, lapides, & per homines, quæ non ſunt eiuſdem ſpeciei, imo neq; eiuſdē generis proximi ut notum eſt: ergo &c. Tertia dubitatio eſt ſecundum tertium modum aſsignatum, ſcilicet ſanitatē induci per uapores trãſ-

 miſſos

missos ab anima imaginante & deside-rante: primò quidem quoniã anima sic desiderans & imaginans alterat spiritus tantum spiritualiter, & nullo modo re-aliter: Sanatio autem & ægrotatio sunt alterationes reales, ut de se notum est. unde fit, ut spiritus sic spiritualiter tantũ affecti, nõ possint effectum realem pro-ducere, cum nihil agãt ultra actum pro-prium. Vnde similitudo ibi adducta, nõ uidetur conueniẽs, scilicet de iuuatiuo & noxio. In fascinatione enim non tan-tum uapores afficiunt & inficiunt qua-litate spirituali, uerùm etiam reali. Et sic est de reliquis adductis in noxio. hic au-tem nulla affectio nisi spiritualis appa-ret. Quarta dubitatio est, quoniam spiri-tus & uapores sunt corpora ualde debi-lia, quare subitò uidẽtur corrumpi cum extra mittuntur, uel uirtutem amittere: uidetur enim quod continens debeat statim ipsos transmutare, & sic effectus non poterunt inducere. Vnde similitu-do ibi adducta, non uidetur conueniẽs, uidelicet de operatione ad intra & ad extra. Spiritus namq; & uapores dũ sunt in cor-

Quarta dubitatio.

in corpore imaginantis, fouẽtur & regulantur ab ipso imaginante: ad extra autẽ corrumpuntur à medio, & carent regulante. Quinta dubitatio est, quoniā sic quilibet præcantator posset in qualibet ęgritudine proficere, quod tamen est cōtra experimēta. Videmus enim aliquos appropriatos uulneribus, aliquos appropriatos doloribus: imò diuersis uulneribus & diuersis doloribus uidemus distinctos præcantatores. Consequentia uidetur manifesta, quod omnes præcantatores secundum dicta habeant unum modum operandi, uidelicet ex uehemēti imaginatione & desiderio: imò quilibet in ætate cōstitutus absq; impedimento posset fieri præcantator. Sexta dubitatio contingit circa primum modum positum, quoniam secundum illū modum, imò etiam secundum ponētes hæc fieri arte dæmonum seu magica, & necromantia nō minus esset sciētia quā medicina et naturalis philosophia, & Astrologiæ subalternatæ: quoniam cū in huiusmodi artibus dæmones nil aliud operentur, nisi quoniam res naturalis

Quinta dubitatio.

Sexta dubitatio

activa

actiua applicatur proprijs & proportionatis passiuis, quod est opus naturæ, & in determinatis temporibus & determinatis signis cœli, quod est Astronomię scientiæ, cum scientia naturalis et Astronomia non sint hominibus denegatæ: quandoquidem per intellectū agentem possint omnes species facere, & per intellectum possibilem omnes species recipere. Sunt enim, ut dicit Auerr. 3. de Anima, istæ operatiões reductæ ad nostrā uoluntatem: ergo similes erunt medicinę, agriculturę, & alijs cōsimilibus: hoc autem uidetur etiam falsum, quoniam omnis scientia est perfectio intellectus & bona in se, & utilis, & honesta: quare nulla lex neq; politia benè ordinata habet bonum aut honestū prohibere: hoc autem falsum est. Nam ut August. 19. octaui libri de Ciuitate dei dicit ex Ciceronis sententia in 12. tabulis antiquissimis Romanorū legibus conscriptū est, ei qui has artes exercuerit, ultimum supplicium sit. Nonne etiā Virgilius Mātuanus in 4. Aeneidos cecinit, Testor chara deos, & te germana, tuumq; Dulce caput,

Omnis scientia in se bona est.

put, magicas inuitã accingier arteis. & in alio loco, Atq; satas aliò uidi traducere messes: tanquam quod hæc pestifera & scelerata doctrina non sit nisi ad malũ & hominũ perniciẽ ordinata: et quod omniũ maximũ est, per legẽ antiquam, scil. Mosi, et nouã sc. Christi, tã apertè uetitam & execratam conspiciamus. Amplius præcantationes secundum ipsos tres modos factas nihil mali in se continere uidemus, imò saluti humanæ proficuæ uidentur. quare si sic, præcantantes non essent puniẽdi, imò pręmijs & honoribus prosequendi. at patet istud esse manifestè falsum: quãdoquidem ecclesia à spiritu sancto directa talia prohibeat. Septima dubitatio est, quoniam istis modis datis, ruunt lex Moysi & Christi, si fas est eas duas leges dicere: quod sic probatur. quoniam leges istę potissima numina & fundamenta sumunt à miraculis. Vnde secundum istos modos nulla sunt miracula. quæ enim in Veteri lege & in Exodo leguntur de Moyse scilicet de stupendis per eum factis coram Pharaone, possũt satis reduci ad aliquẽ

Septima dubitatio.

uel ad aliquos uel ad omnes istos tres modos: nã quæ per Moysem facta sunt, & per magos Pharaonis facta sunt, ut in Exodo legitur. quia nihil uidetur uetare ut quod habuerunt magi Pharaõis ex dæmonum inuocatione, id experientia Philosophiæ naturalis & Astronomiæ habuerit Moses, ueluti etiam nunc quidam existimãt de eo: et quis diceret quod fortassis utriq; scilicet magi illi & Moses cõsimiliter habuerunt per scientiam. Amplius secundum istos modos dicemus, quod Helias, de quo 3. Regum legitur capite 18. excitasse à mortuis filium uiduæ. Et Eliseus, de quo etiam cap. 4. quarti Regum habetur, consimiliter fecisse de filio Prophetæ ex precibus uxoris eius: dicemus inquam hæc non fuisse uera miracula: non enim erant mortui, sed existimabantur esse mortui. Verùm Elias & Elisæus secundũ aliquem modorum assignatorum fecerũt eos reuiuiscere, sicut multa alia medicamina possunt cõsimilia facere. Idem dici posset de gestis per Christũ & Apostolos: non enim uidetur cõtra naturam quod

umbra

umbra Petri ſanet languores, quoniam ſecundum aliquem illorum modorum poſſet reduci in cauſam naturalem: Cõſimiliter quod ad imprecationem Petri Ananias cum uxore Saphira moriãtur, non eſt ultra uel ſupra naturam: quandoquidem ad ſibilum Reguli animalia interficiantur: & homines imprecãtes, ex dira imaginatiua & uehementi uenenũ expirant: & ſic ſuo modo de reliquis dicatur. Octaua dubitatio eſt, quoniam ſecundum iſtos tres modos naturaliter paſſio Domini noſtri Saluatoris poſsit figurari in cordibus humanis, & ſic quę dicuntur de ſancta Catharina Senenſi, & de quibuſdã alijs ſanctis mulieribus, non eſſet ex diuino miraculo. Et conſequenter ſecundum iſtum modum dici poſſet beatum Franciſcum ex miraculo non habuiſſe (ſi modò habuit) ſtigmata Saluatoris noſtri: quoniam ſi ex fixa mulieris imaginatione coëuntis, fœtus ſecundum ſtigmata poſsit aſsimilari realiter rei imaginatę, et ex muliere prægnãte imaginante, exempli gratia, malum granatum, fœtus habet ſtigmata mali

Octaua dubitatio.

ta mali granati: & ex imaginatione le-præ innaſcitur lepra. cur igitur & in corde & in reliquis membris talia ſtigmata fingi non poſſent? certè nō diſpar uidetur ratio. Nona dubitatio eſt, quoniam nullus dictorum modorum uidetur facere ad propoſitum: quoniam iſti præcātatores in talibus utūtur diuerſis uerbis, ſignis, & characteribus: modo non apparet quod huiuſmodi uerba, ſigna & characteres aliquid operentur in dictis modis: imò ſine eis non minus uidētur ſequi tales effectus: Verba enim nullā uidentur habere uirtutem uel operationem in talibus: quandoquidem uerba ſunt ſoni, quorum tantum eſt auditum immutare, cum tamen hic immutentur ſenſus tactus: nam inducūtur ſanitas & ægritudo. Itē ſigna & characteres ſunt qualitas in quantitate, & ut ſcribit Cōmentator 4. Phyſicorum, quantitas nō eſt de principijs actiuis. quare non uidētur iſta conſonare dictis experimentis, ergo &c.

Nona dubitatio.

Caput ſextum, in quo ad prædictas dubitationes reſpondetur.

Ad hæc

AD hæc itaq; singillatim responde- tur: & ad primum negatur quod infertur: imò paucissimi sunt homines, & in paucis climatibus, & in pauco tem pore tales homines reperiuntur, ueluti experimento manifestum est. Et ulterius dicitur, ut sicut quamuis esse grāmaticum uel philosophum conueniat homini qua homo, aptitudine & possibilitate remota: paucissimi tamē sunt in cōparatione eorum qui sunt secundum actum: ita pariter dicitur & in proposito. Causa autem effectiua & materialis est multiplex, nam & cōcurrunt stellarum diuersi aspectus secūdum diuersitatem agentium particularium promouentiū uel impedientiū, & dispositio passi. Finalis autem causa est pulchritudo, & uniuersi perfectio, quę consistunt in tanta rerum diuersitate, ueluti dicitur in libro de Mundo Aristoteli adscripto. Verùm de hoc alio in loco fusius. Ad secundam dubitationem, procul dubio dicitur illud assumptnm esse falsum, & manifestè experimēto aduersari. Videmus enim & unū medicamen conferre pluri

Ad primam

Ad secūdam

bus ægritudinibus ſpecie diſtinctis, & plura medicamina ſpecie diſtincta eidē ægritudini conferre, ut medicis manifeſtum eſt. quod uero adducitur de Auerroē, quanquā aliqualiter uerba ſua gloſſari poſsint: ipſa tamē ſimpliciter admittenda non ſunt. Verùm infrà de his exactè dicemus in interpretatione illius cōmenti. Ad tertiam uero dubitationem dicitur quod quemadmodum diximus in noſtra, de actione ſpecierum, quæſtione, annexa illi de reactione & tuo nomini dicata, aliqui tenuerūt ſpecies caliditatis & frigiditatis & pariter de reliquis immediatè producere caliditatem & frigiditatem ſub eſſe reali ubi paſſum fuerit diſpoſitum: aliqui autem commouērit do ſpiritum & ſanguinem. Verùm utrouis iſtorum modorum dato, noſtrū propoſitum nō amouetur: nam ſiue mediatè hoc fiat, manifeſtum eſt ex ſpeciebus poſſe produci rem cuius eſt ſpecies ſecūdum eſſe reale, ut deductum eſt in ſuppoſitionibus ex uerbis Ariſtotelis & ex multis experimētis: fuit inſimul & ueri ſimili ratione probatum, uidelicet per ſimilitu-

Ad tertiam.

Authoris aliud opus impreſſum.

militudinem idearum existentiũ in mẽte diuina & in intelligentijs mouẽtibus orbes. Verùm quoniam de his abundãtiori sermone diximus in quæstione citata, ideo satis in præsentiarum dictum sit. Ad quartam autem dubitationem dicimus, si illud colligeretur rectè, tũc nulli essent morbi ex cõtagione, nulla prorsus esset contagio, neq; aliquis alterius animalis halitu inficeretur, et sic de multis: quæ omnia manifestè falsa esse perspicuum est. Verũ tamen illud probat, uidelicet difficilius & rarius hæc contingere in iuuatiuo quàm in noxio, quoniam efficatiora sunt mala bonis. Non enim uidemus aliquam medicinam in tã modica quantitate sumptam in iuuatiuo tantum cõferre, sicut uenenũ in tam pauca quantitate nocet, uel saltem ut in pluribus hoc sic est. dicimusq; ulterius ut in pluribus talia ad intra citius & efficatius operari quàm extra, propter causas ibi adductas, scilicet quoniã ad intra fouentur, & dirigunt ab imaginãte nõ tamen in multis ex toto ab extra corrũpit uirtus, taliter quin posit operari, ut

Ad quartam

Lædere facilius est quàm iuuare.

docet experientia: & nihil prohibet naturam passi tales spiritus & fouere & dirigere: quandoquidem agẽs & passum ponuntur esse unius naturę, & uapores istos esse eosdem uel cõsimiles. dictum est hoc autem ut in pluribus, quoniam quemadmodum retrò dictum est contingit aliquando ad extra operari & nõ ad intra, ut patet in fascinationibus et in his qui inficiuntur peste aliqua, & infecti moriuntur, ipsis degentibus uitam sanam. Ad quintam dubitationem, negatur illud quod ibi infertur, uidelicet quod quilibet pręcantator proficeret in omni ægritudine, & similiter quod quilibet in conuenienti ætate existens possit illos effectus producere: neutrum enim illorum sequitur secundum aliquẽ trium modorum assignatorum, non enim secundum primum, quoniam sicut non quilibet medicus tantum scit quantum alter, quia unus potest curare unã infirmitatem quam alter non potest: ita in hac arte unus plus scit quam alter. neque sequitur secundum modum, quoniam unus habere potest proprietatem in

Ad quintam

diuidua

diuidualem, quam nō habet alter. neq; etiam ſequitur ſecundum tertium modum: quoniam oportet præcantatorem eſſe credulum & magnam fidem adhibere & habere uehemētem imaginationem, & fixum deſiderium, & circa unāquanq; ægritudinem: modò patet non omnes homines eſſe æqualiter diſpoſitos ſecūdum hoc: quare, nihil eſt quod adducitur. Ad ſextam autē dicit quod loquendo de iſto modo magico, ſi magicū appellare licet, in tali modo eſt conſiderare uidelicet operationem naturaliter ab herbis, lapidibus, & reliquis concurrentibus ad talem operationem, con ſimiliter & accommodatum tempus, & debitam applicationem ad talem operationem: & etiam conſiderare quomodo ab hominibus acquiritur talis cognitio: uidelicet an ex induſtria ſua, ut pote uel ex ſtudio uel ex experimentis, ſine adminiculo ſuperiorum, ſiue ſint boni angeli ſiue ſint mali. Si loquamur ſecundum primum modum, nemini dubium eſt, ipſam in ſe eſſe ueram ſciētiam factiuam & ſubalternatam philoſophiæ naturali *Ad ſextam.*

Magia quã do sit sciẽtia bona.

turali & Astrologiæ, sicut est medicina & multæ aliæ scientiæ: & in se est bona, & intellectus perfectio: & habens eam dicitur secundum eam profici. & ut sic, non facit hominem habentẽ ipsam, malum esse hominem: aliàs enim Deus & boni angeli nõ essent boni, quum eam perfectisime habeant, ut secundum leges manifestum est. Si uero cõsideretur quomodo ab hominibus acquiritur, dico quod si ex studio & industria, uel à bonis angelis habeat̃, ueluti credit̃ de qbusdã sanctis uiris, sic remanet uera & bona scientia: neq; secũdũ istã cõsideratione aliquid mali cõtinet in se neq; ut sic est per se prohibita. Si uero homines eã acquirũt ex inuocatione spirituũ immundorũ, sic, quãtũ ad operationes prouenientes à rebus naturalibus, est uera sciẽtia, uerũ modus acqsitus nõ est sciẽtia, neq; per modũ sciẽtię, et est in se pestifer & sceleratus, cũ sit manifesta idololatria, quod est grauissimum peccatorum, cum sit contra præceptum primæ tabulæ, & ita per se est prohibita, non quidem quantum ad rem cognitam, sed quan-

quantum ad modum cognoſcendi ſeu acquirendi eam. & de hoc loquitur Auguſtinus in 8. de Ciuitate Dei, ut patet inſpicienti eius uerba: & hanc prohibẽt duodecim tabulę Romanorum, & reſpublicæ benè ordinatæ eam exterminant ab hominibus. dico tamen quod quanquam prima ars ſit in ſe ſcientia, intellectus perfectio, & conſequenter in ſe ſit bona, eſto etiam quod ex inuocatione dæmonum ab homine aliquo acquiſita non foret, ſed per aliquem alium modum honeſtum, decet tamen & expedit in repub. bene ordinata ut tales homines interdicantur, & ars ipſa ex toto exterminetur, non quidem per ſe, ſed per accidens. Si enim hæc eſſet tantum ſpeculatiua, fortaſsis non eſſet ſic expellenda; Verùm eſt factiua, factiua autem nón eſt bona niſi coniũcta ſit appetitui recto & rationi cõformi, modò iſtis artibus quaſi ſemper homines abutũtur. aliqui enim per has artes uolũt haberi Dij, quod eſt maximum peccatum. Aliqui aũt his utũr ad amores illicitos, ad rapinas, ad abortus, & cætera nefanda, quare, ut

De Magiæ ſpeciebus ui de L. Cœliũ lib. 9. cap. 23

Explodẽdæ malæ artes & ſcientiæ

re,ut existimo, Iura bona & respub. tales artes non admittunt. Quòd si dicatur,ubi unus homo uel plures eam debitè haberēt, & appetitum rectum haberent,tales homines non essent interdicēdi,dico ad hoc, quod si essēt boni, ea nō abuterentur,& ad bona opera ea uterētur:tamen dico quod alios non deberēt docere,neq; in scriptis relinquere: quoniam maior hominum pars est cupiditatibus dedita. Vnde Legislatores respicientes quod fit in pluribus, & non quod rarenter contingit,condunt leges secundum quod in pluribus conferre queant, & non secundum quod casualiter. Vnde dicebat Galenus quod si quis homo cognosceret herbā educentem sanguinem, iste homo esset interficiendus, ne alios doceret.quòd si dicat,pariter nulla scientia esset bona, imo nulla ferè res nisi ipsa uirtus,quoniam omnibus sciētijs & artibus contingit abuti, exceptis uirtutibus: quoniā ipsis non possumus abuti, quoniam nō sunt uirtutes nisi ut sunt regulatę per appetitum rectum, ut dicitur sexto Ethicorū: Verùm artibus & scien-

Legislatorum ratio

Obiectio.

Virtutib.nō possumus abuti.

& scientijs possumus abuti: nã quis potest ordinare Theologiã, quæ est sciẽtiarũ principalissima, ad lucrũ uel ad inanẽ gloriam, uel aliquid aliud uitiũ: & similiter cõtingit in Rhetorica & in cæteris, ut dicitur primo Rhetorices ad Theodectem. Huic quidem dicitur quod adducitur uerum esse, at latissimam esse similitudinem: cætera namq; non sunt admodum perniciosa. Nam aut sunt speculatiuæ: quæ per se non ordinantur ad opus, uel si sunt factiuæ, earum usus est necessarius, & earum abusus est manifestior: quare abutẽtes melius puniri possunt, ueluti est medicina, quæ est necessaria, & uoluntariè peccantes rigidè puniri possunt. at in hac arte neq; usus est necessarius, neq; abusus patens: operantur enim ut in pluribus insensibiliter: quare ratio nõ militat. Et ad illud quod iniungebatur, uidelicet quod isti præcãtatores non essent prohibendi, cum nihil mali in eis esse uideatur, quandoquidem hæc ad causas naturales reducantur, patet quod quamuis hoc contingat maximè in duobus primis modis, hoc

Responsio.

Puniẽdi sunt malè medẽtes

tamen

tamen est rarẽter: uerùm ut in pluribus illa fiunt cũ superstitione: quare lex considerans, quod in pluribus contingit, uniuersaliter interdicit. Vnde existimo quod si manifestum esset legi de aliquibus, quod peritiã haberẽt ex studio uel à bonis angelis, & essent bonæ uoluntatis, tales non prohiberentur à legibus: Veluti non est interdictum Regib. Gallorum de curãdis scrophulis: quoniam existimatum est hoc fieri per bonos angelos, aut esse donum datum à Deo uel à natura, sicut creditur à philosophis de Spillis & Marsis. Existimatur enim hoc esse Regibus illis datum à Deo propter benè gesta eorum in ecclesia, quia soli dicti sunt Reges Christianissimi. Tertius autem modus non uidetur posse fieri absq; superstitione: quandoquidem oportet tales esse credulos, fidẽ magnã prestãtes uerbis & characteribus, ut refert etiã cõciliator differẽtia 156. Vnde iure bono ex toto interdicũtur. Et quoniã dictũ est primũ modũ fieri secũdum artem & scientiã, ideo de secundo hic residuum est etiam dicendum: dico itaque

quod

quod secundus modus nõ potest reduci in scientiam: quoniam de proprietatibus insequentibus non secundã totam speciem, sed naturam indiuidui, non potest (inquit Auerrois 5. & 6. collectaneorum) haberi scientia. Nam quanquã de Socrate sciri posset esse sensibile & disciplinabile qua homo est, & quoniã hæc proprietas insequitũ formã, tamen quod abhorreat allium, non est scibile nisi experimento. Vnde idem Auerrois dicit ibidem, quod ars medicinæ multotiens deficit propter istas proprietates occultas: aliqui enim homines ex assumptione enematis mortui sunt, aliqui ex cassia, cum tamen secundum artem fuerint ista exhibita: unde non efficitur perfecta scientia ipsa medicina. Cum itaq; secũdus modus sit ex proprietate indiuiduali, ideo nõ potest cadere in sciẽtiam. nõ etiã tertius modus, ut satis notũ est: quoniã nõ operatur uis imaginãs tales effectus, nisi sit homo dispositus ad talia: & paucissimi reperiuntur tales: multas enim debent habere conditiones, sicut Conciliator in hoc loco citato dicit,

Quæ ad sciẽtiam reducãtur.

dicit, quæ ſimul raro coeunt in unum. Verùm de his haberi poteſt quædam peritia & cognitio in uniuerſali tantum et nõ in particulari, utpote quod aliqui homines hoc faciunt ex proprietate acquiſita ex principijs generationis: uerum ſimiliter non eſt ſcibile qui ſunt hi, qualisue ſit talis diſpoſitio: ſicut nullus humanus intellectus ſciret determinatè dicere, quare Iacobus Forliuienſis & Horatius Flaccus tantùm alliũ abhorrebant: Sed tantum ſciunt dicere hoc fuiſſe ex proprietate occulta: idem dicatur de tertio, quoniam non eſt ſyllogizabilè quis eſt ille, qui habet imaginatiuam taliter diſpoſitã, ut poſsit ex imaginatione curare Eryſipelas: ſed tamen dicimus ſermone uniuerſali hoc fieri ex uehementia imaginatiuę: quare Galenus 6. Med. Simp. iure bono Charlachirũ & Bamachiũ deriſit, ipſisq; Dioſcoridem prętulit, qui non incantationibus & uerbis ſuperſtitioſis, ueluti illi, tradidit medicinã, ſed per propria proceſsit, ſecũdũ quod poteſt eſſe ars & ſcientia: illi uero cadere non poſſunt ſub arte ueluti dictũ eſt.

& ſic

& sic dictum sit ad sextā dubitationem. *Ad septimā*
Ad septimā dicitur esse negandū quod ibi illatū est, uidelicet legem Christi & Mosis ruere datis modis illis: quoniam quanquā aliqua quæ referuntur esse facta tam in historia legis Mosis quàm legis Christi, superficialiter reduci possūt in causam naturalem, tamen multa sunt quæ minimè in talē causam reduci possunt: ueluti est de resutrectione Lazari quatriduani & iam fœtentis: de cæco à natiuitate, illuminato: de saturatiōe tot mille hominū ex quinque panibus & duobus piscibus: de claudo à natiuitate, restituto per Petrum & Ioannem: de scaturitione fontis ex solo uerbo: & sic de infinitis alijs, quorum nullum potest reduci in causam naturalem, neq; immediatè fuisse factum per aliquam rē creatam: diciturq; ulterius ex sententia diui Thomæ in articulo 5. quæstionis de miraculis: nihil inconuenire duos effectus esse eiusdem speciei, quorū unus est factus ex miraculo, alter uero est factus per causas naturales. Nam ut ipse refert secundum Augustinum super Genesi,

De uirgis Magorũ et ui dæmonũ uide L. Cœlium lib. 7. cap. 29.

serpentes facti à magis Pharaonis, facti fuerunt per causas naturales, ex procuratione dæmonum: facti autem à Moyse, fuerunt facti, oratione Mosis intercedente, ex diuina uirtute, quanquam serpentes omnes illi essent similes. Quare & si qua reperiuntur facta in utrisque legibus, quæ etiam in causam naturalem reduci possunt: asserentibus tamen legibus illa esse facta ex miraculo, firmiter tenendum est illa fuisse uera miracula. quod uerò aliqua talia sint miracula, aliqua uero eiusdem speciei non sint, sufficit Ecclesiæ catholicæ authoritas quæ spiritu sancto & uerbo Dei regulatur, iuxta illud Saluatoris, ero uobiscum usque ad consummationem seculi. Neque Plinius secundus in secundo libro naturalis historiæ cap. 1. audiendus est, qui Mosem magicum & uirum ueneficum affirmat: minusque Suetonius Trãquillus respiciendus est, qui in libro de 17. Cæsaribus in uita Neronis scribit. Afflicti supplicijs Christiani, genus nouæ ac maleficæ superstitionis hominũ. Nũ quid autẽ ex omnibus ibi adductis possint

ſint aliqua reperiri quæ naturaliter etiã fieri poſsũt: multa ſunt quę ſic, & multa quę nõ: quę diligẽs inquiſitor per ſe ipſũ faciliter poteſt diſcernere, q̃d ſi qs etiã in eadẽ dubitatione ulterius inferret, ex uotis homines nõ ſanãtur miraculo, ſed ex uehemẽti imaginatione & cõſideratiõe infirmi habita de medico, uel ex aliquo alio huiuſmodi, etiã per aliq̃m aliũ aſſignatorũ modorũ: ad hęc cõſimiliter dicẽdũ eſt, quãq̃ hoc multoties cõtingit, nõ tamen ſemper: ueluti in ęgritudinibus incurabilibus ſecundũ ſe, uel propter modũ q naturaliter fieri nõ poſſet, eſto quod ęgritudo eſſet ſanabilis, quales fuerũt caſus recitati et uiſi è diuo Auguſtino, ut ipſe refert in multis capitulis 22. de Ciuitare Dei: et breuiter, quicquid habitũ fuerit ꝓ miraculo ab Eccleſia, illud firmiter credendum eſt miraculũ: & quod non habetur, etiam teneatur non miraculum: non enim aliquid ab eccleſia catholica Dei determinatur niſi ſit ex uerbo Dei & ſpiritu ſancto dirigẽte.

Sanatio ex uotis

Ad octauam dubitationem conſimiliter dicitur ſicuti ad ſeptimam, uidelicet

Ad octauam

delicet quod quamuis & illæ figurationes in cordibus ex fixa imaginatione figurari posint, & talia stigmata in talibus partibus generari, ut legitur de beato Francisco, tamen si ecclesia Dei determinat ista facta fuisse ex miraculo, sic firmiter tenendum est propter causam superius adductam, ista tamē naturaliter fieri, uidentur de posibilibus remotis ualde quoniam quod fœtus in utero taliter stigmatizetur, nō uidetur esse quid mirum ex materia obediente, quoniam multum tenella est, & facile impresibilis. Verùm in istis casibus est in dispositione ualde inobedienti et cōtraria, quare, prima responsio est melior & magis pia Ad nonam autem dubitationem respondetur, & primo ad illud quod dicitur de uerbis & carminibus &c. quod quamuis Voces primo & per se non immutent nisi auditū, per accidens tamen & secundariò mirabiles effectus habēt producere, & præcipuè mentes humanas immutare. Plutarchus enim in uita Demosthenis dicit, orationis potestate omnia perfici & mitigari cernuntur: ibique

Ad nonam.

Vocum & uerborū uis miranda.

Rem hanc etiam tractat L. Cœl. lib. 15. cap. 14.

que oſtendit quantum ualeat pronunciatio. In uita etiam Ciceronis non minus illud demonſtrat, ut in ea defenſione Quinti Ligarij, quę apud Cæſarem acta eſt, in qua Cæſarem ferunt extra ſe poſitum & ita mente alienatum, ut toto corpore excuſſo, libellos quos manu tenebat abiecerit. Et in ea quam idem Cicero habuit pro Lucio Flacco repetundarũ, & pro Murena, quẽ Cato de ambitu accuſabat: & de innumeris alijs tã orationibus quàm oratoribus à Plutarcho & ab alijs authoribus relatis. Non minus & bruta uocibus mouentur: Aues nanq; deceptæ capiuntur. Cantu oua, dum incubantur, melius fouent, atq; meliores fiunt partus. Serpentes à Spyllis & Marſis mitigantur. Et innumeræ aliæ operationes fiunt. Quid de Muſicis & Citharœdis dicemus? quãdoquidem cantibus & inſtrumentis ſuis homines modo ad irã, modo ad miſericordiam, modo ad arma, modo ad tripudia, & reliqua talia, etiam ipſis inuitis, deducãt, ut fama eſt de Orpheo & Timotheo, ac de innumeris alijs? Non itaq; extra natu

ram & rationem est, mẽtes uocibus immutari et cogi: quibus immutatis, et corpora immutari perspicuũ est. Nam gaudium, tristitiam, iram, mansuetudinem, & sic de reliquis passionibus, generant: ex quibus sanitas & ægritudo, uita & mors, sequi possunt. Veruntamẽ quanquam uoces secundum modũ assignatum tam miranda facere possunt, ipsas tamen sic in proposito operari non credimus, quoniam stat neq; tales præcantatores elegantem habere rationẽ: imò multoties sunt eorũ uerba perridicula & nullius prorsus significationis. neq; etiam uerba illa sunt cum cõcentu, ut delectationem uel tristitiã inferãt: Sed puto in causa esse uehemẽtem fidem habitam uerbis illis, non minus ex parte præcantati quam præcantantis: ex qua fide maior & potentior fit euaporatio ratione præcantantis, et melior dispositio ex parte præcantati. quanquã & multi ipsorum in deceptione dicant illa uerba & faciant tales characteres, ut eis maior adhibeat fides, & melius decipiãt homines. Pariter etiã dicat de characteribus & figu-

Sed præcãtatus multoties nihil scit, & præcantator nullã habet fidem, ut puer qui nescit quid agat, pronuncians illa uerba, præcantationem facit

& figuris:licet enim figura non sit qualitas actiua, multum tamen facit ad actionem, diuersæque figuræ diuersificãt actiones: decens enim color, in indecori figura & deformi, inducit tristitiam. Nam et secundũ medicos potest esse peccatum in figura non existente peccato in complexione, & ecõtrà. Et diuersa animalia & plãtę eligũt diuersas figuras, adeò q̃d à plerisque figura reponit̃ inter per se accidẽtia quo fit, ut figurę faciant ad operationes. existimamus tamẽ in proposito characteres & figuras idẽ operari quod etiã uoces operãtur, scilicet ad decipiendũ & augendã fidẽ. Vtrũ autẽ figuræ faciãt ad artificialia & characteres, utpote quòd annulus figuratus figura Iouis, aut Mercurij sit ualidior pro aliq̃ in fluxu recipiẽdo q̃ annulus alia figuratus, posterius dicemus exacto sermone: hęc autem intelligantur secundum naturam, & non concurrentibus dæmonibus: quoniam in magica dæmoniaca illa uidentur esse requisita siue per se siue per accidens, de quibus non curamus. Quoniam autem secundum

Quantitas licet nõ sit actiua, multũ tamẽ facit ad actionẽ: & figura similiter.

Figura quid poßit, uel character.

Dixerim ego ubicunq; fiunt characteres incogniti, ibi esse dæmonis pactum aut expressum aut tacitum.

Decima dubitatio.

Pythagoram omnia perficiuntur numero denario, quia secũdum ipsum decem sunt sphæræ cœlestes, ideo nouem prioribus dubitationibus non irrationabiliter addemus decimam dubitationem, quæ est hæc in hoc capite dicta. Quemadmodum aliquis potest infici & ægritudinem suscipere ab aliquo alio ex euaporatione, sic & aliquis secũdum istum modum potest suscipere sanitatem. Verùm istud apertè uidetur aduersari Aristoteli: septima enĩ particula problematum quarto problemate sic quærit Aristoteles, Cur à morbis nonnullis ægrotant qui appropinquauerint, à sanitate nemo sanari potest? quia quod positũ per nos Aristoteli contradicit, modus etiam per nos assignatus non uidetur cõuenire Aristoteli scilicet ꝑ euaporationem &c. quoniam sic soluit Aristoteles post propositam dubitationẽ, an quoniam morbus motio est, sanitas autem quies? ergo illa mouente potest, hæc autem non potest? an quod alterũ non uoluntariè, alterum uoluntariè accidit, res autem non uoluntariæ à uoluntarijs cõ

sultis

ſultis quamplurimum differunt. Et 29. Problem. Problemate 5. ſic ait, quã ob cauſam qui cum homine ſano moram traxerit, nihilo reddi integriori corpore poſsit, neq; qui cum robuſtiori aut pulchriori uerſatur, quicquam huiuſmodi proficiat, iuſto autem & temperato & bono qui ſe adiũxerit, melior in his ipſis animi bonis euadet. & poſtea ſoluens, dicit: An quoniã bona corporis animo immutare non poſſumus, bona animi poſſumus? eſt autem bonus quiſq; animi uirtute, ſanus uirtute corporis. aſſueſcit igitur exẽplo melioris rectè modò lætari, modò contriſtari: quod hic aſſueſcere nequit qui cũ ſano eſt: haud enim quiſquam ſanus in eo eſt ut lætetur quibus rebus lætandum eſt, & contriſtetur quibus triſtandum ſit. nihil enim ex his ſanitatem creare poteſt: hęc Ariſtoteles. Ex quibus multa quæ dicta ſunt uidentur huic citatæ ſententiæ aduerſari: Primo ſcilicet quoniam homo ſanus non poteſt ſua ſanitate alium ſanare. ſecũdò quod ab homine ſano non prouenit euaporatio illa ueluti ab ægro. 3. quòd læ

titia & tristitia non possunt causare sani tatem & ægritudinẽ: & omnium horũ opposita dicta sunt: imò ipse Aristoteles ipsi sibi aduersari uidetur, & est contra omnes medicos. Sibi ipsi inquam, ut patet per ea quæ adducta sunt in superioribus, & precipuè in nono de historia animaliũ, de animi affectibus: medicis autem, quoniam ex cõmuni concessione omniũ medicorũ, animi accidentia sunt de maxime conferentibus sanitati & ægritudini, ut tertio artis paruæ manifestũ apud Galenum est: & etiam ægro conuersari cum bene habentibus multum confert, quia iubemur amplexari infantem carnosum in aliquibus ęgritudinibns, & ait Cõciliator in expositiõe citati Problematis septimę sectionis, ex communi prouerbio leprosi affectant cõuersari cũ sanis. Videtur etiam dictum Aristotelis hoc esse cõtra rationem & experimẽtum: rationẽ quidem, quoniam homo siue sanus siue æger cõtinuè expirat & ab eo exhalãt uapores, quare ueluti ab ęgro spiritus et uapores nociui exeunt, sic à sano spiritus boni

Arist. dicta confutata.

& iuua-

& iuuatiui debēt procedere, nō minus etiam contrariatur experimento: sentimus enim flatus aliquos esse redolētes, ueluti puerorū temperatorum, ipsisq́ non minus confortamur quā suauibus odoribus: referūtq́ historiæ ex toto corpore Alexādri Magni tales profluxisse uapores, ut ex Plutarchi prius sententia relatum est. Et ex historijs animalium multa animalia leguntur quæ delectantur aliorum animalium anhelitu & euaporatione; quare, sermo hic uidetur perplexus, & inde difficultatē inferre: quapropter fortasis hac de causa uel consimilibus, multi dixerunt hoc nō fuisse opus Aristotelis, sed fortasis Theophrasti, uel Eudemi, uel alicuius alterius: aut dicendum est, cū Aristoteles huius diuersitatis causam referat, quoniam ægritudo mouet, & non sanitas, sensus est, nō quod nullo modo à sanitate proueniat motus, sed minus prouenit motus quā ab ęgritudine: ut enim Galenus in primo de locis effectus dicit, ægritudo est motus pter naturā: sanitas aūt est ęquatio mēbrorū in cōsimilib. seu similarib.

Quare

Quare essentialis est motus ægritudini cū sit genus uel ponatur loco generis. quies autem magis conuenit ipsi sanitati. unde fit ut magis ægritudo generet ægritudinem, quam sanitas sanitatem, quod & superius per nos confessum. quanquam nec omnis ęgritudo ęgritudinem generat, nisi sit de genere contagiosarū, ut etiā scribitur in primo problematum Problemate 7. An etiam dici potest, quod quamuis ab homine sano emanat continuė euaporatio, non tamē talis & tanta, ut sanitatis sit inductiua, nisi fuerit ualde uehemens: sicut nō omnis euaporatio à corpore ægro procedens, est sufficiens ægritudinem inducere, nisi fuerit ualde fortis. Cum autē ualida euaporatio prouenit à corpore sano, ut in pluribus talia corpora sunt in pasionibus, ueluti impensė imaginantes & desiderantes: uerùm hęc, ex Platonis sententia, sunt animi ægritudines, quare talia proprie nō erūt sana, Quod autem ultimo dicebatur, & tristitiā non inducere sanitatem & ægritudinem, intelligitur secūdum esse earū remissum,

tu nege-

ut negetur de rebus mediocriter & nihil nobis attinentibus:secundum tamẽ esse intensum & de rebus nobis attinentibus,maximè conferunt:diligens tamẽ inquisitor super hæc consideret.

Sed hæc solutio non admodum satisfacit:quoniam si ægritudo quia sit motus inficit alium,tunc quæ esset maior motus magis inficeret,& sic cum febris sit motus alterationis,quatenus febris inficeret,quod est falsum(peste excepta)lepra autem,scabies,lippitudo,cãcer,non uidetur esse ita motus ut est febris.Item morbi frigidi nullo modo sunt contagiosi, & per se sunt motus,quare illa solutio Problematis est dubia.Nos in soluendo illo problemate dixerimus quod difficilius est sanitatem, facere: plura enim ad construendum exigũtur. Sed ægritudinem potest spiritus ille ac uapor contagiosus facere: pauca enim ad destruendum sufficiũt: naturaq; in malum prona est magis quàm in bonum. &,ut inquit Aristoteles ad destruẽdum sufficit unum, ad construendum requiruntur plura: igitur malum etiam est certius bono,quia est de necessitate naturæ,ut mors, bonum autem non ita.

Caput

dicit, quæ simul raro coëunt in unum. Verùm de his haberi potest quædam peritia & cognitio in uniuersali tantum et nõ in particulari, utpote quod aliqui homines hoc faciunt ex proprietate acquisita ex principijs generationis: uerum similiter non est scibile qui sunt hi, qualisúe sit talis dispositio: sicut nullus humanus intellectus sciret determinatè dicere, quare Iacobus Forliuiensis & Horatius Flaccus tantùm allium abhorrebant: Sed tantum sciunt dicere hoc fuisse ex proprietate occulta: idem dicatur de tertio, quoniam non est syllogizabile quis est ille, qui habet imaginatiuam taliter dispositã, ut posit ex imaginatione curare Erysipelas: sed tamen dicimus sermone uniuersali hoc fieri ex uehementia imaginatiuę: quare Galenus 6. Med. Simp. iure bono Charlachirũ & Bamachiũ derisit, ipsisq; Dioscoridem prętulit, qui non incantationibus & uerbis superstitiosis, ueluti illi, tradidit medicinã, sed per propria procesit, secũdũ quod potest esse ars & scientia: illi uero cadere non possunt sub arte ueluti dictũ est.

& sic

& sic dictum sit ad sextã dubitationem. Ad septimã dicitur esse negandũ quod ibi illatũ est, uidelicet legem Christi & Mosis ruere datis modis illis: quoniam quanquã aliqua quæ referuntur esse facta tam in historia legis Mosis quàm legis Christi, superficialiter reduci possũt in causam naturalem, tamen multa sunt quæ minimè in talẽ causam reduci possunt: ueluti est de resurrectione Lazari quatriduani & iam fœtentis: de cæco à natiuitate, illuminato: de saturatiõe tot mille hominũ ex quinque panibus & duobus piscibus: de claudo à natiuitate, restituto per Petrum & Ioannem: de scaturitione fontis ex solo uerbo: & sic de infinitis alijs, quorum nullum potest reduci in causam naturalem, neq; immediatè fuisse factum per aliquam rẽ creatam: diciturq; ulterius ex sententia diui Thomæ in articulo 5. quæstionis de miraculis: nihil inconuenire duos effectus esse eiusdem speciei, quorũ unus est factus ex miraculo, alter uero est factus per causas naturales. Nam ut ipse refert secundum Augustinum super Genesi, *Ad septimã*

De uirgis Magorũ et ui dæmonũ uide L.Cæliũm lib. 7. cap. 29.

serpentes facti à magis Pharaonis, facti fuerunt per causas naturales, ex procuratione dæmonum: facti autem à Moyse, fuerunt facti, oratione Mosis intercedente, ex diuina uirtute, quanquam serpentes omnes illi essent similes. Quare & si qua reperiuntur facta in utrisque legibus, quæ etiam in causam naturalem reduci possunt: asserentibus tamen legibus illa esse facta ex miraculo, firmiter tenendum est illa fuisse uera miracula. quod uerò aliqua talia sint miracula, aliqua uero eiusdem speciei non sint, sufficit Ecclesiæ catholicæ authoritas quæ spiritu sancto & uerbo Dei regulatur, iuxta illud Saluatoris, ero uobiscum usque ad consummationem seculi. Neque Plinius secundus in secundo libro naturalis historiæ cap. 1. audiendus est, qui Mosem magicum & uirum ueneficum affirma:: minusque Suetonius Tranquillus respiciendus est, qui in libro de 12. Cæsaribus in uita Neronis scribit. Afflicti supplicijs Christiani, genus nouæ ac maleficæ superstitionis hominũ. Nũquid autẽ ex omnibus ibi adductis possint

rit aliqua reperiri quæ naturaliter etiã eri posſũt: multa ſunt quę ſic, & multa quę nõ: quę diligẽs inquiſitor per ſe ipſũ faciliter poteſt diſcernere, q̃d ſi qs etiã n eadẽ dubitatione ulterius inferret, ex otis homines nõ ſanãtur miraculo, ſed x uehemẽti imaginatione & cõſideratiõe infirmi habita de medico, uel ex aliquo alio huiuſmodi, etiã per aliq̃m aliũ ſſignatorũ modorũ: ad hęc cõſimiliter licẽdũ eſt, quãq̃ hoc multoties cõtingit, nõ tamen ſemper: ueluti in ęgritudinibus incurabilibus ſecundũ ſe, uel propter modũ q naturaliter fieri nõ poſſet, ſto quod ęgritudo eſſet ſanabilis, quales fuerũt caſus recitati et uiſi è diuo Auguſtino, ut ipſe refert in multis capitulis 2. de Ciuitare Dei: et breuiter, quicquid abitũ fuerit ꝓ miraculo ab Eccleſia, illud firmiter credendum eſt miraculũ: & quod non habetur, etiam teneatur non miraculum: non enim aliquid ab eccleſia catholica Dei determinatur niſi ſit x uerbo Dei & ſpiritu ſancto dirigẽte. *Sanatio ex uotis*

Ad octauam dubitationem conſimiliter dicitur ſicuti ad ſeptimam, uidelicet *Ad octauam*

delicet quod quamuis & illæ figurationes in cordibus ex fixa imaginatione figurari poſsint, & talia ſtigmata in talibus partibus generari, ut legitur de beato Franciſco, tamen ſi eccleſia Dei determinat iſta facta fuiſſe ex miraculo, ſic firmiter tenendum eſt propter cauſam ſuperius adductam, iſta tamē naturaliter fieri, uidentur de poſsibilibus remotis ualde quoniam quod fœtus in utero taliter ſtigmatizetur, nō uidetur eſſe quid mirum ex materia obediente, quoniam multum tenella eſt, & facile impreſsibilis. Verùm in iſtis caſibus eſt in diſpoſitione ualde inobedienti et cōtraria, quare, prima reſponſio eſt melior & magis

Ad nonam. pia Ad nonam autem dubitationem reſpondetur, & primo ad illud quod dicitur de uerbis & carminibus &c. quod quamuis Voces primo & per ſe non immutent niſi auditū, per accidens tamen & ſecundariò mirabiles effectus habēt producere, & præcipuè mentes humanas immutare. Plutarchus enim in uita Demoſthenis dicit, orationis poteſtate omnia perfici & mitigari cernuntur: ibique

Vocum & uerborū uis miranda.

Rem hanc etiam tractat L. Cœl. lib. 15. cap. 14.

que ostendit quantum ualeat pronunciatio. In uita etiam Ciceronis non minus illud demonstrat, ut in ea defensione Quinti Ligarij, quę apud Cæsarem acta est, in qua Cæsarem ferunt extra se positum & ita mente alienatum, ut toto corpore excusso, libellos quos manu tenebat abiecerit. Et in ea quam idem Cicero habuit pro Lucio Flacco repetundarũ, & pro Murena, quẽ Cato de ambitu accusabat: & de innumeris alijs tã orationibus quàm oratoribus à Plutarcho & ab alijs authoribus relatis. Non minus & bruta uocibus mouentur: Aues nanq; deceptæ capiuntur. Cantu oua, dum incubantur, melius fouent̃, atq; meliores fiunt partus. Serpentes à Spyllis & Marsis mitigantur. Et innumeræ aliæ operationes fiunt. Quid de Musicis & Citharœdis dicemus? quãdoquidem cantibus & instrumentis suis homines modo ad irã, modo ad misericordiam, modo ad arma, modo ad tripudia, & reliqua talia, etiam ipsis inuitis, deducãt, ut fama est de Orpheo & Timotheo, ac de innumeris alijs? Non itaq; extra natu

& figuris: licet enim figura non sit qualitas actiua, multum tamen facit ad actionem, diuersæq; figuræ diuersificāt actiones: decens enim color, in indecori figura & deformi, inducit tristitiam. Nam et secundū medicos potest esse peccatum in figura non existente peccato in complexione, & ecōtrà. Et diuersa animalia & plātę eligūt diuersas figuras, adeò q̄d à plerisq; figura reponit̄ inter per se accidētia quo fit, ut figurę faciant ad operationes. existimamus tamē in proposito characteres & figuras idē operari quod etiā uoces operātur, scilicet ad decipiendū & augendā fidē. Vtrū autē figuræ faciāt ad artificialia & characteres, utpote quòd annulus figuratus figura Iouis, aut Mercurij sit ualidior pro aliq̄ influxu recipiēdo q̄ annulus alia figuratus, posterius dicemus exacto sermone: hęc autem intelligantur secundum naturam, & non concurrentibus dæmonibus: quoniam in magica dæmoniaca illa uidentur esse requisita siue per se siue per accidens, de quibus non curamus. Quoniam autem secundum

Quantitas licet nō sit actiua, multū tamē facit ad actionē: & figura similiter.

Figura quid poßit, uel character.

Dixerim ergo ubicunq; fiunt characteres incogniti, ibi esse dæmonis pactum aut expressum aut tacitum.

Decima dubitatio.

Pythagoram omnia perficiuntur numero denario, quia secũdum ipſum decem ſunt ſphæræ cœleſtes, ideo nouem prioribus dubitationibus non irrationabiliter addemus decimam dubitationem, quæ eſt hæc in hoc capite dicta. Quemadmodum aliquis poteſt infici & ægritudinem ſuſcipere ab aliquo alio ex euaporatione, ſic & aliquis ſecũdum iſtum modum poteſt ſuſcipere ſanitatem. Verùm iſtud apertè uidetur aduerſari Ariſtoteli: ſeptima eñ particula problematum quarto problemate ſic quærit Ariſtoteles, Cur à morbis nonnullis ægrotant qui appropinquauerint, à ſanitate nemo ſanari poteſt? quia quod poſitũ per nos Ariſtoteli contradicit, modus etiam per nos aſsignatus non uidetur cõuenire Ariſtoteli ſcilicet ꝑ euaporationem &c. quoniam ſic ſoluit Ariſtoteles poſt propoſitam dubitationẽ, an quoniam morbus motio eſt, ſanitas autem quies? ergo illa mouente poteſt, hæc autem non poteſt? an quod alterũ non uoluntariè, alterum uoluntariè accidit, res autem non uoluntariæ à uoluntarijs cõ

ſultis

ſultis quamplurimum differunt. Et 29. Problem. Problemate 5. ſic ait, quã ob cauſam qui cum homine ſano moram traxerit, nihilo reddi integriori corpore poſsit, neq; qui cum robuſtiori aut pulchriori uerſatur, quicquam huiuſmodi proficiat, iuſto autem & temperato & bono qui ſe adiũxerit, melior in his ipſis animi bonis euadet. & poſtea ſoluens, dicit: An quoniã bona corporis animo immutare non poſſumus, bona animi poſſumus? eſt autem bonus quiſq; animi uirtute, ſanus uirtute corporis. aſſueſcit igitur exẽplo melioris rectè modò lætari, modò contriſtari: quod hic aſſueſcere nequit qui cũ ſano eſt: haud enim quiſquam ſanus in eo eſt ut lætetur quibus rebus lætandum eſt, & contriſtetur quibus triſtandum ſit. nihil enim ex his ſanitatem creare poteſt: hęc Ariſtoteles. Ex quibus multa quæ dicta ſunt uidentur huic citatæ ſententiæ aduerſari: Primo ſcilicet quoniam homo ſanus non poteſt ſua ſanitate alium ſanare. ſecũdò quod ab homine ſano non prouenit euaporatio illa ueluti ab ægro. 3. quòd læ

titia & tristitia non possunt causare sanitatem & ægritudinē: & omnium horū opposita dicta sunt: imò ipse Aristoteles ipsi sibi aduersari uidetur, & est contra omnes medicos. Sibi ipsi inquam, ut patet per ea quæ adducta sunt in superioribus, & precipuè in nono de historia animaliū, de animi affectibus: medicis autem, quoniam ex cōmuni concessione omniū medicorū, animi accidentia sunt de maxime conferentibus sanitati & ægritudini, ut tertio artis paruæ manifestū apud Galenum est: & etiam ægro conuersari cum bene habentibus multum confert, quia iubemur amplexari infantem carnosum in aliquibus ęgritudinibns, & ait Cōciliator in expositiōe citati Problematis septimę sectionis, ex communi prouerbio leprosi affectant cōuersari cū sanis. Videtur etiam dictum Aristotelis hoc esse cōtra rationem & experimētum: rationē quidem, quoniam homo siue sanus siue æger cōtinuè expirat & ab eo exhalāt uapores, quare ueluti ab ęgro spiritus et uapores nociui exeunt, sic à sano spiritus boni & iuua-

Arist. dicta confutata.

& iuuatiui debēt procedere. nō minus etiam contrariatur experimento: sentimus enim flatus aliquos esse redolētes, ueluti puerorū temperatorum, ipsisq́ non minus confortamur quā suauibus odoribus: referūtq́ historiæ ex toto corpore Alexādri Magni tales profluxisse uapores, ut ex Plutarchi prius sententia relatum est. Et ex historijs animalium multa animalia leguntur quæ delectantur aliorum animalium anhelitu & euaporatione; quare, sermo hic uidetur perplexus, & inde difficultatē inferre: quapropter fortasſis hac de causa uel consimilibus, multi dixerunt hoc nō fuisse opus Aristotelis, sed fortasſis Theophrasti, uel Eudemi, uel alicuius alterius: aut dicendum est, cū Aristoteles huius diuersitatis causam referat, quoniam ægritudo mouet, & non sanitas, sensus est, nō quod nullo modo à sanitate proueniat motus, sed minus prouenit motus quā ab ęgritudine: ut enim Galenus in primo de locis effectus dicit, ægritudo est motus pter naturā: sanitas aūt est ęquatio mēbrorū in cōsimilib. seu similarib.

Quare

Quare essentialis est motus ægritudini cũ sit genus uel ponatur loco generis. quies autem magis conuenit ipsi sanitati. unde fit ut magis ægritudo generet ægritudinem, quam sanitas sanitatem, quod & superius per nos confessum. quanquam nec omnis ęgritudo ęgritudinem generat, nisi sit de genere contagiosarũ, ut etiã scribitur in primo problematum Problemate 7. An etiam dici potest, quod quamuis ab homine sano emanat continuè euaporatio, non tamẽ talis & tanta, ut sanitatis sit inductiua, nisi fuerit ualde uehemens: sicut nõ omnis euaporatio à corpore ægro procedens, est sufficiens ægritudinem inducere, nisi fuerit ualde fortis. Cum autẽ ualida euaporatio prouenit à corpore sano, ut in pluribus talia corpora sunt in pasionibus, ueluti impensè imaginantes & desiderantes: uerùm hęc, ex Platonis sententia, sunt animi ægritudines, quare talia proprie nõ erũt sana. Quod autem ultimo dicebatur, & tristitiã non inducere sanitatem & ægritudinem, intelligitur secũdum esse ęarũ remisum,

tu nege-

ut negetur de rebus mediocriter & nihil nobis attinentibus: ſecundum tamẽ eſſe intenſum & de rebus nobis attinentibus, maximè conferunt: diligens tamẽ inquiſitor ſuper hæc conſideret.

Sed hæc ſolutio non admodum ſatisfacit: quoniam ſi ægritudo quia ſit motus inficit alium, tunc quæ eſſet maior motus magis inficeret, & ſic cum febris ſit motus alterationis, quatenus febris inficeret, quod eſt falſum (peſte excepta) lepra autem, ſcabies, lippitudo, cãcer, non uidetur eſſe ita motus ut eſt febris. Item morbi frigidi nullo modo ſunt contagioſi, & per ſe ſunt motus, quare illa ſolutio Problematis eſt dubia. Nos *in ſoluendo illo problemate dixerimus quòd difficilius eſt ſanitatem, facere: plura enim ad conſtruendum exigũtur. Sed ægritudinem poteſt ſpiritus ille ac uapor contagioſus facere: pauca enim ad deſtruendum ſufficiũt: naturaq́ in malum prona eſt magis quàm in bonum. &, ut inquit Ariſtoteles ad deſtruẽdum ſufficit unum, ad conſtruendum requiruntur plura: igitur malum etiam eſt certius bono, quia eſt de neceßitate naturæ, ut mors, bonum autem non ita.*

Caput

Caput septimum in quo mouentur nonnullæ dubitationes aduersus ea quæ in priori capite dicta sunt.

QVoniam, ut in primo posteriorũ dicitur, quamdiu aliquis dubitat de aliquo, illud nescit: utq; docetur 3. Methaphysices dubitans est similis ligatis: Cumq; ita adhuc supersint circa dicta in priori capite, dubitationes, ideo eas uolo mouere, deinde iuxta uires meas soluere. est itaq; prima dubitatio talis: dictũ est in una responsionũ, quãquã plurima miraculorum quæ leguntur facta in ueteri & nouo Testamento possint reduci in causas naturales, & consimilia posint fieri secundum naturã ueluti ea quæ nos adducimus secundum illos tres modos prius asignatos, qui quidem, ut existimo, non contradicunt determinationi Romanę ecclesię, dictũ tamen est aliqua fuisse facta, quæ nullo modo in causam naturalem reduci possunt, ueluti mortuorũ resurrectio, illuminatio cęci nati, restitutio claudi, & sic de multis alijs. Verũ hęc nõ uidẽtur ueritatem

Prima dubitatio contra responsionẽ ad septimã.

ritatem cõtinere. In primis quidẽ apud Plinium 25. lib. cap. 2. sic scribitur: Xantus Historiarum author in prima earũ tradidit occisum Draconis catulũ reuocatum ad uitã à parẽte herba quã Balim nominat: eademq́; Tillonẽ quẽ Draco occiderat, restitutũ saluti. & Iuba in Arabia herba reuocatũ ad uitam hominem tradit. Ideoq; Plinius paulò pòst ex multorum grauissimorũ authorũ sententia dicit nihil esse quod nõ herbarum ui effici possit. multæ quoq; historiæ gentilium testantur multos ex inferis esse reuocatos. Nã et Plato in 10. libro de Republica dicit quendã Pamphilum reuocatũ ex inferis, & incredibilia narrasse quę Dij gerant. Sũt & alij historiarũ scriptores idem affirmantes: quare, si hæc uera sunt, nõ tantum Deus potest hoc facere, uerum herba & dæmones, cuius contrarium dictum est. Nõ minus uidetur quod solum dæmonum uirtute & consequenter ui naturæ cæcus à natiuitate potest illuminari, & claudus ad rectitudinẽ restitui: Suetonius enim in libro quẽ cõposuit de duodecim Cæsaribus lib. 10.

Contra miracula.

lib. 10. in quo ſcribit uitam Veſpaſiani Cæſaris, in capite de Miraculis per eum geſtis, ſic ſcribit: Hic cum de imperij firmitate capturus auſpicium, ædem Serapidis ſummotis omnibus ſolus intraſſet, ac propitiato multum Deo, tandem ſe conuertiſſet, uerbenas coronasq́ue & pannificia, ut illic aſſolet, Baſilides libertus obtuliſſe ei uiſus eſt, quem neq; admiſſum à quoquam, & iampridem propter neruorum ualetudinem uix ingredi longeq́ue abeſſe conſtabat. Ac ſtatim aduenere literæ fuſas apud Cremonam Vitellij copias, ipſum in urbe interemptum nunciantes. Authoritas & quaſi maieſtas quædam, ut ſcilicet inopinato & adhuc nouo principi deerat, hęc quoque acceſsit. E plebe quidã luminibus orbatus, item alius debili crure, ſedentẽ pro tribunali pariter adierunt, orantes opem ualetudinis, demonſtratam à Serapide per quietem, reſtituturũ oculos ſi inſpuiſſet, confirmaturũ crus ſi dignaretur calce contingere. cum uix fides eſſet rem ullo modo ſucceſſuram, ideoq; ne experiri quidẽ auderet, extremo hortantibus

stantibus amicis palàm pro concione utrumque tentauit, nec euentus defuit. Per idem tempus Tegeæ in Arcadia instinctu uaticinantium effossa sunt sacrato loco uasa operis antiqui, atque in ijs assimilis Vespasiano imago, modo hęc omnia uidentur esse uerissima miracula: nã hoc ultimum pertinet ad futurorum cognitionẽ, quod uidetur esse solius Dei, iuxta illud Saluatoris, non est uestrum scire tempora uel momenta &c. Illud etiam quod narratur de liberto, consimile est: talia uerò duo sunt illa quæ probanda proponebantur. Secunda autem dubitatio est quoniam secundum prius *inquit Cardan. in lib. de Subtilitate, uidentur aliquid posse aut præscire dæmones, sed ob contemptum multa obliterata sunt: contemptus autem euenit quoniam plerique his artibus confisi non solum malè periere: sed nihil egregie in arte sua sunt consecuti &c.* dicta, uidetẽ esse cõcessũ nihil repugnat oĩa quæ in magica dicunẽ fieri per dęmones, posse etiã fieri per homines, nullo cõcurrente auxilio ipsorũ dęmonũ, quoniã dictũ est dæmones talia facere quniã applicãt actiua passiuis, quæ natu-

Actorum 1.

Secunda dubitatio. Vt

 raliter

ter cognoſcere, cum intellectus agens ſit omnia facere, paſsiuus uero omnia fieri. Vnde fit ut conſimiliter homines operari poterunt ueluti dæmones operantur: quare tota Magica poterit reduci in cauſas naturales, ueluti Zoroaſter, Alberto referente in quinto ſuorum Mineralium, reduxit. Verùm iſtud non uidetur poſſe ſtare: ſunt enim multa quæ nullo pacto ab homine fieri poſſũt quãtamcunq; ſcientiam habeat, ſiue inquiſitione ſua, ſiue ex libris: & abſq; diuino auxilio, uel angelico, uel dæmoniaco hæc fieri nullo modo poſſunt. Hoc autẽ ex multis probatur, primo quidem de oraculis & reſponſis deorum gẽtilium: hoc enim neq; ad herbas neque lapides neq; aliquod carẽs intellectu, neq; hoc reduci poteſt ad humanũ intellectum, quoniam multotiens ſimulacra inanimata dabãt talia reſponſa. amplius, quoniam prędicebãt futura, rememorabant præterita, nunciabant quę in remotiſsimis partibus fiebant, occulta manifeſtabant: hæc autem per homines minime fieri poſſunt. Amplius, ut referunt hiſto-

Oracula ex ſolis dæmonibus.

riæ,

riæ, non ſolum gentilium, uerum etiam legis Moſaicæ & Chriſtianorum, beſtiæ multoties locutæ ſunt uoces humanas, & ſecundum determinata idiomata, ut Valerius Maximus, Eutropius, Liuius, innumeriq; alij authores tã Greci quã Latini affirmant: non uidetur autem in quã cauſam hæc referri poſſunt, niſi dæmones & angeli admittantur, cũ loquutio ſit animæ rationalis, & anima humana, ſaltem exiſtens in homine, non poteſt eſſe in beſtia ut tales exerceat operationes. quapropter dicemus de his quæ apparuerint ſubitò hominib. in forma humana & alloquuti ſunt eos, et poſtea diſparuerunt: quæ quanquam innumerabilia ſunt, in præſentiarum tamen refero quę Bruto & Caſsio, Plutarcho atteſtante, contigerunt. Sic itaq; in uita M. Bruti ſcribit Plutarchus: Is itaq; ſecum aliquid reputans ſibi ipſi intentus, aliquem ad ſe ingredientem præſenſit: ad introitum aſpiciens, horrendã & monſtruoſam reſpexit imaginẽ corporis feri ac terribilis ſilentio ſibi aſsiſtere: interrogare tamẽ auſus Brutus, quis inquit ho

Cuius ſit lo quutio.

Spectrorũ uaria hiſto ria.

Empiſ... ſeu Lam... hiſtor... de egr... apud L... liũ Rod... 29. cap. 5.

minum aut deorũ es? quid tibi uis? quid ad nos uenisti? ad quam murmurauit ille, tuus ô Brute malus genius sum, in Philippicis me uidebis. tum Brutus nõ exterritus, uidebo respondit: & paulô pòst sic scribit: Verùm in ea nocte dicũt tetram illam imaginem Bruto apparuisse, quę cum eandem faciẽ repręsentasset nihil dixisse, sed mox abijsse dicitur. de Cassio non minora refert. Et qui de his copiosius desiderat & breui sermone, legat Valerium Maximum. Proximis etiam diebus præsentis anni celebris fama est, cũ Aquila urbs magnifica Abrutij insueta imbrium multitudine pateretur, supplicationesq́ humiles et deuotę ab eadem urbe sine intermissione fierẽt ad diuum Petrum Cęlestinũ eiusdẽ urbis patronũ, (nam honorificè ab Aquilanis eius uiri sanctissimi corpus tenetur, estq́ amplissima Abatia monachorum eidem diuo Cælestino dedicata) statim sensibiliter ab urbe imbres fugatos conspectum est: uisusq́ est multoties idem diuus Cælestinus non clàm, non à duobus uel tribus, uerũ ab uniuerso po-

Aquilæ urbis ciuibus uisa in aere imago.

pulo. Et quis, nisi insanus, neget hæc fieri à Deo aut eius ministris? quid in hoc ingenium humanum? certè nihil. amplius, quid philosophi cum suis figmentis dicere possent de augurijs et ominibus? nam si per talia augures de futuris & incognitis pronunciant, aut aues & reliqua huiusmodi generis sunt eorũ quæ pronunciãtur causa, aut signa, nõ enim nisi his modis hæc fieri posse intelligun-tur. at certè nullus dicet esse causas, quoniam nihil stultius aut dici aut excogitari potest. Si uerò signa, non est fingere quam similitudinem habeat cornicula ad pugnam Marij, uel Cæsaris, uel cuiusuis alterius: nulla enim uidetur inter illa signa & signata esse dependentia. quid enim de hoc aliud dici potest nisi illa fieri ex dæmonum astutia naturę humanę insidiantium, & homines ad idololatriam inducentium? Quid de Geomantia omnium uanissima? quid enim puncta paria uel imparia cum Socrate nauigaturo connexionis habent, quando etiã puncta mathematicalia nullius prorsus actiuitatis uel significatiõis sint huic rei

Philosophorum ignorãtia.

Augurionum & prædictionum causa.

Geomantiæ uanitas.

Verba & characteres. attinentis? quid characteres, quid uerba dicta ad ligandũ aliquẽ ad amorem alicuius, uel ad ſoluendum ab amoribus; cum uerba & characteres nullam ad talia habitudinem uel cõnexionem habere uideantur? Neq; rurſus ad imaginationem uidetur proficere, quandoquidem ſtat illos eſſe ualde remotos, quorũ gratia tales præcantationes fiunt. Quid dicemus de uexatis ab immundis ſpiritibus, qui multotiens cum ſint literarũ ignari, Græcè, Latinè, & linguis diuerſorum idiomatum loquũtur? certè philoſophi nihil ueriſimile habẽt ad hæc. quare neceſſarium eſt ad Deum, ad angelos, & dæmones recurrere.

Dæmone uexati & correpti.

Caput octauum, in quo ad dictas dubitationes reſpondetur.

Ad 1. AD hæc itaq; uidere meo, iuxta ea quæ diximus in ſuperioribus nõ eſt graue reſpõdere. Ad primũ igitur dicit ueluti diximus, et eſt noſtrorũ Theologorũ ſentẽtia, nullã uirtutẽ creatã, immediate poſſe aliquẽ à morte excitare, uerùm

uerùm hoc solius Dei est. quodq; adducitur per Plinium, in primis dicitur Plinium neq; illud probare, ut manifestũ est ipsum ibidẽ legenti, idem Plinius in 5. capite 7. lib. non solum illud negauit in bestijs imò in hominibus, & ultrà in quibuscunq; mortalibus, dicitur & secũdò fortassis illos fuisse deceptos: nam si illud uerè aliquibus uisum est, & non sit dictum pro fabula, talia animalia non erant uerè mortua, sed æstimabãtur mortua, ueluti multotiẽs uisum est etiã temporibus nostris, ut de quodam suspenso fure hic Bononię, de mulierib. pręgnãtibus, de correptis ab Epilepsia uel magis ab Apoplexia, & in talibus casibus non inconuenit tales herbas proficere, & multa alia ingenia à natura ordinata. quod aũt addit & de Pamph. & de multis alijs relatis à gẽtilibus, dicit uel quòd illa sunt fabulosa & poëticè dicta ad hominum instructionem, ueluti existimamus illud Pamphili fuisse: Socrates enim ibi instruxit uulgares & plebẽ, qui ad bona opera non trahuntur nisi ex spe pręmij, & à malis non retrahuntur

Solius est dei à morte excitare.

Secunda responsio.

nisi timore pœnæ. & secundum eũdem Socratem in secundo de Republica, in tali casu licet mentiri uel fingere: Scęuola nanq; dicebat: expedit in religione ciuitates falli, ut de eo refert Augustinus 27. capite libri 4. de Ciuitate Dei. Vel dicitur, si non sunt fabulosa, non tamen talia animalia erant extincta, sed existimabantur esse, & ex aliquo ingenio reuixerunt. Tertiò dicitur, quod & si fuit uera resurrectio non tamen fuit ex dæmonibus, uerũ ex ipso Deo: nihilq; uetat eos fuisse paganos & gentiles: nam teste diuo Thoma in articulo 5. quæstionis de miraculis ex sentẽtia Augustini, & Deus pro ueritate aliquando in gentilibus miracula fecit. Quod autem adducitur de miraculis per Vespasianum factis, dicitur primò, teste Augustino cap. 6. 24 libro de Ciuitate Dei, non necesse est nobis credere quæ tenent historiæ gentiũ. Dicitur secundo quod ille non erat uerè cæcus, neq; uerè ille claudus, sic quod eorum ægritudines naturaliter non essent curabiles: contingit enim aliquem nasci habentem in oculis talem humo-

Responsio 3.

Gentiliũ miracula à Deo facta.

rem ue-

rem ueluti est cataracta seu suffusio, & aliquem claudum ex aliquo principio impediente gressum, quod naturaliter corrigi potest, & credendum est illos à Vespasiano sanatos, fuisse talis dispositionis: neq; hoc est contra experimenta, quandoquidem ista sæpissime cernuntur: & Herodotus historiarũ author refert Crœsi regis filium à natiuitate mutum, ex timore mortis paternæ uincula dissoluisse, et uocalem inde factum esse: non enim ægritudo illa erat ex natura incurabilis. de alijs autem duobus miraculis, ut uidelicet de maiestate Vespasiani inuenta, & liberto suo, dicimus illa esse inuenta dæmonum, qui talia operari possunt. Ad secundam autẽ dubitationem dicimus illa argumenta concludere ueritatem in casibus illis: quare, dictũ est à principio, quod quanquam philosophi in aliquibus uideantur posse dæmones euitare, non tamẽ uniuersaliter, sicut manifestum in casibus illis: neq; tota magica est naturalis, sed tantum pars illa quę est de occultis naturę operibus: quæ pro tãto magica dicitur, quoniam

Ad 2.

Magica naturalis quæ sit.

nisi à uiris sapientissimis intelligitur: occultissima enim sunt sapientũ, ut dicitur in prohemio Metaphysicæ, & magus lingua Persica sapiẽs interpretatur. Authoritas autem Zoroastris in hoc non est admittenda, quandoquidem manifestè aduersetur diuinæ authoritati, quę in infinitum humanam excedit.

D Plato magicam appellat incantationẽ, orationẽ, cui insit uis à deo, & ab philosophia ratio, ut audientibus temperantiæ amorem ingenerare queat. Vis etiã qua in se ipsum conuersio fit, omnium est efficacißima excantatio.

Caput nonũ, in quo ponitur grandis dubitatio ortum habens ex prædictis: An Aristoteles ignorauerit dæmones & angelos.

VErũ, præter ea quæ dicta sunt, insurgit apud me magna dubitatio, quam utinam scirẽ soluere. eã tamẽ intẽdo adducere, quoniã dubitatio ex toto nõ est expers sciẽtię: neq; aliqs uerè scit, nisi prius dubitauerit. Secũdò ẽm posteriorũ, quæstiones sunt æquales numero his quę scimus: & quanquã nos nõ æstimemus ei dubitationi ad plenũ satisfacere, credimus tamẽ alqs futuros post nos,

Dubitare qd conferat.

nos,q̃ ei magis satisfaciẽt: Sciẽtię enim fiũt p additamẽta, ut 2. Metaphysices & in fine 2. Ethicorũ scribitur. Dubitatio autẽ hæc est: quoniam dictũ est in fine præcedentis capituli, omnia illa quæ adducta fuerũt, plane & efficaciter ꝓbare angelos & dęmones esse, et (ueluti in resurrectione dictũ est) Deũ immediate agere & de nouo: modo mirũ est ac mõstruosũ, tãtũ philosophũ, qualẽ omnes natiões uno ore Aristotelẽ fuisse cõfitẽtur, istud nõ uidisse, & aperte hæc negasse: istud profecto uidetũ esse incredibile, quãdoqdem & uulgares & non uulgares passim dicãt ista probare, esse dęmones, neque Aristoteles excusari de hoc posse uidetũ, scilicet quoniã tunc ista nõ erant sibi nota, neq; de ijs aliquã habuerit phantasiã: hoc enim minimè dici potest: primò quoniã in poësi sua Homerũ, Euripidẽ, Pindarũ, Simonidẽ, Hesiodũ, & ferè infinitos authores memorat, quorũ libri oraculis, diuinationibus, & reliquis huiusmodi generis pleni sunt omnes. etiam historiæ Græcorum, Latinorum, & Barbarorum talia narrant: &, quod

quod amplius est, Plato quem tradunt historiæ Aristotelẽ audiuisse per uiginti annos & amplius, ubiq; his dæmonibus est plenus, suum Socratem sequẽs: omnesq; illustres Platonici idem affirmant. neq; etiã Aristoteles ipsum ex toto neglexit. Tertio enim de historijs animalium cap. 20. ubi de capro lactãte sermonem habet, ibi de oraculis & de diuinationibus, & manifestè in 3. Rhetoricę & in plerisq; alijs locis, mentionẽ fecit: de ueneficis in eiusdẽ operis libro 6. cap. 22. de carminibus & de incãtationibus 24. cap. 8. lib. eiusdẽ: de augurijs autem cap. 1. noni lib. eiusdem 17. quoq; cap. eiusdem noni sittæ auiculæ rem maleficam attribuit. Nono etiam capite primi libri eiusdem, sternutamentũ ponit augurale signum & sanctũ & sacrum: de Sybillis, Vatibus, & dæmoniacis, in primo problemate 21. sectionis, innumerisq; alijs locis, quos longum esset referre, idem habetur: quare, propter hoc Aristoteles non uidetur esse excusandus: neq; uidetur huic proficere quod à plerisq; dici solet, scilicet quod hæc nõ per-

Picus Cinereus apud Gesnerum de auibus.

tinaciaue

tractauerit, quoniã ea despexit tãquam ridicula & inania: in primis quidẽ, ueluti ipse confitetur, famosum non ex toto perit, ut ipse de somno & uigilia dicit: hæc autem semper fuerunt famosa in omni seculo, ut patet etiã apud Hebræos, Aegyptios, Syrios, & unam quãque nationem, habentq; hæc occultissimam & admodum difficilem solutionem, & à naturali philosopho non spernendã. amplius quomodo ipse Aristoteles sępenũero arguit ipsos antiquos: uel igitur illa sunt, uel non sunt: si sunt, suum erat reddere rationem: si nõ sunt, cum tam celebre erat ista esse, saltem debuit destruere illa esse, et manifestare unde hæc habent originem, & cur communiter homines uniuersaliter ista ponũt: hic enim est effectus naturalis, & causam habet, uidelicet, non existentibus ipsis dæmonibus, cur est quod omnes homines ferè unanimiter concedunt ipsos: hoc enim est non minus quælibile quã quoduis aliud problema positum ab eo in libro problematũ, & forte magis desideratum quocunq; alio problemate:

mate: hæc enim uidetur summa rei humanæ. quapropter tantã rem prætermittens Aristoteles, magna nota non uidetur carere.

Caput decimum, in quo ad propositam dubitationem respondetur.

SAtis uereor, cum tantam rem aggredi tentem, ne nomen temerarij subeam, & supra uires præsumere uidear. Verùm amor meus & obseruantia quã à teneris etiam annis erga Aristotelem habui impellunt, ad sui defensionem hec paucula in mediũ adferre: quæ tam & si ex toto difficultatem non euacuabunt, meam saltem in eum obseruãtiam & charitatem monstrabunt: & enim in magnis uoluisse sat erit. Tria igitur in hac re facere institui: primo quidem, quid Aristotelem mouerit dæmones siue hos spiritus immũdos negare, imò & omnem substantiã innaturalem quæ cœlos non moueat: pro nunc dimittamus humanam animam, quandoquidem ipsa simpliciter non sit innaturalis.

Tria proponit.

turalis. Secũdò, q̃modo sine dęmonib⁹ potest Aristoteles ipse experimenta saluare. Tertiò quid est in causa quod Aristoteles nihil de his dixerit, aut satis ieiunus pertransierit. Primũ itaq; aggredie̾tes, dicimus quod cũ Aristoteles ex sẽsibilibus in insensibilia ꝓcesserit, uideritq; ex sensibilibus hęc insensata probari non posse, & hæc principijs naturalibus apertè aduersari, ideò audacter hos dæmões negauit: nulla enim apud ipsũ fuit ratio ex sensatis probãs ipsos esse: uerum ipsos esse, saltem ueluti à uulgaribus ponitur, rationi repugnare. nã pro esse & operationibus corporum cœlestium non sunt ponendi, quandoquidem intelligentiæ, eorũ corporum formæ, sufficiant: imò si ponerentur pro corporibus cœlestibus, essent ipsis impedimẽta: ueluti si uni homini uel uni asino duas animas daremꝰ: nec pro aliquo alio immateriali introducendi, ueluti leges ponũt, quę innũerã multitudinẽ ministrantiũ Deo esse dicunt, quoniã hoc per sensata neq; per naturalẽ rationem est sensibile: ponũt aũt propter

Arist. cur negauit dæmones esse.

quosdã

quosdam effectus, quos uident in isto mũdo inferiori qui numerati sunt, utpote pro oraculis, diuinationibus, ominib. augurijs, & denique pro ceteris huiusmodi generis, ueluti & ponentes confitentur. Verũ hic modus siue necessitas ponẽdi uidetur esse satis irrationabilis, uana, & nullius prorsus momenti: quoniã ita loquuntur de istis substantijs & immaterialibus, ac si essẽt homines: quod remotissimum est à philosophia, ut manifestum est: nam homines sunt mortales, mente & corpore mutabiles, existẽtes quasi secundum utranque partẽ in cõtinua transmutatione: quorum nullum de substãtijs immaterialibus dicere possumus, ueluti ex 8. Physicorum & secundo de cœlo demonstratum est. Quomodo enim immaterialia, & æterna de nouo possũt intelligere & desiderare? quomodo à rebus moueri possunt? quomodo gaudere & tristari? & sic de reliquis, quę omnia passionem & corruptibilitatem argumentantur. Quomodo etiam possunt nos alloqui, nostras audire uoces, nostra uidere opera? & reliqua huius-

Homo quid sit.

huiusmodi, quæ deliramenta esse uidentur: sicut etiam ferunt Cassium Bruto dixisse, cum Brutus eidem Cassio narrauit de malo genio ab eo uiso. quapropter tum ex his quæ retulimus, tum etiã ex multis alijs quæ hinc inde ab Aristotele dici possunt, tales immũdi spiritus neq; etiam boni, preter eos qui mouent corpora cœlestia, Peripateticis sunt admissi. & hæc de primo propositorũ. hæc autem intelligantur, si dæmones nõ ponuntur esse animalia aërea, mente passibilia & rationabilia, qualiter Apuleius in libro de Deo sacratis posuit: sic enim posito rationes hæ nihil cogunt. Verùm Aristoteles 3. de anima hãc opinionem impugnat, & ecclesia hoc damnat: quoniam Lucifer natura est prima creaturarum, uel saltem inter primas. quare, si intelligentię sunt incorporeæ, & dæmones. Verũ cum Peripatetici hoc nõ admittant, quomodo igitur experimenta saluabuntur? quod erat secundum declarandum: mihi autem non uidetur tutum neq; sine uerecundia dictum, quod à plerisq; dici solet hæc experimenta ne *Lucifer.*

H gantibus

Opinio diluta. gantibus, hęc ſcilicet eſſe ab hominibus cõficta, uelut Aeſopi apologi, ad plebis inſtructionem: uel quòd ſunt ſacerdotũ aucupia ad ſubripiendas pecunias, & ut in honorẽ habeantur. quod ſi aliquid in his operibus apparet perfectè, ſunt præſtigiationes & illuſiones, ueluti cõtinuè uidemus in iſtis percurſoribus & præſtigiatoribus, qui uidentur miracula facere, cũ re uera nihil faciant niſi pecuniarum ſubreptionẽ à credulis & ſimplicibus hominibus: ego inquam hanc ſententiam nõ approbo, quãdoquidem uiri grauiſsimi, doctrina eminentiſsimi, & noui & ueteres, tam Græci quàm Latini, ac Barbari moribus, hæc ueriſsima eſſe affirmant: quare ſic dicentes, omnino audiendi non ſunt: Verùm hi decipiuntur, cum aliquando hæc fabuloſa cõperta ſint, & aliquando uiſæ ſunt illuſiones, ex particulari uniuerſale intulerũt: quod ex Dialecticę imperitia prouenire manifeſtum eſt: neq; enim ſi aliqua iſtorum talia ſunt, falſa ſunt omnia: neq; ſi aliqua eorum quæ referuntur, uera comperiantur, exiſtimandum eſt omnia eſſe

Ex particulari nõ infertur uniuerſale.

nsa esse uera. Vtrumuis horũ ex eadem deceptione procedit. Supposito igitur hæc fore uera in aliquibus, & maximè ea quę à fide dignis authoribus referuntur, temptandum est addere absolutionem istorũ: illud tãtum in primis præfatum esse uolumus, siue, ut usitatiori uocabulo utar, illud protestamus, uidelicet minime nos hãc solutionem esse uerã tenere, uerum tãtum dicimus quod sententia nostra ex principijs Aristotelis ad talia dicere possumus: prius tamẽ quędã præsupponentes, per quæ ad dicta experimenta respondere posimus. Primò itaq; supponamus Deũ esse causam uniuersalem omnium materialium & immaterialium, & sic uim gerere causarum finalis, efficientis, & exemplaris, quæ ad causam formalem reduci solet. Suppositio patet ex Aristotele in 12. Metaphysicę, et primo de cœlo ubi dicitur: à primo enim ente deriuatum est omne ens, his quidem clarius, illis uero obscurius: & Deus proponitur mundi archetypus & ab Aristotele & à Platone: quæ Boetius 3. de cõsolatiõe metricè cecinit:

Authoris protestatio.

Suppositio 1.

Deus causa uniuersalis omnium.

Deus mundi archetypus.

Tu cuncta superno ducis ab exemplo pulchrum pulcherrimus ipse mundum mente gerens, similiq; in imagine formans. Nunquid autem cum secundum Aristotelem mundus sit ęternus, ueram habeat causam efficientem, an potius cõseruantem, alienum est huic nostro proposito. Secũdò supponitur quòd omnium corporaliũ & corruptibiliũ homo est supremnm & omnium nobilissimũ: hæc non minus patet ferè ex omnium philosophorum concesione. Aristoteles nanq; physicorum secundo dicit, sumus enim nos quodammodo finis omnium: & omnia materialia sunt ordinata à primo opifice in seruitutẽ hominis: quare infertur naturaliter omnia materialia ab homine depnedêre: ordinatum enim ad finem, dependet à fine, ut manifestũ est. Tertiò supponitur, quod sicut quæ sunt post hominem dependent ab homine, ita in tota natura humana aliqui homines dependent ab alijs: & una multitudo ordinatur in unum uel in minorem multitudinẽ: hęc suppositio patet experimento et ratione: Videmus enim in

Suppositio 2.

Hominis nobilitas.

Suppositio 3

Hominum inuicem dependentia.

enim in uniuerſo Imperatores, reges, duces, principes, optimates, & reliqua huiuſmodi generis, q̃ principantur & imperant: alios uero qui ſeruiant & obediant: & hæc ferè uniuerſaliter per totũ orbem. iſtud quoq; non minus ratione apparet, quandoquidem homo eſt animal gregale & ciuile: uidemus autẽ naturam ut in pluribus dediſſe ducem, ut apibus, gruibus, coturnicibus, & reliqs huiuſmodi generis, quanto magis homini qui rationem habet: quare & locutionem dedit, quæ omnibus alijs animalibus denegata eſt. Et quoniam homo, ut dicitur ſecundo de cœlo, inter omnia mortalia plures habet operationes & plurimas potentias, ideò multis indiguit: Cunq; ut Ariſtoteles & Plato in ſuis politicis dicunt, diuerſæ ſecundum ſpeciem operationes melius perficiantur à diuerſis artificibus, quàm ſi ab uno ſolo fiant, ſicut eſt de inſtrumẽtis: nã melius ars ſutoria perficitur ab illo qui tantum arti ſutoriæ intendit, quàm ab illo qui artem ſutoriam & calceorum exercet: hinc eſt quod pro natura humana conſeruan

seruanda, oportet etiã diuersos hoĩes ad diuersa officia deputatos eſſe imò diuersas etiam nationes: Itali enim dãt aliqua Germanis & Gallis exempli gratia, & Germani & Galli aliqua dãt Italis: & sic de reliquis dicat̃: hoc enim modo perficit̃ mũdus, & stat in sua pulchritudine: quòd si aliter uariet̃, pulchritudo & uniuersi perfectio corrũperetur, ut satis notũ est, & ex infinitis authoribus posset probari, quos omitto.

Suppositio 4. Quarto supponitur, quod quãuis homines sic adinuicẽ se adiuuent, ut quod Rex est utilis subdito, & subditus sit Regi utilis, et sic de alijs omnibus: neq; enim Rex posset cõstare sine subditis; neque subditi sine Rege: aliter tamẽ & aliter Rex est utilis subdito, et subditus Regi: q̃niã maior est dependẽtia subditi ad dominũ & Regẽ, quã Regis ad seruũ & subiectũ: suppositio potest declarari per dicta Platonis & Aristotelis in suis politicis, ut patet inspicienti eorũ libros: tamẽ cõmodissimè potest nũc manifestari per apologiã quã habuit Menenius Agrippa ad plebem, ut refert Plu- *Et Valerius Max. lib. 4. capite 4.*

tarchus

tarchus in uita Martij Coriolani: totam enim rempublicam aſsimilauit uni integro homini, ſenatum uero cordi, reſiduum autem alijs membris pro ſua uniuſcuiuſque dignitate: modo in hoc uno manifeſtum eſt cor non poſſe aut benè poſſe ſuum officium exercere, ſine alijs membris: neque etiam alia membra ſine corde: Verùm & manifeſtũ eſt quanquam ita ſit, magis tamen, ſecundum Ariſtotelis ſententiam, alia membra depẽdent à corde, quã cor ab alijs membris: hinc eſt quod cor eſt primum quod uiuit, & ultimũ quod moritur, ut 3. de partibus animalium cap. 4. dicitur, quare ſi ſimilitudo eſt recta, magis ſubiecti dependent à dominante, quã dominus à ſubiectis: ex quo infertur, cũ Deus omnium horum ſit gubernator & conſeruator, maiorem curã habere de regibus quàm de ſubditis, de dominis quã de ſeruis, de bonis quàm de malis, de doctis quàm indoctis: quanquam omnium curam & prouidentiam habeat: intendens namque finem & ordinata ad finem, quanquam utrumque

Reipub. ad corpus aſsimilatio.

Dei prouidẽtia ordinata.

Intendens finem, intendit etiam ordinata ad finem.

intendat, magis tamen finem intendit quàm ordinata in finem. quoniam ordinata in finem intendit propter finem: et propter quod unumquodque tale, & illud magis.

Suppositio 5

Quid secũdũ Arist. Deus poßit.

Author in Platonis Timæum Chalcidius est, tolli ab Aristot. diuinatiõem omnem, quã do nec prænoscantur futura, quippe quũ ad lunæ tantum regionem, Dei prouidentiam perducat. infra uerò nulla esse prouidentiæ scita uel angelos, uel dæmones. Mediatorem uidetur adumbrare Aristot.

Quintò supponitur, quod quanquã Deus sic sit omnium causa, penes tamẽ Aristotelem nihil operari ualet in hoc sublunari mundo nisi mediantibus corporibus cœlestibus tanquam instrumẽtis per se & necessario requisitis ad factionem & conseruationẽ horum sublunarium: suppositio patet ex multis, tũ quoniam Aristoteles existimauit hunc ordinem essentialiter esse & per se, & quod ab agẽte omnino immateriali nõ potest in hæc inferiora aliquis effectus prouenire nisi mediãte corpore medio inter æterna & generabilia & corruptibilia, ut patet 8. physic. 2. de generatione, & infinitis alijs locis. non minus & suppositio apparet ex his quæ legimus

ex histo

ex historijs, sine quibus impossibile est esse aliquem perfectum in naturali philosophia. & quanquam infinita huic deseruiētia possem adducere, paucis tamē ero contentus, ut per hæc ad alia deueniamus: quod enim corpora cœlestia omnium istarum operationum causæ sint aut totales, aut partiales, aut cogentes aut disponentes, respondeat mihi asserens oppositum: Vnde enim aruspex Spuria admonuit Caiū Cæsarem ut caueret periculum, quod non ultra idus Martias proferretur? Vnde Iulius Marathus antequam nasceretur Augustus Cæsar S. P. Q. R. prædixit naturam citò parituram regem populo Romano? Vnde P. Nigidius accepta eiusdem Augusti genitura affirmauit dominum terrarum orbi natum? Vnde etiam Scribonius Mathematicus Tiberio Cæsari sciuit prædicere quandoque ipsum esse regnaturum. Vnde quæso Mathematicus ille Tiberio Cæsari prædixit Galbam aliquando imperaturum, cum tamē Galba non esset ex familia Aeneadū, neque aliquid erat per quod illud de Galba coniectari

Historiarum utilitas.

Corpora cœlestia quomodo istorū inferiorum sint causæ.

Prædictiones uariæ.

Val. Max. lib. 8. capite 11.

Suet. lib. 2. in fine.

iectari posset? Unde Seleucus Mathematicus Othoni Cæsari, superstite Nerone, promisit imperium? Unde Mathematici cognita genitura Vitellij Cæsaris, ita parentes terruerunt, ut filio admodum, ne exitum infœlicissimum qualem habuit, metuerint? Unde Iosephus Hebræorum nobilis Vespasiano Cæsari prædixit eum Romæ imperaturum, & ipsum Iosephum ex uinculis liberaturum? Unde Ascletarion Mathematicus Domitiano Cæsari tam certam sui & Domitiani necem prædixit? infinitos prope alios ex Plutarcho, Liuio, Iustino, Valerio Maximo, & alijs grauissimis authoribus in medium adducere possem, quos silentio pertranseo, sed de his tantum, quoniam magni imperatores fuere, de quibus, ut diximus maioris curæ est apud superos, mẽtionem feci: Et certè uidebis hæc tam certa non fuisse pronunciata nisi ex Astrorũ peritia, & ut cognoscas superos in hæc inferiora non operari nisi mediantibus corporibus cœlestibus. Verùm & corpora cœlestia nõ solũ sic dirigunt homines,

Suetonius lib. 12.

Deus operatur in hæc inferiora medi

homines, uerùm etiã manifesta indicia futurorum euentuum dãt hominibus, modo in somnijs, modo in uigilijs secũdum apparitionem diuersarum figurarum, ut infinita exempla de somnijs adducere possem ex Plutarcho & infinitis alijs authoribus, quæ omnia prętermitto: & secundum etiã diuersas operationes in uigilia, ut declarant tot & tãtæ historię. nõ minus etiã fiendorum corpora cælestia dãt signa in hominibus, uerũ & in bestijs, ut loquãtur, ut nõ comedãt: ueluti est illud apud Suetoniũ de equis Cæsaris quos uagos & sine custode miserat: dant in aere, ut uoces audiantur, aues appareãt: dãt in aqua, dãt in terra: & reliqua quæ infinitum esset prosequi: et qui delectatur in historia, hæc omnia nouit. Nec tantum ex horum peritia sciũtur futura, uerum pręsentia & pręterita: ex quibus concluditur, omnem effectum hic inferius aut per se aut per accidens reduci ad cœlum, & ex peritia corporum cœlestium miranda & stupenda posse cognosci & pronunciari: quare Plato aperte in Phædro posuit artem augu-

antibus corporibus cœlestib.

Signa futurorum euentuum, unde.

Corollarium

Plato sciẽtiã diuinandi approbat.

augurandi esse scientiam, & in Timęo artem diuinationis esse ueram sciētiam: quanquam sint scientiæ admodum difficiles: idemq; dicit in multis alijs locis, uultq; in Repub. bene ordinata esse huiusmodi artes & scientias, & sic secundū mentem philosophorum patet hęc suppositio. Huic autem quintæ suppositioni annectitur sexta, quæ est hæc: Quòd ueluti reperiuntur homines qui astrorū peritiam, auguriorum omniū, somniorum, & reliquorum huiusmodi generis habent ex scientia librorum, experimēto, doctrina, uel aliquo huiusmodi, sic aliquando reperiuntur, qui munere deorum & corporum cœlestium absq; exercitio & labore talem cognitionem habent, & mirabilia faciunt: quare uulgares, & qui rerum causas non cognoscūt, credūt homines tales esse dęmoniacos, uel sanctos sic natos ex materno utero uel extra uterum maternum: ut uerum dicāt, tales homines hoc habere munere deorum, uerùm mediantibus corporibus cœlestibus. Suppositio, quanquā uulgaribus incredibilis uidetur, apud

Suppositio 6.

Nasci interdum uates & similes.

tamen

tamen philoſophos eſt nota. Plato nãq; in Menone dicit poẽtas naſci: cuius ſignum eſt; quoniã multoties quę dicunt ignorant. in Phadro idem dicit de Vatibus, Sibyllis, Auguribus, & reliquis huiuſmodi generis, & quod à furore ducũtur & ſunt exſtatici. In Ione ubi Plato de furore poetico tractat, ſic Socratem Ionem alloquentem introducit: Video ô Io, & quod mihi id eſſe uidetur, tibi aperire incipiam. Vt bene de Homero loquaris, ars tibi non præſtat, ut modo dicebam, ſed diuina uis eſt quæ te mouet, ſicut in lapide quem Magnetem Euripides nominauit, nõnulli Heraclium uocant. Qui lapis non ſolum ferreos annulos trahit, ſed uim etiam annulis ipſis infundit, qua hoc idem efficere poſsint, ac perinde ut lapis alios annulos trahere. Vnde longa plerunq; concatenatio ferri, & annulorum inuicem pẽdet, & omnibus his ex illo lapide uis attrahitur. Ita ipſa muſa poetas diuino inſtinctu concitat, poetæ conciti alios furore corripiũt. Quare ex his omnibus ſeries ipſa contexitur. Omnes itaq; carminũ poetæ inſi-

Magnetis uis & collatio.

Poetarum ortus.

tæ insignes, non arte sed diuino afflatu mente capti, omnia ista præclara poemata, canunt: & ut Corybantes nō sana mēte saltant, ita neq; cantilenarum motulatores egregij sana mēte hos cantus effingunt: sed ubi in harmoniā, & rythmum insurgunt, & rapti bacchantur, quemadmodum bacchantes fœminę, mente nō sana, mel & lac ex fluminibus hauriunt, sana autem mente haurire nequeūt, idq; tum efficit illorum animus qui cātus et fingunt, quod ipsi narrant. Aiunt enim nobis poetæ, quòd à fontibus quibus mel scaturit, haurientes, et à musarum uiridarijs collibusq; decerpētes carmina ad nos aderant, quemadmodū mel ex floribus apes, & instar apū uolare se dicunt. Qua in re uera loquuntur. Res enim leuis, uolatilis, atq; sacra poeta est, neq; canere prius potest quàm deo plenus, & extra se positus, & à mēte alienatus sit. Nā quamdiu mente quis ualet, neq; fingere carmina, neq; dare oracula quisquam potest. Et multis interpositis idem Socrates dicit: ob hanc uero caussam. Deus illis mentem surripiens, ipsis

Poeta quid sit.

psis tanquam ministris utitur, oraculorúmque nuncijs, & diuinis uatibus, ut nos qui audimus percipiamus non eos esse qui tam digna referunt, cum suę mẽtis compotes minime sint, sed hæc Deum loqui, & per hos nobis hæc inclamare. Huic autem rei euidentissimo argumento esse potest Tynnichus Chalcidensis, qui antea poema nullum memoria dignum composuerat: hymnum autem in Apollinem quem omnes cantant, omnium fermè cantilenarum pulcherrimum, musarum inspiratione inuenisse se dicit. In hoc maxime Deus ostendisse uidetur, nobis dubitandum non esse, quin præclara hæc poemata, diuina deorumque potius quam humana hominumque sint opera. Poetæ autem nihil aliud sint, quàm deorum interpretes, dum sunt furore correpti, à quocunque tandem numine quis corripiat. Quod quidem Deus ostẽdere uolens, de industria per ineptissimũ poetã, pulcherrimã cecinit melodiã. & quę sequũtur, eandẽ sentẽtiam manifestant. Huic sententię in totũ conso-

Amentes sunt Vates.

Tynnichus poeta.

Poetæ deorũ interpretes.

consonant quæ dicuntur ab Aristotele 30: particula problematum, problemate primo de Sibyllis, Bacchis, & uniuersaliter de his qui diuino spiraculo instigari creduntur, exemplũq; simile Tynnicho Chalcidensi ponit de Marco ciue Syracusano, qui præstãtior erat dum mente alienaretur. firmatur insuper hæc suppositio ex prophetis, qui non tantum à lege nostra admittuntur, uerùm ab omnibus nationibus, ut manifestũ est exercitatis in historijs. Idem non minus patet per eos qui à primęuo ortu suo locuti sunt & prophetizauerũt, ueluti de puero nato in Saguntinorũ excidio per Annibalem facto. Quòd si dicatur hoc arte dæmonum fuisse factum, quid dicemus de Haly Abenragel, qui experientia syderum sciuit prædicere puerum natum statim prophetaturum, ut refert Conciliator in expositione 27, problematis undecimæ particulæ, & multornm aliorum? Nonne multotiens auditi sunt boues prophetasse, & cętera animalia? ut in uita Marcelli refert Plutarchus, & multotiens hoc apparuit: & ueluti

Marcus Syracusanus.

Infans statim locutus.

Haly Astrologus.

Bruta prophetasse.

ueluti refert Albertus in ſuis mineralibus, lapides multoties figurãt diuerſis animalium figuris, & quidam habẽt uirtutem diuinationis, quidam pandendi ſecreta, & de innumeris alijs quæ ab Alberto ex grauiſsimorum uirorũ authoritate ponuntur. Quanto igitur magis hoc dici poteſt de homine, qui eſt medius inter æterna & corruptibilia, & magis ſuſceptiuus talium impreſsionum? Amplius, quid dicemus de ſõnijs quæ ſunt manifeſtiſsima numinum admonita? ſunt enim tãta & tot, ut, ſi quis uelit ea ſingillatim ſcribere, tota uniuerſi charta non ſuffecerit: de quibus Plutarchus in uita Luculli, refert Lucullum cõſuetum dicere ex Scyllæ ſentẽtia, nil certius, nil credi dignius eſſe quã quod per ſomnium fuerit præſignatum: hac ratione: in quiete enim animi noſtri innumeris figuris effinguntur, per quas præſentium præteritorumq; admonemur, nulla noſtra in hæc interueniente aut cogitatione aut occaſione. Neq; minus nobis uigilantibus hæc multotiens nobis apparent ut de ſomnio, quod de pluri-

Lapidum mirandæ uires & figuræ.

Somnia uatũ

Luculli dictũ de ſomnijs.

Lib. 1. capite 7. bus Val. Max. ſcribit. Quoties etiā aër diuerſis uariatur figuris animalium, & nō animaliū, ut acies appareāt, & ſcuta, & omnium armamentorum genera, ut in uita Marij & ſecundo meteororū legitur, & pleriſq; alijs locis: & nemo dubitat hæc à corporibus cœleſtibus fieri. Nōne fontes Manaſſe ſanguinem, & ſtatuas guttas ſanguineas aliquādo emiſiſſe legimus: ac ueluti lanā aliquando etiam pluiſſe, & innumerabilia alia quæ in hiſtorijs legimus, quæ magnarū rerum prodigia fuiſſe non dubitamus, quandoquidem magnæ res paruarum ſunt fines: & natura eſt magis ſollicita de fine, quā de ordinatis ad finem, Vnde uir noſtræ tempeſtatis nulli poſtponendus Iacobus Faber Stapulenſis in quodā ſcholio Epiſtolę beati Dionyſij ad Polycarpum Epiſcopum dicit, apud Aegyptum quaſi ſemper in natiuitate & in morte magnorum regū & magnarum nouitatum, & mutationibus ſtatuum apparent magna prodigia: Quoniā dij & natura gubernant iſta inferiora, et ea ſecundum nutum diſponunt pro eſſe me

Aer figuratus.

Prodigia uaria.

Iacobus Faber Stapulenſis.

Aegypti peculiare prodigium.

Inferiora à ſuperis regi.

ſe me

ſe meliori uniuerſi: Vt aliquando mittunt bonos principes, aliquando tyrannos, pro populorũ pœna, ueluti Plutarchus in uita Caij Cæſaris & Marci Bruti refert. Quare non inconuenit, homines tales à cœlis ꝑduci quales dicimus, pro uniuerſi perfectione & neceſsitate. *Tyrannorũ uſus.*

Vltimo ſupponitur, quòd in rebus difficilibus & occultis, reſponſiones magis ab inconuenientibus remotæ, ac magis ſenſatis & rationibus conſonæ, ſunt magis recipiendę quã oppoſitę rationes. Suppoſio patet ex 3. Topicorũ: minus nanq; malum præeligitur maiori malo, cũ quoquomodo minus malum ſit magis bonũ. Et Auerrois 2. de cœlo ex ſententia Alexandri ait, ſermo Ariſtotelis eſt magis ſuſtinendus ſermonibus aliorum philoſophorum, quoniam hic eſt magis remotus à cõtradictiõe. His modo ſic ſuppoſitis, tentandum eſt ſine dæmonibus & angelis ad obiecta reſpondere: Et quoniam ut dicitur 2. de cœlo, oppoſita iuxta ſe poſita, magis eluceſcunt: Ideo ad unumquodq; ponemus reſponſiones introducentiũ dæmones, *Suppoſitio 7. In difficilibus quæ ſit melior reſpõſio.*

& quid ſecundum Ariſtotelē exiſtimamus eſſe reſpodendum. Primum itaque quod tangebatur, erat de oraculis & reſponſis datis falſorum deorum: omittimus autē Mathematicos, quoniā quod Mathematicus ex genitura hominum & multis alijs, ex peritia Aſtrologiæ cognitis, ſciat multa prædicere, ut de pluuijs, ſiccitatibus, ubertate & ſterilitate, de bello & pace, de morte & uita, etiam de actibus humanis ſecūdum illud quo à corpore dependent, licet non neceſſario, uerùm ſecundum inclinationē, puto legem non negare, ut patet per Auguſtinū 6. cap. 5. de Ciuitate Dei, & 2. ſuper Geneſim ad literā, et in 2. de doctrina Chriſtiana. Verùm difficultas eſt de reſponſis datis non ex peritia Aſtrologiæ uel alicuius alterius ſcientię, ſed ut dicitur prouenire ex deo uel angelis, ut apud ſanctos uiros & prophetas: uel ex dæmonibus, ut apud Gētiles à lege noſtra creditur. Reſponſio igitur Chriſtianorum eſt, quod oraculo iſta facta ſunt uel immediate à deo, uel ab eius miniſtris angelis, & hoc cū adfuit pia & ſancta uo-

Mathematicorum prædictiones quantum teneant.

Oracula unde habita ſint.

cta uoluntas: à dæmonibus autem cum adest uoluntatis impuritas, utpote idololatria. Aristoteles autem (ut existimo) immediatè. id est, sine aliquo agente intermedio Deum in hæc inferiora agere, (quãquam aliqui, ut in creatione humanæ animæ, oppositum teneant) non admitterent: neque secundum Aristotelē hoc est ex imperfectione & debilitate uirtutis diuinæ, cum apud ipsum in secundo Metaphys. sit actus simpliciter, cui nulla potest esse admista potentia: aliter enim nō esset actus simplicissimus: quare neque in eo est aliquis defectus, sed est perfectissimus, completissima latitudo entis, extra quam nihil est neque esse potest, ut dicit Commentator commento 21. quinto Metaphysicæ, & cõmento 5. tertij de anima. Solus enim est cui potentia & defectus admisceri nō potest: Verùm hoc est defectu ipsius effectus interioris, qui ex sua imperfectione immixta perfici non potest: & iuxta illud Platonis in Timæo, non licet purum ab impuro tangi. Vnde ueluti oculus debilis nō potest in nocte intueri solem, sed

Arist. opinio

Deus quid secundū Arist.

tantum ſolem inſpicit in lumine debili, ſic effectus inferior immediate non fit à deo ſuper nos, ſed tãtum mediantibus eius miniſtris. Omnia enim Deus ordinat, & diſponit ordinatè & ſuauiter, legemq́ꝫ æternã rebus indidit, quã pręteriſre impoſsibile eſt. Quod autem deus in hęc inferiora immediatè nõ agat, patet ex 8. Phyſicor. ſecundo de cœlo, & ſecũdo metaph. Quoniam credidit Ariſtoteles Deũ immutari, ſi immediate ageret: quo dato, Deus non eſſet Deus: in eo enim etiã ſecundũ leges & ueros philoſophos, nulla prorſus poteſt mutatio uel uiciſsitudo cadere, ut et teſtaĩ Iacobus Apoſtolus in ſua canonica epiſtola. Primũ itaqꝫ modũ non admitteret Ariſtoteles propter cauſam aſsignatã. Videamus modò de alijs uidelicet de angelis & dęmonibus: Et dico quod quęrendũ eſt quomodo angeli ſiue dæmones dant talia reſpõſa, an docendo, ſiue inſtruendo tales uates, aut utendo corporibus ſuis ueluti inſtrumentis, ſicut tibicem per tubam edit ſonum, ſic etiam faciant angeli uel dæmones? Si primum

mum datur, quæritur de modo docendi uel instruẽdi: hoc enim fieri nequit nisi conceptus uerborũ prolatorũ generentur in anima uatis. Verũ huiusmodi actio est alteratio saltẽ perfectiua, quæ secundũ Augustinũ nõ imediate potest fieri ab angelis neq; à dæmonibus, ut ipse dicit in tertio de Trinitate. generabuntur ergo tales species per applicationẽ actiuorũ ad passiua, & in eis generabũt phãtasmata q̃ phãtasmata postea causent species in in tellectib. eorũ. phãtasmata aũt sunt cũ quantitate & fortassis cũ figura, utputa si sunt rerũ uisarum, uerum quantitatem non effugient: hæc uerò sunt in uirtute phantastica quæ est extensa, talia igitur phãtasmata fient & à corporibus motis ab ipsis angelis uel dæmonibus, & sic applicatis uirtuti phantasticæ. hoc autem dato, cum hoc quod uideatur esse satis difficile, uidelicet quod tam uaria corpora phantasiæ uatis applicentur, & tam subito. quid igitur prohibet & corpora cœlestia moueri ab ipsis intelligentijs, & talia in phantasia uatis generare? istud enim

uidetur naturale, neq; ponimus aliquid superuacaneum: naturale quidem, quādo uidemus beneficio corporum cœlestium, ut sunt instrumenta suarū formarū, omnia hæc inferiora corporalia prædita, & animas & accidentia, ubi aliqua cum semine & aliqua sine semine, ut genita ex putredine, ut etiam lapides cum tot uarijsq; figuris, modò humanis, modò bestialibus, modò unius, modò alterius rei: neq; erit superuacaneum in natura, quandoquidem sine illa innumerosa multitudine possimus talia saluare quare, per ultimam suppositionem, si detur modus iste, magis retinenda est Aristotelis sententia quā alia. Si autem detur alter modus, uidelicet quod uates se habeāt ut tuba ad tibicinem in ordine ad dæmonem uel angelum, tunc quæritur an in uate aliqua cognitio imprimatur uel non, si primum detur, stat prima difficultas, quoniam illa cognitio est alteratio, & redit primum argumentum. Si uerò detur quo in uate nulla sit cognitio, uerūtamen est motus localis causans illum somnum, uelut est in tuba uel

Vates quomodo cognoscat.

ba uel

ba uel in tibia, tunc ſtant difficultates non minores: prima, quoniam hoc non eſt uerum, nam tunc uates cognoſcit & habet imaginationes, ut etiam ipſi dicũt & in oraculis ſanctorum, ſancti cognoſcunt ſe cognoſcere & recordantur: neque ſunt adeò extra ſe ut eorum non recordentur. Secundò, quia ſi uates tantũ habent de motu locali, ergo cum motus localis poſsit fieri à corporibus cœleſtibus, & cauſari in iſtis inferioribus & in uirtute intelligentię, (eſt etenim corpus cœleſte tantum mouens motum & inſtrumentum) cur igitur oportet ponere tales ſpiritus, ſiue bonos ſiue malos, quandoquidem ſine eis hęc ſaluare poſſimus, ut docet philoſophus: quod ſi dicatur, intelligentia mouens cœlum nõ eſt in uate, ſed ſpiritus eſt in uate, quare non procedit ſimilitudo. Verùm quęritur quomodo ſpiritus ſit in uate, aut ut eius forma propter quam uates eſt homo, aut ſicut motor in moto. Veriſimiliter enim aliquid aliud fingi non poteſt: non primum, quoniam eſt merũ impoſſibile: Sic enim dicere poſſumus homi- *Quomodo ſpiritus ſit in uate.*

nē esse hominē per formā asini, imò magis, cum homo magis conueniat cū asino corporali, quā cū dęmone incorporali: & duæ ultimæ formæ specificæ essent in eodē uate, & esset dæmon & angelus: quæ non tātum falsa sunt, uerum etiam penitus ridicula. relinquitur igitur quod sit in uate dęmon uelut motor in moto, quo motor est quando ipsum mouet. cum igitur cœlum hæc inferiora mouere possit, ergo cœlū dicetur esse in uate, magis eius intelligentia, uirtute cuius cœlum mouetur. uerū adhuc forte dicetur, quod ad hoc ut spiritus sic utatur uate, ut uates loqui uideatur, non sufficit ipsum uatem moueri ab angelo uel dæmone, sed ipsum tangere: cumq; intelligentia nō tangat uatem, uerū spiritus sic uatem tangit, hinc prouenit, ut uates ab intelligentia motus, non emittat locutionē, sed motus sic à spiritu, loquatur. profecto istud nō uidetur rationabiliter dictum: primo difficile est intelligere sic esse cōtactum nisi uirtualē: modo & magnes alterans ferrum, quātumcunque remotum sit, uirtualiter ipsum

psum tangit. Secundò, intelligẽtia neq; est corpus, neq; uirtus in corpore, ut octauo physicorũ dicitur, quare propriè neq; est in loco, neq; in subiecto. quid igitur prohibet & ipsam intelligentiam sic esse in uate? præterea quid habet angelus uel dæmon plus quod posſit esse in uate & sic mouere, quod etiã dici nõ posſit de intelligentia? certe isti loquuntur de istis intelligentijs & corporibus cœlestibus, ac si essent homines uel fœminæ quæ loco determinantur & multa simul exercere non possunt, cum tamen unus sol omnia opera lustret suis flammis, & unus Deus totum uniuersum gubernet. Quare dato adhuc quod sic mouens uatem, secundum aliquem modũ essendi debet esse in uate, qui nõ adhuc ab istis est expressus, talis etiã modus attribui potest ipsi intelligẽtiæ quæ quandoq; sit illic. In uanum ergo ponũtur tales spiritus, quãdoquidẽ & ipsæ intelligẽtię tales operatiões exercere posſent, quales & tales spiritus possunt. Videtur igitur rationabilius esse dicẽdum secundũ suppositiões datas, tales uates

Abusus loquendi de intelligẽtijs & corporibus cœlestib.

Vates unde habeãt quod prædicant.

habere

habere hoc in genere cauſæ efficientis, ex diſpoſitione corporum cœleſtium, cuius apertum argumentum, quòd Mathematici uidentes horum genituram, prædicunt ex ſyderibus iſtos in prophetas & uates euaſuros, ut fecit Haly quẽ ſupra memorauimus. & multotiens antequã tales naſcantur, mathematici pronũciant prophetas & uates naſcituros, ueluti diximus de Auguſto Cæſare: Plutarchusq́ refert in uita Romuli, Taruntiũ philoſophiæ ac mathematicæ in primis ſtudioſum, cum Marcus Varro ſibi dediſſet uitam & mores Romuli, ſciuit horam ſuæ natiuitatis dicere, & qua hora urbem Romulus condidit, & de horis multorum geſtorum Romuli: quod eſſe non poſſet, niſi tales diſpoſitiões cognouiſſet ex ſyderibus: tales etiam uates habẽt cauſam materialem, quoniam diſpoſitionem, ſunt enim, ut dicitur tricesima ſectione Ariſtotelis problematum, melancholici, ſine curis, ueluti amẽtes, extatici, dumquè uaticinantur, baccantur & furiunt, ut Virgilius in ſexto Aeneidos refert de Sibylla Cumæa: Nõ uultus,

Taruntius uates.

Diſpoſitio corporis ad uatem ſiendum.

uultus, non color unus, Non comptæ manſere comæ, ſed pectus anhelum, Et rabie, fera corda tumẽt, maiorq́ uideri, Nec mortale ſonans, afflata eſt numine quando Iam propiore dei. & poſtea: At phœbi nondũ patiẽs immanis in antro Bacchatur uates, magnũ ſi pectore poſſit Excuſsiſſe Deum, tanto magis illa fatigat Os rabidum fera corda domans, fingitq́ premẽdo. Vnde, ut relatum eſt ex Platone & Ariſtotele de illis duobus poëtis ex ſanguineis factis melancholicis, ex rudibus poëtis & ſanguineis, in clariſsimos poetas emerſere. At iſti qui dæmonium habẽt, purgata atra bile, nihil amplius talia mirabilia faciant, experimẽto ſe uidiſſe, expoſitione illius problematis, dicit conciliator: imò uerus ſum teſtis, quod Galgerandus medicus tempeſtate noſtra celeberrimus in urbe noſtra Mantuæ, uxorem cuiuſdam Frãciſci Magreti ſutoris tali morbo laborãtem (loquebatur enim ſecundum diuerſa idiomata) curauit, & perfectè. Argumentum etiã ſumi poteſt, quoniã hi qui ſpiritus per orationes ſanctorum & aſ- ſperſio

Enthuſiaſmus.

Macr. libro 4. cap. 1. Sat.

Atræ bilis uis.

Hiſtoria.

Exorciſtæ.

ſperſione aquæ benedictæ fugare profi tentur, primo euacuant ſic laborātes ab atra bile. Amplius, quoniam ut legitur, 3. cap. quarti Regum: Eliſæus regi quærenti Eliſæum ipſum, prophetare non potuit, niſi manu impoſita pſalterio: habent & dicti uates cauſam finalem pro cōſolatione & decore uniuerſi: ſine eis nanq; non bene conſtaret uniuerſum. Vnde Plato in Phædro ſic ſcribit: Nam et quæ in Delphis futura prędicit uates, & quæ in Dodona ſacerdotes, furentes quidem multa ac magna cōmoda priuatim & publicè Græcis hominibus attulerunt: ſanę uerò dū ſunt, exigua aut nulla. Quòd ſi referamus Sibyllam, & alios quicunq; diuino uiſi ſunt uaticinio quàm multa prædicentes, in futurū profuerint, prolixum nimis extenderemus ſermonem, & rem manifeſtā omnibus proferremus, imò apud Platonem tāti erat diuinatio & auguratio, ut in Phædro, in Timæo, in libro de Repub. exiſtimauerint, mancā eſſe rempub. quæ has non haberet artes: & non timuit eas reponere in numerum ſcientiarum.

Vatum cauſa finalis.

Diuinatio quanti apud Platonem.

quare

quare cum cœlum ſit inſtrumentum uniuerſale intelligentiarum, ad has artes inſtrumentaliter debet concurrere: adde quod immediatum inſtrumentũ immaterialis, debet eſſe immateriale, ut dicitur 8. phyſicorum. Quod ſi angeli & dæmones ſine corporibus cœleſtibus poſsũt mouere, nulla erit neceſsitas ponendi corpora cœleſtia, ut apertum eſt: quia iſtis generabilibus nõ erit neceſſarium ad corpora cœleſtia deuenire. Vnde quæ ibi adducũtur, ceſſant: uidelicet, de prædictione futurorum, reuelatione ſecretorum, rememoratione præteritorum, & eorum enunciatione quæ in locis remotiſsimis fiunt: ſecundum enim affirmantes tales ſpiritus, hæc ſunt eorũ opera: quæ omnia talia per eos ſpiritus fieri poſſunt. Nos quoq; pariter ab intelligentijs immaterialibus fieri hæc dicimus, uerùm non ab eis quas ipſi dicũt: quandoquidẽ ſufficiat numerus ab Ariſtotele poſitus, ueluti oſtenſũ eſt: & hæc ab ipſis intelligẽtijs mediantibus corporibus cœleſtibus tanquam earũ neceſſarijs inſtrumẽtis: cũ natura ordinate procedat, do. Naturæ ord.

cedat, do.

cedat, primaq́ infimis non coniungantur sine medijs. Testatur aũt super hoc, uidelicet, quod corpora cœlestia ad tales effectus concurrant. quoniam multa eorum quæ dicta sunt, uidelicet de diuinatione & reliquis huiusmodi, quomodo in bestijs & inanimatis reperiuntur. Coruus apud Aristotelem præcognoscit clades & bella futura: multi pisces & aues prenunciant tempestates uenturas, dantq́ mirabilia signa & futurorum & præsentium & præteritorũ ueluti exomnibus & augurijs cognoscitur, suntq́ referte horum omnium historiæ Græcorũ, Latinorum, & barbarorum: neq́ etiam inanimata uidentur horum effectuum expertia: Amandinus enim lapis referente Alberto in Secundo suorum mineraliũ, aduersarios uincere facit, & prophetiam ac interpretationem somniorum facit intelligi & etiam ænigmatum. Quiritia etiã lapis est secretorum proditor, & phantasias commouens. Silenites lapis, eodem etiã Alberto referente, ad diuinationem conferre sub prima luna probatum est. posset

Diuinatio ex bestijs et inanimis.

Corui præcognitio.

Amandinus lapis.

Quiritia.

Silenites.

ſet non minus de quibuſdam herbis adduci, quas nunc pertranſeo · ex quibus ſequitur nihil inconuenire ſi hæc à corporibus cœleſtibus in homines imprimantur. Quod autem adducebatur ulterius de multis beſtijs uocem humanā dediſſe, imò & ſimulachris hoc multotiens eſſe factum perhibetur: & ulterius, aliquādo lachrimaſſe, aliquādo omiſiſſe guttas ſanguinis, aliquādo uerſas ſtatuas de ſitu uno in alium: de quibus apud Liuium, Valerium Maximum, Plutarchum, & alios ſimiles authores pleniſsimè habetur: hæc omnia, ſecundum leges, ſiunt aut ab angelis, aut à dęmonibus. Verū quantū ad locutiones beſtiarum & uoces inanimatorū, ſiue fuerint ſimulachra ſiue non, quoniam & in aëre hæ uoces multotiens auditæ ſunt, & non apparuerunt quę has uoces reddiderint, quia relatum eſt ad tales ſpiritus, eiſdem fundamentis & argumentationibus procedendum eſt quibus & ſuperius, uidelicet, quomodo ſpiritus has uoces reddiderint: & nullus uidetur modus ueriſimilis quo ab ipſis ſpiritib. fa-

cti sint tales effectus, quin rationabilio ri modo posit dici hęc fuisse facta ab intelligentijs, mediãtibus corporibus cœlestibus, ueluti superius deductum est. quare, eadem sit responsio. Quantum uerò ad illud, quod statuę sudauerint, lachrimas emiserint, guttas sãguinis emanauerint, uersæ fuerint secũdum situm, & sic de reliquis: Secundum ipsos satis patet quid dicendum sit: facta enim hęc omnia sunt procuratiõe spirituũ. Verũ secundum Aristotelẽ puto sic esse dicendum, quãquã hæc multotiẽs sint hominum & sacerdotũ deceptiões, ueluti Albertus in secundo suorum mineralium, sępe cõmemorat & admonet, & nos uerè scimus tẽporibus nostris hęc aliquando contigisse, fidẽ tamen pręstantes grauissimis authoribus, dicimus iuxta responsiones priores, hæc fieri ab ipsis intelligentijs mediãtibus corporibus cœlestibus. Vnde scire oportet, nunq̃ hęc euenisse, nisi aliqua magna mutatione, utpote uel euersione regnorũ uel ex nouo statu, ex morte uel natiuitate alicuius magni uiri & excellentis, siue in bono siue

Statuarũ miracula, quomodo credẽda.

no siue in malo, ex noua lege, & sic de singulis, ut apparet manifestè per historias talia miracula referentes, quia nō irrationabile est hęc fieri uirtute corporū cœlestium. Plutarchus nāq; in uita Syllæ sic scribit: Hastę quib. uexilla gestant per se ignē emiserunt, q ęgrè restinctus est. Tres corui pullos in uiā pductos deuorarunt, eorumq; reliquias intra nidū retulerunt. Mures suspensum in templo aurum corroserant, è quibus ęditui quādam casse fœminam ceperunt. Ea ibidē quinq; enixa masculos tres absumpsit. Quod autem maximum fuit, ex aëre sereno & omni prorsus carenti nebula, tubarum sonus increpuit, acutas & lugubres intendens uoces, adeò ut cūcti prę magnitudine timoris uecordes comprimerentur. Thusci uates alterius generis permutationē, & trāsferēdū ordinē portendi cōmonstrabant. Octo enim cuncta esse genera moribus & uitæ institutis inuicem differentia. unicuique temporis definitum esse numerum à Deo, anni magni ambitu perfectum, qui cum finem habuerit, instante iam al-

Prodigia in Syllæ uita ex Plutarch.

tero, admirandum è terra uel cœlo moueri signum, adeò ut curiosis earum rerum peritis euestigiò declaretur, ut homines alijs moribus, & uitæ rationibus usuri in lucem iã producti sint, qui dijs aut maiori aut minori quàm superiores curæ sunt. cætera in ipsa generum permutatione magnas innouationes capescere, diuinationẽq; magnis interdum honoribus excrescere, & ipsis nuncupationibus assequi, cùm plura & manifesta signa à deo ipso præmittantur. In altero rursus genere humilem statum esse rudemq́ ut plurimum, & qui per incerta & obscura quædam instrumenta res futuras attingat. Hæc quidem à Tuscis, qui ratione ac sapientia reliquis anteibant, disserebantur. Sedente senatu in templo Bellonæ, & super hisce rebus operam uatibus dante, passer inspectantibus cunctis inuolauit, ore cicadam gerens, cuius eiectam partem reliquit, partem etiam tenens abcessit. Hinc augures seditionem, agrestium aduersus urbanam & forensem turbam dimicationem coniectabant. Hanc enim sicut ci-

cadam

eadam uocalem canoramq́ eſſe, rusticã uero ex aruis. hæc ibi Plutarch. & consimilia his dicit multis in locis alijsq́ uitis, quæ ob breuitatẽ omitto. Albertus quoq; cap. 9. sui libri de animalibus sic scribit: Iosephus narrat quod in mutatione legis sacrificiorũ in Hierosolymorum templo uitula inter manus offerentium enixa est agnam, quæ indiciũ fuerit mutaturum ex uitula in agnam: saluator enim ipse uerus est agnus qui abstulit peccata mũdi, ut in præfatione paschali cantatur, ut ueluti agnus innocẽs & immaculatus est. Amplius, nũquam memini me legiſſe in Historijs aliquã euenisse notabilem mutationem, neq; uitã alicuius uiri memoria digni siue fuerit celebrandus in uirtutibus siue in sceleribus, quin in eius ortu aut occasu magna ex cœlo prodigia apparuerint. quare cum hęc extiterint semper aut frequẽter, causam habent naturalẽ & per se argumento etiam sit, ista fieri ex corporũ cœlestium potestate, quandoquidẽ, ut uisum est ex historijs, mathematici ex syderum conspectione hæc prędicebant,

Obseruatum in Historijs.

Prædictiones haberi ex corporibus cœlestibus.

 & inter-

& interpretabantur. quid plura moror? nonne & in uulgaribus & personis uilibus apparẽt multotiens signa uel mortis uel alicuius alterius humanæ operationis? nonne etiam & in bestijs ista cõspiciuntur? nã experti ex multis cognoscunt de fœcunditate uel mortalitate futura ipsorum animalium tam terrenorũ quã aquaticorum, tã syluestriũ quã domesticorum: nã ut refert Aristoteles in cap.20. Tertij de historijs animaliũ, quoniã caper emulgeretur, ideo quo fieret ex oraculo Apollinis Delphici sic ꝓnũciãte, grex maximè increuerit. Quid de frugib. quæ maximè à colonis obseruãtur? qd de tẽpestatib. permulta ac uaria à peritis nautis indicatis ac cognitis? q̃ omnia ex ui superũ fieri nõ dubitamus. quare nõ & in hominib. hęc cõspicienda sunt, & maximè in regibus, principibus, illustribus uiris cuiuscunq; artis & conditionis? ij enim maximè sunt deorum curæ, quod etiam ostendit illud dictum per uirum doctissimũ Iacobũ Fabrum de his quæ apud Aegyptum conspiciuntur in magnis mutationib. & Re

gum natiuitatibus & occasibus: Sunt enim Reges Deorũ ministri, siue sint boni, qui perrarissimi sunt: siue mali, qui ut plurimũ etiã quasi semper tales existũt. boni enim Reges sunt pro bono regimine populorũ, & pro bono ipsorũ: mali autẽ, qui ueriori nomine Tyranni nũcupãdi sunt, carnifices sunt uniuersales Deorum, in ultionẽ ipsorum aduersus populos peccãtes, & ueluti nostrorum Regum carnifices, ut in pluribus, sunt peiores his qui à carnificibus trucidantũ, iuxta illud Diogenis Cynici fures magni suspendunt paruos: sic Reges tyrãnici punientes populos, sunt peiores ipsis populis in maiorem ultionem peccatorum populorum, longeq; infeliciores ipsis populis sunt. & ueluti herbas medicas & salutiferas, Deus reges bonos perducit: tyrannos autem ueluti herbas uenenosas & Regulos siue Basilicos uenenosissimos. & quoniam uenenum ueneno expellitur, ideò peccantes populi ueluti uenenum in orbe, per uenenum tyrannicum expelluntur, ut post uenenum sequatur mel,

Reges quales sint, Celebre est Secure dictum: Principes bonos posse uniuersos annulos inscalpi, atq; inscribi.

Punientem punito sæpe peiorẽ esse. Diogenis dictum.

Tyranni quales.

& post Tyrannos legitimus Rex: iuxta nanque sententiã Aristotelis secundo Rhetoricæ, Deus dat infortunium ut ueniat eufortuniũ. Vnde Reges, principes, & uiri illustres, sunt maxime obseruandi & reuerendi: aut enim numina sunt, aut multum diuinitatis participãt. Vnde ueluti ferrum alteratũ à magnete secum trahit alterum ferrum, quemadmodum ex uerbis à Platone in Phædro apertum est, sic Reges deitatem trahẽtes, & eis communicatam à superis, alijs cõmunicare ualent: quo fit non incredibile esse quod legitur apud Suetonium de Augusto Cæsare, uidelicet cum primũ fari cœpisset, in auito suburbano obstrepẽtes forte ranas silere iussit: atque ex eo negantur ibi ranæ coaxare: Et iterum illa miracula per eundem Suetonium relata de Vespasiano Cæsare, uidelicet de cæco per eum sputo illuminato, & claudo ex presione pedis eius curato. nónne Vespasianus remotissimus ab imperio, satis humilibus parẽtib. natus, deorum diuinitatem persensit, cum ad tantum & tã niopinatum imperium sublimatus

Principes esse uenerãdos & obseruandos.

Augusti cæsaris primũ mirandum.

Vespasiani Cæs. miracula

matus fuerit? quapropter nihil incommodi uidetur si suam diuinitatē in hos duos ęgrotantes demonstrauerit. quod etiam profertur de liberto illo quem supra nominauimus, nihil est quod admirationem faciat, quandoquidē illud per Deos curatum fuerit, cum ipsum Vespasianum ad summū imperiū extollebant: Deus enim dat finem & ordinata in finem, & finem consequentia, cum sit maximè liberalis. quod etiam ibi annectebatur de eius imagine apud Tegeam Arcadiæ effossa instinctu uaticinātium, non est extra propositum: quoniam reges & magnæ mutationes, longè à prophetis uidentur uirtute cœlestium: nam illud repertum fuit ex instinctu uaticinantium: Similia namq; legimus de Eneadibus. In uita enim Iulij Cæsaris, eodem Suetonio referente, scribitur, paucos ante menses cū in Colonia Capua deducti lege Iulia coloni ad extruēdas uillas sepulchra uetustissima disijcerēt, idq; eo studiosius facerent, quod aliquā tum uasculorū operis antiqui scrutātes reperiebant, tabula ænea in monumen-

Deus liberalissimus.

Iulij Cæsaris miranda ex Suetonio.

to, in quo dicebatur Capys cōditor Capuæ sepultus, inuenta est conscripta literis, uerbisq́ Græcis, hac sentētia. Quando ossa Capys detecta essent, fore ut Iulo prognatus, manu consanguineorum necaretur, magnisq́ mox Italiæ cladib. uindicaretur. Quam rem ne quis fabulosam, aut commentitiam putet, author est Cornelius Balbus familiarissimus Cęsaris. hæc ibi. in principio uitę Sergij Galbæ Cæsaris idē ostenditur, sic enim scribit: Liuiæ olim post Augusti statim nuptias Veientanū suum reuisenti, præteruolans aquila, gallinam albam ramulum lauri rostro tenentem, ita ut rapuerat, demisit in gremium: cumq́ nutriri alitem, pangiq́ ramulum placuisset, tanta pullorum soboles prouenit, ut hodie quoq́ ea uilla ad Gallinas uocetur: Tale uero lauretū, ut triūphaturi Cæsares, inde laureas decerperēt: fuitq́ mos triumphantibus alias confestim eodē loco pangere, & obseruatum est sub cuiusque obitū arborem ab ipso institutam elāguisse. Ergo nouissimo Neronis anno & sylua omnis exaruit radicitus, & quicquid

quicquid ibi gallinarum erat, interijt: ac ſubinde tacta de cœlo Cæſarum æde, capita omnibus ſtatuis ſimul deciderunt: Auguſtiq́ ſceptrum è manibus excuſſũ eſt. Infinita conſimilia apud illuſtres hiſtoriarum ſcriptores reperiuntur, quę in id adducta ſunt, ut apertiſsime uideas à dijs & corporibus cœleſtibus uiros illuſtres & res magnas fieri, à prophetis prędici, per beſtias & herbas perq́ elementa: ideoque tales exitus potẽter cedere, ut uix impediri poſſint. multotiens homines totis uiribus incumbũt, ut ea prædicta eis impediant, & quo magis impedire conantur, tantò magis ad id quod euitare cupiunt, properant: dũq́ fugiunt fatum, incidunt in fatũ: ut de Troiæ excidio ante per tot uates & uaticinia & præſagia prenũciato. ueluti & apud Iuſtinum de Romulo & fratre ac innumeris alijs habet. Quare Plutarchus multotiens dicit, fatum poſſe uideri & non euitari: ut in uita illa Quiriti Cæſaris breuis & multorum aliorum legitur. Vnum & illud Plutarchi in uita Romuli certiſsimum habetur, ſcilicet Fortuna

Fatum uix euitari poſſe

Plutarchi de fato dictum.

Fortuna magnarum rerum artifex atq; architecta est: nihilq; magnũ euadit nisi ex diuina origine primordiũ accipiat. Sed quid plura de hoc, cũ fortunam & cœlos dominari apud multa uideamus, præcipuè tamen in Romana curia hæc tempestate nostra conspiciuntur: Viri enim quorum parentes & patria ignorãtur, neq; scientiam neq; conscientiam aliquam habentes, nullius conspectus, omnium uirtutum expertes, & denique nullius præcij uiri, ad summum tamen statum aliquando perueniunt, & postquam peruenerunt, cæteris sunt deteriores. hoc quidem in nullam causam referri posse uidetur, nisi quoniã sic Dijs placitum est, & corporibus cœlestibus. tot autem in tantum dicta sunt, ut uideatur u s argumenti & responsionis. Quod autẽ ulterius dicebatur de illis quod uisibiliter ab omnibus uidentur, & postea euanescunt, ut de Bruto, Casio, & de miraculo proximis diebus in urbe Aquila uiso, secũdum leges soluitur, quoniam ex iussu Dei per bonos ministros hæc facta sunt: aut ex Dei permisione per malos

Fortunam et cœlos præcipuè in Romana curia dominari.

Spectrorum causæ.

malos ſpiritus, ad bonum hominū uel pœnam, uel quidquid ſit illud. Verum & ſecundum hanc uitam cōceditur hęc facta eſſe per Deum & miniſtros ſuos q ſunt intelligentiæ cœlos mouentes, & mediantibus cœlis: neq; aliquis modus aſsignabilis eſt, quo ponatur fieri per tales modos ſupraſcriptos à legib. introductos, quin tali modo & rationib. poni poſſit fieri per intelligentias: quando quidem ſiue ſint ſpiritus ſiue ſint intelligentię, non ſunt formæ talium corporū apparentium, ſed tantum motores, ueluti in hoc capite neceſſariò oſtēdimus. Vnde dicitur ex ſententia commētaris in libello de diuinatione, quod & à multis alijs confirmatum eſt, Deum & intelligentias hæc inferiora curare & præcipuè hominem, cum ſit finis omnium aliorum: quare debent de eius commodis & incommodis curā gerere. Multis autem inſtrumētis, uarijſq; ingenijs hęc & à Dijs & à corporib. cœleſtib. procurātur: aliquibus enim per quietē in ſomno ſimulachra mittuntur, quæ ſomnia appellantur, & de multis agendis & actis in-

Deū hæc inferiora curare.

Quot modis ſimulachra immitantur

ctis instruimur, ut in historia de duobus Arcadibus socijs legitur per me citata in tractatu nostro de immortalitate Animæ. aliqui enim instruuntur de sua sanitate, ut apud Medicos uulgatissimũ est, & sic de infinitis, quæ sub numero comprehendi non possunt: alijs autem hæc simulachra à Dijs ipsis non solum immittuntur in quiete siue in somno, sed etiam in uigilia, & firmiter credunt ea uel uidere uel audire. quanquam non tam hoc fieri contingit ex simulachris habitis ab extra, uerum etiam ab intra per spiritus transmissos à uirtutibus interioribus ad sensus exteriores, ut omnes Peripatetici concorditer posuerunt. Quòd si in sensibus tales imagines siue in quiete siue in uigilia generari possunt (quãuis facilius & efficatius per quietem tũ ex dispositione pasßi intrinseca, tum ex continente, unde fit ut somnia matutina ueriora sint alijs) nihil est quod uetet, quin et corpora cœlestia talibus figuris posßint aerem figurare, ubi passum fuerit dispositũ: neq; hoc est extra experimeta. In aere enim, ut nõ solum

Tractatus authoris de immortalitate Animæ excusus habetur in Italia, ut & aliqua alia sua.

Somnia matutina cur ueriora.

lũ habemus ex hiſtorijs gentilium, uerũ etiã Hebrçorũ, & Chriſtianorũ, apparuerũt acies militũ cũ lãceis, equis et reliqs huiuſmodi generis, ut Machabęorũ ſecundo legit. Quare ut ſic Bruto & Caſſio ac reliquis huiuſmodi generis cõtingere potuit. Si enim cœleſtia corpora ꝑ quietẽ homines de agẽdis inſtruere poſſunt, animam talibus ſimulachris informando: utpote ꝙd Aeſculapius uiro ægrotanti herbã cõferentẽ oſtẽderit, quare & cõſimilẽ talem herbã & figurã Aeſculapij in aere uirtute corporum cœleſtium conſpicere idem ęger non potuit? Certe nulla uidetur eſſe impoſsibilitas, ſed quoniam ſomnia ſępiſsimè talia contingunt, iſta creduntur: quoniã hæc rariſsimè cõtingunt, ideò nõ creduntur. hęc autẽ in tãtum raró cõtingunt, quod difficilius ſit hoc facere quam illud: multò enim plura requiruntur ad figurandum aerem, quam ſic inducere ſpeciem rei: nam illud eſt magis ſecundũ eſſe reale, hoc autẽ ſecundum eſſe ſpirituale. Quare miraculũ factũ in urbe Aquilana naturalẽ cauſam habet, nihilꝙ eſt quod

Simulachra in aere cur rarò contingunt.

quod angelis uel dæmonibus indigea- mus pro eius uerificatione: timidi enim & creduli Aquilani supplicationes fece runt Deo & diuo Cœlestino pro imbri bus expellendis, ueluti ęger ille rogauit Aesculapium: à Deo autem immissa est per quietem imago Aesculapij cum her ba faciente pro ægritudine rogantis. a- pud uerò Aquilanos uirtus cœlestis fu- it potentior: nõ tantũ enim imago diui Cœlestini in imaginatiua Aquilanorũ figurata est, uerùm et aër: quo fit ut à tot uisus fuerit: Similecp dicatur de omnib. consimilibus. Vnde si nos concedimus nobis talia per somnia apparere, & de ta libus per somnia instrui, necessarium ui detur & hæc posse sic in aëre fieri. Cito autem hæc dissoluuntur, quoniam ae- rea sunt: ex quo uerisimiliter inferri non esse ex toto fictũ aliquos homines post eorum mortem alijs apparuisse, & eos esse allocutos: non quod reuera fuerint illi, quandoquidem mortui sunt, sed q̊d eorum imagines & simulachra fuerint in aere, & tales sonos ædiderint uel uisi sint eis dare: nam de somnis manifestũ est.

Simulachra hominũ mortuorũ posse alijs uiuentibus apparere.

eſt. Legimus enim aliquos defunctos, uiuis per quietem apparuiſſe, & de multis occultis inſtruxiſſe eos. Nūc & mihi ſuccurrit de filio Dantis, cui Dātes per quietem apparuiſſe fertur, docuitq; filiū ſuum de quodam carmine eius Dantis amiſſo: quod carmen, filius exequens uiſa per quietem, poſtea inuenit. modò ſi uirtus cœleſtis fuiſſet adeò efficax, ut aerem taliter figurare potuiſſet, certe filius ſuus dixiſſet patrem ſuum uere uidiſſe & eum allocutum eſſe, cum tamē minime hoc uerum fuiſſet. Ex quo ſequitur ulterius, ſi Necromantia eſt ex reuocatione animarum ab inferis, apud Ariſtotelem Necromantia nulla eſt: quoniam apud Ariſtotelem, neq; apud inferos ſunt hominum animæ, neq; ſi eſſent fortaſſe reuocari poſſēt, cur dixerim fortaſſe, infra dicetur. Verùm ſi Necromantia intelligatur per ſimilitudinem, ſcilicet aliquid ſimile mortuo, ut fuit in caſu priori de filio Dantis, ſic apud Ariſtotelem eſt concedenda, & hoc fieri ui ſuperûm: & fortaſsis quod ex artificio, ſiue hominū ingenio fieri poſſet per uir-

Dantis filiò à morte pater apparuit.

tutes herbarum,lapidum,uel harum cō similium: hoc tn̄ non affirmo. multa enim sunt posibilia,quę quoniam nobis nota non sunt, ea negamus. talia enim non mihi imposibilia uidentur. Sciendum tamen quod huiusmodi apparitiones in aere melius apparēt in nocte quā in die, tū quia lux magis manifestat deceptiones, unde iuxta illud Saluatoris, qui male agit, odit lucem, tum quia aer in nocte crassior est: quare magis in eo manifestatur talis figura: et in die magis apparet circa ortum & occasum quàm in meridie, cæteris paribus, & plures etiam sunt uapores: quare, ut dicitur tertio Meteororum, in uersionibus æstiualibus in meridie non apparet iris propter eandem causam. Et fortassis aliàs istæ magis apparent aere existente humido quàm sicco. iris enim fit in nube rorida. Vnde patet satis de diuo Cœlestino nū habeat causas naturales, cū aer esset ualde humidus et retentiuus: nam satis pinguis erat propter imbrium multitudinem. Ex his ulterius infertur multis modis posse contingere, ut homines uerè

Non omnia posibilia ideò asserēda.

Apparitiones in aere cur in nocte quàm in die magis appareant.

Vbi non iris appareat.

uere existiment se realiter homines uel angelos uel defunctos, uel aliquid consimile uidere: primò enim in raptu, & dum extasim patiuntur: soluti namque à talibus passionibus postea incredibilia narrant se uidisse, & uerè loquutos Deo: imò dum essent arrepti, mirè gestiebant. & non inconuenit tunc à superioribus diuinationē assumere, ut Plato in Phædro & in multis alijs locis dicit. Possibile est etiam hoc accidens fieri in uigilia, si contingat uirtutes interiores reddere species & spiritum transmittere ad sensus exteriores, ueluti dicit Auerrois in lib. de memoria & reminiscentia, & in secundo collectaneorum. Tertiò, idem potest cõtingere in uigilia (& hoc rarò) per simulachra genita in sensibus exterioribus à corporibus cœlestibus. Veluti enim corpora cœlestia in quiete siue somno infigere possunt in humana anima hęc simulachra, sic et in uigilia: et maximè si tales hoĩes sint à curis humanis absoluti et à perturbatiõib. mẽtis: & tũc ꝓphetare multa possunt uera: sunt

Quot modis uisa hominibus cõtingãt

Animalium præsagia. enim tales homines ualde similes animalibus, quæ præsentiunt futura, ut gallus dicit mutationes temporũ, coruus clades futuras: Delphin tempestates, & multa talia quare horum dicta & præsagia non sunt spernenda: dicuntur enim talia stellæ secũdæ, per quas certius possumus iudicare quã per stellas cœli: sunt enim hæc magis proxima effectibus futuris. *Stellæ secundæ quæ dicantur.* Vnde nautæ & agricolæ periti certius per talia iudicant, quàm Astrologi scientifici. Quarto potest & hoc contingere secundum modum quẽ diximus, uidelicet, quoniam à corporibus cœlestibus aer exterior sic fuerit in conuenienti dispositione, & agens fuerit etiam secundum conuenientem dispositionẽ figurandi tales imagines, ueluti quãdo acies militũ in aere apparent, uel aliquæ aliæ figuræ, quæ sint futurorum prænũciæ, ut ex historijs scimus: quandocunque enim talia apparuerunt, semper magna sequuta sunt. quare non sunt spernẽda, quoniam ut in pluribus uerissima sunt, licet nõ necessaria: ueluti enim ante inuasionem febris præcedũt halices & o-

scitatio-

ſcitationes: & ſpontaneæ laſsitudines morbos prænunciant: et ſtrimonia dant ſigna, grues pro frugibus ſerendis, & ciconiæ ueris, & onagri æquinoctiorum: ſic corpora cœleſtia dant ſigna futurorum euentuum. Quare nihil impium ſit ſi etiam figura diui Cœleſtini præceſſit ſerenitatem futuram. tale autem exiſtimamus fuiſſe factum quod Valerius Maximus in primo libro refert de Publio Vatinio, ſic enim ſcribit: Item bello Macedonico P. Vatinius, Reatinæ præfecturæ uir, noctu urbē petens, exiſtimauit duos excellentis formæ, albis equis reſidentes, obuios ſibi factos nunciare, die qui præterierat, Perſen regem à Paulo captum: quod cū ſenatui indicaſſet, tanquam maieſtatis eius & amplitudinis uano ſermone contemptor, in carcerem coniectus. Poſtquam Pauli literis illo die Perſen captū apparuit & cuſtodia liberatus, & inſuper agro ac uacatione donatus eſt. & multa alia, quæ ibi à Valerio & multis ſcriptoribus ponuntur, ex conſimili cauſa facta fuiſſe patere poteſt. horū enim intelligentiæ cum *Pub. Vatinij uiſum.*

 corpo-

corporibus cœlestibus sunt caussa omnium secundum dictos modos. Ex quibus ulterius inferatur, nō omnino fabulosa esse, quæ per poetas referuntur, uidelicet aliquos homines Deos alloquutos esse, ut illud Virgilij in 4. Aeneidos, ipse Deum manifesto in numine uidi, Intrantem muros, uocemq; his auribus hausi. Et manes uidisse, ut & illud, Me patris Anchisæ quotiēs humētibus umbris Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt, Admonet in somnis, & turbida terret imago. & sic de innumeris alijs non quidem quod reuera sint dij qui loquuntur, neq; defunctorum animæ, sed simulachra à corporibus cœlestibus facta secundum aliquem modorum assignatorum: imò quantum ad hoc, uidetur hoc esse concedendum secundum Euangelicam doctrinam: Lucæ namq; 24. cap. dicitur de Apostolis in Christi resurrectione: conturbati uerò & cōterriti, existimabant se spiritum uidere. ibi Theophylactus exponēs dicit, spiritum id est phātasma: unde postea subiungit Euangelista & dixit eis: Quid turbati estis, &

Deos homines alloquutos esse.

estis, & cogitationes ascendũt in corda uestra? uidete manus meas & pedes, quia ego sum: palpate, & uidete: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Iuxta illud Virgilij primo Aeneidos de Aenea: Ter conatus ibi collo dare brachia circũ Ter frustra cõprensa manus effugit imago, Par leuibus uentis, uolucriq; simillima somno. Videtur igitur quòd apud Euangelistã non incõuenit, in uigilia talia apparere phãtasmata. Secundũ tamen Bedã, pro spiritu nõ intelligitur phãtasma: sic enim scribit, putant enim se uidere spiritũ quem emisit in passione, cum inclinato capite emisit spiritũ. Quare secũdum Bedam, ut existimo, non esset ad propositũ hoc: & sic de isto sit dictũ. Ad id uerò quod dicitur de augurijs & ominibus eandem dant responsionem cum prioribus: & nos idem adducimus argumentum quod & supra & ulterius dicimus, quod mirum est, si istæ sunt illusiones, quomodo Plato, Aristoteles, sapientes Græci & Romani tam intẽtè & accuratè obseruauerint ea. ut referũt Valerius Maxi

Auguria non omnino esse uana

Maximus, Liuius, Plutarch. & reliqui il lustres historiarum scriptores, obseruãtibus his secundæ successerũt res, negligentibus autem aduersa euenerunt: Et quod plus est, Plato scientijs adnumerauit, uoluitq; respub. bene ordinatas procurare has artes esse in suis ciuitatibus. Sunt & hæc quę de augurijs & ominib. dicũtur à primæuo æui usq; ad præsens celebrata. Quare, dicimus Deũ curam gerentem humani generis, nõ solumq; oraculis & prodigijs genus humanum admonere, uerum & augurijs & ominibus, nam ueluti ars medica non tantum uno medicamine utitur ad curãdam unam speciem ægritudinis, uerum pluribus, ut ex medica arte notum est: sic Deus non tantũ uno ingenio admonet homines de actibus humanis, uerũ etiam pluribus: & hoc maxime fuit conueniens: multa enim sunt quæ ex industria humana sciri non possunt. quare, Deus & Natura non deficiẽtes in necessarijs, quæ per caussã & ingenio humano perscrutari nõ possunt, uel uix possunt, per signa diuersa & instrumenta homines admo-

Deus uarijs modis admonet humanum genus.

Deus & natura nõ deficiunt in necessarijs.

admonent, & ea multiplicant ad maiorem certitudinem. Vnde in natiuitate Augusti quasi omnia fuerũt cõiuncta, utpote oracula, uaticinia, mathematicorũ prenunciationes, prodigia in bestijs, in elementis, & reliquis huiusmodi generis. Idem legimus de Magni Alexandri ortu, Euagoræ, & multorũ aliorum apud Plutarchũ. Imò in Saluatoris nostri natiuitate, quot oracula, quot prodidia præcesserunt? quare, conuenit naturæ dare omina & auguria. Cum autem dicitur, aut talia sunt caussę aut effectus rerũ fiendarũ: huic dicim9 talia esse effectus cœlorũ & naturæ in genere caussę efficientis, fiendorũ aũt in genere caussę finalis. nam ueluti halices & oscitationes fiunt à natura iam ægrotante, testantur autem supra inuasionẽ febris: sic coruus derelinquẽs solitam habitationem, ex impressione corporũ cœlestiũ talem fugam petit: talis autẽ fuga coruorum admonet homines de clade futura: quarę, talia habitudinem habent per se & à natura intẽta pro hominis bono uel malo: nam quemadmodum apud Romanos

Belli & conflictus signũ apud Romanos.

nos uestis purpurea super hastam posita, erat signũm cõflictus fiendi, uestis tamen nõ faciebat cõflictum, neq; cõflictus uestem, sed erat propter cõflictum, sic & in proposito. Cur aũt coruus malum significet, turtur aut grus bonum, hoc per intellectum humanũ non est inquisibile: sed hoc scimus ex multis experimentis: sicut ignoramus per quã naturã scãmonium purget bilem. Verũ dicimus quoniã talis & ex sua proprietate. Sic dicimus & de ipsis auibus: una nãq; unum significat, alia aũt alterũ, immo una & eadem à dextris unum significat, & alterũ à sinistris: sic quod unũ erit signum felix, aliud uero infelix: & aliud significat pica tacens, & aliud garrula. Credendum tamẽ est, quandoquidẽ ars imitaẽ naturã, quod ueluti uestis rubea hastę infixa in castris significat cõflictũ, quoniã sanguis natura rubens assimilatur uesti rubeæ: & uestis alba hastæ infixa in castris denotat pacẽ, quoniã albedo attestatur quieti & uitæ candori, quę in pace relucẽt: sic existimandum est talis proprietatis signa ad signata habere quãdam

Coruus cur malum significet, aut Grus bonũ.

Pacis signum

quandam proprietatem & proportionem eorum ad inuicem, quas nobis intelligere aut difficilimum aut impoſsibile eſt: Veluti Albertus capite ſexto Tract. primi ſexti libri ſui de Animalibus in hoc propoſito de coruorum præſcientia dicit. Sed ſtamus experimentis, ueluti in multis naturalibus, quia hoc non diſſonat operibus naturæ. ſcire tamen oportet, quod ſtat, per aliquid cognoſci aliud, ut pote per, a, cognoſci, b; & tñ neq; a eſt cauſſa b, neq; idem a eſt effectus eiuſdem b. Verum quoniã tam a quàm b, ab eadem cauſſa procedunt, ideò ex utriuſq; cognitione utrumq; cognoſci poteſt. Vtpote quoniã iris & ſerenitas aëris ab eadem cauſſa procedũt, ideò per irim iudicamus ſerenitatem futuram, ſunt enim ibi quaſi duo proceſſus: primus eſt ab effectu ad cauſſam, cũ ab iride procedamus ſupra nubis uictoriam. & quoniam uictoria ſuper nubẽ eſt cauſſa ſerenitatis aëris, ideò ex tali nubis uictoria procedimus ad aëris ſerenitatem, tanquam ex cauſſa ſuper effectum: quòd autem ex iride inferatur

Vnũ per aliud uariè cognoſci.

Cauſſa ſerenitatis & ſignũ

feratur uictoria super nubem, & ex uictoria super nube inferatur serenitas, sumitur nunc tanquã notum, quomodocunque illud fuerit notum. quare in proposito dici potest, per garritũ corui cognoscitur malum futurum, quoniam utrunque ab eadem caussa procedit; quo fit, ut per unum, alterũ cognosci possit; ueluti supra dictum est de iride & serenitate. prima tamen responsio est melior, aut ambæ ex toto euacuarent. Quũ etiam ulterius dicebatur de Chiromantia & omniũ uanissma Geomantia, dicitur primò artem Chiromantiæ non esse uanam, & habere caussam satis manifestam: est enim de partibus Physiognomiæ: Aristotelesq; capite 15. primi libri de natura Animalium sic scribit: Pars interior manus, uola dicitur: carnosa est, et in scissuris uitæ indicibus distincta: longioris scilicet uitę singulis aut binis ductis per totam. breuioris, binis quæ non longitudinem designent totam. & decima Prolematum 49. problemate sic scribit: Cur qui manus cæsuram per totam obtinet palmã, uiuere diutius possunt? an quo-

Chiromantiam nõ esse uanam.

an quoniam minus uiuere possunt, qui carent articulis incompactíq́ sunt, quale genus omne aquatile est: quòd si quę articulata non sunt, uitam breuiorem agere solent, constat cōtra se habere quæ articulata existũt: cuius profecto generis illa etiã sunt quę cum sua natura omni articulo careant, tamẽ articulata nõnunquam quo ad maxime licet, consistunt. manus autem pars interior penitus articulo uacat. Quòd si dicit, dictum Aristotelis ueritatem continere quo ad naturalia, ueluti est in proposito, nõ autem quo ad euentum rerum de quibus chiromantici indicant per signa manuum: huic fortassis dici potest, quod quã quam hoc magis manifestetur in operationibus naturalibus, quoniam magis materiæ intersit, & magis proxima materiæ, nihil tamen prohibet & ad alia iudicia dare: ueluti de naso, de oculis, de auribus, super mores significamus, scimusq́ animã disponi secundũ materię dispositionem, ipsam materiam suscipere uirtutes cœlestes: quę uirtutes cœlestes animã dirigunt ad diuersos fines: quare

Animam disponi secundũ materiæ dispositionẽ

quare non est irrationabile per ista iudicare. Ad aliud autem de Geomãtia tam uana, & de punctorum obseruatione et dierum, quę omnia secundum operationem sunt dæmonum illusiones: primo quantum ad dierum obseruationes, prętereo quę à Plutarcho referuntur in uita Camilli: ibi nãq; narrat diffuso sermone, aliquos dies, cõtinuata serie, quibusdam ducibus & natiõibus fuisse felices, q aliis cõtinuatè fuerũt infelices: quod autem fit semper aut in pluribus caussã habet naturalem: Vnde dicẽdum puto ex proprietate & repugnantia naturarũ hoc procedere, conuenientium. Aristoteles nãq; undecimo de natura Animalium cap. primo, ponit multa animalia uni esse amica, quæ alteri sunt inimica. Et Medici ponunt (ut habetur à Mesue in libro de consolatione medicinarum) aliqua simplicia esse inuicem cõponibilia, & aliqua non, quorum caussas ignoramus: sed tantum in eis dicimus quoniam talia: quare etiam sic existimo de talibus diebus esse dicendum, aliqua enim dies conuenit uni, quæ alteri disconue-

Dierũ obseruatio apud Plutarchũ.

Nõ omnium scitur caussa

conuenit. Videmus etiam annos dictos Schalarios, de quibus, Gellius in suis Noctibus, multum esse obseruatos: uidemusque in operibus naturæ, ut in dentium productione, naturam certum numerum obseruare ut in pluribus: quem si transgressa fuerit, peccatum committitur, quare incommda natura patitur: idemque in infinitis rememorare possemus. Quapropter idem in actu punctorum existimamus, non quidem ut mathematicē hæc considerantur, uerum ut consequuntur naturam & figuras corporum cœlestium, secundum quę uirtutes cœlestium corporum imprimuntur, secundum quæ iudicium sumitur. & hæc mihi uidetur esse sententia Alberti in cap. tertio tractatus tertij secundi libri suorum Mineralium, & fortasis hoc etiam prouenit ex natura ipsarum figurarum & numerorum. Vnus etenim numerus & una figura est perfectior altero numero & altera figura etiam eis consideratis secundum se. Aristoteles namq; secūdo de cœlo, probat cœlum esse figurā sphæricam ex eo quod

Certū numerum à natura seruari.

Geomantia quid.

Figuram unā alia perfectiorem esse, ita de numero.

quòd figura ſphærica eſt perfectiſsima figurarū. & in primo eiuſdem libri probat corpus eſſe trium dimenſionū perfectiſsimum, quoniam tres continet: nā numerus ternarius eſt perfectiſsimus, ut ibi dicitur. neq; ex eo quòd figura circularis ſit perfectiſsima, ſequitur unicuique rei corporali eā cōuenire: imò propriè nulli conuenit niſi cœlo, ut in eodē lib. 2. dicit Ariſtoteles. quare eſto q̄d unus numerus, qui ſecundum quod numerus eſt perfectus conuenit uni homini, non ſequitur ut cuilibet conueniat, quanquam ſunt eiuſdem ſpeciei ſpecialiſsimæ: ſicut Halec uni homini eſt medicina, quod tamen alij eſt uenenū. ſunt enim hæ proprietates inſeqnentes materiam & indiuiduum, non autem formam & ſpeciem: habent autē huiuſmodi artes & cauſſam finalem in prioribus tactam, uidelicet ex ſolicitudine diuina quam Deus habet de humanis actibus. cū enim homo ex intellectus ſui imperfectione de euentibus conſilium capere non poſsit, non enim ratio humana ad omnia per inquiſitionē ſe extendit, quando

Proprietates indiuiduales.

Diuinādi artium finalis cauſſa.

Rationē humanā non ſe ad omnia extendere.

quādoquidem ſtat ad utramq; partem rationes eſſe æque ualentes: quare committendum eſt corporibus cœleſtibus, quorum motu iſta gubernantur. Verū oportet iudicantem habere peritiam artis, & ſcire diſpoſitiones requiſitas, ex quorum ignorantia ars deluditur: ſicut etiam in Aſtrologia et in Medicina et in pleriſq; artibus cōtingit. & hic uolo narrare hiſtoriam, quam & multi ſocij mei uiderunt, & nouit Deus ſi mētior: Poſt obitum Iulij Pontificis Maximi, dum Electores ſucceſſoris eſſent in conclaui, & hic Bononiæ, ut fit, diuerſi eſſēt rumores ſecundum uotorum diuerſitatem, erat uicinus nobis quidam Mechanicus ſenex, cum quo multotiens, relaxandi animi gratia, ſermonem habebam: dumque de futuro Pontifice loqueremur, dixit mihi ſe ſciturum quis eſſet uenturus: confeſſusq; eſt ſe hanc artem callere: ego uero ex multis nullā fidem adhibui uerbis eius: tamen multoties interrogaui eum de Pontifice futuro ut ſolatium caperem, certe non mentior, per quatuor dies cōtinuatè & certitudinaliter præ

Hiſtoria de ſene Geomātico.

dixit Ioannem tunc Cardinalem de Medicis, nũc uerò Leonem decimum, sine dubio futurum. hoc autem arte an casu fuerit, nescio. uerũ sic fuisse scio. quodq; me magis in admirationem traxit, quoniam nulla erat cõiectura neq; sermo a liquis habebatur de dicto põtifice: imò quasi omnes de unoquoq; altero suspicabantur. quare etiam hæc ars non omnino mihi uidetur extra rationẽ, dũmodo à perito exerceatur. Quod autem ulterius dicebatur de dęmoniacis, & de loquentibus secundum diuersa idiomata quæ nunquã cognouerunt, de his satis abundè dictũ est, cũ de uatibus & Deorum responsis sermo haberetur: idẽ namque intelligatur quod de illis, quandoquidem eandem caussam habeant. uerũ quod dicebatur ulterius, ex uerbis & characteribus aliquos cõpelli ad amorem, aliquos uerò ab eodẽ absolui, apud me maximam dubitationem habet, siue dæmones ponamus, siue hæc ab hominib. fieri censeamus. si namq; credimus aliquem sic compelli ad amãdum uel odiendum, & ut communiter ponitur, aliquem

An quis compelli queat ad alicuius amorem uel secus.

quem ligari in coitum sic, quod cum aliqua determinata muliere coire non possit, & etiam carminibus solui posse: ut Virgilius in 4. Aeneidos cecinit, cũ dixit: Hæc se carminibus promittit solue re mentes Quas uelit, ast alijs duras immittere curas, &c. & in Bucolicis de pastoribus Damone & Alphesibæo, cum dixit, Parcite, ab urbe uenit, iam parcite carmine Daphnis, Idemq; multi poetæ senserunt: immò Philosophi his uidentur consentire. de Platone enim manifestissimum est ex quãpluribus locis: Et Marsilius Ficinus in 13. libro Platonicæ Theologiæ hæc multùm dilatauit. Verùm & ab his Aristoteles non abhorret: capite namq; 14. secundi de natura Animalium, sic scribit: Remoram errore nõ nulli pedes habere prodiderunt: expes enim omnino est: sed q̃niam habeat pinnas pedibus similes, hinc fit ut pedibus instare uideatur: pisciculus quidam hic est saxis assuetus, in cibos non admittendus: nomen à remorandis nauibus adeptus, utilis ad iudiciorum caussas & amatoria ueneficia, ut aliqui uolunt.

Remora piscis.

sunt 21. etiam capite sexti libri de natura Animalium, de Hippomene loquēs, sic scribit: Quapropter id à ueneficis petitur, & percipitur mulierculis. quod & in octauo libro reperitur, & multis alijs in locis. Religio etiam Christiana hæc uerissima esse affirmat. diuus namq; Thomas 11. libri suorum Quolibetorum, articulo decimo, sic scribit de Maleficijs: sciendum est autem, quod quidā dixerunt quod maleficium nihil est: & hoc proueniebat ex infidelitate, quia uolebant quod dæmones nihil sunt nisi imaginationes hominum, in quantum scilicet homines imaginabantur eos: & ex ista imaginatione territi, lætabantur. Fides uero catholica uult quod dæmones sint aliquid, & posint suis operationibus etiā impedire carnalem copulam. Et in subsequenti articulo ponens modum talem talis impedimenti, & differētiam inter frigidum & maleficiatum, sic inquit: frigidus enim est impotens simpliciter, maleficiatus uero est impotens non quo ad omnes, sed quo ad unum tātùm. Albertus quoque in suo uicesimo secun-

Hippomenes

Maleficium quid sit.

ſecundo libro de Animalibus in cap. de Lupo, dicit: ſi uirga Lupi in alicuius nomine uiri uel mulieris ligetur, nõ poterit coire donec nodus ille ſolutus fuerit. Videtur & hoc habere rationabilem cauſſam quam Marſilius Ficinus in loco citato iñuit: uidelicet, ſi lapides et herbæ poſſunt inſaniã inducere, ut de quadã herba Plutarchus refert in uita Marci Antonij, & quædam ſapientiam inducunt: & mira quæ ab Alberto referũtur in ſecundo libro ſuorum Mineralium: non inconuenit & talia inueniri quæ in amorem compellãt, & ab amore expellant. Vnde idem Plutarchus in eodem loco hæc de Marco Antonio dicit: magicis enim carminibus & amatorijs poculis deuincta mens, amiſſa libertate propria, in Cleopatrę uultu hęrebat infixo, longè redeundi quàm uincendi cupidior. Si igitur, inquam, tales effectus concedimus, quos aliqui dicunt fieri arte dęmonum, ut leges: aliqui uerò ex natura, ut philoſophi: profectò apud me ſecundum utrumuis horum nõ eſt facilè modum inuenire. Dato enim hæc fieri à dæ

Virgæ Lupi efficatia.

Voluntas an cogi possit.

monibus, emergit quæstio, quoniam amare & odire sunt actus uolũtatis, quæ cogi non potest, aliter periit eius potestas & liberum arbitrium. quomodo igitur dæmones possunt uoluntatem compellere ad amandũ uel odiẽdum? quod si dicatur dæmones uoluntatem non compellere (hoc enim est cogere, quod nulla uirtus creata potest facere respectu uoluntatis) sed impellere, quod est inducere & persuadere, ueluti diuus Thomas dixit in loco citato, scilicet 11. articuli undecimi libri Quolibetorum, & in secũdo Sententiarum in distinctione 25. & primo Quolibetorum articulo secundo. Verùm insurgit difficultas, primo quoniam sic homines non essent ligati, imò adhuc essent in potestate sua: quoniam persuasio non cogit. hoc autẽ non uidetur conuenire communiter dictis, neque eius diui Thomæ dictis: nam ponens differentiam inter frigidum & maleficiatum, dicit: maleficiatum non posse in aliquam determinatam, quamuis in alias possit. Amplius quoniã non oporteret per aliquẽ alium solui: Vanũ

enim

enim est quærere alium, quãdo est in nostra potestate sitũ. Præterea, nõ uidetur hoc fieri p persuasionẽ ostẽdentẽ uolũtati maleficiati abominationẽ uel prosequutionẽ illi9 persone: quoniã relata ab Aristotele, ut Hippomanes, Remora, Virga Lupi, sunt inanimata: mortua em̃ sunt, quare nõ possunt hoc ostẽdere uolũtati, neq; ei persuadere, nisi fingat hęc alterare phãtasiã generãdo species ꝓsequibilis uel abominabilis. Verũ & hoc nõ sine maxima dubitatiõe est: q̃niã si exẽpli gratia, Remora est amoris inductiua nõ pl9 inducet Socrates in amorẽ Alcybiadis quam Elimę. quare, aut omnes ęqualiter amabit, aut nullum. Et similiter dicatur de maleficiatis. Videtur enim quod maleficiat9 cum nulla coire possit, quoniam non uidetur quod sit determinãs. Quod si dicat̃ determinationẽ fieri per intentionem maleficiantis intendentis unum determinatè: contra, nã ista determinatio aut fit ab intẽtiõe maleficiãtis, aut ex intẽtiõe dęmõis intẽdẽtis decipere hoĩem: non primũ, tũ qa nõ uidet̃ q̃d possit operari intẽtio male-

Maleficium an fieri, & quomodo possit.

 织 fician-

ficiantis:quandoquidem in neq; homine maleficiato,neq; in illo quo fit maleficiatio,utpote uirga Lupi,aliquid producat:tum quoniam sic fieret non uirtute dæmonis sed uirtute maleficiantis et instrumenti, utpote uirgæ Lupi. Si uerò alterum detur, uidelicet quod determinatio fiat ex intẽtione dæmonis, adhuc non uidetur posse stare, quoniam intentio dæmonis est uel actus uolũtatis, uel intellectus, uel utriusq;, qui sunt actus immanentes.nihil ergo operantur.quo modo igitur fiet ista determinatio per talem intentionem? fortasis adhuc dicetur, quod quantumcunq; uelle & intelligere sint actus immanentes, ab eis tamen procedit motus: intelligentia enim intelligens & uolens mouet orbes & omnia ista inferiora, quamuis intellectio & uolitio sint in ipsa intelligentia,imò fortasis ipsamet intelligentia.Quare, uirga Lupi, uel quodcunq; sit illud, est directũ à dæmone & eius instrumentum, & in uirtute dæmonis & secũdum eius directionem & intentionem producit talem effectum,ueluti serra in uirtute

Dæmonis intentio quæ et quomodo sit

tute ſecantis producit hoc determinatum ſcamnum: uerùm, iſtud eſt longè diſpar, & omnino remotum à priori: ſerra enim in opere ſcamni nullũ habet motũ ex ſe, niſi moueatur à tali artifice lignario: uirga autem Lupi habet illum effectum producere à quocunq; fuerit applicata, ſiue ab homine ſiue à dæmone, ſiue eſſet ei congenita: tantum enim approximationẽ accipit, & non alterationem: neq; in uirtute hominis uel dæmonis alterat, ſed ex ſe. Quare, ſicut á dęmone non habet alterationem ſed á natura, ſic nõ habet determinationem: ueruntamen à demone uel homine determinatur ad agendum in hoc. quod autem hoc in quod agit determinetur ad unum fugiendum uel perſequendum, non poteſt habere ab applicante: tantũ enim actiua paſsiuis applicat, neq; dat formam agenti inſtrumentali: perinde enim hoc eſt, ac ſi quis, a, ignem applicaret, b, ligno, ut ex b generaretur ignis c, & diceret quod, c, ignis combureſt d lignum, eſſet ex primo applicante: quod imaginari fatuum eſt. imò ſi rectè conſi-

deras, hoc longè deterius est. preterea, non plus dæmon posset facere istum effectum quam homo: quod tamen à sic dicentibus negatur. manifestum est autem hoc sequi, quoniam dæmon in hoc non plus se habet quàm applicans actiua passiuis: hoc autem totũ fieri potest per hominem: quandoquidem sunt herbæ uel lapides uel aliqua talia, quæ hoc facere possint, quæ sciri possunt ab homine, immo de facto sciuntur: & determinatio æque benè fieri posset ab homine, sicut à demone: ergo sequitur propositum. si autem dicatur, ut uidetur dicere Thomas, quod neq; herbæ neq; lapides neq; huiusmodi faciant hoc, sed ista apponuntur in delusione uel deceptione hominum, ut ad idololatriam trahantur, uerũ fit isto modo: quoniam dæmones ipsi intellectum informant sub specie abominationis uel prosecutionis: & tũc uoluntas prosequitur uel fugit. Verùm tunc stant argumẽta priora & alia: quoniam talis apparitio facta intellectui, est alteratio, quæ non fit immediate ab ipso dęmõe, sed fit per applicationem

nem actiuorum ad pasiua: & stat argumentum ut supra, quoniam & hæc taliter ab homine fieri poterunt: & quæritur de determinante talia actiua ad hoc determinatum repręsentandum. Quare, ut mea fert opinio, est multum difficile uidere talem modum: & consimiliter difficile est tenere talia fieri ab homine & per naturalia: nam apud me maxima difficultas de terminante. nullũ enim secundum hãc secundã opinionem uidetur posse asignari determinans, nisi intentio malefici ipsius, modo talis intentio nõ uidetur talem determinationem posse facere, ut patet per habita. & dico ut mihi uidetur, quod si conceditur hæc à dęmonibus posse fieri, credendum est et ab hominibus hęc posse fieri, nullo intercedente dæmone. Quare fortasis aliquis negaret hæc esse uera. Cui sententiæ uidetur consentire Ouidius in libro Heroidum, in Epistola Oenonis ad Paridem, ubi dicitur: Quæcunq; herba potens ad opem, radixq; medendi Vtilis in toto nascitur orbe, mea est. Me miseram, q̃d amor nõ est medicabilis herbis: *Ouidius negat ueneficia*

Desti-

Deſtiruor prudens artis ab arte mea. & iterum in primo Metamorphoſeos, & herbarum ſubiecta potentia nobis, Hei mihi quod nullus amor eſt medicabilis herbis. Veriſimile eſt, ſi hoc fieri poſsit, factum fuiſſe à Medea, quæ connumeratur inter primas huius artis. tamen ipſa fuit uincta ab Iaſone, & clamabat, ſi posſem, ſanior eſſem: ſed trahit inuitam noua uis. Plus ualuit formoſitas Iaſonis quam maleficia Medeæ. Amplius, Circe ueneficarum celeberrima ſuum Vlyſſem detinere non potuit: magisque ſine arte deluſa eſt & uincta ab Vlyſſe, quàm Vlyſſes cum omnibus ſuis artibus fuerit deuictus ab ea, ueluti de Vlyſſe cecinit Ouidius in primo de remedio amoris his carminibus:

Medeæ nil profuit ſu= am ueneficio rum artem.

Circe nil cõtra Vlyſſem potuit.

Nulla recantatas deponent pectora curas:
Nec fugiet uiuo ſulphure uictus amor.
Quid te Phaſiacæ iuuerunt gramina terræ,
Cum cuperes patria Colchi manere domos
Quid tibi profuerint Circe Perſeides herbæ,
Cum tibi Neritias abſtulit aura rates?
Omnia feciſti ne calidus hoſpes abiret:
Ille dedit certæ lintea plena fugæ.

Omnia

Omnia fecisti, ne ferus ureret ignis:
Longus in inuito pectore sedit amor.
Vertere quæ poteras homines in mille figuras,
Non poteras animi uertere iura tui.
Diceris his etiam cum iam discedere uellet,
Dulichium uerbis detinuisse ducem.
Non ego, quod primum (memini) sperare solebam,
Iam precor, ut coniunx tu meus esse uelis.
Et tamen, ut coniunx essem tua, digna uidebar,
Quòd Dea, quid magni filia Solis eram.
Ne properes oro: spatium pro munere posco:
Quid minus optari per mea uota potest?
Et freta mota uides, & debes illa timere:
Vtilior uelis postmodò uentus erit.
Quæ tibi caussa fugæ non hîc noua Troia resurgit:
Non aliquis socios rursus ad arma uocat.
Hîc amor, & pax est, in qua malè uulneror una:
Totaq; sub regno terra futura tuo est.
Illa loquebatur: nauem soluebat Vlysses:
Irrita cum uelis uerba tulere Noti.
Ardet, & assuetas Circe decurrit ad artes:
Nec tamen est illis attenuatus amor.
Ergo quisquis opem nostra tibi poscis ab arte,
Deme ueneficijs, carminibusq; fidem.

Concedendum tamē est secundum ueritatem, formositatē & dulcia hominis uerba

Formositatē et dulcia uerba in amorē ducere.

uerba ligare, & in sui amorem inducere, ut omnes sciunt. Quare, Franciscus Petrarcha dixit: Et io ch'harrei giurato, Diffeso hauer mi da huom coperto d'armi con cenni e com parole fui ligato: & adeo uehementer, ut multotiens homines in insaniam ducãtur, aliquãdo in ægritudines, ut Plutarchus refert in uita Demetrij de Antiocho Seleuci filio, & aliquando ad mortem, & de effectibus cæteris amoris: quæ omnia notissima sunt. Et uice uersa, deformitas, & ineptitudo uerborũ generant odiũ & abominationem: morum quoq; dissimilitudo: multaq; & ferè infinita reperiuntur in hominibus, quæ aliquibus inducant amorem, aliquibus odiũ, aliquibus abominationem, sic quòd nullo modo aliquis posset cum eis habere coitum. manifestum autem est, & unicuiq; caussa est nota, quomodo sic aliqua ligant homines ad amores, et aliquãdo retrahũt: contingit enim ex aliquo quod in amato inspiciebat ab amãte, ipsum amãtem maximo illi9 amore detineri: & postea aliquid aliud inspici in eodem, quod effectum

Petrarchæ amor.

Odium quæ nam inducãt

ctum cōtrarium causabit. isto enim modo uerba ligant, & uerba solūnt. in principio tamen non sunt coactiua sed multum persuasiua uoluntati, ut in hominibus sapientibus, iuxta illud Helenæ Epistola ad Paridem, Dum nouus est cœpto potius pugnemus amori &c. Et in libro de remedio amoris præpotentia remedia ponuntur. Verū si sint habitus, aut difficilimum est aut imposſibile est solui. neque Aristoteles simpliciter affirmat hec carmina et ueneficia, uerùm dixit, ut ferunt: & in octauo libro de historijs Animalium cap. 24. uidetur dicere, hæc incantamēta esse muliercularum figmenta. Verū quoniam Ecclesia tenet de maleficijs, & Plato, & multi grauisſimi authores hoc idem confitentur, tentabo rationibus priorib. respōdere insequendo uiam naturæ, & absq; dæmonibus: & quod si hæc fieri posſunt per dæmones, posſunt & hæc fieri sine eis. Tenendo igitur hoc, dico ad primā cum dicebatur, quod amare & odire sunt actus uoluntatis. & uoluntas non potest cōpelli sed impelli: huic dicitū utrūq; posse

Aristotelis opinio de ueneficijs

Responsio ad obiecta.

posse accidere. aliquando enim nõ sunt adeò potentes ut possint compellere ipsam uoluntatem, quoniam nondum ligata est uis rationis, sed solum inclinant ut persuadeatur. aliquando autem possunt uoluntatem ipsam compellere, ut quando ligata est uis rationis: & tũc homines se habent ut bestiæ, quæ ab obiectis ducuntur, & non sunt domini suorum actuum: tunc enim uoluntas non est domina sed efficitur bestialis & serua. nec hoc inconuenit, multi enim ex amore facti sunt amẽtes et ueluti bestię quoniam & si uoluntas & intellectus affixa non sunt organis, dependent tñ in operibus suis, saltem dum unita est anima ab organis. quare, si mali humores possunt ex toto impedire discursum rationis, nõ incõuenit & alia reperiri posse, quæ talia operari possunt, ut ratio & experientia docẽt & demõstrant. Cũq; ulterius dicebatur de modo, mihi multum ratiõabilis uidetur esse modus positus ibi à diuo Thoma, uidelicet q̃niam repręsentatur sub specie abominabilis, uel persequibilis, delectabilis uel contristabilis,

Voluntas quando cõpellatur.

tristabilis, & huiusmodi. Cumq; ulterius quæritur unde prouenit illa determinatio, utpote quod amet Alcibiadē Socrates & non Cliniam: dico hoc esse ex intentione maleficiantis, qui quidē per spiritum siue uaporem transmissum ad maleficiatū à spiritu illo fuerit affectus similitudine maleficiādi, qui dum esset in imaginatione malefici, generat in maleficiando similitudinem illam, nec nō & personæ similitudinem quam maleficiandum intendit amare uel odire, prosequi uel fugere. Virga autem Lupi, uel quidquid sit illud, habet uirtutem ut inter tales duas species sit concordia & discordia: ueluti quædam sunt inter quæ naturaliter est concordia uel discordia: ut ex capite primo 9. de historijs Animalium ostensum est, & est notum ex medicis, quod aliqua sunt componibilia, & aliqua destruunt se. Sic itaq; contingere potest, quod in maleficiādo est species rei quæ ab ipso maleficiante intenditur: Virga autem lupi alterans maleficiandū, est quæ inter illas duas species ponit amicitiam uel inimicitiam. capite

Vnde proueniat determinatio ad talē amandum.

N enim

enim decimo 8. de historijs Animalium scribitur, ouiũ quas lupus occiderit, pelles, ac uellera, & facta ex his uestis, longe quàm cæteræ, aptiores sunt ad pediculos procreandos. & cap. primo 9. de historijs animalium, sanguinem ægithi & Flori seu spini misceri non posse dici tur, innumeraq́ꝫ consimilia ab Aristotele & ab Alberto reliquisq́ꝫ philosophis referuntur, de quibus si uis esse copiosius, uideas eos in libris de Animalibus. Sic itaq́ꝫ hoc fieri contingit: imò una & eadem res potest inducere amorẽ & odium, secundum diuersas dispositiones. utpote uirga Lupi cum nodo inducit abominationẽ, absq́ꝫ nodo solutionem. fiet igitur secundum hunc modum: exẽpli gratia, uirga Lupi est apta inducere solutionem & ligationem coitus, eritq́ꝫ in potentia æquali ad utrunq́ꝫ: quare per nodum in re factum determinatur ad ligationem. ex eo quod eadem uirga sic nodata inficitur specie à maleficiãte Alcibiadis uel cuiusuis alterius, sic determinatur ad maleficiandũ Socratẽ ꝑ odio Alcibiadis quod nõ Cliniæ. eadẽ autẽ

uirga

uirga ſine nodo, dummodo eſſet determinata ut ſuprà, induceret Socratem in amorem Alcibiadis, ubi prius induxiſſet ad odium dū nodata foret. exiſtimo autem talem infectionē eſſe in uirga & non in anima, quoniam plures ſpecies hominum cōtingit eſſe in anima Socratis maleficiandi: quare ſecundum illos omnes maleficiaretur Socrates. Vnde determinatio debet eſſe in inſtrumēto. Poſſet & alitèr cōtingere, utpote quod uirga lupi nodata faceret apparere Socrati Alcibiadem ualde deformē, ratione cuius ab eo deſpiceretur: manifeſtū enim eſt apud omnes quod multa poſſunt alterare medium, ut una res uideatur eſſe alia, uel ſecundum diuerſas figuras: & hic modus parum differt à priori, & eſt multum conſimilis & rationabilis & non extra naturæ opera, imò conueniens operibus naturæ: conceſsiſq; dæmonibus, exiſtimandum eſt & ipſos hæc operari ſecundum ſimilem modū. Sciendum tamen eſt, quod ſic induci ad amorem uel odium, poteſt fieri ſine aliquo tali inſtrumento, & quaſi ſemper

Quomodo una res uideatur alia.

Quæ facilē inducant in amorem uel odium.

isto modo fit: unde nullo alio maleficiā te potest homo sic affici: & isti modi sūt ꝓportinōabiles, & habēt fere eādē caussam: Socrates nāq; Alcibiadem, uerbi gratia, amauit ex aliquo quod uidit in ipso, de quo Socrates delectabatur: hocq; in anima Socratis genitū est, nullo alio interueniēte artificio neq; uirga lupi neq; alio medicamine. Plato autē eūdem Alcibiadem amare potuit, quoniam in eodem Alcibiade idem existimauit: uerùm ad generandum hanc existimationem in Platone interuenit maleficium: quare eadem fuit caussa proxima, licet remota non fuerit eadem, neq; hoc incōuenit, sicut scimus ex rebus naturalibus: Vnde cum consimiles sint caussæ proximæ, nihil inconuenit & cōsimiles effectus produci. Et quoniā potest esse, quo una sit ualentior altera, nō est contra rationem, si Iason sine artificio malefico plus potuit operari quâm Medea cum omnibus suis ueneficijs, & quoniam non omnes homines sunt æqualiter dispositi (nā una medicina multum soluit in uno corpore, quæ aut parum

rùm aut nihil ſoluit in alio corpore) ſ-
deò non mirum eſt, ſi Vlyſſes ab artibus
Circeis potuit euadere: ab illis tamen
multi euadere non potuiſſent. Vlteriusque
infertur, quod ex quo aliqui artificio
uenefico detinẽtur amore, aliqui uerò
ex artificio non detinentur, ſed ſine
eo detinentur, cum tamen omnes conſimiles
habeant cauſſas proximas, nihil
inconuenire, ſed multotiens cauſſas unius
alteri attribuimus, & è cõuerſo, &
nominibus abutamur: quo fit, ut multotiens,
extra rationem amantes, ſiue ſuperfluè
amantes, dicamus fuiſſe incantatos,
& ab amatis maleficiatos: & etiã
uice uerſa, maleficiatos dicimus amore
illorum detineri. Et ſicuti maleficiatorũ
aliquos uidemus nõ tam eſſe maleficiatos
ut compellãtur, ſed ſolum ut impellantur:
aliquos uerò cõpelli, adeò ut ſint
amentes & extra ſe, aliquando incurrãt
inſaniam, aliquando in grauiſsimas ægritudines,
aliquando moriantur: ſic etiam
amantium ſine maleficijs aliquos uidemus
impelli, aliquos cõpelli, aliquos
inſanire, aliquos infirmari, aliquos ad

Maleficiatorũ diuerſitas

Amantium uarietas.

mortem induci: distinguere autẽ inter ipsos non esset facile, quãdo quidem sint maxime similes in accidentibus. Cum itaq; uisum sit quomodo sigillatim ad unũquodq; respondendum sit, concludimus, quod si quis mirabilia & occulta naturę opera considerauerit, uirtutes corporum cœlestiũ, Deũ, & intelligentias, humana & omnia inferiora curãtes, nihil opus esse dęmonibus, neq; alijs intelligentijs uidebit. quandoquidem omnia hæc rectissime fieri posse per prænominata uidebit: qare nec genios, neq; particulares hominum custodes ponere oportet: Genij enim nihil aliud sunt nisi hominũ genituræ: quiq; bonas habent genituras, bonos habent genios: q malas genituras, malos genios: quales fuerunt Bruti & Cassij. Et genius Augusti potẽtior erat genio Marci Anto. quoniam meliorem genituram habuit Augustus quàm Marcus Antonius, ueluti uates prædixerunt. hoc autem uates siue mathematici ex syderibus suorum ortuum cognouerunt. Custodes etiam hominum sunt ratio & sensus, qui continue

Dæmones nõ esse necessarios.

Genius quid sit.

Hominum custodes.

tinuè inter se pugnant. Quantum uerò sit de resurrectione, nunquid resurrectio saluari possit per naturalem caussam, mihi uidetur quod ponentes animam immortalem & multiplicatam, naturalis est resurrectio, & arte procurari potest. Vnde uidemus Platonem, Zoroast. & omnes magos resurrectionem posuisse, ut Marsilius Ficinus de eis capite 2. quarti, & capite 12. quintidecimi Theologiæ Platonis refert. Quare non inconuenit hos aliquem posse excitare hominem à mortuis. unde Apollonium Tianæum magum aut sapientem appellatum, etiam à diuo Hieronymo aliquos resuscitasse, Philostratus in uita quam de eodem Appollonio conscripsit, affirmat. Verùm, cum manifestum sit Aristotelem resurrectionem negasse, ideo certissimum est apud eum humanam animam esse mortalem: nisi figmentorum maximum opinionem Auerrois somniemus, uidelicet unicam in omnibus hominibus esse animam: quòd intelligibile est. Ex quibus fit, Magicam & Necromantiam

Resurrectio an sit naturalis.

esse scientias, ueluti Alberto referente in 2. suorum mineralium, Zoroastes, Auicenna: & quàm plures alij ab Alberto citati illustres philosophi posuerunt. Quanquam apud Aristotelem animas post mortem non remanentes asserentem, ueram Necromantiam non habeamus ponere, sed tantum secundum modum superius rememoratum. Et fortassis quoniam harum scientiarum magis est abusus quàm usus, hinc fortè dictæ sunt esse dæmoniacæ, & ab eis dæmonibus inuentæ, ut non desiderētur, & abominabiles fiant: uelut legitur de Mahumeto in Alcorano, qui dum uino & maxime rubeo uellet gentibus suis interdicere, finxit in quolibet uuæ rubeæ grano habitare unum diabolum. potuit & hoc fingi, ut habentes eas artes essent in maiori pretio, & haberentur ut dij. fortassis & isti dæmones siue angeli introducti sunt, quoniam cum talia quæ retulimus multotiens uisa sunt, ueluti de oraculis, de ominibus in aëre apparentibus, & de reliquis recitatis, & rude uulgus ueras caussas non potest capere, nā homi-

Magiæ abusus.

Vulgi ignorantia.

homines isti nõ philosophi, qui reuera sunt ueluti bestiæ, non possunt capere Deum, Cœlos, & Naturam hæc posse operari: creduntque ita esse de intelligentijs, ueluti de hominibus (non enim nisi corporalia capere possũt) ideò propter uulgares introducti sunt angeli & dæmones: quanquam introducentes, minime posse esse illos, sciebãt. nam & in ueteri lege multa feruntur, quæ uere non possunt intelligi ut litera sonat: ut cum dicitur Deum esse locutũ, & faciẽ eius ferri super aquas. Sed sunt sensus mystici, et dicti propter ignauũ uulgus, quod incorporalia capere non potest. Sermo enim legum, ut inquit Auerrois in sua poësi, est similis sermoni poëtarum. nã quanquam poëtę fingunt fabulas, quę, ut uerba sonant, non sunt posibiles, intus tamen ueritatem continent, ut multotiens Plato & Aristoteles referũt: nã illa fingunt, ut in ueritatem ueniamus, & rude uulgus instruamus, quod inducere oportet ad bonum, & à malo retrahere, ut pueri inducuntur & retrahũtur, scilicet spe prẽmij, & timore pœnæ: & *Modus instruendi uulgus.*

per hæc corporalia ducere in cognitionem incorporalium, ueluti de cibo teneriori in cibum solidiorem ducimus infantes. Quare, à me alienum non est, nec à ueritate remotũ, Platonem reuera Angelos & dęmones introduxisse, non quia hoc esse crediderit, sed quoniam suum fuerit propositũ homines rudes instruere. fuit enim ueluti Aesculapius corporum humanorum medicus, sic Plato animorum humanorum. & quoniam aliter rudes homines instrui non possunt, ideò hac uia processit, quandoquidem nulla melior esse uideatur, fidemq; aliquã de hoc facit, quod Boetius uir doctissimus in æditione secũda in librum de Interpretatione pollicetur Platonẽ & Aristotelem in omnibus concordes facere: quòd & multi alij pollicentur. Videmusq; Themistium in libro de Coelo, ut refert Auerrois, cum defendit Platonem, uult ambos idem sensisse, sed tãtum uerbo differre: hoc tñ in totũ non affirmo. & sic dictum sit de secundo proposito, uidelicet quo modo Aristoteles saluauit talia experimenta. Superest modo dice

Plato animorum medicus apud Gẽtiles

Concordia tẽtata Platonis & Aristotelis.

do dice

do dicere de tertio, uidelicet, cur de his aut parum aut nihil ab Aristotele determinatũ sermonem habeamus? Quamuis de hoc nullam certã caussam habeo, quas tamen existimo, adduco: fortassis quòd aliqua erit ueritati propinqua. Dico primò possibile esse, quòd morte preuentus, nõ potuit scribere de plurimis, nam in uiridi senecta è uiuis decessit, ut refert Laertius 62. anno suæ uitæ obijt. Secũdò dico, possibile esse de his ex intẽtione nõ scripsisse, metuens uitæ suæ. ferunt namq;, teste eodẽ Laertio, in Calcydem se contulisse, & Athenas reliquisse, quoniam quòd male sentiret de Dijs apud Atheniensium magistratum fuerat accusatus: quare, ferunt dixisse, Nolo Athenieẽses bis in philosophiam peccare. nã & ante Socratem interemerant. Cum itaq; ueluti uidimus, hæc positio ex toto auferat Deos, per gentilium & cæteras leges non tutò hæc propalasset: nã auferrẽtur respublicæ, & sacerdotes in nihilum uerterentur. Eorum autem semper fuit maxima potentia. quare cum semper philosophi suspecti fuerint

de reli-

de religione, ut Plato in Apologia refert, ideò aut in derisionem aut in odiū semper habiti sunt. Plutarchus enim in uita Niciæ sic scribit: primus autem qui Lunaris umbræ atq; luminis caussā deprehendit, ac literis mandare ausus est, Anaxagoras fuit: qui neq; multo ante tempore claruerat, neq; in uulgus adhuc opinionis eius fama prodierat: sed inter paucos admodum uersabatur, qui non sine metu talia proferre audebat. neq; enim facile de rerum natura sermones populus admittebat, sed eiusmodi studijs deditos homines inani labore tēpus conterere arbitrabatur: cum in his rebus perquierendis laboratur, quas nihil rationis in se habere ac nullatenus ab hominibus peruideri posse putabant: tum uerò talia quærentes impietatis crimine suspecti habebantur, quasi diuinū numē quibusdam necessitatibus ac terminis circumscribere uolentes. Itaque & Pythagorā Athenis pulsum fuisse constat. & Anaxagoras in carcerem ductus, uix à Pericle, quamuis in maxima contentione laborasset, seruari potuit

Philosophi ab Athenis pulsi uel occisi.

Socra-

Socrates, licet horum ſententiam non profiteretur, tamē propter philoſophiā damnatus, interijt. Poſteris uerò tempo ribus egregia apud omnes opinio de Platone uulgata, cum propter admirabilem uitæ ſanctimoniam, tū quod diuino numini tanquam præſtantiori naturæ neceſsitatem obtēperare dicebat, omnes philoſophiæ calumnias et abſtulit, & auditoribus ſuis omnia quaſi arcana naturæ patefecit. hęc ille. Ex quibus patere poteſt cauſſa, cur Ariſt. aperte locutus non fuerit. genus nanq; philoſophandi per ænigmata, metaphoras & fictiones maximē à Platone uſitatum dānauit Ariſt. & ex toto à ſe reiecit. Quare nil mirum ſi Plato à uulgaribus & Sacerdotibus fuerit exaltatus, Ariſt. autem repulſus & depreſſus. tertio dici poteſt, Ariſtotelē hanc partem reliquiſſe, quoniā per eius dicta intelligi poterat, ueluti nos feciſſe fortaſſe ſuſpicamur, q ex his quę ſparſim dixerat in diuerſis locis, ſolutiones ut potuimus, qualeſcunque ſint, in unum collegimus. Cur autem Ariſtoteles peculiarē ſermonem

Egregia de Platone opinio apud Athenienſes unde

& diffuſum de hoc habere noluerit, fuit, ne arcana philoſophiæ uulgaribus in deriſionem haberentur, & ut apud homines philoſophia maioris eſſet exiſtimationis, ueluti Ariſt. referente Plutarcho in uita Alexādri magni in quadam Epiſtola ſcribit ad Alexandrum, quę ſic incipit: libros Auſcultationis, &c. quæ tota ponitur à Themiſtio in procœmio Paraphraſeos librorum de phyſico Auditu. quàm autem honeſta & urgentiſsima fuerit hæc cauſſa, uideas quæ à Platone ſcribuntur in quadam Epiſtola ad Dionyſium Tyrannum Siciliæ, quæ ſic incipit: Audiui ex Archedemo &c. Circa finē Epiſtolæ ſic dicitur: Caue tamen ne excidant hęc unquam in aures hominum diſciplinæ eruditionisq́; expertiū. Nulla ſunt eīn, ut mea fert opinio, quæ dicta ad populum magis ridicula uideantur: neq́; quæ apud ingenuos prolata magis mirabilia & diuina. Sępe uerò dicta ſemperq́; audita & multis annis, uix tandem uelut aurum cum magno labore purificantur. Nam quod in hac re mirabile contingere conſueuit, id audi. ſunt

Ariſtoteles cur aperte de ſecretioribus loqui noluerit.

Platonis Epiſtola.

Quæ uulgo non ſpargenda ſint.

sunt complures homines qui ista iã audierunt: pollentes acumine, pollẽtes memoria, in examinando & iudicando solertes, prouecti iam ætate, neque minus triginta annis hæc audierunt. Hi tamen affirmant quæ auditu quondam incredibilia maxime uidebantur, ea sibi nũc primum ualde credibilia uideri atq; perspicua: & quæ tunc probabilissima, ea nunc sibi contrà uideri: hæc igitur intuens, caue ne quando te pœniteat eorum quæ tibi indigne nunc exciderunt. Maxima uerò huius rei custodia est, nihil scribere, sed addiscere. Nam quæ scribũtur, contineri nõ possunt. hac de caussa nihil ego de his scripsi unquam, neque est Platonis opus præscriptum aliquid, neq; erit. Quæ autem modo dicũtur, Socratis sunt: qui uir etiã dũ iuuenis esset, uirtute claruit: hæc ille. Quartò dici potest, hoc fecisse: forteq; q̃d est liber ille de quo Albertus memorat in fine libri de licitis libris & illicitis. dicit em̃ Albertus Arist. scripsisse librũ ad Alexãdrũ, q inscribit de morte aiæ: in q̃ multa ponũtur aduersꝰ Deos, Leges, et Sacerdotes

Liber Alberti de libris licitis & illicitis

& liber

& liber iste fortassis per sacerdotes gentilium, & fortassis per nostros pōtifices penitus extirpatus est. Platina enim in libro de uitis Pontificum scribit, per Pōtifices multos libros fuisse extirpatos. quare, nihil impossibile, si iste liber esset unus de illis, cum maxime Sacerdotibus aduersaretur. quare &c.

Caput XI. in quo ponuntur dubitationes aduersus ea quæ dicta sunt, ad pleniorem intelligentiam eorum quæ dicta sunt.

PRima itaque dubitatio est, quoniam non uidetur quod istæ solutiones sint ad mentem Aristotelis, quas tamen esse ad eius intentionem diximus. suppositum namque fuit, Deum curam gerere horum inferiorum & præcipuè hominum, & inter homines maxime uiros illustres curare. Verùm hoc non uidetur esse uerum, quoniam si Deus hęc inferiora curaret, non curaret nisi intelligendo & uolendo: aut igitur intellectione uniuersali, aut particulari; Si uniuersali per

Quomodo Deus hæc inferiora curet.

per quid determinatur ad hoc & nõ ad illud? & si singluari, cur magis ad hoc quam ad illud determinatur? & cur magis nũc quàm prius? profectò nõ uidetur quid dici posit: immò argumenta quæ facta sunt aduersus dæmones ista operantes, pariter uidentur procedere contra hãc opinionem: quare, ut uno uerbo dicamus, quid apud ponẽtes dæmones est, quod in hoc proposito difficultatem faciat, quod & huic nostræ positioni non aduersetur? Secunda dubitatio est, quoniam dictum est, Deum & intelligentias hæc mundana & sublunaria non mouere & gubernare nisi mediantibus corporibus cœlestibus: hoc enim neque Aristoteli consonat, neque rationi. Aristoteli quidem, quoniam in libro de bona Fortuna ponit primũ motiuum Voluntatis esse Deum: sic enim scribitur: Rationis autem principium, non ratio, sed aliquid melius. Quid igitur erit? utique melius scientia & intellectus. uirtus enim intellectus organum. Auerrois quoque in libello de diuinatione somniorũ ponit talia somnia fieri ab intelligentijs, nõ

Secunda dubitatio.

Voluntatis primũ motiuum Deus

O cõme-

commemorando corpora cœlestia. Auicennam autem prætermitto, qui expresse ponit uoluntatem humanam immediatè à Deo & intelligentijs moueri. Rationi & hoc nō consonat, quoniam uoluntas est immaterialis, non affixa organo: quare, non uidetur subijci corporibus cœlestibus, cum agens præstantius passo sit: & incorporale præstantius sit corporali. quare potior uideť uia Auicennæ ponentis uolūtates humanas à Dijs immediate moueri, non concurrentibus corporibus cœlestibus, quod & ulterius firmatur: Nam secundum Aristotelē corpora cœlestia de necessitate mouentur, liberum arbitrium ab ipsis, quod tamen apertè aduersatur eidē Aristoteli nono metaphysicæ. Tertia dubitatio est, quoniam dictū est, uates, prophetas, & qui dæmoniaci uocantur, & reliqua huiusmodi generis pro caussa effectiua habere corpora cœlestia: & ꝑ materiali caussa dispositiones ex parte suorum corporum. Verùm istud non uideť rationabiliter dictū: quoniā uel isti uates & sic prophetātes semper sunt in tali

Tertia dubitatio.

tali dispositione, uel non semper sunt: si detur primū, primo hoc falsum apparet ad experimētū: nō eñ sunt in tali dispositione, nisi cū Deo implētur: iuxta illud Virgilij in sexto Aeneid. At Phœbi nō dum patiēs imanis in antro Bacchat̃ uates, magnū si pectore possit Excussisse Deū. tāto magis ille fatigat Os rabidū, fera corda domās, fingitq; p̄mēdo. Secū do quoniā diuus Thomas in libello de occultis naturæ opibus dixit q̃d inest alicui semper & ex impressione facta in eo, naturalit̃ cuilibet eiusdē speciei inest, sed aliquibus secūdum magis, aliquibus uerò secūdum minus: quod manifestè falsum apparet in proposito. nō eñ nisi paucissimi prophetæ sunt. si uerò detur secundum, non minus & hoc uidetur esse falsum, tum quoniam idem Thomas in eodem loco dicit, quod talia nō operātur per aliquid impressum in eis, sed solum mota à superiore mouente: Sicut aqua maris non fluit & refluit ex qualitate impressa à corporibus cœlestibus, sed quoniam tantùm mota est à cœlo, & Sanctorum reliquiæ si sa-

Vatū & similium caussas

nant aliquem, non sanant per uirtutem existētem in reliquiis, quoniā sic omnes reliquiæ facerent: quod est apertū mendatium. Et similiter quod annulus impressus charactere Iouis uel cuiusuis idoli expellat febrim ab aliquo, nō est ex uirtute impressa in annulum, sed ex angelorū uel dæmonū uirtute hæc sunt: quare neq; in proposito secundum istā rationem ex uirtute impressa sic operabitur. Ratio autem mouens diuū Thomam ad hoc est, quoniam quod operatur ex naturali impresione, ideo sic operatur, quoniam talis impresio inest omnibus eiusdem speciei: hoc autem falsum est, ut patet ex alia caussa. Amplius hoc improbatur, quoniam mirabile est, & omnino cōtra rationem uidetur, quod existentibus eisdem caussis, tamē diuersi sequantur effectus: nam, exempli gratia, Dianā Ephesiam aliqui consulebāt de filijs, aliqui uerò de bello, aliqui de mercatura, & sic de reliquis. modò manifestum est istos esse diuersos effectus, eisdem existentibus causis: nam ex parte agentis eadem sunt corpora cœlestia: ex par-

Quid operetur ex naturali impreßione.

Ex iisdē caussis iidem sequuntur effectus.

ex parte paſsi, idem: quoniam idem uates, ut ſupponitur, & conſimilis diſpoſitio. non enim uidetur unde naſceretur illa diuerſitas diſpoſitionis. Amplius ad mirabilitatem facit, ſi eſt in earum poteſtate ſic diſponi quomodo eſt, & quid illud eſt? quare etiam diuus Thomas in eodẽ loco citato credit annulos uel q̃dquid ſit figuratum ex arte, nihil operari ratione illius figuræ, neq; ex illa figura magis recipere à corporibus cœleſtib9 quàm non ſic figuratum: quoniam quę ex arte fiunt, neq; ſequuntur materiam neq; formam. conſimiliter & de uerbis prolatis dicit, quoniam uerba nihil habẽt immutare niſi auditum. quod ſi intellectui illi quid ſignificatur, hoc eſt ex anima imponente eis ſignificationem. Manifeſtum autem eſt, talem operationem non poſſe facere, ut ligare Socratẽ ne coeat cum Helena: quare nec annuli ſic figurati, neq; uerba ſic ꝓlata aliquid faciunt ad tales effectus: ſed hoc fuit à uirtute ſeparata, utpote ab angelis bonis in ſanctis orationibus, à dæmonib9 uero cum committitur idololatria. Vnde ſe-

de ſecundum eum oratio non indu-cit ſanitatem: ſed bonus angelus ui-dens cor orantis, ſanitatem inducit. & ita characteres Iouis in annulo, & uer-bum prolatum ab incantatore nihil o-perantur: Sed dæmon uidens iſtũ ſedu-ctum, operatur. hæc autem aduerſari ui-dētur noſtris dictis, ergo &c. Quarta du-bitatio eſt, quoniam illud quod dictum eſt de diuo Cœleſtino, nõ uidetur ſuffi-cere, & per conſequens neq; de illis con ſimilibus, cum in eandem cauſſam refe-rantur. Primo quidem, quoniã ſi ex ora-tionibus & precibus Aquilanorum re-moti ſiue fugati ſunt imbres, non uide-tur in quo genere cauſſæ preces Aquila norum hoc fecerint: nam non eſt dicere oratiões effectiuè hoc feciſſe, ueluti ſol fugat nebulas, hoc enim uidetur purũ eſſe figmentum: nam non mouendo lo-caliter neq; alterando utpote exſiccan-do: quoniam iſtud nullam ueriſimilitu-dinem habet, ueluti manifeſtum eſt. ne-que etiam preces Aquilanorum corpo-ra cœleſtia mouerunt, ea inducendo ad fugãdos imbres, quoniã remotius eſt & ſtultius,

Quarta dubitatio.

Orationes Aquilanorũ an fugarint imbres.

ſtultius,ut de ſe notum eſt.nullus igitur relinquitur modus niſi mouendo intelligentias & eas flectendo, ueluti ſubditi & orantes mouẽt maiores: & hæc eſt religioſorum opinio, quæ nõ poteſt ſtare cũ opinione recitata: nã ponũt intelligẽtias inflexibiles,& eas de neceſsitate mouere corpora cœleſtia. Quare ratio non uidetur ſtare poſſe.eodem argumento cõuincitur orationes Aquilanorũ nõ fuiſſe cauſſam,cur diuus Cœleſtinus apparuerit niſi flectendo angelos, uel uerius ipſum diuũ Cœleſtinũ ad talem mirabilem uiſionem, quod religio Romana aperte uult.amplius, quod iſte modus nõ ſit conueniẽs, manifeſtatur: nã poſſet eſſe quod Bononiæ cõſimilis caſus cõtigiſſet, ubi Bononienſium preces directæ fuiſſent ad diuum Petronium urbis ſuæ patronum. modo diuus Cœleſtinus cum fuerit ſummus Pontifex,alijs ornamentis debuit apparere quã diuus Petronius, cũ tantũ fuerit Epiſcopus,& fortaſsis unus fuit paruus & alter magnus:& ſic de reliquis differẽtijs. unde ergo ijſdem exiſtẽtibus corporib.

cœlestibus, eodem uel saltem consimili existente aëre tanta caussata est diuersitas? & cur Cœlestinus nō apparuit Bononiæ, & Petronius Aquilæ? certe nulla uerisimilis potest assignari caussa, nisi quæ à religione assignatur, uidelicet, quod Angeli boni hoc fecerunt, uel ipsimet sancti, non autem quod fictum est de corporibus cœlestibus. Quinta dubitatio est, quoniam dictum est genios nihil aliud esse nisi genituras: quod si bonam habent geniturā homines, bonos habent genios: si uero malam, malos. ueràm istud nedum est falsum, uerùm & contra Aristotelem, sic enim periret liberum arbitrium: quoniam quod Brutus infecilē habuerit exitum, fuit ex sua genitura mala: quòd uerò Augustus felicem habuerit exitum, fuit ex ortu suo bono. quare neq; Brutus uituperādus, neq; Augustus laudandus est: & genus demonstratiuum apud Rhetores periret: quod est manifesta fatuitas. Amplius, nō est existimādū ab ipsis optimis intelligētijs, et optimis corporib. cœlestib. posse maleficia prouenire: quando quidem

Quinta dubitatio.

Genius cuiusque quid sit.

dem à bono nisi bona procedant: & Auerrois 10. metaphysices comment. 19. manifestè damnat Astrologos talia asserentes: essetque duos deos introducere, quorum unus esset caussa boni, & alter caussa mali, qui fuit error Fausti, destructus per diuum Augustinũ in libro peculiari, & etiam damnatus à Commentatore.12. metaphysices cõment.51. Sexta dubitatio est, quando concessum est maleficia compellere uoluntatẽ, quod nedum falsum est, uerùm & Aristoteli ipsi manifestè aduersatur in primo Politicorum suorum, ubi dicit, quòd dominus & inuictissimus est animus. & Boëtius 2. de consolatione, quis inuicto animo imperabit? etiã peccata & uirtutes non essent in nostra potestate, quandoquidem maleficia possunt nos inducere in illicitos amores, quos esse peccata nõ est dubium. Septima dubitatio est, quoniam nõ omnes modi incantationis uidentur esse rememorati: Maro nanque narrat socios Diomedis à Troia reuertẽtes, in aues fuisse conuersos: quæ longo tempore pòst, circa Diomedis templũ

A bono bona procedere

Sexta dubitatio.

Voluntatem non compelli

Septima.

Incantationis modi omissi.

uolabant. narrat etiã quod Circe famo=ſiſsima Maga ſocios Vlyſsis mutauit in beſtias: Et quod Arcades quodam ſtagno tranſito uertebantur in lupos. hæc autem in aliquam cauſſam naturalẽ nõ uidẽtur poſſe referri: quare, præter intelligentias & corpora cœleſtia, neceſſarium eſt dare unum immediate agentem, & dare angelos & dæmones. Octaua dubitatio, quoniam dictum eſt oracula falſorum deorum tempore non fuiſſe facta per dæmones, ſed naturaliter à corporibus cœleſtibus: hoc enim non uidetur uerum, quoniam quæ naturaliter fiunt, aut ſemper aut in pluribus fiunt. uerùm poſt aduentum Saluatoris hęc oracula ceſſauerunt, & tandem in nihilum redacta ſunt. uerùm ſi hæc facta fuiſſent à cœlo, æque nunc eſſent ut tunc fuerunt: quandoquidem eadem corpora cœleſtia ſunt nunc, quæ tunc erant. unde eiuſmodi effectuum non uidetur eſſe aliqua ueriſimilis cauſſa, niſi quoniam illæ fiebant uirtute dæmonũ, & poſt Saluatoris aduentum ceſſauerunt, nam diabolus expulſus eſt, iuxta illud Ioannis

Octaua.

Oracula non dari à corporibus cœleſtibus.

nis 12. nunc princeps huius mũdi eijcietur foras: & Augustin. 4. cap. 22. de Ciuitate Dei ex sententia Ioannis in Apocalipsi demonstrat dæmonem fuisse ligatum in aduentum Saluatoris. quare minimè est caussa ibi adducta.

Nono & ultimo, aliquis fortasſis nos calumniabitur, quoniã nos philosophiã profitentes historiam conteximus, cum Plutarchum, Liuium, Suetoniũ, & plures alios toties citauerimus: imò quod magis uitiosum uidetᷣ, poëtas, qui à uirtute sunt remotiſsimi. quare maxime damnandi uidentur, ergo &c.

Caput 12. in quo respondetur ad dubitationes propositas.

SAt scio me in tam arduis argumentationibus & in tam arcanis naturæ rebus philosophiæ imperitis minime satisfacturum, imo teste Platone Epistola per nos citata ad Dionysium, nihil est quod magis Philosophiam ridiculam faciat, quàm tã diuina agrestibus & prophãis uiris uelle persuadere: neq; hoc ir

Philosophiæ imperitis nõ satis fieri.

Quid philosophiam reddat ridiculã.

rationabiliter contingit. cum enim tum ex disuetudine audiendi, tum ob ingenij hebetudinẽ hæc minime capere possint, in philosophos & in philosophiam culpam transferunt: quo fit, ut cõuitijs & irrisionibus eos prosequantur: imò quod deterius est, ex urbibus expellãt, trucident, & prorsus exterminent. qualis apud philosophiæ alumnos habendus sim satis uereor. hæ namq; difficultates, ut mea fert opinio, tales & tantæ sunt, ut quemuis quantũcunq; consummatum philosophum defatigarẽt. quare, si rei ipsi non satisfacero, saltem posteros promouebo ad complementũ. Rogoq; eos hæc mea scripta non temeritati, sed amori in philosophiæ studium adscribant. Tentabimus itaq; ad unãquanque dubitationem propositam respondere. Ad primam itaq; cum dicitur, Deum & intelligẽtias hæc talia operari nõ posse nisi uolendo & intelligendo: huic dicimus hoc uerũ esse: sed Deum & intelligentias omnia intelligere per suas essentias, sic uidelicet quod Deus ipse semper se intelligit, quoniam ipse est intelle-

Difficultates maximas in hoc libro tractari.

Ad primam

Deus quomodo omnia intelligat.

tellectio: reliqua uerò intelligit, quoniam omnium aliorum eſt cauſſa. Cæteræ uerò intelligentiæ primo ſe per ſe intelligunt, & in ſeipſis intelligunt ſuperiora, quoniam ſunt effectus ſuperiorum. inferiora uero in ſeipſis, non extra, intelligunt: quoniam ſunt cauſſæ inferiorũ. hęc enim, ut rectè ſentit diuus Thomas, fuit opinio philoſophorum & maxime Peripateticorũ. Vlterius dicitur ipſos exactiſsimam & perfectiſsimam de unaquaque re ſublunari ſcientiam habere. Vnde nulla eſt ſpecies in mũdo, quęcunque ſit illa, de qua non cognoſcant quidquid de eis eſt cognoſcibile: ſunt enim horum omnium ſublunarium artifices. artifex autem nõ producit ſuum artificiatum niſi per cognitionem. quare ſapienter dixit Auerrois 12. metaphyſicæ, ſcientiam immaterialium â noſtra ſcientia differre, quoniam ipſorum ſciẽtia cauſſat res: noſtra autem à rebus cauſſatur: unicaq́ ſpecie, ut ita loquar, hominem uniuerſaliter intelligit, & non alia Socratem, alia Platonem. Verùm quod faciat hunc & non illum, eſt ex determinatione

Intelligentiæ quomodo intelligant.

natione situs corporum cœlestium, & temporis diuersitate. nam sublunaria omnia aut simpliciter aut quo quomodo sunt in loco et in tempore: ex quibus patet ea quæ aduersus opinionem aliorũ adducta sunt, nihil ad hanc contrariari: nam & per suas essentias intelliguntur hæc inferiora, cũ sint horũ caussæ: quod dici non poterat pro illa opinione, uniuersalisq; eorum conceptio determinatur per locum & tempus pro singulariũ opere. neq; opus est si Deus uel intelligentia Socratem producat, ut nũc intelligat particulariter Socratem & hoc instans, ueluti abundè diximus in nostra Apologia. quare, breuiter hîc pertrãseo, ne bis idem dicatur: oppositũ uero ponitur ut manifestũ est, ab altera opinione. nam uult proprijs conceptibus intelligere, neq; dæmones eorum esse caussas nisi secundum modum prius expositum. Ad secundam dicitur, quod quanquam multi ex recentioribus illud asserant, mihi tamen nullo modo uidetur hoc posse stare ad intẽtionẽ Aristotelis: si nanq; Deus & intelligentię in hęc inferio

Authoris Apologia.

Ad secundã.

feriora sine medio agerent, tūc totus octauus physicorum infirmatur, imò destruit. innititur enim illi medio, scilicet, quod ab agēte immobili nō potest prouenire nouum, nisi mediāte motu antiquo. hoc autē totū destruitur: quādoquidem modus antiquus secūdum istos nihil proficit ad talem motionē. immediate enim Deus mouet uolūtatē ut ferūt: neque est fingere quod in uolūtate oportet dispositiōem preesse ut moueatur à Deo: quāquam nō interueniat agēs medium: quoniā prima uolūtatis motio est à Deo ut ipsi ferūt: quare prius nō debuit esse ab alio quàm à Deo mota. Amplius, si, quando Deus uolūtatem mouet, uolūtas debet esse disposita, utpote mota prius ab intellectu, nō mouet autem uolūtatem intellectus nisi cognoscens, nō cognoscit nisi prius phātasia ipsum mouerit, phantasia autem cum sit organica, cœlo subijcitur, ergo Deus nō mouet uoluntatem nisi mediantibus corporibus cœlestibus. quare dicēdum est, Aristotelem & Auerroem intellexisse Deum & intelligentias mouere intellectum

Scopus octaui libri physicorum.

Voluntatem quomodo Deus moueat secūdū Aristot.

ctum & uoluntatem tanquã prima mouentia, non tamen ſine corporibus cœleſtibus: neq; in prædictis locis oportebat de corporibus cœleſtibus mentionem facere, quoniam libri illi ſupponũt octauum de Phyſico auditu. quod autẽ adducebatur de ratione, primo quoniã intellectus & uoluntas non ſubijciũtur corporibus cœleſtibus, dicitur ꝙd quãquam primo & per ſe eis non ſubijciantur quatenus intellectus & uoluntas, tamen quatenus humanus intellectus uel humana uoluntas ſubijciuntur, quoniã ſine corpore operari non poſſunt, ſaltẽ ut ſunt unita, quoniam de animæ imortalitate hîc non diſputo. Quod etiã ſecundo dicebatur, quoniam uoluntas cogeretur, & de neceſsitate eligeret quidquid eligeretur, huic dicitur negando illatum. nam quanquam uoluntas ſine re corporali nõ poteſt in opus exire, eſt tamen ſupra res corporales in eligẽdo: partim enim eſt materialis, quia ſine re corporali operari non poteſt, partim eſt immaterialis: quare ſupra corpus operari poteſt: indiget enim corpore ut obiecto,

Quomodo intellectus & uolũtas aſtris ſubijciantur.

Quomodo uolũtas ſit libera.

cto, & nõ subiecto: ueluti in tractationibus nostris de immortalitate animæ diximus. Hîc tamẽ esset ardua difficultas de terminante ipsam uolũtatem: sed de hoc alibi. Ad tertiam autem difficultatem, in qua quęritur de illa dispositione per quam uates, Sibyllæ, & dæmoniaci tam mirabiles faciunt operationes: dicitur primò tales homines ut in pluribus ex sua genitura esse talir̃ dispositos: quare eam contraxere ex principijs generatiõis, uerùm satis remotè & quasi in potentia: quare cum actu uaticinãtur, prętur illam remotam, habẽt aliam propinquam dispositionem, ut manifestum est ex Sibylla à Virgilio memorata in sexto Aeneidos: nisi enim Deo impleretur, & fureret, responsa non dabat. hoc autem erat ex illa dispositione propinqua, per quam habilitantur ad suspiciendum diuinos aflatus: cum actus actiuorum sint in patiente disposito: & inde prouenit ut non semper tales uates uaticinentur, cum nõ semper sint dispositi, & aliquando magis, aliquando minus, secũdum meliorem passi dispositionẽ,

Ad tertiam.

Vatũ & Sibyllarũ dispositio unde

 uel

uel corporum cœlestium. diuersitas nāque situum, utpote coniunctionum uel oppositionum in eiusmodi effectibus, multum diuersificat effectus. Vulgares autem hoc attribuūt Deo irato uel propitio. Existimant enim cum nō possunt uaticinari, tunc dæmonem esse iratum: cum adundè uaticinantur, tunc dæmonem esse lętum: ueluti essent homines ipsi spiritus, modò læti, modò tristes. Idē quoq; apparet de Elisæo, qui rogatus à rege uaticinari nō potuit, nisi prius manu imposita super Psalteriū, ut deueniret ad ultimam dispositionē. quāuis enim Elisæus ex natura esset uates, nō deducebatur tamen ad actum illū, nisi ex illa immediata dispositione. & perinde est ueluti aliqui homines, qui & si sint ex natura proni ad act9 Veneros, tamē priusquam ad illos actus deueniāt, pertractant mamillas, osculātur, ut spiritus & sanguis calefiant, & in ultima dispositione fiant ad tales actus. si itaq; cū quęritur, per quam dispositionem huiusmodi uaticinia operentur in genere caussæ materialis, dicendum est illam remotam

Elisæus quomodo ad uaticiniū disponeretur.

tam & illam propinquam esse, de quibus diximus: quantum uerò ad formalem & effectiuam, est cognitio & similitudo rerum habita à corporibus cœlestibus. Vnde ueluti per quietem & in somno homines admonentur de preteritis, præsentibus, & futuris ab ipsis intelligentijs, mediantibus corporibus cœlestibus. sic isti uates, & omnia huiusmodi generis admonentur ab eisdem, neque magis conuenit de uno quàm de alio. manifestum est autem hoc multotiens contingere in somno. Certum est enim multa experimenta in medicina secundum modum hunc fuisse reperta, & multas artes, & multa alia humano generi proficua: quare nihil inconuenire & talia in his fieri uatibus, ueluti Plato in Ione dicit, sintque dormientes, siue uidentes. Et isti uates ualde similes in dispositionibus sunt: ferè enim omnes sunt melancholici: quanquam diuersificentur secundum plus & minus. nã inter eos aliqui sunt qui tantum dicunt, & nesciũt quid dicãt, et sũt ueluti bestię, ut corui uel cor

Vatum similitudo & diuersitas.

niculæ, picæ & huiusmodi: aliqui autē
præter quod hæc dicant & uideant, sci-
unt interpretari & somnia & oracula. a-
liqui uerò tantum sciūt interpretari, sed
non habent ut uideant uel dicant, sicut
Ioseph & Daniel fuisse existimantur:
Deorum namq; dona dispersa sunt, &
nullus est qui omnia habeat. somnian-
tes autem & uaticinantes isti sunt uelu
ti propinqui, & habent ferè consimiles
caussas, tantum differentes secundum
magis & minus. mirūq; est multos ho-
mines hæc concedere de somnis & ne-
gare de oraculis, cum caussæ sint ita pro
pinquæ & tam consimiles. diximus au-
tem in principio ut in pluribus homi-
nes tales duplici dispositione esse affe-
ctos una scilicet à principio natiuitatis,
altera uerò ex tempore acquisita: quoni
am multi efficiuntur uates post ortum,
ubi prius erāt ad hoc ualde indispositi:
ueluti fuerūt illi duo poëtę, de quorum
uno memorat Plato in Ione: de altero
uerò Aristot. in 1. prob. 30. sect. ueluti su-
perius adduximus. nā primitus erāt am
bo rudes ualdè, cū sanguinei essent: po-
stea

quo fine frustrari, imò & optimum finē debent habere. si uero detur quod aliqd operatæ sint, non uidetur quid & quomodo, ueluti satis in argumentatione deductum est. Huic, ut existimo, dicendum est, quod utraq; pars sustineri potest sine aliquo incommodo manifesto. Sustinendo itaq; preces operatas fuisse, dicitur quod si uia Auicennę teneretur, manifesta est responsio. cum namq; hominis animæ uoluntas & maxime imaginatiua fuerint uehementes, elementa, uenti, & reliqua materialia sunt nata obedire eis. Quo fit, cum Aquilanorum animę fuerint ualde intentæ, nihil est mirum si imbres fugati sunt. Verùm, etiam aliter & Peripateticè dicendum est secūdū ea quæ in superioribus adducta sūt: dictum est herbas, arbores, lapides, & multa alia reperiri, quorū aliqua imbres inducūt, aliqua uerò fugant, aliqua grādines, aliqua tonitrua & fulgura, ut manifestum est. una herba enim fugat epilepsiam, & altera promouet. Laurus aduersatur fulminibus, & nux arbor dicitur eis conuenire. quare, nihil prohibet

uapores

uapores tātos & tales sic affectos (sunt enim taliter affecti qualiter spiritus infirmi) in tanta multitudine fuisse potentes, ut imbres expellerent, nam repugnātiam habent ad imbres: si enim possunt inducere sanitatem & languorem, nihil uidetur obstare, quin & imbres posint expellere: sunt enim ueluti quædam ægritudo: & tempore siccitatis uelut sanitas. Verùm nihil uetat ab eodem homine sanitatem produci & ægritudinē secundum instrumēti diuersitatem. aliter enim spiritus sunt affecti cū sanitas desideratur, & aliter cum ægritudo inducit: quare aliter, cum appetitur siccitas, & aliter cum appetitur humiditas. Iuxta enim ea quæ superius adducta sunt, species siccitatis realiter caussat siccitatem, & humiditas humiditatem, huiusmodi autem effectus non semper succedunt, quoniam uel agens nō est æquè potēs, uel natura est magis rebellis, & multo ualidiora sunt promouentia ad unam partem quàm ad contrarium. Vnde si preces Aquilanorum non fuissent æquè potentes ut tunc fuerunt, & si non proue-

ftea effecti melancholici, in clarifs. poetas euaserunt. Contingit & à primæuo ortu tales uaticinari, ueluti aues & corniculas nescientes aliquid, neq; intelligentes: ueluti existimandum est de illis duobus pueris, quorum unus natus est ante exitum Saguntinorum, alter uerò ante destructionẽ regni paterni, de quo meminit Hali in libro natiuitatũ, & de ambobus superius sermonẽ habuimus. multis & fere infinitis modis hoc cõtingere potest secundum diuersitatem situum corporum cœlestium, & diuersitatẽ dispositiõis passi. quod si sigillatim narrare uellemus, neq; utile esset, neq; possemus: uerùm diligens inquisitor secundum quod sibi fuerit conueniens & expediens indagabit, & secundum proprium modum adaptabit. cumq; ulterius quærebatur, an sit in sic uaticinantium potestate sic disponi & uaticinari, huic dicitur quod non simpliciter: est enim Deorum munus & corporum cœlestium. dico tamen iuxta Victorini rhetoris sententiam, sicut natura adiuuat artem, sic & ars naturam: quare, multa cõ-

An uates seipsos disponãt quãdo uoliũt

ſuetudo,& horũ ſollicitudo, & reliqua huiuſmodi generis, multum adiuuant ſe: quare, ambo ſimul coniuncta perfici untur, ubi reperiãtur cętera paria. quod autem dictum eſt, non omnino eſſe in poteſtate uaticinantis ſic uaticinari, manifeſtum eſt, cum multotiens uolunt & non poſſunt, ſiue ſit ex indiſpoſitione ipſorum, ſiue ex diuerſitate ſitus corporum cœleſtium. unde fit, ut illa oracula non ſemper reperiantur uera: quoniam ſtellæ non ſunt ſemper ſecundum eundem & unum motum: & uulgares attribuebant hoc numinibus iratis, cum ueram cauſſam ignorarent. Sed hęc eſt cõ-
Vulgi mos. ſuetudo uulgi, aſcribere dæmonibus uel angelis quorum cauſſas nõ cognoſcunt. Cumq; ulterius inferebatur, hoc non eſſe poſsibile, quoniam cum idem ſit agens uidelicet corpus cœleſte, idem paſſum, utpote uates, ſemper idem eſſet uaticinium uel ſomnium, quod tamen non eſt uerũ. Profectò ex his quæ dicta ſunt, non eſt graue ſoluere. Deus enĩ nõ tantum unius eſt cauſſa, uerũ omnium. quare & omniũ uaticiniorũ cauſſa eſt,

ſecun-

ſecundum tamen alteram & alteram diſpoſitionem cœlorũ & diſpoſitionem paſsi, dat unum uaticinium: et ſecũdum alteram alterũ, modò corpora cœleſtia, ut Nigidius figulus dicebat, nunquam in eodem ſtatu permanent. Quare diuerſi ſitus corporum cœleſtium continuè uariantur. paſsi quoq; diſpoſitio cũ fluxibilis ſit, etiam in continua uariatione: diuerſaq; eſt interrogatio facta de bello, ab ea quę eſt de ubertate. et ſic ſuo modo dicatur de reliquis. Modò quis eſt tam philoſophiæ expers, qui neſciat ſecũdum diſpoſitionum uarietatem, & effectus uariari? Et quoniam ulterius ex ſententia diui Thomæ dicebatur, quod uates & homines hæc talia non operantur, ſed ſunt ipſi dæmones, quamuis homines exiſtimẽtur eſſe: ueluti ſanctorũ reliquiæ multos ęgros ſanãt, cum minimè reliquiæ ſint illę quę ſanitatem inducãt. nihil eſt enim in reliquijs quod ſanitatem inducere poſsit, ſic em̃ omnes reliquię ſanarẽt, quod manifeſtè falſum eſt. Verũ ſunt miniſtri Dei, qui ex precibus ſuorũ deprecãtium, uirtute Dei, hæc mi-

Corpora cœleſtia nũquã in eodẽ ſunt ſtatu.

racula faciunt. quare existimantur reliquiæ sanare, cum nihil operentur. sic in oraculis, homines non loquuntur neque aliquid faciũt, uerũ dæmones talia operantur ex idololatria commissa à cupiẽtibus scire quod petunt. Huic dicitur, quod quantum sit de reliquijs, ille modus de sanitate inductus non est uerus: uerùm secundum alterum duorum modorum contingit hoc fieri: uno quidem modo ex imaginatione credẽtis: uisum est enim superius, & Medici ac philosophi hoc sciunt, quantum operẽtur fides & imaginatio sanandi & non sanandi. Vnde si essent ossa canis, & tanta et talis de eis haberetur imaginatio, nõ minus subsequeretur sanitas. immò multa corpora uenerantur in terris, quorum animæ patiuntur in inferno, iuxta Augustini sententiam. Alter modus est, quoniã quanquam homines sint eiusdem speciei, non tamen eorũ dispositiones sunt omnes tales: immò aliquando habent dispositiones contrarias. aliqua enim animalia, uel plantę, uel quomodocunque sint, sunt unius & eiusdẽ speciei speciali

Sanitas quomodo à reliquijs inducatur

Fides sanandi, quantum faciat.

cialissi

cialissimæ, & unus illorum in una regione interficit, & alterum uiuificat: ueluti unus homo olet, & alter fœtet. quare, non inconuenit & reliquias suas diuersas habere dispositiones. animal enim uenenosum & tabe infectũ, utpote uitulus, mortem uel ægritudinem inducit, quod tamen saginatum, multum cõfert. & ueluti in superioribus est dictum, cõtingit reperiri aliquos homines uni ægritudini appropriatos, & alios alteri, quare & eorum reliquiæ poterunt uni ægritudini conferre, quæ alteri non conferrent, ut legitur de pedis maiore digito Pyrrhi Regis, qui existimabatur diuinitatem habere, cum ab igne nullo comburi potuerit. ratio autẽ ibi per diuum Thomam adducta, pace eius dixerim, nullius est ponderis: uidelicet quod si reliquię aliquę per ꝓprietatẽ existẽtẽ in eis sanarẽt, tũc oẽs reliqę sanarẽt: hoc enim minime recte infert. Nã hæc ꝓprietas nõ inseqtur totã speciẽ, neq; formã, sed materiam tantum: ut notum est ex medicis & philosophis. Nam Iacobus Foroiuliensis abhorrebat allium, nõ ta-

Pyrrhi regis pollex incõbustibilis

Thomæ sententia de reliquijs explosa

natione situs corporum cœlestium, & temporis diuersitate. nam sublunaria omnia aut simpliciter aut quo quomodo sunt in loco et in tempore: ex quibus patet ea quæ aduersus opinionem aliorũ adducta sunt, nihil ad hanc contrariari: nam & per suas essentias intelliguntur hæc inferiora, cũ sint horũ caussæ: quod dici non poterat pro illa opinione, uniuersalisq; eorum conceptio determinatur per locum & tempus pro singulariũ opere. neq; opus est si Deus uel intelligentia Socratem producat, ut nũc intelligat particulariter Socratem & hoc instans, ueluti abunde diximus in nostra Apologia. quare, breuiter hîc pertrãseo, ne bis idem dicatur: oppositũ uero ponitur ut manifestũ est, ab altera opinione. nam uult proprijs conceptibus intelligere, neq; dæmones eorum esse caussas nisi secundum modum prius expositum. Ad secundam dicitur, quod quanquam multi ex recentioribus illud asserant, mihi tamen nullo modo uidetur hoc posse stare ad intẽtionẽ Aristotelis: si nanq; Deus & intelligentię in hęc inferio

Authoris Apologia

Ad secundã

feriora sine medio agerent, tũc totus o-ctauus physicorum infirmatur, imo destruit. innititur enim illi medio, scilicet, quod ab agẽte immobili nõ potest prouenire nouum, nisi mediãte motu antiquo. hoc autẽ totũ destruitur: quãdoq; dem modus antiquus secũdum istos nihil proficit ad talem motionẽ. immediate enim Deus mouet uolũtatẽ ut ferũt: neq; est fingere quod in uolũtate oportet dispositiõem preesse ut moueatur à Deo: quãquam nõ interueniat agẽs medium: quoniã prima uolũtatis motio est à Deo ut ipsi ferũt: quare prius nõ debuit esse ab alio quàm à Deo mota. Amplius, si, quando Deus uolũtatem mouet, uolũtas debet esse disposita, utpote mota prius ab intellectu, nõ mouet autem uolũtatem intellectus nisi cognoscens, nõ cognoscit nisi prius phãtasia ipsum mouerit, phantasia autem cum sit organica, cœlo subijcitur, ergo Deus nõ mouet uoluntatem nisi mediantibus corporibus cœlestibus. quare dicẽdum est, Aristotelem & Auerroem intellexisse Deum & intelligentias mouere intelle-ctum

Scopus octaui libri physicorum.

Voluntatem quomodo Deus moueat secũdũ Aristot.

ctum & uoluntatem tanquã prima mouentia, non tamen sine corporibus cœlestibus: neq; in prædictis locis oportebat de corporibus cœlestibus mentionem facere, quoniam libri illi supponũt octauum de Physico auditu. quod autẽ adducebatur de ratione, primo quoniã intellectus & uoluntas non subijciũtur corporibus cœlestibus, dicitur q̃d quãquam primo & per se eis non subijciantur quatenus intellectus & uoluntas, tamen quatenus humanus intellectus uel humana uoluntas subijciuntur, quoniã sine corpore operari non possunt, saltẽ ut sunt unita, quoniam de animæ imortalitate hîc non disputo. Quod etiã secundo dicebatur, quoniam uoluntas cogeretur, & de necessitate eligeret quidquid eligeretur, huic dicitur negando illatum. nam quanquam uoluntas sine re corporali nõ potest in opus exire, est tamen supra res corporales in eligẽdo: partim enim est materialis, quia sine re corporali operari non potest, partim est immaterialis: quare supra corpus operari potest: indiget enim corpore ut obiecto,

Quomodo intellectus & uolũtas astris subijciantur.

Quomodo uolũtas sit libera.

cto, & nõ subiecto: ueluti in tractationibus nostris de immortalitate animæ diximus. Hîc tamẽ esset ardua difficultas de terminante ipsam uolũtatem: sed de hoc alibi. Ad tertiam autem difficultatem, in qua quęritur de illa dispositione per quam uates, Sibyllæ, & dæmoniaci tam mirabiles faciunt operationes: dicitur primò tales homines ut in pluribus ex sua genitura esse taliẽ dispositos: quare eam contraxere ex principijs generatiõis, uerùm satis remotè & quasi in potentia: quare cum actu uaticinãtur. pręter illam remotam, habẽt aliam propinquam dispositionem, ut manifestum est ex Sibylla à Virgilio memorata in sexto Aeneidos: nisi enim Deo impleretur, & fureret, responsa non dabat. hoc autem erat ex illa dispositione propinqua, per quam habilitantur ad suspiciendum diuinos aflatus: cum actus actiuorum sint in patiente disposito: & inde prouenit ut non semper tales uates uaticinentur, cum nõ semper sint dispositi, & aliquando magis, aliquando minus, secũdum meliorem passi dispositionẽ,

Ad tertiam.

Vatũ & Sibyllarũ dispositio unde

P uel

uel corporum cœlestium. diuersitas nāque situum, utpote coniunctionum uel oppositionum in eiusmodi effectibus, multum diuersificat effectus. Vulgares autem hoc attribuūt Deo irato uel propitio. Existimant enim cum nō possunt uaticinari, tunc dæmonem esse iratum: cum adundè uaticinantur, tunc dæmonem esse lętum: ueluti essent homines ipsi spiritus, modò læti, modò tristes. Idē quoq; apparet de Elisæo, qui rogatus à rege uaticinari nō potuit, nisi prius manu imposita super Psalteriū, ut deueniret ad ultimam dispositionē. quāuis enim Elisæus ex natura esset uates, nō deducebatur tamen ad actum illū, nisi ex illa immediata dispositione. & perinde est ueluti aliqui homines, qui & si sint ex natura proni ad act9 Veneros, tamē priusquam ad illos actus deueniāt, pertractant mamillas, osculātur, ut spiritus & sanguis calefiant, & in ultima dispositione fiant ad tales actus. si itaq; cū quęritur, per quam dispositionem huiusmodi uaticinia operentur in genere caussæ materialis, dicendum est illam remotam

Elisæus quomodo ad uaticiniū disponeretur.

tam & illam propinquam esse, de quibus diximus: quantum uerò ad formalem & effectiuam, est cognitio & similitudo rerum habita à corporibus cœlestibus. Vnde ueluti per quietem & in somno homines admonentur de pręteritis, præsentibus, & futuris ab ipsis intelligentijs, mediantibus corporibus cœlestibus. sic isti uates, & omnia huiusmodi generis admonentur ab eisdem, neque magis conuenit de uno quàm de alio. manifestum est autem hoc multotiens contingere in somno. Certum est enim multa experimenta in medicina secundum modum hunc fuisse reperta, & multas artes, & multa alia humano generi proficua: quare nihil inconuenire & talia in his fieri uatibus, ueluti Plato in Ione dicit, sintque dormientes, siue uidentes. Et isti uates ualde similes in dispositionibus sunt: ferè enim omnes sunt melancholici: quanquam diuersificentur secundum plus & minus. nã inter eos aliqui sunt qui tantum dicunt, & nesciũt quid dicãt, et sũt ueluti bestię, ut corui uel cor-

Vatum similitudo & diuersitas.

quo fine frustrari, imò & optimum finē debent habere. si uero detur quod aliqd operatæ sint, non uidetur quid & quomodo, ueluti satis in argumentatione deductum est. Huic, ut existimo, dicendum est, quod utraq; pars sustineri potest sine aliquo incommodo manifesto. Sustinendo itaq; preces operatas fuisse, dicitur quod si uia Auicennę teneretur, manifesta est responsio. cum namq; hominis animæ uoluntas & maxime imaginatiua fuerint uehementes, elementa, uenti, & reliqua materialia sunt nata obedire eis. Quo fit, cum Aquilanorum animę fuerint ualde intentæ, nihil est mirum si imbres fugati sunt. Verùm, etiam aliter & Peripateticè dicendum est secūdū ea quæ in superioribus adducta sūt: dictum est herbas, arbores, lapides, & multa alia reperiri, quorū aliqua imbres inducūt, aliqua uerò fugant, aliqua grādines, aliqua tonitrua & fulgura, ut manifestum est. una herba enim fugat epilepsiam, & altera promouet. Laurus aduersatur fulminibus, & nux arbor dicitur eis conuenire. quare, nihil prohibet uapores

uapores tãtos & tales ſic affectos (ſunt enim taliter affecti qualiter ſpiritus infirmi) in tanta multitudine fuiſſe potentes, ut imbres expellerent, nam repugnãtiam habent ad imbres: ſi enim poſſunt inducere ſanitatem & languorem, nihil uidetur obſtare, quin & imbres poſsint expellere: ſunt enim ueluti quædam ægritudo: & tempore ſiccitatis uelut ſanitas. Verùm nihil uetat ab eodem homine ſanitatem produci & ægritudinẽ ſecundum inſtrumẽti diuerſitatem. aliter enim ſpiritus ſunt affecti cũ ſanitas deſideratur, & aliter cum ægritudo inducit: quare aliter, cum appetitur ſiccitas, & aliter cum appetitur humiditas. Iuxta enim ea quæ ſuperius adducta ſunt, ſpecies ſiccitatis realiter cauſſat ſiccitatem, & humiditas humiditatem, huiuſmodi autem effectus nón ſemper ſuccedunt, quoniam uel agens nõ eſt æquè potẽs, uel natura eſt magis rebellis, & multo ualidiora ſunt promouentia ad unam partem quàm ad contrarium. Vnde ſi preces Aquilanorum non fuiſſent æquè potentes ut tunc fuerunt, & ſi non proue-

ſtea effecti melancholici, in clariſs. poetas euaſerunt. Contingit & à primæuo ortu tales uaticinari, ueluti aues & corniculas neſcientes aliquid, neq; intelligentes: ueluti exiſtimandum eſt de illis duobus pueris, quorum unus natus eſt ante exitum Saguntinorum, alter uerò ante deſtructionẽ regni paterni, de quo meminit Hali in libro natiuitatũ, & de ambobus ſuperius ſermonẽ habuimus. multis & ferè infinitis modis hoc cõtingere poteſt ſecundum diuerſitatem ſituum corporum cœleſtium, & diuerſitatẽ diſpoſitiõis paſsi. quod ſi ſigillatim narrare uellemus, neq; utile eſſet, neq; poſſemus: uerùm diligens inquiſitor ſecundum quod ſibi fuerit conueniens & expediens indagabit, & ſecundum proprium modum adaptabit. cumq; ulterius quærebatur, an ſit in ſic uaticinantium poteſtate ſic diſponi & uaticinari, huic dicitur quod non ſimpliciter: eſt enim Deorum munus & corporum cœleſtium. dico tamen iuxta Victorini rhetoris ſententiam, ſicut natura adiuuat artem, ſic & ars naturam: quare, multa cõſueru-

An uates ſeipſos diſponãt quãdo uolũt

ſuetudo,& horũ ſollicitudo , & reliqua huiuſmodi generis, multum adiuuant ſe: quare, ambo ſimul coniuncta perficiuntur, ubi reperiãtur cętera paria. quod autem dictum eſt, non omnino eſſe in poteſtate uaticinantis ſic uaticinari, manifeſtum eſt, cum multotiens uolunt & non poſſunt, ſiue ſit ex indiſpoſitione ipſorum, ſiue ex diuerſitate ſitus corporum cœleſtium. unde fit, ut illa oracula non ſemper reperiantur uera: quoniam ſtellæ non ſunt ſemper ſecundum eundem & unum motum: & uulgares attribuebant hoc numinibus iratis, cum ueram cauſſam ignorarent. Sed hęc eſt cõ-
Vulgi mos. ſuetudo uulgi, aſcribere dæmonibus uel angelis quorum cauſſas nõ cognoſcunt. Cumq; ulterius inferebatur, hoc non eſſe poſsibile, quoniam cum idem ſit agens uidelicet corpus cœleſte, idem paſſum, utpote uates, ſemper idem eſſet uaticinium uel ſomnium, quod tamen non eſt uerũ. Profectò ex his quæ dicta ſunt, non eſt graue ſoluere. Deus em̃ nõ tantum unius eſt cauſſa, uerũ omnium. quare & omniũ uaticiniorũ cauſſa eſt,
ſecun-

ſecundum tamen alteram & alteram diſpoſitionem cœlorũ & diſpoſitionem paſsi, dat unum uaticinium: et ſecũdum alteram alterũ, modò corpora cœleſtia, ut Nigidius figulus dicebat, nunquam in eodem ſtatu permanent. Quare diuerſi ſitus corporum cœleſtium continuè uariantur. paſsi quoq; diſpoſitio cũ fluxibilis ſit, etiam in continua uariatione: diuerſaq; eſt interrogatio facta de bello, ab ea quę eſt de ubertate. et ſic ſuo modo dicatur de reliquis. Modò quis eſt tam philoſophiæ expers, qui neſciat ſecũdum diſpoſitionum uarietatem, & effectus uariari? Et quoniam ulterius ex ſententia diui Thomæ dicebatur, quod uates & homines hæc talia non operantur, ſed ſunt ipſi dæmones, quamuis homines exiſtimẽtur eſſe: ueluti ſanctorũ reliquiæ multos ęgros ſanãt, cum minimè reliquiæ ſint illę quę ſanitatem inducãt. nihil eſt enim in reliquijs quod ſanitatem inducere poſsit, ſic em̃ omnes reliquię ſanarẽt, quod manifeſtè falſum eſt. Verũ ſunt miniſtri Dei, qui ex precibus ſuorũ deprecãtium, uirtute Dei, hæc mi-

Corpora cœleſtia nũquã in eodẽ ſunt ſtatu.

racula faciunt. quare existimantur reliquiæ sanare, cum nihil operentur. sic in oraculis, homines non loquuntur neq; aliquid faciũt, uerũ dæmones talia operantur ex idololatria commissa à cupiẽtibus scire quod petunt. Huic dicitur, quod quantum sit de reliquijs, ille modus de sanitate inductus non est uerus: uerùm secundum alterum duorum modorum contingit hoc fieri: uno quidem modo ex imaginatione credẽtis: uisum est enim superius, & Medici ac philosophi hoc sciunt, quantum operẽtur fides & imaginatio sanandi & non sanandi. Unde si essent ossa canis, & tanta et talis de eis haberetur imaginatio, nõ minus subsequeretur sanitas. immò multa corpora uenerantur in terris, quorum animæ patiuntur in inferno, iuxta Augustini sententiam. Alter modus est, quoniã quanquam homines sint eiusdem speciei, non tamen eorũ dispositiones sunt omnes tales: immò aliquando habent dispositiones contrarias. aliqua enim animalia, uel plantę, uel quomodocunque sint. sunt unius & eiusdẽ speciei specialissi

Sanitas quomodo à reliquijs inducatur

Fides sanandi, quantum faciat.

cialissimæ, & unus illorum in una regione interficit, & alterum uiuificat: ueluti unus homo olet, & alter fœtet. quare non inconuenit & reliquias suas diuersas habere dispositiones. animal enim uenenosum & tabe infectũ, utpote uitulus, mortem uel ægritudinem inducit, quod tamen saginatum, multum cõfert. & ueluti in superioribus est dictum, cõtingit reperiri aliquos homines uni ægritudini appropriatos, & alios alteri, quare & eorum reliquiæ poterunt uni ægritudini conferre, quæ alteri non conferrent, ut legitur de pedis maiore digito Pyrrhi Regis, qui existimabatur diuinitatem habere, cum ab igne nullo comburi potuerit. ratio autẽ ibi per diuum Thomam adducta, pace eius dixerim, nullius est ponderis: uidelicet quod si reliquię aliquę per ꝓprietatẽ existẽtẽ in eis sanarẽt, tũc oẽs reliqę sanarẽt: hoc enim minime recte infert. Nã hæc ꝓprietas nõ inseqtur totã speciẽ, neq; formã, sed materiam tantum: ut notum est ex medicis & philosophis. Nam Iacobus Foroiuliensis abhorrebat allium, nõ tamen

Pyrrhi regis pollex in cõbustibilis

Thomæ sententia de reliquijs explosa

men omnes alliũ abhorrent. Vnde mul totiens miratus ſum de diuo Thoma, & ſuſpicatus ſum illud opus non prodijſſe ex eius officina. nam in eodem opuſculo dicit, Aquã maris moueri à Luna ſecũdum fluxum & refluxum, & non per qualitates impreſſas, ſed ueluti ſerra mouetur à ſerrante: quod apud me intelligibile non eſt, cum in omni motu mouens contingat motum: oporteret enim, quod intermedia etiam mouerentur ſecundum motum localem, quod non apparet. quare exiſtimo illud non eſſe ſuum opus. Vlterius etiam addebatur ex eodem fundamento ferè, quod ſi figurę artificiales nihil faciũt ad opera naturæ, neq; pro receptione impreſsionũ corporum cœleſtium, quamuis ſub determinatis cõſtellationibus ſculptæ fuerint. Vnde figuræ Iouis uel cuiuſuis alterius nihil confert, ut annulus uirtutẽ recipiat à corporibus cœleſtibus pro aliquo opere: Nam artificialia ſunt à noſtra uoluntate, quæ nihil cõferre poteſt. certè in hoc cõtradicit magiſtro famoſo & cõmuni cõſuetudini. Ptolemęus enĩ & ſapi

Thomæ error de motu maris.

& sapientes, qui fuerunt ante ipsum, & qui fuerunt post ipsum, dicunt oppositum: quod non credo per eos dictum sic fuisse uniuersaliter, nisi experimento hoc cognouissent. Et ratio est ualde leuis per quam mouetur ad contradicendũ tanto famoso. Videmus enim quod. arborum incisio dependet à uoluntate nostra, multũ tamen refert incidere sub una constellatione uel sub alia: & consimiliter serere, triturare, & sic de infinitis rebus quas infinitũ esset referre. et hoc etiam non est absq; ratione: quoniam scim9 herbas, lapides, metalla, in aliquibus dissimilari plantis. ut unum metallum, exempli gratia, assimilatur Saturno: alterum Ioui. Vnde fit, ut in proprietatibus conueniant. longè autem maior assimilatio est per quantum & quale, quàm per quantum solum, uel per quale solum. Quare si secundum figurâ res assimilant̃ magis assimilantur: unde potest fieri melior impressio, et lõge maior operatio: & si sit ab arte, ubi nãq; deficit natura, multotiẽs supplet ars. Videmus etiã, quod aucupes auium simulachra

Cõstellatio-nũ usus quid poßit.

non so-

prouenissēt ab imo corde, fortaſsis tam
cito [illegible] res [illegible] expu[illegible]. Quare
di[illegible] *Preces qua-*
co[illegible] *les esse debēt*
tes[illegible]
tu[illegible] es,
qd[illegible] n
[illegible]
hmnis[illegible] lte
rius p[illegible] q. *Quomodo*
læ &[illegible] atiæ *uapores &*
diu[illegible] s: nā *spiritus rem*
illi ua[illegible] c *optatam ef-*
leſtini, q[illegible] affecti poterat [illegible] *fingant.*
militudine aërem figurare & realiter &
ſpiritualiter, ueluti contingit in muliere
coëūte, ubi aliqua imaginat̃ in actu Ve
nereo, conſimiliter & realiter afficit fœ-
tum. Et in prægnatiōe deſiderās malum
granatum ſtigmatizat fœtum malo gra
nato, uel aliquo huiuſmodi: potuitq; il-
la ſimi[illegible] do pe[illegible] i-
am aë[illegible] m
brib9. p[illegible] & localiter moueri, quam
per

per uentum potuit transferri. Patet etiã
ulterius, qu

lia ha
tiã

: nam
præter hoc, quod aerem promouent &
diuidunt & expellunt, ex quibus fugari potest tempestas, sicuti sensibiliter uidemus in aqua, quòd si aliquod lignũ mouetur ad aliquam partem, si è contrario pellatur aqua, lignum uertitur in aliam partem: ita è diuisione cãpanarum.

est incre-
aliqua
ntia grã
dines

scimus

Si enim aliqua herba uel lapis possunt hoc facere per uirtutes à cœlis impressas, ut concedunt philosophi, & piscis tã paruus retinere nauim. CC. pedum

undiq; [illegible]entis & uentis agitatam, [illegible]
[illegible]
b[illegible]
Reru occultæ uirtutes quã sint mirandæ [illegible]
[illegible] dig-
[illegible] lapi
n[illegible] tinere.
d[illegible]es taliter esse.
Com[illegible]gat, alter pro
disp[illegible]trahit ferrum,
m[illegible]unctio allij ui
& [illegible] contingit au
dem[illegible]erantes ficu
os [illegible] se impedi
dum [illegible]dere alij,
unt [illegible]ius, ange
et [illegible]d de duo
bus, & [illegible]us citatis,
bus pueris [illegible] ac lapi-
uerum est, & r[illegible] quod
[illegible] pact in
hoc, quod Astrologi ex stellarum peri-
tia prædicũt homines nascituros qui ta-
lia miracula possint facere, quare, talia
uidẽtur fieri in uirtute cœlorum. uerum
hæc

hæc nō sunt cōmunicanda uulgaribus: quoniam horū arcanorū non sunt capaces & non credunt nisi quod uidēt, uel quæ sunt uidere assueti. Cauendum est etiam cū imperitis Sacerdotibus de his habere sermonem. Caussa autem patens est, quia multotiens philosophi fuerunt ex urbibus expulsi, aut incarcerati, aut lapidibus & ultimo supplicio affecti: & sic propter beneficium tulerunt supplicium. iste est igitur primus modus respondendi. Secundò dici potest, quod Aquilanorum preces neq; propulsauerūt imbres, neq; flexerunt superos: nō tamen preces fuerūt uanę, neq; se taliter habuerūt, ueluti quod Socrate ambulante, coruscauerit: sed fuerūt per se intētæ & ad optimū finē ordinatę. quomodo aūt sit hoc, oportet declarare, quādo & religiones habent etiam sic dicere. ꝓpter quod sciendum est, quod quāuis religiosi ponāt orationes Angelos & dæmones flectere, & inducere ad aliquod operandū quod prius non intendebant: non tamē secundum ipsos & philosophos hoc dici posset de Deo, cum sit immutabilis,

Arcana non sunt uulgaribus cōmunicanda.

Cauendum à sacrificis.

Alia responsio de ui precum.

Deū esse immutabilem.

neq; aliqua nouitas in ipſo cadere poſſit: Sit igitur quod Aglani fuderint preces ad Deum, propter quas conſecuti ſint Aquilani ſerenitatem, & Deus ſolus operatus ſit, & non dæmones uel angeli operati ſint, quod ſecũdum poſitionem fieri poteſt, quandoquidem omnia operari poteſt Deus abſq; cauſsis ſecundis: hoc itaq; ſtante, preces nihil noui induxerũt in Deum, ut manifeſtũ eſt: neq; preces induxerũt ſerenitatem, quando ex ſuppoſito ſolus Deus operatus eſt, cui cuncta ad nutum parent. nec tamen dicemus preces fuiſſe uanas neq; non ordinatas ad finem. hoc igitur in hoc caſu dicendum eſt, quod ſi quis rectè conſiderauerit, uidebit tamen preces operatas fuiſſe, id ſcilicet, quoniam ſunt media à Deo ordinata ut ſerenitatem conſequantur, nihil inducendo in Deo neque aliquid in aere, ſiue mouendo localiter, ſiue alterando, neque realiter neq; ſpiritualiter. Aquilani itaq; tantum executi ſunt uoluntatem & ordinẽ Dei, qui uult talem effectum producere ipſis Aquilanis ſic precãtibus: & tũc

dicitur

dicitur Aquilanos fuisse exauditos, quia quod petebant habuerunt, cum tamē nihil in Deo caussarint neque effectiuè concurrerint ad talē effectum. preces itaque non sunt quæ aliquid in Deo producant neque in effectum, neque Deo sunt proficuæ neque effectui, sed tantum ipsis Aquilanis ut effectum consequantur, prout sunt pij uersus Deum. posset etiam sine ipsis Deus illos effectus producere; uerùm cum cuncta ordinet & disponat secundum modum conuenientissimū, ideo pro hominum bono ordinauit tale medium. quare, cum etiam secūdum philosophos & intelligētiæ ista inferiora procurent & debito modo & conuenientissimo gubernent, omnibus ipsis existentibus immutabilibus, preces Aquilanorum fuerunt proficuæ, & ad bonum finem factæ, & nullo modo à casu: quare, quod tunc inferebatur, nō rectè inferebatur, si non mouent Deos, si nihil faciūt effectiuè ad effectum, ergo casu: uerùm oportebat addere, & non sint media ordinata ad talem finem. quod manifestè falsum est: quare, nihil est quod

Deū per media operari.

Obiectio. ibi infertur. Sed fortaſsis non irrationabiliter aliquis inſtabit, nõ cõuenienter exẽplum fuiſſe adductũ, eſſeq́ maximã diuerſitatẽ inter ipſa. nam ſecũdum philoſophos, cum ſerenitas fiat à cœlo, cœlum aũt de neceſsitate agat, ſerenitas fuit neceſſaria, preces autẽ nõ fuerũt neceſſariæ: aliter enim nõ fuiſſent meritoriæ, & non fuiſſet in poteſtate Aquilanorũ orare: quod manifeſtè falſum eſt. apud uerò leges, ueluti preces fuerũt contingentes, ſic & ſerenitas fuit contingens: quare diſparitas eſt in utriſq́ & non eſt in utriſq́ eadem cõuenientia: imò quod ponitur ſecundum leges eſt conueniẽs. nã cauſſa exiſtẽte contingẽte, etiam media, effectus, & finis, eſt contingens. Verùm ſecundum reſpõſionem datã ſecũdum philoſophos, mediũ eſt cõtingẽs, & cauſſa finalis ſiue effectus eſt neceſſarius: quod & omni rationi poſterioriſticę aduerſaẽ. Nã quãq́ cõcluſio neceſſaria ex præmiſsis contingentibus colligi poſsit per illationem ſyllogiſticã, ut dicitur ſecũdo Priorũ: non tamen per uiam cauſſæ, ut dicit̃ inprimo Poſteriorum. *Concluſio neceſſaria unde colligatur.*

Quòd

Quòd si huic dicatur, quod fuit assumptum, falsum est, uidelicet secundũ philosophos de necessitate in casu Aquilanos serenitatem fuisse consecutos: imò uerò contingens fuit illa serenitas: & quamuis serenitas fiat à corporibus cœlestibus, quæ de necessitate agunt: aliq tamen eorum corporũ effectus multis modis impediri possunt, & maxime interueniente uolũtate nostra. Vtpote calidıtas domus prouenit ex sole, possumus tñ multis ingenijs obuiare ne dom9 à sole calefiat. quare esto q̃d imbres ꝓpulsentur à corporib. cœlestibus: quoniam tñ propulsantur interuenientibus nostris precibus, non mirum est si effectus iste posit impediri. Verùm hoc dictum est ualde leue: quoniam quod dicitur ueritatem habet ubi uoluntas nostra effectiuè concurrat ad affectum remouendum, ut in prohibendo æstum à domo quoniam obstaculum soli ponitur, concurrit motus localis, uel quidquid sit illud: uerùm preces nihil uidentur operari, hic autem solæ preces concurrũt, quæ nihil, secũdum cõcessa,

faciunt ad propulſionem imbriũ: quare, adhuc argumentũ ſtare uidetur. Ideo aliter dicendum eſt, quod in alio aſſumptum eſt falſum: propoſitio nãq; illa, effectus neceſſarius debet habere cauſsã neceſſariam & etiam medium, intelligẽda eſt ſi illa cauſſa & medium ſint per ſe, eſſentialesq́; ſint: quod nõ eſt in propoſito uerum, neq; ſecũdum religionem, neq; ſecundum philoſophos: nã apud utrámq; poſitionum, imbres poſſunt fugari abſq; precibus noſtris: et noſtrę preces poſſunt eſſe non ſequentibus propulſionibus imbrium, ut manifeſtũ eſt: neq; ſequitur preces ordinari ad talia, eſſeq́; caſuales: hoc enim patet in plurib. non ſequi: literæ enim amatoriæ ordinãtur ad conſequendum amoris fructũ & actus Venereos, & tamen non ſemper ex literis amatorijs conſequitur talis finis, nec talis honos ſemper habetur literis amatorijs. imò ſcire debes ſaltem apud philoſophos nunquam preces eſſe uanas. unde oratiões & quaſi omnes uirtutes duos habent fines, unum ſcilicet per ſe, & inſeparabilem; alterum uerò ferè

Precum duo ſunt fines.

rò ferè per accidens & separabilem. Exempli gratia, preces dijs factæ duos habent fines, unum ad obtinendum uotum, utpote sanitatem, & hic finis est secundarius. & multotiens frustratur: alter uerò est pietas & in Deum religio: & hic finis est inseparabilis, ut nũquam frustrari posit, si ardenti mente fit. Quare siue uotum succedat, siue non succedat, nunquam debemus uacare ab orationibus. immò fortasis melius est ut uota non succedant quàm ut succedãt. primò quidem quoniam sic perfectior uidetur esse uirtus: ut amãs sine spe præmij studiosior est amante spe præmij & persistens in amore non consequente aliquo præmio, uerius amat persistente in amore ex consecutione præmij. Quare, cum apud physicos felicitas cõsistat in actu uirtutis, quanto maior est uirtus, tanto maior est felicitas. Cũ itaq; amor & reuerentia sine præmio extrinseco sint maiores q̃ cum tali præmio, ergo sic perstans efficitur felicior. Secũdò quoniã quæ optamus, multotiens nobis non expediunt quæ namque profu-

Non uacãdũ ab orationib. & si uota nõ succedant.

Quis uerius amet.

Felicitas in quo, secundũ philosophos, sit.

Nos sæpe quid optem9 nescire.

tura credim9, multoties obsunt, & ē cōuerso: ueluti sępiss. expti sum9: cognouimusq; ubi res nō successit, q̄d nobis magis cōduxit, q̄ si successisset: & si successisset, fuisset in pniciē. quare p̄ces apud philosophū nunq̄ sūt uanę, sed rectè factę. unde Plato in 2. Alcibiad. docet nos

Plato nos docet orare.

quomodo debemus orare. nō em̄ dicere debem9, Deus da nobis hoc: quoniā fortassis illud non conuenit nobis. Verùm secundū poëtam ab eo citatum, talis esse debet: Iupiter, siue Deus, optima quidē & uouentib. & non uouentibus tribue, mala autem, poscentibus quoque abesse iubę. quod & concordat dicto Saluatoris nostri: scilicet, nescitis quid petatis. Ex his sequit̃, falsò philosophos criminari de impietate, & quod

Philosophos, falsò ut impios criminari.

secūdum philosophos nō debēt Dij orari, quādoquidē nō sint flexibiles: neq; nostras audiāt preces: patet aūt secūdū philosophos, Deos esse orādos, neque unq̄ preces esse uanas, quandoquidē finis p se est inseparabilis, qui lōgè præstātior est fine per accidens. Verùm, secundum uulgares, preces uidentur esse uanæ,

næ, si quod petitur, non impetratur. existimant enim felicitatem consistere in bonis corporalibus: creduntq; uirtutes & spiritualia ordinari in corporalia, quoniam tantum illa percipiunt. non uera religio tenet hoc, sed uulgus prophanũ: & reuera qui de philosophia non participat, bestia est. Posset et, ut existimo, tertio dici & fortassis melius, quod preces Aquilanorum profuerũt ad talem effectum consequendum, non quidẽ quia mouerint Deos, uel corpora cœlestia, hoc enim impossibile est, neq; quoniã ipsi induxerint effectiuè serenitatẽ, sed quia ipsi receperint serenitatẽ à corporibus cœlestibus ratione rectæ & ordinatæ dispositionis: quoniam actus actiuorum sunt in patiente bene disposito, nam corpora cœlestia fauentia tali legi in hoc tempore, & durante tali influxu pro tali lege, ordinant hoc mediũ ad cõsequẽdum talẽ effectũ: intendens nanq; finem, intẽdit ea quę sunt ad finẽ. Cũ uerò ulterius dicebat, quare Bononiæ apparet Petronius, & Aquilæ Cœlestinus, cũ orationes nihil in aërem inducãt neque

Vulgus preces paruipendit.

Quis sit bestia.

Tertius modus respondẽdi.

que diuersimodè disponant: secũdum namq; priorem modum satis patebat ratio diuersitatis: huic dicit, cur est quod acies uisæ in aere tempore Machabeorum: hæ autem secundum ritũ Hebræorum: Visę uerò tempore Caij Marij fuerunt secundum ritum Romanum: Et cur uaticinantibus per quietem, unum idolum apparet alicui secundum ritum propriæ patriæ: eiusdem etiam rei idolũ apparet alteri secundum ritũ patrię suę? certè alia caussa assignari non potest, ut etiam dicit Auerrois in libello de diuinatione per somnum: nisi quoniam Deus unumquodq; disponit ut sibi conuenit, aliter non esset bonus artifex & conueniens. & etiam hoc prouenit ex passi dispositione: nam aliter affectus est Italus, & aliter Gallus. Quare unusquisq; secundum modum sibi conuenientem, & secundum dispositionẽ accipit simulachrum. Videmus etiam secundum diuersitatem climatum animalia in figuris diuersificari. Nam quamuis omnes homines satis in genere consimilem habeant figuram, tamen aliqui habent faci

Deum omnia, ut conuenit, disponere.

em

em magis latam, ut Tartari: aliqui oblō gam, & ſic de reliquis figuris, quę quidē eſſe nō poſſunt niſi ex diuerſa plaga cœleſti, quæ facit pro uno & non pro alio. Nam & in legibus ponuntur Angeli cuſtodientes diuerſas prouincias. & philoſophi etiam ponunt intelligentias diuerſas mundi plagas gubernantes ſecūdum diuerſum aſpectum ſiderū, & procurantes ut omnibus conuenit. poſsibile tamen eſt, ut effigies uiſa Aquilæ uerè nō fuerit ſimilis Cœleſtino: ſed Aquilani uidentes tale ſimulachrum dixerūt illud fuiſſe Cœleſtini. & ſi Bononienſes tale interea uidiſſent, dixiſſent illud fuiſſe diui Petronij. Vterq; tamen modus ſtare poteſt: & iſte ſecundus modus dictus, eſt multum conformis his quæ uiſa ſunt in aere, utpote de aciebus, ſcutis, & reliquis, quæ facta fuerunt non intercedentibus precibus, imò mētes terruerunt: & uidetur magis ſenſatus quā primus. Quod enim ſpiritus ſiue uapores affecti ſimulachro diui Cœleſtini talia operati fuerint, uidetur ſatis remotum, & maximè quòd ſic in unum conuenerint,

rint, ut in tali aëris parte & nõ in alia apparuerint. Verùm, diligens inquisitor, ni fallor, ad omnia talia respondere poterit: & hoc de quarta dubitatione. Ad quintam uerò dubitationem, in qua dicebatur, quod genios non ponimus alios esse quàm genituras, tunc perijt liberum arbitrium, & reliqua quæ ibi adducta sunt: dicendum est, quod malum, ut patet etiam per Dionysium in libro de de diuinis Nominibus, nihil aliud est quàm defectus. Defectus autem uel prouenit ex nostra uoluntate, & hoc malum culpæ solet appellari: uel prouenit non ex nostra uolũtate sed ex natura, quod fortassis malum pœnæ, uel malum naturæ dici potest. loquendo de secũdo modo & hoc dupliciter cõtingit, quoniam uel est defectus in latitudine entis, & non in propria determinata natura: uel est in propria & determinata natura. Exemplum primi, quodlibet, citra primũ ens quod est Deus, est defectuosum in latitudine entis: quando nihil est quod sit tota & cõpleta entis latitudo, nisi Deus ipse. & sic unũquodq; ens citra Deũ dici

Quinta.

Malũ quid

dici poteſt quoquo modo malum in natura, quoniã defectuoſum in natura entis. Exemplum ſecũdi, ſicut homo claudus, uel cæcus, nõ ſolũ dicitur defectuoſus, quia non habet completam entis latitudinem, uerũ etiam quia nõ habet requiſita ad perfectionẽ humanę ſpeciei. Et tunc dico, quod negare Deum, intelligentias, & corpora cœleſtia, eſſe cauſſam malorum iuxta hunc modum ſecũdum accipiendi malũ, eſt deſtruere pulchritudinem & ordinem totius uniuerſi. Vniuerſi enim pulchritudo cõſiſtit in diuerſitate: neq; eſſet uniuerſum, niſi ex tot diuerſis eſſet cõpoſitũ, ueluti homo nõ eſſet perfectus homo, niſi omnia mẽbra, quæ ſunt tam diuerſa, haberet. ſi enim in homine tantum eſſet cor uel oculus, non eſſet homo, ueluti notũ eſt. unde oportet cõcedere Deũ eſſe cauſsã omnium entium ſic à Deo deficientiũ, ſiue ſint talia entia uiſibilia ſiue inuiſibilia: & horum uiſibilium ſublunarium pro tãta diuerſitate, concurrere corpora cœleſtia. Vnde corpora cœleſtia ſecũdum diuerſas partes ſuas & diuerſos

Quomodo Deus ſit cauſſa mali.

Vniuerſi pulchritudo.

aſpectus

Vnde diuersitas in hoc mūdo,

aſpectus cauſſant diuerſitatem in mundo inferiori. Vnde aliquibus annis uidemus animalia magis proficere, in aliquibus è contrà. Videmus etiam diuerſas plagas cœli facere pro diuerſis animalibus, plantis, mineris, & ſic de reliquis. quod & apertè conceditur à diuo Auguſtino in quinto lib. de Ciuitate Dei, & in multis alijs locis: hoc etiam canit Eccleſia, cum omnia iſta ſint opera Domini. Sic itaq; loquendo de malo & defectu, nihil incōuenit Deum eſſe authorem defectus & mali, modo ſupradicto. Vnde Deus eſt cauſſa ſerpentis, qui ſerpens quãtum eſt in ſe eſt bonus, licet eius uenenũ & morſus ſint noxia hominibus & alijs animalibus: imo nō eſſet bonus ſerpens niſi alijs eſſet noxius. Vnde Regulum ſiue Baſiliſcum ſibi lo non interficientem animalia, non diceremus eſſe de bonis Regulis, quia eſſet defectuoſus in ſua ſpecie: cũ autem nihil citra Deum ſit, quod non aliqualiter participet de natura perfecti & etiã à tali natura deficiat: cumq; det plus & minus, in his cōſueuimus dicere minus

defici=

deficientia esse bona: plus autem deficientia, esse mala. Veruntamen dicimus Deum omnium esse caussam: quare, in hymno canitur, quod omnia benedicũt Dominum & omnia laudant Dominũ, incipiendo à prima creatura usq; ad ultimam creaturam. Nihilominus quanq; omnes cõueniant Dominum esse caussam istorum malorum & defectuum in latitudine entis, uidelicet hominis, Leonis, Lupi, & sic de reliquis: tamen non omnes uidentur esse concordes de defectis in specie: utpote quod homo nascatur cæcus uel claudus. Philosophi uidẽtur dicere hæc non esse intenta à natura; sed esse peccata naturæ, & quod non habeãt caussam per se. Augustinus autem cui & multi consentiunt, uidetur dicere oppositum cap. 9. 16. libri. & etiã 8. cap. 11. libri de ciuitate Dei. Verùm pro nũc non sit disputatio. Et fortasis inter has opiniones posset poni concordia. Et dũ legerem secundum de physico auditu multa super hoc dixi. nunc autem sat sit Deum & corpora cœlestia esse caussas istorum defectuum & malorum; neces-

sariumq́ʒ est hoc confiteri, nullumq́ʒ sequitur incommodum: imò dicere oppositum, est manifestus error, saltem de malo seu defectu in natura entis. Videtur tamẽ quod etiam corpora cœlestia sint causa defectus in specie, ut pote cęcitatis & claudicationis, argumento, quòd Mathematici, multotiens ex inspectione siderum prędicãt annos monstruosos, & etiam ista monstra prænunciant uẽtura. quare à monstrando monstra appellata sunt: ueluti 8. cap. 2 lib. de ciuitate Dei dicit Augustin. quare ista pars tutior uidetur. causa etiam finalis talium monstrorum ponitur ab eodem Augustino 8. cap. 16. eiusdem libri, quare ex istorum sentẽtia & mea, Deum & corpora cœlestia esse causas affirmandũ est. Loquendo autẽ de malo culpę, quod proueniat à uoluntatibus nostris adhuc dupliciter hoc intelligi potest, uel disponendo & inclinando tantùm, uel cogendo ipsam uolũtatem: & hoc secundo modo est dupliciter: quoniam uel remanente intellectu & discursu non ligatis, sed solutis uel ligatis. si secun-

Caussa defectus in specie.

Monstra unde dicta.

Malum culpæ.

ſi ſecũdo modo, dico corpora cœleſtia horum eſſe per ſe cauſã, uerũ tũc nõ proprie & uere dicitur eſſe malũ culpę: nõ enim eſſe poteſt culpa, ubi ratio non poteſt habere imperiũ & miniſtrare: & ſic operãtes, oprant̃ ueluti beſtiæ, neq; ſunt dñi ſuorũ actuum. ſi uerò ratio eſt ſoluta, ſic dico neq; Deũ neq; corpora cœleſtia per ſe eſſe cauſam taliũ defectuum, quandó uoluntas, ſtante libera ratione, eſt libera, & à nullo poteſt cogi. Quod ſi Deus uolũtates moueret, ad bonum moueret & nõ ad malum: nulla autem creatura cogẽdo poteſt mouere uolũtatẽ ſi ratio eſt ſoluta. quare, ut ſic neq; Deus neq; corpora cœleſtia ſunt neq; eſſe poſsũt cauſa mali. Si autẽ loquamur q̃ ad diſpoſitionem, ſic ſine dubio corpora cœleſtia ſunt cauſſæ malorũ: uerum tale malũ non eſt malũ culpæ, ſed malũ naturę, quod eſt Dei & intelligentiarũ ac corporũ cœleſtiũ. Quod ſi dicat̃, Deus igit̃ & corpora cœleſtia diſponũt ad malũ culpæ. Quare, uidet̃ allicere hoĩes ac peccãdũ: nã ſi iſte eſt diſpoſit9 ad Venerea ex corporib. cœleſt. uel ad furta,

Diſpoſitio ad malum, unde

Obiectio.

licet corpora cœlestia non cogãt, tamẽ uidetur esse peccatum ipsorum in sic alliciẽdo: ueluti est in hominibus, si unus homo alteri persuadeat ad furtum uel aliquod aliud peccatum. Amplius, quoniam uidemus istos ita dispositos, semper agere secũdum istam dispositionẽ: imò si à Mathematicis habuerint aliqd de suis euentibus, uidemus dum cupiunt illa fugere, in illa incidunt, ut legentibus multas historias patet. Quare, nõ tantum uidetur disponi, uerũ etiam cogi. præterea dictum est in habẽtibus rationem ligatam uoluntates cogi, & homines esse ueluti bestiæ. Modò quæ est caussa finalis, quod corpora cœlestia sic ligant mentes hominum, ut patet in fatuis: hoc enim uidetur multum irrationabile, cum omnes sint æqualiter homines. Verùm hæc non obstant: diciturq́ ad primũ, quod Dijs & corporibus cœlestibus disponentibus aliquem hominem ad actũ Venereum, ratione tamen existẽte soluta, siue peccet, iste sic dispositus, siue nõ peccet, est bonum: & nihil est quod Dijs et corporibus cœlestibus
succen-

succenseamus. si nanque homo talis peccat, certè est malum sibi, sed potest esse bonum alteri: ut interfectores Socratis peccauerunt, & fuit malum culpæ ipsis interfectoribus: fuit autem bonum uirtutis ipsi Socrati, quoniam maior fuit eius constantia, magisque claruit Socratis uirtus. unde legitur de Aristippo, cũ interrogaretur qualiter mortuus esset Socrates, respondisse, utinam mihi taliter mori contingeret. Quare, culpa interfectorum Socratis resultauit in maiorem Socratis uirtutem, & sic uniuersum perfectius factum est. Vnde natura despiciens partem, respicit totũ: & relinquens minus bonum, de maiori bono procurat. Si uerò sic dispositus ad Venerea non peccat, est in potestate sua abstinere: sic longè clarior est uirtus ipsius sic dispositi in abstinendo, quàm si non fuisset dispositus: sicut etiam dicit Aristoteles in 2. Oeconomicæ de Penelope & Alceste, quæ quoniã multa passæ sunt, ideo magis claruerunt: & nisi talia passę fuissent, fuissent ingloriæ. non sentienti enim stimulum Venereum, quęnã laus

Quod uni malum est alteri bonum.

Socrati bonũ fuisse mori.

Naturæ ordo

Virtus in abstinentia clarescit.

est ab ipsis Venereis abstinere: uirtus enim (ut inquit Apost. in infirmitate perficitur. Et hæc diffusè à Seneca tractantur in libro de Prouidentia & Gubernatione mundi à Deo, & multis Epistolis ad Lucilium: quæ omnia referre, nimis prolixum esset. Et quod adducebatur, quoniam sicut homo inducens hominem ad peccandum peccat: sic & corpora cœlestia disponēdo homines ad peccandum, peccarent. negatur illatum, primo quidem, quoniā corpora cœlestia prouident de uniuerso, homo uerò de parte: quare, corpora cœlestia pro maiori bono faciunt minus bonum aliquando, eo modo quo suprà declarauimus. secundo & melius, quoniam nō par est in utrisque intentio: corpora enim cœlestia sic disponunt, non ut homo sequatur dispositionem, sed ut superet eam, & efficiatur clarior: ast homo illud facit mala intentione, ut ad peccādum inducat. quod si tentando faceret, & ut uirtus efficeretur clarior, nō esset peccatum, imò uirtus. unde diuus Augustinus 32. cap. 16. de ciuitate Dei sic dicit: Neque omnis est cul-

Respōsio ad obiectum.

Tētatio quæ bona.

est culpanda tentatio: quare & gratulanda est quæ fit probatio. Et plerumq; humanus animus sibi ipsi ĩnotescere non potest, nisi uires suas ibi non uerbo sed experimento, tentatione quodam modo interrogante, respondeat. ubi si Dei munus agnouerit, tunc pius est, tunc solitatur firmitate gratię, nõ inflat̃ in nouitate iactãtiæ. hæc ille. Quod aũt secũdo adducebat̃, q̃niã sic disposit9 uideat̃ de necessitate operari, huic dicitur, stãte ratiõe soluta, istud esse impossibile: ut in plurib. tamẽ ita cõtingit: I. quoniã sicut una uirtus ad alias uirtutes disponit, cũ sint cõnexę, ita unũ peccatũ disponit ad aliud, & fit habit9 q est de difficilè remouibilib9. Quare, isti nõ euitãtes suas dispositiones habitas à corporib9 cœlestib9 ex multis peccatis, quę fecerũt, incurrũt in fatũ sibi p̄nũciatũ ex siderũ cognitiõe. Vnde et Salusti9 in Catilinario dicit, Catilinã incidisse in desideriũ euertẽdi patriã, q̃niã filiũ suũ interemerat ueneno, captus amore Orestilæ q̃ filiũ timebat. Quod aũt cœli dispositiones nõ necessitẽt, patet ex relatis ab Alberto in I.

Disposit9 nõ de necessitate malũ operatur, sed ut in pluribus.

Habitus ad malũ unde.

Cœli dispositiones nõ necessitant.

de Animalib. in tractatu de Phisiognomia, & ibi lege. Plutarchus quoque in uita Niciæ & Crassi, in capite ubi eos inuicem cōparat, sic inquit: cum nullum diuinationis signum Nicias aliquando neglexerit, hic autē omnia penitus deorum portēta cōtempserit, utriusque idem fermè exitus fuit. Difficilis sanè res ad iudicandum: &c. Ex quo patet, astra inclinare & non cogere. Augustus quoque multa pericula euasit preuidens fatum: idemque refert Val. Max. in 1. lib. Id uoluit Ptolomæus cum dixit, sapiens dominabitur astris. imò uana essent uaticinia & iudicia, nisi obstare possemus. Quod etiam tertiò adducebatur, quoniam cœli peccare uidentur in generando hominem fatuum &c. certè secundum ponētes intellectum humanum mortalem, paucam sustinet difficultatem: quoniā hoc est ex perfectione uniuersi: sicut camera picta ex diuersis animalib. est pulchrior, & delectabilior ea, in qua tātum esset una figura, ut in libro de Mundo dicitur, possunt & fatui habere alias utilitates: sunt enim pro sapiētibus, ut eos oble-

Fatui cur generentur.

oblectãdo uel ſeruiendo, uel quoniam ex hoc ſpeculantur de uarietate naturę, uel aliquo huiuſmodi. Secundum uerò tenentes intellectum eſſe immortalem & multiplicatum, difficilius eſt reſpondere. tamen diuus Auguſtinus in 16. de ciuitate Dei abunde ad hæc ſatisfacit, ubi ponit cauſſas diuerſitatis figurarum humanarum & monſtrorum: quare, ibi legas. His habitis, patet reſponſio ad omnia quæ ibi inducta ſunt. nam ſtantibus illis diſpoſitionibus factis à cœlis, & ſtante ſoluta ratione, non perit liberum arbitriũ, imò magis perfici poteſt. Vnde Brutus potuit euadere tam infelicem exitum: & Auguſtus potuit eſſe infelix. Cauſſa autem quod in pluribus hoc contingat, præter aſsignata ſuperius, ſcilicet propter peccata pręcedentia, eſt, quoniam homo parum habet de intellectu, & multum de ſenſu: quare gubernatur â ſenſu, & relinquit intellectũ: modò ſenſus per ſe ſubijcitur corporib. cœleſtibus: & hanc cauſſam aſsignat diuus Thomas in libello de Sortib. pauci enim ſequuntur intellectum, ſed pluri-

Cur plures peccent.

mi sensum. Quare, ut in pluribus sequũtur dispositiões cœlestes, ueluti bestię faciunt. Neq; sequitur apud Rhetores genus demonstratiuum perire: nam laudamur & uituperamur secundum actus ꝓuenientes à libero arbitrio, qui per positionem non auferũtur. Quomodo etiã mala ab intelligentijs & corporibus cœlestibus ueniant, iam dictum est: quoniam non inconuenire mala naturæ, imo esse necessarium: mala autem culpæ est impossibile ab eis procedere. Cumq; ulterius adducebatur Auerrois arguens Astrologos, dicitur si Auerrois damnat Astrologos secundum intellectum datum, ipse damnandus est, neq; ea apud me est uiri authoritas, ut renui non possit. imo ipsi Astrologi recta dicũt & cõsona sensui ac rationi: & ipse Auerrois pessimè dicit, contradicitq; sensui & rationi. Si uero credidit Astrolog. sentire corpora cœlestia cogere hoĩes ad peccatum culpæ, eos non intellexit. Quare & quidam recentes multis uerbis ornatis insectantes Astrologos eodem peccato laborant, quo & Auerrois, aut enim

Auerrois cõtra Astrologos taxatur.

Contra Picũ Mir. ι. ι.

Astrolo

Astrologos nõ intellignut, aut si intelligũt, grauiter errãt. & certè in illis suis libris nõ uideo nisi arrogãtiã et petulãtiã, & præter ornatum nihil boni contineri. quanquam aliqui referant sententiam non esse suam, sed tãtum ornatum apposuisse. Vlteriusq; dicitur non oportere duos esse Deos, unum boni & alterum mali, ut inferebatur. nam omne bonum & malum naturæ, est à Deo: malũ autẽ culpæ est ex nostris uoluntatibus. Quod malũ, ut Augustinus & Dionysius demonstrãt, non habet efficientem, sed deficientem caussam. Vnde per hæc ad sextam patet solutio: nihil enim incõuenit uoluntatem humanam cogi, ubi ligata est ratio. Rationem autem ligari manifestum est. nam multæ infirmitates ligant rationem. Videlicet in phreneticis, in pueritia, in ebrietate, in decrepita ætate etiam ligatur ratio: herbæ multæ insaniam inducunt, & multa alia. Vnde animus inuictus est, dum ratio sit stabilis: aliter autem nõ. Cuius signũ est, quod multi hoĩes cũ mutari nõ posʃint, uolentes eos mutare, inebriant: ut in

Nõ oportere duos esse Deos.

Ad sextam.

Ratio quo modo ligetur

ut in nephandis concubitibus patet, etiam in captione mulierum. neq; propter hoc sequitur nos cogi ad peccatum. Si nanq; ratio est soluta, cogi non potest. Si uerò est ligata, non est sui compos: quare, non est peccatum. Veluti bestia non dicitur peccare, quoniam usum rationis non habet. peccatum autem de quo loquimur non est, nisi in eo qui uti ratione potest. De septima uerò dubitatione, scilicet de socijs Diomedis in aues uersis, & socijs Vlyssis in bestias uersis, & de Arcadibus quodam stagno transito uersis in lupos: diuersi diuersa senserunt. Credunt enim aliqui uelut Plin. secundus 44. cap. 10. lib. naturalis Historiæ illa esse fabulosa, & poetarũ commenta: illudq; de Diom. socijs in aues conuersis ideo confictum à Poëtis fuisse, quoniam aues Diomedeę siue cataractæ dictæ, in solo totius orbis loco uidentur, in insula, ubi tumulus & delubrum Diomedis extant, contra Apuliæ oram, fulicarum similes. Et quoniã aduenas barbaros clangore infestant, Gręcis tantum adulantur, miro discrimine, uelut

Non ad peccatum nũ cogi.

Ad septimam

De hominũ in bestias mutatione, quid tenendum.

uelut generi Diomedis hoc tribuentes: adeóque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluũt atque purificãt: unde origo fabulę Diomedis socios in earum effigies mutatos. idemque existimo Plinium dixisse de socijs Vlissis & Arcadibus uersis in bestias, ex aliquo consimili, quod difficile esset uaticinari, cum de hoc haberi scientia non possit. nam in istis figmẽtis & apologis, homines multis modis loquũtur. Quare, Aristoteles tertio metaphysicæ dixit, metaphoras notas esse solum illis qui metaphoras faciunt. quare, hoc genus philosophandi penitus à se reiecit tanquam omnino à philosopho alienũ, & si poëtis maximè conueniat, & aliquando oratoribus, ut ipse Aristoteles in poësi & Rhetorica dicit: Diuus autem Augustinus 17. cap. 18. lib. de ciuitate Dei existimat hæc arte Dæmonũ facta fuisse: non quidem quod dimittentes animã rationalem, sumserint animam bestialẽ, uel simul utramque habuerint: hæc enim omnino impossibilia sunt: sed tantum secundum apparentiam, phãtastico hominis

Philosophandi genus per metaphoras Aristoteles reiecit.

Idẽ Augustinus libro X.

secun-

ſecundũ aliquã corporalem ſpeciẽ imutato. Cui cõſentit diuꝰ Thomas in quęſtione de miraculis. Aliqui aũt dixerũt hæc intelligenda ſecũdum mores: utpotẽ Arcadas uerſos eſſe in Lupos, non quod reuera eſſent lupi, neq; haberent uerè figuram luporum, ſed uiuebãt more luporum, & quod in effigie aſsimilarentur lupis: ut homines uoraces & immanes crudis ueſcentes carnibus, & fortaſsis humanis nõ tãtum dicũtur Lupi ratione morũ, imò eis multum in facie horrẽda aſsimilantur. Et de ſocijs Vlyſſis aliqui facti ſunt porci, uel eq uel quomodocunq; fuerunt ſecũdum mores & effigiem. Nam ueluti effigies inclinat ad mores, ſic non minus & mores uariant effigies. nos enim uidemus aliquos prius fuiſſe manſuetos, & cũ facie agnina, & ipſos mutatos in crudeles, facies habere leoninas uel lupinas ſecundum diuerſitatem morum. imò unus & idem homo in pauca temporis mora ſic in effigie diuerſificari uidetur. Vnde quãdo ſunt læti, honeſtam & pulchrã uidentur habere effigiem: & aliquando ex ira, uel aliqua

Mores hominum ferini.

Talis fit animus qualẽ induit habitũ. atq; ita intra nos beſtiæ ſunt & illa migratio ex homine in beſtiam.

Faciẽ mores indicare.

aliqua alia perturbatione adeò uerti uidentur & mutari, ut uix illi primi crederentur. Tanta enim est morum uis & animi pasſionum, ut ſapienter Albertus & reliqui ſapientes in libro de Phyſiognomia declarāt. Hoc autem in totum poteſt eſſe manifeſtum ex his quę legũtur de Nabuchodonoſore Babylonis Rege, Danielis 4. cap. nam ex hominibus abiect9 eſt, & fœnum ut bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum eſt, donec capilli eius in ſimilitudinem Aquilæ creſcerent, & ungues eius quaſi ungues auium. Secundum itaq; hunc modum intelligi poſſet hæc miracula fuiſſe facta aut arte dæmonum, ut dicit Auguſtinus, præſtigiando uiſus hominum: aut penes ſecundum modum immutando ipſorum mentes, exiſtimarent ſe eſſe beſtias, & more beſtiarũ uiuerent: & nõ quoniam ſic uiderētur ho minib. & iſte mod9 mihi magis uidetur cõueniens, ſalua tamē Auguſt. authoritate. Verũ inſequēdo q̃d inchoauimus ſcilicet nõ admittēdo dęmones, pariter dicendum puto, hæc facta fuiſſe ex hominum

Nabuchodonoſor.

Auguſtini opinio an homines in beſtias mutentur.

Vide L. Cœliũ lib. 9. ca. 21.

minũ procuratione, utpote Circes uel cuiusuis alterius: qui nouerit sic præstigiantia ad modum Augustini: uel nouerit sic immutantia mẽtes ad modum nostrum, qui fuit secũdus. neq; istud uidetur incredibile: quandoquidem si dęmones talia faciunt non alterando, sed solum applicando actiua naturalia passiuis: quid ni & homines possent sine dæmonum præsidio talia facere? Et quod de auibus Diomedis dicebatur, quę tãtum Græcis adulãtur, Barbaros autem clangore insectãtur, nihil apud me est, quo dæmonibus in hoc indigeam9. Videmus enim catulos domesticis adulari, aduenas autem clamoribus & morsibus insequi. imò audiui in Rhodo insula canes esse consimiles: nam blandiuntur Rhodianis, exteros uerò crudeliter persequuntur. Habui ego etiam catellã quæ rusticos & male indutos uidere nõ poterat: & bene indutis nunquam blandiri cessabat. Insula autem Diomedea erat pars Grecię: Verũ uulgus ignauum, quæ ignorat, dæmonibus & sanctis attribuit. Adde tamen & tertiam responsionem,

Canum mira adulatio.

ſionem, quam non puto impoſsibilem, ſi uera ſunt quæ ab hiſtoriarum ſcriptoribus referuntur, & præcipuè ab Alberto: capite enim 7. Tractatus primi libri ſuorum Mineralium, ſic ſcribit: Adhuc autem frequentiſsime in aquis generantur lapides ex eis: Expertum eſt enim in locis Pyreneis eſſe loca quædam, in quibus aquæ pluuiales conuertuntur in lapides, & retinent figuram lignorum. Et aliquando natæ plantæ in aquis & maribus illis, ita ſunt uiciniæ lapidum naturis, quod ad modicum exiccatæ in aëre, lapidumformam aſſumunt, & huiuſmodi ſignum eſt lapis qui dicitur corallus, qui abſq; dubio ex lignis generatur & plantis. Aliquando enim tempore noſtro in mari Danico iuxta ciuitatē Lubecenſem inuentus eſt magnus arboris ramus, in quo erat nidus, & aues perierant in nido, conuerſæ in lapides erāt parum ad rubedinem declinātes: quod aliter eſſe non potuit, niſi quia procellis uel undis euulſa arbor, tempore quo in ea fuit nidus & aues, in aquam ceciderunt: & poſtea per uirtutem loci in quo

Arbores in lapides mutari, ubi cōtingat.

iacebant, in lapidem uniuersa fuere conuersa. Est autem fons in Gothia de quo uerisimile traditur, quod omnia, quæ merguntur in ipsum, in lapidem cõuertit: in tantum quod ad eum misit imperator Federicus chyrotecam sigillatam, ut ueritatem probaret quæ cum per aliquot dies medietas corij & medietas sigilli mersa esset in fonte, medietates sigilli & corij conuersæ sunt in lapidem, altera medietate corij manente. Refert & ueraciter â fide dignis, q̃d guttæ quæ ex impetu casus eiusdẽ fõtis spargũtur super ripam fontis conuertuntur in lapides guttarum quantitatem habẽtes, cũ tamen aqua quæ sic fluit non conuertatur in lapidem, sed continuè fluat. Et in capite ultimo eiusdem libri sic scribit: Admirabile omnibus uidetur, quod aliquando lapides inueniũtur intus & extra habentes effigies animalium. Extra enim habent lineamenta, & quando frãguntur, inueniunrur in eis figuræ intestinorum. Et huius caussam dicit Auicenna esse, quod animalia secũdum se tota aliquando mutantur in lapides salsos. et

Gothiæ fons omnia in lapidem cõuertens.

multis

multis interpositis sic scribit: Hoc autē testatur fabula Gorgonis, quę ad se respicientes dicitur cōuertisse in lapides. Gorgon enim uirtutem fortem mineralium uocauerunt, respectum autem ad eam uocāt dispositionem humorū corporum ad uirtutem lapidificatiuam. Neque his multum dissimilia uidētur, quæ à diuo Augustino scribuntur cap. 5. lib. 21. de ciuitate Dei, quę ibi legas. Hæc autem pro tanto adducta sunt, ut uideas contra cōmunē cursum aliquid in aliud trāsmutari. Nā quanq̃ animal secūdum cōmunem cursum in cadauer trāsmutetur: si uera sunt quę adducta sunt, tā in aliud quā in cadauer trāsmutari cōtingit: nam & in lapides imediate transmutata sunt: & sic de plātis & reliquis huiusmodi. hæc autē ita facta sunt ex uirtute forti transmutātis, siue illud sit locus continens, siue aliud alterans. Quibus stantibus, nihil ut opinor, uidetur repugnare, homines ex ui continētis uel ex aliquo alio, utpote ex ui herbarum uel mineraliū uel quidquid fuerit illud, conuersos in Lupos uel porcos, uel aues, q̄dquid

Gorgon quid

tandem illud fuerit. non quidem quod ex homine aliquid factum sit Lupus, sic quod anima hominis transiuerit in animam Lupi: (hoc enim inintelligibile est) sed quod materia quæ sub hominis forma fuerat, immediatè in Lupi formam transmutata est. Vnde sicut homo ex uno climate in aliud clima transmutatus, secundum mores uariatur, ut puta ex humano in lupinum morem: ut fertur de Persico, quod erat uenenum in Persia: & transmutatum ad nos est cibus delectabilis: sic materia substantialiter trãsmutatur ex ui agentis. nam auis de qua Auic. & Albertus loquuntur, ex aue in lapidem transmutata est ex ui continentis: hoc autẽ multum persuasibile uidetur: quoniam auis & lapis magis secundum transmutationem distare uidentur quàm duo animalia specie distincta inter se: sed est dare primum per concessa, ergo & secundum. Quod & firmatur secundum Augustinum super Genesi ad literam, Magi Pharaonis ex uirgis uirtute sermonum fecerunt serpentes eiusdem speciei, cum his quos ex uirgis diuina

diuina uirtute fecit Moyses. Verùm dæmones, per eundem Augustinum non operati sunt nisi applicando actiua naturalia passiuis, ergo agentia sunt naturalia quę ex uirgis possunt generare serpentes. Sed uidetur difficilius ex uirgis serpētes generare quàm ex uno animali aliud animal, cum materiæ magis distent: ergo non inconuenit ex homine naturaliter generari Lupum. Quod si dicatur, Lupus generatur ex semine Lupi, non igitur ex homine: dicetur quod & mus generatur ex semine muris, & ex terra putrefacta quare neq; hoc incōuenit, & apud Auicennam maximè manifestum est argumentum non tenere, cum ponat diluuia uniuersalia. Quare secundum istum tertiū modum possumus sustinere has fuisse ueras transmutationes. imò experimento & ex Historijs animalium scimus unū animal transmutari in aliud immediatè, ut erucam in papilionē, ex uerme in uolatile animal, & sic de reliquis: quare istud nō uidetur impossibile. ex quibus sequitur, quod ea quæ in aliquibus fabulis dicuntur,

Virgæ in serpētes trāsmutatæ secundū Augustinum

Vnū animal in aliud transmutari.

tur, non sint omnino impossibilia, uidelicet ut aliqui homines sint in lupos trāsmutati, uel in aues, uel aliquid alterius modi secundum rationem prædictam. Item sequitur quod ea quæ referūtur ab Aulo Gellio in cap. 4. libri de noctibus Atticis, non sint de necessitate fabulosa, scilicet quæ inuenit in libris quos emit dum è Græcia Brundusium nauigaret, quæ breuitatis caussa non refero. Hoc autem quod nūc dictum est, ad ingenia exercenda dictum sit. Ad octauam dubitationem, quę, ut à fide digno accepi, mouetur à Plutarcho in quodā suo quęsito, multumq; curaui eiusdem Plutarchi solutionem habere: nūquam tamen est mihi datum eam habere. Verū ne ieiunus in hac quæstione pertrāseam, dicam quæ mihi secundum principia naturalia uidentur dicenda. Quod si dabitur Plutarchum in hoc quæsito uidere, si mihi his dictis nostris uidebitur aliquid esse addendum, addā, sin minus, subsistam. Est tamen admodum desiderabilis quęstio et digna perscrutatione. In primis quędam suppono ex quibus

Corollaria.

Ad octauam

Plutarchi opus de oraculis nōdū Latinè æditum quod sciam.

bus postea ad solutionē deueniemus. supponitur itaq; primo, quod q̄dlibet indiuiduum generabile & corruptibile in unaquaq; specie, utpote Socrates in specie humana, si in sua specie debet esse perfectū secūdum naturam, debet habere oēs partes conuenientes speciei humanæ, utpote cor, cerebrum, epar, & reliquas partes tā homogeneas, quā heterogeneas, quas enumerat Arist. & in libris de natura Animaliū, & de partibus & de generatione Animaliū, & nō solū eas debet habere quātum ad substantiā & numerum, uerū & secūdum debitam quantitatem & qualitatem & omnium requisitorū ad eius naturalē perfectionem. quo fit, si natura debet sic eum perfectum producere, in nullo numeratorū debet deficere. Suppositio est manifestissima unicuiq;, etiā parū in philosophia exercitato. Supponit 2. q̄d omne tale secundū naturę cursum procedēs, habet ortum siue principiū, augmentum, statum, & declinationē, patet ex fine secūdi libri de generatione, de morte et uita, de iuuētute & senectute, ex libro de

generatione animalium, & ex innumeris fere locis. Supponitur & tertiò, si aliquid naturaliter generatur, ex eo quod corrumpitur, generatur. quare, dispositiones generandi, contrariantur dispositionibus eius quod corrumpitur & eas superant, cum ipsum corrumpitur. Suppositio per totum patet. quoniam primo de generatione, unius corruptio alterius est generatio. & nisi dispositiões generandi superarent dispositiones corrumpendi, non fieret generatio, cum nihil generetur, nisi sint conuenientes dispositiones in materia: & nihil corrumpitur substantialiter, nisi dispositiones ipsum conseruantes corrumpantur. Supponitur quartò, quod quamuis urbs, populus, conuentioq; multorum non sit ita unum ueluti Socrates, ipsum tamen sic unum est, quod si incipit, desinit: sicut & Socrates. & breuiter, unumquodq; quod incipit, siue sit animatũ, siue sit inanimatum siue substantia, siue accidens, siue unum per se siue unũ per alligationem, siue sit natura, siue ad placitũ, habet & illa tempora superius annumera

Tertiò

Quartò.

Omnia incepta, etiã desinere.

numerata, uidelicet, augmentũ, statum, & declinationem, licet in multis ipsorũ non sit bene perceptibile, ut sunt ea quę per longum tempus durãt, quales sunt res inanimatæ, ut flumina, maria, urbes, leges & sic de reliquis huiusmodi. Suppositio patet ex fine secundi de generatione, & ex fine primi Meteororum, & in cap. ultimo quarti de generatione Animalium, & ex multis alijs locis. Plato quoq; in octauo de Repub. sic scribit: uerùm cum omne quod genitum est, corruptioni sit obnoxium, talis etiam constitutio semper manere non poterit, sed soluetur. Solutio uerò hæc est non solũ circa plantas, sed terrena etiã animalia: fertilitas, & sterilitas animæ corporũq; contingit, quando reuolutiones singulis circulorum coniunxerint ambitus: his quidem quæ breuius sunt æui, ambitus breuiores, contrarijs uerò contrarios. Illi uerò quos ad ciuitatis gubernationem educauistis, quamuis sapientes fuerint, nihilo magis uestri generis uel fœcundam uel sterilem generationem, ratione una cum sensu assequantur, sed

latebit eos oportunitas generādi, & plerumq; cum oportunum fuerit, gignendis filijs operam dabunt. Est autem ei quod diuinitus generandum est circuitus, quem numerus continet perfectus &c. Vnde Augustin. 21. cap. decimi de ciuitate Dei dicit Platonicos sensisse, nihil in æternum esse posse quod in ęternum non fuerit. quod & Aristoteles primo de cœlo & mundo usurpans dixit: omne æternum à parte post, est æternū à parte ante: & omne æternū à parte ante est æternū à parte post. Ex his suppositis respōdetur ad dubitationem, quod cum oracula incœperint, & oracula debebant finem capere: ueluti & omne indiuiduum generabile & corruptibile. Si quod autem corrūpitur, alterū ex eo generatur, quod corrupto cōtrariatur: & habēt contrarias & incōpossibiles dispositiones. Cū itaq; Dij illi nuncupati habeant deficere, quoniam & incœperunt, ideò dispositiones & usus illorum deorum debebant corrumpi per generationē & usum aliorū deorū sequētiū: ueluti ex introductione dispositionum

Oracula cur cessarint.

hominis

hominis corrumpitur ſanguis menſtruus. Quare cum ritus illorum priorũ deorum erant oracula talia qualia cõueniebant dijs illis, ideò per aduentum nouæ legis, nouę diſpoſitiones, & nouæ conſuetudines debebãt induci, priores corrũpi. & ſic rationabiliter illa oracula defecerunt. Cum autẽ legum mutatio ſit maxima mutatio, & difficile ſit à conſuetis ad maxime inconſueta tranſire, ideò oportet pro ſecunda lege ſuccedẽda inconſueta mirabilia & ſtupenda fieri. Quare, à corporibus cœleſtibus in aduentu nouę legis debẽt prodi homines miracula facientes. Vnde tales poſſunt pluuias, grandines, terræmotus, & talia conſimilia inducere & remouere, uẽtis & maribus imperare, languores multifarios ſanare, ſecreta pãdere, futura prædicere, & præterita rememorare, & eſſe extra cõmunẽ hominum ſenſum: aliter eñ nõ poſsẽt nouas leges & nouos mores ita diſsimiles inducere: unde quod ſparſũ eſt in herbis, lapidib. & animalib. rationalib. & irrationalib. unitum uidetur eſſe in eis ex Dei & intelligẽtiarum

Legum mutatio.

munere

Dei filij. munere, adeò quod Dei filij creduntur rationabiliter. Verùm non ſolum unus talis primus eſt, ſed ſunt etiam multi alij. qui uel eandem deitatem ab eodem primo recipiunt, uel eam recipiunt à conſimili influxu intendente dictam legem perficere. Quoniam lex habet augmentum & ſtatum, ueluti & cætera generabilia & corruptibilia. Nam quod intendit finem, intendit & omnia in finem neceſſaria, ſiue ſint præcedẽtia, ſiue conſequẽtia, ſiue cõcomitantia. Vnde uidemus tales legum conditores per multa uaticinia & multos prophetas certitudinaliter prædici per multa ſecula antè: uidemus in eorum ortu magna prodigia, in eorum uita ſtupendiora: & ſi lex illa debet multum propagari, ille legifer multos habet ſequaces, qui uel deitatem ab illo recipiunt, ſicut aliquod ferrum ex uirtute quam recipit à magnete, ferrum aliud poteſt trahere, uel ab eadem influentia, quæ eſt pro illo legifero. Virtutẽ etiam habent languores ſanandi, pluuias inducendi, & de reliquis talibus. Neque mirum ſit, ſi incredibilia poſſunt o-

perari

perari aduersus eos qui eis resistũt: cœli namq; aduersus tales prӕliantur, qui talē legem nouam destruere uolunt: nam modò per somnia terrent, modò per uigilias, modò apparēt secundum diuersas figuras: quӕ omnia ordinãtur in hoc ut talis lex perueniat ad suam perfectionem, cumq; talis ambitus & cœlorum influxus cessabit & declinabit, sic & lex labefactari incipiet, donec in nihil conuertatur: ueluti contingit & de cæteris generabilibus & corruptibilibus. uerũ propter breuitatem temporis in aliquibus non latet, sed ob temporis longinquitatem latet in aliĳs. quare existimatur sic semper fuisse, & in æternum duratura. Et non solum hoc contingit circa ipsos legiferos, uerùm & circa signa & uerba quibus tales utũtur. Nam quemadmodum leges sub uno Principe, aliqua uerba, aliqui mores, aliqua uexilla sunt grata & in magno habentur honore, succedente uerò alio principe priori contrario, ex toto uariantur, uilipenduntur & abolentur illa: sic cõtingit & in istis mutationibus legum. Nam tempore idolo

rum

Crux.

Plura de cruce reperies apud L. Cœlium 10. 8.

rum nihil magis uilipendio ipsa cruce erat: tempore autem succedentis legis nihil magis in honore ipsa cruce: tempore idolorum nihil honorabilius nomine Iouis: tempore succedentis legis, nil detestabilius. Quo fit, nihil inconuenire, si nunc nomine Iesu & signo crucis lãguores expellant, tũc uerò minime: quoniam nondum uenerat eius hora. Signum autem huius est, scilicet quod ita sit in talibus legibus ueluti in generabilibus & corruptibilibus. uidemus enim ista & sua miracula in principio esse debiliora, postea augeri, deinde esse in culmine, deinde labefactari, donec in nihil reuertantur. Quare, & nunc in fide nostra omnia frigescunt, miracula desinunt, nisi conficta & simulata: nam propinquus uidetur esse finis. simile autem huic est quod scribitur ab Alberto tractatu tertio & capite 3. secundi suorum Mineralium: sic enim scribit: sed non lateat nos, quod sicut uirtutes naturales perdurant in quodam tempore & nõ ultra, ita est & de uirtutib. imaginum, non enim influit aliqua uirtus

Omnia frigu isse in fide Christiana.

de cœlo nisi in quodam tempore, & nõ ultra: ita est etiam de uirtutibus imaginum. non enim influit aliqua uirtus de cœlo nisi in quodam tempore periodi, sicut diximus in fine perigeneos: & postea cassa & inutilis remanet imago frigida & mortua. Et hæc est caussa quare quædã imagines non operantur hoc tẽpore, quod fecerunt tempore antiquo. Hinc est quod distinguũtur in Astronomia diuersi anni imaginum cœli & planetarum, & quarundam stellarum dicũtur esse anni maiores, & medij, & minores, in quibus explicant sua caussata fortiora, uel minus fortia, uel media. Neque tamen signũ uel scriptura, uel uox hoc ex se facere possunt, sed uirtute corporum cœlestium hoc fit fauentium tali legislatori & eius stigmatibus. nam quemadmodum uidemus si quis portet signum summi Pontificis, uel Imperatoris, ei adhibetur reuerentia, et multa fiunt ex tali signo uel ex eorum uerbis: sic uerisimiliter signa et uerba talium legiferorum ad multa sunt ualde proficua ex uirtute corporum

Vires è cœlo quandiu durent.

Similia.

cœlesti

cœlestium. Nam ueluti nunc orationes factæ ualent ad multa, sic tẽpore illorũ deorum hymni dicti in eorum laudem proficiebãt tũc: proficiebãt aũt q̃niã tũc sidera illis fauebãt dijs, nunc uero nõ fauent, quoniã propitia sunt istis qui nũc sunt. fiet tamen regressus si tempus defi cit, & si non secũdum numerum, saltem secundum speciem. Vnde, & secũdum hunc modum possumus aliter dicere q̃ dixerimus in illa apparitione diui Cœ-
Aquilani. lestini in urbe Aquilana: uidelicet quod orationes Aquilanorum dispo suerunt aërem pro serenitate, quoniam tũc sunt sidera propitia isti legi & istis cerimonijs, quæ minimè conueniunt dijs illis, imò contraria. Vnde Galli, exempli gra tia, adulantur uerbis, moribus, & indumentis Gallorum: quibus cõtristantur Itali, & eos, si possunt, infestant. Quare, hymni & laudes in uno tempore conueniunt, quæ in alio maximè disconueniunt. Quod igitur ex aliquibus uerbis uel signis factisq́ in alicuius Dei existimati reuerentia aliquando prosint, aliquando uero non prosint, non ex toto est ex-

eſt extra rationem. ſecundum enim cō- muniter nūc opinātes hoc prouenit ex arte dæmonum uel angelorum: uerùm uerıſimilius uidētur hæc fieri ex corporum cœleſtium diſpoſitione, in uirtute tamen principali Dei & intelligentiarū mouentiū talia corpora cœleſtia. nullā enim, introducentes nouos Deos & dæmones, poſſunt de his effectibus uerıſimilem adducere rationē, quæ uerıſimilius adduci non poſsit de corporibus cœleſtibus. Vnde quod tanquam pro demonſtratiōe adducitur, uidelicet quod uerba & characteres non poſſunt diſponere materiam ut tales influxus recipiat à corporibus cœleſtibus, certè iſtud non uidetur ualere. Quæſo dicatur, unde eſt exēpli gratia hic Bononiæ quod tempore Bentiuolorum ſerræ ſignū honorabatur, reuerebatur, horrorem inducebat dum uideretur: nunc uero uilipēditur & conculcatur, cum tamen pictura illa ſit res nullius momenti & actionis? dices ratione Bentiuolorum quorū eſt ſignum accidit tanta diuerſitas: quoniam in ipſis eſt facta tam flebilis muta- *Bentiuolorū ſignum.*

T tio.

tio. pariter dicitur in propoſito: quod crux ipſa ex ſe nihil poteſt niſi quatenꝰ eſt ſignum Legiferi, quem tantũ curant nunc ſidera: & non ſolũ ipſum, ſed oĩa etiam conſequentia tantum extollunt: Vt contingit in principibus mundanis eorum ſeruis, equis, beſtijs, ſignis, & ſic de reliquis. parĩt dicendum eſt de hymnis & laudibus & uniuerſaliter cuiuſcũque talis generis. quod autem hæc & ſi non uere, tamen conſequenter ad dicta philoſophorum dicta ſint, ratione & ex hiſtorijs probatur. ratione quidem, quoniam ſecundum philoſophos, maxime ſecundum Platonem & Ariſtotelẽ mũdus eſt æternus, neq; infinita ſecundum ſpeciem eſſe poſſunt, neq; unquam fuerunt, neq; erunt unquam: quandoquidem de iſtis corruptibilibus, nihil ſecũdum indiuiduum poteſt perpetuari.

Infinita ſecũdum ſpeciem non ſunt.

Vnde ritus qui nũc ſunt, infinities fuerũt ſecundum ſpeciem, et infinities erũt, nihilq; eſt quod ſimile non fuerit, & cõſimile non erit: nihil erit quod non fuit, nihil fuit quod non erit. Quare, cum cõtinua & æterna ſit talis uiciſsitudo, habet

bet caussam æternam per se. in nullam autem aliam caussam reduci potest, nisi in corpora cœlestia, Deum, & intelligẽtias. ergo ista naturaliter sunt à corporibum cælestibus. huic autem consonat quod dicitur à Plutarcho in principio uitæ Sertorij, sic enim scribit: Non est fortasse mirandũ per infinitum tempus, alibi aliter fortuna influente, res humanas in eundem sæpius casum deferri. Siue enim quod subiacentium rerum multitudo terminata non est, abundantem & facilem habet fortuna ad similitudines ędendas materiam: siue quod ex quibusdam terminatis numeris series rerum connexa existit, necessariũ est ex illarũ discursu sæpe eadem euenire, & reliqua quæ sequuntur. Ad huius manifestationem præterea discurrenti per omnes historias & antiquas & recentes, apparebit quantum corpora cœlestia solicita sint de regibus, regnis, urbibus, & uniuersaliter de magnis mutationibus: de quibus non solum quando fiunt & ꝓxima sunt, dãt ipsa corpora cœlestia in cœlo, in quatuor elementis, in

Corpora cœlestia de nobis solicita.

plantis, in bestijs, & in hominib. diuersa prodigia & signa: uerũ & p multa antè tempora. à Capi nanq; usq; ad tempora Iulij Cæsaris defluxerunt ferè mille anni: cum tamen in sepulchro Capis reperta est tabula ænea significãs mortem & mortis modum Iulij Cæsaris. infinitaq; consimilia possem adducere, nisi historiam contexere uiderer. Vt autem talia perueniant ad finem, quem eis corpora cœlestia præstituerunt, uidemus non hæc ab hominibus esse operata, sed ab ipsis dijs. Videat aliquis quomodo Romulus ex pastore tam cito ad tantũ gloriæ culmen peruenerit. Quomodo Romá tam breuiter mundi caput facta fuerit: si quis enim modum uiderit, illud uidebit factum fuisse deorum procuratione, modò pro ipsis Romanis bellando, modò in somnis monendo, modò secũdum diuersas figuras apparẽdo, & per reliqua huiusmodi ingenia. Sic quoq; licet inspicere de alijs regnis. Videat quæso quid de Cyro in primo libro, quæ de Hierone in 23. quæ de Habide in 44. lib. Iustinus historicus scribit. Quare, cum magis

magis Deus & corpora cœlestia habeant procurare de legibus & religionib. quàm de ipsis Regibus & regnis: sunt enim diuturniores & longè nobiliores: quandoquidem & à regibus colãtur & instruantur. Quare huiusmodi legislatores, qui Dei filij meritò nũcupari possunt, procurantur ab ipsis corporib. cœlestibus. si nanq; aliquis ordinem considerabit uniuersi, & corporum cœlestiũ potentiam, ac Dei prouidentiam, ista nõ apparebunt extranea neq; extra naturæ ordinem, imò multum conuenientia eius ordini. Cõsideret aliquis rerum diuersitatem in uniuerso existentem: in mineris inueniet aliqua bona aliqua mala: idẽ in plantis, idẽ in bestijs, idem in hominibus: tempora uariari de bono in malũ: quare & de lege in legem, modò meliorem, modò deteriorem: hoc enim postulat uniuersi perfectio, & hæc fieri uicissitudinariè. Amplius, uideat aliquis Legem Moysi, legem gentilium, legem Mahumeti, in unaquaq; lege fieri miracula, qualia leguntur & memorãtur in lege Christi: hoc aũt uidetur con-

sonum: quoniam impossibile est tãtam fieri transmutationem sine magnis prodigijs & miraculis. non sunt autem miracula quia sint totaliter cõtra naturam & præter ordinem corporum cœlestiũ: sed pro tanto dicũtur miracula, quia insueta & rarissimè facta, & non secũdum communem naturæ cursum, sed in longissimis periodis. Sic itaq; secundum philosophos mihi uidetur dicẽdum in hac materia: Quæ an tenenda sint dicetur in subsequenti capite. Vnde per hoc patere potest fortasse responsio ad dubitationem: nam illa oracula debebant deficere quoniam & incœperant. Nam iuxta suppositiones: omne quod incipit, desinit: nõ autem desinere possunt, nisi dispositiones contrariæ conueniãt: ueluti non corrumpitur sanguis menstruus, nisi introducantur dispositiones facientes pro homine, quæ prioribus dispositionibus contrariãtur. quare, post illa oracula alius modus sequutus est illi contrarius. primus tamẽ motus non ex toto perijt, sed tantum ad tempus, licet ualde longum: ueluti si sanguis men

Miracula quæ sint.

struus

struus corrũpitur & generat̃ homo, nõ in ęternũ materia priuabitͣ sanguine mẽstruo & stabit sub forma humana, uerũ fiet per circulũ & uicissitudines, quãdo quidẽ tẽpus sit infinitũ: & infinita secundũ speciẽ esse no possunt. Quare, sic erit de istis ligibus, q̃d reiterabũtur secundũ speciẽ, sed nõ secundũ indiuiduũ. Vnde Aristoteles dixit, infinities esse renouatam philosophiã, & infinities fuerũt eędem opiniones secũdum speciẽ, non autem secundum indiuiduum. sic itaq; ut existimo hęc est mens philosophorum, quanquam falsa & erronea. Hęc autem intelligantur, ubi supponatur hos effectus esse ueros & non fictos neq; fabellas. Si namq; teneamus non esse diuinationes neq; Dei prouidentiam, ut mihi uidetur Cicero tenere in lib. secũdo de diuinatione: & Deum nullum esse, ut mihi uidetur eundẽ assentire in libro de natura Deorum, tunc habemus dicere hęc omnia esse figmenta, deceptiones, uel casus: & sic faciliter soluũtur difficultates. Verũ homo iste in dicto libro de Diuinatiõe mihi uidetͣ negare dęmões,

Secundũ speciem omnia reiterari.

Philosophorũ opinio improbata.

Cicero atheos.

& in libro de natura Deorum negare Deos esse. Quare non immerito mihi uidetur Augustinus in cap.9. lib.5. de ciuitate Dei de ipso dixisse: Cicero dũ cõtendit homines facere liberos, fecit sacrilegos. puto autem, bona uenia dixerim, Ciceroni contigisse, quoniã quãquam fuit clarissimus orator, minimè tamen fuit philosophus. Ad nonam autem & ultimam dubitationem, in qua dicebatur, nos magis historiam conscripsisse, quàm philosophiam docuisse, dicimus, Quod cum philosophi sit caussam naturalium effectuũ reddere: hoc fieri non potest ignorato quia est: ut primo posteriorum 2. scribitur. tales autem effectus rarissimi sunt: ideo fuit necessariũ eos declarare. nulla autem ars melius & accommodatius hoc facere potest ipsa historia. hinc est quod historia usi sum9: & quamuis multa modernorum occurrerent ad hoc negocium pertinentia, tamen ut maior fides adhibeatur, non adducere curaui nisi grauissimos & approbatos historiæ scriptores. Quod uerò adducebatur de poëtis, hoc magis factum

Ad nonam

Philosophi munus.

Author cur historijs sit usus.

ctum est ad firmandum, & animos demulcendum, quàm quod necessitas exposceret: quare, &c.

Caput 13. in quo ponitur quid determinatè sentimus, ponendo multa per modum conclusionum.

QVoniam secundum prędicta utrique parti fauere uidemur, ne inspecturi has nostras qualescunque lucubrationes, nos in hac materia indeterminatos existiment, ideo hoc ultimo capite quædã per modum conclusionũ apponere uolui, per quæ, quid determinate in hac materia sentiamus, apertè intelligi possit. Supposito igitur hos effectus ueros esse, ueluti sæpius diximus: quoniam aliqua quæ referuntur multotiens esse falsa reperiuntur: uerũ inuenta esse ad surripiendum pecunias, uel ut in honore habeantˇ, uel propter aliquod scelus: aliqui existimarunt hæc omnia quæ referuntur deceptiones & fraudes esse, quod minimè arbitramur, ueluti superius diximus: nam neque omnia talia

Prima conclusio. ſunt falſa. hoc itaq; ſuppoſito, ſit iſta penes nos prima concluſio. Qui ad mentem Ariſtotelis aliquas ſubſtantias immateriales præter intelligentias mouentes orbes ponunt, minimè Ariſtotelici dicendi ſunt, imò prorſus ab eius dogmate alieni habeantur. Concluſio manifeſta eſt, primo ex eius ſententia in 12. Metaphyſicæ, in qua apertiſsimè illud ponitur. Secũdò ratione firmatur, quoniam tales ſubſtantiæ cũ ſint perpetuæ & intelligentes, animalia corporea non ſunt ſenſum habẽtia, ut ipſe Ariſtoteles in fine tertij de Anima contendit oſtendere. oportet igitur ſecũdum ipſum de uirtutibus animę tantum habere intellectum & deſiderium: ſunt igitur penitus abſtractæ & immobiles. quęritur igitur, an tales ponantur ex aliquo apparẽte quod ſaluari non poſsit abſq; eſſe eorum, aut ſine aliqua ratione ponantur? ſecundum nedum alienum eſt ab omni phyſica grauitate, uerum ab unoquoq; qui uanus & uacuus haberi nõ uult. oportet igitur confugium habere ad primũ: Verũ pro corporibus cœleſtibus &

Angelos uel dæmones ſecundum Ariſtotelẽ nõ eſſe.

generat-

generationibus & corruptionibus huius inferioris mundi ponendi non sunt: quandoquidem Deus & intelligentiæ ad hæc sufficiant, naturaq; nihil ociose operetur. erit igitur necessarium ponere pro talibus effectibus commemoratis, utpote pro oraculis saluādis, pro dæmoniacis, & reliquis superius positis, ueluti communiter dicitur. Verũ his cõcessis, penes Arist. tales substātiæ introducendæ non sunt: quoniam uel ista fiunt ab intelligentijs mediantibus corporibus cœlestibus, uel imediate ab Angelis & dæmonibus non primũ ut notum est, sic enim uocem suam ignorarent, neque secũdum. primum quoniā instrumentum immaterialium immediatũ, nõ potest esse aliquid corruptibile. Si nanq; esse potest, uana essent corpora cœlestia, neq; omnem motũ generabiliũ & corruptibiliũ oporteret reducere in motum æternum, qui est motus cœli, ut de se notum est: huic aũt omnis Aristotelica doctrina reclamat, ut sciũt etiā parũ in ea exercitati. Secũdò, & est ferè idẽ, est quoniā si angelus uel dæmõ

imme

immediatè moueret aliquod corpus generabile & corruptibile, hoc fieri non posset absq; sui multiplici mutatione: nam quod nunc moueret & prius non mouisset, cum talis motus per positionem non dependeat à corpore cœlesti, pro cuius mutatione reddatur causa nouitatis mot9, oportet ipsum mutari: quoniam non est nouitas in effectu absq; nouitate in causa. Amplius, quoniam mouens contangit motum: si dæmon mouet corpus ab oriente in occidētem, dæmon simul erit cum tali corpore moto: cunq; secundum totum tale corpus sit continuè in alio loco (non enim ad modum motus cœli mouetur, quod nō mutat locum secundū subiectum) ideo dæmon mutaretur secundum locum. hoc autem remotissimum est ab Aristotele: talis em̄ mutatio fieri nō potest nisi in re corporali: ergo tales substantię secundum Aristotelem introducendæ non sunt. Secunda conclusio est hæc: Propter effectus quos communiter homines attribuūt dęmonibus imò & bonis angelis, non interueniente Deo se-

Secunda conclusio.

cundum

cundum modum ſpecialem & proprium, ſed tantum ſecundum modum generalem, dimiſſo etiam Ariſt. efficaciter probari non poteſt tales ſubſtantias immateriales eſſe. Concluſio multipliciter probatur, primò quoniam quę ſic fiunt ab angelis uel dæmonibus, aut fiunt alterando, aut localiter mouendo, aut ſecundum utrunque modum. Verum nihil hōrum cogit: non quidem alterando, nā ut communiter ponitur, & eſt ſententia Auguſt. in 3. de Trinitate, immateriales ſubſtantiæ, Deo excepto, immediatè alterare non poſſunt, ſed tantum corpora & entia naturalia alterant. Pro ipſa igitur alteratione ſufficiũt corpora inferiora unà cum corporibus cœleſtib.: quod ſi dicatur, requirũtur pro applicatione. uerùm neque iſtud cogit, quoniam cœli, ueluti uidentur omnia naturalia, tranſmutant & applicant actiua paſsiuis, ut patet conſiderandi opera naturæ: cœli ipſi elementa inuicem tranſmutant: nā elementa ducũt ad omnium miſtorum generationem, in tantum quod in aqua quæ eſt frigida generāt ſtellam piſcem, qui

Elementa unde transmutētur.

Piſcis ſtella.

qui adeò est calidus, ut omne quod ab eo contãgitur, uratur. in terra generant aquam, in centro multa mineralia: saltẽ in uisceribus terræ ista generantur, quæ omnia elementa exigunt, cum sint mixta perfecta. ex sphæra ignis detrudunt in profundum aquarum ignem: neq; dici potest cœlos non ordinatè mouere: aut confuse & inconsultè, quoniam uidemus à perfectissimo animali & perfectissima plãta, & mixto inanimato perfectissimo usq; ad imperfectissimũ, uel imperfectissimam plantam & imperfectissimum mixtum naturam nõ deficere, nisi casu & in paucioribus. quomodo ergo natura inordinatè & inconsultè procedit, quandoquidem diuulgatissimum sit apud omnes naturam agere directam à Deo & intelligentijs omnia hæc humana regulantibus? Præterea uidemus bestias tot artificia construere, ut intellectum habere credantur. adeoque aliquę tam ingeniosè operantur, ut nullum humanum ingenium talia posset facere, ut ex animalium patet historijs. adde hominis ingeniũ quo homo quasi

quasi Deum imitatur. In uanum igitur propter talia oportet dęmones introducere. Secundo quoniam uidetur ualde derisibile quod corpora cœlestia cũ suis intelligentijs uniuersum gubernent & conseruent, tantam rerum molem moueant, tot homines, tot diuersa animalia, tot plantas, tot metalla: tot lapides generent & transmutent: tam futiles autem & inanes effectus facere non possint, cum rarissimi sint, nulliusqúe ferè momẽti: imò nihil sunt in comparatiõe ad ipsum uniuersum: & pro his quasi nullius ponderis reb9 oporteat nouos inducere deos & noua figmenta. Sic itaque introducens dæmones, uideat subuersiones tot regnorum, tot subleuationes imperiorum ex infinitis præcipitijs, diluuia, incendia: et quum tot mirabilia respiciat in uniuerso, quæ fieri à corporibus cœlestib. nemo sanę mẽtis unq̃ negabit, & ipse nõ dicat hoc fieri posse ab ipsis cœlis: certè hoc insaniã uidetur arguere & nullam perspicaciam. Tertiò firmatur conclusio à signo euidenti, quoniam isti effectus fuerũt noti etiam

Aristoteli ut supra ostendim9, & Theophrastro, Eudemo, Alexādro, uiris quorum sapientia est manifestissima: & ipsi hoc ascripserunt corporibus cœlestib9, ut diuus Thomas in quęstione de Miraculis, & de Dæmonibus, ac de Angelis, & in plerisq; alijs locis affirmat. ergo cū nullus naturaliter in quātum scimus sit in doctrina conferendus Aristoteli & uiris citatis, magnam fidem facit, quod huiusmodi effectus non conuincunt efficaciter dari tales dæmones uel angelos: quod & signo persuadetur: quoniā Gentiles uidentes Apostolos & Christianos reliquos multa miracula facere, neq; hoc Dijs neq; dæmonibus ascribebatur, uerùm existimabant hæc maleficijs & ueneficijs ab eis fieri, ut patet per Suetonium in uita Neronis. Talia autē maleficia & ueneficia credebant fieri uirtute herbarum, lapidū, partibus animalium, & reliquis huiusmodi generis illusionibus, & præstigiationibus. quo fit, ut probabiliter dici possit, talia esse per angelos facta, non efficaciter probare Angelos esse. mirum est enim quod tot uiri

Gentiliū opinio de dijs, uel dæmonibus.

uiri clarissimi non uidissent horũ necessitatem. Amplius, Iustinus in 36. lib. Ioseph Israëlis filium magicas artes percepisse, easq; ad Mosẽ & ad reliquos peruenisse scribit: idemq; Plinius in 30. lib. cap. 1. naturalis historiæ affirmat. quare, ipsi Gentiles existimabant hoc ex scientia magicæ fieri. Chrysostomus quoq; in expositione 17. capitis Matthei, dicit, medicos non arbitrari immundos spiritus esse, sed ex humoribꝰ corporis tales passiones procedere: quibus contradicit Euangelica doctrina. imò ego suspicor neq; Platonem hos uoluisse. quod si in plerisq; locis uideatur eos ponere, facit hoc propter uulgares instruẽdos, qui dæmones & intelligẽtias, tales quales homines imaginantur esse, & quoniam unus homo in pluribus locis simul esse non potest, & operatur in loco in quo ipse continetur, credunt dęmones, angelos & intelligentias à loco contineri. Quare, Plato hoc intelligens, uulgũque instruẽs, per talia corporalia instruxit: imò apud leges Deus mittit angelos in formam corporalem, quoniam ut

Platonis de dæmonibus opinio incerta

V etiam

etiam dicit diuus Dionysius, aliter humanus intellectus instrui non potest nisi per hæc uelamina. Verùm quanquam inter Peripateticos & leges sit conuenientia in hoc, ut scilicet hæc fiant à substātijs immaterialibus, distant tamen: quoniam Peripatetici ponūt hæc fieri ab intelligentijs mouentibus corpora cœlestia, & mediantibus ipsis corporib. cœlestibus, leges uerò ponunt hæc fieri ab angelis uel dæmonibus immediate & sine corporibus cœlestibus & mirū est, non dico de uulgaribus, sed de his qui philosophiam profitentur, cum tales angeli uel dæmones non sint formæ taliū corporum motorū, cur magis affirment de uno quàm de altero? quid enim potest facere dæmon uel angelus alterando uel localiter mouendo talia corpora generabilia, quod intelligentiæ mediantibus corporibus cœlestibus facere nō possint, cum uniuersum ab ipsis gubernari conspiciamus? Nihil profecto, datis huiusmodi dæmonibus uideo in eis esse pro tam mirabilibus, quod & lōgē magis non percipiatur in corporib. cœlestib.

Peripateticorum & Christianorū conuenientia.

lestib. nisi quis fingat, quod pro saluandis talibus effectib. oporteat motorē cō tangere motū immediate, & ipsum motorem transmutari à nostris precibus utpote ab orationibus uel signis, non eñ uidetur quod diu9 Cœlestin. Aquilanis apparuerit, nisi ibi fuerit anima Cœlestini uel bon9 angelus talē formans uisionem. neq; ibi tūc fuit angelus nisi q̄, niam tūc audiuit eorum preces, & uidit corda eorum, hoc autem secundum Peripateticos dici non potest, ut de se notū est. Quare, tales spiritus necessariū esse dare, ꝑfectò nullū istorū uidet nedū cogere, uerū neq; rationabiliter inuētum, in uisis enim in somno ꝑ quietē, quę nō est dubiū fieri realiter & per corpora cœlestia, quandoquidē Astrologi ꝑ peritiā Astrorū hęc interpretantur, & sciunt de his prædicere, et somnia non uerificātur nisi in certis signis & sitib9, dico, inquā non est uerum, quod mouens mentes, sic per quietem uaticinantes, immediatè ipsas contangat, sed sufficit eos contā gere per uirtutem impressam in aëre à corporibus cœlestibus: neque tamē cor

pora cœlestia uel eorum formæ aliquo modo sunt motæ ab ipsis sic somniantibus: sed tunc fit talis motus, quoniam tunc actiua et passiua fuerunt conuenienter disposita, & non antè: neq; requiritur coniũctio propria hoc tempore, sed tantum uniuersalis, determinata tamen pro hic & nunc, ueluti satis abundè diximus suprà. Quod enim bos uel statua ediderit uocem humanam, non est quod diabolus fuerit ueraciter eius forma, sed quoniam talem uirtutem immisit in bouem uel in statuam. Cur igitur & illæ diuinæ substantiæ cum illis diuinis corporibus non possunt tales uirtutes immittere, siue talis uirtus sit qualitas, siue tantum motus localis, siue utrunq;? imò ipsos sequitur, si est qualitas non potest immediatè fieri uel à dæmone uel ab angelo, sed oportet alia fingere. Quare, ne dum uerisimilius est hæc fieri à corporibus cœlestibus, sed etiam multò expeditius. oportet enim secundũ introducentes dæmones, si tales operationes fiunt per qualitatem, fingere aliqua corpora alterantia quæ non sentiũtur: quod nõ minus

minus est mirandum, quàm quod hæc sic fiant à corporibus cœlestibus. Scias tamen, quod si admittatur dæmonum definitio data ab Apuleio Platonico, de qua August. 16. capite 8. de ciuitate Dei loquitur, uidelicet dæmones esse genere animalia, animo passiua, mente rationabilia, corpora aërea, tempore æterna, longè melius hæc saluari possunt, quã si ponantur simpliciter immaterialia: nam & localiter mouerẽtur, & à sensibus paterentur, & familiaritatẽ nobiscum habere possent, optimeq; omnia saluarentur quæ aduersus eos adducũtur, & fortassis impossibile esset uel saltem difficile hoc impugnare. Verùm hoc Aristoteles impugnat, ut 3. de Anima habetur: et leges, maximè Christi lex, non concederet hoc: quoniã Lucifer ante casum, aut erat perfectissima creaturarũ, aut inter perfectissimas, & certum est intelligentias non esse tales, quales Apuleius definit. Verùm positio Apulei in se per nostra argumẽta non improbatur: sed quoniam secundum ipsum, dæmon non tãtum est motor, uerũ & forma corporis,

Dæmõ quid secundum Apuleium.

quoniam est animal corporeum, maiora fortasſis ei aduerſant, utpote, quod cum ſit animal aëreum, tempore ſit æternum, & elemẽtum ſit materia animæ & quod ſenſum habeat: quæ ab Ariſtotele deſtruuntur. Tertia cõcluſio ſit hęc, ſi in hoc mũdo inferiori aliquis eſt affectus, qui de neceſsitate ſine cauſis ſecũdis fiat à Deo, hunc affectũ Peripatetici ſaluare non poſſunt: hocq; oſtendit doctrinam Peripateticam non eſſe ueram sed deficientem. cõcluſio manifeſta eſt, quoniam exiſtimauit Ariſtoteles ſi Deus de nouo immediate ageret, cum mutatio, ſiue nouitas in effectu inferat nouitatem in cauſa, cũ nulla alia cauſa huiuſmodi effectus ponat, niſi Deus: tunc in Deo caderet mutatio, & eſſet in potẽtia, & ſic nõ eſſet actus puriſsimus, quare neq; eſſet Deus. tota deductio eſt manifeſta ſecundum Peripateticos, licet aliter ſecundum uarietatem: ex qua cõcluſione infertur apud Ariſtotelis principia, non poſſe ſuſtineri animam eſſe immortalem & multiplicatam, quoniam ſic à Deo de nouo crearetur: aſt creatio nulli

Tertia cõcluſio.

Peripateticorũ doctrinã eſſe mancam

nulli creaturę eſt cõmunicabilis, quia à Deo nulla ſecunda cauſa concurrente fieret, & ſic, ut dictum eſt, apud Ariſtotelem Deus mutaretur, quod falſum eſt, neq; proficit quod ab aliquibꝰ dicitur, ſcilicet quod concurrunt cauſæ ſecundæ ut infundatur corpori: quoniam ſi animam ſine cauſis ſecundis facere poſſit, quanto magis corpus ſine ſecundis cauſis facere poſſet? Amplius, quoniã anima non depẽdet à corpore ſic quod non poſſit eſſe ſine corpore, ut patet poſt ſeparationem: ueruntamen dependet eſſentialiter à corpore per habitudinem: modo faciendo animam ſine corpore, nihil aufert ab eius eſſentia. Præterea cum anima ſit per ſe exiſtens, & ſit id quo homo eſt homo, prius natura eſt quam corpus informet: nam eſt quando corpus eſt, & habet eſſe non ſecundum actum dependens à corpore, cum ſecundum naturam actu non depẽdeat à corpore, quia natura prius exiſtit quã corpus exiſtat: ſed prius, nõ depẽdet à ſuo poſteriori, ergo in creatione anima non dependet à corpore, & per

Anima nũ dependeat à corpore.

consequens à causis secũdis. Vnde supposito, quod ex ordine uniuersi Deus actu non infundat animã in corpus nisi auxilio causarum secundarum, creatio tamen animæ non dependet à causis secundis: quandoquidem prius secũdum naturam est anima in se, quam sit in corpore. nam si non prius esset in se quàm in corpore, non posset esse naturaliter sine corpore. Concedimus tamen secundum hanc phantasiam, nunquam absolui à corpore, habitudine: quare, essentialiter ut sic dependet à corpore. uerũ de his diffusius in tractatibus nostris de anima diximus. Quarta conclusio; aliqua in isto mundo inferiora facta sunt, quæ nullo modo secundum Aristotelis principia saluari possunt, imò apertissimè eius dogmatibus sunt repugnantia. Conclusio probatur, nam Dionysius Areopagita in Epistola ad Polycarpum Episcopum sic scribit: Sol & Luna per summam uim statu omnino mirabili, unà cum cœlo ut essent prorsus imobiles, ipsius imperio paruerunt, atq; ad diei totius mensuram in eisdem signis

Anima nõ depẽdet à causis secundis.

Quarta conclusio.

Aristotelis principijs quæ repugnent.

omnia

omnia constiterūt. Erit autem profecto maius atq; mirabilius, si alia atq; etiam præstantiora quæ cōtinent, ita fieri, quę uere continentur, nō simul acta memorentur. Et hoc miraculum scribitur Iosue 10. cap. & ibidem idem Dionysius 1. Regū 20.
subiungit: Et cum item alia quędam dies perpetuo lumine triplo fermè quàm solet maior effecta est, & cœlū intra uiginti horas, quem iam exigerat cursum retrogrediens repetit, dignissimoq; miraculo contrarijs orbitis tanta mora tēporis remeat Sol, miro atq; insolito cursu motum illum annuum uaria temporum dimensione constantē, intra decem horarum spatium contrahit, ipsumque totum rursus intra decem alias, nouam quandam tenēs semitam, conficit & paucis interpositis, dicit: Quid de illo qui tempore crucis dominicæ factus est Solis defectu, dicturus es? Eramus tunc ambo apud Heliopolim, amboq; simul incidētem mirabiliter Soli Lunæ globum notabamus, non enim eiuscè coniunctionis tunc aderat tēpus. ipsamque rursus ac hora nona ad uesperā ad

ſolis diametrum ſupra naturæ uires reſtitutam. In memoriam autem illius reuoca & aliud quiddam. Nempe enim ut ipſe non ignoras, eam lunæ incidentiam ab oriente cœpiſſe, & uſq; ad ſolaris corporis finem perueniſſe, ac tum demum reſiliſſe notauimus. Neq; uero eadem ex parte ut aſſolet, & incidentia illa & repugnantia facta eſt, ſed ex aduerſo diametri. Hæc ſunt quæ tunc temporis contigere naturam profecto ſuperantia, ac ſoli Chriſto poſsibilia, qui author eſt omnium, facitq; magna & ſtupenda, quorum non eſt numerus. hoc habetur Marci 15. & Lucæ 23. Verũ ipſe Dionyſius & Apollophanes Sophiſta affirmant ſe uidiſſe, & Iacobus Faber in Scholio illius epiſtolæ dicit Phelegonẽ gentilem & Aphricanum hoc in ſuis hiſtorijs commemoraſſe. duo autem prima Dionyſius dicit in eadem epiſtola ſic: Ac iſtud quidem Perſarum ſacerdotum monumentis reſeruata hiſtoria cõtines: Magiq; nunc uſque ad triplicis mitri, id eſt, Solis memoriam celebrant, multaq; alia miracula in eadem epiſtola

Diony-

Dionysius commemorat, quæ tantum diuina uirtute perfici possunt. ideo illa omitto hic inscribere, ne longior fiam: & unusquisque ab eodem Dionysio legere potest. Verũ hæc tantum connumeraui, quoniam ista toti uniuerso nota fuerunt. quandoquidem rem totam continent, & nullam patiũtur responsionem apud Aristotelem: quandoquidem cœlum secundum ipsum non potest quiescere, neque intelligentia intendere uel remittere motum suũ, ut 8. Physicorum, & 2. de Cœlo planè habetur. Quinta cõclusio. Talia miracula quæ sunt præter ordinem naturæ creatæ, & à solo Deo fieri possunt, & fiunt aliquando, ueraciter demonstrant insufficientiam doctrinæ Aristotelis & cæterorum philosophorum, ipsamque ueritatem & firmitatẽ religionis Christianæ apertè declarant: solaque hæc uerè & efficaciter hoc facere possunt. Prima conclusionis pars patet: Nã Aristoteles dicit corpora cœlestia nõ posse suum solitũ iter uariare, sic quod neque sistere, neque uelocius neque tardius moueri. in effectu uisum est op-

Quinta cõclusio. Miracula uera Aristotelem cõfundunt & Christianã fidem stabiliunt.

est oppositum, ergo dogma Aristotelis est falsum. & similiter dicatur de reliqs, in quibus effectus demõstrat oppositũ eorum quæ dicuntur ab Aristotele. Secunda pars, etiam patet, nam talia facta sunt in testimonium Christi, siue facta sint in ueteri siue in nouo Testamento: Verùm cum per solum Deum hæc fieri possint, ut supponimus, Deus autẽ non possit testari pro falsitate, quoniam ipse ueritas est, ut Ioannis decimo quarto dicitur: & Plato in 2. de Republica: Si Deus est, non mentitur: & si mentitur, Deus non est. Amplius mendacium est defectus: ubi defectus, ibi potẽtia, ubi potentia, non est actus purissimus: Deus autẽ est actus purissimus, in Deo ergo non potest esse falsum testimonium: ergo Christi doctrina uerissima est: quod fuit secunda pars. probatur & tertia, scilicet, quod & sola talia probant: quoniam quòd est commune litigantibus, nõ est pro aliquo magis quàm pro alio. cũ itaq; lex Christi & doctrina Aristotelis cõueniant in naturalibus, naturalia nõ probassent Christum esse uerũ Deum: Vnde

Deus mentiri non potest.

Vnde si Christus uoluisset probare se esse filium Dei, quoniam sufferebat iniurias, non fuisset signum sufficiens: quia & multi alij tales reperiuntur: sed quod ex quinque panibus & duobus piscibus, pauerit quinque hominũ millia, & adhuc superfuerint cophini duodecim: hæc euidenter demonstrant ipsum esse dominum. quare, dixit: Opera quæ ego facio, nemo potest facere: uolens ostendere se esse filium Dei. Item quod opera quæ fiunt uirtute dæmonum, non erant sufficiẽtia ad ostendendum dæmones, quandoquidem & talia etiam per naturam fieri possunt, satis probabiliter persuadetur: quoniam Dionysius, cuius doctrina post Testamentum uetus & nouum secundum sacros doctores primũ locum obtinet, qui fuit maximus Aristotelicus, ut de eo refert Thomas in 1. quæst. 14. distinct. 2. Sententiarum semper insequutus est Aristotelem ante miraculum factum in Christi passione de eclipsi, ut ipse memorat: & ipsi ualde nota erant ista experimenta: quę tamen non mouerunt eum. Nam exercitato in

philo-

philoſophia, faciliter patere poteſt iſta non eſſe præter curſum & poſſe naturæ, quanquam rarò fiant. uerũ tanta eclipſi uiſa, ſtatim mutauit ſententiam: Vnde ſtat noſtra 5. concluſio. Sexta concluſio eſt hæc: Quicquid affirmatũ eſt per ſcripturam canonicam, & uniuerſaliter decretum eſt per ſanctam eccleſiam catholicam, illud totum firmum, ratum, ineuitabile, inconcuſsibile, & prorſus ſine aliqua dubitatione tenendũ eſt: quicquid uerò damnauerit, à nobis reijciendũ eſt. Concluſio patet: Nam ex principijs ueris non poſſunt ſequi falſa, cum ex ueris nil niſi uerũ ſequatur. Cum autem fundamentum catholicæ Dei eccleſiæ ſit Chriſtus qui eſt pura ueritas, & dixerit Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus fidelibus, uobiſcum ero uſq; ad conſummationem ſeculi, & non permittat eccleſiã ſanctam errare in eſſentialibus, ideò cõcluſio uera. ex qua infertur Septima cõcluſio, ſcilicet, quod cum eccleſia dæmones & angelos eſſe determinet, & talia quæ dicta ſunt aliquando operari, ſine aliquo dubio uel ſcrupulo hoc firmiſsime tenẽ-

Sexta cõcluſio.

Quæ dogmata tenenda ſint.

Septima concluſio.

Dæmones et angelos eſſe concedit author.

me tenendum est. Et quamuis talia per naturam fieri posſint, & de facto fiant absq; eorũ præsidio, tamen si quod per ecclesiam determinatum est esse factũ per dæmones, uel per angelos, uel per naturam, sicuti ipsa ecclesia præcise determinat, tenendum sic est. quandoquidem regulatur à syncero uerbo Dei & spiritu sancto, in quo & à quo & p quẽ nulla potest esse falsitas. si autẽ ratio humana, uel authoritas aliqua, siue sit Aristotelis siue Platonis, seu cuiuscunq; alterius est in oppositum, ea nõ est admittenda, quoniã ab homine procedit, qui ut in pluribus est in errore, et in hoc caliginoso & umbratili mundo uerum discernere non potest. Vnde ait diuus Augustinus 31. cap. 10. libri de ciuitate Dei, diuinæ authoritati, humana cedat fragilitas. Scimus enim uere Christum fuisse uerum Deũ: & uere & certiſsime scim9 ab ipso nõ posse procedere mendaciũ: neq; in hoc captiuam9 mentes nostras, uel saltem Apostoli & illi qui uiderunt. in reliquis uerò quę à Christo & eius ecclesia dicũtur & determinantur, si nobis

Rationẽ uel authoritatem humanã nihil cõtra fidẽ & eius dogmata unquam ualere.

Christianæ fidei certitudo.

appare-

appareant impossibilia, benè oportet mentem captiuare. Quare, dixit Saluator Ioannis 15. Si non uenissem & locutus eis fuissem, peccatum nō haberent: nunc aūt nō excusationem habēt de peccato suo. Cū itaq; illum fuisse uerè Deū sciamus, eius preceptis parere debem9. Nam secūdum Augustinum 32. libri 16. de ciuitate Dei, Diuino intonante oraculo, non est disputandum, sed parendum sine mora, eius dictis sine inquisitione uel interrogatione adherere debemus: quoniam, ut inquit Plato in Timæo impossibile est deorum filijs non credere, quanquam incredibilia dicere uideantur. quanto magis uerbo quod est ipsa ueritas? Aristotelem autem & Platonem scimus fuisse homines mortales, ignorantes, & peccatores, ueluti ipsi de seipsis dicunt. Quare, fatuum est in omnibus fidem eis adhibere, & præcipuè in his in quibus Christianę religioni aduersantur. Et quamuis eorum rationes aduersus religionem uideātur nobis apparentes, & fortassis nescimus perfectam earum solutionem, unica solutio

Christi præceptis parendum sine disputatione.

Arist. & Plato ignorātes.

Ideo Hieron. philosophos uocat hæreticorū patriarchas.

Tom. 3. fol. 123.

lutio est, quoniam fidei aduersatur, ergo quod dicitur ab eis falsum est. Impossibile namque est Deum mentiri, neque præstigiari. Dicitur tamen ad illas primas rationes, & primitus ad primam, Deum & intelligentias siue bonas siue malas singularia cognoscere. Cunque quærebatur de modo, quanquam diuersi sunt modi dicendi: mihi tamen ille ultimus uidetur probabilior, scilicet quod cognitionem singularium accipiunt à sensibilibus, ueluti & nos facimus. rationes autem quæ fiebant aduersus hunc modum, procedunt secundum principia Aristotelis supponentis duo falsa: unum, quod Deus non possit agere præter communem ordinem naturæ, & absque corporibus cœlestibus: hoc autem monstratum est esse falsum per quartam conclusionem. Alterum etiam falsum supponebat, scilicet, quod intelligentiæ non sunt mutabiles, & quod nihil de nouo intelligant, quod solius Dei

Vnica solutio aduersantiũ nostræ religioni.

Ad primam rationem cõtra fidem, respõsio.

Arist. falsa supposita.

Intelligentiæ.

est proprium, cum in eo nullo modo sit potentia Cum autem omnia præter Deum quoquo modo potentia habeant, sunt mutabilia, & aliquid de nouo recipientia: licet cum sint abstracta à materia, non sunt corruptibilia. Veluti etiam corpora cœlestia sunt æterna, & tamen subijciuntur motui & nouitati. quare nouitatem suscipiunt, neque, ut existimo, omnia singularia intelligunt, ueluti neque nos intelligimus: neque uniuersaliter singulare quod unus intelligit, alter intelligit. Vnde, quia fundabatur illa ratio super immutabilitatem intelligentiarum, & hoc sit fallum, ideo tota ratio perit. Ad secundam dicitur, quod fortaſsis cum illæ res naturales, & si sunt sensibiles, tamen ex eorum paruitate nos latent, uel dæmones præstigiant sensus nostros. Et quamuis non sit impoſsibile aliquem hominem sic operari, ut angeli & dæmones in aliquo casu operantur, uerisimilius tamen est ta-

Ad secundam.

est talia operari per angelos & dæmones. Primò quoniam sic determinat Ecclesia. Secundò quod sint sapientiores & magis callidi. Tertiò, quoniam sint uirtuosiores, quare, in tempore imperceptibili mouentur de oriente in occidentem. Nam si uenti & flatus sunt tam ueloces, quæ sunt corpora, quanto magis isti spiritus quibus non est resistentia, uel si est, quasi nulla? Vnde uerisimiliter uidetur, per homines talia non posse operari. neque obstat quod cum non sint corpora, non possint moueri: quoniam motus iste est alterius generis à motu posito à philosophis: de quo theologi abundè determinant. Quod uero tertio & ultimo adducebatur, quoniam sine eis possumus saluare apparentias: dictum est quod non omnes apparentię per dicta à philosophis saluari possunt, ut per conclusionem quartam ostensum est. dicitur & secundò, quòd quamuis aliqualiter possunt

Angelorum & dæmonum uis.

Angelorum motus.

Ad tertiam.

saluari, non tamen accommodatè, ut uisum est in solutione secundæ rationis immediatè ante hanc. Tertiò dicitur, quod cum ecclesia ex scripturis sacris ponat tales spiritus, sine apertissimo inconuenienti non possumus eos negare: dicimusque ulterius falsissimum esse quod assumebatur, tales, scilicet spiritus tantum esse propter huiusmodi experimenta siue effectus. imò habent causas aliquas, & officia longè præstantiora, quæ philosophis non fuerunt cognita, imò abscondita: sed sunt aperta in Christum credentibus, & pientissimis uoluntatibus, quales fuerunt prophetæ, Apostoli, & sancti uiri. Quare, nihil est quod adducebatur. Si quod autem superest, ad quod responsum non sit, ut existimo, per ea quæ dicta sunt, responsio patere potest. & hæc de capite 13. & ultimo.

Angelorum et dæmonum officia sunt philosophis abscondita.

PER-

PERORATIO.

HAbes itaque compater charissime, quæ, ut mea fert opinio, Peripatetici ad ea quæ quæsiuisti, dicere uerisimiliter haberent. habes & quæ Veritati & Christianæ religioni consona sunt. Quantum autem religionem attinet, si quid in his dictis nostris offendetur, quod sanctæ Ecclesiæ catholicæ aduersetur, uel ei minus placeat, illud totum reuoco, & humiliter eius correctioni me subijcio. In his uerò quæ ad disciplinam Peripateticam pertinẽt, illud quod Aristoteles in ultimo capite Topicorum sexti de Conuentionibus refert, obseruari cupio: donec melior ista appareat: quia meliori apparente, prior pareat. Sic quoque ego seruandum puto, ut nostræ responsiones tam diu teneant, donec meliores reperiantur. Ego enim in

Ecclesiæ iudicio se subijcit.

Operis difficultas. hac materia uerius nihil quàm aliquid ab alijs accepi. difficile est autem inuenire & perficere. quare, sat sit inuenisse, si non perfecerim Nam scientiæ per additamenta fiunt. Et nisi Phrynis fuisset, ne Timotheus quidem, ut scribitur secundo Metaphysices. *Deo gratias agit.* De omnibus autem infinitæ sint gratiæ ei qui sine omnibus esse potest: nihil autem sine eo neque esse neque imaginari potest: à quo omnia, & non ipse ab aliquo: in quem omnia ordinantur: & ipse in nihil ordinatur: est enim alpha & omega, principium, scilicet & finis: sed ante principium nihil est: post finem non est finis, qui est Deus benedictus in secula seculorum.

Pe.fe.

PErfecta est itaque hæc nostra lucubratio, quæ de Incantationibus nominari potest, per me Petrum filium Ioannis Nicolai Pomponatij Mantuani, in felicissimo Gymnasio Bononiensi, in capella sancti Barbatiani, die 16. Augusti. M.D.XX. anno octauo Pontificatus Leonis X.

FINIS.

PETRI POMPONATII MANTVANI, DE NATVRALIVM EFFECTVVM Cauſis, ſiue de Incantationibus

FINIS.

PETRVS POMPONATIVS DE FATO, LIBERO ARBItrio, & de Prædestinatione.

NOn defuturos esse scio qui me de Fato, de Libero arbitrio, & de Prędestinatione scribētem superfluū perambitiosumq́ꝫ censeant. Nam quid in tam examinatis quæstionibus dignum adduci potest scriptione, quod acutissime, grauiter, & copiose à maioribus nostris prius scriptū non sit? Quare si ea quæ à priscis subtiliter inuenta sunt, etiam commemorabo, meritò cornicula pauonis amictū induta, & dicar, & habebor. Si autem mea recensebo, (quādoquidem nisi futilia, & inania dicere possim) ab omnibus spernar, & irridebor. Verum iis uerbo Fabij Maximi respondendum puto: quem, quod

cum aduerſus Hanibalem non dimicaret, de timiditate accuſaretur, ſic calumniatoribus dixiſſe ferunt: Imò ego longè formidoloſior eſſem, ſi ſcommata et conuitia ueſtra timerem. Quapropter neq; ego aliud ijs reſponſum uolo, niſi quod ſi maledicta ſua ab hoc noſtro inſtituto me retraherent, longè uanior & ambitioſior eſſem. Neq; enim tã grande opus aggredi, illud meum fuit conſilium, ſcilicet, ut apud Bibliopolas libri nomen meum celebrantes haberentur: ſed aduerſus ignorantiam meam murmurantis conſciẽtiæ ſcriptũ ad hoc me compulit. Namq; ut uerum fatear, & ignorantiam meam non erubeſcã, quanquam infinitorum pene auctorum ſcripta legerim, minimè tamen mihi ſatisfacere potui. Quare cũ peculiares dubitationes aduerſus eorum dicta haberem, eas omnes in unum redigere uolui, atque libellum compilare, non quidem ut alios doceam, quandoquidem inſcius ſum: ſed magis ut me ignorantem alij doceant. Etenim ſi c[illegible]re laborantes tam ſtudioſe ſanari procurant: quanto

igitur

Igitur magis qui nomen philosophi cō se qui desiderat, ignorātiam atq; errorē formidare debet. Nam quanto humanus animus suo corpore præstat, tāto sanitatem suam antecellit. Et quanquam prȩclara Grȩcorum & Latinorum, imò fere uniuscuiusq; gentis ingenia, de ijs tractatus composuerint: qui tamen nuperrimè ad manꝰ nostras peruenit hāc materiam pertractans, Alexandro Aphrodisio ascriptus, qui quanquam (ut mea fert opinio) nihil scribat, quod & à nostratibus non scribatur. Quia tamen nihil nisi Peripateticum adducit, & admodum copiose, ideo in primo hoc nostro uolumine, ad eum duntaxat uertetē sermo. In cæteris uerò libris, passim & de Peripateticis & nō Peripateticis tractabimus. Et unusquisq; liber in fronte ostendet, quid in libro illo agēdum sit, uelut in subsequētibus manifestabitur. Deo itaq; opitulāte, rē ipsā aggrediar.

Caput primū, in quo colligūtur quasi per conclusiones, quæ in proœmio Alexandri continentur.

philosophia, faciliter patere potest ista non esse præter cursum & posse naturæ, quanquam rarò fiant. uerũ tanta eclipsi uisa, statim mutauit sententiam: Vnde stat nostra 5. conclusio. Sexta conclusio est hæc: Quicquid affirmatũ est per scripturam canonicam, & uniuersaliter decretum est per sanctam ecclesiam catholicam, illud totum firmum, ratum, ineuitabile, inconcussibile, & prorsus sine aliqua dubitatione tenendũ est: quicquid uerò damnauerit, à nobis reijciendũ est. Conclusio patet: Nam ex principijs ueris non possunt sequi falsa, cum ex ueris nil nisi uerũ sequatur. Cum autem fundamentum catholicæ Dei ecclesiæ sit Christus qui est pura ueritas, & dixerit Apostolis & eorum successoribus fidelibus, uobiscum ero usq; ad consummationem seculi, & non permittat ecclesiã sanctam errare in essentialibus, ideò cõclusio uera. ex qua infertur Septima cõclusio, scilicet, quod cum ecclesia demones & angelos esse determinet, & talia quæ dicta sunt aliquando operari, sine aliquo dubio uel scrupulo hoc firmissime tenẽ-

Sexta cõclusio.

Quæ dogmata tenenda sint.

Septima conclusio.

Dæmones et angelos esse concedit author.

me tenendum est. Et quamuis talia per naturam fieri possint, & de facto fiant absq; eorũ præsidio, tamen si quod per ecclesiam determinatum est esse factũ per dæmones, uel per angelos, uel per naturam, sicuti ipsa ecclesia præcise determinat, tenendum sic est. quandoquidem regulatur à syncero uerbo Dei & spiritu sancto, in quo & à quo & p quẽ nulla potest esse falsitas. si autẽ ratio humana, uel authoritas aliqua, siue sit Aristotelis siue Platonis, seu cuiuscunq; alterius est in oppositum, ea nõ est admittenda, quoniã ab homine procedit, qui ut in pluribus est in errore, et in hoc caliginoso & umbratili mundo uerum discernere non potest. Vnde ait diuus Augustinus 31. cap. 10. libri de ciuitate Dei, diuinæ authoritati, humana cedat fragilitas. Scimus enim uerè Christum fuisse uerum Deũ: & uerè & certissimè scim9 ab ipso nõ posse procedere mendaciũ: neq; in hoc captiuam9 mentes nostras, uel saltem Apostoli & illi qui uiderunt. in reliquis uerò quę à Christo & eius ecclesia dicũtur & determinantur, si nobis appare-

Rationẽ uel authoritatem humanã nihil cõtra fidẽ & eius dogmata unquam ualere.

Christianæ fidei certitudo.

apparent impossibilia, benè oportet mentem captiuare. Quare, dixit Saluator Ioannis 15. Si non uenissem & locutus eis fuissem, peccatum nō haberent: nunc aūt nō excusationem habēt de peccato suo. Cū itaq; illum fuisse uerè Deū sciamus, eius preceptis parere debem9. Nam secūdum Augustinum 32. libri 16. de ciuitate Dei, Diuino intonante oraculo, non est disputandum, sed parendum sine mora, eius dictis sine inquisitione uel interrogatione adherere debemus: quoniam, ut inquit Plato in Timæo impossibile est deorum filijs non credere, quanquam incredibilia dicere uideantur. quanto magis uerbo quod est ipsa ueritas? Aristotelem autem & Platonem scimus fuisse homines mortales, ignorantes, & peccatores, ueluti ipsi de seipsis dicunt. Quare, fatuum est in omnibus fidem eis adhibere, & præcipuè in his in quibus Christiane religioni aduersantur. Et quamuis eorum rationes aduersus religionem uideātur nobis apparentes, & fortassis nescimus perfectam earum solutionem, unica solutio

Christi præceptis parendum sine disputatione.

Arist. & Plato ignorātes.

Ideo Hieron. philosophos uocat hæreticorū patriarchas.

Tom. 3. fol. 123.

lutio est, quoniam fidei aduersatur, ergo quod dicitur ab eis fallum est. Impossibile namque est Deum mentiri, neque præstigiari. Dicitur tamen ad illas primas rationes, & primitus ad primam, Deum & intelligentias siue bonas siue malas singularia cognoscere. Cunque quærebatur de modo, quanquam diuersi sunt modi dicendi: mihi tamen ille ultimus uidetur probabilior, scilicet quod cognitionem singularium accipiunt à sensibilibus, ueluti & nos facimus. rationes autem quæ fiebant aduersus hunc modum, procedunt secundum principia Aristotelis supponentis duo falsa: unum, quod Deus non possit agere præter communem ordinem naturæ, & absque corporibus cœlestibus: hoc autem monstratum est esse falsum per quartam conclusionem. Alterum etiam falsum supponebat, scilicet, quod intelligentiæ non sunt mutabiles, & quod nihil de nouo intelligant, quod solius Dei

Vnica solutio aduersantiū nostræ religioni.

Ad primam rationem cōtra fidem, respōsio.

Arist. falsa supposita.

Intelligentia.

est proprium, cum in eo nullo modo sit potentia Cum autem omnia præter Deum quoquo modo potentia habeant, sunt mutabilia, & aliquid de nouo recipientia: licet cum sint abstracta à materia, non sunt corruptibilia. Veluti etiam corpora cœlestia sunt æterna, & tamen subijciuntur motui & nouitati. quare nouitatem suscipiunt, neque, ut existimo, omnia singularia intelligunt, ueluti neque nos intelligimus: neque uniuersaliter singulare quod unus intelligit, alter intelligit. Vnde, quia fundabatur illa ratio super immutabilitatem intelligentiarum, & hoc sit fallum, ideo tota ratio perit.

Ad secundam. Ad secundam dicitur, quod fortassis cum illæ res naturales, & si sunt sensibiles, tamen ex eorum paruitate nos latent, uel dæmones præstigiant sensus nostros. Et quamuis non sit impossibile aliquem hominem sic operari, ut angeli & dæmones in aliquo casu operantur, uerisimilius tamen est ta-

est talia operari per angelos & dæmones. Primò quoniam sic determinat Ecclesia. Secundò quod sint sapientiores & magis callidi. Tertiò, quoniam sint uirtuosiores. quare, in tempore imperceptibili mouentur de oriente in occidentem. Nam si uenti & flatus sunt tam ueloces, quæ sunt corpora, quanto magis isti spiritus quibus non est resistentia, uel si est, quasi nulla? Vnde uerisimiliter uidetur, per homines talia non posse operari. neque obstat quod cum non sint corpora, non possint moueri: quoniam motus iste est alterius generis à motu posito à philosophis: de quo theologi abunde determinant. Quod uerò tertio & ultimo adducebatur, quoniam sine eis possumus saluare apparentias: dictum est quod non omnes apparentię per dicta à philosophis saluari possunt, ut per conclusionem quartam ostensum est. dicitur & secundò, quòd quamuis aliqualiter possunt

Angelorum & dæmonum uis.

Angelorum motus.

Ad tertiam.

PERORATIO.

HAbes itaque compater charissime, quæ, ut mea fert opinio, Peripatetici ad ea quæ quæsiuisti, dicere uerisimiliter haberent. habes & quæ Veritati & Christianæ religioni consona sunt. Quantum autem religionem attinet, si quid in his dictis nostris offendetur, quod sanctæ Ecclesiæ catholicæ aduersetur, uel ei minus placeat, illud totum reuoco, & humiliter eius correctioni me subijcio. In his uerò quæ ad disciplinam Peripateticam pertinēt, illud quod Aristoteles in ultimo capite Topicorum sexti de Conuentionibus refert, obseruari cupio: donec melior ista appareat: quia meliori apparente, prior pareat. Sic quoque ego seruandum puto, ut nostræ responsiones tam diu teneant, donec meliores reperiantur. Ego enim in

Ecclesiæ iudicio se subijcit.

Operis difficultas. hac materia uerius nihil quàm aliquid ab aliis accepi. difficile est autem inuenire & perficere. quare, sat sit inuenisse, si non perfecerim Nam scientiæ per additamenta fiunt. Et nisi Phrynis fuisset, ne Timotheus quidem, ut scribitur secundo Metaphysices. *Deo gratias agit.* De omnibus autem infinitæ sint gratiæ ei qui sine omnibus esse potest: nihil autem sine eo neque esse neque imaginari potest: à quo omnia, & non ipse ab aliquo: in quem omnia ordinantur: & ipse in nihil ordinatur: est enim alpha & omega, principium, scilicet & finis: sed ante principium nihil est: post finem non est finis, qui est Deus benedictus in secula seculorum.

Pe.fe-

PErfecta est itaque hæc nostra lucubratio, quæ de Incantationibus nominari potest, per me Petrum filium Ioannis Nicolai Pomponatij Mantuani, in felicissimo Gymnasio Bononiensi, in capella sancti Barbatiani, die 16. Augusti. M.D.XX. anno octauo. Pontificatus Leonis X.

FINIS.

PETRI POMPONATII MANTVANI, DE NATVRALIVM EFFECTVVM Causis, siue de Incantationibus

FINIS.

PETRVS POMPONATIVS DE FATO, LIBERO ARBItrio, & de Prædestinatione.

NOn defuturos esse scio qui me de Fato, de Libero arbitrio, & de Prędestinatione scribētem superfluū perambitiosumq; censeant. Nam quid in tam examinatis quæstionibus dignum adduci potest scriptione, quod acutissime, grauiter, & copiosè à maioribus nostris prius scriptū non sit? Quare si ea quæ à priscis subtiliter inuenta sunt, etiam commemorabo, meritò cornicula pauonis amictū induta, & dicar, & habebor. Si autem mea recensebo, (quādoquidem nisi futilia, & inania dicere possim) ab omnibus spernar, & irridebor. Verùm ijs uerbo Fabij Maximi respondendum puto: quem, quod

 cum

cum aduersus Hanibalem non dimicaret, de timiditate accusaretur, sic calumniatoribus dixisse ferunt: Imò ego longè formidolosior essem, si scommata et conuitia uestra timerem. Quapropter neque ego aliud ijs responsum uolo, nisi quod si maledicta sua ab hoc nostro instituto me retraherent, longè uanior & ambitiosior essem. Neque enim tã grande opus aggredi, illud meum fuit consilium, scilicet, ut apud Bibliopolas libri nomen meum celebrantes haberentur: sed aduersus ignorantiam meam murmurantis consciẽtiæ scriptũ ad hoc me compulit. Namque ut uerum fatear, & ignorantiam meam non erubescã, quanquam infinitorum pene auctorum scripta legerim, minimè tamen mihi satisfacere potui. Quare cũ peculiares dubitationes aduersus eorum dicta haberem, eas omnes in unum redigere uolui, atque libellum compilare, non quidem ut alios doceam, quandoquidem inscius sum: sed magis ut me ignorantem alij doceant. Etenim si co[illegible]re laborantes tam studiose sanari procurant: quanto igitur

igitur magis qui nomen philosophi cō se qui desiderat, ignorātiam atq; errorē formidare debet. Nam quanto humanus animus suo corpore præstat, tāto sanitatem suam antecellit. Et quanquam pręclara Gręcorum & Latinorum, imò ferè uniuscuiusq; gentis ingenia, de ijs tractatus composuerint: qui tamen nuperrimè ad man9 nostras peruenit hāc materiam pertractans, Alexandro Aphrodisio ascriptus, qui quanquam (ut mea fert opinio) nihil scribat, quod & à nostratibus non scribatur. Quia tamen nihil nisi Peripateticum adducit, & admodum copiose, ideo in primo hoc nostro uolumine, ad eum duntaxat uertet sermo. In cæteris uerò libris, passim & de Peripateticis & nō Peripateticis tractabimus. Et unusquisq; liber in fronte ostendet, quid in libro illo agēdum sit, uelut in subsequētibus manifestabitur. Deo itaq; opitulāte, rē ipsā aggrediar.

Caput primū, in quo colligūtur quasi per conclusiones, quæ in proœmio Alexandri continentur.

QVoniam, ueluti in Præfatione diximus, huius nostri instituti intẽdimus pro uiribus nostris examinare ea quæ dicuntur ab Alexãdro Aphrodisio in suo libro de Fato, & Libero arbitrio: ideo sigillatim unũquodq; eius capitulum ponemus, non omnia eius uerba referendo, sed duntaxat sententiam: & colligẽdo eius dicta summatim, & quasi per conclusiones. Primũ itaq; à proœmio eius incipiẽtes, dicimus, ut nobis uidetur. Alexander in prima parte sui proœmij aperta adulatione adulatur utrisq; Cęsaribus, scilicet diuis Seuero, & Antonino, cum sacrificium eis se afferre dicat: hoc enim solis dijs conuenire uidetur. Secũdò proponit, quod in hoc suo libro uult determinare, quantũ de Fato, & Libero arbitrio. & quãq; aliorũ philosophorum, utpote Stoicorum dicta recensebit: tamen Aristotelis sententiam pręcipue tuebitur, & aperiet. Tertiò, ex duobus placitũ de Fato, nulli secũdum ordinat. Primò, ratione necessitatis eius, quandoquidem ubiq; & circa omnia uersetur. Nec enim

eodem

eodem modo circa agenda se habent, qui omnia necessitate & fato fieri credunt, & qui putant, aliqua nullis etiam præcurrentibus caussis fieri posse. Secūdò eandem considerationem de Fato commendat ex non facili inuentione ueritatis, imò difficilimo, cum utricꝫ opinioni multa ex his quę euidentissima sunt aduersentur. Quartò, assignat rationem, cur cum Aristotelis opinionem solam ueram esse existimet, Stoicorum tamen placita cum fundamentis simul adducet: & est, ut dictorum aduersariorū oppositione, ueritas nobis apertior fiat, ac dilucidior: quoniam cōtraria iuxta inuicē posita, magis elucescūt, secundum tritum prouerbiū. Quintò dat modum, quo processurus est in hoc suo examine: quoniam nō per modum demonstratiuum, sed solum ad certiorem doctrinam intendentem sermonem. Quod fortassis altera duarum caussarum dixit, aut ad euitandum arrogantiam & modestiam Philosophicam seruando, aut quoniam Fatū esse (ut post dicit) nō est stabile, necꝫ quid sit Fatum

ipsum sed tamen Dialecticè procedendo, hæc duo declarando, & ad obiecta respondẽdo, ueluti est natura procedẽdi in per se notis, aut quasi per se notis: sicuti Auerrois quoque in quamplurimis locis testatur. Sextò (ut mihi uidetur) iterum ipsis Cæsaribus adulatur cũ eodem instituto, scilicet per magis certa procedere ipsos in omnibus suis actionibus dicat, adeò ut nulla sit actionum suarum inuenire, quæ uisionem intentioni ueritatis proponat. Septimò & ultimò eosdem Imperatores deprecatur, ut si quid eius Alexandri dictis addendum eis uidebitur, aut quod maiorem declarationem faciat, aut quod melius dici uideatur (quandoquidem omnia uno libro cõplecti non possint) rescribere dignẽtur. Hæc (ut puto) summatim in illo proœmio continentur.

Caput secundum, in quo ponuntur ea quæ in suo primo capito continentur.

RVbrica primi capitis est, Non esse inquirendum, an sit Fatum, sed qd sit.

sit. Quare, Alex.sic procedit ad primũ: Fatum esse aliquid, & causam à qua rerum quædam fiunt, satis cõfirmat communis hominum existimatio. Et quoniam quis dicere potest, hæc non uidentur probare Fatũ esse, non tamẽ uidetur bene inferri ex cõmuni existimatione, sic rem esse. quare Alexander subiungit: Nec tamen uana aut omnino à uero remota est cõmunis hominũ natura, secundũ quã de aliquibus inter se cõsentiũt. Deinde excipit aliquos ab hac regula, siue declarat, cur aliqui à cõmuni sententia hominũ dissentiãt, quibus fides tñ non est adhibenda: & ideo subiũxit: Et inter hos illi præsertim, qui nõ ob aliquas prius æditas ab eis opiniones, ut earum consequentiam seruent, aliter dicere fortè coacti sunt. Et exemplificat de Anaxagora Clazomenio, q cõmuni hominũ credulitati de Fato aduersatus, nõ extitit fide dignus. Asserit tamen nil Fato fieri, eorum quæ fiunt: sed uanum penitùs esse nomen, & (ut puto) uult Alex. dicere, ideo Anaxagoram sic dixisse, ut tueretur aliquod aliud

ab ipso dictũ, in quo uel apertè, uel consequẽter negabat Fatum. Si quis autem diceret, pugnantiã esse in dictis Alexandri: in Rubrica nãq;, & in alijs locis, nõ esse inquisibile, an sit Fatum, sed supponẽdum: uerum cum hic probet Fatum esse, cũ nihil probetur quod non sit inquisibile, (cum Poster. 2. quęstiões sunt aequales numero ijs quae uerè scimus:) Fatum igitur esse, est inquisibile. Huic puto esse dicendum secundum sententiam Auerrois 31. Com. 3. Physicorũ, & ex multis alijs locis, istam uerè non esse pbationem, sed tamẽ aliqualem manifestationẽ, qua utimur in per se notis, uel in his quae sunt per se nota. Quae aũt talia sint genera argumentationum (si argumentatio licet appellari) non est praesentis instituti. Et sic dictum sit de primo, uidelic. quod Fatũ sit. Secũdò Alexander dicit, quòd quãq; fere omnes Fatum esse concordes dicant, disconueniunt tamen in Fati quiditate, & in quib9 Fatum inueniatur: imò aliqui sub ipsismet aliquãdo discõueniũt, & dissentiũt: nam ad occasiones, & occurrentes fortunas,

tunas, opinionem de Fato transferunt. Per hæc (ut existimo) uoluit Alexander dicere, q̃d unus homo aliquãdo credit oĩa Fato fieri, aliquãdo uerò nõ credit, utpote cum sibi aduersum & sinistrum contingit, transfert hoc in fatũ, creditq; ipsum ineuitabile esse: cũ uerò prosperum & dextrum prouenit, existimat illud euenisse ex suo consilio, & prouidẽtia: & sic sibi non constat, & secundum euentuum uarietatem mutatur in fati opinionem. Tertiò ut mihi uidetur Alexãder connumerat opiniones diuersas de Fato. Vna est, quod quidam existimauerunt omnia quę fiunt, Fato fieri, ipsumq; esse quandã ineuitabilẽ causam, & irrefragabilem. Secũda est aliorum, qui nõ omnia Fato fieri autumãt, sed etiã alias esse eorũ quæ fiũt causas opinantur, nec Fatũ, quid esse ineuitabile, & firmũ ponunt, sed eorum quoq; quę Fato fiũt, aliqua non Fato fieri, sed præter sortem & fatum, ut poetę dicũt. Hoc fortassis Alex. dicit, quoniã fatum apud Poetas idem est quod naturale: & pręter fatum, quod uiolentum & nõ

naturalem, ut est illud apud Virgilium 4. Aeneid.circa finē: Nā quia nec fato, merita nec morte peribat. hoc est, morte non per naturā ei debita, sed uiolēta. Et Ouiduis; Est aliquid fatoq; suo, ferroue cadentem, In solita moriens ponere corpus humo. Fato suo, hoc est, morte sibi ex natura decreta. Tertia opinio est aliorum, quibus omnia quæ fiūt, fato uidētur fieri, & ijs maxime, quæ à fortuna sunt aduersantur: in his autē quæ ad agendum proposita sunt, recte agentes, seipsos rectorum actuū causas esse existimant: quandoquidem hęc nō occurissent quæ occurrerūt, nisi hęc potius egissent quàm illa, cum æque & nō agendi facultatem haberent. Hęc autē tertia uia non uidetur mihi differre à prima, nisi quantū declarat, quomodo cōsilium nostrum, & Liberum arbitrium subijciant fato: & quod fato fieri, & cōsilio fieri, non habent inuicem pugnantiam: quādoquidem & quod sic taliter consultamus, fato euenit: nisiq; sic consultaremus, nō euenisset quod euenit, & præcipue in recto consilio. Hoc autē distin-

distinctè non ponebat in prima uia, & fortasſis quod ſecũdum primã uiã dicẽ dũ eſt, noſtrũ cõſiliũ nihil eſſe, q̃niã ſiue cõſultem⁹ ſiue nõ cõſultem⁹, nõ min⁹ euenit, quod tamẽ repugnat tertiæ uię. Mihiq́ uidetur, quod prima uia ſit uia uulgarium, qui dicunt noſtra cõſilia nihil eſſe, ſed eſſe ex toto uana. Tertia uerò uia, eſt uia Stoicorũ, & Peripateticorum, dicentium, ſine conſilio res humanas non euenire, & ipſa conſilia eſſe etiam fatalia. Quam opinionem, infrà Alexander intendit deſtruere Quartò Alexander infert cauſam, quare de Fato diſputandum ſit, dicens: Ob hanc inter Philoſophantes diſcordiam, neceſſaria èſt de Fato inquiſitio nõ an ſit, ſed quid ſit: & in quibus eorũ quę fiunt & ſunt, eiuſmodi natura reperiatur. Quintò epilogat circa capitulum, dicens: Manifeſtũ eſt eſſe Fatũ, ipſumq́ eſſe cauſam eorum quę fiunt, omnesq́ qui ipſum eſſe confitentur, unanimiter hoc concedũt, quanquam non omnes eodem modo ponant, ut ex dictis apertum eſt.

Caput

Caput tertium, in quo ponitur secundum capitulum Alexandri

Concluso in primo capite, Fatum esse causam: in hoc secundo uult declarare, in quo genere causę fatum ipsum reponendum sit. Ideo in Rubrica dicitur: Quatuor esse omnium causarũ genera, & fatum agentibus causis annumerãdum esse. Primò itaq; Alex. diuidit causam in sua genera: quoniã est causa de numero multipliciter dictorũ, nullumq; talium notum esse potest absque propria diuisione prolatum. Secũdo dicit causam diuidi in quatuor modos, ut Aristot. demonstrauit, uidelicet in Agentẽ, in Materialẽ, in Formalem: siue in eam quæ secundum speciem, & in finalem, cuius gratia fit quod fit. Tertio, inductione & exẽplo probat dictũ numerum: quæ omnia cum satis aperta sint, aliter in hoc non extendam sermonem meum. Quartò & ultimò concludit, in quo genere causę sit ipsum fatũ, dicens: Cũ igitur tot sint causę, differẽtiamq;

tiamq; inter se notã, habeãt, Fatum inter agentes causas meritò numerauimus, conditoris statuę artificis rationem seruans ad ea quæ ab ipso fiunt. Alex. (ut mihi uidetur) nulla usus est probatione ad hoc: quoniam si causa est fatum ueri similiter ad nullum aliud genus reduci potest, preterq; ad efficientem causam, ut patet discurrenti per alia genera. Amplius ex cõmuni hominum concessione hoc patet: quoniã omnes qui ipsum ponũt esse, efficiẽtẽ causam esse ponũt.

Caput quartum, in quo continetur tertium capitulum Alex.

CVm Alexander in præcedenti capite conclusisset, Fatum ipsum esse de numero causarũ efficientium: nũc in hoc suo tertio capite uult declarare, in quẽ modum efficiẽtium causarum, Fatum reponendum sit: nam & efficiẽs causa multos habet modos, unde & in Rubrica dicitur, quot sint agentes causæ, & sub qua earum Fatum contineatur. Primo itaq; loco pręsentis capitis su

am

am proponit intentionem, dicens: Consequẽs fuerit de agentibus causis sermonem facere, subiungitq́; rationem: Sic enim manifestum fuerit, an omnium quæ fiunt, causam Fato deputemus: aut etiam aliæ præter ipsum causæ sint concedendæ.

Secundò ponit diuisionem quandã, quam & Aristot. in 2. Physicorum ponit, de effectricibus causis, uidelicet, q̃d aliquæ agunt gratia finis, cum effectum intendunt: aliquę uero, nullius gratia: Eiusmodi aũt sunt, quæcunq; nõ ex intentione aliqua ab agente fiunt, nec ad aliquem finem determinatum referũt, eius modi sunt fructuum quorundam attrectationes, & circumuolutiones, capillorum contactus, & extensiones, & his quęcunq; similia, quæ quod fiant nulli dubium est, non tamen finem habẽt & causam, quę hoc uerbo (eiusmodi gratia) nuncupatur. Quæ ergo sic inconsiderate fiunt & simpliciter, nullam habent diuisionem, quę ratione aliquã comprehendi potest.

Tertiò Alexander subdiuidit effe-

fectricem causam, quæ cuius gratia agit: quoniam aut à nostra agit, aut à ratione proficiscitur.

Nam quæ naturam habent, suæ generationis causam numero quodam & ordine in terminatum finem protendunt: ad quem cum peruenerint, à generatione quiescunt: nisi quid naturale hoc ipsorum iter in præstitutum finem impediat. Quæ etiam ratione fiunt, finem aliquem habent: nihil enim eorum quæ ratione fiunt, aliquo non proposito sine fine fieri possunt: sed ad aliquam intentionem hæc omnia referuntur. Ratione namque fiunt, quæcunque ab agentibus fiunt, quæ de hisce ratiocinã tur atque componunt, quo nam fieri pacto possent. Sic fiunt omnia quæ ab arte & uoluntate fiunt.

Quartò Alexander ponit differentiam inter ea quæ ratione fiunt, & ea quæ natura fiunt, dicens: quod quæ natura fiunt, factionis in se principiũ & causam habent: est enim huiusmodi principiũ natura, & fiunt quidẽ ordine quodã, nõ

tamen

tñ quod natura ipsorum operatrix ueluti ars ratiocinatione utatur. At ea quæ arte fiunt & electione, non intrinsecum, sed extrapositũ habent hoc principium, & causam agentem, & ab agente fiũt, quod de ipsorum factione ratiocinatior atq; discurrit. Quintò Alexander uult quod casualia & fortuita reponantur in numerum Causarum effectricium, quæ agũt in ratione finis; dicens: In his quę gratia cuius fiunt, numerant quę à fortuna & casu fieri credita sunt: hac differentia ab ijs quę principaliter alicuius gratia fiunt, quod in illis omne quod ante finẽ fit, finis gratia fit: in his uerò ea, quę ante finem fiunt, alterius gratia fiunt: sed occurrit eis alterius gratię factis, ut finis sit, id q̃d fortuna casu úe fieri dicitur. Sexto Alex. his diuisionibus positis, uenatur in quo membro dictarum diuisionum Fatum ipsum reponẽdum sit. Et primò excludit fatum ab illo membro primę diuisionis, scilic. quod non agat gratia alicuius: & eius ratio est: quoniam semper in aliquo fine fati nomine utimur, cum ipsum fatũ

esse

esse dicimus: iccirco in ijs quæ gratia alicuius fiunt, fatum esse respondeamus. Septimò indagatur, an fatum ipsum uniuersaliter sit in omnibus, quæ propter finem agunt: ideo à membro secundo, scilicet à ratione, fatum ipsum excludit, & utitur his rationib9: Quæ Fato dicũtur fieri, non possunt non fieri: sed quæ à ratione nostra fiunt, hoc ipso secundum rationem fieri uidentur, quod qui agit, ea quoque non agendi facultatem habet: quæ enim ab artificibus ex arte fiunt, non uidentur ab ijs necessario fieri: sic enim agunt singula, ut æquè etiam posint illa non agere. Quare sequitur, ut quæ à ratione nostra proficiscuntur, à fato non proficiscantur. Secundò probat, ducendo ad inopinabile, dicẽs: Nõne præter ea domum scamnumúe ut fato dicat fuisse facta, aut lyrã fato concinne compactam esse, atqui eorum quib. uoluntas dominatur, & præest fatũ esse causã minimè dici potest, aut alias præcurrentes causas externas, aut principia, quod omnino uel fiant, uel non fiant aliqua ex his: nullum enim ipsorum

nostræ opinionis esset, si hoc modo fierent. Octauò & ultimò per syllogismū diuisiuū concludit in quo membro Fatum reponendum sit: quoniam in ijs tātum est fatum, quæ natura fiunt. Dicit igitur: Relinquitur igitur, fatū in ijs esse dicere, quæ natura fiunt, ut idem fatum & natura sint: nam quod fatale est, secūdum naturam est: & quod secundum naturam, fatale est: hominem namq; ex homine, & equū ex equo generari non dicitur secundum naturam esse, non autem secundum fatum: sed concurrunt hæ duæ causæ inuicem, ut solo nomine differentiā habeāt. Idcirco & primę secūdum naturam generationis singulorū causę diuina scilicet corpora, & horum ordinatissima circumlatio & fati quoq; eędem causæ dicuntur: omnis enim generationis principium est diuinorum ad hęc ipsa mundana, certa secūdum motum ratio atq; respectus.

Caput quintum, in quo ponitur quartū capitulum Alexandri.

VT-

VIso itaque quod fatum est causa, & nō ea quæ agit sine fine intento, imò est agens gratia cuius: cūque tale sit agēs natura, aut à proposito, fatumque nō sit agens â proposito: reliquum est, ut sit agens natura. Quare nūc modo uult in quarto capitulo concludere, quod rationabiliter quod dicitur de natura, etiam dicitur de fato. & hoc sinuatur in Rubrica quæ dicit, Fatum non esse causam necessario causantem, sed ut plurimum, queādmodum & natura. Alex. itaque primò proponit suam intentionem, dicēs: Cum ergo in his, (scilicet in numero causarum efficientium) & huiusmodi (.i. talium efficientium) fatum sit, necesse est, ut se habeant quæ secundum naturam fiunt, ita etiam se habere & quæ secundum fatum sunt. Secundò declarat, quomodo se habeant quæ natura sunt: uultque ista ex quo necessario fiunt, sed plerumque uno modo fiunt, quare ut in paucioribus deficiunt. cum itaque ut plerumque fiunt, secundum naturam dicuntur fieri: cum uerò ut in paucioribus, præter naturam fieri nuncu-

pentur: ueluti & ea quæ arte fiunt, aliquando secundum artem dicitur fieri, & hoc est quasi semper: aliquando autem præter artem, & hoc est raro, cũ peccatum accidit in arte, & pręter uoluntatem. Tertiò ostendit Alexander simile esse in his quæ Fato fiunt: quandoquidem dictum sit, Fatum & Naturam idẽ esse. & quoniam aliqua se tenent ex parte animę, & aliqua ex parte corporis, Ideo in utrisq; hoc ostendit. In homine itaq; aliquo, quoniã est eius corpus cõpositum ex quatuor elemẽtis, si contingat ex debita commixtione faciẽte pro uita, longam degere uitam, hic & ex fato longam deget uitam, quoniam & ex natura sic disponente, non tamẽ necessario: quoniam est materia uariabilis & multis malis subiecta, quæ potest impediri quare si non impedietur, dicetur, secundum fatum suum uitam duxisse, & mortuum esse: si uerò hic uel aliter homo ex principijs generationis sit ægrotatiuus, quãtum est ex eius fato, malam ducet uitam. Verùm quoniam non necessario (amoueri namq; hæc possunt,

adhibita super his diligentia, & per aëris mutationes, & medicorũ institutiones & præcepta, ac etiam ipsorum Diuinorum uota) ideo præter fatum uiuere & mori potest. non minus & idem ex parte animę ostendit Alexander: nã penes naturales præparationes diuersas in singulis, fiunt & diuersæ electiones, actiones, & uiuendi cõsuetudines. quare ex natura aliqui sunt audaces, aliqui uerò incõtinentes, aliqui auari, & sic de cæteris. Verùm quoniam hæc nõ necessitant, sed tantum inclinãt & disponũt: ideo qui natura est audax, & se periculis obijcit, secundum fatum uiolentam mortem incurrit: præter autem fatum euitat: & qui natura incontinens est, secũdum dolorem sustinebit, & mala patietur: præter fatum autem contrarium eueniet. Auarus item secundum fatum iniustus uiuet, & præter fatum mutata consuetudine iustus uiuet. Quartò Alexander quæ dicta sunt, probat ex ipsis uatibus. Qui cum aliquem dictorũ præmonuissent, utpote audacem uiolẽtam mortem passurum, nisi sibi præcaueret:

cumq́ admonitus talis in tale fatum inciderit, dicunt uates iure hoc sibi contigisse, ipsumq́ sibi causam mortis præbuisse. Quintò & penultimò Alexāder respondit quantum ueritatis contineāt dicta uatum, dicens: Nam ipsos uates, eorum quę fato fiunt, nuncios esse, ueluti eos, quos Physiognomonas, hoc est, naturæ interpretes appellam9. Narratq́ historiam Zopyri Physiognomi, & Socratis Philosophi. Zopyrus namque cum quædā absurda de Socrate dixisset, quę ab eius proposito in uita semota erant: & super his à Socratis auditoribus derideretur: respondit Socrates non esse mentitum Zopyrum: Fuissem enim naturæ ratione huiusmodi, nisi ex Philosophię studio meliorem fuissem naturam adeptus. Sextò & ultimò Alexander epilogat, dicens: Hęc est, ut perstrictim & per capita dicamus, Peripateticorum de Fato sententia. Hęc Alexander. Hic esset indagandum, quomodo uota possūt amouere fatum, & quomodo preces dijs factę ualeant, cū sint dij apud Aristotelem omnino immutabiles.

biles. Verùm quoniam de his abundè diximus in tractatu quem edidimus de Incantationibus, ideo nunc pertransco, ne idem inutiliter repetatur.

Caput Sextum, in quo primò recitatur, quid in capite quinto dicat Alexand. & est etiam nostrũ examen.

HVc usq; Alexander conatus est ostendere, quid sit fatum secũdum Aristotelẽ: & hoc quasi à priori & per uiam diuisiuam, quę (ut dicit 2. posteriorum) est definitioni propria. Nunc uerò quasi indirectè eam probat per locum à contrario, & per contraria sentientes: et semper uel quasi semper utitur argumẽto ducente ad incõmodum siue ad impossibile, quod est ualde proprium huiusmodi disputationibus. Et primò q̃d dato fato aliter, quã dictum sit, & quod detur Stoicorum opinio, tunc auferuntur casus & fortuna. & hoc est, quod dicitur in Rubrica isti9 capitis quinti, quę dicit: Qui fato omnia fieri putant, auferunt casum & fortunam. In prima ita-

que parte quasi procemizat, & duo facit. Primò namque proponit intentionē, & causam intentionis. Intentio est præcedentibus propositorum demonstrationibus, addere sequentia incōmoda his qui omnia fato fieri dicunt. Huius autem ratio est, quoniam dictorum manifestior fiet probatio: sic eīm sermonē permiscendo, ex sermonum collatione ueritas manifestior fit, neque eorundem sępius meminisse cogemur. & in his (ut mihi uidetur) facit auditorem docilem. In subsequenti uerò parte facit auditorē attentum, detestando Stoicos, & in extollēdo Aristotelem. dicit itaque mirum esse, quod aliqui (utpote Stoici) cupiāt appellari Phylosophi: qui scilicet Phylosophi omnibus alijs præstant in noscēda ueritate, & isti opinionem ponant et tueantur, ad quam solos inter uulgares confugere uidemus: qui nihil sibi dextrum cognoscentes, in ipsum fatū, causam occurrentium sibi malorum, transferunt. Amplius hec opinio nec sensib. cōsonat; nec probabiles habet aliquas demonstrationes imò & id, quod in nobis est,

bis est, tollit, id est, Liberũ arbitriũ. Subiungitq;, si hoc Stoicorum placitũ credatur, quę nam altera maior extra rationem iacturæ fieri posset. Secundò Alexander accedit ad rem, uultq; quod assertores fati non posſint seruare secũdum rem, sed tantũ secundum nomen, fortunã, & casum. quod si seruarent, esset destruere & non seruare. nomẽ namq; nõ est idẽ, nisi seruetur & significatio. Auferre autem secundum significatum, casum, & fortunam, paſsim Philosophis & uulgaribus est contradicere. Tertiò quod dixit Alexander, per multa dicta probat, uerùm perstringendo, hęc est ratio. Nihil quod fit à causa determinata, fit à casu uel fortuna: omne quod fit secundum ponentes sic fatum fit à causa determinata: ergo nihil quod fit, à casu uel à fortuna fit. Maior ab omnibus est concessa: quãdoquidem casus & fortuna sint causæ indeterminatæ & eã multis exemplis Alexander declarat, quæ clara sunt in litera. Minor uerò est ipsorum Stoicorum, qui ponunt omnia esse determinata & certa, quę euitari non

 possunt:

possunt: causasque habent determinatas, curruntque cursu infallibili ac ineuitabili: quare sequitur conclusio. Quartò idē Alexāder ponit, quomodo Stoici cum suo fato seruent casum & fortunam. unde ad rationem negant maiorem: quod habet causam determinatam, non est à casu uel à fortuna, illa enim nō propria casus & fortunę significatio: sed quod est à causa determinata, & nobis incognita, illud uerè est casuale & fortuitū. Innumera uerò talia sunt secundū Stoicos. Verùm Alexāder multipliciter conatur destruere hanc defensionem. Primò quidem, quoniam sic credens seruare nomen casus & fortunæ, seipsum decipit, & alios in errorem inducit. Nam ea apud homines nō est significatio casus & fortunę. Homines namque non dicunt illud esse casuale & fortuitum, cuius causam non cognoscunt: sed illud esse casuale dicunt, quod dicunt causam non habere, uel causę quę talem effectū produxerunt cōnexionem non habēt. Secundò, quoniam casualiū & fortuitorū effectuum causę non sunt ignotę,
imò

imò sunt aliquando notissimę: uelut quod Calias fodiens terram, thesaurum inuenerit, non est occultum quę causæ produxerint hunc effectum. Effectiua namq; causa est effosio terræ, facta à Calia. Materialis uerò, quoniam thesaurus ibi reconditus fuerat. Quare notissimę sunt. Sed ideo casuale uel fortuitum dicitur, quoniam hæ causę non ordinatę erant ad talem effectum, horũq; connexio in causis reduci non potest. Tertiò alio exemplo probat, quoniam appẽsilia, incantationes & magica, incertã incognitãq; causam habere dicuntur: nõ enim uidetur scibile per quã causam hæc fiant, cum tamen existimẽtur hęc à determinata causa fieri, licet ignota. quo fit ut quę à fortuna fiunt, nõ quia occulta sit causa sic fieri dicit: sed quòd careant causatione progredientis & principiantis causę. Postea epilogat, dicẽs: Eiusmodi igitur sunt, quę de fortuna ab ipsis dicuntur, & ita positis consonantia. Huic autem sententię astipulãtur ea quę ab Aristotele in fine primi libri Peribermenias dicuntur. Infert enim

enim, si omnia determinata sunt ueritatis nihil casu fieri. Et in 6. Metaphy. destruit hãc opinionem de Fato, ut est ibi uidere per longũ processum. Auerrois quoq; in locis hic citatis Aristotelis dicta commendãdo, idem sentit. & in 98. Comm. 2. Physicorum in fine Cõm. dicit: sermo autẽ dicens quod omnia sunt necessaria, nullus est, & destruit in Metaphy. Boëtius quoq; in Cõm. libri Perihermenias, & in 4. de Consolatione idẽ asserit, et omnes fere Aristotelis interpretes. Verùm quoniã (ut in procemio diximus) multam mihi inferunt dubitationem huiusmodi dicta, ideo in unaquaq; parte, in qua nihil continget dubitare, dubitationem ponam: non minus, & quomodo mihi uideantur rationes Peripateticorũ posse solui: no quidem (ut dixi) studio alios docendi, sed magis ut alij doceant me. Quare in subsequentibus capitulis, in quibus aduersus Stoicos Alexander argumentatur, tria faciam. Primò ponam capitulum Alexandri summatim. Deinde argumẽtabor contra eius dicta. Tertiò respondebo

debo ad obiecta sua. & sic faciā. In hoc capitulo itaq; primo secundum aggrediar. Alexander in hac sua argumentatione uult casualia & fortuita nō habere determinatam causam, neq; esse per se intenta. Contra hoc multipliciter arguitur. Primò sic, Illud de quo potest haberi perfecta scientia tanquam de conclusione & affectu, habet causam per se & determinatā: casualia & fortuita sunt huiusmodi, ergo habent causam per se & determinatā. Maior ex primo Posteriorum est per se nota: quoniā scire propriè est, cum causam opinamur cognoscere, per quam res est: & demonstratiuus Syllogismus est ex causis proprijs, & per se. Minor etiam probatur: nā Aristoteles ipse in 4. de Generatiōe animalium capite 4. disputat aduersus Democritum de causis mōstrorum, eumq; impugnat, & ponit ueras causas monstrorum. Albertus quoq; capite 3. tractatus 3. libri 2. sui Physicorum, diffuse dat causam monstrorum. Verùm & hoc ratione probatur. Quoniam si sumantur omnes causæ effectus casualis, semper

& de

& de necessitate si ponantur, ponitur et effectus: sunt causæ per se & determinatę, ergo quilibet effectus casualis habet causam determinatam & per se: cum cætera pateant, Minor manifestatur. Sumpta namque inuentione thesauri â fodiente terram, ut faciat sepulchrum: ex qua quanquam effossio terræ non semper inducat hūc effectum, qui est inuenire Thesaurum: tamen si in tali terra uel quauis alia esset aurum ibi abscōditum semper sic fodiēs ibi terram, inueniret Thesaurum: & hoc est, quoniam ibi non sumebantur omnes causæ inuentionis Thesauri: hic uerò sumūtur. quare si totum sumatur & non pars, inuētio Thesauri habet causam per se & determinatā. & sicuti dicitur de hoc effectu casuali, ita dicitur de quocunque. quare omnis effectus habet causam per se & determinatā. Cōfirmatur, Illud quod cadit sub arte & scientia, habet causam per se, ut etiam ab aduersarijs conceditur: sed inuētio Thesauri cadit sub arte & scientia: Albertus namque in 3. libro suorum Mineralium cap. 1. dicit, Magicam esse sciētiam,

tiam, & ipsa docet thesauros inuenire. Amplius monstra à peritis Astrologis prædicuntur. Hoc autem esse non posset: nisi haberent causam in syderibus. ergo idem quod prius. Præterea quod monstra sint per se intenta, & habeant causam per se: ex hoc apparere potest, quoniam discurrenti per historias, nūq̄ talia apparent, quin magna subsequantur: quare nō minus Aristot. in libro de Animalibus, aliquando talia appellat ostenta, aliquando portenta, aliquando monstra, aliquando prodigia, ueluti & alij nuncupant. At (ut refert August. capite 8. 21. libri de ciuitate Dei) ideo homines monstra appellant: quia aliquid significando demonstrant: & ostēta ab ostendendo: & portenta à portendendo, id est, futura praeostendendo, & prodigia, quod porro dicant, id est, futura predicant. Idem & August. cap. 8. 16. lib. de ciuitate Dei, & 8. cap. 21. eiusdem de ciuitate Dei, uult esse per se intēta, & ad finē producta. Quare ex omnibus colligitur, quod dicta ab Alexandro nō cōtinent ueritatem. Præterea casualia & fortui-

fortuita semper fuerũt, & semper erũt, nihilq; est casuale, secundum Indiuiduum, quod consimile nõ fuerit infinitis, & non erit præcisè: ergo ab eadem causa consimilia fiunt, & si diuersificentur effectus: non igitur temere fiũt, quãdoquidem habent & determinatas causas. Vnde sumpto Calia (exẽpli gratia) claudo in utero matris, si Socrates similiter claudus nasceretur, ex eadem causa claudus esset, saltem proxima, & immediata, licet fortassis remotæ possent esse diuersę. Amplius in omnib9 in quibus est casus, natura ponit potẽtiam deficiendi: nisi enim posset deficere, nunquam deficeret: quandoquidem nihil fit, q̃d sit impossibile fieri: ex quo etiam ponit naturam deficiẽdi. ponit & illud quod potest inducere talem effectũ, & impedimẽtum: aliter (ut inquit Comm. cap. 48. Physicorum) nisi naturam posuisset impedimẽtum, ociose fecisset illud posse impediri. ergo natura intendit effectuum casus. ergo casus intẽditur. sic ergo per se intendit quod fit per causas casus. Quòd si dicatur (ut uidetur dicete

re Aristot. in 6. Metaphy. & cõmuniter expositores ibi) quod unaquæq; causa casus, per se aliquid intẽdit: quod tamẽ in unum coëant illæ causæ quæ casum inducunt, non habent causam, ut Arist. ibi de sitiente quęrente aquas obuiãteq; latronibus, à quibus interficitur, exẽplificat. Certè istud non uidetur satisfacere: primo si natura dedit ut possit interfici. & apposuit interfictinum. ergo utrũque intendi. s. tam interfectinũ quàm interficiendum. Sed hoc fieri nõ potest, nisi causæ etiam simul coëant. ergo non intendit illas causas coire. nam effectus intendi non potest, nisi intendatur & causa. quare ridicula omnino uidetur esse huiusmodi responsio. Fortassis aduersus hoc dictum Alex. multo alia adduci possent, quæ non minorem ambiguitatem inferrent: sed pro nunc hæc sufficiant quantum ad secundum. Ideo ad tertium descendamus, uidelicet ad responsionem argumentorum Alexandri. Mihi itaq; uidetur, quod sustinẽdo Stoicos sic possit responderi, accipiẽdo primo aliqua esse in uniuerso, quæ

& si ut in pluribus sunt apta unum facere ut in paucioribus, tamen possunt impediri, imò & de facto in paucioribus impedientur: aliter enim potentia illa fuisset ociosa. effectus itaque à tali causa proueniens & in pluribus nullo modo dicitur casualis: quoniam & si talis causa non semper inducat talē effectū: quoniam tamen ut in pluribus inducit, ideo dicitur esse determinata, licet nō eo modo: & tamē uelut causa semper idem agens, effectus est ꝗquo modo scibilis, licet nō ea certitudine qua effectus semper prouenientes, sciuntur. Sumpto autem effectu procedēte à tali causa ut in paucioribus, hic effectus comparari potest ad causam illam agentem, quæ ut in pluribus producit oppositionem talis effectus: & sic iste effectus cōparatus tali causæ, dicitur esse præter intentū talis agentis, cum bonum intendat: uel saltē non est de prima intentione, sed secundaria: & quoniā sic rarenter talis causa agit, non est notum de illo effectu, quādo eueniet, neq; absolute pronunciari posit. Quanquam enim fortasis sciamus

mus multa nobis talia posse euenire, ex quo tamē rarissime sunt, nō scimus quo modo & quando. quare illud sic scire in uniuersali, nō debet cōnumerari īter sci-entias. secus autem est de effectibus ue-nientibus ut in pluribus. Nam & si non sint ita certi ueluti ij qui fiunt semper, multū tamē certitudini appropinquāt. Si autem effectus iste comparetur ad o-mnes causas, utpote ad impedientes & determinantes & determinatas, sic cer-te est semper & necessarius scibilis, & ha bet causam per se, uel causas intenden tes talem effectum: neque ut sic dicetur esse casualis. Quis enim miraretur aut dubitaret, si quando Socrates incedit per uiam, & magna tegula cadat super caput eius, caput non offenderetur? ne-que alicui hoc est dubitabile. quo fit ut fractio capitis sit & casualis, & sit per se, in ordine tamen ad diuersa: nam absolu te comparata ad incessum per uiam, ca-sualis est: coniuncta tamen eum tegula descendente, est per se. & quāquā nul-lum de per se intēderet talem effectum uel saltem primo, quod tamen has duas

causas coniunxit, per se intendit talem effectum. unde fit ut respectu causæ particularis & inferioris, dicatur non per se intentum & causale: & respectu superioris & uniuersalis, sit per se intentū & non causale. ueluti est ut in exemplo communi de rege mittente duos inimicos per eandem uiam, quorum nullus sciat de alio: hoc enim in ordine ad inimicos, est casuale: in ordine uerò ad regem, est per se intentum. Sic itaque stante placito Stoicorum possunt seruari casus & fortuna. cum itaque sic Alex. argumentatur, Nullum quod habet causam determinatam & per se, est casuale: sed omne quod fit (per Stoicos) habet causam determinatam & per se: quare & &c. Ad maiorem dicitur, quod quatenus habet causam determinatam, nullo modo est casuale. Nullus enim diceret, quod si tegula ex alto cadat super caput nudum Caliæ, & fregerit, hoc esse à casu: quandoquidem hoc semper sic euenit, si causæ coniunctæ accipiantur. Si autem effectus ille ad unā tātum causam cōparetē, bene dicimus esse à ca

su

ſu quoniã unaquæque de per ſe eſt indeterminata, & caſus eſt cauſa indeterminata. Proueuit igitur deceptio, quoniam exiſtimat effectum cauſalem non habere niſi unam cauſam, & fieri ſecũdum unum modum cauſandi tantum, cum multos tamen habeat. quare & caſualis & non caſualis dici poteſt. Si autem inferatur, eſt caſualis, ergo non erat neceſſarium ipſum fieri: patet nõ ſequi ſecundum poſitionem. nam ideo non dicitur caſualis, quia poſſit nõ eſſe natura, & ſecũdum Ariſtotelẽ neceſſe eſt caſualia eſſe, aliter natura ocioſe fuiſſet operata: ſed ideo dicitur caſualis, quia cõparatus ad talẽ cauſam eſt in paucioribus. & oportet determinationem fieri, quãuis neceſſaria ſit illa determinatio. Neq; etiam ſequitur, talis effectus fit à cauſa ineuitabili & per ſe, ergo nõ eſt à caſu. Idẽ enim, ſecundũ utrũq; modũ cauſandi fieri poteſt. Quod aũt adducebatur de defenſione Stoicorũ, nos illã defẽſionẽ minime approbamus. Dicimus nãq; ad ſaluandã cauſã caſualẽ9 ponim. illã ut ĩ paucioribus, eſſe cõiunctam illi effectui, qui ca

casualis dicitur. Unde ex hoc sequitur, de tali effectu in ordine ad talē causam sciētiam proprie neq; quasi proprie haberi posse: quoniā indeterminata sunt, quæ cognitionē non generant. Quare ignorantia est conditio sequens naturā causæ indeterminatę, quæ est causa casus. Unde non sufficienter ibi sumitur conditio causæ indeterminatę casualis: est enim sequens principalem conditionem, & non prima cōditio: quare cessat prima obiectio. Non minus & secūda indicebatur, quod inuentione Thesauri omnes causæ sunt notæ: & tamen cōcedimus talem inuentionem esse casualem certe. Si inuētio Thesauri referatur in utrasq; coniunctas, nullus diceret illud fuisse casuale. Quis enim miraretur si audiret aliquem dicere, ego abscondi Thesaurum in tali loco, & Calias ibi fodiens, inuenit Thesaurum ipsum. Necesse est enim, si ibi fodierit, & ibi erat, ut eū reperiat. Quare si ambæ illæ causæ alicui sunt notæ, non est ibi casus, utrum inuentio Thesauri sit casualis cōparando ad unamquamq; solitarie, ut notum

notum est. Quare eclipsis perito astrologo non est casualis: quia non solum astrologo non est casualis, quia non solum astrologus scit lunam raro deficere ex cursu suo, sed sit determinate quid sibi lunę contingat in tali cursu. Quare et impedimẽum cognoscit, unde omnes causas facientes pro lunæ eclipsi nouit. unde quanquam raro luna eclipsetur, perito tamen Astrologo eclipsis nõ est casualis, quoniam non indeterminatus est, sed omnes causas cognoscit. quare ut sic, nulla est sibi casualitas. Si quis tamen sciret cursum lunæ, tantum ut uideret eclipsim, postea hoc sibi esset casuale. quod si dicitur, tũc est in cœlo, ergo erit casus: quod reclamat Arist. 2. de cœlo & mundo. Huic dicitur quod secundum Arist. casuale est euitabile, aliterq; esse potest, quod in cœlo fieri nequit. uerùm secundum hanc positionẽ non solum in cœlo, uerum & in omnibus omnia ineuitabiliter fiũt: quare nõ dicitur causa casualis secundũ modũ Aristotelis, uerum secundum hunc modum, secũdum quem & in cœlo casum

ponimus. causa nam ꝗ quæ ut in pauci oribus producit effectum, casualis dicitur; quæ cum sola non sit sufficiens, determinatur pro alia quæ simul cōiuncta faciūt causā p se et sufficiētē: talia uerò reperiūtur & in cœlo. quare et ĩ cœlo sunt casualia quāq; omnino necessaria. Vnde & ad tertiam obiectionem patet; quoniam appensilia, incantationes, & magica non causæ casuales, cum semper aut in pluribus suos producant effectus. & quāquam tales causæ sint ignotæ: ignorantia tamē non prouenit, quoniam tales causę raro id operantur, & sunt indeterminatæ, imò quasi semper illud faciunt. dictum est autē tales causas esse oportere sic indeterminatæ, ex qua indeterminatione sequitur ignorantia postea. Quod autem adducebatur de Aristotele & suis imitatoribus, non conuenit eorū auctoritati recipere, ꝗniā de hoc est inter eos pugnantia, & disputatio. & sic de tertio, & ultimo.

Caput septimum, in quo continentur Alexandri dicta in suo sexto capite.

In

IN superiori capitulo conatus est Alexander ostendere, quòd apud ponentes fatum, non potest saluari nomẽ uerum casus & fortunæ. in hoc uerò capite uult probare eosdem uerè saluare non posse nomen uerum (contingens æqualis.) Quare & in Rubrica dicit cõtingens æquale seu utrũlibet auferri ab ijs qui omnia ex necessitate fieri arbitrãtur. Primò itaq; Alexander probat hoc ostensiue: & quãquam ornatè & copioso sermone hoc deducat Alexãder: breuibus tamen (ni fallor) sententiam eius aperiam. Ratio est hæc: quod fato fit, necessario fit; (Non enim hic sumitur necessariũ ꝓ uiolẽto) quare quod fit necessario, nõ potest non fieri: q̃d nõ potest non fieri, cõtingẽter nõ fit: nã q̃d cõtingẽter fit, potest nõ fieri: hęc em̃ est ratio contingẽtis, ut & oppositũ fieri queat. Vnde manifestè infertur: si omnia fato fiunt, nihil contingenter fieri posse. At quid absurdius dici potest? nam poterimus digitum mouere? Multa autem in declaratione horum dicit Alexander, quæ quoniam mihi satis nota uidentur,

ideo non ultrà sermonem extendam.
Secundò Alexander remouet unam responsionem ad hanc argumentationē. Quis enim dicere posset, negando illā primam assumptam, si quod fato fit, necessariò fit. stat enim aliquod fato fieri, & illud contingenter fieri. Nam secundum sic opinantes, illud dicitur fieri cōtingēter, quod quamuis non fiat, nihil tamen prohibet ipsum fieri: pro tāto autem nihil prohibet ipsum fieri, quoniā notum non est nobis quod sit ipsum prohibens: quod si notum nobis esset, iam non esset possibile fieri. Cum itaq; multa eorum quę fiunt fato, talia sint, quod nihil prohibeat ipsa fieri ad modum expositum, ergo multa quę fato fiunt, possibiliter fiūt. sed quod possibiliter fit, nō necessariò fit: non igitur si fato fit, necessariò fit. & sic ratio Alexandri non procedit. At Alexander talem impugnat responsionem, dicitq; hæc similia esse dictis ludentium in his quę minimè ludo indigent. Sic enim dicendo, non declaratur, quid re uera sit contingens: sed tātū quid opinantur ipsi esse contingens.

Natura

Natura nãq; ignorantia nihil ut res sint uel non sint facit. Quare si fatum ponitur, non saluatur contingens esse: uerũ saluatẽ quomodo apud ipsos opinetur contingens & non contingens. Apud enim eum qui non cognoscit prohibẽs, tale est contingens fieri. Apud eum uerò qui cognoscit, tale non est contingẽs fieri. Sunt enim tales ipsi uates ergo cõclusio de necessitate sequitur. Tertiò Alexander in residuo capituli remouet aliam respõsionem. Quis fortassis enim contenderet monstrare eum hoc, quod omnia fato fierent, exempli gratia, cras nauale bellum (cum multa tamen possibiliter fieri) in quo poracto, amplius hęc non erit uera, cras fiet nauale bellum: ergo hæc non est necessaria, cras erit nauale bellum: sed quod neque est impossibile, neq; necessarium, illud est contingens: ergo cum Fato stat contingentia, quandoquidem aliquod fato fiet, contingenter fiet, ueluti deductum est. Verùm Alexander dicit, rursum & hoc ludentium est pariter, & ignorantium ea quæ dicunt. Et duo aduersus hanc posítio-

sitionem ponit. Primò quoniam multũ refert hoc necessario fieri, et hoc necessarium esse: secundum enim significat q̃d nunquam hoc uariabitur de uno esse in alterum, primo significante quod non potest euitari hoc non fieri, quod tamẽ factum poterit uariari. Nam secundum illam opinionem si Socrates generandus est, ineuitabiliter generabitur, non tamen sua generatio neq; ipse semper erunt. At hæc; opinio indifferenter de ijs enunciat. Secundò probat quod si exẽpli gratia cras fato erit nauale bellum, non poterit non esse, quoniam quod fato fuit, non potuit nõ fuisse: ergo quod fato erit, non poterit non esse, ergo non contingenter erit. Existimo autem ego per præteritum probasse futurum: quoniam in præterito est manifestius, cum nunq̃ amplius imitari possit, quod nõ est ita manifestum de futuro, ut de se patet: & quãquam absolute non sequatur apud Aristotelem. Non enim sequitur, si quæ facta sunt, sic facta esse est necessarium: ergo & si quæ futura sunt, ipsa fore sint necessaria. tamen uidetur argumentum

mentum tenere cum hac conditione, fato, id est, si Fato facta sint, necessarium est fuisse facta: ergo si fato futura sunt, necessarium est ipsa fore, quoniam fatū est euitabile: quare utrobiq; sequitur. Hanc etiam argumentationem quo ad principale ponit Aristoteles in fine primi Perihermenias, & sui expositores eum sequuntur. & hoc de primo. Quantum uerò ad secundum, uolo pro nunc omittamus actus humanę uolūtatis, et ea quæ ei subijciuntur: nam de his prolixior erit sermo in futurum. Sed tātum sumamus ea quæ naturaliter agunt, ut apud Arist. Intelligētia, Elemēta, Inanimata, Bestię, & omnia nō habentes animam rationabilē, sunt. Et quæritur, an in his, sic secludendo actus humanos ex toto, quicquid fiet, de necessitate fiet, sic quod non poterit non fieri, neq; aliter fieri quam fiet. & ego non possum uidere, nisi quicquid fiet, de necessitate fiet, & quomodo fiet, hoc modo de necessitate fiet. Nescio enim quid possit uariare hoc, imò ipse Alexander hoc aperte concessit in capite 4. superiori. Di-

cebat

cebat enim ibi, quod ea quæ arte fiunt, non de necessitate fiunt, ueluti ea quæ sunt à natura: si enim mons aliquis, exẽpli gratia, ruet seducta uoluntate humana, & supposito quod dij de necessitate agãt, nullaq; in eis sit flexibilitas. quo modo enim fieri potest quin mons dictus non ruat: istud enim profectò mihi uidetur esse per se notum. Et quanq; diuus Thomas in prima parte summę in art. 6. q. 115. oppositũ huius asserat: mihi tamen uidetur, non rectè sentire: & quod eius ratio, per quã mouet ad oppositum, sit nedum friuola, imò & manifestè falsa. Dicit enim quod multa in uniuerso accidentaliter fiunt, quæ si necessario fierent, haberent causam per se, & tamen sunt per accidens. Ast quę eiusmodi sunt, non habent causam per se, ut dicitur 6. Metaphy. si autem talia quæ per accidens fiunt, necessarie fierent, haberẽt causam per se. Nam quod est necessarium, per se est, & sic essent per se. Hæc autem ratio multipliciter uidetur peccare. Nam manifestum est, necessarium esse; multa esse per accidens

in uni-

in uniuerso: non enim esset uniuersum nisi & talia essent: Ens namque diuiditur in ens per se, & in ens per accidens: quare & causa consimiliter diuidit, ut dicit 2. Physicorũ: cũ hoc igitur quod aliquid de necessitata fiat, stat quod ipsum sit per accidens. Amplius, ut etiam ipsemet Thomas multotiẽs dicit, quod est per accidens in ordine ad aliquid, nihil prohibet esse per se in ordine ad alia: nam etsi respectu causarum particularium sit per accidens, in ordine tamẽ ad causas naturales utpote ad cœlũ & intelligentias est per se, à quibus est principium necessitatis, & quorum ratione dicitur effectus necessarius. Verùm idẽ diuus Thomas in eodem loco dicit, q̃d ista per accidens in nullam causam reducuntur, cum tamen hic aperte repugnet dictis eius in fine primi Perihermenias, & in 6. Metaphy. & in multis alijs locis. Vult enim Deũ omnium esse causam per se, nihilque respectu eius esse casuale, neque per accidens. Quod & à Boëtio in 4. de Consolatione dicitur. Quare cum Deus in ordine naturæ in

hæc

hæc inferiora agat per corpora cœle-
stia, ueluti conuenientia instrumenta, ta
les effectus accidentales reducentur in
Deum, tanquã in principalem causam,
& corpora cœlestia tanquã instrumen-
tariam. Amplius istis effectibus accidẽ-
talib. utpote in casualibus, natura dedit
materię, ut aliquando posſit deficere, et
ex quo potest deficere, apposuit impe-
dimentum extra, ne potẽtia illa sit ocio
sa, ut Auerrois Com. 48. 2. Physicorum
dicit, & idem diuus Thomas in fine pri
mi Perihermenias. Præterea omnibus
his sibi datis uidelic. minimè ueris, quę
ro nunquid si duo inimici sint ex oppo-
sitis terminis unius uię directæ, & unus
quisq; istorum pergat ad terminos op-
positos, utpote Plato sit in termino A,
Cicero in termino B, & Plato ex A ut
ueniat in B: econtrà uerò Cicero ex B,
ueniat in A, deductis omnibus impedi-
mentis: supponaturq; Platonem igno-
rare de Cicerone, & econtrà: nullusq;
istorum sic istos ordinauerit, neq; ex su
perioribus, neq; ex inferiorib. nunquid
omnibus sic stantib. Plato de necesſita-
te ob-

se obuiabit Ciceroni: & patet quod sic: erit ergo effectus mere accidentalis, & necessarius, & tamen per se non habebit causam per se: non igitur necesse est, quod necessarium est, habere causam per se, ut dicit diuus Thomas. Amplius Themestius capite 15. primi Post. ponit aliqua esse necessaria, quæ non sunt necessaria connexa per se: quod & Auerrois concedit in Com. 66. primi Physic. dato igitur etiã à diuo Thoma, quod per accidens non habet causam per se: nõ tamen aufertur, quòd non habeat causam necessariam. Quare redeundo unde digresi fuimus, dicimus secundum sententiam Aristot. quòd omnia quæ fiunt seclusa uoluntate humana, & his ad quæ ipsa uoluntas concurrit, ineuitabiliter fieri. Hoc autem stante, dicimus in uniuerso aliqua esse necessaria, utpote motum cœli, elementa, & talia quæ semper sunt: aliqua uerò fieri ut in pluribus, aliqua ut in paucioribus, aliqua uerò æqualiter seu ad utrumlibet: non enim aliter staret uniuersum. & tamen quicquid fieret, fieret per conclusa & suppo-

 sita:

sita. Stante itaq; fato & ineuitabilitate, omnia illa entia, siue modos entis nos saluamus: quare & contingētes omnes modos: nam erit & contingens æquale & contingens ut in pluribus, & incontingens ut in paucioribus. neq; ideò dicitur contingens, quoniam in tempore in quo fit, possit non fieri, imò ineuitabiliter fit; neq; pro illo tempore posset esse oppositū: sed pro tanto dicitur contingens, quoniam in aliquo tēpore est, & in aliquo non est, admodum oppositum corporum cœlestium, quę nunquā possunt non esse, neq; non moueri. imò hanc sentētiam manifestè posuit Auerrois 2. Physicorum Comm. 48. sic enim ibi scribitur: Dicamus igitur quod prima materia est parata ad recipiendū duo contraria æqualiter, & ideo receptio utriusq; contrarij etiam ei naturalis. & similiter apparet de anima cōcupiscibili, ipsam esse pręparatā ad actiōes cōtrarias ęqualiter. istud igitur contingēs non habet causas agentes contraria æqualiter in omni tempore. scilicet, illud quod est naturale, & si non, tūc natura a-

geret otiose: unde necesse est, ut illæ actiones attribuãtur agenti, scilicet quod facit alterum contrariorum, ita secundũ quod in pluribus non casu, & si esset sic aliquid quod agit æqualiter, tũc natura ageret otiose: potentia enim ad esse & non esse, esset æqualis in eo per se. & cũ dicimus quod potẽtia ad esse in prima materia, est æqualis potentiæ ad non esse: intendimus quod duo contraria inueniuntur in ea in temporibus æqualibus oppositis, ut pluuiã esse & non esse æqualiter, sed hoc in hyeme, & hoc in æstate, & causarum alternatio agentium hæc duo contingentia, æqualiter est necesse in temporibus æqualib. &c. Vnde in his uerbis Comm. uult talem contingentiã saltem in his quę nõ sunt in actibus humanis nõ esse, scilicet quoniam materia uel agens in eodem possit ad opposita indifferẽter, sic quod in die crastina posit pluere, & posit non pluere. sed pro tanto dicitur contingentia, quoniam die crastina potest pluere, & potest crastina nõ pluere: unde si pluet crastina, ineuitabiliter pluet: & si non

pluet post cras, in euitabiliter nõ pluet post cras: tñ in illo modo dicto saluat talis contingentia. & hæc est una significatio contingentiæ: & aliter sumere significatum contingentiæ, illusio est & deceptio, saltem in rebus naturalibus. Veruntamen communis modus loquendi, multoties sumit aliter contingentiæ significatũ: nam & aliquando sumitur pro eo quod in eodem tempore potest esse & non esse, utpote dicimus, quod mensis futurus potest esse pluuiosus: & iterum, quod idem mensis potest esse siccus. Hæc autem acceptio prouenit ex ignorantia & nostro errore: credimus enim ex quo utrumq; fieri potest, imò fiet in tẽporibus tamẽ diuersis, & ignoramus quomodo et quãdo: ideo credimus futurum mẽsem posse esse pluuiosum, & siccum, cum tamen ineuitabiliter unum tantum eorum fiet. Vnde Stoicus ignorãs istas causas, diceret: scio quod ineuitabiliter unum tantum eorum fiet, nescio tamen quid. Vnde concederet ipsum posse esse pluuiosum, estoq; ipse esset siccus: quoniam quantum est

ratione

ratione generis potest utrumque esse, licet ratiõe determinatę causę tantum unum illorum ineuitabiliter erit. Accõmodatissimum autem de hoc exemplũ est: sit itaque, ego sciam Pontificem esse mortuum: tu autem credas quod uiuus sit: sitque sermo de eo inter nos, & tibi dicatur ab aliquo, in ista hora nũc dictus Pontifex prandet, sit enim hora conueniens prandendi. Tu qui credis Pontificem uiuere, dices, hoc est possibile, ego autem dicerẽ, hoc est impossibile. Tu existimaueris rectè loqui, cum tamẽ falsum diceres: nam ex eo quod hoc non habet repugnantiam terminorum, neque cognoscis in genere naturæ repugnare uideris rectè loqui, cum quo tamen crederes etiam possibile esse, quod impossibile esset ipsum cõmedere: nã apud te etiam possibile est Põtificẽ esse mortuũ et si est mortuus, impossibile est ipsũ prãdere: licet aũt totũ proueniat, ex ignorãtia facti, & quoniam illi in suo genere non habent repugnantiam. unde fit, quod multotiens aliqua impossibilia existimentur contingentia, cum

 reuera

reuera nõ ſint cõtingẽtia: & non tãtum hoc eſt apud Stoicos uerũ, ſed apud alias ſectas. Ex quo patet de ſecũdo, p q̊d & 3. manifeſtũ eſt, cũ ita dicit, quod quęcunq; fierent, ineuitabiliter fierent: concedimus. cũq; dicimus ſiue dicitur non poſſem mouere digitum meum in hora futura, ſi non mouebo. diximus nũc tamẽ intendere de actionibus non humanis; nam de iſtis ſermonem habebimus: quare in non humanis operibus illud aperte conceditur. Cumq; diceba tur de modo ſaluandi contingentia, dictum eſt, duplex eſſe contingens, ſecundum rem, & ſecũdum exiſtimationem. Secundum rem ſaluatur, quoniam aliquando eſt, aliquando non eſt ineuitabilis, tamen eſt quæcunq; pars pro illo tempore in quo eſt uel non eſt, neq; alio modo in re eſt contingere, neq; noſtra ſcientia uel noſtra ignorantia aliquid in hoc operatur. Eſt & contingens ſecũdum noſtram putationem, & in hoc ſcientia & ignorantia noſtra operantur. neque idem incõuenit apud diuerſos, eſſe poſsibile, & impoſsibile. In caſu nã-

que

que priori apud me impoßibile est Pōtificem nunc prandere, quoniam scio ipsum esse mortuum: apud te est poßibile, quoniam non scis ipsum esse mortuum unde istud nō incōuenit apud nos. Ulterius dicebatur, quod si fato fiet, nō contingenter fiet. Dicitur quod si sumatur contingenter, euitabiliter conceditur, quod fato fiet: si non contingenter fiet, id est, euitabiliter. Si uerò sumatur contingēter. i. quod aliquando erit & aliquando non erit, licet utraq; pars in suis temporibus ineuitabiliter erit: sic negatur consequentia. Nā (exēpli grat.) cras fato pluet, & ineuitabiliter, tamē cōtingenter, quoniam nō semper cras pluet, ut notum est. Potest etiam cum fato & ineuitabilitate concedi contingentia secundum existimationem, ut patet: autoritas tamen Aristotelis & suorum imitatorum in hoc non est admittenda.

Caput octauum, in quo ponuntur contenta in capitulo septimo Alexandri.

In hoc octauo capitulo Alexander conatur

natur ostendere omnem consultationē tolli, si omnia fato fiant. & hoc dicitur in Rubrica sic: Ab his qui omnia fato fieri dicunt ex causis principalibus, tolli omnem consultationem. Et quanq; Alexander prolixissimus sit, eius tamē sententia paucis uerbis & claris aperietur sic. Si omnia fato fierent, aut nulla esset cōsultatio, aut si esset, uana esset: sed est consultatio, neq; est incassum: non igitur omnia fiunt fato. Minor propositio. est per se nota: sic enim aut natura frustra operaretur, utpote, si cōsultatio esset incassum, aut si non esset, non esset homo: quandoquidē homo est animal consultorium. horum quoduis datū est impossibile, & de se notum est. Maior autem declaratur, primo accipiendo in quibus cadit consiliū, & quod sit ipsum consilium. consilium autem neq; est in necessarijs, neq; in impossibilibus, sed tantum in possibilibus: neq; in omnibus, sed solum in his quæ in nobis sunt. neq; consultatio est propter ipsam consultationem, non enim cōsultamus ut consultemus, sed ut ex cōsultatione aliquid

aliud ab ipsa operemur. Hoc autem notum est ex communi omnium cōsensu, qui de Consultatione loquuntur, & est ueluti communis animi conceptio. Viso in quibus est consultatio, accipiatur quid est, & propter quid est cōsultatio. & manifestum est, quod hominibus data est consultatio, ut uisa & imaginata non sequantur ueluti bestiæ: sed ut iudicent quod imaginatorum sit melius uel deterius, & per electionē eligant quod sibi illorum placuerit. ex quo patet quid sit & ipsa cōsultatio: quoniam est iudicatrix ratio occurrentium uisionum, quænam sint eligibiles, ex uirtute electiua: quanquam electiua uirtus sit in potestate utramque partem eligendi quæ sibi placuerit, nullo extrinseco impellente. His perceptis, quæritur si fatum est, aut igitur est consultatio, aut non est: si non est, habetur quod quæritur: quoniam sic uera pars disiuncti est concessa: si uerò est consultatio, ut ostensum est, ut uirtus electiua, quod sibi placitum est eligat, nullo ad hoc impellente: ast fatum impellit, per positio-

nem: quare ratio cõsultationis tollitur, & sic consultatio, quare idem quod prius. Præterea, esto quod esset, quoniam fatum est ineuitabile per positionem, igitur non minus sine consultatione operaretur & fieret quod fato habet fieri: & sic uana esset consultatio. Secundò ad idẽ arguitur: si omnia fato fierẽt, nunquam esset facti pœnitentia, neque iusta increpatio: at quoduis istorũ falsum est, ut ex se manifectum est: ergo & omnia fato fieri est falsum. Prima siue maior probatur: primò nãq; non esset facti pœnitentia, quoniam pœnitentia est, cum aliter potuissemus facere, quã fecerimus: si enim aliter existimamus non potuisse fieri, non cadit pœnitentia per positionem, quod fatum est, aliter esse non potuit. non igitur esset pœnitẽtia. Neq; etiam esset iusta increpatio: nam iniuste aliquis increpatur de facto quod ipse euitare nõ potuit: at nullum fatum euitabile est. per positionem igitur nulla est iusta increpatio. Idem quoque dicunt Aristoteles & sui expositores in fine primi Perihermenias, quare &c.

&c. & sic de primo. Quantum ad secundum, prætermitto quæ ab Historijs referuntur de his quę sibi fatum prædictũ nũquam euitare potuerunt: & quo magis conati ipsum euitare, tãto magis in fatum inciderunt. Quos si omnes uellẽ referre, neq; ego possem, neque omnes linguæ simul possent referre. Veruntamen uenio ad rationes. certe (ueluti in superiori capitulo diximus) apud me apertum est, omnia futura fieri, naturaliter esse ineuitabilia, in quibus nõ cõcurrit uolũtas humana: unde si q̃d futurũ fieri est euitabile est in uolũtate humana, & in his quæ ab ipsa uolũtate depẽdẽt. Sed istud nõ uidetur esse uerũ, imò q̃d ipsi Peripatetici oppositum asserentes, sibiipsis pugnantia dicant, ostenditur: q̃niã indicatrice ratiõe cõsultãte ad unã partẽ magis q̃ ad alterã, aut uoluntas illam partẽ necessario eligit, uel uult (quocunq; placuerit appellare) aut potest illã non eligere, ergo act9 uolũtatis est ineuitabilis. Si uerò dicat̃ q̃d uoluntas potest non eligere, et etiã potest eligere. est ergo ĩ potẽtia ad illa duo opposita, Cũ itaque

que de necessitate ad unum illorum fe-
retur, quanquam secundũ positionem
in nullum determinate feretur: non e-
nim datur medium inter eligere illud et
non eligere, quanquam detur medium
inter eligere illud & illud renuere: quæ-
ritur igitur determinate ad alteram par
tem contradictionis, aut igitur uolũtas
ex se determinabit ad hoc, aut ipsa de-
terminabitur ab alio. Si ab alio, hoc est
contra suum placitum, & ab eis dicta;
quoniam uolunt quod uoluntas à nul-
lo extrinseco determinatur. Amplius
quæritur de illo determinãte, aut est na-
turale, aut est uoluntarium. Si primũ ha
betur quod quæritur: nam illud agẽs na
turale ineuitaliter agit, & hoc necessi-
tat uolũtatem: ergo actus uolũtatis est
ineuitabilis. Si uerò illud limitãs est uo-
luntariũ, aut erit processus in infinitum,
aut est deuenire ad naturale agens, quo
euitabiliter agente, & uoluntas ineuita
biliter uolet. Si uero detur quod uolun-
tas ex se determinat se, ut communiter
dicitur, tunc rationes factæ in 8. Physic.
de æternitate motus, ex toto pereunt,
dicitur

dicitur namq; Deum tunc mouisse, neque ab aliquo fuisse determinatum, sed ex se determinatum fuisse, neq; oportet aliquem motum processisse, ueluti dicitur & de uoluntate humana. Quod si dicatur rationem Aristot. teneri in agente naturali, & non uoluntario, patet istos decipi: nam in utrisq; agẽtibus Arist. hoc probat, siue sit agens per naturam, siue per uolũtatem, ut est ibi manifeste uidere, & Auerrois in Comm. 9. et 15. octauo Physicorum, illud apertissimè deducit in utrisq; agentibus, siue uoluntarijs, siue naturalibus. Vnde habet pro ultimo impossibili, imò (inquit ipse) imaginabile, quod ab eadem causa præcisè eodem modo se habente, tam intrinsecè, quam extrinsecè, diuersi effectus, & contrarij producantur. Verùm secundum positionem hoc de necessitate sequitur quoniam uolũtas potest eligere A, & eadem uoluntas in illo mutata quo ad intrinseca & extrinseca, potest non producere A. Hoc autẽ reputat Auerrois non intelligibile, ut certè, & difficulter intelligibile est: imò

& (ut suprà citatum est in 48. Comm. 2 Physicorũ) uniuersaliter uult omnem potentiam æqualem, nullo modo posse exire in actum, nisi ab aliquo determinetur, & esse similem materię primę. Vnde si per se posset se limitare, & materia prima sine aliquo agente posset moueri. Quare cum cum hoc sit imposibile, & illud de uoluntate est imposibile. Non itaq; Peripatetici in hoc suo placito habent uerum fundamentum. et hoc de secundo. Per quod patere potest & ad tertium propositorum. In primis tamen accipitur, quod cum omnis causa posterior, si sit essentialis, & per se depẽdet à priori, neq; causat, nisi in uirtute prioris: prima quoq; non causat, neq; influit in tertiam nisi per secundã, & non influit in quartam nisi per tertiam, & sic ulterius usq; ad ultimã. quare et prima non agit in tertiam nisi per secundã sicut tertia non agit nisi per primam & secundam, licet aliter & aliter: nam inferior non agit nisi ut instrumẽtũ superioris, in recipiendo à superiori: superior autẽ agit ut influens & principale. Sup

posi

positio est per se nota, & ponitur ab Auctore de causis. Accipit et secũdo q̃d ad diuersos effect9 secundũ speciẽ producendos, natura utitur diuersis instrumẽtis secundũ speciem, requiruntur q; diuersæ dispositiones. patet, quoniam diuersitas effectuum exigit diuersitatem causarũ. Accipitur & tertio, & quasi sequitur corollarie ex his quæ dicta sunt, q̃d consultatio talis est, qualis superius definita est, uno excepto: nam ibi ponebatur consultationem esse ministram electiuæ uirtutis, quæcũq; sit illa: quod & nos concedimus. Verum addebatur, ut eligat quam partem contradictionis sibi placuerit nullo extrinseco concurrẽte, uel ipsam determinante. sed hoc negatur, quia est in potentia contradictionis: ideo oportet ab aliquo alio determinari, quia determinata exit in actum Quod autem sit illud determinans? dico esse intelligentias unà cum corporibus cœlestibus. Quare Mathematici & in genitura uniuscuiusq; sciunt prædicere de euentu. Quo fit, ut uoluntas Socratis sit ex toto similis uoluntati Platonis

nis quo ad consultationem, & tamen Socrates uult unam partem contradictionis, & Plato aliam: quoniam ipsi diuersam habent genituram, & diuersis determinantibus determinantur. Vnde & ipse Aristoteles in libro de Bona fortuna, attribuit motum uoluntatis neque rationi neque ipsi uoluntati, sed Deo, qui melior est uoluntate humana, & ratiõe. Quare aut Aristoteles uenit et ipse in hanc opinionem, aut sibi contrarius est. Per hæc igitur ad rationes Alexandri respondetur. Cũ itaque dicitur, quod ponentes fatum aut tollunt consultationem, aut si dant, consultatio est uana. Huic dicitur neutrum sequi, sumendo consultationem, ut expositum est. Si tamen sumatur consultatio ut Alexander accipit, certè nulla est, nisi per homines existimata & ficta. Neque incõuenit multos sic decipi, ueluti ut in alijs placitis. Ad confirmationem uerò cum diceba-tur. Si esset consultatio, esset uana & superuacanea: quandoquidem & sine illa fieri illud, esset necessarium fato & causa superiore impellente. certè est ratio derisi-

derisibilis: sic enim probare possemus, quod ad generationem Asinæ, non requireretur Asinus immittens semen, & Asina dans sanguinem menstruum quoniam hæc non mouent, nisi mota à superiori & superiora cum de necessitate moueātur, asinum generarent quod tamen est manifestè falsum. Dicitur igitur negando illatum, non fit talis effectus, nisi mediante consultatione: causa enim superior non producit talem effectum, nisi consultatione, ut necessario & ordinato instrumento: & non minus consultatio est fatalis, sicut & ille effectus. Nam ueluti asinus de necessitate producitur: sic & illę causæ intermedię sunt necessarię pro tali effectu. Et si dicitur: cur natura in homine utitur cōsultatione, & nō in bestijs? Dicitur econtrà: cur in calefaciēdo utitur caliditate, & in frigefaciēdo frigiditate? Hoc est, ratione diuersitatis naturarum: nam cōsultatio est nobilior non consultatione, ueluti homo est nobilior bestia. Ad secundum, cum infertur primo, Si fatum esset, nunquam facti esset pœnitentia, dicitur: si talis esset

pœnitentia, qualẽ definiuit Alexander, profectò illud sequeretur: quoniã uult pœnitentiam esse cum dolemus de eo quod per nos aliter fieri potuit, q̃ quod factum est. Nullum autem tale, est dabile. Sed reuera pœnitentia est, cum dolemus de eo quod existimamus aliter fieri potuisse. & istud, bene est. quare sic pœnitentia est, cum concedimus. Cumque ulterius dicebatur: nulla iusta esset increpatio. Huic dicitur, ut de pœnitentia, scilic. quod increpatio secundũ uirtutem non est de re, quæ meliori modo fieri potuit per nostrum consilium: sed quoniam existimamus per nostrum cõsilium meliori modo potuisse fieri. Hoc tamen est fatale, scilicet quod existimemus. nam connexio uniuersi exigit tantam diuersitatem: & est pro mundi pulchritudine. Esset autem hic considerandum, quando uoluntas mouetur à superioribus ad unam partẽ contradictionis, si quod recipiat ab illis: & si recipit, quod est istud: & quomodo. aut nihil de nouo recipit. Verùm de hoc in subsequentibus.

Caput

Caput nonum, in quo continentur ea quæ dicuntur in octauo & nono capitulis Alexandri.

QVanquam Alexander hic duo capitula faciat, unum ſcilicet, in quo citat opinionem, quomodo ipſi ſeruēt in nobis Liberum arbitrium: alterū uerò, in quo impugnat. Nos tamen unum ſolum faciemus: quādoquidem unam ſolam ſententiam ſiue materiam cōcernit. Ex quibus primò poteſt patere Rubrica in octauo capitulo, & eius intentio. Vnde dicit ab Alexandro, ab ijs qui omnia ex neceſsitate fieri dicunt, introduci alium modum eius quod in nobis eſt, hoc eſt, Liberi arbitrij. Quātum autem ad caput ſpectat, primò dicit, quod ſuam poſitionem, ſecundum quam ſoluant in nobis Liberum eſſe arbitrium, nulla argumentatione conantur Stoici probare: quoniam ſciunt ſe impoſsibilia aggredi: uerum tamen identitatem ſecundum uocem, & nullo modo ſecūdum ſignificationem, ſeruare conātur,

seipsos & alios decipientes, ueluti fecerunt in fortuna. Secundò istud ostendit secundum ea. Et quanquam multis & ornatis uerbis Alexander hoc ostendat: sententia tamē in paucis colligitur. Accipiunt itaq; Stoici, quod quãquam omnia fato fieri dicãt, alia tamen est, & alia actio requiritur, secundum aliam & aliam naturam. inanimata namq; diuersum modum agendi habent ab animatis, & inter animata uegetabilia tãtum diuersum modum habent ab animalibus, & inter animalia rationabilia ab irrationabilibus. & nedum est diuersitas secundum genus, uerùm & in ipsis generibus est diuersitas specifica secundũ diuersitatem specierum. Exempli gratia, non cognoscentia agunt sine cognitione, at cognoscentia agũt cum cognitione, qua cognoscētia sunt, & inter nõ cognoscentia aliter agunt, quę sunt unius speciei, ut puta ignea, quoniam ascendunt, calefaciunt, & exsiccant: aliter aquea, quoniam descendunt, frigefaciunt & humectant. & sic suo modo dicatur de reliquis. Quare proportionabiliter

ter dicatur & de alijs generibus, & species. Hoc percepto, sic nobis seruant Liberum arbitrium. Quoniam homines in proprijs actionibus, qua homines sunt, agunt per intellectum & uolũtatem. Hic autem modus agendi in nullo alio reperitur, scilicet agere per intellectum discurrentem, & uolũtatem deliberantẽ. Quoniam si Dij ipsi agant intelligentes & uolentes, nõ tamẽ discurrentes, & deliberãtes: sic enim agendo, non essent Dij. quare secundum istum modum conantur saluare in nobis Liberum arbitrium. In capitulo autem sequenti Alexander hanc positionem cõtendit destruere: quare & in Rubrica dicitur: Eos qui omnia fato fieri dicũt, non rectè sumere id quod in nobis est, nec in uero sẽsu. Et omissis multis, quæ ab Alexandro dicuntur, summa rei mihi uidetur hæc esse. Primò quod sic dicẽtes, non plus ponunt Liberũ arbitrium in hominib. quàm in brutis, & uniuersaliter in rebus inanimatis, quanquã ponant diuersum modum agendi: ignis namq; per caliditatem sibi intrinsecam

calefacit, uerùm ineuitabiliter: neq; potest aliter calefacere, & brutũ sic cognoscendo & appetẽdo mouetur ad pastũ, neq; aliter potest facere. Homo quoq; sic intelligendo & uolendo exẽpli gratia currit. Neq; si sic intelligit & uult aliter potest facere. quæ igitur maior est libertas operãdi in homine, quàm in cæteris: quãdoquidem non sit magis hoc in potestate hominis quã reliquorum. Seruãt igitur Stoici alium esse modum agendi in hominibus quàm in reliquis: ueluti aliter ignis & aliter aqua operantur, uerùm non seruant hominem esse liberum, saltem secundum rationem, sed solum secundum uocem usurpatam & malè acceptam, & contra communiter loquentes de Libero arbitrio: sic enim dicere possemus ignẽ libere agere, non autem terrã: quoniã aliter ignis agit, aliter terra. quare cum sic loqui sit abusio & deceptio, non minus erunt abusus et deceptio dicere hominem ex Libero arbitrio agere: quandoquidem ex necessitate sic operatur. Dicit & ulterius Alexander, ut mihi uidetur: si Stoici dicũt homi

hominem ideo esse Liberi arbitrij, quoniam consultationem habet, quæ omnibus alijs est negata, præter id quod dictum est: uidelicet, quoniã libertas non saluatur. apud enim homines dicitur liber aliquis, quoniã potest facere & non facere nullo extrinseco ad aliã partem impellẽte. Verùm & uniuersaliter illud nõ est uerum, uidelicet quod quicquid facit, consultatione facit: quoniam multoties & sæpissimè non consultantes agimus. Quare cum homo sit homo ex Libero arbitrio, & Liberum arbitrium per positionem sit in consultãdo: cum igitur non operatur consultando, desinet esse homo, quod ridiculum est, ita igitur mihi uidetur esse sentẽtia Alexandri in his duobus capitulis, & sic de primo. Quantum autem ad secundum, dico quod Alexander non rectè dicit hãc positionẽ, sine ratione seruare, q̃d est in nobis siue Liberum arbitrium: imò ipse Alex. saluans hoc eo modo, quo saluat, apertissimè Arist. & principijs eius aduersatur. si namq; homo ideo dicitur Liberi arbitrij, quoniam est in sua po-

testate utrãq; partem cõtradictionis eligere, uel igitur precisè codẽ modo ipso se habente, quod intrinseca & extrinseca, utrumq; diuisione potest uel alio modo se habente ad unam, & alio modo se habẽte ad alteram partem. Si detur secũdum, illa diuersitas & limitatio uel est in sua potestate aut in altero. Si in sua potestate: erit idem argumentum quod prius: quoniam dum est in potestate eligendi illud determinans, oportebit ut suprà per aliud determinari: & sic erit processus in infinitum determinãtibus. quod si dicitur quod illa determinatio est ab altero, cum tãdem sit deuenire ad aliquid quod naturaliter faciat illam determinationem: qua existente, uolũtas hoc eligit. ergo uoluntas de necessitate eligit quod intendebat cum hoc, quod si fiat determinatio ab altero est contra sua dicta. Dicit enim Alexander, quod uoluntas ex se potest nullo extrinseco impellente. quare oportet dicere, quòd uoluntas ex se potest, & à nullo determinante: eodemqúe modo intrinsecè & extrinsece se habere indifferenter potest

test in utrumq;. At istud Arist. in octauo Physic. reclamat. Vult namq; si aliquod agens, siue sit naturale siue sit uoluntarium, quomodocunq; sit, ut etiam apparet ibi & per Themistium & Auerroem in Comm. 8. & 15. si eodem modo se habeat & intrinsecè & extrinsecè, nihil pducet aut utrumq; producet. Dicitq; ibi Com. 3. Auerrois istud nō esse intelligibile, quod eodem modo se habeat & tamē diuersa producat. nam dato opposito ex toto ruit ratio Aristotelis de Aeternitate mundi. Quoniam quis dicere potest, quod Deus de nouo produxit mundum, neq; oportet aliquam ueritatem processisse: quandoquidem nostra uoluntas hoc potest facere, quanto igiť magis Deus qui est maxime liber, qui omnium est causa, qui â nullo depēdet. Voluntas enim nostra per Alexandrū nulla mutatiōe facta potest in utrūque indifferenter, neq; oportet esse aliquod determinans. Audiui ab aliquib. imò & scriptum reperi apud uirum doctissimum Ioānem Bundanum, in quæstionibus, quas grauissimè composuit

in libros Ethicorum in una quæstione tertij libri, sic respondere ad hanc nostram rationem, nõ sequi apud Aristot. hoc, quoniam si Deus de nouo faceret uel fecisset mundum, ipse fuisset mutãs: hoc autem est impossibile. Sic enim nõ esset Deus, quod namq; mutatur est in potentia, cum motus sit actus entis in potentia 3. Physicorum. Ast 12. Metaphysicę Deus est actus purissimus, non igitur in potentia. Quod sequatur sic ostenditur, quoniam si Deus de nouo faceret mundum, cum aget intelligendo & uolendo, Deus de nouo uellet. caderet itaq; noua uoluntas in Deo & sic potentia. Verùm nostra uolũtas est mutabilis, ut notum est, ex 9. Methaphysicæ. quare hoc nihil inconuenit in nobis, quanquam illud sit impossibile in Deo. Sed proh immortalis Deus, quot sunt errores in hac respõsione. In primis omitto illud non sequi, scilicet de nouo inducit, ergo de nouo uult, ut satis excellenter nostri Christiani ostendunt. omitto, inquit, quoniam fortassis apud Aristotelem sequitur, sed uolo tantum
stare

ſtare in principijs ipſius Ariſtot. Dico itaq; iſtam rationē multipliciter peccare, eſſeq; purum deliramentum & dictum omnino remotum à mente Ariſt. primò quidem, quoniam Ariſtoteles & Auerrois ibi ex propoſito dicunt de uoluntate humana, & uniuerſaliter de omni uoluntate quod nō poteſt hoc nūc uelle, niſi aliquod determinauerit ipſā ad ſic uelle, quæ determinatio non poteſt fieri niſi per alium modum. Amplius quoniam iſtud medium ſiue iſta ratio longe alia eſt ab ea quam ibi dat Ariſtoteles. Non enim ducit Ariſtoteles ad hoc quod ipſe Deus mutaretur, ſed quod primum motum præcederet motus ſiue in Deo ſiue in alio. Si enim iſta quam iſti dicunt eſſe rationem Ariſtotelis, benè ſciuiſſet eam Ariſtoteles exprimere, ſicut iſti nouerunt, dixiſſetq;: ergo Deus mutaretur, quæ fuiſſet longe clarior, uerùm deducit quod ante motum eſſet motus, ſiue iſtud ponatur agens per naturam, ſiue per uoluntatem quæcunq; ſit illa. Præterea ſicut per poſitionem uoluntas noſtra poteſt eligere

re ex se nullo determinãte: quare igitur uoluntas æterna Dei, nullo alio determinante non potest de nouo mouere. unde non uidetur rationabile, si potentia uoluntatis ex se nullo determinante potest in se producere actum eligendi. quare & igitur ipsa Dei uoluntas non potest de nouo extra producere, quanquam ipsa æterna sit. Huic forte dicitur non esse simile: quoniam existẽte actu uoluntatis, si adest potẽtia deducto impedimento de necessitate fit actio. sic enim agit, ut etiam naturalia agũt. Quãuis enim possem uelle & non uelle currere: ubi tamẽ sit actus uolendi existente potentia & deducto impedimẽto de necessitate curro. Est enim ueluti actio naturalis. At existente potentia cũ non naturaliter potest non eligere. quare utrobiq; dispar est ratio. In Deo igit̃ uelle & uoluntas idem sunt. Quare si Deus habuit uolũtatem & uelle, in nobis autem uelle distinguitur à uoluntate. quare stat esse uoluntatem non existẽte uelle æterno, cum adfuit potentia & non fuit impedimentum de necessitate, ergo

go ſecutus eſt effectus, uerum & hoc ſtare non poteſt. primò quidem ueluti dictum eſt, hoc contradicit Ariſtoteli et expreſſè Auerr. qui uolunt uoluntatem non de nouo uelle, niſi aliquod occurrat aliud. Dicit enim ibi Ariſtoteles: de nouo mouetur animal: quoniam noua excitatio, uel aliud intra uel extra occurrit, utpote quod excitetur à ſomno uel à continente, uel ab aliquo alio, ex quo ſequitur ut ante motum ſit motus. Secundò quoniam quod ab actu uoluntatis de neceſsitate ſequatur effectus extra uoluntatem deducto impedimẽto eſſe non poteſt, niſi quoniam nihil deeſt pro tali effectu. Verùm cum pariter ita ſe habeat potẽtia uolitiua ab actu uoluntatis, ſecundum poſitionem. A nullo enim ulterius indiget determinari, quo pariter producetur de neceſsitate actus uolitionis. Quod autem dicitur, ex actu uoluntatis de neceſsitate ſequi ſuum effectum, niſi impediatur, ex potentia autem uolitiua non, iſtud certe eſt ſecundum placitum dictum. nulla enim uériſimilis uidetur

poſſe

posse assignari pro uno ratio, quæ non & uerisimiliter possit pro altero assignari. Aristoteles quoque innititur illi medio: quoniam ab uno quo nō potest nisi unum prouenire, unde uolens illud ostendere distinguit de agente per naturam & rationem, docetque quod siue sit agens per naturam, siue per uoluntatem non potest diuersa producere, nisi secundum aliquam diuersitatem existētem intrinseco, aut in extrinseco: quare Auerrois in Comm. 8. & 15 ostendit esse fugam non proficientem, si illud uertatur ad agens per uoluntatem, propterea si uoluntas mouet sine extrinseco, non igitur dependet ab alio: nam sicut se habet ad operari, ita etiam ad esse, at hoc falsum est, igitur & quod dicitur. Huic forte dicitur, quod motus uolūtatis depēdet à Deo, & causis uniuersalib. quæ sunt ante ipsam tanquam ab agentibus concurrentibus ad omnem effectum hic inferiorem & ueluti causa secunda. Posterior dependet à prima et à priori, uerum pro tanto dicitur actus uoluntatis non impelli ab extrinseco, quoni-

quoniam non impellitur tanquam ab aliquo particulari agente, ſed hoc dato, non minus habet quod intendit. Stoici namq; ponunt uoluntatem limitari ex ſuperioribus, quod manifeſtum eſt ex Dei prouidentia & ex peritia aſtrorum & uaticinationibus: non itaq; euaditur difficultas, ſed forte dicitur illa ſuperiora inclinare & diſponere, uerum nō neceſsitate, neq; cogere. At iſtud non uidetur ſufficere. primò quidem, quoniam totum eſſe & operari inferiorum à ſuperioribus tanquam à cauſis primis & eſſentialib. Quomodo itaq; poſſunt dici diſponentia & inclinantia, cum talia agentia diſponentia & inclinantia uideantur eſſe tāquam cauſæ accidētales & poſteriores? Propterea ſi non cogunt, ſed tantum diſponunt: igitur ſtante adhuc tali inclinatiōe & diſpoſitione poſſunt agere aduerſus eam inclinationē & non agere, agunt itaq; aduerſus eam. Nunquid in tali actione ſecūdum quā aduerſantur actioni ſuperiorum depēdeant à ſuperioribus uel non. Secundū dari nequit, igitur & dependent: aut igitur

tur necessitatur uel non, uel igitur erit processus in infinitũ, uel oportet uolũtatem necessitari, nisi fingam uoluntatẽ humanam à superioribus non dependere, quod perridiculum est: quandoquidem omne agens præter Deum est mouens, motum & instrumẽtale, plusque dependere à Deo quàm serra à secante, quæ non mouet nisi mota. quod si ulterius dicitur uoluntatẽ in uolendo depẽdere à Deo, quoniã ipsa habet esse à Deo, nõ uerò ꝗd moueať ueluti graue dicitur moueri à generante, non quoniam generans sit & moueat graue, sed quoniã mouet per grauitatem quã habuit à generante, sic & in proposito. certè neq; hoc satisfacit: quoniam animalia omnia inesse & conseruari, & sua potentia dependet à Deo & à primis causis: non sic autem dependet graue à generante. Propterea cum uoluntas mouet aut eam mouet actu, Deus aũt non. Si non mouet, quomodo igitur omne mouens secundum mouetur à primo? Si mouet, prius natura mouet Deus ꝙ uoluntas, aut simul aut posterius: neq; simul

neq; simul neq; posteri9: quoniã neq; simul sunt ista, & uoluntas est posterior Deo, ergo pri9 Deus mouet, ergo q̃d sic moueat habet ab alio, nõ itaq; ex se. Vnde Alex. nõ uidetur rectè dicere. & hoc de secũdo, quare & p hæc ad tertiũ. Cũ itaq; dicit Alexan. aufertur quod est in nobis, siue Liberum arbitrium. Huic dicitur, quod si sumatur Liberum arbitrium ueluti ipse Alexander sumpsit, sic nullum est: quoniã nulla causa secunda potest mouere non mota. quare cũ Alexander uelit uoluntates ex se moueri, nullo extrinseco concurrente, hoc penitùs falsum est: ueluti demonstratũ est. & sic sumendo Liberum arbitrium, est tantum secundum existimationem, & sic ut ipse obijcit Stoicis, Alex. decepit se & alios. secundum tamen ueritatem, homo habet Liberum arbitrium & solus homo: quoniam ipse solus consultat de agendis, arguendo ad ambas partes, quod neq; dij neq; bestię faciunt, habentq; potestatem eligendi indifferenter utramq; partem, si agens extrinsecũ limitauit ad utrãq;. Verùm nullum est

agens tale, quod ſic ſe habeat ſimpliciter ſed aliquando limitate ad unām, aliquando uerò ad alteram ſecundum diuerſam diſpoſitionē. Quare nos ex hoc decipimur exiſtimantes quod in noſtra poteſtate utramq; partem eligere, quoniam neq; eſt in poteſtate alterius ſimpliciter: ſed quoniam uoluntate exiſtente in eadem diſpoſitione aliquando uoluntas eligit unūm, aliquando eligit alterū, ſecundıɹənip ponb ɡmode fuerit determinata, exiſtimat ſimpliciter hoc eſſe in poteſtate uoluntatis, cum tamen hoc minimè ſic ſit. ſunt em̄ circunſtātiæ diuerſæ quæ nos latent: ſi enim eas uideremus, profectò non ſic enunciaremus. cuius ſignum eſt quod quando homo habet rationes contrarias æque potentes ad utramq; partem, eſt ligatus nullique adhæret, unde dicitur actus uoluntatis ille liber, non quod ab extrinſeco non determinatur, hoc enim tantum eſt ipſius primi entis, quod eſt Deus: uerū liber ille actus dicitur comparatiue per reſpectum ad actum inanimatorum & brutorum: elementa enim reuera mouē

tur

tur immediatè ab intrinseco. similiter & bruta & homines, quoniam immediatè à principio quod est in eis, sed prius sunt mota ab extrinseco. uerùm elementa 8. Physicorum dicuntur moueri ab intrinseco: quoniam in eis apparet extrinsecũ ueluti in inanimatis. dicuntur autẽ ipsa bruta moueri ab extrinseco comparando ad homines: quoniam magis apparet quod est in eis mouens extrinsecum. quare cũ in homine magis lateat & admodum lateat, quoniam multotiens nescimus ꝙmodo sit: ideo dicimus moueri ex se, sicut dicimus aliquos homines esse ex se mortuos: quoniã ignoramus causam. & hęc etiam uidetur sententia Aristotelis & Commentatoris in Com. 52. 8. Physicorum. Ibi enim ponit quod nullum mortalium mouet se propriè, imoꝗ solum primum cœlum moueat se: quoniam nõ est aliquid ante se, cętera uero præsupponuntur. primũ ꝙd & ulterius adducebatur, quod non semper homines consultant, dicitur hoc esse uerum, tamen illæ operationes propriè non debent appellari humanæ, sed

bestiales: quoniã ab anima bestiali procedunt. Neq; igitur dicitur homo animal consultorium, quoniam semper cõsultet, sed quoniam nobilissima operatio est consultare saltem in practico & factiuo. quare &c.

Caput decimum, in quo continentur contenta in decimo capitulo Alexandri.

ALexander deinde in suo decimo uult ostendere, Stoicos non rectè dicere, actiones nostras depẽdere â causis externis: quare & in Rubrica dicitur falsam esse opinionem illorum qui motuum & actionum nostrarum causas externas inducunt. Alexander itaq; primo suam ponit intentionem, dicens: illos maledicere, qui eisdem existentibus circumstantijs, dicunt, si modo hoc fierèt, modo oppositum aliquod sine causa fieret. quod sic, ut existimo, deducitur si ab eodem agente & eodem modo se habẽte, opposita produci posśint, aut utrumq; oppositorum producetur, aut nullum

nullum, aut unum tãtum, non utrumq;: quoniam ſic oppoſita eſſent in eodem, ſi nullum eſt contra data, quoniam ponit quod proueniat actio, ſi unum tantum ab hoc non producitur: quoniam non eſt dignius unum produci ab hoc, quam alterum: neq; ètiam producitur ab altero, quoniam non apparet quod eſt illud, ergo erit effectus ſine cauſa, quod intendebatur. Secũdò impugnat Alexander hoc dictum præàccipiens, differre hominem à brutis, & inanimatis, quoniam bruta & inanimata à cauſa extrinſeca limitantur. Homo autem ſuarum operationum eſt ſibíjpſi cauſa. neq; de hoc ulterius eſt quærenda cauſa. Nam ueluti non eſt quærendũ, quare ignis calefacit, quoniam hæc eſt eius natura: ſic non eſt quærendum, quare homo ex ſe diuerſa faciat. Nam in hoc ſtat humana natura ut ſuę electionis ſit differentia, quod & experimento manifeſtatur. Nam quanquam uoluntas ſolum in bonum feratur, aliquãdo fertur in bonum utile, aliquando honeſtum, aliquando uerò delectabile: non tamẽ ſe-

cundum eandem intentionem, sed ad aliud & ad aliud respicientes. Quare nūc ex occurrentibus, ut accidit, ad speciem boni utilis, nunc ad speciem delectabilis, nunc ad speciem honesti. quo fit ut homo sibi ipsi horum sit causa, & nō ex alio extrinseco. Tertiò ostendit quod quãuis homo moueatur ex ratione magis agente, non tamen mouetur ex imaginatis: quoniam quæ per rationē sunt nō sunt semper ut imaginata, nã multotiens inuicē pugnant sensus & ratio, ut dicitur tertio de Anima. Vltimò epilogat circa tria capitula, & hoc de primo. Quantum ad secundum certè non possum non mirari de tanto Philosopho, adeo ut multoties dubitem, hunc libellū fuisse Alex. cum tã Peripateticè loquatur: quoniam dicit, hominē sibi esse causam actionum oppositarum. certè si adæquatam intelligit, contradicit Aristoteli per totum 8. Physicorū, & in 9. Metaphysicæ. In his enim locis per longum processum conatur ostendere Aristoteles, quod si unum facit, & oppositū per alteram dispositionem. Imò & ipse Alexander

xander hic dicit, hominem appetere bonum utile ex occurrentibus efficientib. honestum uerò ex aliȷs occurrentibus. Non igitur homo præcise est sibi causa, nisi aliud superueniat. quare autem ab ipso Alexandro, nunquid ex tali limitante uolũtas cogatur uel non. Si detur secundum, redibit argumentum: quoniam est impotentia ad sic eligendum, & per ipsum debet esse diuersum effectiuum unius partis condictionis, ab effectiuo alterius partis. Si autē dicitur cogi siue necessitari à tali occurrēte, quæritur quomodo illud occurrens sibi occurrerit, aut naturaliter aut uoluntarie: & tandem nisi procedamus in infinitũ, oportet quod naturaliter, quod cum ineuitabile sit, ex quo est purè naturale, actum uoluntatis esse fatalē est necessarium. Verùm fortassis ad hoc dicitur, quod illud occurrens fuit per accidens, & talium non est per se causa, ut dicitur sexto Metaphisicæ. Verùm recursus est habendus ad ea quę superius adducta sunt, ubi ostendimus nihil adeò esse casuale & fortuitum, quod non habeat causam

causam per se, & quod accidẽtalitas nõ tollit necessitatem. Quare ne fiat repetitio eorundem, ibi uidendum est. Immò sequitur quod actus uoluntatis nostræ sunt causales. Si namq; uoluntas uult modò utile, modò delectabile, modò honestum ex occurrentijs causalibus: tunc casus erit per se limitans uoluntatem ad illa diuersa. quare lõge hoc erit deterius opinione Stoica, cũ Stoici ponant limitationem esse à superioribus. quod autem ulterius dicebat, quãquam uoluntas sequatur rationem, non tamẽ imaginata, hoc quidem & nos affirmamus. uerum nihil ad rem: quoniam siue uoluntas à ratione necessitetur, siue non semper idem sequitur, ueluti deductum est. quare &c.

Caput undecimum, in quo continentur contenta in undecimo capitulo Alexandri.

IN hoc capite Alexander intendit demonstrare Stoicos affirmãtes oĩa fieri fato, auferre omnem humanam conuersatio-

uersationem.quare dicitur & in Rubrica, eos qui omnia fato fieri dicunt, omnem humanæ uitę actionem auferre. Alexander itaq; primo suam proponit intentionem dicens qui facultatem hãc id est, Liberum arbitrium destruũt, coguntur, quantum ad eos attinet, uniuersam hominũ uitam cõfundere & euertere. Secundò quod proposuit, probat ducẽdo ad multa inconuenientia & improbabilia. primũ est, quoniam ubi omnibus hominibus sic constaret, uidelicet omnia fato fieri, fortasſis omnes homines laudarent uirtutes cũ sint honestæ & bonæ: nullus tamen eas prosequeretur, quoniam uirtus est circa difficile, quare cum labore acquiruntur. Verùm unusquisq; naturaliter fugit laborem & sequitur uoluptates, quæ sunt delectabiles, secundum illatum quod isti magistri sic aliquos persuadentes ueluti suos discipulos non rectè eos increparent, quodcunq; scelus perpetrassẽt: quoniam ipsi discipuli à Magistris sic docentibus se defenderent, quod aliter facere non potuissent. Tertium quod

infertur, est, quoniã obiurgationes, supplicia, orationes, laus & uituperium (legitimam namq; habent causam se defẽdẽdi: quandoquidẽ aliter facere nõ potuerunt. unde neq; ipsi obiurgatiões et supplicia inferentes) suam non seruabunt naturam, patent ista, quoniam nõ obiurgãtes nõ inferimus supplicia ineuitabilibus, si taliter fuissent circumstantionati aliter fecissent. Quare ueluti ipsi obiurgantes, & supplicia inferentes si talia perpetrassent nollẽt obiurgari & supplicijs affici: sic & ipsi delinquentes non debent obiurgari neq; pœnis affici. Hortationes quoq; uanæ & irritæ essent: quandoquidem secundum quod causa superior disposuit fieri necesse sit. Non enim ab aliquo occurrente quicquid sit impediri potest, lausque & uituperiũ penitus è medio tollunt: quoniam non laudamus neq; uituperamus aliquẽ nisi ex his quorum nos sumus domini. Ast per positionem ducimur & non ducimur. Quartum, & hoc non est uidere, meo aliquid ad inconueniens demonstratum, sed magis

ostendit

ostendit ex rebus ipsis & ex his quæ in humanis conuersationibus uidemus, hoc Stoicorũ placitũ esse falsum. Est autem hoc, quoniam sane uidemus neminem bonarum atq; honestarum actionum, fato atq; necessitati causam ascribere, uerùm ipsos autores talium actionum dicimus esse causam, malos cõtra ob fatũ ipsum se dicentes esse huiusmodi, adducũtq; tales Stoicos in testimonium ad sui defensionẽ. Quare hoc placitum sceleratis maximum erit patrocinium. Quintum est, quod huiusmodi positio à dijs ipsis omnem amouet prouidentiam. Quæ enim utiq; prouidentia esse potest, quæ non unicuiq; secundum sui dignitatem impartitur & tribuit. Ast secundum hoc placitum unicuique tribuit ex quadam pręcurrente causa. Nulla igitur secundum hoc prouidẽtia remanet. Sextum est, quod deorum cultus ex toto corrumpitur & annihilatur in his qui credunt deos esse colendos, sed à superis denegatum est, quod eos colant, iniusticiaq; uidetur esse in dijs ipsis qui non ex meritis, sed ex dijs

ipsis

ipsis aliquibus bona tribuunt & aliquibus mala dant non ex demeritis. Septimum quoniam hic sermo tollit & diuinatoriam: quoniam per eam mala nobis nunciata euitare non poterimus, si ad hoc fatũ nos antequã nasceremur impelleret, bona autem nũciata profectione diminuent, quoniam nihil ex nõ præuiso nobis eueniet, quin sciebamus illa futura. unde ueluti & malum præuisum minus nocet, sic bonum præuisum minus delectat, ad quid igitur ista uaticinia sint utilia? & hęc de primo. Quantũ uerò ad secundum, dico quod quamuis hæc adducta per Alexandrum, quæ ferè omnia à Boëtio & à reliquis expositoribus Aristot. communiter adduci solent, uidentur magnam fidem facere, scilicet non uerũ esse, quod à Stoicis affirmatur, omnia uidelicet fato fieri: tamen si qs exposita parte uiderit rationes Stoicorum, uolueritq; esse ęquus iudex, fortassis non minores, neq; debiliores erũt Stoicorum rationes his rationibus quę rememorata sũt. Vnde mihi pro Stoicis tres præcipuè uidẽtur esse rationes, prima qui-

ma quidem, quoniam si Deum omniũ esse causam ponam9, omnesq́; alię causę per Deum reguntur, totumq́; quod sunt & operantur à Deo sunt & operantur, difficile est saluare, quomodo homo Dominus sit suorum actuum, & ab extrinseco non mouetur ad agendum quicquid agat. Nam quod causa secunda agat sine prima, & iterum quod sit causa adæquata pro aliquo effectu, & non ponatur eius effectus, sitq́; impotentia ad utrumq́;, et tamẽ reducat se ad actum, quomodocunq; rationes Arist. in 8. Physicorum procedant: difficile, inquam, est apud me ista saluare. sed ratio est, quoniam nõ uidetur uerisimile Deum aliquid ignorare, siue sit præsens siue præteritum siue futurum, siue uniuersale, siue particulare ponatur, siue materiale, siue sit ex immaterialibus: quando quidem ipsum ponimus omnium esse causam, ipseq́; cognoscat non quoniam à rebus accipiat, sed quoniam de rebus cũctis ipse dat omnia quę habẽt, eiusq́; scientia sit longe certior omni alia scientia, quantumcunq; ipsa scientia esset Mathe

Methaphysicæ quæ in primo gradu certitudinis prohibetur, siue esset ad oculum rectißimè dispositum demonstrata. si igitur inquam talis est Dei scientia quæ igitur ineuitabilitas, uel quod Liberum arbitrium rebus ipsis relinquitur? Certißima enim uariari nõ possunt, neque quæ sunt pro tempore pro quo sũt non possunt non esse, ut manifestũ est. Tertio quoniam aut pauca aut nulla adducuntur argumenta aduersus Stoicos quæ aduersus auctores ipsos talium argumentorum retorqueri non poßint, non minus sic argumentantes angustias patiãtur, quàm ipsi in quos hæc iacula torquent, ueluti ex præhabitis est uidere, & ex subsequentibus melius hæc apparebũt. quapropter cum duę primæ rationes, uel saltem prima ex his quæ supra diximus manifesta sit, ad tertiam me cõuertam, quæ partim ex tertio huius nostri propositi manifestari poterit, & hoc de secundo. Quãtum ad tertium cum Alexander infert hoc placitum uniuersam hominum uitam euertere & confundere, dicitur hoc minime esse uerum

rum, & ad primum ibi allatum quod si hoc esset uerũ, omnesque homines sic essent persuasi, tanta est ueritatis uirtus & potestas, ut & si omnes homines laudarent uirtutes tanquam bonas & honestas, prosequerentur tamen uoluptates. quare faciliores sunt uirtutibus ipsis quæ cum labore & tristicia acquiruntur: ad quod primo dicitur, ipsi sic argumẽtantes respõdẽt apud ipsos. unde est quod multi ipsorum credunt uirtutes longe esse meliores ipsis uoluptatib. possuntq́ uirtutes ex se prosequi, nullo ad oppositum cogẽte: sunt enim ut dicunt domini suorum actuum, & tamen neglectis uirtutibus uoluptates sequunt, istud enim certè uidetur esse incredilibile, quandoquidem uolũtas nõ moueatur nisi ad bonum & magis moueatur ad magis bonũ, et si dicatur, cum homo neglecta uirtute prosequitur uoluptatem: tunc uirtus non uidetur esse sibi magis bonũ, ut multi sentẽtia mea magis approbati uiri dicunt: uel esto quod uideatur uirtus sibi esse magis bonum, tamen uoluptatem prosequitur:

quoniam

quoniam & utrumque potest ex se ferre nullo alio uariato, ueluti quidam alij dicunt. uerum quoduis istorum dederis non uidetur conuenienter neque sufficienter dictum. quod enim pro secundo loco dicitur, uidelicet, quod hoc appareat sibi magis bonum illo, & tamen hoc fugiat & illud prosequatur quod est minus apparens bonum, nihil aliud est dicere, nisi uoluntatem fugere, bonumque bonum, & malum prosequi, qua malum: quo nihil apud me absurdius uidetur, quodque omnes Philosophi reclamant. Nam Plato, Aristoteles, Dionysius, Areopagita & omnes illud abhorrent, & si quis experimentum in seipso fecerit, uidebit experimentnm esse in oppositum. neque etiam quod primo loco dicebatur ualidum esse uidetur. Si enim Socrati, (exempli gratia) uirtus prius melior uisa est quàm uoluptas. Nunc uero sit contrarium, scilicet quod uoluptas uideatur melior ipsa uirtute, uel si non sit nunc talis collatio, siue comparatio, siue tantum aspicit ad uoluptatem, & non ad uirtutem, quare bonitas uirtutis nunc Socratem

tem

tem non mouet. unde igitur prouenit nūc ista mutatio? Nam & causam habere debet, quæ aut est naturalis, aut uolūtaria. si uoluntaria idem stabit argumentum, quod & est prius factum, uidelicet quod uoluntas nō mouetur nisi ad bonum. Si igitur prius Socrati uirtus est uisa melior uoluptate, nunc autem non: quoniam uoluntas noluit ut sit uisa melior, uel noluit amplius considerare de uirtute. quando igitur uoluntate apparebat uirtus melior, & postea non apparuit melior, quoniam uolūtas noluit sic eam apparere, noluit autem: quoniam uisum est sibi melius, quod uirtus non appareat melior sibi quàm quod apparuerit. Vnde illud igitur causatum est s. melius esse nolle sibi uirtutem apparere meliorem, quam uelle sibi uirtutem meliorem apparere, & tandem uel erit processus in infinitum in causis uoluntarijs, uel standum est ad causam naturalem: qua posita uoluntas mouetur ineuitabiliter. Quare uoluntas ab alio determinabitur, nisi quis dicat, uelut supra adductum est, uoluntatem tendere

in malum, qua malum est, quod tamen inopinabile uidetur. Vnde ad illatū inconueniens dicendum est, argumentū in duobus peccare. Supponit enim primo, omnes credere omnia fato prouenire, quod tamen secūdum positionem nedum falsum est, uerùm est impossibile. Nam ex quo non omnes credunt, neque credunt omnia fato prouenire, ut manifestum est. Aduersarij enim sunt in oppositum & quicquid erit, de necessitate erit: quoniam ineuitabiliter erit, q̄d autem ineuitabile est, aliter esse non potest. repugnat igitur positioni, admittere omnes homines credere omnia fato euenire. Peccat & secundo, quoniā ponit quod credēs omnia fato euenire, relinquet uirtutem, quā adipiscitur cū labore maximo, & uoluptatem quę faciliter acquiritur. Hoc em̄ falsum est, & est oculis conspicere oppositum. Nam Zeno, Seneca, & omnes ferè Stoici posuerunt omnia fato euenire, neq; eos latuit uirtutem adipisci cum labore, & uoluptatem faciliter & iocundè: & tamen ipsi uirtutē prosequuti sunt, & uoluptates ne-

ſes neglexerunt & deteſtati fuerũt, imò dicant ſic argumentãtes: unde eſt quod ipſorum multi qui tenent ſeipſos ſuorũ actuum eſſe dominos, & affirmant uirtutes eſſe proſequendas & uoluptates fugiendas: neglectis tamen uirtutibus, uoluptates ſequuntur. & certe ſi quis acriter eos torqueret, referrent & ipſi fatum in cauſam. Quare quaſi coguntur tandem quam Stoici reſponſionem date, ad ſecũdum illatum, uidelicet quod Stoici diſcipulos ſuos ad hanc opinionem de fato perſuaſos de nullo quantũcunque facinore ſcelerato ab eis perpetrato poſſent increpare. Huic dicitur primò, ſecundum ſic arguentes. ſi quis aliquem increpat de aliquo ab eo commiſſo, an ideo increpat, ut illud non fecerit, uel ut illud factum non faciat ſecũdum numerum, & certè neque ſecũdum ipſos iſtud dici poteſt, quoniam etiam Deus non poteſt hoc facere ex Agatonis ſententia, quã 6. Ethicorum approbat Ariſtoteles: uerum dices ideo increpatur talis, quoniam pro delicto pœnam talem ſuſtinet, & ut uidentes talem increpatio-

nem à consimilibus caueant. Quare in exemplum alijs tale fit. Verùm quæritur an omnes uidentes tale exemplum ab eiusmodi se caueant, an aliqui sic, aliqui nõ. & manifestum est, quod non omnes tale exemplum habentes à talib. malis actis se cauent, & quę causa diuersitatis: cum tamen omnes idem exemplum habeant, & certè non potest referri hoc nisi in diuersitatẽ hominum: quoniam aliqui sic sunt affecti, aliqui uerò sic. Cumq́ quæritur de causa diuersitatis affectionis, certẽ non uidetur aliqua adduci ultimata, nisi in causam naturalẽ fataliter agentem reducamus. Si namque in uolũtatem hoc referatur, stabũt argumenta priora: quoniam uoluntas non fertur nisi in bonum sibi ostensum, quod tandẽ opportet reduci in causam naturalem, nisi in infinitum procedam9 aut oportet dicere uoluntatem ferri in malum qua malum, quod non uidetur intelligibile. Vnde & partem oppositã fato non minores angustiæ circumstãt quâm partem affirmantẽ fatum. Quare dicitur: Deum uniuersum regentem &

ordinari

ordinantem instituisse regulã, quæ neque uariari, neque præteriri potest, ut scilicet ad quosdam mala perpetrantes fiãt abiurgationes, siue increpatiões: et hoc fit tanquam inconuenienter sequens ad illa mala perpetrantes, quasi ueluti punitio fuerit & tales increpationes tanquam causæ præcedentes ad aliquos qui talia uidentes uel audientes non committũt talia male acta, licet non omnes sic faciant. Cur autem aliqui se abstinẽt aliqui uerò non abstinent, ultimatè reducitur in Deum & fatũ sic ordinantia. Quod si ulterius quæratur, unde est, quod Deus sic uult aliquos ex tali increpatione abstinere & aliquos non. alia non est causa, nisi quoniam sic expostulant Dei natura & uniuersi pulchritudo. Vnde uidemus multa à Dijs fieri, quę nobis uidentur esse extra rationem, iuxta illud: uictrix causa Dijs placuit, sed uicta Catoni. Pompeius quoque cũ aduersus patriã dimicaret, tulit triumphũ, cum pro patria & uicta causa succubuit, sic Dijs placitum est, neque in aliam causam referri potest. unde nequeo non admirari de

aliquibus qui putant ultimam causam & immediatam in actionibus nostris esse uoluntatem, cum tamen uolūtas habeat causam, ut ex dictis potest esse manifestum. quare & ad tertium cum inferebatur, uidelicet obiurgationes, supplicia, hortationes, laus & uituperium suā non seruarent naturam, dicitur, quod si ista intelligantur de commisso à nobis, quod euitare per nos ipsos potuimus uel ex nobis facere, reuera nomina uana sunt, nihilq; eis ex natura correspondet. Si tamen sic intelligantur, quod istorum quædam fato subsequātur, & quædam antecedāt: sic reuera sunt & propriam seruabunt naturā, nam fato ad scelera perpetrata aliquādo obiurgationes & aliquando supplicia sequātur, & ista eadem sunt causæ præcedentes & ordinatæ, ut aliqui talia non cōmittant, non autem omnes, sicut etiam negantes fatum dicunt. Vnde Diogenes Laertius in libro septimo de Vitis philosophorū in uita Zenonis Stoici refert, cū uerberaret ipse Zeno famulum, qui furtum commiserat: cumq; seruus ille diceret

se fato

le fato furatum esse, fertur respondisse Zeno: & fatale est me te uerberare. quare sicut peccata sunt fatalia, sic & pœnę. Idemq́ dicitur de hortatoribus: quoniam sicut fatale est illos sic operari, fatale est & illos mediantibus illis hortationibus sic operari, sineq́ illis nihil operãtur, de illis quoq; qui operãtur sine hortationibus eodem modo quo operãtur sic fataliter operantur. cumq́ dicebatur de laude & uituperio pariter dicitur. q̃d si intelligãt laudẽ & uituperium esse de his quorum nos sumus domini, uidelicet non impulsi ab extrinseco: sic sunt uana nomina, nihil quod sit in re, importantia, sed tantum secundum existimationem aliquorum qui negant fatum. Si autem per laudem & uituperium, intelligamus quædam sequentia acta & quædam præcedentia agenda quæ quãdam præeminentiam designare uidentur uel oppresionem, sic sunt ex parte rei & fatalia sunt: ueluti & res quas ipsa scilicet laus & uituperium sequũtur & antecedunt sunt fatales. Cumq́ ulterius dicebatur, nemo laudatus uel uitupe

ratus de impossibilibus aliter se habere, dicitur, hoc non esse apud omnes uerum, sed solum apud aliquos. Apud enim Stoicos hoc ueritatem non continet, apud quos non est abusus uerborum: apud uerò alios est uerborũ abusus, diciturq; quòd propriè secundum ueram significationẽ laudis & uituperij ista non attribuũtur, nisi ubi sunt consultatio & electio, et non concurrit aliquod extrinsecum particulare nobis cognitum. Exempli gratia, si quis motus per uiolentiam ab aliquo homine innocentem uerberaret uel interficeret, istum non uituperamus: quoniam manifestum apparet quod uiolentauit ipsum, & uoluntariè ipsum non interfecit. Si quis autem consimilem effectum fecerit, nullo tali particulari apparẽte & uolũtario, istum uituperamus: quoniam existimatur ex se tantum fecisse, quanquam ex se nõ fecerit, neq; est posibile quod ex se fecerit. Quòd si dicatur istud uidetur esse iniustum & contra rationem, cur namq; cum uterq; nõ potuit aliter facere, unus tãtum punitur alter uerò non. huic pri-

mo

mo dicitur, respondeant sic argumentã tes: unde est, quod boni utplurimum ui tuperantur, deridentur, exulant, trucidantur, conculcantur & exterminãtur: mali uerò sunt secundum oppositas dispositiones. Aut enim Deus gubernat, aut non gubernat. Quare Epicurus, ut refert Cicero in fine lib. de Natura deorum, credidit non esse Deum, & si est, ista non prouidere: cui sententiæ mihi & ipse Cicero in illo libro & in secundo libro de Diuinatione astipulari uidetur. Vnde & Augustin. in 8. de ciuitate Dei dicit de Cicerone: Dum Cicero uult facere nos liberos, facit sacrilegos. Sed huic forte dicit̃, Deus gubernat, & quã quam boni in hoc mundo patiãtur mala, & mali bona: in futuro tamen seculo erunt econtrà. Quare illa mala quæ patiũtur in hoc seculo, sunt pro maiori bono in futuro ipsis bonis, malis econtrà: certè istud secundum leges est optimè dictum, minimè tamen secundum Philosophos: quandoquidem istud futurũ seculum non est demonstrabile aliqua ratione. Sed benè creditur, quod est pro

prium legibus, quæ creditis & non demonstrationibus mouentur. Amplius uidemus multos malos male se habere in hoc seculo, & multos bonos econtrà quomodo ista dicta stabunt? quod & firmatur. Nam ab istis quæritur, aliquis nascetur ex sceleratissimis parentibus, semperq; inter sceleratos uersatus, adeò quod nunquam uidit aliquem uirũ bonum, cur iste debet puniri in futuro seculo, cum semper hic mala sit passus, neque uidetur quomodo ad bonũ potuit conuerti. Propterea, nonne per se sic dicentes, Deus posset omnes bonos facere sine aliqua difficultate. Igitur magna uidetur esse ipsius Dei iniquitas & inuidentia, cum hoc non faciat, quod si dicitur, ideo non facit: quoniam cuncta sua uiter & ordinate disponit, unde unumquodq; liberum relinquit, datq; potestatem benè agendi & malè agendi, unde maius meritum & demeritũ proueniunt. Certè hic sermo uidetur esse difficilis ex plurib. Primò quidẽ, quid dicemus de hijs, qui non habent usum rationis ueluti infantes pueri, in extremo senio

pio constituti amẽtes & infiniti, qui ex regionibus impedimẽtisq́ uarijs, ueluti sunt complexiones, infinitaq́ occurrentia, usum rationis impedientia quæ narrari non possunt. Quomodo igitur illi possunt benè agere & malè agere cũ uiuant tantum anima bestiali: & si intellectiua, aut impossibile est, aut difficile bene uti: ueluti in extrema paupertate constituti quin furentur, uel maximè p̃ni ad iram, quin excandescant. & sic de singulis. Secundò, quoniam quemadmodum uisum est, quomodo etiam isti qui habent usum rationis cum possint benè & non benè æqualiter eligere, unde fit determinatio: cumq́ non agant nisi mota, quomodo igitur ipsi agunt? Amplius & tertiò, nónne melius esset omnes homines esse bonos sine aliqua macula quam tot esse malos: quamuis tot malis existentibus sunt aliqui clariores, quam si omnes essent boni, certè ex mille millibus neq́ unus reperitur bonus, alijs existentibus malis. Quare longe melius esset omnes esse bonos, quã tot paucos. cũq́ Deus posit hoc facere

per positionem, vultq; omnes homines bonos fieri, ergo omnes homines deberent esse boni & certè nulla videatur de his rationabilis causa nisi quoniam natura uniuersi exigit hoc, ut sint homines vniuscuiusq; sortis, boni, mali, pauperes, diuites, potentes, impotẽtes, domini, serui, & sic de reliquis, hoc exigente fato, cuius argumentũ est, quod semper sic fuit, semper sic erit: quare neque aliter esse potest. Vnde redeundo ad illud de quo discessimus. quæ igitur laus attribuatur, quando non apparet particulare extrinsecum mouens uolũtatẽ ad actionẽ bonam, sed creditur ex se fecisse, & laus non attribuatur ubi apparet, hoc est ex natura rei sic exposcente. Etiã suo modo dicatur de uituperio, quanquam & extendendo laudis & uituperij nomen etiã attribuũt dijs, bestijs & rebus inanimatis. Laudamus eñ deos, laudamus aliqua animalia, uituperamus et aliqua: laudamus aliqua uina, & aliqua uituperamus, & sic de reliqs. Ad quartum cũ dicebatur, quoniã in bonis operationibus nullus ascribit fato, si ipse

ipse tales egerit operationes, immò sic dicentibus excandescit. Vnde si quis, exempli gratia, hostes debellauerit, moleste feret, si hoc dijs attribuatur uel fato. consimiliter de medico aliquo curante. Quare Democritus, apud Hippocratē conquestus est de arte medica. Nam si infirmi moriuntur, hoc ascribunt medicis, si sanantur, attribuunt dijs: cum aūt aliquod sinistrū occurrit præter votum attribuunt hoc fato, ut suam famam defendāt non ex ipsa re. huic dicitur istud quod fuit assumptum non est uniuersaliter uerum: quoniam Stoici & laudem & uituperium & omnes operationes uniuersaliter fato attribuunt: quod uerò multoties, immò apud plures aliter sentiatur, hoc est, extra naturam rei, neque hoc inconuenit: quoniam in quàmplurimis plurimi errant in opinionibus, & in dictionibus suis. Hoc etiam est fatale sic exposcentibus natura & ordine uniuersi: quandoquidem & omni tempore sic cōspiciatur. Ad quintum etiam cum dicebatur, hoc placitum omnem prouidentiam ab ipsis dijs amouere: quæ enim

nim esset deorum prouidentia, quando quidem non attribuunt secundum sui dignitatem, uerùm ex causis præcurrentibus. Hoc argumētum non minus difficultatem infert sic argumentantibus, quàm huic quod appellant placitum. Si enim Deus non tribuit nisi secūdum sui dignitatem, cui tribuit: unde igitur est, quod aliqui nascūtur in locis bonis, ut Italia, Græcia & Hispania: aliqui uerò in locis pessimis uix habitabilibus, ut sunt Aethiopes, Scythæ, & homines bestiales peioresq; ipsis feris. immò aliqui sunt, qui ad humanitatē reduci non possunt: aliqui etiam nascuntur Reges, Imperatores, Principes, diuites, fortes, pulchri: aliqui in oppositum, discurratque sic arguens per uniuersum, & uideat diuersitatem existentem in mundo, & uidebit maiorem partem bonis affluentem hoc non ex se habere, sed ex extrinseco, & in malis similiter. Quo fit, ut Cicero refert de deorum Natura, propter hoc aliquos Deum non esse existimasse: si namq; esset, curaret & gubernaret hæc. Verùm quæ potest esse ista

guber-

gubernatio, cum omnia uideantur esse peruersa. Aliqui uerò propter hæc quãquam concesserunt Deum esse: ipsum tamen hæc inferiora non curare affirmauerunt, ueluti Epicurus, & qui eum sequuti sunt. Aliqui autem dixerunt Deum hæc curare: uerùm quoniam dimittit homines in sua potestate, ideo tot incommoda & inordinata in uniuerso conspicimus. sed ex superioribus hoc uidetur esse impugnatum ab illis tribus rationibus superius adductis, uidelicet quod minor pars hominũ habet usum rationis, neq; illi qui habent, mouent nisi moti: quare ibi uideas. unde fit, si Deum ponimus, & ab ipso cuncta moueri affirmam9, ideo sic aliquos imperatores à natura facit, aliquos diuites. & sic de reliquis dispositionibus & contrariis his, non ex meritis, sed ex ipso fato, & ex natura uniuersi sic disponente & exigente. Neque enim aliter esset uniuersum. Vnde non aufertur Dei prouidentia, imò maximè augetur & extollitur: quãdoquidẽ ad oĩa cõcurrat positione cõtraria oppositum faciẽte. Quo-

niam ponit Liberum arbitriũ ſine cauſa exteriori & Dei prouidentia. Vnde argumentum militat magis aduerſus eos quàm aduerſus Stoicos. Ad ſextum autem, cum quærebatur, quomodo credẽtes deos eſſe colendos, ſi deos colere ex fato denegatũ eſt, quomodo igitur credẽt colendos eſſe. certe & ipſi habẽt conſimilem difficultatem ſoluere. Multi enim negantes fatum, credunt deos eſſe colendos, & tamen oppoſitũ operãtur, cũ furãtur, blaſphemãt: & ſic de ſingulis. Quod ſi dicatur eis nõ denegatũ eſt poſſe colere; ſed non colunt ex ſua mala uoluntate. Verùm eiſdem tormẽtis utendum eſt, quibus & prius uſi ſumus, uidelicet quomodo poſſunt uelle non colere, cum exiſtimant, melius eſſe colere quàm non colere, & repetas ea quæ dicta ſunt. Vnde dicendum eſt q̃d nihil hoc inconuenit, quod aliqui credunt deos colendos & non colunt, non poſſunt colere fato actum impediente: multi enim experiuntur in ſeipſis, quod credunt aliqua eſſe bona & tamen non poſſunt proſequi. Vnde dicitur de Me-

dea

dea, postq; ratione furorem uincere nõ poterat. Frustra Medea repugnans, nescio quis Deus obstat ait: Multi quoq; cognoscunt furta, & meretrices esse malas uel aliquod huiusmodi: & tamẽ nõ possunt resistere, dolentq; quod nõ possunt resistere. Quarẽ dicitur de amante: Iuraui toties rediturũ me ad limina nũquam. cum bene iuraui, pes tamen ipse redit. Ad septimum autem cum diceba tur, artem diuinatoriam penitus tolli, nulliusq; namq; esse proficui, non quidem in malis: quandoquidẽ euitari non possint, neq; in bonis: quoniam rei perfectionem diminuũt. Ad quod dicitur, ipsos sic opponentes respondere: si prę nunciationes malorum ideo à dijs datas esse hominibus, ut ea mala euitare possint & debeant, cur igitur si dij ipsi propter hoc faciunt, possent ne & ipsi dij eos ab illis malis remouere sine tali prænuntiatione aut non. Si non: non igitur secundum eos dij sunt. Si possunt cur sine talibus pręnuntiationibus non remouent. Vanum enim uidetur, si dij uolũt ipsos in talia mala non incidere,

nam admonent eos & poſſunt ſine admonitiõe aliqua hoc facere, & ſic ipſos admonere. ſolemus enim admonere aliquos, cum per nos ipſos non poſſumus, & credimus alio modo ipſos ſic poſſe facere: quod ſi per nos ipſos bene facere poſſumus, & non facimus, increpamur, nam nos eos à tali malo præſeruantes ſine aliqua admonitione magis laudamur: Magis enim certi ſumus de ſuo bono. Admonendo enim dubij ſumus an obtemperabit admonitioni: at operando certi ſumus: bonum autem certum præeligitur bono dubio. Similiter arguitur de bono prænuntiato: quoniam aut Deus poteſt ſine prænuntiatione, aut non poteſt. & conſimiliter ꝑcedatur ut de malo, cum hoc quod etiã argumẽtum ipſorum retorquetur, quoniam bonum prænunciatum eſt minus perfectum. Amplius ſi prænunciantur mala à dijs, ut euitentur. unde eſt quod homines ſic timentes de talibus monitis omni cura, ſtudio & diligentia ſua et amicorum omnia procurant, ut euitentur talia mala, & tamen quanto magis

ſtudent hoc euitare, tanto magis in illa incurrunt. Vnde leguntur historiæ, & maxime Valerius Maximus, Plutarch. Iuſtinus, Liuius, & cæteri infiniti prope tales leguntur. Vidi & eſto Petrũ Leonem Spoletinum medicum & philoſophum celeberrimũ, qui dum legeret Pauij, uidiſſetq́ ex peritia aſtrorum fatũ ſibi minari aquas ipſum ſuffocaturas, ratus hoc ſibi cõtingere propter Venetias, quæ in aquis ſita eſt: ad eam enim urbem pro curandis infirmis à Venetis multoties aduocabatur. Quare hoc timens clàm petijt Florẽtiam quæ in mõtibus ſita eſt: dũq́ eſſet in cura illuſtriſsimi Laurẽtij Medices, poſt eius obitum una dierum in quodam puteo ſubmerſus inuentus eſt. quomodo hoc quod nunciatum eſt, ut hoc euitaret. unde dicendum quod diuinatoria eſt, neq́ fato tollitur, immò fato datur aliquando his quibus fiunt pręnunciationes, euitant pręnunciata, fato eos ab hoc compellẽte: aliquãdo non euitant eadem de cauſa. conſimiliter in bonis contingit ubi ſ. aliquando bona prænunciata eueniũt:

aliquando non prænunciata eueniunt etiam. immò & aliquando quæ prænũciata sunt non eueniunt. causa autẽ huiusmodi diuersitatis est: quoniam fatũ in tali diuersitate perficitur, eiusq; natura est, ut sit tanta diuersitas in uniuerso: qua non existente, nõ esset uniuersum, sic enim semper fuit, & sic semper erit.

Caput duodecimum, in quo continentur contẽta in duodecimo capitulo Alexandri.

VT mihi uidetur, in hoc duodecimo capitulo Alexãder ostendere intendit, Stoicorum opinionem in suis sermonibus repugnantiam continere, sic q̃d ex dictis ab eis infert euidenter ipsam esse falsam. Vnde dicitur in Rubrica, opinionem eorum qui omnia fato fieri dicũt his sermonibus, esse falsam. Istud autem capitulum non benè à me intelligitur, & aut hoc fit ex ignorantia mea, aut ex uitio interpretis, aut quomodocunq; aliter: tamen dicam quod suspicor ipsum uelle. Mihi itaq; uidẽtur esse tria quæ hic ab Alexandro intendũtur.

tur. Primum est: Opera Stoicorum non conueniunt his quæ à Stoicis dicũtur, unde unum dicunt, & oppositum faciunt. Ex quo potest argui, quod neq; ipsi consentiunt his quæ dicunt: aliud enim dicunt & aliud credunt. dicunt eñi omnia esse fato ut patet. Verùm ex operibus eorum apparet, eos sic non credere. Quare si opera extrinseca sunt uera, inditia interiorum & mentis. neq; ipsi hanc opinionem existimãt esse ueram: assumptum autem ex aliquibus ostendit, quoniam ipsi gloriantur hanc opinionem ab aliis non accepisse, uerùm eius opinionis se esse inuentores. Quod si ita est, non igitur hæc opinio ab eis inuenta, fato inuenta est nam ab extrinseco habuissent, & ab alio: quare ex se nõ inuenissent. quare multis conantur hãc opinionem confirmare, multaq; de hoc scribunt, ut alios in hanc opinionẽ trahant. Putant igitur suis persuasionibus homines uẽturos in suam opinionem. quod si tacuissẽt, forte fuissẽt, qui cõtraria fecissent. At si sic est, uidelicet homines persuasionibus induci ad operan-

dum, ueluti ipsi existimant: aliter non persuaderent, nec libros ederent. Non igitur putant hoc fato euenire, uerùm suis persuasionibus & scriptis, ut uidetur Alexander uelle. Et quoniam ipsi Stoici existimant, aliquos non rectè operantes dignos uenia, aliquos uerò supplicio. At qui ignorantes faciunt uel coacti apud omnes leges et uulgares digni uenia existimantur: aut nullus erit dignus supplicio, quod falsum est apud eos esse: at scientes & ex uoluntate peccãtes à nullo extrinseco moti supplicio digni sunt. Verum tales fato non operãtur, quoniam ex extrinseco fatum est: quare non omnia fato ueniunt. Tertiũ, quod intẽdit, est hoc, ut existimo, si duo sunt dubia, & unum eorum sit eligendum, Illud, ad quod sequitur minus malum, est preeligẽdum: id ad quod sequitur maius malum patet & ex se & ex tertio Topicorum: quoniam minus malum comparatum maiori malo rationẽ habet maioris boni. At magis bonum est, magisq; eligendum est. Sed supposito quod sit falsum, fatum nõ esse, si quis

eligat & credat fatum non esse, minus incommodum incurrit, eo quod supposito fatum est, falsum credit fatum esse. Vir igitur sapiens magis debet credere fatum nõ esse quàm fatum esse. omnia sunt nota, excepto quod ad illud sequatur minus incommodum, quod sic declaratur. Si enim fatũ non esse falsum est, qui credit fatum non esse credit falsum: tamen impiger est in operationib. & multum procurat circa agenda: si uerò fatum esse falsum est, qui sic credit falsum credit, & piger fit in actionibus, & se fortunæ committit. Vtrique ergo sunt æquales stante supposito in falsitate. uerùm in deteriori conditione est, qui credit fatum esse, cum non sit, quàm qui credit fatum non esse cum sit. Primus namque piger est & fortunę se cõmittit. Secũdus autem solers, neque fortunæ se cõmittit. quare manifestũ est lõgè melius se habere qui negat fatũ, quàm qui ponit. Sed quis est sanæ mentis, qui Philosophum se profiteatur, qui non malit sequi id quod est melius, quàm quod est deterius; ut enim est in prouerbio, In

rebus dubijs pars certior est tenenda. Quare magis tutum est tenere non omnia fieri fato, quàm omnia fieri fato. Hæc credo uoluit Alexander in hoc capite, & hactenus de primo Quod ad secundum spectat, aliter non argumẽtor aduersus ipsum, sed oppositæ parti persuademus per ea quę in superioribus capitulis adducta sunt: quare ad tertium descendamus. Et ad primum cum dicebatur, quod facta à Stoicis differũt à dictis eorum, dicimus primò, quod credẽdum est istud uniuersaliter non esse uerum. Stoici namq; dicentes fatum esse, & gloriantes de hac inuentione, non tamen adeò gloriabantur, nec affirmabãt sic inuenisse, ut principaliter hoc fato non ascriberent, immò secundũ omnes qui dicunt deos curare mortalia & ad quẽlibet effectũ concurrere, quãquam fatum non affirmant, gloriam tamen principaliter dicunt dijs ipsis esse tribuẽdam, quanquam se non spoliant laude & gloria. quare sic Stoici gloriantur, secundario tamen: sed Deo principaliter gloriam dant. Quod si dicitur ab extrin

seco

ſeco habent, & non poſſunt non habere, ergo nō debent gloriari. patet per antedicta non ſequi neq; gloria neq; laus ſunt in his, in quibus & nos & dij operātur, licet dij principaliter & nos ab ipſis moti, ineuitabiliter tamen. Vnde & patet ad alia duo adducta in eadem parte uidelicet, de perſuaſionib. Stoicorum & libris ſcriptis, ut reliquos inducant: quoniam Stoici uolunt perſuaſiones & rationes nedum cōferre, uerùm eſſe neceſſarias in his quib. fato datum eſt fidē præſtare dictis, mediantibus perſuaſionibus & rationibus. Qui autem fato, dictis, uel quicquid ſit illud, ſine rationib. uel perſuaſionibus fidem præbent, nedum non ſunt neceſſaria, immò impoſſibile eſt per illas eis fidē præbere: quod igitur perſuadeant uel ſcribant non aufert, quod fatum ſit uel nō credatur eſſe quoniam ſciunt in aliquibus res fato fieri & perſuaſionibus, in aliquibus fato ſed non perſuaſionibus. Secundò ad idem dici poſſet nō ſequi, quòd facta cōtradicāt dictis, ergo dicta ſunt falſa. patet hoc in intemperatis in quibus ratio

est recta & operatio mala: unde Medea dicebat: uideo meliora proboq́; deteriora sequor. Et Petrarcha: io ueggio il meglio & al peggior me apiglio. Stat enim intellectum esse rectum, uoluntate existente mala. Quare si qui Stoici uera ratione affirmabant, fatum esse, & ex passione aliquid operabantur. quod uidetur prima fronte aduersari huic opinioni, non tamen rectè infertur, quod positio illa sit falsa, ueluti dictum est de incõtinente qui operatur contra illud quod opinatur. istud tamen magnã habet dubitationem. Socrates namq;, ut Com. 7. Ethicorum dicitur, credidit hoc esse impossibile: quare existimauit uirtutes esse scientias & cognitiones: uerùm de eis longo sermone dicemus in sequentibus partib. istius libri, nunc transeamus sic cum istis duab. responsionibus, quãuis prima sit magis tuta pro isto loco.

Ad secundum autem in quo dicebatur, tunc nihil esse dignum uenia neq; supplicio, dicitur illud negando, immò sunt & digna uenia & digna supplicio: nam delinquentes ex ignorantia & coa-

ctio-

ctione sunt digni uenia, delinquẽtes autem scienter & sponte sunt puniendi. Non dicuntur autem sponte, quoniam non coguntur fato & ab ipsis dijs: neq; quniã sic fato ducũtur, ideo ducunt coacti: coactum enim est, quod est cõtra naturam suam & inclinationem propriã. Sed uoluntatem à dijs moueri & à proprio fato non est contra naturam, sed bene ab altero quàm à Deo. Quare sic scienter & uoluntarie delinquentes debent puniri: quandoquidem neq; ignorãter neq; coactè secũdum modum expositum delinquãt. quod si dicitur quãobrem cum utriq; impellantur â fato, unus tamen puniendus est, alter uerò dignus uenia. huic dicitur quod similis quæstio esset soluenda maximè in lege Christi. nam si infans sine Baptismo moriatur, priuatur paradiso: si alter infans cum Baptismo moriatur, non priuatur: nullus tamen in tanta diuersitate illorum infantium aliquid operatus est, sed totum est ex Deo sic ordinante. Quare & secundũ Stoicos ut uidere est non minus rationabiliter dicitur, quod unus

sit di-

sit dignus uenia quam alter punitione, hoc est, quoniam diuersæ sunt causę mediæ, quandoquidem unus sciẽter & uoluntarie, alter uerò è cõtrario. quod autem ista media producant istos effectus tam uarios & dispares hoc prouenit ex fato sic disponẽte sicut secũdum Christianos. quod infans unus priuetur paradiso, alter non priuetur, est ex Deo sic ordinante: quare nihil mirum hoc uideri debet. Ad tertium autẽ, quod euidentiam satis apparẽtem videtur facere, dicitur primo, illud argumentum, si teneret, procederet & contra ipsummet Alexandrum & omnes Peripateticos. Alexander enim ut notum & famosum est, de eo uoluit humanam animã esse mortalem, uerùm sic aduersus eum argumẽtabimur. Si anima est mortalis, & credimus ipsam esse immortalẽ, falsum credimus, & post mortem nihil mali sequitur: si uerò anima est immortalis, & credimus ipsam esse mortalem, falsum credimus, & post mortem supplicium sequitur. de hoc ergo absolutè magis est credendum, animam esse immortalem quàm

quàm mortalem, quod minimè tamen ipse uoluit credere. similiter si sunt dæmones cruciātes post mortem illos qui eos esse non crediderunt, & quis credat eos nō esse, iste decipitur & pòst cruciabitur. si uerò nō sunt dæmones, & quis credat eos sic esse, ipse decipitur, & post mortem non cruciabitur à dęmonibus. ergò magis credendum dæmones esse & pòst mortem cruciare non credentes quàm credere dæmones non esse, cum tamen Aristoteles & eum imitantes noluerunt talia credere: neque Seneca Stoicus, ut patet in libro de Consolatione ad Martiam, hoc uoluit credere. Quare si Alexander & Aristoteles soluēt hoc argumentum, & nos hoc tertium adductum soluemus. Dicimus tamen ut nobis uidetur, argumentum fortassis teneret ubi ambo contradictoria essent possibilia & æqualiter dubia. Verùm si una pars est certa & necessaria & alia impossibilis, argumētum nullum est. nam apud Alexandrum impossibile est, animam esse immortalem, certumque erat sibi, ipsam esse mortalem. Apud Aristot.

impossi

impoſsibile eſt eſſe dæmones: quare u-na conditionalium ſupponat impoſsi-bile, nihil mirum eſt, ſi ſequatur falſum. Vnde & ſecundum Stoicos fatum non eſſe eſt impoſsibile, unde ratio procedit ex impoſsibili ſuppoſito, nō autem ex-poſsibili. Propterea argumentum tan-tum uidetur probare fatum non eſſe cir ca eligibilius uoluntati, quam fatum eſ ſe dummodo non conſtaret de impoſsi bilitate, quanquam & uoluntas feratur in impoſsibile, nō autē quod fatum nō eſſe ſit credibilius. Voluntas enim no-ſtra uellet nos non morituros, ſed intel-lectus non credit hoc: quare probat fa-tum non eſſe, magis à nobis eſſe appeti bile, quoniam ſic eſſemus dij: quando-quidem operamur ſine eis, non autem probat ipſum non eſſe, eſſe magis ue-rum. Aeternitas enim à nobis appeti-tur, non aſsentimus autem non fore æ-ternos. Fit enim ibi ſaltus à bono ad uerum, & à uoluntate ad intellectum, cum tamen non ſemper conueniunt ra tio & uoluntas, neq; enim quod uide-tur magis uerum, uidetur magis bonū:

neq;

neque quod magis bonũ uidetur, & magis uerum uidetur. At intellectus mouetur uero, appetitus autem bono. quare procedendo ab uno ad alterum non rectè proceditur. Dicitur secundo in argumento supponi falsum, scilicet quod qui fatum ponunt, sunt pigri, et se casui committunt. Oppositum patet de Stoicis, ueluti & supradictum est.

Caput tertium decimum, in quo continentur contenta in tertiodecimo & in quartodecimo capitulis Alexandri.

ALexander in tertio decimo capite sui libri ponit rationem Stoicorum sumptã ex ordine causarum in uniuerso. Vnde dicitur & in Rubrica, ratio sumpta ex ordine causarũ in uniuerso, qua utuntur asserentes omnia fato fieri: & quanquam Alex. ornatè & prolixè eam ponat, multum tamen inconnexam & incompactam ponit, ut mos est Rhetorum. Studui autem quantum potui, quãquam inornatè, breuiter & subtiliter

tiliter eam rationem cōtexere. Nam sic eius uis magis apparebit, q̄d sanè Philosophis cōuenit. Est itaq;, ut opinor, hęc ratio. Si Deus perpetuo & ineuitabili ordine cuncta dispensat & ordinat, ergo omnia quæ fiunt, fato fiunt. Primo media siue minor declaratur: quoniam si propositio assumpta negatur, aut igitur est, quoniam aliquid est cuius Deus dispensationē uel ordinem non habet, uel si habet, euitari non potest, ne fiat, ut ipse dispensauit & ordinauit. Ast q̄d uis istorū detur, inconueniens est. quod enim aliquid sit, quod Dei ordinem & dispensationem fugiat, est dicere Deum non esse Deum, neq; illū esse ens. quomodo enim Deus est, nisi cunctorum sit causa, & omnibus prouideat: non enim est prima causa, quia sic esset Deus, quod minimè ponitur: neq; causatum, cum omne causatum dependeat à prima causa, quæ est Deus; Deus autem non causat, nisi intelligendo & uolendo, quod est proprium dispensantis & ordinantis. sic itaq; nihil potest subterfugere Dei prouidentiam. Alterum neque

quę dici potest, scilicet quod quamuis cadat sub Dei ordine, potest tamē illud euitari: quod sic probatur. Quicquid factum est fato, & ineuitabiliter factū est: ergo pariter & quicquid est & erit, ineuitabiliter est & erit. Similis namq; ratio est. Probatur autem assumptum, uidelicet quicquid factum est, ineuitabiliter factum est. Quoniam detur A, exēpli gratia, quod cum factū sit, potuit tamen nō fieri. Si igitur A factum est, causa fuit adæquata A utpote B: qua posita, necesse est & esse A. Aliter enim causa existēte adæquata non esset effectus, quod dici non potest. Si itaq; B necesse est fuisse, necesse est & fuisse A: si enim antecedens est necessariū, & consequēs est necessarium. Sed fuisse B fuit necessarium, quod ostenditur: quoniā in causis essentialib. est deuenire ad primam, ex qua de necessitate reliqua sequātur. Cum itaq; prima de necessitate causat, & ineuitabiliter, aliter enim in Deo caderet mutatio: ergo & cæteræ de necessitate causabunt. Quicquid igitur factū est, de necessitate factum est: nam pri-

ma de necessitate causante, aliæ de necessitate causabunt. Sed si, quicquid factum est, de necessitate factum est: ergo & quicquid est, de necessitate est, & quicquid erit, de necessitate erit, quod erat probandum. Maior autem propositio, quod si Deus cuncta perpetuo & incommutabili ordine dispensat & ordinat, omnia fato sunt: nam fato fieri, est ineuitabiliter ex Dei prouidentia fieri. Quare & non fato fieri, est non ineuitabiliter secundum Dei prouidētiam fieri. Quare, cū oppositum Prædicati inferat oppositū Subiecti & econtrà tanquam conuertibilia, propositio est nota. In capite autem quartodecimo, multa aduersus hāc rationē dicit, intenditq́ eā impugnare et soluere. Vnde & in Rubrica dicitur: refellitur priꝰ dicta ratio, ceu falsas propositiōes assumēs ad refellēdas propositiones assūptas: quandoquidem sermone fatuo & rei ipsi apertissime non consonante, nihil manifestius in medium afferri potest. Cum eñ in talibus utimur ratione ducente ad impossibile & improbabile: nihil tamen

hoc set

hoc sermone improbabilius adduci potest. Secundò dicit Alexander, Stoicos unum apertè falsum assumere, et rei ipsi dissonum, scilicet ex quocunque fato sequi aliud fatum, ueluti quodcunque factum antecedit aliud factum. Primum enim est cõtra sensum: multi enim sunt filij, qui nunquam generabunt alios.
Non enim quilibet equus equum generat, nec quilibet homo hominem generat. In partibus etiam animatorũ multa excrementa nascuntur, quæ nullius rei causa esse possunt. Mõstra etiam & quę præter naturam sunt, nullius sunt causę effectiuę, cum permanere non possint, neque aliquem finem habent: quãdoquidem si ꝓpter finem producta essent, nõ esset præter intentum, & sic non essent præter naturam. Quare neque monstra, quod est id, cõtra quod supponitur, putrefacta etiam & tabefacta semina, quomodo sunt causæ eorum quæ subinde fiunt. Foliorum etiam quorundam generatio cuius est, & quem finem habet, certi nullum est uidere. Et si dicatur ut ab ipsis dici consueuit, quod prouidem

ſile diuinæ eſt notum, nobis tamē igno-
tum, certe hoc eſt ſubſidium indigenti-
bus excogitatum. Sic etenim dicere po-
terim9, multa eſſe quæ impoſsibilia ſūt,
quoniam cauſas habēt, ſed nobis igno-
tas. Tertio Alexander reſpōdet ad unū
quod in ratione Stoica quærebatur,
an ſcilicet quod ſit fatum ſine cauſa, &
dicit, quod ſermo ſuus hoc conciliat.
Per hæc (ut exiſtimo) uerba intelligit A-
lexander: quod iſtud eſt uerum & con-
cedendum. Nam quæ ſunt per accidēs,
uere non dicuntur habere cauſam, ut ſe-
xto Metaphyſicæ dicit Ariſt. Dicit ſecū-
do an aliter dicendū eſt, cōcedēdo ſcili-
cet, quod omne factū habet cauſam. Si
enim eſt factū per ſe, cauſā habet p ſe: ſi
autem factum eſt per accidens, habet &
cauſam per accidens. Verùm ſi cauſam
habet per accidens, non tamen neceſſa-
riam, neq; ſemper neq; ut in plurib. cau-
ſantem, ſed rarenter. Quare ſi factū non
habet cauſam neceſſariam, neq; ipſum
eſt neceſſarium: non igitur ineuitabili-
ter factum eſt: quare nō fato, ſiquidem
fatum eſt ineuitabile. Amplius, nónne
iſti

istí apertissimè peccant, ignorãtes modum demonstrandi in naturalibus. Physicorum namq; secundo & similiter Posteriorum secundo in naturalibus, ex prioribus non sequũtur posteriora. Verùm cõuertitur, ut ex posteriorib. priora sequantur, ueluti & in artibus. In partibus enim uidemus, si domus est, fundamentum fuit: non tamẽ conuertitur. Si fũdamentũ est, ergo domus est. Quare si homo est genitus, fuit sanguis menstruus, non tamen si fuit menstruus sanguis, fuit uel erit uel est homo. Quartò impugnat Alex. illud, scilicet si quod sequitur ad alterũ, illud ex quo sequitur, esse ipsi sequenti causam. Videmus nãque quæ se tempore consequũtur, non omnia ex prioribus et primis genitis fieri: nec enim est ambulatio propter surrectionem, nec nox propter diem, nec hyems propter æstatem. Ratio autem ipsos mouens ad hoc monstruosum placitum, nullius est momenti. Dicunt ẽm quod nisi sic esset, aliquod esset sine causa. Alexander autem hoc non hic declarat, puto tamen sic esse deducẽdum. Vi-

demus aliquando ſedere, aliquãdo nẽ ſurgere: aut igitur eadem eſt cauſa utriuſq;, aut hæc ſunt ſine cauſa, aut altera eſt cauſa ſeſsionis & altera ſurrectionis. Si detur ultimum, habetur intentum: quoniam oportet alteram præceſsiſſe, & illud alterum, & ſic in infinitum. Si detur primũ, hoc eſt impoſsibile: quoniam ab una cauſa non prouenit, niſi unus effectus, ergo dabitur tertiũ quod intẽdebatur, uidelicet quod aliquid eſt factum ſine cauſa. cui reſpõdent, quod ab una cauſa poſſunt prouenire diuerſi effectus, immò & contrarij. Idem namque homo eſt cauſa ſeſsiõis & ſurrectionis, idemq; cœlum eſt cauſa noctis & diei: neq; ſi non ſic fiat, ut Stoici dicunt, non tamen mundi & eorum quæ in ipſo fiunt, diuellitur unio: ſufficiunt nãque diuina corpora & horum circulatio ad ſeruandam eorum quæ in mundo fiunt, commutationem. Verùm neque ambulatio eſt cauſa ſurrectionis neque è conuerſo: quoniam ex ſurrectione ambulatio non habet cauſam. Quare hæc cauſarum ſeries à Stoicis dicta

nullam

nullam affert rationalem causam huius quod nihil absque causa fiat.

Nam quemadmodum motus ipsi & tempora causam aliquam habent, sed nec motus motum, qui eum præcedit, nec tempus, tempus ipsum prius: sic se habent, & quæ in ipsis & per ipsa res fiunt. Nam continuationis eorum quæ fiunt in aliqua causa, propter quam mũdus unus & sempiternus secundum idem & eodem modo dispositus, hanc ipsam continuationem eorum quæ fiunt in aliqua causa & seruat, & hunc oportet quærere & assumere causam, quæ tamen non eiusmodi putanda est, ut ex antiquiori fiat recentius, ut uidemus in generationibus fieri ipsorum animalium.

Quintò dicit Alexãder, in dictis Stoicorum alterum rationi dissonum continetur: in causis enim ducunt ad infinitum. Ponunt enim ex A factum esse B, ipsum uerò A adhuc ex alio utpote C, & ipsum C ex D. & sic in infinitum. Verùm sic ponere, est destruere causas & effectus, omnemq; scientiam

auferre. Sic enim in causis in infinitum proceditur, non erit prima causa. Quare si non primum neque principiū: & si non principium neque principiatum, uerum quicquid est, aut principium aut principiatum est, nihil igitur est: quare nulla causa est. tollitur etiam omnis scientia: quandoquidē sciētia ex primis & principijs. Sextò dicit Alexāder neque à Stoicis ipsis esse rectè dictum, cum dicunt, nullam esse in uniuerso trāsgressionem & præter prouidētiam: quoniam sic tollitur uniuersi ordo. Hoc sanè non sufficienter dicitur. Nam ueluti quædā præter regis ordinem facta in regno suo, regnum non destruunt sic & quædam in uniuerso præter ordinem & prouidentiam facta soluunt mundi fœlicitatem, sicut nec domus, dominiúe fœlicitatem quæuis seruorum iniquitas euertere potest.

Septimò Alexander Stoicos increpat, quantum ad Liberum arbitrium.

Nā & si rationabile sit dubitare, tamen dubitatis fidem præstare, ubi manifestissimū sit, & hominum uitam ludum ponere

nere propter umbratiles, immô uita hominis secundum ipsos umbratilis est, omnino insanum est. Nam & si rationes Zenonis aduersus motum, qui soluere non potest, iam et motus est auferēdus, magis siquidem satisfacit rei ipsius operatio ad asserendum, quā omnis ipsum destruit probabilitas. hæc Alexander. Existimoq́ secundum ipsum per hæc ab eo dicta sic formaliter ad rationem Stoicorum esse respondendum, uidelicet ad minorem rationis, quæ erat talis: Deus immutabili ordine & serie cūcta dispensat & ordinat, primo fortuita, & quæ sunt præter naturam, non contineri sub ordine & prouidentia Dei, immô fiunt extra ordinem & eius prouidentiam. neq; ex hoc sequitur euersio uel destructio ipsius uniuersi, ueluti dictum est de regno & domo: quod quāquam in regno & in domo fiant aliqua extra ordinem regis & domini domus, non tamē sequitur propter hæc regnum uel domum destrui. Amplius, quoniam talia non habent causam, quare horū Deus non est causa; unde neq; sub ordine

& eius dispensatione continentur, propterea et si in aliquã causam referantur, non tamen in causam per se, sed tantum per accidens. Verùm quæ per accidens sunt, non sunt necessaria, neque ut in pluribus, sed rarenter. Vnde non sequitur, ea esse ineuitabilia: quare neque sub fato esse dicitur. Et secundo q̃d quanquam ea quæ per se intenduntur, & continentur sub diuina prouidentia, causam habeãt per se, aut necessariam, aut in pluribus: non tamen talia ita facta sunt, quin potuerint & non fieri, & etiamsi taliter facta sint, aliter fieri non potuerint, quantum ad ea quæ causas habent vt in pluribus. cumq; dicitur, si talia facta sunt, ergo habuerunt causam sui effectus, & quoniam talem causam necesse fuit esse, ergo necesse fuit & talem effectum esse. huic dicitur, hic multos esse defectus.

Primus quidem, quoniam vt uisum est, hic modus demonstrandi in naturalibus non conuenit: nam in eis ex priori non sequitur posterius, sed ex posteriori sequitur prius, ueluti & arti-

ficialibus

ficialibus. ex fundamento namq; non sequitur domus, sed remeat ut ex domo sequatur fundamentum. Vnde sequitur, veluti & prius in artificialibus, quod neque ex causa quanquam adæquata sequi effectum, sit necessariũ, potest enim effectus ipse impediri.

Amplius, quoniam veluti dictũ est, eadem potest esse causa contrariorum: idem namque homo est suæ sessionis & surrectionis causa mediante electione: quare non sequitur, quod esto, quod sit causa adæquata, illud tamen contrariorum determinate sequatur.

Potest enim & alterum sequi quod nondum probatum est, semper causam antecedentem esse necessariam. Quoniam aut est deuenire ad primam, & hoc non secundum eos, cum ibit in infinitum: aut si stabit ad primam, quam tamen non concedunt, quanquam necessario causat, non tñ oportet omnes, quæ sunt post eã de necessitate causare. Nam quanq; Deus & corpora cœlestia de necessitate moueant, non tamen hęc generabilia & corruptibilia de necessitate

sitate mouet. Non enim quae dispositio reperitur in principio, reperit & in principiato, ut de se notum est. quare si non omne quod factū est, de necessitate factum est, quanto minus nō omne quod fiet, ut existimo, Alexander ad rationem sic respondet, & haec de primo. Quantum ad secundum, dico quod sermo iste Alexandri non uidetur esse satius, immò per totum corruptus, & Peripateticis ipsis aduersari. quod itaque primo dicit casualia & fortuita non contineri sub Dei ordine & prouidētia, istud uidetur incredibile, si Deum ponimus cunctaq; gubernantem, si nūquam homo ista cognoscit, et scit quomodo fiat, quanto magis Deus. unde Arist. in primo de Anima habet pro inconueniēti nos scire discordiam & Deū ipsa ignorare. Quare Augustinus 8. capit. 16. & 21. de Ciuitate Dei, derisit eos qui negant ista habere finem & nō esse à Deo facta. quodq; dicebatur talia non habere causas, certè istud uidetur intelligibile, quod sint effectus & nō habeant causas, unde si non habent causas neq; sunt effectus,

effectus, relatiuè enim dicũtur causa & effectus. quod si neq; sunt causa neq; effectus, nihil sunt. Quod autem dicebatur habere causas per accidens, ueluti sunt, & effectus per accidēs, certè firma ratione, ni fallor superius ostensum est, quod nihil est à Deo per accidēs quod nō sit & per se, & in ordine ad aliquod, non habeat causam per se. Nam ueluti supra ostēsum est, naturales res defectibiles sunt aliquādo, unde ex quo tales sunt, nonne incassum talem potentiam dedisset, ex intentione opposuit impedimenta, utrumq; ergo intēdit. quomodo igitur respectu naturę sic intendentis potest in uniuersum esse præter intentionem. nō sunt etiam absq; fine, dicũtur namq; portenta, monstra, prodigia & ostenta, ueluti superius dictum est, quoniam sunt multorum significatiua aut ad bonum aut ad malum. Multis enim casualia & disfortunia profuerũt. Amplius, experiētia syderum & rerum naturalium sciuntur eorũ euentus, quæ minimè fieri possunt, nisi in ordine ad superiora essent per se intenta, in omni

tempore

tempore quæ ſunt caſualia & fortuita,
ſunt enim & æterna ſecundum ſpeci-
em veluti & alia, neque poſsunt non eſ
ſe: habent igitur cauſam per ſe. Neque
ex eo quod ſunt per accidens aufertur
eorum neceſsitas, veluti prius oſten-
ſum eſt. Quare cum diffuſo admodum
ſermone de his ſuperius diximus, ſi q̃d
hoc in loco diminutum uidetur, ad lo-
cum illum recurras, vbi aduerſus Alex.
oſtendimus, fatũ nõ deſtruere caſum &
fortunã. Quod autẽ ulterius dicebatur de
ijs quę ut in plurib. fiũt, quanq; cauſam
habeãt ꝑ ſe, non tñ ex cauſa ſeq̃tur effe-
ctus, q̃niã in naturalib. non licet ex prio
ri inferre poſterius, ſed tantum econtrà.
Huic dicitur, q̃d ſi in cauſis ædæquatis
arguatur, certè reciprocãt effectus & cauſ
ſa: vnde ſi nõ reciꝓcãt, hoc eſt quoniã
non ſumuntur adæquata veluti in pro-
poſito ſumebatur. Si namque ex funda
mento ſequitur domum non eſſe, hoc
eſt, quoniam domus fundamentũ non
eſt adæquata cauſa domus. at remeat:
quoniam fundamentum eſt pars inclu
ſa de neceſsitate in domo. Aſt nos ſumſ

mus adæquatã causã. Cũq; vlterius dicebat, stat quod sit causa adæquata & nõ producatur effectus, quoniã impediri potest. certè si effectus impeditur uel causa non est adæquata causa effectus, cum sic impediri uel non impediri teneant se ex parte causæ. Si nãq;, uolo mouere lapidẽ & vnus retineat me, in me non est adæquata causa huius motus: quandoquidem non habeo potentiam remouendi tale obstaculum. cumq; dicebatur quod adhuc stante adæquata causa, stat non produci effectum qui produci potest: quoniam eadem est causa contrariorum. Idem namque homo est causa sessionis & surrectionis, certè causa quæ duos cõtrarios effectus producere potest, aut igitur est naturalis aut volũtaria. Si naturalis & adæquata, hoc est impossibile: q̃niã ambo ꝓducerẽt aut nullũ. Si aũt volũtaria, certè nisi ꝑ aliq̃d determinet, neq; ad actũ deuenire poterit. Quod si determinat ꝑ electionẽ, reuertet idẽ argumẽtũ. Quoniã cũ possit eligere & nõ eligere, oportet aliq̃d esse determinãs ad alterã partem,

veluti

ueluti diffuso sermone superius dictū est, vbi ostensum est, sic dicere, est octauum librum Physicorum Arist. destruere. Quia si eadem causa, siue naturalis, siue uoluntaria potest in duo opposita: non tamen secundum eandem dispositionem, vt dicit Aristoteles in 8. libro Physicorum. Vnde si eadem causa potest in opposita: non tamen adæquata, de qua est sermo. Cumq; ulterius dicebatur, non probari primam necessario causare, quoniam secundum Stoicos ibitur in infinitum, & ascendendo. Huic dicitur in causis eiusdem rationis, quæ communiter dicuntur accidentaliter ordinatæ, necesse est in infinitum procedere, si mundus est æternus. In causis uerò diuersarum rationum quæ appellantur essentiales, non est sic in infinitum abire, sed est status ad primam quæ de necessitate causat: ipsaq; de necessitate causante, oportet & alias de necessitate causare, si prima & adæquata causa secunde, & secunda tertiæ, donec ad ultimum deueniamus. Et quamuis non omnis dispositio dicitur, quæ de prima

dicatur

dicatur de ſecunda, vt notum eſt: nam prima nullam habet ante ſe, ſecunda uerò habet: tamen ſi prima neceſſariò cauſat, & ſecunda de neceſsitate cauſat. Nã veluti non quicquid dicitur de antecedente, dicitur de conſequente, nam antecedens præcedit & conſequens ſequitur, antecedens eſt magis notum, conſequens verò minus, & ſic de reliquis diſpoſitionibus: tamen ſi antecedens eſt neceſſariũ, conſequens eſt et neceſſariũ. Cum itaq; poſterior ſe habet ad priorẽ velut conſequens ad antecedens. Si prima de neceſsitate cauſat, & ſecunda de neceſsitate cauſabit. Quod & cõfirmatur. Aut igitur cauſa ſecunda eſt naturalis, aut uoluntaria. Verùm cum ſuprà oſtenſum ſit, tandem voluntariam determinari per naturalẽ, oportet quod prima cauſante omnes cauſent eodem modo: cauſa namq; naturalis de neceſsitate cauſat, vt & ipſi concedunt, & hoc de ſecundo. Quantum modo ſit de tertio, reſtat reſpõdere ad illa ſeptem, quę Alexander adduxit aduerſus Stoicos. Ad primum itaq; cum dicebatur, ſermonem

de fato aduersari aperte rei ipsi, esseque manifestum falsum: quare non oportebat adducere demonstrationem aduersus talē sermonem. huic dicitur esse manifestum, quod nos consulte operamur & modo vnū & modo oppositum. verum occultum est, quod sit illud determinans magis ad vnum quâm ad alterum. Cumq; probatum sit, quod idem eodem modo se habens non in opposita, vnde necesse est determinari, nullum que apparet determinans, nisi fatum, quod occultissimum est: ideo ipsum oportet ponere. quare neque sensui necq; rei ipsi fatum contrariatur, sicut verum vero non contradicit. Vnde veluti dictum est suprà ex eo quod occultū est determinans, existimatur voluntatem à nullo determinari, quod tamen ostensum est impossibile. Ad secundum autē cum dicebatur, non quodcūq; factum esse causam alterius facti, dicitur si intelligitur de causa effectiua. verū dicitur, vt ibi ostendebatur. Non enim quilibet filius alium generat, & sic de singulis. Verùm si intelligatur vniuersaliter de omni

omni causa, si quod aliquod sit factum, & in nullo genere causæ sit alicuius causa, hoc est merũ impossibile: nihil enim est adeò vile, quod ad nihil factum sit. Si namq; Socrates nullũ generabit ex seipso, tamen generabitur cadauer. Cũque dicitur de excrementis animalium, vel plantarũ, quæ nullo modo sunt causæ, patet hoc esse falsum: multa nãq; excrementa multas habent vtilitates, vt sordes, auium stercora, & sic de reliquis, ex se ipsis tãquam ex materia multa generantur. Idem quoq; dicatur de monstris, nam ostensum est, & ipsa habere finem, & ipsa esse intenta, & ex seipsis aliqua generari, & ipsa præcedere aliqua, quæ si non fierent, neq; posteriora fierent. Et quoniam dicebatur Stoicos dicere quod hæc sunt causæ aliquorum posteriorum, sed nos latet. Pariter dicere possumus impossibilia habere causas, sed nobis ignotas. Certè hic sermo Alexandri videtur esse derisibilis: quoniam si sunt impossibilia, non possunt esse. Quare neq; notas, neq; ignotas habere possunt: creduntur tamen aliqua

esse impossibilia, quæ habent causas ignotas, vnde per hoc creduntur esse impossibilia. Sed de monstris secus est: euidenter enim videmus multa monstra esse intenta à natura vniuersali, vt ostensum est, & multorum aliorum esse causas secundum diuersa genera causarũ.

Quare sic verisimiliter arguimus & de alijs impossibilibus aut talia tũ conspicimus. Ad tertium uerò in quo Alexander contendebat multa fieri sine causa, vel si causam habent, habent solum per accidens, quare nõ necessariam, & quod in naturalibus demonstrationes sunt ex posterioribus ad priora & non remeant. Quoniam de omnibus his abunde diximus in secundo proposito, ideo hic pertransimus. Ad quartum verò in quo dicebat̃, falsum esse omne pręcedens esse causam posterioris. Huic dicitur illud dictum non vniuersaliter esse intelligendum. Certũ enim est, quod Papa, qui fuit iam mille annis, nihil ad me attinet, nisi fuisset causa alicuius mihi attinentis. vnde intelligitur de pręcedente ordinato in subsequentem, quare non

re non omnis surrectio est causa sessionis, nisi sit in eodem ordine, & vnius cõnexionis. cumq; dicebatur quod vna causa producit duo oppsita, ostensum est illam non esse causam præcisam & adæquatam, siue sit causa naturalis siue voluntaria: dicitque illud esse falsum & non posse stare cũ Aristot. quod nox præcedẽs nõ sit causa diei subsequẽtis & sic successiue. Quoniam quanquam Deus semper eodem modo se habens sit causa continuationis motus & temporis, vt dicebatur in 8. Physicorum: tamen q̃d nũc sit dies, non est nisi quoniã nox præcessit, & nox non succedet nisi quoniam dies præcessit. Nam nunc est dies, (exempli gratia) & prius non erat dies, oportet igitur secundum Aristotelẽ aliquã præcedere causam huius quæ non fit nisi per motũ quare de necessitate præcedit motus, & tempus præcedit tempus. dato enim proposito, quod ponit Alexãder motus posset esse non cõtinuus & æternus, non dico tamen motum effectiuum facere motum, sed esse necessarium pro alio motu. Quare esse
 causam

causam secũdum aliquod genus causæ aut principaliter aut secundario.
Ad quintum in quo dicebatur, Stoicos destruere causas, cum eas ducant ad infinitum, huic dicitur quod causę eiusdẽ rationis, necesse est secundum Peripateticos ducere ad infinitum, quod contẽdunt & Stoici facere, in hisq; non est assignarę primã, licet quoquo modo possit assignari vltima non simpliciter, sed in hoc, vtpote quod hæc dies est vltima quę fuit: non tamen simpliciter cum supersunt adhuc infinitæ in essentialibus, tamẽ est prima simpliciter, et vltima simpliciter, cũ species non sunt infinitæ: verùm quoniam prima de necessitate causat, & vltima de necessitate causat, veluti in secundo proposito dictum est.
Ad sextum cum dicebatur, non oportet, si in vniuerso multa sint præter ordinẽ & Dei prouidentiã, propterea vnionem uniuersi euerti, quoniam & in regno & in domo multa fiunt præter ordinem regis & domini, & tamẽ propterea neq; regnum neq; domus euertuntur: huic dicitur, iam esse ostensum impossibi

possibile esse, aliqua in universo præter ordinē & prouidētiam diuinam. Quoniam, ut bene dicit Cicero in libro de Natura deorum: Deus non esset, vel si esset, non gubernaret totum, illudq́ꝫ q̄d affertur in simile, minimè esse simile.

Rex enim & dominus, neq; quicunque homo sit, potest cuncta perspicere quæ tamen Deus perspicit, cum sit auctor totius entis: nam regnum euellitur aliquando & destruitur, quod de vniuerso fieri non potest. Nihil enim Deus habet supra se, quod longe aliter euenit in hominibus, vt notū est. vnde si illud regnum est melius, in quo fiunt pauciora præter ordinem & regis prudentiam & quanto talia minus fiunt, tanto Rex est potentior & sapientior. Deo ergo qui est Rex regum, & Dominus dominantium, & summa sapientia, nihil præter ordinem & suam prouidentiam, in suo regno debet contingere.

Ad septimum autem cum dicitur, insani esse negare Liberum arbitriū, quod nobis inesse manifestum est, præter sophisticas rationes, & vitam hominis lu

dum & vmbram constituere. Dicitur primo nos multa operari, cum voluerimus, si non adest aliud impedimentum vel ex parte nostri uel extrinseci, manifestissimum est. Neq; hoc negamus neque rationẽ aliquam afferimus ad hoc: verùm illud quod nos negamus & dubitamus, est, quomodo inest nobis talis voluntas, & quod est determinatiuum ipsius uoluntatis, cum nos & ipsi confitemur esse uoluntatem in potẽtia æquali, quæ non exit ad actum, nisi prius sic determinata. Vnde ex quo non apparet verisimile aliquod determinans nisi fatum: ideo principaliter fato attribuitur actio, neq; ꝓpter hoc uolũtas excluditur. Vnde veluti nos intelligere non dubitamus, quandoquidem hoc in nobis experimur, sed dubitamus quomodo fit in nobis intellectio, sic nos uelle & nolle nõ dubitamus, sed dubitamus quod causat uelle & nolle, vnde non est ad immediata resoluta quęstio, cum dicimus hoc fieri, quoniã uolui. Nam & si feci, quoniam uolui: quod tamen uolui, habet aliam causam: quãdoquidem volun-

voluntas est in potentia æquali, quæ debet ab aliquo determinari. quare nihil, quod sit in nobis manifestum, negatur vel dubitatur, sed immanifestum dubitatur, & quod videtur falsum, negatur. cumq; vlterius dicitur, Stoicos vitā humanam facere ludum & vmbram. Quęritur à sic obijcientibus, qualem igitur ipsi vitam humanam constituunt? nam siue fato moueatur voluntas siue ex se, nullo extrinseco concurrente: rarissimi tamē aut potius nulli sunt homines uere boni, & non tantum sic est nunc, verùm & sic semper erit, si extraneum. Igitur Alexandro videtur homines sic fato compelli, quoniā humana vita esset quidam ludus & veluti umbra. Nónne & monstruosum est, & omnes sunt insani, si in eis est posse benè agere, semper tamen male agunt. Si quis enim ex necessitate facit aliquod, illud insaniæ nō attribuitur neq; vituperatur, si quis (aut ut ipsi dicunt) potest aliter facere: quoniam bene agere cum male agat, hic insanus cōmuniter dicitur. Quare si Stoici vitam humanam ludum faciunt, isti

vero humanam vitam faciunt quãdam insaniam, quæ longe deterior est ludo, propterea mirum est (si voluntas est in tali potestate, vt ex se exeat ad actũ naturaliterq́; semper inclinetur ad bonũ) quod ipsa aut semper aut quasi semper sequatur malũ. Quod enim semper in pluribus est, illud magis naturale est: naturalius igitur est uelle malũ quam bonum, quod ratio non admittit. Amplius, si est in potestate volũtatis velle, possibile esset mundum destrui, secundum speciem humanã. Si autem species humana destruitur, non essent reliqua generabilia & corruptibilia; quoniam homo est finis omnium generabilium & corruptibiliũ. destructa machina materialium, cœli non mouerentur, non motis cœlis non essent cœli, vt existimauit Aristoteles, non existentibus cœlis non essent dij. Si itaq; voluntates humanæ essent liberę, ad modum Alexandri, Deus dedisset eis potestatem, vt possent destruere Deum. Hoc autem est falsum, quo nihil falsius: igitur & positio fortasis negabitur, quod esset in potestate homi-

hominum destruere speciem humanã. Sed hoc probatur: quoniam secundum Aristotelem Sol & homo generant hominem, neq; homo potest generari nisi ab homine secundum ipsum. Cum itaque quilibet homo potest se uelle abstinere ab actu generatiuo, tandem homines penitùs destruerentur: quare sequit quod prius dicebatur. Amplius, homo multotiens experitur in se ipso, quòd non potest nõ uelle aliqua, non potest non nolle alia. Quare uelle & nolle nõ vidẽtur esse in potestate sua. propterea volumus multoties aliqua cũ prius decreuerimus ea nolle &c. cõtrà si quis interrogauerit nos, quomodo istud uoluisti, cũ decreueris uoluisse, dicimus nos nescire uel ecõtrà. Vnde uidetur, quod hęc fato attribuantur. Quare Plutarch. in vita Marci Bruti dicit. Deus mouet uoluntates, ut libet ei. Adhuc admodũ difficile uidetur, quomodo uoluntas, quæ est in potentia & æquali, determinet se; sic enim esset in actu & in potentia & multa alia quæ adduci solent, quæ pro nunc relinquantur.

Caput quartumdecimum, in quo continentur contenta in quintodecimo capitulo Alexandri.

IN quintodecimo capitulo Alexander exponit quandam Stoicorum rationem, & eam soluit. Dicitur in Rubrica, exponitur ratio sumpta ex habitib. animi, quę auferebat Liberum arbitriũ, & soluitur. Perstringẽdo igitur ab Alexandro dicta, ut mihi uidetur: Stoicorũ ratio tendit ad id quod non solum laudamur de his quæ sunt in potestate nostra, neq; etiam uituperamur: uerùm & de his quæ in nostra potestate non sunt concessa ab Alexandro & reliquis fatũ negantibus. Quare ratio Peripateticorum inducta aduersus Stoicos inualida est, cum dicant, neminem laudari uel uituperari, nisi in his quorum nos sumus Domini. Ratio itaq; Stoicorũ est, quoniam qui adepti sunt uirtutes, de his laudantur, quæ & secundum negantes fatum non amplius sunt in nostra potestate: quandoquidem habent habitum uirtutis,

tutis, nõ potest nõ esse studiosus: ueluti habens scientiã Geometriæ, non potest nõ esse Geometer: pariter habẽs habitũ uitij, uitiosus est, neq; potest nõ esse uitiosus, & tamen uituperatur. Non igitur de re, quã fugere non possumus, negandum est, non posse laudari & uituperari, ueluti ostensum est. Secundò Alexander hãc argumentationem infringit, & soluit, dicens hic deceptionem esse, quoniam nequaquam laudantur uel uituperantur studiosus & flagitiosus ex eo quod uirtutẽ uel uitiũ habeãt: sed quoniã ipsi in præterito adepti sunt, non quidem ex natura, quãquam ei adiutrix fuerit, sed ex bonis uel malis consuetudinibus, quæ tunc erãt in potestate sua acquirendi & non acquirendi. Quo fit ut præsentia & præterita nõ habent eandem uirtutem cũ futuris: quandoquidẽ quod iam est, aut quod factũ est, impossibile sit nõ esse aut factũ nõ esse: at q̃d futurũ est, possibile est & fieri et nõ fieri. Quod si tales operatiões fuissent eis cõgenitæ, uel si nõ cõgenitæ, uerum currentes, secundum cursum naturæ,

ræ, ueluti pubescere in iuuentute, & in senectute canescere, quæ omnibus uel pluribus ad illas ętates peruenientibus contingunt: profecto non laudarentur uel uituperarētur, sed quæ dijs ipsis uel bestijs attribuuntur, pariter eis attribuerentur. Nam in naturalibus neq; laudamur neq; uituperamur, sed quid maius laude & uituperio attribuimus, ueluti notum est. Quod si quis dicat, uirtutes & uitia hominibus non esse naturalia, sed ab eis acquisita bonis uel malis consuetudinibus. Verùm has consuetudines fuisse fatales, & ab eis ineuitabiles: quare non natura ipsis inesse, unde eis laus attribuitur, quandoquidem naturalibus proprie laus non sit attribuenda. Dicit Alexander: tunc Stoici habent dicere hominem, quem fœlicissimum animalium esse ponunt, omnium tamen esse infœlicissimum. Nā apud Stoicos nihil est melius uirtute & deterius ipso uitio: ponūtq;, omnes homines esse uitiosos, nam uix duo perfectè studiosi reperiuntur in uniuerso. Quare cum infœlicitas cōsistat in ignorantia & flagitio,

tio, quandoquidem omnes homines quasi per totum tales existunt. Horum autem alia animalia non participẽt, homo omnium animalium erit infœlicissimum. Dicimus etiam (inquit Alexander:) quod homo uirtute prædictus, non ideo laudatur, quoniam uirtutem habeat: sed quoniam cum non haberet, non natura neque secundum cursum naturæ adeptus est ex bonis consuetudinibus, quæ erant in potestate sua: tamen quoniam quo ad actus procedentes à uirtute, etiã in sua potestate. sumus enim domini nostrorum actuum, à principio usque ad finem, ut dicitur secũdo Ethicorum. Cum itaque bonos actus exerceat, quos posset non exercere, ideo laudandus est. Quod autem tales actus posset exercere, nemini dubium est, licet cum difficultate. Nam ueluti assuetus malis, difficulter bona opera facit: facit enim aliqua, ut notum est: sic assuetus bono difficulter mala facit: facit autẽ bonus aliquando mala opera, ut ostendat non omnia fato fieri. Contingit enim aliquẽ uatem sibi prædixisse ipsum, scilicet stu-

diosum

diosum certum bonum facturũ, quod ipse ut ostenderet, uatem falsum esse nõ facit. Verùm facit oppositũ unde callidi uates euitant aliquibus aliqua enunciare, ubi cognoscunt, quod in illis sit eos uates arguere, quod certè euidẽtissimũ argumentum est, non omnia fato euenire. Hæc perstringendo & non uagando ista mihi uidentur esse, quæ ab Alexandro in hoc capite pertractantur. & hæc de primo. Quantum uerò ad secũdum, quoniam tota constat in hoc quod uera de præsenti & de præterito aliter uera sint quã de futuro, quoniam illa sunt ineuitabilia, ueluti testatur Aristoteles in fine primi Perihermenias: Ideo ad hæc & de hoc uera aliqua facimus. Si inquã, ita est, unde igitur est quod nihil in naturalibus, siue uoluntarijs, siue fuerint per se intenta, siue casualia, siue fortuita fuerunt, quin talia et consimilia non erunt, & ueluti talia & consimilia infinities fuere, sic talia & consimilia infinities erunt, neqꝫ mundus absolui potest à tali ordine. Si namqꝫ præterita determinata sunt, sic quod non possunt non

non esse, certè secundum principia possibile est, ut talia in futurum non euenirent. quod manifestè falsum est. Amplius, quamuis quod est præteritum, non possit non esse præteritum, tamen esset possibile Imò de facto debuisset contingere quod non oporteret. idem secundum speciem totiens multiplicari, imò infinities multiplicari. Sequitur enim secundum positionem, quod ex quo casualia & fortuita sunt per accidens, non sunt necessaria, & absolute possunt non esse. Patet autem istud esse falsissimum. Dum enim mundus stat, necesse est talia esse. Quare cum hijs mũdus absolui non possit, causas igitur habent determinatas & necessarias, quæ euitari non possunt. Verùm quoniam præsentia & præterita sunt uel fuerunt in actu, ideo nobis nota sunt, & dicuntur determinatę ueritatis. Futura autem, quoniã sunt in potentia, ideo nobis ignota, manifestum est, & dicuntur indeterminatæ ueritatis, quãuis in se certè sint indeterminatae ueritatis. Vnde ueluti apud ignorãtes Astrologiã prima eclipsis uentura est

ra est indeterminatæ ueritatis, in se est tamen determinatæ ueritatis. Sic etiam est apud nos de futuris euentibus: quoniam causas ignoramus. quare cum tota solutio stat in hac diuersitate, si inter præteritum & futurũ, quæ ut ostensum est, nulla est, ideo solutio reddit uana. et sic de secundo. Quantum autem ad tertium, videlicet quod solutio non euacuat, veluti in secundo proposito ostendimus, manifestum est. Quod verò dicebatur uirtutes non esse ex natura, neque secundum cursum naturę, sed tãtũ ex consuetudine, dicimus hoc esse uerũ vnde fit cũ consuetudo bona laudatur & mala vituperatur, virtutes & uitia pariter laudantur & vituperantur. cumq; ulterius dicitur, quod si consuetudines fato fierent, cum omnes homines sint mali, malitia autem nihil infœlicius & ipsa ignorantia cum hęc amoueantur à bestijs homo esset animalium infœlicissimum. Huic dicitur argumentum hoc magis procedere aduersus suum autorem quàm aduersus Stoicos: nam siue consuetudines fato fiant. seu mæræ uo-

luntarię

luntarię, omnes homines sunt mali: nã rarissimi sunt boni. sunt em̃ uelut Phœnices in Aethiopia. Cum autem fato fit, secundum eos non est flagitium: si autem uoluntarie, est flagitiũ. Vere igitur secundum fatum negantes, omnes homines sunt flagitiosi. Ast & secundum ipsos flagitia & uirtutes remouentur à bestijs & dijs, flagitiumq; facit hominẽ infœlicem: homo igitur secũdum ipsos uere est animaliũ infœlicissimus. Quare & ipsi, imò etiã magis ipsi habẽt hoc argumẽtũ soluere. Dicimus tñ quod & si humana natura talis sit, ut dictũ est, & docet experiẽtia: natura tñ humana est longe nobilior quãtumcũq; flagitiosa, quacũq; bestia. Eo enim quod de intellectu & uolũtate participat, etsi admodum obscurè, ideo omni specie animalis est perfectior, ueluti & quodcũq; sentiens, quanquam uilissimum, est perfectius quocunq; non sentiente, ut Aristoteles & Augustinus senserunt concordes: dicitq; Augustinus 9. de Ciuitate Dei capit. 9. quod anima quanquam uitiosa & infirma sit, melior tamẽ est quo-

cunque corpore firmissimo & sanissimo. quod homo igitur dicatur infelix, est in ordine ad deos, & unus homo alio homine dicitur fœlicior & econtrà, secundum uirtutes & ignorantiam: unusquisque tamen homo est fœlix in ordine ad bestias, si bestiæ fœlices dici possint. Cumque ulterius dicebatur, quod homo potest laudari & uituperari, si sit studiosus uel uitiosus, ratione actuum subsequentium, dicitur hoc esse uerum. Sed non alia ex causa, quam laudetur uel uituperetur ratione operationum præcedentium. In utrisque enim concurrunt & fatum & intellectus & uoluntas. & cum postea dicebatur, multos operari contra uirtutem. quanquam enim sint studiosi, ut fatum redarguant, dicitur hoc esse possibile & de fato fieri, minimè tamen fatum redarguunt. Et cum probabatur uates præcauere ab enuntiationibus, in quib. possunt redargui, certe dicam hic, quod de Diagora refert Cicero in lib. de Natura deorum. hic Diagoras negauit esse deos. Cumque in Samothraciam uenisset quidam eius amicus, nomine Athe-

us,

us, fertur ei pictas ueterũ tabulas osten disse, eiq; dixisse: tu qui deos putas humana negligere, nonne adnimaduertis ex tot tabulis pictis, quã multis uotis tempestatem effugerunt. Ast ad Atheum Diagoram sic respondisse, ferunt. Ita sit, illi autem nũquam picti sunt qui naufragia fecerunt, & in mari perierũt. Iterum idem cum ei naufraganti rectores aduersa tempestate timidi & perterriti dicerent, non iniuria sibi illud accidere, qui illum in eadem naui recipisset, ostendit eis in eodem cursu multas alias laborantes; quæsiuitq; num etiam in his nauibus Diagorã uehi crederent. Quare & ego dicam. Si multi redarguerunt uates, quoniam nõ secuta sunt prænunciata à uatibus, quoniam ipsi opposita ad hanc intentionem fecerũt. Cum igitur multi conati sunt redarguere uates, & quanto magis hoc studuerunt facere, tanto magis in laqueos inciderũt, ut de Cicerone alibi et infinitis alijs narrant historiæ. Ergo uates & fatidici uerissimi sunt: quandoquidẽ ab ipsis prænunciata nunquam per aliquod ingeni

um redargui potuerunt, dicimus tamē quod prænuntiata à dijs non semper eueniunt,& ab ipsis prænunciata aliquā do sunt ineuitabilia: nunquam tamen dij falsi sunt nec mendaces. cum namque prænunciata ab eis non eueniunt, nolunt ipsa sic esse determinata, vt dicunt, verùm sunt minatoria, vt illud de Niniue, scilicet, quod post quadraginta dies subuerteretur Niniue, cum tamen tunc non fuit subuersa, sed ordinauit sic Deus, vt mediantibus illis prænuntiationibus & orationibus non subuerteretur: in aliquibus autem prænunciant, vt fiant, vt legitur de Sodoma vel quouis alio. Causa autem istius diuersitatis est nobis immanifesta, licet fortaſsis dici potest, naturam fati & ordinis vniuersi sic exigere pro pulchritudine eius: quare & uates aliquando prænunciant ut uenturum est, aliquando ut non est uenturum: nunquam tamen dij falsi sunt.

Caput

Caput quintumdecimum, in quo continentur contenta in sextodecimo capitulo Alexandri.

IN hoc capitulo intendit Alexander eam rationem Stoicorum euertere, quæ est, q̃d eo q̃d Deus futurorũ habet præcognitionem, ideo futura ineuitabiliter fiũt. Et hoc designat Rubrica, cum dicit: ex deorum præcognitione non inuehi futurorum necessarium euentum. Primò itaq; ponit motiuũ Stoicorum, quod est tale. Si Deus præcognoscit futura, ipsa futura ineuitabiliter eueniũt: Ast nephas est dicere, Deum non præcognoscere futura, ergo ineuitabiliter futura eueniunt. Minor est manifesta, Maior etiam patet. Quoniam si Deus præcognoscit Socratem futurũ, & Socrates poterit non esse, poterit igitur aliter esse quàm Deus ipse præcognoscit. Quo dato, Dei scientia incerta & uariabilis est, quod absit à Deo. Secundò respondet Alexander, concedendo Minorem, & negando Maiorem, & retor-

quetur argumentum: quoniã si illa conditionalis teneret, rectè sequeretur non inevitabiliter, quæ sunt futura, erunt, quoniam contingenter erunt, ut manifestum est: ergo Deus non præcognoscit futura, quod est falsum, & etiam ab ipsis negatum est. unde rectè negatur illa conditionalis: si Deus præcognoscit futura, ergo ipsa inevitabiliter erunt. Nam cum ipsa contingẽtia sunt, præcognoscit ipsa esse contingentia et non aliter: quod si aliter cognosceret, quam sit eorum natura, pariter & impossibilia possent cognosci & sciri, quod omnino absurdum est. Vnde dicitur Deum scire Socratem futurum contingẽter: quoniam & Socrates contingenter erit, neque aliter Deus potest scire futurum: aliter enim posset scire impossibilia. Cum itaque dicitur, Deus scit Socratem futurum, & poterit Socrates non esse futurus, ergo aliter poterit esse, quàm Deus scit. Huic dicitur, quod Deus non scit absolutè Socratem fore: sed tantum Socratem fore contingenter. Vnde neque aliter esse potest: quare non potest esse

aliter, quam Deus scit. Vt itaque mihi uidetur, Alexander negat Deum scire Socratem fore absolute, sed tantum cum hac conditione, scilicet contingenter: adiungitque, quod præcognoscere, non est facere: & quia præcognitio Dei non est factio, unde neque rebus necessitatē imponit, neque factionem, sed uoluntas ipsa in humanis electionibus est ipsa factrix: quæ quoniam libere eligit, ideo contingenter facit. Tertio, ut mihi uidetur, adducit rationem aduersus Stoicos quæ talis est. Prædictio futurorum hominibus data ab ipsis dijs est, ueluti consultatio hominis ad hominem: aliter enim nullius esset utilitatis: sed homo homini non consultat neque de impossibilibus, neque de necessarijs, ueluti manifestum est: ergo deorum prædictio & prænotio non est de ineuitabilibus.

Quarto huic argumentationi interponit Stoicorum respōsionem, & eam refellit. Responsio est, quod deorum prædictio non est, ut aliquid euitetur: quandoquidem nihil quod fiet, euitari possit, sed pro tanto est: quoniam est ordi-

nata ad talem effectũ, & sine ea talis effectus prouenire non potest, utpote si d fiat a c, & c a b & b ab a fiat a, ut fiat b & b, ut c & c fit, ut ultimatè ueniat d quod si aliquod illorum prætermitteretur, nequaquam fieret d. Quare exempli gratia, cum ex Laio debuit generari filius sceleratissimus, mediante oraculo Phithij, factum est oraculum Phithij, ut fieret filius sceleratus Laij, quod oraculũ nisi factũ fuisset, filius ille nõ fuisset genitus. Verũ Alex. dicit has esse uersutias & tergiuersiones ipsorũ respõdentium. Primò quidẽ dij etiã secundũ ipsos differũt à poëtis siue à uatib. quoniã uates tantũ dicũt, et nõ cooperãtur: dij ipsi & dicunt, & cooperantur: poëtæ namque deos laudant, quod, scilicet mortalibus datores bonorum sunt. Si itaque non solumhæc flagitia à dijs prædicuntur, verùm sunt cooperatores, immo impulsores, nonne ipsi dij flagitiosissimi erũt et homines non erunt flagitiosi: quando quidem hoc euitare non potuerunt?

Præterea ad quid dij ipsi hæc facerent cum nullum bonum in his operibus appareat.

pareat: non enim propter ciuitates, non propter leges, cum ciuitates talia posse sint infœlices, leges reclamant, non propter elementa, non propter cœlum: nullius igitur videntur esse vtilitatis, sed tãtum damni. Quomodo igitur hec â dijs fiunt? nisi aliquam maiorem fabulam fingant, noua impoßibilia concedant. Stoicis profectò satius esset, tales suppositiones manifestè negare ne talia cogerent concedere, quàm talia concedere, ne suppositiones negēt. Quintò per multa verba epilogat circa capitulum præcedens. & hoc capitulum totum patet. & hoc de primo. Quantum verò ad secundum, dico, quod quamuis istæ rationes Alex. & responsiones, quæ communiter etiam ab alijs ponuntur, videantur in primo cōgressu admodum efficaces: interius tamen perscrutanti, nō uidentur ad plenum satisfacere. Quare de primo dicitur, quod dictum est illā rationem mouisse Stoicos, illud verum est, estq; de potiorib. rationibus: quemadmodum in subsequentibus dicetur. De secundo verò, in quo dicebatur &

responde

respondebatur ad illam rationem, stabatq; responsio in negando, Deum determinate cognoscere Socratem fore: quandoquidem determinate Socrates non erit. Quoniam in fine primi Perihermenias in contingentibus & futuris non est veritas determinata. Ad hoc dicitur, quod ex multis hæc responsio debilitatur: primo quidem, quoniam si Deus de his certiorem non haberet scientiam quàm homo, etiam mediocriter instructus, quod rationi dissonum esse videtur: nam vnus homo certius iudicat de euentibus futuris, quàm alter, primò reperiuntur aliqui rarò in hoc decepti, ergo Deus videtur de his esse certissimus & determinatus, & non alternatiuè. Secũdò, quoniam hoc non testatur experimentis & rationibus: quoniam dij multoties eos petentes, de determinata parte contradictionis eis respondetur. Quod si dij dicerent, hoc fore cõtingenter, non ad petita responderent: quandoquidem & ipsi sic respondentes illud sciebãt, vnde dij essent fallaces deceptores & ænigmatici. Tertiò quoniam

niam sic præterita & futura non omnia essent præsentia & aperta Deo: quoniam si Deo sunt præsentia, sunt & determinata: hoc autem nedum videtur absurdum, verùm aperte ipsi Aristot. aduersatur in fine libelli de bona fortuna. Quartò, quoniam sumit fundamētum falsum, & Aristoteli repugnans, dicit: quod Dei præcognitio contingentis, non est factiua, neq; præcognoscere & facere. Nam Deus quicquid extra se cognoscit, ideo illud cognoscit: quoniam illius est causa. Nam scientia Dei à reb. non causatur, sed res ipsas causat: vt etiam dicit Auerrois in Commento libri 12. Methaphysicę, neq; alio modo Deus alia à se cognoscit, nisi quoniam est causa aliorum. Quare sua præcognitio est causa contingentium, & non contingē tia sunt causa præcognitionis Dei, vt uidetur Alexan. sentire, vt fugiat incommodum, quod videbat sequi ex eius positione. Vnde si scientia Dei causa est rerum, Deusq; quæ de necessitate scit, videtur & quod res de necessitate erunt. Tertium etiam suum dictum, in quo assimilabat

ſimilabat deorũ prænunciationem humanis conſultationibus, videtur inualidum. Quoniam ſi currit ſimilitudo, cũ inhumanis conſultationibus, ſi conſultans poteſt ipſe per ſe conſultatum precauere à malo, ſi maximè diligit illum qui conſulit, futilis & vanus exiſtimatur ille conſultor, neq; reputatur optimus amicus: quandoquidem amicitia magis factis quàm verbis oſtendatur. Cumq; Deus magis diligat hominem quocunq; altero amico, poteſtq; reipſa ſuccurere, quid igitur verbis opus eſt: intendit enim bonum illius melius quã qui poteſt ſuccurere factis: igitur deberet ſuccurere. Propterea factum eſt & iniquum alicui bene conſulere de agendis, & oſtendere ſibi velle ſuccurere: ex altera autem parte præbere fauorem ſuo aduerſario. Cum igitur nihil poteſt nocere petenti conſilium à Deo, niſi Deus eo agat, immò non tantum eo agat Deus, immò eſt principaliter mouens. Quare melius eſſet ſic aduerſarium non monere, quàm conſilium dare. Præterea ſi Deus eſt incertus de omnibus futu

bus futuris, quoniam omnia contingētia futura sunt incerta: quod igitur consilium potest dare? Aequè enim Deus erit dubius, veluti & homo: quandoquidem non plus de futuris dederit determinata respōsa. Quoniam tamen affirmauit vel negauit vnam partem contradictionis, quæritur igitur aut semper sic fuit aut erit ut prædictum est, aut non semper sic fuit. Si detur secundum, fuit igitur Deus mendax, quod nephas est dicere. Si verò semper ita fuit, & semper ita erit, mirum est, quod possit & aliter esse: & tamen ista potentia nunq̃ fuerit ad actū reducta. Videtur autem definitio impossibilis, quod nunquam reducitur ad actum: quare videtur Dei præcognitionem esse de re necessaria.

In quarto verò, in quo dicebatur, q̃d si deorum consultatio esset necessaria p̄ tali effectu fiendo, cum Deus secūdum placitum Stoicorum non solum prædicat verum & coagat. Tunc igitur Deus flagitiosorum esset auctor. Sic arguens respondeat, an secūdum scientiam Deus agat in flagitijs perpetrādis, siue positiue,

sitiue, siue permittendo, quomodocunque dicatur: idem enim sequitur. Nam & peccamus omittendo, veluti & committendo, si dicatur quod agit, ipse igitur & soluat; si non coagit: non igitur Deus est primum agens, sine quo nihil potest agere, & sic non omnis actio secūda reducitur ad primam. Similiter quod dicebatur, si in talibus Deus agit, ad nullum bonum coagit, vt deducebatur: quoniam nullus homo est bonus. Dicit quod si Deus vel coagat vel non coagat, in hominibus fere nulla sunt bona neque fuerunt neque erunt: quæ si ipsi Deo nota sint, cum Deus ipse his malis obuiare possit: non tamē obuiat. ad quod igitur bonum hanc suam cessationē ordinat, & cur tanta flagitia permittit fieri? Quod si dicitur hoc ideo facere, quoniam permittit Liberum arbitrium vnicuique. Ast istud non uidetur sufficere. Primò, quoniam si Deus vnicuique permittit liberè viuere, quoniam bonum est: quare igitur Prælati & superiores non debent permittere inferiores libere viuere tanquam bonum. Prae-

terea

terea aut sic permittendo est melius aut deterius. Non deterius: quoniam videtur hoc Deo non conuenire: si uero melius, & sic permittendo fere omnes homines labuntur in scelera, ergo pro bono vniuersi conuenit, omnes fere homines esse sceleratos. Quod igitur apud Stoicos Deus coagat in flagitijs, est pro bono uniuersi: nam per responsionem mala esse in uniuerso, est pro meliore ipsius uniuersi, neque ut uidetur potest negari, quod mala facere ad decorum uniuersi non pertineat, quoniam de malis naturæ hoc est manifestissimũ. Vnum namque animal interimit alterum: sunt diluuia per ignem et aquam, & sic de reliquis quæ decorant uniuersum. de malis etiam culpæ manifestum est: quoniam mundus nunquam his caret, caruit, uel carebit. Quare necessariũ est, cum semper sit. Amplius, auferuntur iustitia, misericordia, pœnitentia & sic de reliquis uirtutibus, sine quibus mundus non uidetur esse perfectus: quare ut inquit Plato in Timæo, cum mundus melius non potuit fieri, quàm factus sit, ne-

que gubernari quàm gubernatur, neq; disponi quàm disponitur: cum nunquā sit sine malis, mala uidentur facere ad uniuersi perfectionem: neq; inconuenit despicere partem, respiciēdo ad totum, & sic de secundo proposito. De tertio potest faciliter apparere & quartum.

Ad primum dictum est, illam esse ualidam rationem Stoicorum. De secundo dicitur conuerti illam cōditionalem scilicet, si quę sunt futura, non fato erūt, Deus illa non præcognoscit. Verùm negatur minor, scilicet futura non fato fieri, neq; istud est sensui manifestum, quā quam sensui manifestum sit multa fieri, quæ quandoque sunt & quandoq; non sunt. Verùm cum toto hoc stat, quod fato fient, & fato non fient, cum nō fient, quia Deus cognoscit, secundum quod natura sunt: nam natura sunt fatalia. Vnde cum impossibilia, natura sint imposibilia: ideo Deus nouit ipsa esse imposibilia. Quare cum futura ineuitabilia & determinata sint: ideo & determinata Deus cognoscit. Ad tertium dicitur, quod consultationes hominum &

deorum

deorum sunt fatales: quare consilium est de ineuitabili. Cumque dicebatur, neque de necessarijs neque de impossibilibus consultamus, dicitur, hoc vniuersaliter non esse verum, quanquam de necessarijs & impossibilibus, quę non pertinent ad nos, non sit consilium, & de his quæ pertinent ad nos, si credimus certe, illud esse impossibile. Quare de morte non consultamus, verum de dilatione mortis bene consultamus: quoniam non sumus certi de aliqua parte, licet una sit impossibilis, & altera necessaria: & hoc exigit natura consilij. Ad quartum verò dicitur, vt dictū est, illud non incōuenire pro uniuersi perfectione: nam & ipsi habent hoc concedere. Quo fit, vt quod Alexāder dixit aduersus Stoicos, non minus procedat aduersus eum, scilicet Deum concurrere ad flagitia: & sic cum Alexandro dixit, melius videtur dicere Epicurus, negās deos curare mortalia, quàm Stoici. Certè & hoc æqualiter militat aduersus Alexandrum. Quare Cicero in lib. de Natura deorum dicit: Cum tres sint sectę de

fato vnaquæque patitur angustias. Nam Stoici & Peripatetici non uidentur posse euitare Deum, producere flagitia & vniuersa mala: Epicurei verò fugientes ista, negant deos esse, uel si sunt, non curant inferiora: ad quā etsi multa sequantur incommoda: uerior tamen prioribus videtur. Scias tamen, & secundum Peripateticos nō uidetur esse concedendū, Deum scire Socratem fore contingenter: nam cum in contingētia recludatur esse & non esse, Deus cognosceret priuationem. Ast secundum ipsum tertio de Anima nihil, quod est tantum in actu, agnoscit priuationem: quare neque contingentiam.

Caput decimumsextum, in quo continentur contenta in decimoseptimo capitulo Alexandri.

IN hoc capite Alexander, vt mihi uidetur, vult confutare Stoicorum rationes, quibus contendunt ostendere Liberum arbitrium seruari penes ponē

tes fa

tes fatum esse. Et hoc significatur in Rubrica cum dicitur: confutantur dicta illorum qui asserunt, se seruare id quod in nobis est in uero sensu, eo quod id non sit in omnibus, quæ per impulsum agunt. Et quamuis hoc capitulum apud me sit obscurum: ut tamen suspicor Aristot. hic duas rationes Stoicis attribuit. Prima est; in hominibus actiones procedunt à potentia uolēte & nolente, vt de se manifestum est: & unusquisque in semetipso experitur. Tales autem operationes non attribuuntur inanimatis, ut patet: neque bestijs, cum propriè bestiæ voluntatem non habeant. Sed vbi uoluntas, ibi est Liberum arbitrium, vt etiam Peripatetici cōcedunt. Ergo in hominibus apud Stoicos est Liberum arbitrium: quoniam uelle & nolle. Secunda ratio: quicquid natura fit, fato fit, ut etiā Peripatetici: sed actiones uoluntariæ fiunt natura, ergo fiunt fato. Quod autem actiones uolūtariæ natura fiunt, patet: quoniam naturale est homini & rectè operari & non rectè operari. Recta autem & non recta ope-

ratio sunt à voluntate. Huic conclusio-ni adiungitur, si naturaliter velimus & nolimus, naturaliter rectè operamur, & non rectè. Cum autem ad recte operari sequatur uirtus, ad non rectè peccatum ad uirtutē laus, ad uitium vituperium: naturaliter ergo sunt laus & vituperiū, virtutes & vitia. Ergo cum fato stant Liberum arbitrium, virtus & vitium, laus & & vituperium, quod intendebātur. Hæ, vt mihi uidentur, sunt rationes Stoicorum, quas Alexander contendit destruere. Primum quidem, quod Stoici non rectè sumūt Liberum arbitrium. Non enim si est velle vel nolle, ideo est Liberum arbitrium; non est absq; velle & nolle, non tamen conuertitur. Præter enim nolle & velle, non tamen conuertitur. Primo enim nolle & velle requiritur vt consultè & ex deliberatione agat, & quod in potestate sua sit eligere nullo extrinseco ad talem electionem impellente, quod negatur ab ipsis Stoicis. Similiter dicitur ad secundam rationē, quod uelle & nolle non omne sit à natura. nam quod fit à deliberatione &

ne & consultatione præcedente, nullus diceret à natura fieri. Quæ enim naturalia sunt, non sunt in nostra potestate, neque consultatione indigent, vt patet in viribus vegetatiuæ & sensitiuæ. Et quã uis potentia consultandi & eligẽdi sint naturales: non tamen actu sunt naturales. Verùm cum adiungebatur, quod ad uelle & nolle sequebantur rectæ actiones & non rectæ, & has uirtutes & vitia, ad quæ & laus & uituperium: illud intelligitur in humanis, non autem in diuinis. Dij namque quanquam bene agant, non tamen recte agunt: non est enim recte agere, nisi in his in quib. est, & non recte agere: quod est remotum à dijs ipsis. Quare neque proprie dij laudantur neque uituperantur: & hęc de primo. Quantum ad secundum, non uidetur Alexander, contra uehementer dicere, neque difficultatem euacuare, & maximè difficultatem secundam: Deus namque non potest facere, quin homo possit rectè agere & non rectè agere: hoc enim aut est de essentia hominis, aut est passio sequens ad essentiam, quæ & se-

cundum Peripateticos & Theologos nostros inseparabilia sunt: aut à suis diffinibilibus, aut à suis subiectis. obiecta etiam potentię sunt naturalia nam potentia refertur ad actum. Impossibile est autem unum relatiuorum esse, nisi sit & reliquum. Cum itaq; natura fecerit potentiam rectè & non rectè operandi, necesse est & eandem naturam fecisse actum: aliter enim ociosa fuisset. Vnde dicit Commentator Comm. 48. secundi Physicorum, cum natura fecerit contingens vt in pluribus, posse deficere ut in paucioribus: ideo natura dedit & impedimentum, aliter enim fuisset ociosa, esset q; potentia sine actu. Quare cum homo de necessitate habeat potentiam rectè & non rectè operandi, de necessitate rectè & nō rectè operabitur, & nedum aliquando non rectè operabitur, immo & in pluribus, quod & experientia docet, vt manifestum est. Verùm & manifestum coagit: quoniā homo potest peccare, quoniam plus habet de nō esse quàm esse, quare magis inclinatur ad defectū quàm ad perfectum. Vnde quāquam

quanquam recte agere & non recte agere sint homini naturalia; magis tamē nō recte agere, est homini naturale: quādoquidem rarissime & magna diffi cultate recte agat. Vnde Aristot. primo de Anima dicit, ignorātiam esse magis naturalem homini quàm scientiam; quoniam magis tempus apponit in ignorātia quàm in scientia. Si itaq; necesse est hominem recte agere & non recte, necesse est, uirtutes esse & uitia, laudes & uituperia: hæc enim omnia, secundum sequelam se habent. Quare stante fato & necessitate sunt uirtutes & uitia, laudes & uituperia. Non igitur recte concludit Alexander, quod ubi necessitas, ibi neq; est recte iudicare seu agere, neq; non recte. Amplius, impossibile est hominem non peccare, sed ad peccatum sequitur uituperium: ergo cum actione ineuitabili stant peccatum & uituperium. Assumptum probatur: quoniā homo dum se cauet ab uno peccato, in alterum incurrit: vnde si cauet se ab auaritia, uidemus incurrere inanem gloriam uel aliquod alterum. Vnde homo se ha-

bet ad peccata euitanda, ueluti circundatus ex omni parte ab hostibus cũ gladijs nudis: dum enim ab uno se defendit secundum unum latus: ab alijs tamẽ effoditur ex alijs lateribus. Idem patet ex historijs. Non enim legimus, aliquẽ uirum quamtumcꝫ excellentem & studiosum, qui in multis non peccauerit, nisi in historia Christianorum de admodum paucis, qui ex diuina gratia seruati sunt. Præterea hoc uidetur esse mirabile uidelicet, quod Deus uelit omnes homines recte agere, & tamen dederit naturam magis inclinatã, immò maxime ad male operandum: necꝫ hoc fuerit cõtentus, imò posuerit tot insidiatores ut quocũcꝫ pergas, innumeros inuenias. Videas enim quanta mouent homines ad cupiditates Venereas, non minus intrinseca quàm extrinseca. Fecit enim tãtam formositatem, tot laqueos in oculis, in nutibus, in sermone, & sic ferè de infinitis, quos longissimum esset enarrare. Posuit & tantam delectationem, vt cũ homines etiã maxima damna & vituperia sustineant; tamen eas nõ possunt

sunt relinquere. Adde quod tantam difficultatem dedit in capeſcēdo uirtutes: nam videtur, quod ſtudioſe hoc Deus fecerit, vt homines ſint flagitioſi, & paucisſimi ſint ſtudioſi: ueluti docet experimentum. Quia naturale & neceſſarium videtur multa eſſe peccata, & paucisſimas eſſe uirtutes: ſicuti etiã uidemus in vnaquaq; ſpecie, utpote equina uel quauis alia. Paucisſimi ſunt equi perfecti, et plurimi imperfecti: Multo enim plura ſunt praua bonis. Quod ſi dicatur, ideo vitijs appoſuiſſe tot adminicula & tot inſidias, virtutibus uero tot impedimēta & tot labores: quoniam illud arguit vitiorum turpitudinem & vtilitatem: hoc uero virtutem, honeſtatem et excellentiã, cũ uirtus in raro cõſiſtat & in difficili: uitiũ uero in facili: nã facilis & patens eſt via, quæ ducit ad inferos. Certè hęc dicta multã in ſe implicãt ambiguitatem: primò quidē, quoniã ſi dominus vult omnes hoĩes rectè agere, et eſſe ſtudioſos: virtꝰ verò in raritate cõſiſtit, aut impoſsibile eſt, illud eſſe q̃d Deus uult. Quare Deꝰ uellet ĩpoſsibilia: et ſic fatuitas eris

tas erit in Deo: quandoquidem fatuum sit aliquem uelle aliquod quod impossibile est esse. Praeterea Deus vult homines vniuersaliter esse studiosos, & apponit eis tanta & talia impedimenta, ut potius & uerius dicatur esse impossibile, quàm difficile ea euitare, & scit Deus, quod ipsi homines non euitabunt: quoniam cognoscit quasi, omnes esse, fuisse & fore malos. Quare aut Deus uidetur esse praestigiator, subdolus & deceptor, aut non vult omnes homines esse studiosos, sed magis nullos quàm paucos. Quis enim diceret aliquem cupere alicui optimum, & tamen dat sibi societatem infidelem, perfidam, quam scit eum interfecturam. Quomodo enim Deus tantum amat hominem, vt uelit sibi optimum, & tamen posuit Deus hominem inter tot insidias: tantamque difficultatẽ opposuit uirtutib. & scit ipsum hominem superandum fore à uitijs. Profectò ista uidentur habere maximã inter se pugnantiam. Quia cum haec Stoicos non molestent, potior uidetur via Stoicorum, nisi ad Epicurum conuertamus,

uertamus, qui negauit Deum mortalia curare. & hęc de secundo. Quantum ad tertium, respondetur, Stoicos non dicere omnem operationem prouenientem à uoluntate esse Liberi arbitrij, nisi illa sit præmeditata & consulta, uelut esse concedunt Peripatetici. Verùm differunt Stoici à Peripateticis, quod pręmeditatio & consultatio sunt fatales, uelut & reliquæ operationes: immò & ipsæ electiones uoluntatis sunt fatales. neq; uerũ est, quod necessitas tollat electionem, uirtutem, uitium, laudem & uituperium: quandoquidem in secũdo proposito ostendimus, de necessitate esse uirtutes, uitia, laudes & uituperia. Vnde consimiliter dicitur ad secundam obiectionem: non enim necessitate aufertur recte agere, & non recte agere. Et hæc quanquam à dijs ipsis remouentur quoniam ibi sit necessitas, & ineuitabilitas, sed quoniam ibi non est nouitas, neq; defectus & omnino potentia.

Quod uerò aliqui deficientes sint digni uenia, aliqui uerò non, superius uisum est: quare non est opus repetere.

&

& hæc de tertio.

Caput decimumſeptimum, in quo continentur contenta in decimooctauo capitulo Alexandri.

IN hoc capite Alexander vult ponere rationes Stoicorũ, quibus tentant oſtendere, fato leges non auferri. Vnde & dicitur in Rubrica, falſam eſſe rationem illam quæ nititur oſtendere, quamuis fato omnia fiant, leges tamen non auferri. Alexander autem in hoc loco eſt ualde prolixus: mihi tamen tota uis uidetur eſſe hæc. Fatum & Nemeſis idem ſunt: ſed ſi Nemeſis eſt, lex eſt: ergo ſi fatum eſt, lex eſt: non igitur fatum & lex aduerſantur inuicem.

Prima à Stoicis conceditur: quare etiam accipiunt tanquam manifeſtam. Minor uerò patet ex deſcriptione Nemeſis: Nemeſis enim à diſtributione dicitur, qua cuiuſuis fata ſecundum merita exhibere dicuntur: modò diſtributio ſecundum merita, iuſticia eſt: ut etiam dicit Ariſtoteles in quinto Ethicorum:

rum: lex autem non est, nisi iusticia.

Quare si Nemesis est, lex est: uerùm Nemesis & Fatum idem sunt, ergo sequitur intenta conclusio.

Huic autem rationi obuiat Alexander. Primò tamen dicit, si Stoici fato impulsi hoc dicunt, nihil est quod eis succensendum sit: quandoquidem impulsis & circumstantionatis, neque laus neque uituperium sit.

Si autem ex se dicant, maximè damnandi sunt.

Dicit secundò, fatum & legem maximam oppugnationem inter se habere.

Nam quæ natura & impulsione fiunt, neque uerbis neque persuasionibus remouentur.

Si namque lapis natura deorsum fertur, uerbo aliquo neque persuasione ex se sistet, uel ex se ascendet. Similiter quę impulsa uel quouis modo coacta agant, aliter agere non possunt solis uerbis uel uisionibus.

Ast lex oppositam rationem agendi habet quàm natura uel impulsum: uana namq; est lex, quæ de naturalibus

uel im-

uel impulsis data est. Quæ enim lex dari potest, quod lapis non detentus ab alio ubi sursum sit, deorsum non cadat. Ast lex datur; ubi utrumque contingere potest, & recte fieri. Quare omnino rationes oppositas habent fatum & lex. Recte igitur argumentandum est ordine retrogrado: Si lex est, fatum non est: nam unū oppositum destruit alterum: Ast lex est, ut manifestum est: ergo fatū non est. Quod uerò dicebatur de nemesis descriptione, illa non admittitur, & hoc de primo. Quantum uerò ad secundum, ostenditur, Alexandrum falso inniti fundamento: uult enim Alexander necessitatem destruere legem. Hoc uerò ostenditur esse falsum: quoniam secundum Alex. ubicunque est recte agere & non recte agere: quoniam si necesse est, esse homines, necesse est, ut possint & recte & non recte agere, ut suprà ostensum est. Verùm istæ potentiæ nō possunt in totum frustrari, ergo de necessitate exibunt in actum: & sic de necessitate erit lex, quod intendebatur. & hoc de secundo. Quantum ad tertium,

dicitur

dicitur ad primum illud esse falsum, scilicet quod si est fatum, non est alicui suę censendum. nam uisum est supra, qualiter cum fato stant laus & uituperium, quanquã & Stoici in hoc laudãdi sunt cum ueritatem dicant, & Peripatetici uituperandi. Quoniam falsitatem tenẽt & utricꝫ fataliter dicunt. Ad secundum autem dicitur, minime legem & fatum inuicem pugnare, & quamuis inanimata & irrationabilia lege non indigeant; rationabilia tamen lege indigent. Imo in quibus actionibus utimur lege, nullo modo tales actiones prouenire possunt sine lege. Vnde nõ ideo lex datur, quoniã aliquo modo sic aliquid fieret, & per legem prohiberetur sic fieri: uerũ ideo datur, quoniam lex est medium, quod hoc fiat isto modo: quo dempto, non fieret. Veluti si ignis debet generari, oportet caliditatem præcedere: qua non præcedente non esset ignis Sic qui parent legibus, illa quæ faciunt uel non faciunt, mediantibus legibus faciũt uel non faciunt, necꝫ aliter quàm per tales leges possunt facere. Vnde breuiter, si

quis ꝑpter leges colit Deum, nullo pacto potest iste Deũ colere, nisi mediãtibus legibus, quãuis vnus aliter sine lege colet, lex nõ minus fatalis est, quàm ipsa operatio: quia cum dicebatur, retro grade, arguendum est: Si est lex, fatum non est, patet ista inuicẽ aduersari. Lex enim non est de eo quod respectu eius &c. Quare Socrates indifferẽter possit esse & non esse, sed est de eo quod sine ipsa non potest ad perfectum finem peruenire, scilicet respectu eius, cui fatale est sic per legem operari.

Caput decimumoctauum, in quo continentur contenta in decimonono capitulo Alexandri.

IN hoc capitulo Alexander ponit argumentationem, qua Stoici conantur ostendere, cum fato stare uirtutes & uitia. Vnde dicit & in Rubrica, & imꝓbatur ratio eorũ quæ arguit, & si omnia fato fiant, non auferri uirtutes & uitia. Stat autem ratio in hoc: si fatum est, Deus est, si Deus est, bonus est, si bonus est,

virtus eſt, ſi virtus eſt, prudētia eſt, ſi prudentia eſt, & ſcientia agendorum & nō agendorum: ſed agendis annumerantur virtutes & uitia: ergo ſi fatum eſt, ſūt virtutes & uitia, quod intendebatur.

Poteſt autem & adiungi, virtutes ſunt honeſtæ & laudabiles, vitia turpia & vituperabilia, quæ laudamus honorē afficimus, quæ vituperamus ſupplicio: & qui honorat, præmio afficit, & qui punit, caſtigat. Cum fato igitur ſtant uirtutes & uitia, laudes & vituperia, præmiū & pœna, quod Peripateticis Stoici obijciunt. Hanc autem rationem deſtruit Alexander multipliciter: Primo, quoniam non bene infertur: Si fatum eſt, Deus eſt, immo ſi fatum eſt, Deus non eſt: quoniam ſi Deus eſt, ſi conuenienter mundus diſpenſatur, ſunt neceſſaria contingentia ad vtrumque ut in pluribus & caſualia. At ſi talia ſunt, fatū non eſt, veluti ſupra oſtenſum eſt. quare ex fato ſequitur, Deum non eſſe. Amplius, non bene infertur: Si virtus eſt, prudentia eſt: quoniam aut prudentia eſt in dijs ipſis: aut in hominibus, non in

dijs: nã prudentia est in agendis & non agendis, quæ dijs ipsis attribui non possunt: non enim cõsultant, neq; mutabiles sunt: at prudentia cum his est. Si verò detur, prudentiã in ipsis hominibus, profecto nulla erit utilitas, si fatum ponatur: quæ enim utilitas esse potest huius cognitionis ijs qui nihil eorum quæ agũt, vitare possunt. Si autem nihil utilis scientia eorum est, prudentia quoq; iure sublata fuerit. Sic itaq;, nõ si fatum est, prudentia est. & hoc de primo. Quã tum ad secũdum & tertium, simul dicitur, quod si fatũ est, Deus est: Deus nãque ponitur in definitione fati, quando quidem sit ordo & Dei prouidentia ineuitabilis. dicitq;, quod cũ fato stat Deum rectè uniuersum dispensare, in necessaria, contingentia & casualia, quod quomodo fieri habeat, satis abunde in superioribus dictum est. Nam quanq; contingens sit, & casuale, non auferrur ipsum esse fatale. Cumq; dicebatur, nõ bene inferri, prudentiam esse, si fatum est, quoniam prudentia non erit in dijs, hoc conceditur: negatur tamen ipsam pruden-

prudentiam non esse in hominibus. Cumq; dicebatur ipsam esse immutabilem, quoniam per eam mala euitare nõ possumus: huic dicitur ipsam prudentiam nedum utilem esse hominibus, immò necessariam illis qui mediãte prudẽtia rectè operantur. Diciturq; quod prudentia non est utilis: quoniam per eam mala euitare possumus, quoniam fatũ ineuitabile est. Sed dicitur ideo utilis & necessaria illis quibus ex fato datũ est, sine ea prudentia non posse operari, ueluti si ignis generari debet, oportet calefactionem præcedere: quia ad obiecta responsio manifesta est. Postea Alexander epilogum facit, vt patet. & sic est finis primi libri.

PETRI POMPONATII DE FATO LIBER ſecundus.

Caput primum, in quo ponitur intentio, & enumerantur opiniones de Fato.

IN primo volumine vidimus Alexandri arbitrio, quid Ariſtoteles ſenſerit de fato: & quanquam Ariſtot. ipſe fatum eſſe affirmauerit, non tamen ſecũdum eam ſignificationem, qua fatum cõmuniter homines intelligunt. Exiſtimatur enim id fato prouenire, quod ineuitabiliter prouenit: idq́ꝫ fato non eſſe, cuius oppoſitum ineuitabiliter euenit. Secundum hanc enim ſignificationem fatum nullo modo ex parte rei poſſe eſſe Alexander Ariſtotelem ſenſiſſe dicitur, veluti Chimerã, verum eſſe & Tragelaphus, quibus tamen nomina correſpondent, & non res. Verùm, quoniam noſtra

nostra intentio non est inquirere, an sit fatum, secundum quascunque significationes sumatur: (sunt enim admodum multiplices significationes, de quib. habetur in egregijs scriptoribus) sed tantū intendimus de fato secūdum cōmunē significationem fati, scilicet an futura euenire, ineuitabiliter eueniunt, quæcūque ventura non sunt, non poterunt euenire: sic quod si aliquod erit de necessitate, & ineuitabiliter erit, & si aliquod non erit, impossibile est ipsum euenire. Hinc est, quod tantum sermonē nostrum extendemus ad talē fati significationem, connumerando opiniones huic intentioni attinentes: & quoniam duo præcipue videntur esse, in quib. cōstructio uel fati destructio fundatur, hinc est, quod secūdum talia principia opiniones de fato commemorabimus, secundum tamen prius assignatam fati significationem: vt namque dictum est, de ea tantum intendimus. Ea igitur, quæ fatum construere uel destruere mihi uidentur, sunt, Dei prouidentia & Liberum arbitrium. An verò Liberum

arbitrium sit in Deo & in angelis, siue in intelligentijs, non est præsentis negocij: quandoquidem sit uel non sit, nostrum propositum uariari non uidetur: neque existimo naturali ratione probari posse in ipsis esse, sic intelligēdo, quod Deo uel intelligentijs aliquo proposito sit in eorum potestate utrāuis partē eligere uel facere. Verùm in ipsis hominibus hoc magis manifestum est, & uidetur, quod homo hoc in seipso experiatur: velle enim & nolle me hunc tractatum scribere, in mea potestate esse, mihi uidetur. Dico igitur, ut mihi uidetur, ista sunt illa in quibus uidetur stare tota uis fati. Si namque prospexerimus diuinam prouidentiam omnia gubernantem, & omnia infallibiliter cognoscentem, sic uidetur, quod omnia quæ fiunt, fato fiant. Si uerò concedimus, in nobis esse Liberum arbitrium: sic non omnia saltem ea quæ ex nobis dependent, uidentur fato fieri. Quare & sapiēter Boëtius dixit in quinto de Cōsolatione, uidetur quod prouidentia destruat Liberum arbitrium, & Liberum arbitrium

trium prouidentiam destruat: vnde hec impossibilia simul videntur. Quo fit, si prouidentiam ponas, fatum ponas, & Liberum arbitrium destruas: si uerò Liberum arbitrium ponis, & prouidentiam & fatum simul destruis. Videtur tamen, vt idem Boëtius ait, vnumquodque horum, si alteri non coniunxeris, esse in re. Impium enim & sacrilegum uidetur, negare Dei prouidentiã contra experimẽtum. Videtur, quod homo non sit suarum electionum dominus: quia vtrumque diuisum uidetur esse concedendum. Verum cum hæc duo coniunxeris, naturamque vtriusque perfectè consideraueris, quæ tibi diuisa possibilia esse perspexeris, incompossibilia & repugnantia esse existimabis. Vnde fit, vt diuersi modi dicẽdi in tãto quęsito reperiant. Et quãq; tot & tãti reperiãtur: nullus tñ est, q maximas angustias nõ patiatur neque ex toto satisfacere uidetur. Cũ igit aliq, quę dicta sũt, animaduerterẽt & existimarẽt ꝓuidentiã diuinã & Liberũ arbitrium humanũ posse non simul stare, experiẽtes in seipsis esse Liberum arbi-

trium, ipsum concesserunt, & diuinam prouidentiam negauerunt, & hij bipartiti sunt: horum namq; aliqui negauerunt esse diuinam prouidentiam: quoniam Deus nihil est, veluti fuit Diagoras Atheus dictus quasi sine Deo: cui ꝓximus fuit Prothagoras, qui quãquam non negauerit deos esse, non tamen affirmauit. dicebat enim multa esse, quæ dant deos esse, & multa quæ dant deos non esse, quia non ausus est deos affirmare, vel ipsos negare. Alij autem quãquã deos esse affirmauerint: eos tamen alia à seipsis curare uel gubernare negauerunt, existimantes eos qui talia curãt esse negociosos uel in continuo labore & pœna: quare infœlices esse. Infœlicitas autem nõ videtur dijs ipsis posse cõtingere, quandoquidem maxime beati ab omnibus concedentib. deos esse ponantur. Quorum caput fuit Epicurus atq; princeps. copiose de his autem sectis à Cicerone pertractaẽ in his lib. q̃s de fato & de deorũ Nat. et de Diuinatione cõscripsit: quare qui exquisitius de his intelligere desiderat, libros illos legat

gat. Quidam verò alij & diuinã prouidentiam concesserunt, & etiam in nobis esse Liberum arbitrium. uerùm quoniam, vt diximus, prouidentia & Liberum arbitrium inuicem pugnare videntur, ideo in alio diuinam prouidentiam statuerunt, & in alio Liberum arbitriũ. Non enim cadit per se oppositio, nisi in eodem & secũdum idem, veluti primo posteriorũ & primo Elẽchorũ habetur. Quia uolũt prouidentiã diuinã tantũ se extendere usq; ad lunam inclusiue: de corruptibilibus uerò æqualia sunt, quæ infra lunam continentur, diuinam prouidentiam se intromittere negauerunt, quandoquidem sunt inordinata, incerta & caduca, & prorsus ab omni stabilitate remota. Non enim fas est diuinam prouidentiam talem existimare esse: videmus enim si Deus de his prouidentiam haberet, uel igitur certam & instabilem, nõ primum, quoniam res aliter sciretur, quam sit eius natura. Hoc autem in intelligibile est, sic enim impossibilia sciri possent, neq; scientia & scitum adæquarentur. si uerò detur, quod sua prouidentia

uidentia sit instabilis & incerta, hoc nõ uidetur esse posse, nisi q̃a suæ ordinationi & uoluntati aliquod aduersatur: uel fortassis si non aduersatur, non est aptũ recipere regulã & ordinem sibi à diuina prouidentia institutum. Horum autem quoduis Deo conuenire non uidetur. Si nãq; detur, hæc inferiora diuino ordini & eius uolũtati aduersari, sequitur esse in Deo impotentiam & inuolũtarium. Hæc aũt non stant cũ Deo, qui summa beatitudo ponitur. Quomodo enim impotẽs, & cui aliquid præter uoluntatem euenit, beatum esse potest? Hoc enim rationi beatitudinis aduersatur. Si uerò detur, quod hæc irregularitas & preuaricatio procedat ex defectu ipsius rei non potentis talem ordinem recipere: tunc Deus ipse ab insipientia non excusabitur. Velle enim alicui legem imponere, quod non est aptum legem illam recipere, est omnino fatuum & derisibile: perinde enim est, ac si quis uellet asinum docere Philosophiã. Ne igitur talia incõmoda subeamus, uidetũ necessarium, Deũ absoluere à prouidẽ-

tia caducorũ. Amplius, Liberũ arbitriũ auferetur ipsis hominib. quoniã si Deus hominẽ gubernat et regulat, cũ regulatũ nõ moueatur, nisi secũdũ regulã dirigentẽ, veluti serra nõ mouetur nisi secundũ q̃d mouetur & dirigitur à secante. quid igitur erit, q̃d homini attribuatũ tãq; suũ. Totũ em̃ erit dirigẽtis & gubernãtis, quia ex toto aufertur q̃d est in nobis siue Liberũ arbitriũ: nã quicq̃d erit ascriptũ siue attributũ ipsis hoĩbus: aut totũ erit dirigẽtis & gubernãtis, utpote in his quę fiũt secũdum eius gubernantis intẽtionem: aut totũ erit à casu, si erit præter eiusdem gubernantis intẽtum: veluti contingit in Grammatica & in unaquaq; arte. Si em̃ quid rectè factũ est, illud est artificis: si uerò obliquũ, casuale & præter intentionẽ est, puenitq; aut ex inaduertẽtia scribẽtis, aut defectu instrumenti, aut ex aliquo alio impedimẽto. Quare ut inferebatᷣ, nihil erit in potestate hoĩs. Imò ex positione sequitur uniuersaliter, q̃d neque in hominib. neq; in alio caduco possit aliq̃d contingere pręter intentũ: aut si potest, Deus in suo

opere impedire potest: quoniam præter intentum gubernantis & regulantis aliquod contingit aut nihil. Si nihil cum omnia ab eo gubernentur, & secũdum suam regulam moueantur neq; aliam habent regulam quam Dei: nihil igitur erit præter intentum absolutè. Si verò aliquod euenit præter Dei intentum, hoc igitur erit ex aliquo impediente Dei regulam. Sed horum quodlibet uidetur esse longè remotũ à Deo.

Nam nihil absolute esse per intentũ & casuale est contra cõmuniter opinãtes, & ferè contra sensum. Similiter etiam quod Deus impediri posit, nedum nephas est dicere, verùm & cogitare. Quę enim esset Dei potentia, cum aliquid aduersaretur ei, ipsáq; gubernaret & esset referta sua uolũtas inuoluntarijs, ô pręclaram Beaditudinem. vt itaq; talia fugiamus incommoda, neganda est Dei prouidentia de caducis: qualia sunt omnia quæ sublunaria sunt, & ponenda est in æternis, quæ certa & immutabilia sunt. Hanc autem opinionem Chalcidius Platonicus, in Timæũ Platonis scribens

bens attribuit Aristoteli: immò hæc uidetur, & esse Platonis in Timæo sententia, cum distinguit de triplici prouidẽtia. Cicero quoq; in libro de Diuinatione videtur esse huius diuinatiõis. Quare diuus Augustinus in 5. de Ciuitate Dei dicit: Cicero dum vult facere homines liberos, facit sacrilegos. Quidã uerò alij partim ab hijs discesserunt, partim uerò conuenerunt cum his: à prioribus enim discesserunt cum taliter diuinam prouidentiam à caducis remouerunt. Si namq; ipsi corpora cœlestia gubernant, & eorum prouidentiã habent, cum experimẽtum & ratio testantur omnia caduca transmutari, ad talium corporum transmutationẽ: elementa enim & mixta inanimata siue perfecta generantur & corrumpuntur, secundum dispositionem corporum cœlestium, ut est apertum uidere. Plantæ quoq; & bestię eandem dispositionem patiũtur, quam & inanimata: homines quoq; diuersificari uidemus in quanto & quali, secundum diuersitatem plagarum cœli, non solum quantum ad corpus, uerum quã-

tum

tum ad mores & etiam quo ad intelle-
ctiuam partem. Quomodo igitur fieri
potest vt Deus horum caducorum cu-
ram non gerat: quandoquidem sit cau-
sa omnium istorum caducorũ. Si enim
corpora cœlestia causant hæc inferiora
suis motibus, substãtia autem & motus
corporum cœlestium à dijs ipsis causan
tur: euidentissimũ est, deos hæc caduca
causare. Non autem Deus aliter horũ
caducorum causa esse potest, nisi intelli
gendo & uolendo & prouidẽdo: quia
Deus & caducorum prouidentiã infal
libiliter habebit. Verum cum uideatur
necessarium, Dei prouidẽtiam esse cer-
tam & firmam, & quod nihil eius uolũ-
tati & ordinatiõi aduersari possit, ipsis
autem caducis existentibus incertis &
immutabilib. hoc profecto maximã pa
rit angustiam & difficultatem. Quare
uolentes utrumque saluare, uidelicet &
caducorum diuinam esse prouidentiã,
& ipsam esse contingentiã, & Liberum
arbitrium esse in hominibus, imagina-
ti sunt caduca & corruptibilia duplici-
ter considerari posse: uno modo in uni-
uersali,

uersali, alio modo in particulari:si quidē in vniuersalē cōsiderent,si cadūt sub diuinam prouidentiam. namq; secundū istū modū caduca vel variabilia sūt: quandoquidem uniuersale æternū sit, abstrahatq; à loco & à tempore: ipsum enim semper & vbiq; est. Quare ueluti secundum tale esse inuariabile est,sic & ipsum necessariū & ineuitabile est: vnde substantiæ,accidentia,casualia & nō casualia,simplicia & composita,& quomodocunq; se habent secūdum tale esse,subijciuntur diuinæ prouidentiæ, & ineuitabilia sunt. Si uerò considerētur secundum esse particulare, quoniā oppositas condictiones vniuersalibus habent: ideo sic directè & primo non cadunt sub diuina prouidentia:quare propriè est uere, neq; ab ipso Deo intelligūtur.sic itaq; cum diuina prouidentia caducorum,stant & eorum contingentia & potestas Liberi arbitrij: diuina enim prouidentia certa & impermutabilis est, secundum illud quod primo & per se respicit.Quantum uerò ad ea quæ secundario & per accidens respicit, non

certa est. neq; tamen cōcedimus ipsam esse incertam, quoniā incertitudo præsupponit aliquā cognitionē rei, de qua determinati nō sumus. Nullus eñ diceret aliquē esse incertū de aliquo, de quo non cōsiderat. Ast Deus de singularib. caducis nullā prs9 cognitionē habet secundū esse singulare: qa neq; ea cognoscit, neq; de ipsis ꝓprie ꝓuidentiā habet. Quare ex dictis manifestū, q̃modo cū Dei ꝓuidētia caducorū stat eorū cōtingētia, & quomodo nō stat: q̃modo etiā stat, q̃d in nobis est: & q̃modo non stat. vnde cū contradictio sit secundū idem, nulla uidetur oppositio. Hanc autem sententiam, ut mihi uidetur, Alexander Themistius & Auerrois attribuerūt Aristoteli, & hāc ipsi insequuti sunt: & mihi uidetur, quod hæc fuerit Aristotelis mens. Multi autem uiri moribus grauissimi & doctrina euidentissimi, viā hāc non approbauerunt, immò ualde defectuosam esse dixerunt: quod enim singularia per se non cadant sub Dei prouidentia, & à Deo non cognoscātur, irrationabile atq; impium uidetur. Irratio

nabile

nabile quidem: quoniam si singularia à Deo non cognoscerentur, neq; singularium Deus esset causa. Non aliter enim Deus est causa alicuius, nisi quoniam cognoscit & vult, vt etiam Peripatetici confeßi sunt. Verùm nihil causatum est, quod à Deo non causetur: quandoquidem ipse Deus est omniū prima causa, nedum causa. Amplius, quoniam secundum illud Deus videtur cognoscere secundum quod causat: causat enim Deus maximè secūdum esse indiuiduale, quoniam operationes sunt suppositorum. Non enim sanatur homo, sed Calias, vt dicitur in primo Methaphysicæ: quia Deus cognoscit Caliam secūdum quod Calias. Præterea sensus cognoscit singulare: quanto igitur magis intellectus diuinus. Absurdum enim uidetur, quod bestiæ aliqua cognoscant, quę à Deo non cognoscuntur. Ad hęc, quoniam in his dictis uidetur esse repugnantia, & quod negare contendunt, maximè affirmant. Volunt enim Liberum arbitrium, & ipsam cōtingentiam non esse in vniuersali, sed tātum in par-

ticulari. Verùm vniuersale non saluatur in esse reali, nisi secundum sua particularia. quomodo igitur erit in uniuersali necessitas & ineuitabilitas, nisi necessarium sit & ineuitabile in ipsis particularibus. Aliter enim vniuersale secundum conditiones reales non dependeret à particulari. Impium esse uidetur, quòd Deus singularia non cognoscat, quoniam sic auferuntur pręmia & pœnæ, orationes, & deprecationes. Quis enim præmiabit uel aliquem puniet? si eum non cognoscit. quomodo exaudiet preces Socratis, si eas nõ audit? Quare alij dixerunt Dei prouidentiam non tantum se extendere ad vniuersalia, verùm ad omnia particularia quęcunque sint illa. Hij verò tripartiti sunt: nam aliqui volunt, quod cum hoc, quod Deus sic omnium curam gerat, scilicet caducorum & non caducorum, vniuersalium & singularium: tamẽ in caducis est contingentia, & in hominibus saluatur Liberum arbitrium. In rebus enim irrationalibus est contingentia: quoniam quanquam corpora cœlestia de necessi

tate

rate agunt, non tamen de necessitate caduca reciperent impressionem corporũ cœlestium. Potest enim impedimentũ incidere aliunde, & materia esse inobediens, stante etiam diuina prouidentia de humanis actibus. Propter hoc non aufertur libertas voluntatis: quoniam Deus vult & prouidet sic homines agere. vnde quemadmodum præuisit, ita homo operatur. Voluit enim homines liberè agere, & sic homines operantur: quia stante libertate voluntatis certissima & ineuitabilis est Dei prouidentia. Neq; enim operabitur aliter homo, quàm ipse pręuisit & voluit: & quoniam liberè præuisit ipsum operari, & libere operabitur: verùm quoniam sic dicere non videtur Dei prouidentia esse secũdum vltimam certitudinem. Nam sic præuidere, & sic cognoscere, est veluti in genere cognoscere, & non in specie: scire enim quod Socrates est peccaturus vel non peccaturus, & ignorare quam partem faciet, est perinde ac si quis sciret aliquem esse piscẽ & ignorare in qua specie piscis sit. Hęc autem cognitio est val

de leuis & satis obscura, quę etiam rudibus hominibus debetur. Ideo ij præter hoc quod dicunt Dei prouidentiam esse certam & infallibilem, quoniam pręuisit vt liberè agãt homines, & aliter facere quàm faciãt, possunt. ponunt insuper, quod etiam Deus certus est de determinata parte contradictionis, quod qualiter hoc posit stare, non est facile videre. Sic enim, vt superius dicebatur res non cognosceretur secũdum sui naturam, & cognitio & cognitum nõ adæquarentur. Si namq; res in se incerta sit, & variabilis, qui igitur fieri potest vt certa & inuariabilis de ipsa rę cognitio habeatur. Quare subtilisimè imaginati sunt quod de Socrate exempli gratia, peccaturo apud Deum duplex potest haberi consideratio: vna quidem ut respicit fututum, & est in sua causa proxima, & sic Deus nõ plus cognoscit nisi quoniam potest peccare & non peccare ex libera voluntate sibi à Deo attributa. Vnde si secundũ istam consideratione Dei cognitio esset certa de determinata parte cõtradictionis, aliter Deus

us cognoſceret aliquod quàm ſit uatura ipſi9 cognoſcibilis. & hoc eſt impoſſibile, vt bene arguebatur, neque ut ſic plus iſta pars cõtradictionis eſt cognoſcibilis quàm ut dictum eſt, videlicet quod hoc poteſt liberè à Sotrate produci. Sicuti em̃ de ipſo Socrate quatenus eſt animal, non poteſt plus cognoſci ꝙ quod eſt ſubſtantia animata ſenſitiua, quod ſi vltra hoc etiam cognoſceretur eſſe rationalis, iam egrederemur cognitionem animalis qua animal eſt. Sic & in propoſito, ſi Socrates cõſideret quà peccaturus præter hoc quod liber & contingenter poſſet peccare, cognoſceretur determinatè, & certe quod peccaret, ſiue peccaturus eſſet, tunc aliter Deus aliquod cognoſceret quã ſua natura exigeret: & ſic nedum illa cognitio eſſet certa immò & falſa. Sed ſtando in tali conſideratione, reſolute & certe cognoſcitur quantum eſt cognoſcibile cognoſcendo tantũ quod poteſt peccare & merè contingenter & libere, uelutí reſolutiſsime ſcitur aliquod eſſe animal qua animal eſt, cognoſcẽdo ipſum

esse animatã substantiã sensitiuã potest et alio modo Socrates peccaturus à Deo considerari, non quidem ut est talis effectus in causa, uerũ veluti egressus à sua causa proxima & in actu: & quoniã ut sic non habet rationem futuri immo præsentis vel præteriti, Deusq; sua æternitate circuit & cõtinet omne tempus, ideo vt sic Deus est certus de determinata parte contradictionis, & vt sic res est firma & ineuitabilis. Quoniam secundum istam consideratione habet ratione præsentis vel præteriti, quæ ut sic mutari nõ possunt. Quare cum certitudine diuinæ prouidentiæ optimè uidetur saluari cõtingentia & uoluntatis libertas; vt namque diuina prouidentia respicit futurũ, certissima est, secũdum quod conuenit futuro, & quãtum exigit natura talis futuri: quoniam ut est futura res, est in cõtingentia æquali, neq; plus potest sciri de ea nisi quoniã cõtingẽter erit: quod si ut sic aliter sciretur, sciretur aliter quã sua natura scit, quod est omnino impossibile. Si uerò cõsideretur res futura nõ qua futura est, sed ut erit extra suas causas

ſas & ad actum reducta: ſic & Deus certiſsime ſcit & ſolus ipſe ſua æternitate circuit & complectitur omne tẽpus. Quæ æternitas, ut dicit Boëtius in quinto de Conſolatione, tota ſimul eſt. non igitur repugnat Dei prouidentia & Liberum arbitrium. vnde prouidẽtiã non aufert Liberum arbitrium, neq; Liberum arbitrium prouidentiam, & ſic prouidentia certiſsima et ineuitabilis eſt: neq; unquã aliter ſcitur res, quam ſit natura rei ſcibilis. neq; unquam Dei cognitio eſt ambigua uel incerta uel impropria, ſi cuncta ſuis et determinatis ordinibus referantur. unde nullus uere dicere poſſet, aliquem incertè inpotentia cognoſcere Socratem, qua animal eſt, ſi ipſum cognoſceret eſſe ſubſtantiam animatam ſenſitiuam. Quod ſi talis incerta eſt in ordine ad hominem uel ad reliquas ſpecies: non tamen qua animal eſt. ſi enim qua animal eſt, eſſet cognitio incerta et in potentia, idem eſſet in potentia ad ſe metipſum quod eſt inintelligibile. quare ſi Deus cognoſcens futurum, qua futurum eſt, in materia contingenti, tantũ

futurum esse cōtingenter & nullā partē determinate cognoscat, non dicitur Deus incertè cognoscere futura: quandoquidē hoc non exigit natura futuri qua futurū est, sicut cognoscēs Socratē qua animal, cognoscendo ipsum esse substātiam animatam sensitiuam, & non rationalem, non dicitur incertus de cognitione Socratis, qua animal est, neq; diminutus neq; in potentia. quod si aliter cognosceret, vtpote quod etiam esset rationalis, non cognosceret qua animal est. Certissima etiam est sua scientia de futuro, non qua futurū est, sed ut est uel erit extra suas causas: quoniam sua æternitate continet & circuit omnem temporis differentiā. Hic autem modus dicēdi proculdubio solus est uerus, quem nostri Christiani ponunt & affirmant.
Verùm quanquam, vt nuperrime diximus, hic solus verus sit, & multas habeat difficultates, de quibus in subsequentibus uidebimus: vna tamen mihi uidetur esse super omnes alias quæ est hæc: quoniam secundum dicta, Si apud Deum consideretur futurum contingens, qua

qua futurum contingens, tantum scitur ipsum contingēter futurum, neq; ut sic determinate scire potest aliqua pars cō tradictionis, quoniam egrederetur naturam futuri contingentis. Quare esse contingens & non contingens, modo difficultas stat. Vnde est ergo, quod secundum illam considerationem, nō potest certificari de vna parte contradictionis, & secundum aliam cònsideratione̅ videlicet, vt erit extra suas causas de facto, est apud Deū certificatio. Certè non potest aliud dici, nisi quoniam in prima cōsideratione non est determinatio ad unam partem contradictionis: in secunda uerò, est determinatio ad aliam partem. Quæritur igitur à quo depēdet & habet esse ista determinatio, an igitur à Socrate peccaturo, an ab ipso Deo? Verisimiliter enim aliud excogitari nō potest, siquidem detur quod illa determinatio est à Deo: tunc duo de necessitate sequuntur, primum quidem, quoniam tunc Socrates nihil in sua potestate habet quod peccet, uel quod non peccet. Nam libertas uoluntatis datur à Deo.

Dat

Dat em̃ Deus quod Socrates poſsit libere operari, determinatio per cõceſsũ eſt etiam à Deo. Tota igitur iſta actio à Deo dependet: nihil igitur eſt quod Socrati attribuatur. Secũdum quod ſequitur, eſt, & ſequitur ex primo, quod Deus illa conſideratione & antequam exeat effectus ad actũ eſt determinatus de parte contradictionis, quoniam determinatio totaliter eſt à Deo. Fatuum eſt enim dicere, quod aliquis dubitet de aliquo uel neſcius ſit, cuius totũ eſſe dependet ab ipſo, & à nullo impediri poteſt. Si uerò detur quod determinatio depẽdeat à Socrate & non à Deo, non minus & duo abſurda uidentur ſequi. Primũ quidem, quod aliquis ſcit ꝙd à Deo non depẽdeat. Hoc aũt videtur impoſsibile. Sic enim Deus non eſſet prima cauſa vniuerſalis, à qua omnes cauſæ dependent. Sequitur ſecundo & ex primo, quod illa determinatio neq; ꝙd ſemper ex determinatione à Deo cognoſci poſsit: omne nãq; quod à Deo cognoſcitur, & non eſt ipſe Deus, ideo cognoſcitur, quoniam Deus eſt cauſa illius

ilus. Conuenerunt enim Philosophi & Theologi ponẽtes Deum cognoscere alia à se, quod ideo cognoscit: quoniã illorum cognitorum est causa, quare orta illa vniuersalis propositio. Scientia Dei causat res, res uerò causant nostrã sciẽtiam. Si igitur determinatio illa est à Socrate, aut Deus illam nõ cognoscit aut si cognoscit, dependet in tali cognitione ab ipso Socrate, et sic à Socrate cognitionẽ reciperet, quod nõ posset esse nisi aliquod nouum causaretur in Deo & cognoscet recipiendo. Si ergo talia incommoda euitare velimus, aut igitur à Deo remouenda est humanorum prouidẽtia, vt Epicurus & Cicero fecerunt, aut omnia fato eueniunt, q̃d Deo impellente secũdum nexũ indissolubilem, vt Stoici apertissime affirmauerũt, sed forte ad hanc rationem dicitur mini me talia incõmoda sequi, dicitq́ quod illa determinatio voluntatis ad vnã partem contradictionis est ab vtrisq; scilicet à Deo & à voluntate Socratis: quia pro quanto est à Deo, non conuincitur aliquod esse quod à Deo non dependeat,

mouetur nisi secundum motum principalis dirigentis. Tota igitur ista actio, Deo attribuitur, nihilq; est, quod Socrati attribuatur, uel imputetur: quãdoquidem nihil habeat vel operetur, nisi secũdum quod à Deo habet, vel à Deo mouetur. Quod si dicitur, vt dici solet, rationem procedere de instrumento tali quale est terra mota à secãte, quoniam totum motum habet à secante: non autem procedit ab instrumento, quale est voluntas respectu Dei. nam & præter operationem Dei habet & proprium.

Certe sine aliqua passione loquendo, sermo iste videtur intelligibilis, disputatioq; siue respõsio uidetur esse per uerba multiplicata, & nõ qui significata siue per res: quoniam quæritur, nunquid in voluntate Socratis determinate in vnam partem cõtrãdictionis sit aliquod quod non dirigitur & mouetur à Deo, aut nihil. Si aliquod: stant priora argumenta: quoniam illius Deus non erit causa, & per consequẽs neq; à Deo cognoscetur, neq; de illo habebit prouidẽtiam: quoniam prouidentia non potest

esse

tes Libero arbitrio, & uolentes eum sal uare, uidẽtes ipsum Liberum arbitrium non posse stare cum prouidentia Dei, ipsam sustulerũt de medio, quia isti magis uoluerunt esse impij & sacrilegi, quam sine Libero arbitrio. At Stoici Epicuro consentientes prouidentiam non posse stare, & habitare cum Libero arbitrio, libertatem abstulerunt, et prouidentiam diuinam posuerunt, uolueruntque magis esse serui dicti quàm impij & sacrilegij: quia omnia posuerunt fatalia, & secundum diuinam prouidentiam dispensari, nihilque esse in nobis, quod à diuina prouidentia non fiat. Vnde si diuina prouidẽtia necessaria est, Deusque de necessitate agat cuncta quæ erunt, de necessitate erunt. Si uerò Deus contingenter agit, neque res ab eo productæ erunt de necessitate: quoniam effectus non potest esse necessarius, causa non existente necessaria. Verùm effectus erunt necessarij ex suppositione, scilicet: quod si agit, & rebus prouidet, res ipsę infallibiliter erunt, ut prouidet. Numquid autem Deus de necessitate prouidet

deat & agat infra disputabit. quare quã quam Stoici negãt Liberum arbitrium, laudes & uituperia, præmia & pœnas secundum modũ à Peripateticis, & à legibus positum, uidelicet quod ista sint ex nobis totaliter ab intrinseco & non ab extrinseco, nõ tamen absolute ea auferũt, quod qualiter hoc cõtingat, satis abunde dictum est in primo uolumine huius libri: non est igitur opus ea repetere. Hæc igitur est Stoicorum opinio, aduersus quã uisa sunt multa in primo uolumine adducta ab Alexandro & ab alijs communiter: disputatumq; est in eodem libro, quantum fuerit pro uirib. nostris adducendo argumẽta aduersus Alexandrum & sua dicta refellendo, & ad obiecta per eum respondendo. Verùm & propter illa quę ibi adducta sũt, volumus & in præsentiarum adducere alia argumenta aduersus eosdem Stoicos: primo quidem, quoniam ex ista positione videtur, quod Deus sit omnium crudelissim9 carnifex, super omnes carnifices iniustissimus, & deniq; omni malitia refertus, immò omnis malitię & defectus

fectus auctor: neq; videtur, quod aliũ diabolũ vel tentatorẽ malignũ oportet ponere, nisi ipsum Deũ. Quid aũt inopinabilius, quid stultius dici potest, cꝙ talia de Deo dicere, imò horret animus, mẽbra tremũt, totus homo efficitur extra se in audiẽdo vel excogitando talia de Deo. Apertũ autem est istud secũdũ Stoicos sequi: quoniã aut anima humana ponitur immortalis aut mortalis. Si immortalis: maxima pars hominum in ęternum cruciabitur in inferno: quibus autem cruciatibus ineffabile est dicere, veluti dicunt leges. Verùm hoc non est ex defectu ipsarum animarum, quãdoquidem secundum positionem ad talia sunt impulsæ & ipso fato. Verùm quid aliud de Deo dici potest, nisi ipsum maxime gaudere cruciatibus & ipsis delectari: ast parum lætari bonis hominis, quãdoquidem viri boni sint velut Phœnices in Aethiopia. Quanta sit etiam eius iniusticia, nõ est difficile videre, quãdo aliquos nullo merito præcedente tãtum extollit, aliquos & nullo demerito deprimit, quod maxime iniustum uide

tur concludere. Cum autem omnia ma
la ab ipso procedant, quid opus est ten
tatorem ponere. Vnde & si aliqua bo-
na ab eo procedant, cum bona lõgo in-
teruallo à malis superentur, aliquisq; di
citur malus ex eius operib. magis Deus
nuncupandus est malus, quàm bonus.
Secundò aduersus eandem positionem
arguitur, quoniam secũdum positionẽ
esse & posse cõuertuntur, & non esse si-
militer. quo fit, ut quę non erunt, non
poterunt esse, & quæ erunt, ineuitabili
ter erunt. quo fit, ut homo qui nũquam
ridebit non poterit ridere, & qui nunq;
Grammaticam addiscet, Grãmaticam
non poterit addiscere: & sic, qui non ri-
debit, non est risibilis, nec qui Gramma
ticam addiscet, nõ est Grãmaticæ susce-
ptiuus. Ast qui non est risibilis, non est
homo, & similiter, qui non est discipli-
nabilis. Sed Socrates non addiscet Grã
maticam neq; ridebit, ergo Socrates ne
que est risibilis, neq; Grammaticæ susce
ptiuus. Ast iam talis non est homo. er-
go Socrates non est homo, quod est ri-
diculum dicere. Tertiò, quoniam in no
bis

bis ipsis experimur, quod possumus in utramq; partem contradictionis. Nam possum & de fato scribere & non scribe re, nihil enim uidetur, quod hoc habeat prohibere, ergo determinatio uidetur esse nostra. Quartò, quoniam si fatum necessitat, & est illa connexio à Stoicis ficta, cadit quæstio: Nunquid quando Socrates generatur ex tali constellatione in Socrate, imprimitur aliquod, per quod omnia sua opera fataliter exercebit, aut nihil imprimatur? Si uerò aliquid imprimitur, nunquid talis impressio cõtinue foueatur ab ipsis constellationib, aut non: si uerò imprimitur, quomodo igitur inferiora à superioribus regulantur & diriguntur, immò compelluntur? Nã non est facile intelligere, quomodo hoc fiat. omnes autem istæ difficultates locum habent, si etiam humana anima ponatur mortalis, ut patet consideranti. Cum itaq; sex ponantur positiones de fato, ueluti uisum est, nulla uidetur esse, quæ magnas non patiatur difficultates.

Caput secundum, in quo disputatur contra primam opinionem ascriptam Diagoræ & Prothagoræ.

IN superiori cap. numeratæ sunt sex opiniones, fati materiam concernentes, ideo in subsequentibus huius libri capitibus sigillatim & peculiari sermone de vnaquaq; videamus. Prima igitur opinio erat, quæ ut Liberum arbitrium saluaret, negauit Deum esse, fortasse sic argumentans: Si Deus est, omnium prouidentiam gerit: si omnium prouidentiam gerit, in nobis Liberum arbitrium esse non potest: ast in nobis Liberum arbitrium est, ergo Deus nõ est. à destructione enim vltimi consequentis, ad destructionem primi antecedentis, argumẽtum tenere manifestum est. Minor autem proposito experimento in nobis sumitur: experimur namq; in nobis esse uelle & nolle, nullo extrinseco agente. Amplius, quoniam ablato à nobis Libero arbitrio omnis auferẽ humana cõuersatio, ueluti est apertũ uidere: nã iusticia aufertur, & per consequẽs omnis respublica, & humana conuersatio.

tio. Prima pars Maioris est ab omnibus fere concessa, q̊d si Deus est, omniũ prouidẽtiam gerit: nulla em̃ causa cogit Deum ponere ex cõmuni oĩum consensu, nisi quoniã omnis natura ab eo dependet & gubernatur. Secũda autẽ pars, videlicet si Dei prouidẽtia est, tollitur Liberum arbitrium, patet per lõgum processũ in superiori capitulo, & maximè ex argumentatione facta contra quintam opinionem: & veluti superius diximus, Diagoras fuit huius opinionis assertor, quãq; & alias huiusmodi opiniones, quib. conatus est ad Deum negandum esse, ueluti est uidere ex primo lib. Ciceronis de Natura deorum. Verũ mirabile est de hac opiniõe: quoniã si multa uideãtur esse, quę nõ uideãtur in aliã causam referri, q̃ in uoluntatẽ nostram, multo tñ plura conspicimus, quæ in nostrã uoluntatem referre non possumus, imò multoties aduersantur nostræ uoluntati: & multoties apertum est, nostram uoluntatem in ipsis nihil operari, ueluti est in multis bestijs, quibus nos imperare non possumus. Consimi-

liter in plantis, in mineris, mixtis, in perfectis elementis, & motibus cœlorum. Imò in nostris operibus videmus secundum diuersas plagas cœli, homines diuersimodè operari, adeò quod vna regio habet homines diuersos in morib. & doctrinis ab alia regione. Conspicimus & ista sublunaria à superioribus corporibus gubernari, sic quod illa dãt vitam & mortem, modo quod tale est, Deum appellamus: credimus enim Deum esse cunctorum datorem, siue modo illud sit corpus, siue non corpus. Illud euidenter scimus, scilicet quod à superioribus inferiora gubernãtur: ergo Deum negare esse est omnino fatuum: Deum namq; esse, est motorem vniuersi esse. Ast aliquẽ uel aliquos esse tales, valde perspicuum est, quanquam quot sint, & quales sint, difficilimum est: ut Simonides Poëta declarauit. Qui cum à Cyro rogaretur, ut quid Deus esset, sibi manifestaret, dixit post triduum hoc facturum: cumq; dies data peruenisset, duplicauit terminum: quo peruento iterum duplicauit, illud insinuans: ut

quãto magis de Deo cõsideramus quid sit, tanto magis cognoscimus, ipsum à nobis perfecte cognosci non posse. Verùm ipsum esse, est satis perspicuũ, quia insipiẽter Diagoras negauit Deum esse: Prothagoras autem, quanquam ipsi Diagoræ proximus fuerit, excusabilior tamen uidetur esse, cum neq; affirmare neq; negare deos esse uoluerit. Rationẽ enim satis apparentem habuit. Cum enim multa bona in mundo uideret, quę ab alio dependere cognouit, quandoquidem enim in ipsis talia non esse perspiceret, quoniam de nouo acquirunt & acquisita amittunt, existimauit hæc bona ab alio bono profluere, quod in se est bonum, et bonitatem ab alio non recipit. Hoc autem uidetur esse Deus: quia hęc ratio uidetur cogere Deum aliquem esse. uerum cum ex alia parte, si cuncta ab eo procedunt, cur igitur tot mala fieri permittit? quare dixit: Si Deus nõ est, unde igitur bona: si autem est, unde mala? quare ex hac parte non uidebatur Deus aliquis esse, unde modestior fuit Prothagoras ipso Diagora, &

habuit rationem magis apparentem. Verùm neq; ratio Diagoræ cogit ad absolutè negãdum esse, neq; Prothagoræ ad dubitandum: infra namq; ostendemus cum diuina prouidentia stare libertatem uolũtatis, quod Diagoras negauit. Quare cum Deo auctore bonitatis multa mala stare, quæ non remouẽt Deum à sua bonitate, neq; opus esse duos ponere deos, quorũ vnus est auctor boni, alter uerò est auctor mali: ueluti Manichęus, & multi alij existimauerunt. Sed hæc ad sequentia reseruamus.

Caput tertium, in quo impugnatur opinio Epicuri & Ciceronis

EPicurus autem, cui Cicero consentit, affirmauit deos esse, uerùm de humanis imò uniuersaliter de omnibus nullam habere prouidẽtiam, dixit: alia tamen ratione motus est Epicurus, alia autem Cicero. Epicurus quidẽ ideo sic dixit, quoniã existimauit solicitudinẽ & prouidentiam fastidium & laborẽ generare: hęc aũt mentẽ perturbant: quia & beatitudinẽ tollũt. At credẽdum est, deos

deos esse maxime beatos. Hoc autem dixit fortasis Epicurus, existimãs similiter enũciandũ esse de dijs & hominib. cum nãq; solicitudo et prouidẽtia in hominib. esse nõ posit absq; maxima uigilãtia & sobrietate, quæ uoluptates corporales à se repellũt, in quib. Epicurus posuit summũ bonũ: ideo si in dijs solicitudinẽ & prouidentiã ponimus, ab eis uoluptates, & per consequens, summũ bonũ auferemus. Verũ sermo iste ex toto uidet esse corruptus. Peccat eñ Epicurus, ut in Ethicis demonstratũ est, hominis summũ bonum affirmãs cõsistere ĩ voluptatib. corporalib. & q̃d nulla sit voluptas in prouidẽdo & gubernãdo, imò beatitudo politica ĩ hoc cõsistit. peccat & idẽ Epicurus, credẽs eodẽ modo esse iudicãdũ de mortalib. & de ĩmortalib. quãdoquidẽ mortalia oĩa sint subiecta pasionib. & alterationib. ratiõe materię, à qua mortalia ipsa separi non posũt: immortalia uerò sũt omnino intransmutabilia, in quibus nihil inuoluntarium, nihil cum pœna potest cõtingere, quoniã à materia sunt omnino seiũcta.

Imò

Imò & ipsis corporibus cœlestibus nihil corruptiuũ accidere potest. Peccat & idem Epicurus, existimans beatitudinem consistere in ocio, & uacuam esse ab omni operatione, quãdoquidem, ut in Ethicis dicitur, beatitudo Eupraxia sit, id est, bona operatio, aut sine bona operatione esse non possit: sumũum enim bonum, est beatitudo: ast bonum ipsum cõmunicatiuum est, quia maxime bonum maxime cõmunicatiuum erit. Cum autem Deus sit optimus in natura, quomodo igitur, si est sine operatione, cõmunicatiuus erit. Vnde neq; optimũ in natura esse poterit, ideo uana & stulta Epicuri opinio obijciat. Cicero verò Deum esse concedens, ab ipso remouit prouidentiam, saltem rerũ humanarum, ut in hominibus saluaret libertatem arbitrij. Non enim uidere potuit quod prouidentia & Liberum arbitrium se compatiantur. Cumq; alterum istorum interimendum sit, altero stante, & existimauit manifestum esse in nobis Liberum arbitrium, argumento coactus negauit esse prouidentiam,

fecitq;

fecitq; tale argumentum Ciceronis. aut non est Liberum arbitrium, aut non est prouidentia: Sed est Liberum arbitriũ: quoniam hoc in nobis sentimus, & eo remoto, euertentur omnia humana: igitur Dei prouidentia non est. Fuit & inter Stoicos & Ciceronem concordia in disiunctiua, aut non est prouidentia: verùm fuerunt in Minori discordes. Cicero nãq; posuit, pro Minori esse Liberũ arbitrium: Stoici verò posuerunt, at est prouidentia. Quare diuersas conclusiones collegerũt, vnde Cicero conclusit, quod prouidentia non est: Stoicus uerò, quod Liberum arbitrium non est. Vnde diximus in primo capit. quôd Cicero maluit esse impius & sacrilegus q̃ seruus: Stoici uerò uoluerunt esse serui potius, quâm impij & sacrilegi: uerùm vt ad nostrum institutum redeamus, Ciceronis sententia non est approbanda, quoniã in primis aut Cicero vult quod Deus habeat prouidẽtiã de alijs ab hominibus aut non. Si ponat: secundum hoc est manifestè falsum: quoniam uidemus maximum ordinem in corpori-

bus cœlestibus, ita quod nihil casualè & præter ordinem potest contingere in eis. Oportet igitur aliquod esse ordinās & prouidens. Cumq; corpora cœlestia agant in ista inferiora, vt experimento manifestum est, & ordinatè, quātū patitur natura materialis: ideo ordinās corpora cœlestia, ordinabit & ista inferiora & sic habebit prouidentiam de istis inferioribus. Quod aūt ordo sit in istis inferiorib. patet per singula discurrēti in quatuor diuersitatibus anni, & secundum vnamquanq; diuersitatem diuersa oriuntur & occidunt, & prolixum esset tantum ordinem declarare. Si igitur de istis inferioribus Deus pxouidentiā habet, quanto magis de homine, qui est nobilissimus inter caduca. Non enim verisimile est, Deum procurasse de bobus & asinis, de plantis & reb. inanimatis, & curam non gessisse de ipsis hominib. cū maximè ordine indigeāt. Inter enim oīa caduca nihil magis egredit̄ ordinē, q̄ homo ipse, nihilq; magis maiori custodia indiget quā ipse, & nō tantū q̄ ad corpus, verū & q̄ ad animā. Ampli

us,

us, conſideranti patebit, quod hæc oīa inferiora ſunt propter hoīem: qa ſi Deus de ordinatis ad finem curam gerit, quanto magis de ipſo fine. Preterea experimento comprehendimus, Deū curare actus humanos, modò inſtruendo homines in quiete per ſomnū, imò per diuinatiōes, modò per apparitiones, & per innumerata ingenia, quæ, ut inquit Auguſtinus, negare arguit inſaniam & proteruiā. Vnde longe apud me minus malū eſt, negare in nobis eſſe Liberū arbitriū, & nos eſſe ſeruos, ꝙ negare ꝓuidētiā, & eſſe ſacrilegos. Vnde mihi probabilior uidet̄ eſſe Stoicorū opinio quā Ciceronis. Verū quātū ſit de illa ratiōe & ꝑcipue de Maiori ſc. aut nō eſt ꝓuidētia, aut nō eſt Liberum arbitriū, negāda eſt, q̄d q̄modo ꝓuidētia & Lib. arbit. ſimul ſtēt, in ſubſequētib. conabimur manifeſtare. Dico tñ, q̄d ſi Maior eſſet neceſſaria magis negādū eſt eſſe Lib. arbit. q̄d fecerūt Stoici, ꝙ negādum prouidētiam, quod fecit Cicero. malo enim eſſe ſeruus ꝙ ſacrilegus. Et quoniā inter loquendum dicebatur, ſi Deus habet pro-

uidenti-

uidentiam de humanis actibus, vnde igitur tot mala proueniũt, nam aut hoc erit ex inscitia, & inefficatia prouidentiæ diuinæ, quæ ad omnes humanos actus non potest se extendere: aut si potest, impeditur ab aliquo, aut subiectũ non est susceptiuum talis ordinis. Certè argumentum optimũ expostulat difficultatem, quam inposterum discutiemus, ideo usq; ad illam partem differatur. Scias tamen, quod quidam Peripatetici, non sunt multum remoti ab isto errore. Dico autem istos Peripateticos, esse magis ex confessione eorum, q̃ ex re ipsa. Reponunt enim Deum nullam habere actionem ad extra, sed tantum intelligere se & amare se. Ex quo sequitur. Si Deus tãtum se intelligit & amat, de nullo prouidẽtiam habet: quãdoquidem prouidẽtia de aliquo ponit cognitionem de illo: & per cõsequens, Deus nullam habet operationem ad extra, & sic cõsentiunt Epicuro. Trahunt autem & in hunc errorem Auerroem, qui vbique aduersus tales reclamat. In Procemio enim Physicorum uult, idem esse

primam

primam formam, primum agens & primũ finem: idemq; repetit secundo Physicorum Commento 73. & 12. Methaphysicæ Commento 8. Secundo quoq; de Generatione Commento 51. sic scribit in fine illius Commenti. Ponit enim Aristoteles formas agentes, quamuis esse earum apud ipsum, sit aliud ab esse earum apud Platonē. differt quidem à Platone in modo essendi formas & in modo actionis tātum, non in esse earũ simpliciter neque in actione earum simpliciter. Et in 12. Methaphysicæ Commentis 15. 36. & 41. apertissimè idem confirmat. Commentis quoq; 51. & 52. eiusdem 12. Methaphysicæ apertissimè ponit, Deum solicitari circa hæc inferiora, vt suo modo conuenit. Themistiusq; & Alexander idem confirmant in pluribus locis. Alex. namq; in quæstionib. naturalibus, in quæstione de Diuina solicitudine, vult Deum solicitari circa vnamquanq; speciem horum inferiorum, de vno quoq; autem indiuiduo, vt est sub specie, & non in propria forma. Themistius quoq; naturam agere quasi reme-

si rememoratam & à Deo directam, au ferũt quoq; tales à Deo beatitudinem: quandoquidem & beatitudo & maxima diuina sit summum bonum. Ast bonum communicatiuum est, auferuntq; à Deo sapientiam. Sapientiam enim Aristoteles existimauit maxime gubernatricem & dirigẽtem, quod nõ est opus finis, sed efficientis. In finem namq; est directio, & finis non est dirigere, sed intellectus & efficientis. Sequuntur & ex positiõe infinitæ aliȩ absurditates, quas enarrare vel adducere stultius & absurdius est, quàm ea quȩ ex ipsis sequũtur: quàm leuissimis autem & friuolis moueantur rationibus, non est opus referre: quãdoquidẽ uix balbutiẽs in Philosophia eas sperneret: quare nõ est opus, hic eas interponere. & certè hȩc opinio Epicuri deterior est, aut non minus absurda.

Caput quartum, in quo impugnatur tertia opinio, quæ Chalcidius Aristoteli scripsit.

Altera

ALtera verò & in numeratione tertia fuit opinio, quæ ponebat, diuinam prouidentiam tantum se extendere usque ad æterna secundum indiuiduū, qualia sunt corpora cœlestia & intelligentiæ: caduca verò, qualia sunt sublunaria, non cadunt sub diuina prouidentia, eo q̄d ista incerta & uariabilia sunt, quæ lōge remota sunt à diuina scientia. Cum em̄ hæc aliquando sint & aliquando non sint secundum eorum ortum & intentum, generaretur & corrūperetur scientia in Deo, quod nephas est de eo cogitare. Hæc autem propositio procul dubio sic intellecta, vt verba sonant, & in se est falsa, & perperā Aristoteli ascribitur. Falsa quidem, & si ipsam destruit: nam apertum est experimento, & ex Astronomorum & Physicorum scientia, hūc sublunarem orbem contiguum esse illi superiori, omnemque uirtutem ab illo deriuari in hæc inferiora. quo fit, vt illa ordinata sint in hæc inferiora, saltē secundario, & esse instrumēta deorum, vt agant in hæc inferiora. Verùm quis est adeò hebes, vt non intelligat instru-

mentum percipi non posse absq; fine, in quam instrumentum ordinatur, immò instrumētum neq; est intellectum neq; intentum, nisi ratione finis. Quare cum illa diuina corpora ordinantur in ministerium horum inferiorum, quomodo illa cadere possunt sub diuina prouidētia, & non ista inferiora? Secator igitur intēdit serram, & non secationem, quo nihil stultius aut dici & excogitari potest. non solum igitur positio est falsa, sed pugnātia includens. Quàm autem hęc opinio sit remota, & à sensu & à verbis Aristot. non est graue & obscurum videre: quandoquidem Aristoteles in secundo Physicorum apertissimis rationibus contendit ostendere, naturam agere propter finem nō minus quàm ars ipsa agat: & in octauo Physicorum ex motibus inferioribus deueniat in motū æternum, imò et in indagationem cœli. ostenditq; in eodem octauo Physicorū corruptibiles hos motos non posse perpetuari, nisi conseruentur à motu æterno, & à suo motore: et quod hęc omnia inferiora sunt in prima materia, tanquā

in subiecto: & in primo motore, tanquã in agente, quæ omnia repetit, & in secũdo Methaphysicę. Et in secundo quoq; libro de Cœlo multas dubitationes soluit de ipsis corporibus cœlestib. ex ordinatione ipsorum in hæc inferiora, vtpote cum multa sint, cur diuersis motibus moueantur, & de multis alijs quas prolixum esset enarrare. Vnde Alexander & Auerrois ibidem notauerũt, Deum solicitari circa hæc inferiora. In lib. quoq; de Bona fortuna, ostendit voluntates humanas à Deo moueri: & in Moralib. viros studiosos esse Dei amicos, & multa alia hic adduci possent, quæ falsitatem positionis ostendunt. Sic enim imponere Arist. est se parũ exercitatũ in eius libris ostendere & declarare.

Ad rationem verò eos mouentem, in subsequenti capitulo soluetur.

Caput quintum, in quo disputatur de quarta opinione, quæ uerè Aristoteli ascribitur.

ALexander itaq;, Themistius, Auerrois

uerrois & multi ex nostratibus, à Chalcidio dissentientes, aliam existimauerunt esse Aristot. opinionem: crediderunt namq; Deum omnium caducorũ & non caducorum curam gerere. Cum nãq; totius entis sit causa in genere causæ finalis, efficientis & exẽplaris, quod quoquo modo in causam formalem annumerari potest. Non autem causat nisi intelligendo & uolendo. hoc autem apertum est opus esse prouidẽtiæ, quia cuncta & caduca & non caduca diuinæ prouidentiæ subijciuntur. nihilq́ue est, neque esse potest in vniuerso, quod eius prouidentiam subterfugere possit. Verum cum altera fit natura caducorũ à non caducis, suæ prouidentiæ subijciuntur. Non caduca enim sunt æterna, & secundum indiuiduum & secundũ speciem veniunt in diuinam prouidẽtiam. Ast caduca tamen secundum speciem sunt æterna: generabilia autem & corruptibilia sunt secundũ indiuiduum. quo fit, vt de caducis tãtum sit prouidentia secundum speciem, & nullo modo secundum indiuiduum, nisi quatenus indiuidu-

diuiduum ſub ſpecie continetur. Non enim indiuiduum primo & directe poteſt cadere ſub Dei prouidentia, tũ quoniam materiale eſt & ſignatum, quod Dei immaterialitati repugnat, cum ſit actus puriſsimus, tum quoniam indiuiduum quandoq; nõ eſt, quod cum Dei immutabilitate ſtare non poteſt. Nam quod eſſet vel futurum eſſet de eo, poſſet eſſe prouidentia: cum verò præteriiſſet, non amplius ſub prouidentia caderet. Quis enim diceret de præteritis prouidentiã eſſe. Tum etiam tertio, quoniã indiuidua ſunt infinita vel cognitioni & comprehenſioni aduerſantur: quandoquidem infinitum qua infinitum eſt, cognoſci non poteſt. quod ſi caducum ſecundum ſpeciem capiatur, immateriale erit: & ſic immaterialitati non repugnabit. erit etiam ſemper & neceſſariũ, quoniam vniuerſale ſemper eſt, & vbique erit, & infinitum: quoniam in unaquaq; ſpecie eſt vnum tãtum, & numerum ſpecierum ſecundum actum finitũ eſſe demonſtratum eſt, in primo Poſteriorum & ſecundo Methapyſicæ. Vnde

de sciẽdũ est, quod de hominib. (exẽplj gratia) triplex potest haberi cognitio, quantum spectat ad propositum: vno modo in singulari, vtputa de Socrate et Platone, & sic de reliquis: & huiusmodi cognitio non per se facit ad perfectionem rei. Quod enim aliquis centũ homines cognouerit, nõ ideo est plus perfectus in cognitiõe hominis, quàm qui tantum cognoscit decem, cæteris parib. Altera uero est cognitio secundum quã homo cognoscitur secundum prædicata supra hominem, & non secundum quod est homo. Et quanquam hæc cognitio sit necessaria pro perfecta hominis cognitione, non tamen ipsa est perfecta, & secundum quod ipsum, sed tantum in potentia & secundum aliud Cognoscere enim hominem, qua animal est, non est secundum quod ipsum cognoscere: consimiliter cognoscere hominem, qua Socrates vel Plato, vt dicitur primo Posteriorum capitulo &c.

Oportet autem nõ latere, quod quoniam multoties contingit peccare, & non esse quod demonstrabatur vniuer-

sale

ſale primum. Tertia verò eſt ea cognitio, qua homo cognoſcitur, qua rationalis eſt: & hæc eſt perfectiſsima, quã Deus de omnibus habet rebus. Vnamquãque enim rem perfectiſsimè ſic cognoſcit, quia Auerrois 12. Methaphyſicæ 51. Comment. dicit: ſolicitudo diuina non eſt circa vniuerſalia, quoniã illa cognitio eſt impotentia & imperfecta: neque circa ſingularia, quoniam ipſa ſunt infinita, quæ cognitioni repugnant. Relinquitur igitur, vt ſit media inter hæc, modo nulla talis eſt, niſi quę eſt ſecundum ſpeciem. Non dico autem talem ſpeciẽ ſumptam eſſe ab abſtractiõe ab ipſis ſingularibus, quoniã hoc repugnat Deo, imò eſt hæc ipſa mens diuina, ſed tãtum eſt repræſentatiua principiorũ Speciei & non Indiuidui, & eſt idea rei fiendæ admodum Platonis, licet aliqua ſit differentia inter Platonem & Ariſtotelem vt ſuperius patuit ex Comment. 51. ſecundi lib. de Generatione per nos citato, & iſta quanquam taliter ſit realis, nõ tamen dicitur eſſe impotentia, & imperfecta per cõparationem ad ſingularia:

quoniam & si sit vniuersalis, est tamen vltima & determinatissima in ordine scibilium, et omnium est perfectissima, quoniam scire in singulari, proprie nō est scire: neque facit cognitionis perfectionem per se, et si in hominibus videatur facere, non tamen facit, nisi quatenꝰ ex singularibus cognitionem specierū habemus. Præterea quod iussit Plato, quod descendendo à generalissimo ad specialissima quiescamus, tanquam ille sit terminus sciētię & finis perfectionis scientificæ, quia modus iste cognoscendi, maxime dijs conuenire videtur & non alteri. Vnde per hoc non est difficile respondere ad ea, quę aduersus hāc positionem superius adducta sunt. Ad primum enim cum dicebatur, quod si singularia à Deo non cognoscuntur, & non cadunt sub diuinam prouidētiam: tunc singulariū Deus non esset causa. Dicitur quidem Deum causam esse singularium, & ipsa singularia à Deo cognosci, vt conuenit naturæ diuinæ, modo ei conuenit tantum scire secundum speciem & nō secundum indiuiduum, vt pa-

vt patuit per rationes ſuperius adductas. Quare & Ariſtoteles in Procœmio Methaphyſicæ aſsignans conditiones ſapientis dixit, ſapientis eſt ſcire omnia vt contingit, id eſt, vt conuenit, & poſcibile eſt: & loquitur non ſimpliciter, neque oportet ſi ſenſus poteſt hæc facere, quod & intellectus. Homo enim peccare poteſt, non tamen Deus: neqꝫ ſequitur, ſi poſſe peccare eſt perfectiu, ꝙ non poſſe peccare in mortalibus: quoniam inter mortalia ſolus homo poteſt peccare, qui eſt perfectior cæteris mortalibus, quod abſolute poſſe peccare ſit perfectius. Quare cognoſcere ſingularia ſingulariter, non eſt perfectionis diuinæ. Cum autem ulterius quærebatur, quomodo cum cauſatur Socrates ſecũdum eſſe indiuiduale à Deo nõ cognoſcitur ſecundum eſſe indiuiduale. Huic quidem dicitur, hoc non oportere: declaratum eſt namqꝫ in ſecundo Phyſicorum, quod artes non deliberantes cauſant multoties ſingulare, & quaſi ſemper, & tamen de tali cauſato, nõ deliberant neqꝫ animaduertunt: ueluti eſt vi-

dere

dere de mulieribus filantibus, quæ considerant de amoribus suis, & tamen nõ impediuntur ab opere suo. Et multi dicunt memoriter officium Psalmorum, nihil animaduertentes de uerbis, quæ loquuntur, imò quod admirabilius est, si animaduertunt multoties nesciũt prosequi: & hoc fit ex consuetudine, & vbi fiendum non habet impedimentum.

Quanto igitur magis hoc dici potest de Deo. Determinatur autẽ factio Dei ad hoc, & non ad illud ex corpore hoc, & hoc loco & hoc tempore, vt etiam dicunt Albertus & Thomas. Cumq; dicitur contingentia non posse esse in particulari nisi sit in vniuersali, dicitur hoc esse falsum. Vniuersale enim necesarium est esse: quare non potest non esse, multaq; contingunt vniuersaliter, quæ repugnant particulari & econtrà. Cumq; vlterius dicebatur, quomodo vniuersale necessarium est esse, & hoc sufficit pro esse mali vniuersalis. Quare tota contingentia saluabitur in particularib. determinatis, quæ sunt quasi ipsa vniuersalia. Neq; rectè inferebatur aduersus o-

pinionem

pinionem de Impietate: quoniam Deus nō reddit debita præmia et debitas pœnas, vacuæq́; erunt orationes & deprecationes: quoniam non fiunt præmia, pœnæ, & non exaudiuntur orationes, si Deus illa nō cognoscit, profectò nullum istorũ sequitur. Iam enim dictum est, hæc omnia à Deo cognosci secundum speciem. Quare & secundum species virtutes præmiantur, vitia puniuntur, orationes exaudiuntur à Deo: sed secundum causas particulares in singulari exiguntur & complentur. Vt autẽ hoc apertius intelligatur, sumatur hoc accõmodatum exemplum in regno benè regulato. Præest Rex, qui leges sanctas condidit in vniuersali, vtpote, qui pro patria viriliter repugnabit, centum habeat talenta: qui in prælio fugiet mulctabitur cẽtum talentis: qui supplex ad nos venerit, veniam consequatur: qui rebellis est, capite puniatur. stantib. his legibus in uniuersali, stat quod Socrates vel quis alter præmietur, puniatur, veniam consequatur, ex lege vniuersali Regis, quanquam Rex ipse nihil sciat de

at de Socrate, imò nunquã aliquam cõsiderationem de eo habuerit, sed hoc factum sit per eius ministros. Quare sic & in Deo contingit, vt est apertum videre. Per particularia namq; & determinata hæc exiguntur et determinant, quod maxime uidet eius Maiestati conuenire: imò aliter faciendo videtur transire in dedecus Dei. Hoc autẽ maxime apparet in regibus: quoniam quanto maiores sunt reges, tanto magis per ministros & interpretes operantur. Imò si hierarchia Ecclesiastica similis est cœlesti, vt placuit magno Ariopagitæ, maxime hoc conuenit Deo. Verùm autem casualia & quæ monstruose dicũtur fieri, subijciuntur diuinæ prouidentiæ. Alexandro placuit, quod non, vt uisum est in primo libro. & Alexãdro uidetur cõsentire Auerrois. In 12. namq; Methaphysicæ Comment. 1. sic scribitur. Veritas est, quod est solicitudo, & quod aliqua sunt sine solicitudine, proueniunt ex necessitate materiæ, non ex diminutione agentis. Secundum igitur Auerr. monstruosa nõ cadunt sub diuinam solicitu

licitudinem. Hæc igitur ſecundum præfatos Peripateticos eſt ſententia Ariſtotelis. Mihi quoque ita uidetur eſſe proculdubio de ipſo Ariſtot. cenſendum, quanquam ſine erubeſcentia & timore hoc dicere nequeam, & more Oratorũ mihi caput operiendum ſit, cum temerarium & ſtultum uideatur tanto philoſopho aduerſari: ridiculumque eſt pulicẽ Elephanto contrà ire. Impetrata tamen uenia in hoc dicam, nõ quidem per modum determinationis, ſed magis dubitãtis, & ſcire cupientis & intendẽtis, quæ mihi difficultatem in his dictis ab Ariſt. facere uidentur, quæ & ſi fortaſsis admodum leuia & facilia viderentur, mihi tamen ſunt admodum grauia & difficilia, & vtinam alij bene ſoluant, & eruãt me à tanto errore, & ab vltimo incipiẽdo, ſcilicet quod mõſtruoſa & quę ſunt caſualia, & vniuerſaliter accidentia, per accidens non cadant ſub diuina prouidentia. Mihi iſtud uidetur eſſe falſum & omnino carens ratione. Verùm quoniam ſatis abunde de hoc diſputauimus in proprio capite de Caſualibus in pri-

mo uolumine istius operis, neq; aduersus hoc in præsentiarum mihi meliores succurrunt rationes, ideo pro nunc me abstinebo, ne idem bis dicatur, mihiq; videtur esse magis cõsentiendũ nostris Theologis, quàm ipsis Peripateticis: & dico non tamẽ ex fide, sed ex puris naturalibus, uidelicet quod in ordine ad causas secundas talia sunt per accidens & casualia. In ordine autem ad primas nihil est casuale, totumq; quod casuale existimatur, hoc ꝓuenit ex nostra ignorantia; ut recte etiam Boëtius ostendit in quarto de Consolatione. Quare in hoc Peripateticos non sequor. Verùm & in alio mihi uidetˀ esse nõ minor difficultas. Ponit enim contingentiam in particulari: in uniuersali autem est necessitas, quia Liberum arbitrium secundũ Indiuidua est liberum, in uniuersali tamen est necessariũ. Et ut apertius intelligatur, quod dicere intendo, quilibet homo adultus, & cui intellectus non est ligatus, potest peccare & non potest peccare: necesse est tamen & aliquem hominem peccare, & iterum necesse est, aliquem

liquem hominem non peccare. Indeterminate autem consimiliter est in potestate cuiusuis, non impediri coire et nõ coire: necesse est tamen aliquem coire, indeterminate tamen. Aliter enim species humana periret, & sic non constaret mundus. Similiter nisi aliquis peccaret multæ uirtutes perirent, ut misericordia uenia, pietas, & sic ulterius discurrẽdo. Hoc autem dici non potest, cum sint talia de perfectione mũdi, neq; unquam fuit, neq; unquam erit mundus sine his, quia necesse est aliquem peccare & aliquem non peccare. Verùm ista dicta mihi uidentur pugnãtiam includere. nam si est necesse, peccatum esse, et esse contra rationem peccati quod sit necessarium. Quoniam peccatum meretur uituperium et pœnam. ubi autem est necessitas secundum sic opinantes, neq; laus neq; uituperium est: quia neq; præmiũ neq; pœna. Est ergo opposita implicare quod sit necessarium ut sit peccatum. In formali enim ratiõe peccati includitur Liberum arbitrium et contingens, hoc uerò repugnat necessario. sed huic forte dici-

te dicitur, & etiam hoc firmatur à multis nostris Theologis, uidelicet quod stat uniuersali inesse necessarium quælibet singulari existente contingenti, uelutí hęc: Quilibet homo existit, est necessaria, cũ tamẽ quælibet eius singularis est contingens: & si tu es de necessitate es in aliquo loco, cum tamen quocunq; loco assignato, contingenter sis in illo, itaq; necesse est aliquem peccare. Quilibet tamẽ homo cõtingenter peccat qui peccat, unde quod quidẽ Theologi dicunt quod homo existẽs in peccato mortali absolute non potest se cauere ab omni peccato mortali, quanq; à quocũq; peccato mortali potest se ab illo cauere. unde ad propositum necessitas et contingentia respectu unius determinati inuicem pugnant, sed necessitas in uniuersali et contigentia in particulari inuicem oppositionem non habent. stat igitur quod sit necessarium aliquem hominem peccare, indeterminate tamen, cum hoc tamen quod quilibet qui peccat libere et cõtingẽter peccat, uerùm hæc mihi uidentur esse potius illu-

us illusiones & solutiones. Simile em̃ hoc est, ac si quis Rex conderet legem ut aliquis de subiectis suis de necessitate interficiat aliquem, quisquis tamẽ esset ille qui aliquem interficeret puniretur pœna capitis: quoniam ipse potuit se abstinere, q̃niã alius hoc scelꝰ potuisset facere, nonne iste Rex nedum iniustus, uerùm & fatuus haberetur? Talis autem est lex Dei secundum hos. Vult enim Deus de necessitate esse scelera, & tamen quicunq; facit scelus, libere facit scelus. Quare etiam iniuste punitur, quod apud me nedum ridiculum est, verũ & in intelligibile. Quod dicitur autẽ aliquam vniuersalem esse necessariam, qualibet sua singulari existente contingẽti, vtpote de illa: Quilibet homo est, quoniam necessario semper est vera.

Huic dicitur, quod si aliqua vniuersalis est necessaria, & quælibet singularis sit contingẽs, illa non dependet à Libero arbitrio. vnde si hominem esse depẽdet à Libero arbitrio, non est necessariũ hominem esse: si verò non depẽdet, est necessarium hominem esse, stante mun

di æternitate, & quod sit necessarium vnamquanque speciem esse actu. Vnde si necessarium est esse asinum, esse asini non dependet simpliciter ab intellectu & uoluntate humana. Quod autem necesse sit asinum esse in vniuersali, & non in aliquo determinato asino est, quoniam quilibet asinus est ex materia compositus. Quare quilibet debet corrumpi: & sic nullum asinum necessarium est esse. Quia tamen in totum non potest corrumpi asinus, nisi alij generentur, & hoc in infinitum. Si mundus est æternus, hinc est, quod necessarium est asinum esse, licet nullus necessario sit, cum quo tamen stat quod ineuitabiliter generetur determinatus asinus. Refert enim b asinum necessariò generari & ineuitabiliter, & quod necessarium b asinum esse, vt de se notum est. Vnde vt paucis expediamus, dico quod in his quæ dependēt ex Libero arbitrio, veluti necessarium est esse in uniuersali, sic & in particulari: quoniam hæc pugnantiā includunt. Si uerò non dependent ex Libero arbitrio, ueluti necessarium est esse in vniuer-

niuersali, sic & in particulari, indetermi nate tamen: neq; esset necessarium esse in aliquo particulari, quãquam indeterminate tãtum: quoniam nullum singulare materiale potest esse æternum. Sed quanquam nullum singulare sit æternũ in ipsis materialibus, non possunt tamẽ omnia singularia euacuari: sed de necessitate corruptioni succedit generatio, supposito, quod mundus sit æternus, secundum vnamquanq; speciem. Et quã quam indiuidua corrumpantur, non tamen & secundum aliqua determinata particularia impediri potest eorum generatio. Quare patet solutio ad instantiam scilicet si hominem est necessariũ esse, non simpliciter esse hominis depẽdet à Libero arbitrio. Quod quidem fingi nõ potest de uirtute & uitio, cum ista sint ex Libero arbitrio. Quare si in illis uniuersalis est necessaria, singularis non est contingens: non tamen quælibet singularis potest impediri, imò multa sunt, quæ impediri non possunt, aliter suum esse vniuersale non esset necessarium. Ast omne peccatum impediri
 potest,

potest, cũ procedat ex Libero arbitrio. Cumq; dicebatur, quod existente necessarium est te esse in loco: quocunq; tamen loco assignato, in illo contingẽter es. Huic dicitur, quod in hoc est & aliqua libertas, & aliqua non est, quãtum ad locum determinatum liber es: quoniam deducto impedimento in quocũque loco esse potes: est & non libertas, quoniam simpliciter non potes te absoluere à loco: vnde si ab uno absoluis, in alterum ingrederis, ut manifestũ est. Secus est de peccato: quoniam si unum euitas, non de necessitate alterum committis: neq; si unus homo non peccat de necessitate alter peccat. Quia cum homo euitans unum peccatum non de necessitate facit alterum peccatum: neque si vnus homo nõ peccat, de necessitate alter peccat, ideo non est necessarium, aliquem hominem peccare, ast necessarium est, te esse in aliquo loco dum es: quoniam si unum locum deseris, in alterum te transfers. & necesse est asinũ esse, quoniam uno corrupto de necessitate alij generantur: quoniam hoc non depen-

depēdet ex Libero arbitrio. non igitur fuit conueniens similitudo. Tertia ratio contra Aristotelem est, quoniam Arist. habet duo principia inuicem repugnātia, & quæ nullo modo coire possunt. tenet enim quod causa siue naturali siue uoluntaria eodem modo se habēte, ex ea tanquam ex causa adæquata, non potest peruenire diuersitas effectus. unde ex hoc uoluit motum esse æternum, & nunquam incepisse: quoniam si motus incepisset, causa motus aliter se habuisset quam prius. Cumque ista diuersitas non possit esse absque motu: tunc ante primam mutationē esset mutatio, ut dicitur 8. Physicorum. Ex alia autem parte, ut patet 3. Ethicorum, voluit uoluntatem esse dominā suorum actuum, & posse in duo contradictoria. Igitur ipsa uoluntas eodem modo se habens, sine aliquo limitante, potest diuisim in quācunque partem contradictionis. Hoc autem manifeste repugnat primæ positioni, vt manifestū est. Quod si dicit, uolūtas humana bene potest in duo opposita sine aliqua determinatione, nō tamē diuina uolun-

tas, patet istud non esse in primis ad intentionem Arist. quoniam Aristoteles & Commentatores Auerrois & Themistius uolunt istud uerificari non posse, neque de uoluntate humana neque de alio. Amplius, quoniam ridiculum est dicere uoluntatem humanam posse hoc facere, & non uoluntatem diuinã, quandoquidem hoc arguat perfectionem, et voluntas diuina imperfectione non est conferenda humanæ. Quod si dicitur, si Deus de nouo moueret, de nouo uellet, quare in Deo esset nouitas. Apparet in primis hoc non esse ad mẽtem Aristot. Non enim innititur huic medio scilicet, quod si Deus de nouo moueret mutaretur: sed illi medio innititur, scilicet ante primam mutationem esset altera mutatio prior. Sed manifestum est illud non sequi: quoniam dicerẽ, motum extrinsecum præcederet noua uolũtas in Deo: illam autem nouam uolũtatem non præcederet alia mutatio. quod si dicatur, quod imò, quoniam noua mutatio præsupponit alteram mutationẽ, videlicet per prædicta istud non esse uerum:

rum: quoniam ut dicit positio, uolũtas eodem modo se habens sine aliqua mutatione præcedente, & nulla disparitate posita ex parte ipsius, vel alterius, potest indifferenter in quamcunque partem contradictionis. non igitur ad hoc, quòd uoluntas nouum uelit, requiritur aliquod aliud prius mouẽs ad istud uel se ipsam uoluntatem. quare non ante mutationem necessarium est esse aliam mutationem. Præterea si uoluntas humana nulla causa impellente, potest in se producere nouã uolitionem. Quare uoluntas diuina nulla causa impellẽte non potest de uno agere ad extra? certe nihil rationabiliter dici potest. Verùm quoniam de hoc satis abunde dictum est in primo huius, ideo aliud in præsentiarum non adducam. Vnde propter hæc fundamenta mihi uidetur, quod opinio Aristot. non sit conueniẽs. unum igitur fundamentorum est, quod casualia & quæ accidunt, ut ipse dixit, ex necessitate materiæ non cadunt sub diuinam prouidentiam. Secundum est, quoniam si Deus de necessitate agit, & ex

ſua actiõe, neceſſe eſt omnia iterari ſpe cie infinita, quomodo ſaluabitur Liberum arbitrium? Sic enim neceſsitati ſubijcietur, quemadmodũ deductum eſt.

Tertium eſt, q̃modo iſta ſimul ſtant, quod ſi quod nouum incipit, noua cauſa incipit, quæ noua eſſe non poteſt, niſi per alium motum præcedentem, & tamen voluntas poteſt exire diuiſim in actus oppoſitos, non per diuerſam cauſam, imo præciſe per eandem. Quare, vt deductum eſt, poteſt eſſe nouitas non ex alia nouitate præcedente, quod manifeſtè repugnat alteri parti, ſicut abunde in primo contra Alexandrum deductum eſt. Quare huic opinioni non aſſentio, non tantum quoniam repugnat religioni Chriſtianæ quæ ueriſsima eſt, verùm quoniam ſtando in puris naturalibus non uidetur mihi ſuſtentabilis, & pugnãtiam includere. Quanq̃ multos uidi & legi, qui credunt Ariſtoteli omnia fato prouenire ſenſiſſe, inter quos eſt Cicero in libro de Fato. Mihi autem videtur, quod Ariſtoteles ſibi contradixit, quod apertè negat fatum, ut manifeſtum

ſtum eſt in fine primi libri de Interpreta tione 6. & 9. Methaphyſicæ, & p omnes libros morales. Ex ſuis tamen principijs uidetur ſequi, quod omnia fato proueniant, veluti deductum eſt: quare ſibi contrarius videtur.

Caput ſextum, in quo diſputatur de quinta opinione, quam lex Chriſtiana tenet.

SEquitur quinta opinio, quæ eſt religionis Chriſtianæ: & quanquam iſta opinio varijs modis declaretur, prætermittere intendo quoſcunque alios, & ponam modum, qui mihi uidetur. Si autem iſte modus nõ conſonat alijs modis cõmunibus, nihil eſt mihi curę: quoniam modos quos non intelligo, nolo ponere, neq; approbare vel refellere. Sed uti ego opinionem intelligo ſic ponam. Opinio igitur fidei Catholicæ ſecundum quod exiſtimo hæc eſt: Deus cunctorũ tam caducorum quã non caducorum, tam in ſingulari quàm in vniuerſali, tam caſualium quàm non caſualium

lium, prouidentiam certissimā & infallibilem habet, nihilq́ est vel fuit vel erit vel poterit esse, de quo scientiam Deus non habeat & prouidentiam: & cū hoc toto stat Liberum arbitriū humanum.

Vnde per has conditiones differt hæc opinio ab omnibus alijs. Differt enim à prima, quoniam negat Deum esse. differt à secunda, quoniam quamuis secūda ponat Deum esse, negat tamē ipsum Deum prouidentiam habere. differt à tertia, quoniam apud tertiam non habet Deus prouidentiam de sublunarib. differt à quarta, quoniam secundū quartam, & si Deus habet prouidentiam de sublunarib. non tamen in singulari, sed tantum in uniuersali. differt à sexta quoniam stantibus illis conditionibus non potest esse Liberum arbitrium, quia sic differt ab omnibus alijs. Quomodo autem cum certitudine diuinæ prouidentiæ stat Liberum arbitriū, mihi uidetur veluti diximus in enumeratiōe harum opinionum, isto modo hæc se compatiuntur: quoniam diuina prouidentia in quantum respicit futurum contingens

& ut est in suis causis, non plus cognoscit uel prouidet nisi qualiter contingēter eueniet, sic quod ut sic poterit euenire, & nulla pars contradictionis est determinatē scita, imò secundū istam contradictionem abstrahit uel potius præscindit à determinatione partis. Veluti scire de Socr. qua animal est nō oportet scire, nisi quod est substantia animata sensitiua, & si sciretur quod est etiam rationalis, non sciretur tātum qua animal est ueluti manifestum est. neq; ista noticia dicitur potentialis quātum spectat ad istam considerationem. Imò est determinatissima, ut stat sub ista consideratione. si autē sciretur de Socrate, quantum spectat ad esse animal, quoniam tātum est substantia, uel uiuēs, bene esset in potentia. Est igitur prouidentia Dei certissima & determinata secundum istum respectum. si uerò consideretur futurum, non ut est in potentia & in suis causis, sed ut erit extra suas causas & deuentum ad actum: sic Deus cognoscit determinatissime illam partem, & sua infinita æternitate circuit omnem tem-

poris

poris differentiam, & omne momentũ, sicut etiam res pręsens vel præterita est determinata. Quare cum Dei prouidẽtia optimè stat libertas uoluntatis. nam res non est propriè sub prouidentia, nisi quatenus respicit futurum: verùm quatenus respicit futurum nulla determinatio est, nisi ex Libero arbitrio determinetur: neq; ut sic plus respicit diuina ꝓuidentia, quoniam sic plus respiciendo esset falsa & fallibilis, nam aliter cognosceret quàm exigit natura rei, quod est omnino impossibile: sic etenim impossibilia possent cognosci. Neq; sequitur Dei notitiam esse imperfectam: imò aliter cognoscendo esset imperfecta. cum hoc toto tamen stat, quod Deus determinatissimè cognoscat unam partem contradictionis. Verùm non qua futura est, sed qua est extra suas causas ad modum declaratum. Iste igitur videtur mihi modus intelligibilis & consonans veritati, qui quanquam taliter non exprimatur ab alijs, puto tamen eorum esse hunc intellectũ, & maximè diui Thomæ, ut ego existimo. & quanquam modus

dus iste uideatur facilis et intelligibilis: multas tamen habet difficultates, quas comuniter doctores adducunt, de quibus in quarto uolumine huius libri dicetur. In pręsentiarum tamen adducam quatuor, quæ mihi uidentur esse maiores & pręcipuę aduersus hunc modum sic intellectum. Prima est, de qua diximus in priori capitulo, & hæc omnium difficultatũ mihi uidetur esse maxima, in hac materia: quoniam Deus cognoscens futurum contingens, quà futurũ, non plus cognoscit, neq; habet neque potest cognoscere, nisi quod potest euenire, & non euenire: quoniam natura contingẽtis est indeterminata, resq; cognosci non potest, nisi secundum suam naturam. Quæritur igitur, à quo erit ista determinatio, an igitur à Deo vel à voluntate ipsa? Si â Deo: inferebantur duo inconuenientia. Primum, quoniã si Deus dat, quod cõtingenter agat voluntas, & etiam determinat uolũtatem ad istam partem vel ad illam non erit igitur actus ille uoluntatis, sed tantum Dei: & ex hoc sequitur secũdum quod

est con-

est contra dicta in declaratione positionis, scilicet quod Deus secundum illam considerationem qua futurum, est ut futurum, determinatam partem cognoscit. Nam stultum esset dicere, si determinatio est ab ipso Deo, quod nesciat partem, quæ determinate erit. Si uerò ponatur, quod determinatio fiat à uoluntate, & non à Deo, non minus et duo incommoda sequuntur. Primũ erit, quod aliquod erit, cuius Deus non est causa, & sic Deus non erit omnium causa prima & uniuersalis. ex quo sequitur & secundum, uidelicet quod neq; pars ista determinata à Deo determinate cognosci potest, sua etiam æternitate: quoniã quicquid à Deo cognoscitur, si ipsum cognitum non est ipse Deus, est Dei effectus. nam omnes conuenerũt in hoc, qui Deum aliud extra se cognoscere affirmauerunt, quod illa cognoscit: quoniam sunt effectus Dei. Cum itaq; per cõcessa illa determinatio non sit à Deo, sed à uoluntate, Deus illud cognoscere non potest, quod dictis contradicit. Dictum est enim, quod futurum ut est determina-

terminatũ, et extra ſuas cauſas ſic à Deo determinate cognoſcitur. quod ſi dicatur, determinationem fieri à Deo & à voluntate, ut uidet̃ dicere Auguſtinus, cui & Poſteriores conſentiunt. Quærebatur aũt igitur in iſto actu aliquid eſſe, quod non fit à Deo aut nihil. Si aliquid eſt: ſtat argumentum prius. Si nihil eſt; aut Deus dirigit voluntatem aut uolũtas Deum: quoniam non ſunt agentia æquè primo & unius rationis. Secundũ eſt nephas dicere, ergo primũ: ergo tota determinatio eſt à Deo, & voluntas eſt merum inſtrumentum, quare tota actio Deo attribuetur: & ſic in uoluntate neque meritum neq; demeritum. Ex quo vlterius ſequitur, quod Deus & in prima conſideratione ſcit determinatã partem, quod repugnat dictis. Hæc itaq; eſt apud me prima & maxima difficultas. Secunda eſt, quoniã, ut dicunt Chriſtiani, ſi quis uiderit proximum ſuũ errantem, & poſsit ipſum eruere ab onere & non eruit, homicida eſt. Cum igit̃ Deus omnia cognoſcit, poteſtq; unum quemq; errantem ab illo errore remo-

uere, cur igitur non remouet? & quare si Deus non remouet nõ est peccatum in Deo? In homine autem est peccatũ: quanto magis aliquis plus scit & plus est, tanto magis tenetur errantes dirigere. Tertia difficultas est, quoniam Deus non solum delinquentes remouet ab errore, uerum omne inducens ad errandum ante oculos, ut ita dicam, ponit. Dedit enim uoluntatem peccabilem, et intellectum caliginatum coniunxit voluptatibus, apposuit omnia inducentia ad peccatum, vt patet consideranti per omne uitium. Nam in uoluptatib. Venereis induxit omnia facientia ad uoluptates, & maximam facilitatẽ: uirtutes autem fecit cum omni tristicia et pœna, vt si quis intẽte considerauerit, videtur q̃d Deus de industria voluerit omnes peccare, & tam difficiles atq; cum tanta tristicia fecerit uirtutes, vt homines ab ipsis repellat. Adde, quod si aliqui eas uoluerint prosequi, ab omnibus infectãtur: vndiq; angustias, labores & dolores patiuntur, & multoties crudelissimè trucidantur, quasi Deus sic eos puniat,

niat, quoniam virtutes insequuntur. Ex altera autem parte flagitiosi honorantur, timentur, cuncta sibi prospera succedunt, quasi Deus homines inuitet ad flagitia, & repellat à virtutibus. neq; uidetur opus esse diabolo et sua societate: quoniam sat sunt obstacula, quæ Deus posuit virtutes prosequentibus, & incitamenta posita à natura ad uoluptates ipsas. Superfluū enim uidetur ponere talia: quandoquidem illa nedum sufficiant, verum & superflua uideantur.

Quarta difficultas est, quoniam stante vniuerso, vt stat, scilicet quod rarissime sint uirtutes & paucissimi sunt boni, mali autem vndecunq; perfluant, & omnes homines fere sint mali, ut in centum mille annis vix vnus bonus repe riatur: aut igitur melius est, sic mūdum constare secundum contrariam dispositionem uidelicet, aut quod nullus malus reperiretur vel saltē esset modo contrario, uidelicet quod rarissime essent mali, sicut nunc rarissimi sunt boni, & quasi omnes essent boni. Si detur secundum, cum istud uideatur esse possibile.

Posset enim Deus hunc ordinem peruertere. Nõ enim uidetur, quod obstet, cum natura de possibilibus semper faciat, quod melius est: mirum est cur Deus hunc ordinem non fecerit. namq; optimi est optima adducere, vt dixit Plato in Timæo. Si verò detur primum, uidelicet quod melius est vniuersum esse cũ isto ordine: nam nisi esset iste ordo, multæ preclarissimæ uirtutes perirent, vt iusticia, misericordia, pietas, clementia, & sic de reliquis, quæ esse non possunt absque peccatis. Amplius, quoniam virtutes non essent â Deo præclare. Si namque tantũ esset auri apud homines quãtum est de ferro, & ferrum esset ita rarũ veluti aurum: tunc mutaretur eorũ existimatio, ueluti notum est. quare melior uidetur ista dispositio in vniuerso q̃ illa altera. Quare Deus istam uoluit & non alteram. & huic sententię adhæret Plato in Timæo. Dixit enim mundum meliorem dispositionẽ habere non posse q̃ habeat, quoniam ab optimo & sapientissimo gubernatur & disponitur. Si igitur, inquam, sic est, Deus determinatissi-

natissime & ineuitabiliter vult uniuersam hanc dispositionem pati: non potest autẽ vniuersum esse sub hac dispositione, nisi maior imò plurima pars hominum peccet, neq; quis sanę mẽtis potest finem intendere, nisi & per se ordinata in illum finem intendat. Vult igit homines sic peccare ut peccant, & homines sic peccantes prosequuntur ordinem sibi à natura & à Deo inditum: quia non uidetur esse in potestate hominũ, sic ire uel nõ ire, sic velle et nolle, sed esse totum in ipso Deo sic ordinante & disponente. Quare uidentur fato omnia subiici, & ut sint preuisa & ordinata à Deò sic fieri. Aliter enim uidetur esse necessarium, quod non: quia Deus uidet sic, ideo sic futurum: sed quoniam sic futurum est, ideo sic Deus uidet, & sicut dicit Boëtius in quinto de Consolatione, scientia Dei & eius prouidentia dependerent à rebus, & non res ipsæ à Deo, quod absurdissimum uidetur. Sic enim Deus moueretur à rebus neq; esset autor totius entis, quod nephas de Deo cogitare. quãquam Origenes hu-

ic sententiæ, super epistola Pauli ad Romanos uideatur fauere: dicit enim non quia Deus scit te peccaturum, ideo peccabis, sed quoniã tu peccabis, ideo scit te peccaturum. Multa quoq; alia sunt aduersus hanc opinionem, de quibus infrà suo loco dicetur.

Caput septimum, in quo disputatur de septima & ultima opinione recitata, quæ est Stoicorum sententia.

SVperest igitur in hoc ultimo capite huius secũdi voluminis septimã pertractare opinionem, quam Stoici tenuerunt. Dicit itaq; ista opinio quod omnia sunt præuisa à Deo p̃ordinataq;, & q̃niam sic sunt prçordinata, ita erunt. Nihilq; est, quod talem prouidentiam subterfugiat, siue æternum siue nouũ, siue in vniuersali siue in particulari. quo fit vt nihil in ordine ad diuinam prouidentiam sit casuale uel improuisum, nihilq; est in nobis ex nobis, sed tantum est à Deo, sic disponente & præordinãte: non

te: non enim uoluntas nostra mouet se, nisi quoniam sit mota à Deo, quoniam est Dei instrumentum. Hæc autem opinio videtur sustentari super rationibus quæ adductæ fuerunt aduersus alias opiniones: nam negare Deũ, ut fecit Diagoras, uel dubitare Deum esse, vt Prothagoras, uidetur extrema insania. Ponere etiam Deum esse & non cunctis ꝓuidere et maxime hominibus, vt Epicurus et Cicero posuerunt, est dicere ignẽ esse & nõ esse calefactiuum. quid enim aliud est Deus quã cuncta prospiciens & cuncta fouens & regulans. Ponere etiam Deum prouidentiam habere æternorum & non caducorum, veluti Chalcidius attribuit Arist. est aliquem cognoscere instrumentum, & ignorare opus & finem instrumẽti. dicere etiam caduca tantum in vniuersali cognoscere & ignorare in particulari, est non perfecte rem factionem terminatè cognoscere, sed diminute. Quare neq; Deus perfecte erit causa singularium & multa alia, quæ adducta sunt aduersus quartam opinionem, quæ proculdubio est

opinio Aristot. affirmare autem, ut dicit quinta opinio: est autem pugnantia dicere aut fatum confiteri. vnde si quis intente illam opinionem consideraverit, videbit quod quanto magis opinio illa nititur destruere fatum, tanto magis construit fatum. Dumq; fatum effugit, improuiso in fatum incidit Ponit enim Deum certitudinaliter cuncta operari, nihilq; sine ipso mouente fieri posse, & omnia esse Dei instrumenta, oĩa à Deo dirigi & secundũ quod ab ipso dirigun tur, operari: & tamen dicũt velle & nol le esse nostrum. qui igitur fieri potest, ut hoc secũdum stet cum primo, quia sibi implicat & seipsam destruit. cumq; ulterius quærit, si in nobis est uelle & nol le, quod natura indeterminatũ est, certe & determinate à Deo cognoscitur. dicunt rem non cognosci secũdum naturam rei cognitæ, sed secũdum modum cognoscentis, quod certe intelligibile est, quandoquidem cognoscens & cognitum adæquari oporteat: sic enim impossibilia à Deo sciri possent. Cum etiã quæritur, si quid à Deo comprehenditur

tur, necesse est esse: comprehenditurq́ Socratem peccaturum, quomodo igitur Socrates potest se à peccato cauere? dicunt esse necessitatem consequentiæ non consequētis, quod vtinam tam bene intelligeretur quā bene inuoluitur, videnturq́ potius esse illusiones istę q̃ responsiones: quia si nulla dictarum opinionum videtur sàtisfacere, nullusq́ modus restat nisi dicere omnia fato & ineuitabiliter fieri: ideo per syllogismū diuisiuū necessariū est cōfiteri oīa fato & ineuitabili ordine diuinę ꝓuidentiæ gubernari, nihilq́ ī bonis esse, quod fato non impellatur. Aduersus hanc opinionem multa adduxit Alexāder, de q́bus in volumine primo huius libri visum est: ideo nunc non est opus ea repetere. Sed volumus nunc videre de illis quatuor rationibus, quæ in primo capite huius secūdi voluminis adduximus aduersus hanc opinionem. nam sic magis veritas apparere poterit. Prima itaq; difficultas, meo uidere maximè omniū est: quoniam ex ista videtur quod euitari non possumus, quin Deus omnium

vitiorum fomes fit & patens sentina: & reuera primo aspectu hæc opinio uidetur maximè improbabilis propter hāc rationem, verum autē perspicienti, non minus hoc uidetur sequi ad omnem opinionem affirmatam Deum omnium prouidentiam habere, ueluti quarta & quinta opinio uolunt, & maximè quinta: quoniā asserit Deū nō tantū in vniuersali, uerùm & in particulari, cunctorum solicitudinē habere. In primis igitur considerare oportet inæqualitatem existentem in rebus uniuersi, & primo in ipsis intelligentijs, cum ut comuniter existimatur, nō sint duæ intelligētię eiusdem perfectionis, uerùm una est altera imperfectior, et una subditur alteri. Consimile etiam est in corporibus cœlestibus, ut est oculo uidere. Vnū enim continetur ab altero, & quasi inferius à superiori rapitur. descendamus postea ad sublunaria, uidebimus quatuor elemēta disparia imperfectione & uirtute: deinde accedem9 ad mixta imperfecta, postea ad inanimata perfecta: deinde ad plantas, deinde ad uilissima anima-

ia, donec veniamus ad naturam huma nam, quæ inter sublunaria: & comuniter tenetur, est perfectissima, ut sic discurrẽti per omnia uidebitur quod non est reperire duas species, quæcunq; sint illæ quæ sint eiusdem perfectionis.

Quæritur igitur, an diuina prouidentia sic faciẽs, iustitiã an iustitiam seruet. Vnde igitur est, dicet aliquis, quod prima intelligentia est ita perfecta & cunctis alijs dominatur: vltima uerò est tã subiecta & tam infima, in illo genere? Si enim cũcta ex nihilo sunt, siue de nouo siue ab ęterno, quid plus fecit prima intelligẽtia Deo q̃ ultima? similiter qd fecerunt plus superlunaria q̃ sublunaria, ut illa sint ęterna, hęc uerò corruptione obnoxia inter sublunaria? quid plus fecit homo quàm reliqua, ut homo cunctis dominaretũ, reliqua uerò essent subiecta? & sic de reliquis suo modo dicatur. & profectò nisi uelimus incidere in errorem, quem quidã Origeni ascripserunt, scilicet quod omnia à principio erant æqualia, & ex peccato nata est tanta diuersitas secũdum diuersitatem peccatorum,

catorum, quod ridiculosum est, oportet dicere hoc prouenire ex natura uniuersi, & non ex Dei iniustitia: imò magis ex Dei iustitia. Cũ em̃ uniuersum uniuersas perfectiones contineat, ex sua natura est, ut tãtas habeat diuersitates. quod si in aliquo particulari, & in se cõsiderato non uideatur esse iustum, si tamen consideretur in ordine ad uniuersum, uidetur esse iustũ, ueluti & in uno animali uidetur esse iustũ, ut intestina recipiãt feces, & sint cloaca omnium aliorum membrorum, quæ feces ad ipsa transmittant: cum tamen utile sit hoc & intestinis & alijs mẽbris. nisi em̃ intestina feces reciperent, nõ essent intestina.

Ordo igitur uniuersi exigit tantam diuersitatem, nulla existente iniustitia uel enormitate in Dei prouidentia: quare aliquod dominans & aliquod dominatum, aliquod æternum, aliquod caducũ est, & sic de cæteris diuersitatibus, quas enumerare prolixum & tędiosum esset. Vlterius consideremus in uniuerso aliud, in quo magna uidetur esse iiusticia, in ipsa natura. Videmus enim elementa

corrum-

corrumpi immixta, & mixta inanimata corrumpi in plantas, & ex plantis nutriri animalia, & unum animal esse ordinatum in escam alterius animalis, & tãdem omnia infra hominem ordinari in ipsum hominem: & quod crudelissimũ uidetur, animal innocens sit esca animalis nocentis: homo quoq; ingratissimũ uidetur animalium, qui cum longo ministerio usus fuerit bobus, cũ amplius animal innocens factum est inutile pro ministerio, homo ipsum deuorat, ossa undiq; cõterit, p aliq instrumẽto coriũ dilaniat & sic de singulis. hæc tamen fiunt ex natura sic ordinante, neq; tamen Deus & animalia ĩiusta appellata sunt. Videamus etiam in uniuerso unum alterum, quod certè intentè consideranti non uidetur esse nisi ludus deorum, ueluti est ludus pilæ apud homines. Videmus enĩ, quod Sol continuè oritur in mane, & in sero occidit, & sic continuè reiterat: ignis aërem corrumpit, modo aër ipsum ignem, quasi ultus, & sic successiua uicissitudine elementa corrumpuntur in mixta, & denuo mixta uice uersa

uersa in elemēta. Est enim perinde ac si quis ex multis lapidib. construeret domum, qua cōstructa, corrumperet eam, & ex ea faceret lapides: & iterato ex lapidibus domum construeret, deinde eam destrueret: & sic succeßiue & perpetua uiciſsitudine. Nónne etiam ludus deorum uidetur, quod tanto ingenio & tot adminiculis generet hominem. Est enim adminiculum organorum accuratißimꝰ homo, & statim facto homine aliquando corrumpat. Nónne enim Deus ut similis Architecto? qui multa opera & impensa construxiſset aliquod palatium pulcherrimū in nullo deficiēs, & statim confecto palatio erueret ipsum, nōne hoc ascriberetur insaniæ architecti. Non minus & intelligibile uidetur, an sit ludus an insania, an insipiētia, hominem perducere ad sumum culmē, & quando primum limen attigerit ipsum eijcere, & in profundum demittere. & infinita poſſent adduci, quæ aut insaniā aut crudelitatem, aut ludum, aut aliud simile in Deo arguere uidentur, quæ tamen omnia saluantur: quoniam sic exigit uni

git uni

git uniuersi natura. Quare si uniuersum bonum est, omnia hæc uidẽtur esse bona. Vnde si quis & humanam naturam considerauerit, uidebit talia dicenda in natura humana, quæ & in uniuerso dicuntur: humana enim natura est quoddam vniuersum. Cum enim mediũ sit inter æterna & corruptibilia & generabilia, vtramq; naturam debet continere. Vnde debent esse aliqui homines uel uti dij, quales uidemus Prophetas & viros optimos, nõ quidem simpliciter, sed secũdum quod sustinet fragilitas & natura humana, aliqui velut animalia innocentia, aliqui velut serpẽtes, aliqui velut tigres, aliqui uelut leones, aliqui velut vulpes, aliqui ut lapides & de singulis. hoc igitur exigit natura humana, neque propter hoc defectus aliquis est Deo ascribendus, sicut neq; in ipso uniuerso quanq̃ tãta uideatur esse diuersitas in ipso uniuerso. Quod igitur dicebatur, Deum esse iniustum, crudelem, imitem, & sic de reliquis, dicitur minime illud sequi: quoniam quod talia sint in uniuerso, non est ex defectu Dei, sed

est ex

est ex natura vniuersi sic exigente. Dicimus tamen aliquod animal esse crudele, aliquod mite, & similiter de homine: quoniam vnus homo est perfectior, & imperfectior altero, & sic de ipsis animalibus. Vnde si Deus demonstretur esse misericors vel crudelis, quoniam tales operatiões dat hominibus, cum ista etiam reperiantur suo modo in animalibus, & nõ est dubium etiam apud alios ista dari ex natura. Deus igitur diceretur crudelis, quoniã dedit lupo, ut ouẽ animal iñocentissimũ deuoraret: & igni, ut ligna cõbureret. Vnde si p misericordiã et crudelitatẽ itelligamus effectũ misericordię & crudelitatis, sic concedẽdũ est hęc esse in Deo: si uerò intelligamus ipsas passiones esse in Deo, ut in subiecto, sic ista sunt à Deo relegata imò impossibilia: quia si Alex. dicebat opinionem Stoicorum reducere actus humanos in quendam ludum deorum, neq; ipse Alex. secundum suam opinionem ab hoc incommodo euadet. Verùm ad hoc aliquis & subtiliter dicet, hanc responsionem minimè procedere. de illa
enim

enim inæqualitate quæ est in uniuerso, uerum dicitur sic à respondentibus: sed de illa quæ in ipsis hominib. reperitur, ueritatem nō tenet. Pro quo scire oportet, in hominib. reperiri defectum & uirtutem extendendo nomē uirtutis ex natura, uel ex fortuna: ex natura quidem, utpote, q̄d sit magnus uel paruus, fortis uel debilis, iracundus uel mitis, misericors uel crudelis, ut etiam reperitur in bestijs, quarum aliquæ ex natura sunt piæ, aliquæ uerò ex natura sunt crudeles: defectus autem & uirtutes ex fortuna sunt, ut aliquis nascatur nobilis uel ignobilis, diues uel pauper, & sic de reliquis, modo tales defectus & tales uirtutes sunt ex Deo & natura, neq; arguunt aliquem defectum in Deo. non enim ex eo quod Deus dederit leòni crudelitatem terribilem, imò & Socrati, si sequitur ex principio natiuitatis, Deo attribuimus crudelitatem. Sunt uerò defectus & uirtutes, quæ sunt ipsius uoluntatis, & consistunt in electione, quæ nō possunt bestijs inesse, neq; congenita esse hominibus, productiuumq; talis ele-

ctionis sitae secundum defectum, siue secundum uirtutem dicitur esse bonum uel malum. non bonitate uel malitia naturali, in quibus nulla est culpa, uel meritum in his, in quibus hęc reperiuntur: sed bonitate uel malitia morali, quæ laudem & uituperium merẽtur, & quibus debentur pœna & præmium. Quare si Deus esset horum causa effectiua, ut fingunt Stoici, Deus diceretur malus malitia morali, & uituperandus & blasphemandus, quod horrorem inducit, nedũ in dicendo, sed in cogitando. Quare similitudo non fuit conueniens. Verùm quanquã primo aspectu hæc impugnatio uideatur procedere: ulterius tñ considerando, nõ uidetur efficax: quoniam ut etiam superius aliqualiter tactũ est, illi qui ex electione uel bene uel male operantur, hoc habent ex Deo. Nam uoluntas est mouens secundum instrumẽ tale, quod modò sic uel sic mouetur: q̊-niam sic à principali mouetur. quod igitur bene uel male se habeat, hoc est, q̊-niam bene uel male sic principalis dirigit: quod & experimento cõprobatur.
Nam

Nam recta eligẽtibus Deus dat omnia quæ faciunt ad bonam electionem: mala autem eligentibus omnia dat conducentia ad malam electionem. Quis em̃ uidit unq̃ hominem iracundissimum à natura, qui nõ fureret? quod si aliquãdo contingat non furere talem, hoc prouenit: quoniam Deus opposuit obstaculũ maius, quàm sit potentia, quam habuit à natura utpote infirmitatem, uel aliq̃d prohibens. ex industria enim Deus uidetur dedisse diuersas dispositiones in hominibus, & diuersa promouentia & ꝓhibentia, ut diuersæ essent electiones & operationes ipsorum hominum. ueluti aucupes diuersa tendunt retia & diuersis utuntur ingenijs ut diuersas aues capiant. Quare totum attribui uidetur Deo & non homini ipsi: quod et probatur secundum cõcessa ab aduersarijs, diuersæ à Deo & à natura sunt dispositiones datæ ipsis hominibus, quæ promouent ad diuersa uitia uel uirtutes. Aliqui enim sunt proni ad Venerea, aliqui ad iram, aliqui ad aliquod alterum, & ultra hoc à Deo, & à natura extrinsecus

dantur promouentia ad talia uitia, vt aliquis ex natura erit Venereus, & necessario habet conuersationem pulchrarū fœminarum, ut contingit. Quęritur igitur, cum ista naturaliter moueant ad Venerea, aut igitur labetur in tale peccatū, aut non. Si sic, habetur intentum: quoniam hoc est ex ordinatione Dei & naturæ, quę sic disposuerunt. Si verò non, actio Dei videtur esse uana & ociosa, cū non uideantur istæ dispositiones in aliud ordinari, quàm in talem lapsum. Praeterea Deus vult misericordiam secūdū aduersarios & pœnitentiam, & multa alia quæ esse non possunt absq; eo quod peccatum præcesserit. Verùm non potest desiderari finis, nisi ea quæ sunt de necessitate finis, desiderentur. Cum itaque tales uirtutes sint per se intentæ à Deo, ergo & media erūt per se intenta, & hæc autem sunt peccata: ergo peccata sunt per se intenta. Firmatur & hoc: quoniam martijriū est de maximè Deo placentibus. Nam preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Martijrium autem non potest esse absq; sæuitia

uitia & crudelitate, ergo sęuitia & crudelitas Deo placent in ordine ad ipsum martyrium. Quare & in ordine ad perfectionem uniuersi crudelitas & sæuitia facta sunt, & à Deo præordinata. Sed ad hæc fortassis quis diceret, misericordiam & pietatem, martyrium, & denique talia quæ sine præcedente peccato esse non possunt, Deo placere non absolute, sed tantum ex conditione, videlicet quod vbi cognoscit homines peccaturos, morbo parauit medelam, videlicet misericordiam & pietatē, & vbi cognouit crudelitatem tyrannorū ex tanta crudelitate, tam magnum bonū excerpsit, veluti est martyrium. Verùm hæc non videntur satisfacere difficultati: quoniā sic istæ uirtutes in primis non essent per se intentæ, sed quasi occasionatæ. Non enim essent de principali intentione, neque tanquam absolutè bonæ, sed secundum quod ita se haberent ad Deum, veluti monstra se habent ad naturam, quæ vbi non potest producere hominē perfectum, producit hominem monstruosum. Sic itaque Deus uolens omnes ho-

mines saluos fieri, & esse studiosos, vbi uidet oppositum ex occasione, uidetur moueri ad tales uirtutes, verùm hoc incõuenienter dici uidetur. Nam aut istæ uirtutes, ut misericordia & martyrium, & sic de reliquis eiuscemodi generis, lõge perfectiores uirtutibus peccata non præsupponentibus aut imperfectiores. Si detur primum, non igitur sunt ueluti occasionata, & secundario intenta. Nã occasionatum non potest esse perfectius non occasionato, ut patet in natura.

Homo enim monstruosus non potest esse perfectior homine non monstruoso: quia absolute & non ex conditione istæ uirtutes sunt uolitæ à Deo. Si verò detur secundum, uidelicet quod sint imperfectiores, istud ex multis non uidetur etiam posse stare. Primò, quoniam misericordia uidetur excellere omnes alias uirtutes, adeò ut Deus maxime cõmendetur ex misericordia, & martyriũ uidetur esse excellentius temperantia, & reliquis eiusmodi uirtutibus. Vnde, & Ecclesia magis celebrat martyres, q̃ confessores. Amplius mirum est, cũ Deus &

us & natura de possibilib. semper faciant, quod melius est. Si melius esset, nõ esse istas uirtutes, quod Deus dimiserit eas esse. Videtur enim hoc arguere aut insipientiam, aut impotentiam in Deo aut inuidiam. Præterea si Deus mallet omnes homines saluos fieri quàm tot dãnari, cur dat Deus ipsis hominibus potentiam ad peccãdum, & tot illecebras, totq; insidiatores apposuit? tam namq; arctam & difficilem uiã ad uirtutes posuit, ut unusquisq; quanquam ualidus & sapiẽs terreatur, quod si dicitur, hoc Deus fecit, non ut laberetur homo, sed ut mereretur homo, hæc namq; ordinauit in bonum hominis & no in malum: verùm & istud non uidetur sufficere, quoniam secundum positionem erat apertum ipsos homines non superaturos cupiditates, & repellentia à uirtutibus, uerum ipsos magis superari à cupiditatibus & ab inducentib. ad uitia. sed hæc uidentur arguere aut insipientiam aut malitiam in Deo. Si enim quis det filio suo malos comites, quos sciat filium perdituros, mittatq; filium suum

per uiam valde periculosam, per quam de mille millib9 uix unus euadit, nõne pater iste aut existimabitur insipiẽs aut omnium crudelissimus. quanto magis hoc dicetur de Deo. Non itaq; quinta opinio has difficultates effugiet, quas ipse obijcit aduersus Stoicos: & uidetur quod facilius Stoici euadant difficultates, quàm Christiani. Nam si quis uideatur peccare: quoniã aliter fieri nõ potest, utpote si quis claudicat, quoniã tibiam habet extortam, excusabilior est eo qui claudicat uoluntate, ut dicitur in 5. Methaphysicæ. Secundum autẽ Stoicos peccata sunt in uniuerso: quoniam sic exigit vniuersi natura, neq; potest esse vniuersum, nisi talia sint. quod experimentum ostendit & ratio. Experimentum quidem: quoniam nunquam fuit mundus sine bono & malo. Ratio quidem: quoniam ex natura habent res humanæ, ut possint & bene & male operari. opus autem naturæ nõ potest frustrari, aliter auctor naturæ esset uanus. Secundum verò Christianos Deus ab vniuerso omne peccatum remouere potest,

test, nõ tamẽ remouet, imò quasi nullus homo est bonus, & uerius dici potest quòd nullus, quàm quasi aliquis. Ratio nabilior igitur uidetur Stoicorum opinio opinione Christianorum: quandoquidem secundum Stoicos Deus se habet ut claudus siue claudicãs ex natura: secũdum Christianos uerò se habet ut claudicans uoluntariè. Secundum eñ Stoicos Deus non potest aliter facere ꝙ facit, quia si mala sunt in uniuerso, hoc exigit uniuersi natura: secundum verò Christianos posset Deus, sed non vult, quod longe maiorem malitiam arguit, quanquam secundum Stoicos nulla in Deo sit malitia. veluti si quis utatur boue suo ad arandum, nulla utitur malitia, neq; etiam secũdum Christianos ex eo quod in uniuerso sunt animalia nocentia & innocentia: ideo non dicitur esse aliqua malitia. Adde quod paria etiam uidentur esse peccata, si peccatum dici potest Stoicorũ & Christianorum. Nam apud Stoicos Deus uidetur peccare: quoniam cõcurrit effectiue ad peccatum: secundum uerò Christianos, &

si Deus non concurrat effectiuè, permittit tñ peccatum fieri. Verùm ut dicitur 2. Physicorum, absentia nautæ est causa submersiõis nauis, & ad genus causæ efficientis reducitur. neq; solum uituperatur, quod effectiuè subuertit nauẽ, uerum & quod non prohibuit eius submersionẽ, ubi potuit & cognouit: imò magis & dolosus uidetur esse, qui non prohibuit et potuit prohibere eo q̄ submersit. Nam qui submersit palam fecit: hic uerò clàm & dolosè. Non minus & quarta opinio Aristoteli attributa graues patitur instantias. ex ordine namq; vniuersi oportet esse pręclaras uirtutes, quas sine peccatis committi impossibile est. Necessarium est igitur esse peccata. Diuina igitur prouidentia per se intẽdit esse peccata, & est autor peccatorũ. Aut igitur Deum sic esse autorem peccatorum, non arguit defectum in Deo: aut si arguit, etiam secundùm Aristotelem in Deo erit defectus. Amplius, dedit Deus uoluntatem homini & ad peccare, & ad non peccare, nisi potentia uana ponatur, oportet utrumq; exire ad a-

ctum, de necessitate apposuit quod omnia necessaria, vt homo peccet. aliquando igitur peccabit & aliquando nõ peccabit. Quod & firmatur: quoniam nullus homo in ætate adulta est adeò probus, quod aliquando non peccet. Nec aliquis est homo adeò flagitiosus et sceleratus, qui aliquando non habeat electionem bonam: ergo uidetur hoc necessarium. Quod enim semper est, necessarium uidetur: quod enim non est necessarium, aliquando deficit, nisi potentia ex toto ponatur vana. Præterea ideo homo peccat, quoniam potest peccare: quoniam ex se nihil est, ut communiter ponitur. Sicuti ergo habens materiam de necessitate corrumpitur, & resoluitur in primam materiam: ita potẽs peccare aliquando uertitur ad actũ peccandi. Sicut enim materia est causa corruptionis, sic uolũtatem ex nihilo fieri est causa peccati. Si igitur habens materiam de necessitate corrumpitur: sic uoluntas ex nihilo de necessitate peccat. Præterea posse peccare & non peccare, insunt homini ex natura: ergo & actus

peccan-

peccādi et nō peccādi sunt actus naturales. Nā sicuti est potētia, ita uidetur esse actus, quia erūt actus naturales: sed q̄d secundū naturā est, aliquādo necessariū est esse: ergo necessaria sūt peccata. Quare respōdendo ad obiectionē dicimus, neq; in Deo esse defectum, neq; in Deo esse crudelitatem uel iniustitiam, uel aliquod aliud quod Deo non conueniat. neq; & hoc, quòd pauperes conculcentur à diuitibus, arguit defectū in Deo, sicuti quòd ouis deuoretur à lupo, & lupus lanietur à canibus, & canes à leonibus. Nam licet considerando in particulari hoc uidetur iniustum et impium: in ordine tamen ad uniuersum, non uidetur tale. Quod enim agricolæ tantum subijciantur ciuibus, uidetur crudele: tamen si quis cōsiderauerit ordinem Rei publicæ, hoc est necessarium: neq; mundus esset perfectus, nisi talia in ipso reperirētur. Quod si dicitur, nullus deberet puniri, nullus deberet præmiari, patet non sequi. nam & scorpiones interficiuntur & animalia pestifera. Econtrâ fit de animalibus utilibus: hoc enim exigit

xigit uniuersi natura; & fato fit, ut lupus, qui ouem deuorauit alicuius, ab hero ouis insectetur. Quod si dicitur, iste uidetur esse ludus in uniuerso, dicitur, quod etiam secundum eos nõ minus uniuersum uidetur esse ludus, ut satis abunde superius deductum est. & dico, quod si ponamus animam humanam esse mortalem, veluti existimo Stoicos tenuisse: Seneca eñ Stoicus fuit, & credidit ipsã esse mortalẽ, veluti diximus in nostris tractatibus de Imortalitate animæ: certè hæc ratio adducta aut nullã aut paucam infert dubitationem. nã ita erit de hominibus respectu deorum, quale est de nostris bobus & nostris gallinis, in quibus nulla uidetur esse crudelitas uel iniustitia. Si uerò natura humana ponatur immortalis, argumentum maiorem habet euidẽtiam, quanquam efficaciter nõ concludat. Existimo tamen secundum ipsos animam humanam non ponendam esse immortalem: quoniam si ponatur immortalis, & ponatur modus Christianorum, videtur difficile posse saluare Deum à crudelitate: quandoquidem

dem ſecundum poſitionem Chriſtianorum Deus ſciat vix nullum ſaluandum. Videtur enim, quod pœnis gaudeat. Quod ſi Stoici ponerent animam immortalem & multiplicatã, fortaſsis haberent alium modum dicẽdi: quoniam reiterato corporibus unirentur quod fierent uiciſsitudines contrariæ: vt exẽpli gratia, qui prius & in uno ſæculo fuiſſet mendicus, in altero ſæculo fuiſſet Rex vel Dominus. Veluti eſt etiam uidere nunc in hoc ſęculo. nam aliquæ ciuitates, uel loca, quæ aliquando fuerũt magna & potentia, poſtea fiunt parua & debilia: nam ubi mare, ibi poſtea arida, & ſic per infinitam uiciſsitudinem, ut docet Ariſtoteles in fine primi libri Meteororum. quare & ſic erit de animalibus, ſi ipſa ſint æterna. Imò ſecũdum principia naturalia, ſi ponimus animas eſſe æternas, aliter dicere non poſſumꝰ, quanquam ſecundum fidem Chriſtianam & ueritatem dicendum eſt. Vnde & ſic ponendo, neq; in Deo uidebitur eſſe iniuſticia neq; crudelitas: quandoquidẽ unuſquiſq; & de bono & de malo æqua

lo æqua

lo æqualiter participabit. nam ut qui extit Rex aliquando erit pauper, & q pauper aliquando Rex. quod si iterũ dicatur, iste uidetur unus ludus esse deorũ, verum (ut diximus) etiam ponere illam uicissitudinem in sublunaribus uidetur esse ludus deorũ. Vnde Plato in primo de Legibus dixit, se ignorare, cum homo sit miraculũ in natura, ad quid Deus eum fecerit, an ludo an serio. & sic patet ad primam dubitationem. Ad secundam verô, ĩ qua dicebatur, quod homo qui non ridet non habet potentiam ad ridendũ, non est risibilis, qui non est risibilis non est homo: quare qui est homo, non est homo, quod repugnãtiam claudit. huic dicitur, quod quãuis multi & sapientes fecerint & differentiam inter potentiam & aptitudinem (multa eñ habent aptitudinem quæ non uidentur habere potentiam & econtrà) tamẽ quãtum sit in proposito dicimus, quod nõ omne, quod quocunq; modo potest esse erit, sed tantum illud cui impedimentum non aduenerit ex necessitate. Nemini enim dubium est, quòd si lapis existens

ſtens rurſum ſuæ relinqueretur naturæ, caderet: & tamen, ut ſuppono, nunquã cadet, neq; poterit cadere, non quidem ratione ſui, ſed quoniam de neceſsitate impedietur. Quod ſi dicitur, fruſtra igitur erit illa potentia cadendi in lapide, huic dicitur, quod idem ſequitur, & ſecundum alios. quare cum dicitur quod poterit eſſe, erit, intelligitur de potentia ſecundum totum, & non quod poterit eſſe, erit ſecundum partem, ſic quod de neceſsitate non impediatur: & ſic argumentum non procedit. Non igitur, ſi non ridebit, non eſt riſibilis, & ſi eſt riſibilis, ridebit: quoniam ille qui riſibilis eſt, & non ridebit, de neceſsitate impedietur. Ad tertiam uerò, cum dicebatur, eſſe cõtra ſenſum, quoniam experimur in nobis eſſe velle & nolle, dicimus, ueluti diximus, in primo libro, in nobis experiri eſſe uelle uel nolle, neq; hoc negamus. Verùm à quo fiant uelle & nolle, ignoramus: vnde neſcimus, quod moueat uoluntates noſtras. Aliqui enim dicunt, quod uoluntas mouet ſe, nullo extrinſeco mouente: aliqui dicũt, quod obie-

obiectum cognitum sub ratione boni: aliqui dicunt quod Deus. & sic uolunt Stoici, imò Aristoteles in libro de Bona fortuna videtur hoc dicere. Dicit enim, Deus, qui est melior ratione & intellectu, voluntatem mouet. Quod si sic est, non est igitur nostrum uelle & nolle secundum intellectum, quem ipsi dant, videlicet quod uoluntas nostra à nullo mota se ipsam moueat, sed bene est nostrum uelle & nolle: quoniam ista sunt in nostra uoluntate tanquam in subiecto, nõ autem tanquam in efficiente. Sicuti & in bestijs est appetere & renuere, tanquam in subiecto, non autem tanquam in efficiente. Vnde vere experimur, nos uelle & nolle, sed non experimur nos ea causare, velle & nolle. Vnde multoties optamus habere uelle & nolle, quod non habemus. Quare exclamabat Medea: Si possem, sanior essem, sed trahit inuitam noua uis. Et ante dicit Poëta: Postquam ratione furorem uincere non poterat, frustra Medea repugnans, Nescio quis Deus obstat amori ait, & reliqua quæ sequuntur, quæ eandẽ prætẽdũt sententiã.

Credo multos reperiri, qui in semetipsis experiuntur velle & nolle suũ non esse, & conantur non amare aliquẽ, nec possunt non amare, & similiter conant odire, & non possunt odire. Verùm de his satis abunde in primo libro dictum est. Cum itaq; dicitur, possum scribere, & non scribere verum est, nisi impedimentum aduenіat, & fiat determinatio per uoluntatem: verùm nescimus ad q̃d determinabitur uoluntas, quandoquidẽ huiusmodi determinatio non est ex nobis. Omnis namq; potentia, quæ æqualiter respicit opposita, non exit in actũ, nisi ab alio determinetur. quare ex fato opus eam determinari, & secundum talem determinationem oportet eligere. Superest modo, ut ad quartam dubitationem respondeamus, in qua quærebatur, quomodo Fatum necessitat, & cunctę res gubernentur ipso fato: & altius ordiendo, uidetur dicẽdum, quod cum tantum in uniuerso sit vnum primũ mouens, quod tantum est mouens nõ motum, cætera uerò sint mouentia & mota, aut tantũ mota. Si det aliquod quod

nullam

nullam habeat efficientiam, ideo omne mouens, aliud à primo mouente est instrumentũ primi mouẽtis, neq; ex se habet motũ, nisi ut mouetur à primo mouente, taliterq; mouet, qualiter dirigitur à primo mouente. Cum autem primum mouens non possit mouere nisi intelligendo & uolendo, ideo oportet omnia à primo mouente intelligi & ordinari, non solum quantum ad eorum substantiam, verùm & quantum ad eorum esse & suas operationes. Talis autem intelligentia et ordinatio potest appellari diuina prouidẽtia. ut uerò quod prouisum & ordinatũ est, ab ipso Deo in his quæ prouisa & ordinata sunt, explicatur & perficitur: sic fatũ potest appellari. Quare & Boëtius in quarto de Consolatione dicit: Prouidẽtia est ipsa diuina ratio in sumo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit. Quare & Virgilius noster in primo Aeneidos dixit: ô qui res hominũq; deorũq; æternis regis imperijs. & postea idem Boëtius in eodem loco subiunxit. Fatũ uerò est inhærens dispositio rebus mo-
 bilibus,

bilibus, per quam diuina prouidẽtia suis quæq; nectit ordinibus. Est igitur talis ordo, ut primo diuina prouidentia quæq; intelligat & ordinet in mẽte sua, veluti sapiẽs architectus prius tenet in mente opus fiendum, quàm ipsum faciat. Quare Plato appellauit Deum architectum. verum distat inter Deum et hominem architectum, quoniam in homine prius conceptio præcedit tempore operis, in Deo autem non est hoc necessarium, sed sufficit præcessio secundum naturam, et hoc supponendo quod mũdus sit æternus. Post autem ipsam intelligentiam et ordinationem rerum fiendarum, non quidem confuse sed ordinate. Quare primo producitur prima intelligentia, quę & si uarietatem non suscipiat, quoniam est tantum substantia: potest tamen dici mobilis & uariabilis, pro quanto habet esse à prima, & ab ea continuè conseruatur. non tamen potest aliter operari quàm sibi datur à prima; quoniam ueluti tantum esse habet à prima, sic & suum operari. Vnde talis dispositio existens in prima intelligen-

tia

tia, vt eſt in Deo, ſecundum ſuam pro-uidentiam, dicitur Dei prouidentia de prima intelligentia: vt uerò eſt in ipſa in telligentia, eſt fatum primæ intelligentiæ. Secunda autem intelligentia depẽdet à prima & à Deo, & non operatur niſi ſecũdum diſpoſitionem datam ab illis. Vnde talis diſpoſitio in ordine ad illas duas cauſas ſuperiores eſt fatum eius: quoniam neq; eſſe, neq; operari habet niſi ſecũdum illum ordinem ſibi datum ab illis cauſis. Hæc quoq; ſecunda intelligẽtia dicitur magis mobilis & uariabilis quàm prima: quoniam non tantum habet de entitate, quantum prima habet, & ſic diſcurrendo ab iſta ſecunda vſq; ad ultimam cauſam, poſtquam nõ eſt alia cauſa ſic quod ſemper poſterior determinatur à priori, aut poſteriores à prioribus cauſis, & mouentur & regulantur ſecundum priores cauſas, neq; poſſunt ſubterfugere ordinem illarum cauſarum, quia in ordine ad cauſas ſuperiores nihil eſt enorme, nihil eſt caſuale, nihilq; poteſt aliter eſſe uel fieri quàm ſecũdum quod per cauſas ſuperiores fue-

rit dispositum & ordinatum. Cuius eui dentissimum signum est, quod boni Astrologi tam determinatè sciunt prædicere de futuris, neq; tantum de his quæ voluntati humanæ subijciuntur. Vnde, ut apparet per historias, quas si uellem enarrare, tota mundi carta non sufficeret, Mathematici multoties aliqua prædixerunt pertinctia ad actus humanos, & cum multi conarentur effugere talia, & falsificare dicta Mathematicorũ, dũ contendunt fugere fatum, incidunt in fatum. non igitur tantum ratione carẽtia regulantur fato, verum & actus humani. quia fatum est dispositio existens in causa uel in effectu inferiori et immobiliter, quæ dispositio data est à causa vel à causis superioribus. Cum autem quærebatur, quę esset ista dispositio, uel quid esset? dico, quod in aliquibus nihil aliud est, nisi substantia rei, quæ talis natura est, ut taliter uel taliter operatur secundum quod datum est sibi à causa superiori: in aliquibus autem pręter substantiam est & accidens, utpote quod Socrates uiuat per centum annos, hoc

datum est ex ſideribus, quæ dominium habuerunt in natiuitate ſua ſecundum coniūctiones, oppoſitiones & alia quæ in Aſtrologia pertractantur. & credo illa ſidera agere in hæc inferiora per qualitates taliter diſponentes materiam fœtus Socratis, ſecundum quas Socrates viuet per centū annos, ut ſuppoſuimus neq; euitari poterit, quin uiuat per centum annos. Vnde ſi aliqua euenient impedimenta, ut puta infirmitates uel aliqua infortunia, erunt ſidera præpotentia & ſuperantia illa aduerſa. Namq;, ut legitur apud Iuſtinum de Abide rege, quāquam multa ingenia adhibita ſunt pro morte Abidis: tamē ſemper ſidera præſeruarunt eum. quantas enim fatuitates fecerunt Alex. Magnus et Iulius Cæſar in ſuis bellis & ſuis operibus, ut merito debebant ſuccumbere. Videmꝰ tamen eos cuncta euaſiſſe, quod reuera non poſſumus aſcribere ſuis ſapientijs, cum certe in multis erant beſtiales & temerarij: ſed hoc tantum aſcribendum eſt corporibus cœleſtibus, veluti & per Mathematicos erat prædictum:

imò nisi fuissẽt tã temerarij & bestiales non peruenissent ad tantã fœlicitatem. quare & temeritas illa erat fatalis & ordinata in illam fœlicitatem siue fortunam, quomodocunq; uolueris appellare: & postea cum sapientia uoluerunt effugere fatum, inciderunt in fatũ: quoniam & illa sua sapiẽtia ordinabatur in suam fœlicitatẽ. Superest autem inquirere hic, si Saturnus (exempli gratia) in ordine Platonis, materię Platonis influit dispositionem, per quam infœliciter uiuet, cũ ista dispositio sit qualitas, quæ non potest recipi in materia fœtus Socratis, nisi prius alteretur medium ad illam qualitatem, an igitur potest impediri ut talis dispositio non recipiatur in tali materia? exempli gratia, veluti oculus meus illuminatur ex lumine Solis, si obstaculum apponatur inter Solem & oculum meum, lumen non diffundetur vsq; ad oculum meum. Nonne igitur & talis influxus potest impediri per obstaculum positum inter Saturnum & fœtũ ipsius Platonis, & sic Plato euitabit malum fluxum Saturni. quare & Astrologi cer-

gi certum inditium non poterunt ferre de nato sub Saturno, consimiliter & de reliquis suo modo dicitur. Ad hoc mihi uidetur dicendum, quod stellę necessario influāt in originem vniuscuiusq; non solum aliquam qualitatē inducendo, verùm et in commiscendo & substātiam, quæ est forma, inducendo. Vnde existimo, quod quanquam anima Socratis & Platonis sint eiusdem speciei, si anima tamen Socratis (exempli gratia) fuit inducta sub Saturno, & Platonis sub Ioue, quod multum differant accidētaliter, et aliquid contraxit una à principio natiuitatis, quod non contraxit alia. Quod autem stellæ alterent ista inferiora, sic, veluti dictū est, apparet: quoniam secundum quod una stella coniūgitur cum altera, uel ab ea remouetur, et secundū diuersas figuras uel aspectus.

Videmus, vt dicunt Astrologi, stellas fortificari uel debilitari in suis actionibus & diuersas habere operationes, q̃d esse non potest, nisi una stella recipiat qualitatem ab alia, saltem continens diuersimode alteratur ex ipsarū stellarū

dispositione, secundum coniunctionē uel opositionem uel aliam figuram, & medium sic alteratum disponit generationem eorum quæ in medio continentur: nam & locus est principium generationis locati, quemadmodum & pater: sicut dicit Porphyrius in suis vniuersalibus. Cumq; ulterius quæritur, an tales fluxus possint impediri, huic, mihi uidetur, dicēdum, quod non: quoniam impossibile est, hæc inferiora absolui à regimine superiorum. Eorum enim regimine, scilicet superiorum cessāte, res tenderent in nihil: quia continuū oportet esse influxum in hæc inferiora à superioribus. Cūq; ulterius quærebatur, veluti lumen impediri potest, quare & non talis influxus. huic dicitur, quod lumē stellarum deferatur ad aliquod corpꝰ, oportet mediū siue dēsum, siue spissum sit esse Diaphanum. Quare opaco interposito lumen non potest diffundi; quoniam actus actiuorum sunt in patiente disposito. Verùm influentia non est actus Diaphani, sed transfunditur ad unumquodq; corpus saltem generabile

bile & corruptibile: quoniam unũquodq; istorum inferiorum indiget influxu & conseruatione cœlestium. Non autem vnumquodq; indiget luminari nam opaca luminari non possunt, sed sine influxu esse non possunt. Vnde uidemus homines etiam præseruantes se quantũ possunt, & tamen sentiunt motus Lunæ, siue in tempore calido siue frigido: vt sunt lunatici & laborantes doloribus iuncturarum uel aliquorum similium. Et quoniam vlterius quærebatur, an cõtinue talis qualitas foueatur ab illa stella uel sufficit quod à principio habuerit esse ab ipsa stella: Huic puto satis probabiliter, verumq; sustineri posse. Dici enim potest, quod sicuti fortunatur uel infortunatur illa stella secundum coniunctiones vel oppositiones & reliqua cõsiderata in Astronomia, sic quod subijcitur tali stellæ, fortunatur uel infortunatur continuè per trãsmissionem influentiæ ab illa stella, veluti uidemus in plãta dicta Heliotropiũ, quæ uertitur secundum motum Solis, & suam insequitur dispositionẽ, fortassis etiã quod nõ

est opus continuè stellam illam trāsmittere influxum ad talem genitum, sed tātum sufficit illum influxum fuisse missū in genito à principio generationis, & per talem dispositionem fortunatur uel infortunatur, veluti stella. Nam uidemus Magnetem per qualitatem habitā à principio generatiōis semper uerti ad partem Septentrionalē, vt sciunt nautæ in mari instrumēto, quo utuntur ad cognoscendum, in qua mundi plaga sint. & sciēdum est, quod non solum ea quæ sunt eiusdem speciei propter diuersum vel eundem aspectum siderum habent eundem vel diuersum terminum uitæ, & eodem modo uel diuerso fœlicitant vel infœlicitāt: sed & ea quæ sunt diuersarū specierum, secūdum tn̄ quod cōuenit naturæ speciei. Nam legimus apud Suetoniū historiæ scriptorem à principio uitæ Galbæ Cæsaris lauros quosdā & gallinas in totum defecisse ad interitum domus Aeneadum ultimum, quæ lauri & gallinæ descenderant ex quadā gallina, quam Aquila Liuiæ post Augusti nuptias in Veietano peruolans in sinum

num reposuerat gerentem ramulũ lauri in ore. Quod in nullam causam naturalem, ut mihi uidetur, referri potest, nisi quoniam hæc eãdem stellam respiciebant, & consimili influxu fouebantur. Per hoc autem solui potest unum satis admirabile, quod communiter fertur ab incolis illius loci. Est enim quædam Apuliæ pars, in qua multum abundant Phalangij. est autem Phalangium genus Araneæ quod in vulgari nostro Tarantola appellatur. Qui autem ab huiusmodi Aranea mordentur, mouentur taliter vt stare loco nesciant, & quasi videntur tripudiare. Ferunt autem incolæ, quod talis motus perioditat per annum, uidelicet, quod si quis morsus fuerit à tali animali in calendis Iunij, cum iterum redibunt Iunij calendæ à tali morbo infestatur, et sic successiuè. Existimo eiusmodi accidẽtis causam esse similitudinem ĩfluxus, veluti uidemus aliquas herbas reuirescere uel florere semper in consimili die anni, quod non uidetur ex alio esse posse, nisi ex influxus consimilitudine. ferunt namq; aliqui se expertos esse

quasdam nuces in uigesimoquarto die Iunij incipere frōdescere & nō ante, q̃d non uidetur in aliam causam posse referri, quàm quæ dicta est. Quod si quæratur, cur aliæ nuces non sic faciūt? hoc est propter naturæ diuersitatem. Veluti contingit & in multis alijs speciebus, siue fortassis generibus. fore enim quod non sunt omnes illæ nuces eiusdē speciei, sed tantum eiusdem generis proximi. posset & fortassis dici de Phalangio, q̃d ueluti febris Colerica habet de tertio in tertium affligere, & febris ex atra bile de quarto in quartū ex natura sua intrinseca habet affligere annuatim. Verùm & vnum mirabilius referunt de dicto Phalangio, quod referre in causam apud me est ualde difficile. Dicunt eñ prædicti incolæ, q̃d si Phalangius moriatur, aut proprio fato aut ex uiolentia morsus, ulterius non operatur: si verò Phalangius superuixerit q̃ diu Phalangius ille uiuet, affligeť, qui fuit morsus. Et certè, si hoc est uerum, est ualde mirabile in natura. Existimo tamen, si hoc veritatem continet, quoniam satis dubito de

bito de hoc, quoniam nihil tale inueni ab auctoribus, dico quod existimo huiusmodi accidentis causam posse esse: quoniam ex proprietate naturę Phalangij est, ut ipse & suus morsus eadem periodo determinetur, quoniam ab eadē constellatione fouentur. Cum itaq; (exempli gratia) Phalangius ex suo influxu habeat, vt duret per annum uel duos annos, uel quomodocunq; sit, ideo ipso perempto & peribit suus morsus: quoniam ab eadem causa fouentur. Quod si dicitur, & multum acutè, Phalangius fortasse si peribit proprio fato durabit per duos annos, sed stat quod interficiatur in primo mense. Quare morsus non æquabitur vitę Phalangij. Ad quod conuenienter dicendum existimo, quod Phalāgius â principio suæ generationis habet determinatam periodum suæ vitæ siue proprio fato moriatur, siue alieno, nanq; si proprio fato moritur, non potest mori alieno: uel si alieno fato moritur, non potest proprio fato mori. Quare argumentum præsupponit falsum. Hoc autem esse uerū confirmatur,

firmatur, scilicet quod nō minus actus volūtarij fato subijciūt quā nō uolūtarij. Nā Suetonius refert in loco prius citato, sc. de lauris & de iperatorib. qui ex Augusto descenderunt, quod in ortu uniuscuiusque cæsaris nascebat laurus, & ita crescebat uel decrescebat, ueluti imperator ille. Nā mortuo Imperatore, laurus ex qua coronabatur imperator ille, simul accrescebat cū illo imperatore, & peribat, & tamen imperator ille Caius Caligula & Claudius Nero mortui sunt morte uiolenta, quia non minus uoluntas subijcitur fato, quàm aliæ potentiæ subijciuntur. Quare siue Phalangius proprio fato pereat siue alieno, hoc habet à suo sidere. Vnde & morsus simul interibit cum Phalangio, quomodocunque contingit Phalangiū interire. Non mihi autē uidetur uerisimile, quod morsus Phalangij dependeat in esse & conseruari ab ipso Phalangio, quoniam nō uideo, quomodo fingi hoc possit: quādoquidem nihil morsus uidetur recipere ab ipso Phalangio: quia verisimilius uidetur quod dependeant Phalangius

& morsus ab eadem causa. Vnde fit, vt simul intereant, veluti diximus. Super his autem, quæ dicta sunt, uidelicet hæc inferiora fato & à corporibus cœlestib. vniuersaliter regulari testantur: quoniã considerando omnia irrationabilia, & quę sunt infra Lunam, siue animata sint siue inanimata, videmus ĩ eis magnam esse diuersitatem secũdum diuersitates plagarum conuenientiam. In diuersis enim plagis, aut non eadem specie generantur: aut si generantur, maxime diuersificantur, aut in quãtitate aut in qualitate, aut in utrisq;. Imò uidemus animalia nutrita in ciuitatibus valde diuersificari ab ijs quæ nutriuntur in ruribus, & montana diuersificari à planis. Non minus & consimiles diuersitates inspiciuntur in rationabilibus, non tantum quo ad corpus, uerũ quo ad mores. Nã Galli in utrisq;, scilicet in moribus et naturalibus dispositionib. differunt à Germanis, & Itali ab utrisq;, scilicet Gallis & Germanis, & in tantum homines diuersificantur in figura, quantitate & colore, & moribus, ut non uideantur esse

eiusdem speciei: imò neq; eiusdem generis proximi. Aliqui enim uescuntur carnibus crudis, aliqui coctis, aliqui ut tigres, aliqui ut serpentes, aliqui adeò timidi, ut mures & cuniculi, quę diuersitates referri non possunt, nisi in causas cœlestes. Videmusq; aliquos ita procliues ad furta, ut quamuis ter & amplius fuerint suspensi, & ferè strangulati, & ex aliqua fortuna euaserint, tamē demum illo fato moriuntur, & de infinitis consimilibus narrant historiæ. Videmus quoque ætates diuersificari secundem diuersitatem siderum, ut aliquando dicatur ætas aurea: quoniã benigna sidera tunc dominantur, & sic declinando ad argēteam, quoniam minus bona sidera dominantur: deinde usq; ad ferream, & iterum renouari auream, argenteam & ferream, secundum uicissitudinem & ludum deorum infinitum. neque existimandum est, ut ignauum vulgus existimat, quòd, quando homines sint boni uel mali, ideo regnant boni uel mali influxus (nam superiora ab inferioribus non gubernantur): sed inferiora à superioribus,

rioribus, quoniam maligna sunt sidera ideo mali mores: & non, quoniam mali mores maligna sunt sidera. Nã & hoc in particularib. uniuersaliter uidemus. Annis enim existentibus intemperatis omnia sunt intemperata, vnde cibi intẽperati, quia quando homines male disponuntur & pro uita & pro moribus. Vnde necessario & ineuitabiliter proueniunt bella, mortalitates, diluuia per ignem & per aquam, quia iterum renouatur mundus: & non tantum Stoici dicunt hoc, uerùm & Peripatetici de necessitate fatentur hoc. Apud enim Aristotelem non tantum ciuitates, maria et flumina renouãtur: verum & homines, & eorum opiniones. Secundum enim eius sententiam infinities fuerunt eædẽ opiniões, & infinities renouata est Philosophia, & vnaquæq; ars: quia cũ hoc sit semper & per se, habet causam, quæ non potest esse alia, q̃ reuolutio corporum cœlestium. quia (veluti diximus) ex opinione Arist. uidetur, quod ineuitabile sit ipsum fatum, quanquam, uelu ti diximus, uideatur Arist. habere inui-

PETRI POMPONATII DE FATO LIBER tertius.

Caput primum, in quo ponitur intentio subsequentium.

IN primis duobus voluminibus visum est de Fato & Libero arbitrio, secũdum dispositionem & humanam inquisitionem: in sequentibus uerò intendimus de ipsis loqui secundum traditionem Euangelicam, quę non ex hominibus, verùm ex Spiritu sancto processit. Si namq; volumus loqui de Fato per argumentationes naturales, nulla mihi via videtur certa esse. Quare ad Dei sapientiam recurrendum est, quæ nos firmissimos reddit, & ab omni purgat errore. Neq; eis consentio, qui viam fidei cum Aristotele conuenire credunt. Mihi namq; uidetur, has uias incompassibiles esse. tenet enim Aristoteles Deũ

de necessitate agere, & omnia secundũ speciem, quæ sunt esse necessaria: modo veluti dictum est in priorib. libris, hoc non uidetur posse stare cum Libero arbitrio. nam actus Liberi arbitrij, neque necessarij sunt secundum indiuiduũ neque secundum speciem: quandoquidẽ Liberum arbitrium humanum exclu- dat à se omnem necessitatẽ. Habet quoque Arist. alterum principium, quod libertati uoluntatis aperte repugnat. existimat enim, quod causa eodem modo se habente nõ possunt prouenire diuersi effectus. Quare ex hoc existimauit à Deo de nouo non posse prouenire mutationem uel motum, quicquid ponatur: quoniam si non producitur de nouo motus, oportet motorem vel motũ, vel aliquid aliud aliter se habere, quàm prius se habuit: quoniam si omnia eodem modo se haberent, vt prius se habebant, sicuti prius non fuit motus, ita neque nunc. verùm hoc repugnat libertati uoluntatis. Si enim hoc esset necessarium, tunc quod à volũtate procederet, de necessitate procederet: veluti satis

dedu-

deduximus in primo libro aduersus A lexādrum: quia stante libertate uoluntatis, neq; Deus de necessitate agit, neque necessarium est diuersas effectus esse à diuersis causis. Verùm ipsa uoluntas, vel quæcunq; potentia sit illa, à nullo alio determinata indifferēter potest in actus oppositos. vnde quicunq; vult libertatem voluntatis saluare, habet illa duo pricipia Aristotelis negare. Supposito igitur, quod Deus contingenter agat ad extra, & aliqua potentia præcise eodem modo se habens, possit indifferenter in duo opposita, quæ necessaria sunt pro Libero arbitrio, in hoc tertio libro tria intendimus indagare. Primum est, quæ sit ista potentia, quæ tantam dignitatem habet, an est vna de uirtutibus naturalibus non animatis, an virtus nutritiua, an sensitiua, an intellectiua: & si intellectiua, an appetitiua, an cognoscitiua, an motiua. Secundo cum eligere præsupponat cognitiōem eligibilium, nunquid præsentatis virtuti electiuę, quæcunq; sit illa, duobus eligibilibus æqualiter mouentibus, an sit

sin potestate virtutis electiuæ vnum pre eligere alteri, & sic unum magis moueat quàm alterum, an eadem uirtus electiua posit eligere, quod min9 mouet, & minus videtur bonum. Vnde ut paucis absoluatur, quæstio est, an electio siue uolũtas possunt habere actus oppositos intellectui, sic quod ratio dictat de uno, & uoluntas de opposito? In his enim mihi uidetur, quod consistat difficultas Liberi arbitrij, non referendo ad diuinam prouidentiam, sed considerando Liberum arbitrium in se. Deinde tertio uidebimus de diuina prouidẽtia, & secundum se & in ordine ad Liberũ arbitrium, & si compatiuntur, quomodo. & sic erit finis huius tertij libri.

Caput secundum, in quo disputatur, cuius uirtutis sit eligere, uel in qua potestate consistat libertas uoluntatis: & recitantur tres modi.

QVantum igitur sit de quæsito primo, scilicet cuius uirtutis seu potentiæ sit Liberum arbitrium, ne uagabundi

bundi existimemur, certū est, quod tanta dignitas non attribuitur, nisi uirtuti habenti intellectum. Nullum enim inanimatum uel irrationabile siue non intellectiuum potest huiusmodi tam excellētis dignitatis esse particeps. Quod quanquam in Deo & intelligentijs ponatur Liberum arbitriū, maximè à Christianis: nostra tamen intentio præsens, principalius uertitur circa humanū arbitrium, quod de uolūtate in aliam, nedum desperatam, uerùm & priori contrariam uertitur. Communis igitur opinio est, quod cum in parte intellectiua, siue rationali duæ ponantur potentiæ, quarum vna est cognoscens, & dicitur intellectus, altera non cognoscens, sed appetens, quæ dicitur uoluntas. Et dicit vlterius, quod uere & formaliter libertas consistit in uoluntate. Antecedenter autem & administratiuè cōsistit in ipso intellectu, quandoquidē uoluntas non possit ferri in incognitum, ut 3. Ethicorum dicitur. Quare dixit Augustinus, quod in uita amare possumus, incognita nequaquam. sic itaq; secundum hos,

duabus potentijs, perficitur Liberum arbitrium, intellectu scilicet & uoluntate: sed intellectu tanquam subseruiente uoluntati, & uoluntate tanquam uere & principaliter domina. Verùm cum quæritur, quod & quale sit ministerium hoc intellectus ad uoluntatem, uariè et diuersè à diuersis exponitur. sunt tamē rationabiliores & magis usitati tres modi. aliqui enim dicunt intellectum subseruire in hoc opere ipsi uoluntati, quoniam effectiue mouet ipsam uoluntatē, sed ipsi uoluntati affert q̄d sit agēdum. Intellectus, quòd se habet ueluti consiliarius ad Regem, & uolūtas se habet ad intellectum veluti Rex ad consiliarium. Consiliarius enim Regi ostendit, quid expediat agere: non tamen Rex de necessitate elegit, quod per consultorem fuerit conclusum. Verùm est in potestate sua eligere, quā partem sibi placuerit. Vnde considerans hæc positio, quod si uoluntas tantum passiuè se habeat ad uelle, nulla sibi libertas relinquitur. Libertas namq; in agendo consistere uidetur, & non in patiēdo, ideo actū uolendi

volendi posuit effectiuè procedere à voluntate. Tertia autem uia ab utrisq; partibus discrepat, & partim conuenit. Vult enim iste tertius modus loquendi neq; intellectum solum concurrere actiue, uel solum obiectum, quod est in intellectu: neq; solum uoluntatem, sed vtrumq; partialiter, sic quod obiectum & uoluntas producant simul uolitionē vel nolitionem. Verùm uoluntatē principaliter tanquam dantem substantiam uolitionis & actus: obiectum uerò, tanquam secūdarium & dans specificationem actus & qualitatem. Conuenit igitur cum prima, in quantum ponit obiectum agere, & hoc duab. de causis. Prima, quoniam non uidetur, quod esset ministerium ipsius intellectus, uel obiecti ad ipsam uoluntatem. Secunda, quoniam voluntas nisi sit determinata per ipsum obiectum, non magis causaret in se uolitionem huius, q̃ cuiuscunque alterius ueluti intellectus, nisi sit informatus determinata specie, non magis producit intellectionem unius quā alterius. Discrepat autem à prima, quoniam

niam si totalis actio uoluntatis esset ab ipso obiecto, iam, veluti superius dictū est, non saluaretur libertas in volūtate, sed aut penitùs libertas auferretur, aut tātum in ipso obiecto remaneret, quod falsum est: imò nisi principalis motio in voluntate remaneret, & nō in obiecto, neq; uerè uoluntas diceretur libera, sed magis ipsum obiectum. Quare patet ex his, quomodo hæc tertia opinio conueniat & differat cum prima & à prima & quia sic etiam conueniat & differat, conuenit etiam & differt à secunda. Cōuenit quidem: quoniam ponit ad actionem uolitionis effectiuè esse ab ipsa uoluntate, etsi non totaliter, partialiter tamen & principaliter, quoniam aliter non saluaretur libertas in ipsa uoluntate, ueluti multoties dictum est. Differt autem, quoniam secunda positio excludebat obiectum totaliter ab efficientia: quod tamen ostensum est per istam tertiam positionem stare non posse, tum quoniam non uidetur ministerium intellectus ad uolūtatem aliquid esse uel facere, tum quoniam uolitio non posset specifi-

ſpecificari. Iſti igitur ſunt communiores modi dicendi in hac materia & probabiliores, quanquam & multi alij ponantur, de quibus nunc non eſt nobis cura: quandoquidem meliora & utiliora intendimus colligere.

Caput tertium, in quo impugnantur dictæ tres opiniones.

QVoniam homo nõ ſemper dicit, etiam non mentiẽs, quod uerum eſt, ſed ſic non mentiens dicit quod ſibi verum eſſe uidetur. Homo enim & ueridicus & iuſtus loquitur ſecũdum exiſtimationem ſuam, verùm cum moderamine & modeſtia, ſic quod non pertinaciter adhæret ſuæ opinioni, & quòd, ſi meliores rationes ſuis audiat, mutet ſententiam. quia et ego uirum iuſtũ & modeſtum emulatus in hac re dicam, quod mihi uidetur, non firmiter meis dictis adhærendo, ſed ea dicta ſuſtinendo, donec meliora his appareant. Noui enim vires meas & q̃d nullus eſt homo, qui aliquando non decipiatur, niſi diuino

auxilio

auxilio teneatur. Imò expertus sum mul toties nedum in alijs, verùm & in meipso, quod dum credo in aliquo maximè bene sentire, & plusquàm alij, deinde remota oculorum caligine errorem meum cognoui: & ubi prius mihi maximè placebam, postea mihi maxime displicui, pudebatq; me recordari erroris. Quare faciliter & in hoc possum decipi. Dicam tamen quod mihi apparet. Nam etsi bene erit dictũ, & mihi & posteris erit utile, de quo Deus laudetur: si verò perperam erit dictum, alij cauebũt ab hoc errore, & ubi sic cognouero, me emendabo. Pertinacem namq; esse, inhumanum est. Cumq; unicuiq; sit turpe, maximè in Philosopho turpissimũ est. Dico igitur, ut mihi uidetur, quod quãquam isti modi sint maxime comunes, & quasi omnes teneant unum istorum modorum uel primum uel secundum uel tertium: nullus tamen mihi uidetur esse conueniens, & quod maius est apud me, unusquisq; est intelligibilis, & maxime secundus & tertius intelligibiles uidentur. Primus itaq; modus,

dus, qui ponit actionem esse in obiecto, & nullam in uoluntate, ueluti in priori capitulo dictum est, manifestum est, nullo modo posse saluare libertatē esse in uolūtate: uerùm, ut diximus, aut penitus aufert omnem libertatem aut ipsam esse in obiecto de necessitate ponit. quod minimè fingi potest, cum obiectum naturaliter agat, & sit tātum determinatum ad unum. Quod si fingatur, ueluti quidam fingunt, libertatem consistere in uoluntate, ideo quoniam quanquam obiectum agat in ipsam uoluntatem, est tamen in potestate uoluntatis recipere uel non recipere actionē obiecti. certè hic multiplex est error: quoniam sic dicendo, est dicere uolūtatem non merè passiuè concurrere ad uolitionem neq; consistere in pati, sed uerè actiue & principaliter consistere in agere, et conueniret cum tertia saltē in hoc. Deinde quomodo esset in potestate uoluntatis recipere actionem agentis obiecti, & non recipere, si ipsa uoluntas cæca & non cognoscens ponitur. Non est enim apud me imaginabile, quod

uolun-

uoluntas posſit habere illos tres actus, qui communiter ei uoluntati aſsignantur, ſc. ſuſpendere actum, uelle & nolle, ſi ipſa nihil cognoſcit: neq; intelligibile eſt, ut exiſtimo. Cur eſt, quod aliquãdo ſuſpendat, & aliquando uelit, & aliquãdo nolit, ſi nihil in ipſa imprimitur, neq; aliquam habeat operationem cognoſcitiuam. Vnde ſic dicere, mihi monſtrum ſuper omnia monſtra uidetur eſſe. Secunda etiam opinio, quæ uolens ſaluare miniſterium intellectus et obiecti ad ipſam uoluntatem, & non mouendo ipſam uoluntatem, mihi, bona tantorum uirorum uenia dixerim, uidetur eſſe perridicula. Dicit enim quòd oſtendat uolũtati, quod bonum eſt, et quod non bonũ eſt, quidúe expediat, uel non expediat. Nam ſi ſe habet ueluti conſiliarius ad regem, certè neſcio quid incõſideratius & quid ſtultius, dici aut excogitari poſsit. Primò enim conſiliarius agit in Regem. generat enim in mente Regis tales propoſitiones, quales habet in mente ſua ipſe conſiliarius. Niſi enim ſic generaret, poſſumus dicere, q̃d

conſuli-

consulimus marmori. Verùm secūdum positionem obiectū nihil agit in uoluntatem, neq; aliquid generat. Secundò, quid stultius dici potest, quam dicere intellectū cognoscentem ostendere uolūtati, neq; habenti oculos, neq; sensum aliquem, & ab omni cognitione penitùs absolutæ? Secundum quod asserit positio. Est enim perinde, ac si quis cæco velit ostendere colores, ut de eis iudicet, imò quod peius est lapidi: quandoquidē cæcus, etsi uisu priuetur, non tamen omni cognitione. Ast uoluntas ipsa ponitur à sic dicentibus uacua ab omni prorsus cognitione. verùm quod ab aliquibus audiui uolentibus hāc falsitatem sustinere, valere non uidetur: Dicunt enim aliqui, quod ipse intellectus, pro tanto dicitur uoluntati ostendere, non quoniam reuera aliquid demōstrat, quandoquidem, ut præostensum est, ipsa uoluntas nullam prorsus habet cognitionem: sed ideo dicitur ostendere voluntati, quoniam uoluntas non potest mouere se ad uolendum, nisi ratione finis, hoc est, nisi finem inten-

dat. Oportet enim agens per se & maxime uoluntatem finem intendere, finis autem à uoluntate intendi non potest nisi sit præsens. quare intellectus per obiectum intellectũ ab ipso facit finẽ uoluntatis, in quẽ intẽdit, esse præsentem, quia & sic uolũtas potest se mouere ad actum uolitionis. Sed proh Deus imortalis, quanta mihi uidetur esse ignorantia in hoc dicto. Nam si finis intenditur ab agente aliquo, iam ille nõ est in actu, neq; præsens agenti: si namq; esset præsens & in actu, non desideraretur amplius, neq; intenderetur pduci. Dicitur enim finis, quoniam finit & terminat actionẽ & desiderium. habitibus nãq; presentibus in materia cessat motus, ut dicitur primo de Generatiõe. Quare si quis desiderat (exempli gratia) aurum quod actu est, aurum reuera nõ est finis desiderij, sed auri possesio, ueluti notũ est, quare si dicitur uerum esse, quod finis secundum tale esse, quod terminat desiderium non habet esse in desiderante, verùm solum debet esse secundũ esse cognitum. certè neq; istud uidetur suffi

cere:

cere: quoniam inanimata mouentur ad suos fines, qui tamen ab ipsis inanimatis non cognoscuntur. Verùm sufficit quod in uniuersali saltem ab intelligentia cognoscantur. Quare sufficit illa vniuersalis intelligentiæ cognitio, secundum quam talia diriguntur, veluti in sagittatione sufficit quod finis à sagittante cognoscatur, quanquam sagitta non cognoscat. Sed huic fortassis dicitur secus esse in animalibus quæ mouentur ex se, ut dicitur octauo Physicorum, & maxime in hominibus, qui propriè dicũtur se ducere & non duci, & in rebus inanimatis quæ ex se nõ mouentur, sed ab alio, ut 8. Physicorum & 4. de Cœlo & Mundo dicitur. Vnde non cognoscentia non habent, nec habere debent cognitionem suorum finium. Ast cognoscentia debẽt suos fines cognoscere: quare quod adductum est pro simili est ualde dissimile. Verùm & hoc non videtur satisfacere, quoniã ꝙd finis cognoscatur, hoc est ratione directionis siue sit animatum illud quod mouetur ad finem. quod enim terminus, ĩ quem

tendit ſagitta debeat cognoſci, hoc eſt ratione directionis. Niſi em̃ ſagitta per cognitionem & artem dirigentis dirigeretur à ſagittante, temere moueretur ſagitta, & etiã niſi animal cognoſceret terminum, et per talem cognitionẽ dirigeretur, non magis ad unum quàm ad alterum terminum tenderet, modo ſic dirigere importat cauſam effectiuam. obiectum igitur effectiuè mouet uoluntatem, quod tamen poſitio negat. Amplius cognitio ſic dirigens uoluntatem uel neceſsitat uoluntatẽ ad mouẽdum ſicut dirigẽs ſagittam neceſsitat ipſam ſagittam, niſi aliũde impediatur. Quod ſi ſic, quæ igitur erit libertas voluntatis? profectò nulla: quoniam neq; in ſagitta ſic directa nulla eſt libertas, ſi uerò obiectum ſit cognitum dirigit uoluntatem vt non neceſsitet, ſed relinquat uoluntatem in ſua poteſtate inimaginabile eſt, quod ipſa nihil cognoſcens, ſed ſe habens veluti inanimatum habeat talem potẽtiam. quod ſi dicitur, vt aliqui prædictæ opinionis fautores & defenſores dicere conſueuerunt, quod ſcilicet uo-

luntas

luntas non dirigitur, neq; uoluntati ostenditur uel consulitur, sed est ipse homo qui dirigitur & consultat: quia non cæco neq; insensato consilium attribuitur, sed sic dicere, est propriam suocem ignorare: quoniam sicut uoluntas non est illa, quæ dirigitur & cui consiliũ datur, & bonum uel malum ostẽditur, sed est homo ipse, quia ipsemet homo ipsimet homini consulit & ipsi ostendit. quare si dicitur hoc uerum esse tãquam quod, sed tamen per diuersa principia tãq; quo: erit igitur necessarium, si idem homo seipsum dirigat & sibimet ostendat, quod hoc fiat per diuersa principia. quare si Socrates cõsulit & ostendit quod sit bonum & non bonũ ipsi Socrati per intellectum prædictum faciet homo. Si autem sit ipse cui ostẽditur, hoc erit per uoluntatem, eritq; uolũtas principium, quo ei Socrati ostenditur. Verùm stant argumenta priora, quoniam uoluntati, si cæca est, non potest tale ostendi aliquod. Amplius, cum dicit opinio, quòd intellectus ostendit homini & non uoluntati, ille cui fuit ostensio, aut includit

intellectum & cognitionem, aut non. Si non, quomodo ei potest fieri ostẽsio? si verò includit, hoc est dicere intellectum intellectui ostendere: quin voluntas in hoc nullam habebit necessitatem vel officiũ. Preterea quantumcunq; homo uideat, & non potentia uisiua, & homo sit, qui discernat inter sensitiua sẽsuum exteriorum: tamen oportet praeter hominem sic distinguẽtem inter sensibilia diuersorũ sensuum exteriorũ ponere unam potentiam, ut sensum communem, quo ut principio homo exercet tale opus, ut ostendit Aristot. 2. de Anima, in capitulo sensus communis: & homo primo sensu communi, tanq̃ principio, quo discernit inter sensibilia, & per talem sensum communem transfertur operatio ad ipsum hominem tanquam quod sic. Et quamuis homo sit illud cui ostenditur: oportet tamen assignare principiũ, quo 1. fit ostensio. Tale autem est uoluntas. nullum enim aliud fingi potest. quare positio redditur inualida. Tertia quoq; opinio nõ minus inualida est. nam & habet aliqua propria

pria aduersus semetipsam, & aliqua cõmunia cum duab. primis. Propria quidem habet: quoniam uult uoluntatem cum obiecto ita se habere ad uolitionẽ, veluti intellectus cum specie intelligibili se habet ad intellectionem. Nam primum causans intellectionem, est intellectus, & causat substantiam actus intellectionis: verùm intellectio specificatur per speciem intelligibilem, quia & uoluntas causat substãtiam actus uolitionis, & obiectum specificat actum. Verùm similitudo non uidetur esse conueniens, neq; in se absq; similitudine dictum istud uidetur esse uerum. Non enim pars est similitudo: quoniam species intelligibilis subiectiue est in intellectu, quia potest contingere quod dicitur de intellectu: ast obiectum non est in uoluntate sed in ipso intellectu, nisi fingatur quod obiectum existens in intellectu producat in uoluntatem speciẽ sui, & postea ipsa uoluntas sic informata tali specie reducat se ad actum volitionis, eo modo quo dicit opinio. Sed istud non uidetur uerisimile, quoniam

ſpecies non uidetur poni niſi per cogni tionem: & ita ponitur per poſitionem, quod uoluntas non cognoſcit. Propterea ſi obiectum eſt in intellectu & non in uoluntate, obiectum uidetur eſſe inſtrumentum intellectus & non uoluntatis: quia uoluntatis non eſt mouere tale obiectum, ſed ipſius intellectus officium eſſe uidetur. Secundò deficit iſta opinio: quoniam obiectum cognitum ponitur ob iſta opinione non habere aliam cauſalitatem ſupra uolitionem, niſi quoniam ſpecificat actum: aſt ſecūdū Ariſtotelem 3. & 6. Ethicorum obiectū ipſum ſe habet ut conſiliarius & oſtendens quod eſt bonum, & quod eſt malum, & non tantum ut ſpecificans actū. Propterea ponitur obiectum ſecūdum iſtam opinionem, non ut moueat uolūtatem, ſed ut motum & directum à uoluntate cauſat uolitionem. ſic enim ſpecies intelligibilis exiſtens in intellectu, non mouet intellectum, ſed intellectus mouet ſpeciem intelligibilem: ueluti inſtrumentum mouetur à ſuo principali ad cauſandam intellectionem. Verùm

ut in=

vt inquit Commentator 12. Metaph. Com. 36. balneum, ut est in anima effectiuè mouet desiderium balnei. Habet & hæc opinio communem difficultatẽ cum prioribus: quoniam quãquam ad actum uolendi concurrat uolũtas & obiectum, primo tamen concurrit uoluntas secundum opinionem, & in ea est potestas suspendendi actum uolendi et nolendi. Sed pariter, ut priores opiniones ponunt, vult voluntatem esse cæcã nihilq; ab ipso obiecto imprimi in uoluntate ipsa nisi uolitionem uel nolitionem. quomodo itaq; intelligibile est, quod uoluntas sic nuda & sic cæca habeat potestatem faciendi illos tres actus, uidelicet suspẽdere actum, uelle & nolle, & si non sit tanquam quod, tamẽ, ueluti ostensum est, tanquam quo & primo principio & præter hæc ego non uideo, quin secundum positionem uoluntas non posit uelle, quod nunquam ab isto intellectu cognitum sit: quãdoquidem neq; ipsa uoluntas aliquid producit in isto opere in ipso intellectu, neq; intellectus in ipsam uolũtatem, nisi for-

tafsis dicat intellectũ producere ipsam uolitionem, ut ipsa uolitio est ab obiecto, obiectum autem sit ab ipso intellectu (nam uolitio est specificata per positionē ratione obiecti) quia intellectus est necessarius, ut uolũtas uelit aliquid. Verùm istud non satisfacit, tum quoniã si per posibile obiectum fieret à nõ cognoscente, Voluntas tunc posset exire in actũ per tale obiectum & per ipsammet. Quare posset esse uolitio ab q; cognitione. Amplius, secundum positionem obiectum non mouet, nisi ut instrumētum potentiæ uolitiuæ, actio autem instrumēti præsupponit actionem principalis, etsi non tempore de necessitate, tamen natura. Quare potentia uolitiua prius natura est ĩ potestate exercere illos tres actus, saltem quantũ ad substãtiam actus, quàm exigatur opus ipsius intellectus. Non enim exigitur, nisi secundum specificationem actus. Prius autem, ut dicit positio, est actus substantia, quàm eius specificatio. Quare essentialiter & primo uolũtas non præsupponet operationem intellectus: & sic omni-

ſic omnino cæcum imò inſenſatum & immemor habet Liberum arbitrium. & ſic prima ratio libertatis nõ erit ab intellectu, quod tamẽ multis repugnat. Vnde quæ adducta ſunt aduerſus primam opinionem, pro maiori parte procedũt contra tertiam & contra ſecũdam. quare iſti modi à me non recipiuntur.

Caput quartum, in quo ponitur alter modus dicendi.

PRopter igitur ea quę adducta ſunt aduerſus priores poſitiones, mihi aliter dicendum uidetur. & dico, quod ſi iſtos errores euitare uelimus, oportet alterum duorum dicere, aut quod intellectus & uolũtas ſint una & eadem potentia, aut quod, ſi ſint diuerſę potẽtię, intellectuș eſt ille, in quo propriè conſiſtit actus Liberi arbitrij: quoniam in eo tanquam in efficiente, in uoluntatę uerò impropriè & executiuè, quoniã mere paſsiue concurrit ad iſtos actus: libertas autem magis cõſiſtit in agere quâm in pati. Primę parti fauęt Auerrois in

tertio

tertio de Anima, qui vbicunque posuit intellectum & uolũtatem esse vnam & eandem rem, & ex intentione in 49. Comm. tertij de Anima, dicit necesse esse eandem uim intellectiuam & desideratiuam, & quod impossibile est, ipsas diuersificari. Themistius quoque in Paraphrasi 3. de Anima capitulo 62, illud idem ex intentione contendit ostendere. Eustratius quoque 3. & 6. Ethicorum vult unam & eãdem esse uirtutem, quę consulit & eligit, sic quod electio apud ipsũ dicit formaliter cognoscere & desiderare. Verùm ambo sunt unius potentiæ: ueluti ordinans præmissas & colligens conclusiones. Videtur & non minus hæc esse sententia Aristot. 6. Ethicorum, cum dicat electionem esse intellectum appetitiuũ, vel appetitum intellectiuum, quanquam 3. Ethicorum uideatur magis dicere, esse appetitum intellectiuum, cum ponit ipsam esse desiderium eorum quæ sunt ad finem. Secta etiam nominalium uidetur huius opinionis. Ponit namque differentiam inter intellectum & uoluntatem, non ratione

subiec-

ſubiectiuæ potentiæ, verùm ratione operis diuerſi. Secundum itaq; modum hunc dicemus quod ubi intellectus fuerit de aliquo, utrum expediat uel nõ expediat, quoniã hoc eſt opus intellectus practici, ut dicitur 6. de Anima, & 6. Ethicorum ipſe intellectus ſic diſpoſitus cauſans ĩ ſeipſo negociato uolitionem uel nolitionem, dicitur uoluntas actiua quod ut recipit, dicitur uoluntas paſsiua, magiſq; libertas conſiſtit in ipſo, dũ actiuè cauſat tales actus, quàm dum paſſiuè recipit eos actus, & ipſemet ad ſic uelle, uel nolle diſponitur per cõſilium pręcedens, ſic quidem quod ipſemet intellectus, qui cauſat uelle & nolle, habet ante ſe negotiationem factam per conſilium, & non eſt diuerſus ab eo qui conſilium fecit. quare ſapiẽter dixit Ariſtoteles electionem eſſe intellectum appetitiuũ id eſt intellectus generãs deſideriũ, vel appetitus intellectiuus .i. deſiderans perſuaſum ab intellectu. Si verò teneatur ſecunda opinio, quæ communius tenetur, ſcilicet q̃d ĩtellectus & uoluntas ſint duæ potentiæ realiter di-

ſtinctæ

stinctæ, dicendum est, quod intellectus post consilium inducit in uoluntatem uelle aut nolle, sic quod intellectus concurrit merè actiuè, uolūtas aūt merè passiuè. Quapropter cū libertas uerius saluetur in agendo quàm in patiendo, uerius libertas stat in intellectu quàm in ipsa uoluntate. & hæc dicta sunt ad euitanda argumenta, quæ adducta sunt aduersus priores opiniones.

Caput quintum, in quo mouentur dubitationes aliquæ aduersus dicta in superiori capitulo, & solutiones ad eas dubitationes.

ADuersus ea quæ nunc dicta sunt, multæ occurrunt dubitationes, et primo aduersus primum modum dicendi, in quo dictum est, quod intellectus sunt una & eadem potentia, quæ & cōsulit & in seipsam producit actum uolitionis. Hoc autem non uidetur esse uerum. Primò, quoniam 2. de Anima potētiæ distinguūtur per actus; sed actus intellectus

tellect9 qui intellectus est, est apprehendere & intelligere, actus uoluntatis est velle & nolle, qui non sunt apprehēsio, vt communiter dicitur: ergo intellect9 & voluntas non sunt eadem potentia. Secundò, quoniam Arist. 2. de Anima cōtra distinguit appetitiuam potētiam alijs potentijs. dicit enim quinq; esse potētias, Vegetatiuam scilicet, Sensitiuam, Intellectiuam, & secundum locum Motiuam & Appetitiuam. At membra cōtra disticta nō coincidunt, ut dicit Boëtius in libro Diuisionū: ergo idē quod prius. Tertio, quoniam sic idem ageret in seipsum realiter, quod uidetur cōtra determinata in 9. Methaphysicæ, & in multis alijs locis. Aduersus secundum modum dicendi sunt etiā multæ instantiæ. Prima quidem, quoniam dictum est, Liberum arbitriū verius esse in potentia intellectiua, quàm in uoluntate. Hoc non uidetur posse stare: quoniam in quo consistit primo peccatum & meritum, in illo primo consistit Liberum arbitrium, ut dicitur 3. Ethicorum, & omnes confitentur. Sed in uoluntate &

non intellectu consistit peccatum, ut apertissimè docet Aristoteles in principio 3. Ethicorum. non enim aliquod op9 est studiosum uel uitiosum, nisi quoniam uoluntarium. & August. in libro de Peccato dixit, peccatum esse adeò uoluntarium, quod si non sit uolũtarium, non est peccatum: igitur Liberum arbitrium non consistit in intellectu. Secundò, quoniam operatio omnis proueniẽs ab intellectu, est cognoscere & intelligere; uelle & nolle, neq; sunt cognoscere, neq; intelligere, ut communiter dicitur: ergo uelle & nolle non sunt operationes intellectus. Tertiò, quoniam operatio proueniens ab intellectu, est merè naturalis, nisi fiat à uoluntate imperante: quoniam sic ante primum actum esset actus, ergo uelle & nolle nõ sunt ab intellectu: quoniam sic essent operationes naturales, quod manifeste falsum est. Quartò, quoniam secũdum istam positionem obiectum ad uolitionem uel nolitionem causandam nõ cõcurret, nisi ad specificationem actus. nõ enim uidetur quam aliam causalitatem

habeat.

habeat. Sed hoc supra improbatũ est, quoniam se habẽt, & ut præostendens, quid expediat, vel quid non expediat. Quintò, quoniam ista secunda positio ponit intellectum & uolũtatem esse diuersas potentias, cum tamen multæ sint autoritates sonantes oppositum. Vltimò, cõtra omnes modos arguitur: quoniam in lib. de Bona fortuna Deus ponitur motiuum uoluntatis. Non igitur uoluntas uel obiectum, vel intellectus, vel ista simul. Ad has autem dubitationes respondetur, & primo ad ea quę obiecta sunt contra primum dicendi modum, qui uidetur esse Auerrois & Themistij. & ad primum dicunt nominales, quod bene uolũtas & intellectus distinguuntur formaliter: sunt tamen una & eadem potentia realiter. Sed cum idèntitate reali stat diuersitas formalis. Verùm uidetur, quod non solum sunt idẽ realiter, verùm & formaliter, ut sumuntur in proposito. sic enim possumus dicere uisum & auditum esse unam & eandem potentiam, quoniam secudũ ipsos nominales potentiæ animæ sunt idem

quod anima, & tamen negamus esse eãdem potentiam. Vnde quæstio est, an ita diuersentur inter se intellectus & uoluntas, ueluti uisiua potentia, & auditiua, aut ueluti sensus exterior & sensus communis: quamuis fortassis dici potest, quod illæ potentiæ, uidelicet sensꝰ exterior & sensus communis, non dicũtur diuersi ratione potentiæ: quoniam sunt idem quod anima, maxime si ponatur inextensa: sed sunt diuersi ratione situs & dispositionis. Dicitur enim uisus, ut est ĩ oculo, & dicitur sensus communis ut est ĩ primo vẽtriculo cerebri, vt cõmuniter ponitur, vel in corde. Puto tamẽ quod melius potest dici, quod mihi uidetur, quod ista sit mens Themistij ĩ loco prius citato, uidelicet in 62. & in 63. capitulis tertij de Anima, uidelicet, quod intellectio potest considerari, vt habet rationem distinctam à uolitione: & sic intellectus & uoluntas dicũtur diuersæ potentiæ formaliter distinctæ, quanquam sint realiter unum & idem. Et potest considerari ipsa intellectio, ut ordinatur ad appetitum, & est pars

pars integralis ipsius electionis. Secundum enim Eustratium intellectio est de formali intellectu electionis, & intellectio illa practica est tota appetitiua, sumitque formalitatem ab ipso appetitu: quia ut sic intellectioni & uolitioni debetur eadē ratio uniuersalis, potestque ipsa intellectio uolitio quædam appellari: & ut sic intellectus & uoluntas nō sunt diuersę potentiæ, verùm una. Dicens tamen duas rationes partiales, quarum una ordinatur ad alteram. Vnde & Aristoteles 6. Ethicorum appellauit electiuam potentiam intellectum uolētem, aut uoluntatem intelligētem: quoniam vna ratio formalizat alteram. & ꝑ hoc dicit ad secundum, quod comprehensiua & appetitiua cōtra distinguuntur, & faciunt diuersas potentias, vt separatim considerantur, & una ratio nō informat alteram: quemadmodum loquutus est Arist. 2. de Anima. possunt et considerari secundum alium modum, qui dictus est, uidelicet quod cum constituāt, quorum unum sit sicut forma, & reliquum sicut materia: & sic non cō

ſtituunt intellectus & uolūtas duas diuerſas potentias, ſed unam tantum: cōpoſitam tamen ex formali & materiali. & ſic locutus eſt Ariſt. 6. Ethicorum, cū dixit, electiuam potentiam eſſe intellectum volentem aut uoluntatem intelligentem. & ſic uoluit Euſtratius. & mihi idem uidetur uoluiſſe Themiſtius, vbi ſuprà. De tertio autem argumento, ſcilicet quod idem ageret in ſeipſum, eſt argumentum ſatis commune. Non eñ præciſe per idem eſt agens & patiens, ſicut dicitur de Intellectu, quia cauſat intellectionē in ſeipſo, cū quo Methaph. intellectio et uolitio ſint operatiōes im manētes, ſed alibi hęc difficultas pertractanda eſt. Suſtinendo autem ſecūdum modū dicendi, quod ſcilicet intellectus & uoluntas ſint duę potentię realiter diſtinctæ, ad primam rationem in oppoſitum adductam dicitur, quod libertas magis ſtat in intellectu, ut cauſat effectiuè uolitionem & nolitionem, quâm in ipſa uoluntate, quæ hos actus tātum recipit, & eſt cæca, & uelut lapis marmoreus, qui non mouet niſi motus. Et cum dicitur,

dicitur, quod tunc peccatum stat etiam in intellectu & non in uoluntate, dico, quod intellectus & uoluntas æquiuoca sunt. Nam aliquando sumitur uoluntas & quasi ut in pluribus pro potentia suscipiente volitionem, & in ea primo non consistit peccatum: quoniam bellua uel lapis non peccat, neq; sunt principia peccandi. Alio modo sumitur uolũtas, non pro eo quod vult formaliter, sed pro eo quod uolitionem inducit: sicuti dicitur intellectus agens esse intellectus, non quoniam intelligat. Nam secundum tenentes esse potentiam fundatam in anima, intellectus agens neq; intelligit, neq; suscipit intellectionem: cum tamen dicatur intellectus: sic & illa potentia, quæ reuera intellectus est, est uoluntas agens. & uoluntas quanquam non recipiat subiectiuè uolitionem: & in hac uoluntate agente principaliter consistit peccatum, & Liberum arbitrium. Peccatum ergo uolũtarium est, non propriè, & primo quia sit in uoluntate agente ut in subiecto, sed quoniam est à uoluntate agente, qua reuera

est intellectus secundum substantiam; sed dicitur uoluntas, quoniam agit uolitionem. & secundum istum modum intelligendæ sunt omnes autoritates quæ in oppositum adducuntur. Secundum namque istam positionem intellectus intelligens est uoluntas mouens: non aũt est uoluntas recipiens uolitionem, secundum quam formaliter uoluntas passiua dicitur uolẽs, & sic intellectus & uoluntas sunt idem subiecto & diuersa ratione: quoniam qua recipit intellectionem, intellectus dicitur: qua uerò uolitionem generat non in se, sed in alio, dicitur uoluntas. unde non coit hæc secunda positio cum prima, quamuis utraque concedat eandem potentiam esse intellectum & uoluntatem: quoniam secundum primam quod recipit intellectionem, est idem re cũ eo quod recipit uolitionem. Ast secũdum secũdã sunt hæc realiter distincta. Quod si arguatur contra istam secundam, scilicet contra hoc quod intellectus recipiens intellectionem, & uolũtas faciens volitionem sint diuersæ potentiæ, quoniã isti actus sunt ualde

valde diuersi, certè eodem argumento posset ꝓbari, quod potentia uisiua quę recipit uisionem, & quæ mouet sensum communem ad discernẽdos colores essent duæ diuersæ potentiæ, quod ridiculum est. Horum itaque actuum diuersitas non arguit diuersitatem potentiarum, ut manifestum est. quoniam una operatio est manens & altera transiens, modò una potentia has duas operationes habere potest. Veluti enim dictum est, vnaquæque sensitiua potentia in homine cum hoc quod sentit etiam mouet alteram potentiam, ut patet: quoniã sensus exteriores & sentiunt & mouent sensũ communem, & communis phantasticam, & phantastica intellectum: quare diuersitas talium operationum, quarũ vna est immanens, altera transiens, non facit potentiam diuersam, quanquam aliquam diuersitatem secundum rationẽ & denominationem faciat, quæ rationis diuersitas non est sufficiens ad faciẽdum diuersas potentias. Vnde sicut intellectus causans uolitionem in uoluntate potest dici uoluntas agens, ita sen-

ſus exterior poteſt dici ſenſus agẽs. Verùm hoc non eſt in uſu. Ad ſecundum, cum dicebatur, omnis operatio intellectus eſt intellectio, patet per dicta poſitionẽ eſſe falſã: q̃niã neq; oĩs operatio ſẽſus eſt ſenſatio uel cognitio. Nã nemini dubiũ eſt, appetitũ ſenſitiuũ moueri à ſẽſu & à ſenſibili: & tñ talis operatio facta à ſenſu, nõ eſt ſẽſatio: q̃niã appetit9 nõ eſt ſenſatio. Vera fortaſsis eſt illa impoſitio ſi ſit manẽs in ſenſu: verũ ſi tẽditur in alterum, ueritatem non tenet. Namq; etiam ſecundum alios omnis operatio proueniens à uoluntate eſt uolitio. Vnde & ad tertium cum dicebatur, operatio intellectus naturalis uera eſt, ſi ſit in ipſo intellectu tãquam in ſubiecto, ſed ſi eſt ab intellectu, ueritatem non continet, vt per dicta patet eſſe manifeſtum. Dico autem intelligere eſſe naturale, niſi fiat ſecundum imperium uoluntatis: quoniam ut ſic dicitur eſſe uolũtarium, quoniam eſt à uoluntate imperante.

Ad quartum dicitur, quod obiectum concurrit ad uolitionem: quoniam ſpecificat ipſam. Verùm non tantum iſto

modo

modo concurrit, sed etiam, quoniam ipsum obiectum negociatum per intellectum insinuat ipsi uoluntati actiuæ, quid agendum sit: quoniam ipsa uolūtas actiua per consilium procedens, directa est de agendo uel non agendo. Est enim uerum & idem quod cōsilium fecit, & quod uolitionem uel nolitionē inducit. vnde non est cæca, neq; ignorat, quid faciat, ut priores dicunt.

Ad quintum autem patet responsio: quoniam secundum istam opinionem, virtus electiua est uoluntas actiua intelligens subiectiuè & non subiectiuè, aut intellectus uolens actiuè. & istud uoluit Eustratius, & fortassis sic uoluerūt Auerr. & Themist. nō q̄d eadē sit potētia subiectiua & formaliter ītelligēs, & subiectiuè & formaliter uolens: sed ad modū expressū. Ad ultimū uerò dicitur q̄d reuera Deus nō est immediatū motiuū volūtatis, sed est ipsa uolūtas, Quod uerò adducitur de dicto in lib. de Bona fortuna dicitur, quod ut patet inspiciēti locum illum Aristot. voluit Deum esse primum motiuum & remotum, ne-

dum in uolitione, uerùm & in intellectione, & vnoquoque motu & mutatione, & hoc proculdubio cõcedimus, neque repugnat dictis nostris. Scias etiã, quoniam quanque diuus Thomas quasi semper determinat voluntatem realiter distinguit ab intellectu, & eam non cognoscere: tamen notauit, quod aliquando dicit oppositum. & pro nunc mihi occurrit vnus locus. In scripto enim, in primo sententiarum in distinctione tertia in una quæstione. qua querit, an memoria pertineat ad imaginem? in respõsione ad octauum & ultimum argumẽtum, eiusdem quæstionis sic dicit ad literam: voluntas enim quia considerat finem, mouet alias potentias omnes qua ordinantur ad finem, & imperat eis actus suos. Quid clarius? idẽ legi in aliis locis ab ipso scriptis. quare coactus veritate concesit voluntatem cognoscere, scilic. non qua inducit volitionẽ, veluti nos diximus.

Caput sextum, in quo indagatur de causalitate intellectus ad uoluntatem.

Ex di-

EX dictis (ut opinor) patere potest, quam causalitatem habeat obiectum ad uolũtatem in eligendo actum suum. Nam quod obiectum sit necessarium pro specificatione actus, apud me nõ uertitur in dubium. impossibile namq; est, voluntatem exire in actum absq; determinatione. Cũ enim operatiões sint cõtra singularia et determinata, ut in procemio Methaphysicæ dicitur. aut igitur uoluntas in omnem actũ exigit, quod nõ est dare: aut in aliquem determinatum. Non est autem dabile aliud determinans, q̃ ipsum obiectum: quare necessario per obiectũ determinatur ad actum, & eius specificationem & currit similitudo eadem inter intellectum & uoluntatem. Verùm istud non sufficit. Si namq; talis causalitas sufficeret, veluti & superius diximus, non uideo expugnãtiam, quin posset esse uolitio non existente cognitione, & sic incognita velle possem9: quod rationi & autoritati apertè repugnat. Vbi cũ obiectum esset præsens uoluntati, & factũ fuisset obiectum à non cognoscente, nihil

hil uetaret,quod uoluntas non posset eligere actum,quia cũ apud alios uoluntas ponatur cæca & nõ cognoscens,esset electio absq; cognitione:secundum verò nos quantũcunq; uoluntas sit cognoscens:quoniam uoluntas est intellectus,sicuti superius diximus. Volitio tamen non est cognitio formaliter neque realiter: & tunc electio posset esse absq; consilio & deliberatione. Vnde uidetur dicendum, quod præter illam causalitatem,quam habet obiectum ad specificationem electionis,intellectus & obiectum habẽt aliam causalitatem supra voluntatem in productione uolitionis vel nolitionis,& est: quoniã intellectus consultat voluntatem de agendo, quia obiectum uoluntati repræsentatur, sub ratione boni uel mali.

Vnde secundum istum modum obiectum uoluntatem mouet, & non uoluntas obiectum: & actio obiecti præcedit actionem uoluntatis. In ratione autem specificationis actus uolitionis est uice uersa: quoniam uoluntas mouet obiectum, ipsumquè obiectum est instru-

instrumentum uoluntatis.

Quare actio voluntatis natura præce dit actionem obiecti: quandoquidem instrumentum non mouet nisi quia motum.

Vnde imaginari oportet, quod intellectus est ueluti consiliarius ostendens ipsi uoluntati, tanquam ei cui datur consilium de agendo: & sic intellectus concurrit actiuè ad uolitionem causãdam. Verùm cõsiderandum est, quod quemadmodum consulens, & si in dando consilium concurrat actiuè, & id cui cõsilium datur, passiuè concurrat in ratione consilij: consultor tamen in executione operis, quod subsequitur consilium non est causa principalis, neque adæquata, sed est ueluti adiuuans, & occasionaria: sicut etiam dicit Philosophus in secundo Physicorum & quinto Methaphysicæ.

Nã est in potestate cõsultantis exequi consilium, & non exequi: quia cum intellectus se habeat ad uolũtatem veluti cõsiliarius, etsi ut sic ĩtellectus cõcurrat actiuè per se & pricipaliter, & uolũtas passiuè

siuè: tamen in electione actus, intellectus est causa coadiuuans & quasi occasionaria, & non per se: uoluntas autem est causa per se & adæquata. Quo fit, ut obiectum sit causa effectiua mouẽs uoluntatem, sed non totalis & sufficiens, imò ueluti est causa sine qua non: in specificatione autem actus uoluntas mouet obiectum, ut per ipsum specificetur operatio, ipsumq; obiectum est causa ꝑ se & necessaria specificatiõis actus, quãquam obiectũ nõ moueat nisi motum prius ab ipsa uoluntate. Quapropter in ratione consultantis & repræsentantis obiectum præcedit omnem actum uoluntatis, & est ante ipsam uoluntatem qua uoluntas est: in ratione uerò specificantis obiectum est post uoluntatem, & actio specificantis obiecti præsupponit motionem uoluntatis, tãquam principalis agentis. nam in primo intellect9 practicus consultat de agẽdo & demõstrat uoluntati quid sit agendum, & secundum hoc intellectus concurrit actiuè, & uoluntas pasiuè, non quidẽ quoniam tunc uelit, sed intelligendo quid

sit a-

ſit agendum, & conſilium recipiendo. Deinde hoc habito, uoluntas habet poteſtatem exequendi, quid ſibi conſultum fuerit, & ex ſui poteſtate (exempli gratia) eligit partem affirmatiuam contradictionis. In hac electione uoluntas eſt principium mouens obiectum, & ſecundum mouens motum à uoluntate & per ſe ſpecificans actum: conſilium autem & obiectum ſumptum in ratione præſentantis concurrunt ad iſtam electionem, primo & per ſe, ſed in ratione adiuuantis & cauſæ ſine qua non. Quare ex his patere poteſt tota cauſalitas intellectus & obiecti ad ipſam uolitionem. Vnde prima opinio, quæ dicit obiectũ concurrere electiuè ad uolitionem, ſi intelligunt ſecundum modum repræſentantis & conſulẽtis, & iterum in ratione ſpecificantis, rectè diceret & ſeruaret naturam uolitiõis. Verùm hoc non expreſsit, quare aut falſa aut diminuta eſt. Secunda opinio, quæ dicit obiectum mouere formaliter uoluntatem & non effectiuè aut penitùs abijcienda eſt, aut eſt abuſus in nomine. Si namq;

hoc

hoc intelligeret, quod ut uoluntati obiectum repræsentatur sub ratione boni uel mali, uoluntas non necessitatur ad actum eligendi, uerum est quod dicitur. Sed hoc nullo modo prætendunt talia uerba, sed esset maximus uerborũ abusus, cum hoc quod aufert actionẽ obiecti in ratione consultantis & demõstrantis. Tertia aũt opinio inter omnes magis veritati appropinquat: quoniam obiectum proculdubio est ĩ ratione specificationis actus: sed non mouet, nisi ut præsupponit actionem uoluntatis tã quam principalis agentis. verùm diminuta & imperfecta est: quoniam prçter istam causalitatem habet & aliam priorem, videlicet quoniam repræsentat uoluntati, neq; uoluntas exiret in actum, nisi prius facta esset talis reprçsentatio, quanquam huiusmodi actio obiecti & intellectus nõ sit causa proxima, & per se, uolitionis. Hoc autem totum prouenit, quod omnes opiniones ponunt uoluntatem esse cæcam, & non cognoscere. Quod apud me non est intelligibile: veluti per multa superius uisum est. Nõ autem

autẽ debet aliquis ex his dictis perturbari: quoniam dicimus intellectum cõsulere uoluntati, cum tamen dicimus eandem esse potentiam, intellectum & uoluntatem: quoniam hæc distinctio, quæ inter duo diuersa facta est, ut melius intelligatur, oportet imaginari intellectum consulentem ipsimet, & non alteri, Quare loco duarum rationum ponimus, quasi duas res, quarum vna se habet in ratione actionis, altera verò in ratione passionis: & ut intellectus producit velle & nolle, quod voluntatem appellamus, intelligitur ut informatus consilio, & repræsentatione. Quare sic intelligendo nullum sequitur incommodum.

Caput septimum, in puo mouentur dubitationes aduersus ea quæ dicta sunt.

VErùm & non minus apud me adhuc iusurgit difficultas: quoniam sic stante opinione dicta, quæro utrum præsentato summo bono vel aliquo, in

quo uoluntas non conſpiciat aliquod malum, ſed tantum bonum, vtrum uoluntas de neceſsitate uelit illud ſummũ bonum, vel illud in quo nullum conſpicit malum? Cõmuniter & quaſi omnes tenent, quòd non. Dicunt tamen aliqui imò maior pars, quod licet in iſto caſu voluntas non poſsit odire illud, quoniã odio habetur nihil, niſi quoniam præſentatur ut malum: ſicut nihil amatur, niſi præſentetur ut bonum: tamen uolũtas poteſt ſuſpendere actum, ita quòd neq; amet neq; odio habeat. Verũ hoc dictum apud me habet magnam difficultatem: quoniam, ueluti quod odio habetur, neceſſariũ eſt cognoſci ut malum, & quod amatur ut bonum cognoſcatur: ita uidetur, quòd ſi uoluntas ſtet ſuſpenſa, quod oporteat intellectum eſſe ancipitem. Cum itaq; uoluntas habeat de neceſsitate vnam iſtarum trium operationum, & unaquæq; habeat diſpoſitionem diſtinctam ab altera, quarum vnaquæq; ſtat ad intellectum, veluti oſtenſum eſt. Secundum igitur diſpoſitionem intellectus, de neceſsitate operabitur

rabitur

ſabitur ipſa uoluntas. Ex quo ſequitur etiam, quod non eſt in poteſtate uoluntatis ſuſpendere actum: quoniam hoc uoluntatis, tanquam anceps, nõ eſt uolũtatis, ſed intellectus: & cũ intellectus naturaliter operatur quantum ad intelligere, uoluntas ſequitur intellectum. Volũtas igitur naturaliter operabitur. & ſic nullũ erit Liberũ arbitrium quod Stoici intendũt, niſi admodum expreſſum in primo libro. ſed huic forte dicitur, quod quanquam ad hoc uoluntas faciat illam ſuſpenſionem, neceſſe ſit intellectum, ſic uoluntati oſtendere, ſcilicet ſub ratione ancipitis: tamen adhuc voluntas eſt libera ad acceptandum illam ſuſpẽſionem, quia nõ ſequitur uoluntatem neceſsitari ab intellectu. Verùm multipliciter uidetur hoc deficere. Primo quidem, quoniam nullus dicet aliquid eſſe abſolute in poteſtate alicuiꝰ cum indiget altero: ad hoc, ut illud faciat, veluti manifeſtum ex terminis. Sed ſi uoluntas debet ſuſpendere talem actũ indiget intellectu ſic offerente, neque eſt in poteſtate intellectus ſic offerre:

quandoquidem libertas in ipso non cõsistat, sed est Dei uel alicuius extrinseci, quicquid sit illud quod nõ est in nobis. Quomodo igitur fingi potest, uoluntatem ex se habere, quòd possit suspendere actum. Amplius sic præsentato uolũtati actu suspensionis, voluntas non cogitur suspendere, sed potest adhuc suspendere illam suspensionem: tunc ad hoc quod suspendeat, indiget adhuc intellectu ostendente talem suspensionẽ: & sic non erit uoluntas absolutè in protestate talis suspensionis, ueluti superius declaratum est: & tunc suspensionis erit suspensio. Quare abibitur in infinitum, et nunquam aliqua erit determinatio talis actus: quandoquidem infinitũ est impertransibile. Pręterea mirum est, & uix credibile, quòd si obiectum præsentetur sub ratione omnis boni, & suspensio ostenditur, nõ sub ratiõe omnis boni. Non eñ includit suspensio omne bonum, imò est maxime culpabilis, & est viri omnino insipientis, quod uelit suspensionem illam: non enim suspenderet nisi uellet. Est enim actus uoluntatis,

tatis, quia sic eligit uoluntas illud quod nullam habet rationem boni & dimittit summum bonum. Vnde inconuincibile est, quod uolũtas respiciens ad malum, velit ipsum: & respiciens nedum ad bonum, verũ ad summum bonum, spernat ipsum: quod non tantum aduersatur dictis Philosophorum & sanctorum, verum & experimento ipsi. Vnusquisque enim in seipso experitur, quòd si duo proponantur sibi, quorum vnus est absolutè melior altero: verbi gratia, abstinere ab adulterio, & committere adulterium. Si quis committit adulterium pro eo tempore, pro quo committit, existimat adulterium melius esse. nã præponit bonum delectabile bono honesto, & ratione qua bonum, prosequitur adulterium, & non qua malũ: quia concludendo uidetur esse impossibile, quòd tale bonum sic ostensum uoluntati non acceptetur ab ipsa uoluntate. Quod si quis dicat istud uerum esse, & quod non potest suspendi actus uolitionis & nolitionis, nisi in re ancipiti, & ubi in obiecto uideãtur esse simul commixta

mixta bonum & malum: quare difficultas auferretur. In summo namq; bono non uidetur esse libertas, sic quod uolũtas possit uelle & nolle, & suspendere, veluti neq; in miseria. De necessitate enim unusquisq; uellet esse fœlix & nullus miser. Vnde Augustinus in libro de Ciuitate Dei dicit: quanquam multi sint, qui nollent esse reges: nullus tamẽ est, qui nollet esse beatus, vel qui vellet esse miser. Vnde ad hoc ducimur natura, hoc ab ea instruimur, sicut & cætera naturalia. Quia sicut quilibet de necessitate assentit primis principijs, vbi intelliguntur, & dissentit oppositis primorum principiorum: sic unusquisq; vult fœlicitatem, & fugit miseriam, ybi voluntati sit ꝓposita. quare prior opinio spernenda est tanquam irrationabilis. Verùm hoc dictum est multum suspectũ, neq; uidetur euadere priores difficultates. Primo quidem suspectum est: quoniam ferè omnes viri doctrina eminentissimi, ut S. Thomas & Io. Scotus, eos ferè secuti sunt omnes, tenuerũt illã positionem, dicentes: quod licet uoluntas
non

non poſsit nolle uel refutare fœlicitatẽ
vel uelle miſeriam, poteſt tamẽ actum
vtrumqꝫ ſuſpendere. namque par ratio
eſt de intellectu & uoluntate: quoniam
intellectus ante actum uoluntatis me-
rè naturaliter agit, voluntas uerò eſt li-
bera: imò propoſitis ipſis principijs i-
pſi intellectui, poteſt uoluntas auferre
actum conſentiendi, licet non poſsit fa-
cere diſſentire: quoniam poteſt ab intel
lectu auferre conſiderationem. quanto
magis poteſt à ſeipſa auferre actum uo
lendi uel nolendi. Præterea, veluti dixi
mus, ſtant etiam adhuc illæ primæ diffi
cultates: quoniam ſi ſuſpenſio tantum
eſt poſsibilis, vbi in obiectum bonum
& malum ſint admixta, uel igitur bonũ
& malum apparẽt æqualia uel inæqua-
lia. Si inæqualia: vnum igitur præſenta-
bitur ſub maiori bono, & alterum ſub
minori. Quæro igitur, an uoluntas poſ-
ſit eligere minus bonum, & relinquere
maius bonum, an non? ſi detur quod
non, iſtud uidetur contradicere inpri-
mis Ariſtoteli 6. Ethicorum, ubi diſpu-
tat aduerſus Socratem, dicentem, uolun

tatem non posse aduersari sciẽtiæ: quia Socrates negauit incontinentiam. & 3. Ethicorum Aristot. dicit: non oportet quod idem sit eligens optimam & uerã habens opinionem de optimis, & non eligere optima. Quare esto quod iudicet illud esse melius altero: potest tamẽ secundum dicta Arist. minus bonum eligere. Amplius, haberetur quod quæritur, uidelicet quod uoluntas non agit, nisi ut instructa ab intellectu: quia aut nulla esset libertas, aut esset in intellectu: quod non dicitur. Si verò detur altera pars, scilicet quòd minus bonũ potest præeligi maiori bono, cum maius bonum in ordine ad maius bonum habeat ratiõem mali, sicut minus magnũ in ratione magis magni retinet rationẽ parui: tunc malum, qua malum eligetur: quod, vt dictum fuit, aduersatur omnibus, & in nobismet experimur oppositum. Sentimus enim quod semper eligimus aliquod, quod melius uidetur altero: & si quis increpetur, quod magis malũ elegerit, increpatus aut vult sustinere, quòd electũ per ipsum est melius

ipsus neglecto, aut excusat se, quod ibi ꝑ tunc uisum fuit sic: & sic eadem sequuntur quę ad priorẽ. Sed huic forte dicit, sicuti a multis dicitur, & uidet esse sententia Aristotelis in 3. Ethicorum, videlicet quòd maiori & minori propositis secundum apparentiam ipsi uoluntati, non potest rebus sic se habentibus uolũtas velle minus bonum, & renuere maius bonum, vt ostensum est: verùm potest voluntas intellectui imperare, vt rectè consultet & facere, quod dispositio sit contraria. verùm quod ubi prius erat siue apparebat minus bonum, appareat nunc melius: & vbi tũc melius, nũc peius: quia secundũ istum modum stat libertas. Verùm neq; istud dictum uidetur sufficere: quoniam uolũtas nihil imperat intellectioni uel alicui alteri potẽtiæ, nisi prius sit tale præostensum esse bonum ipsi uoluntati. Vnde de necessitate talis præostensio præcedit imperiũ voluntatis, & est naturalis, neq; aliquo pacto est in potestate uoluntatis: quandoquidem uoluntas intellectum præsupponat. Erit igitur hoc ex aliquo ex-

trinſeco, vt Deo vel quouis alio, quod maxime uolunt Stoici. non igitur hoc eſt in poteſtate uoluntatis. Amplius, quoniam eo dato ubi intellectus non haberet rationes, per quas poſſet conuincere, quòd illud quod prius uiſum eſt, minus bonum oſtenderet uoluntati, eſſe maius bonum. & ſic uoluntas neceſsitatur ab intellectu, quod maxime intendimus, & eſt contra determinata. Sic enim aufertur omnis uoluntas. Cum nãque intellectus merè naturaliter operetur, & uoluntas de neceſsitate inſequatur intellectum: omnis igitur libertas aufertur. Quare ſtabit opinio Stoicorum. Propterea Ariſt. 2. Ethicorum dicit, quod ſi maior & minor in intellectu practico bene ordinata ſunt, ita ſequitur uoluntas et deliberatio, ſicut concluſio de neceſsitate ſequitur ĩ ſyllogiſmo bene ordinato. & in libro de Motibus animalium ſic ſcribit: cum enim duas propoſitionos intellexerit & compoſuerit. hæc autem ex duabus propoſitionib. concluſio, fit operatio: ut puta cum intellexit, quòd omni homini ambulandum,

dum, ipse homo ambulat confestim. Si autem quòd nulli ambulandum homini, ipse autem homo statim quiescit. & hæc ambo facit, si non aliquid prohibeat, aut compellat faciendum bonum. Domus autem bonum facit domũ statim. & in 2. Ethicorũ in ea parte, in qua soluit rationem Socratis negantis incõtinentiam, sic scribit: adhuc autem & sic naturaliter aliquis respiciet, tamen hæc quidem uniuersalis opinio. Altera autẽ de singularibus est, quorum sensus iam proprius. Cùm autem una fiat ex ipsis, necessarium conclusum hoc dicere animam: in factis autem operari cõfestim puta, si omne dulce gustare oportet: hoc autem dulce ut vinum, aut aliquod singularium, necessarium potentem & non prohibitum, simul & hoc operari. Quare etsi posit accidere impedimentum, quantum ad exequutionem deliberationis & voluntatis (quoniam hæc non sunt in nostra potestate:) necessario tamen uoluntas uolet & eliciet quę ab alio constringi non potest; sed tantũ ab intellectu. Quod minime fingi potest,

test. quia cum intellectus naturaliter o-
peratur, & ut ostensum est, uoluntas de
necessitate sequitur intellectum: ergo
voluntas de necessitate operatur. Non
igitur libera est. Verùm & hoc auget
difficultatem: quoniam appetitus sem-
per ponitur ab Aristotele potentia pas-
siua, quæ non mouet nisi ab alio mota.
Nullum autem motiuum appetitus po
nit Arist. nisi obiectum: quia prima mo
tio in appetitione est ab obiecto, nō ita
que obiectū mouetur ab appetitu, ue-
lut instrumentum mouetur à principa-
li, & solum secundum specificationem,
verùm est totum oppositum: quoniam
obiectum mouet ipsum appetitum, &
dirigitur appetitus secundum regulam
obiecti, ueluti manifestum est in sensu,
& ab omnibus concessum est: quia nul
la apud Aristotelem uidetur esse liber-
tas, tum per istam rationem, tum ꝓpter
alias superius adductas, & infra addu-
cendas. Cum tamen clarissima uoce ꝓ-
clamet 3. Ethicorū: Sumus à principio
vsq; ad finem nostrorum actuum domi
ni, licet non habituum. & 1. Politic. Inui
ctissi-

ctissimus est animus, à nullo cogitur, à nullo necessitatur. Sunt uirtutes, sunt uitia nostra, non naturæ, non fortunæ. Ista igitur sunt, quæ me premũt, quæ me angustiant, quæ me insomnem & insanum reddunt, vt uera sit interpretatio fabulę Promethei, qui dum studet clàm surripere ignem Ioui, eum relegauit Iupiter in rupe Scytica, in qua corde assidue pascit vulturem rodẽtem eius cor. Proteus verò est Philosophus, qui dum vult scire Dei arcana, perpetuis curis et cogitationibus roditur, non sitit, nõ famescit, non dormit, non comedit, nõ expuit, ab omnibus irridetur, & tanquam stultus & sacrilegus habetur: ab inquisitoribus prosequitur, fit spectaculum vulgi. hæc igitur sunt lucra Philosophorum, hæc est eorum merces. Vnde fiunt argumenta Poëtarum, veluti Socrates fuit argumentum & materia in comœdia Aristophani, & omnes Philosophi Luciano Comico.

Caput octauum, in quo respondetur ad obiecta prioris capituli.

Quan-

QVanquam arduum, & mihi difficile videatur, his satisfacere: conabor tamen secundum uires meas, qualescunq; sint, ad hæc respondere. Illud tamen in primis protestantes, quod nihil pertinaces asserimus, sed si aliquando aliter nobis uidebitur, sumus mutaturi sententiam, & meliores sequuturi. Sustinendo igitur libertatem, & quod taliter uoluntas uelit, veluti diximus, quod gratia breuitatis non repetimus, dico, quod Liberum arbitrium non cõsistit in hoc. quòd si uoluntati ostendatur aliquod esse bonum illud re sic se habente, per totum uoluntas posit odire ipsum: vel quod si præsentetur ut malũ, voluntas posit illud prosequi: sic proculdubio & bonum odiret, & malum amaret: & sic respiciẽs ad malum faceret bonum, & respiciens ad bonum faceret malum. quod manifestè aduersatur experientiæ, & dictis sanctorum & Philosophorum. Sed ut libertas uoluntatis consistit in hoc, quod præsentato bono est ĩ sua potestate subtrahere actum uolitionis & uelle ipsum, & rebus sic se ha

bentibus,

bentibus, uoluntas non poteſt illud re-
ſutare. Quod ſi refutaret, fieret mutatio
ex parte intellectus. quare caſus uariare
tur. Et conſimiliter dicatur, ſi obiectum
præſentatur ſub ratione mali: non po-
teſt illud uelle uolũtas; verùm aut illud
renuit, aut actum renuitionis ſuſpẽdit.
Dicoq́ ulterius, quod talis ſuſpenſio,
quę abſolutè & uerè eſt in poteſtate uo
untatis, non eſt: quoniam illud oſtẽda-
ur ſub ratione dubij. Nam talis diſpoſi
io pertinet ad intellectum. Sed eſt, quo
niam ipſa non eligit actum, neq; opor-
et aliam cauſam quærere: quoniam ſi
qua eſſet cauſa, reduceretur ad natura-
em. Quare uoluntas non eſſet libera,
ed naturaliter ageret ſecundum illam
diſpoſitionem. Et ſi dicatur, ut diceba-
ur in opponendo, ſi ſuſpendit actum i-
pſa uoluntas, nónne vult illam ſuſpen-
ſionem, & omne uolitum eſt apprehen
ſum ut bonum. ergo oportet intellectũ
voluntati ſic oſtendere. Huic dicitur,
quod ſic dicere, eſt negare ſuſpenſionẽ
eſſe in poteſtate uoluntatis: quoniam
oporteret, ſi deberet exire in talem actũ,
ut in-

quod non uidetur uerum, cum dicat, nos esse dominos nostrorum actuum, & uirtutes & uitia esse in potestate nostra. Huic dico, quod de necessitate Aristoteles negauit Liberum arbitrium, quod Cicero in libro de Fato Aristoteli ascribit aperte. Dicitq; Arist. tenuisse, omnia ineuitabiliter euenire: aut si tenuit in nobis esse Liberum arbitrium, vt in primo Perihermen. ad finem dicit, & in tertio Ethicorum: sibi manifestissime contradixit in his locis, & in octauo Physicorum. Existimo tamen, opinionẽ Ciceronis esse magis ad mentẽ Aristotelis, etsi aliter uideatur dixisse in Ethicis, hoc fecit propter vulgares & bonos mores: existimoq; unum dixisse, & alterum sensisse. In secundo namque Ethic. multũ se inuoluit de illa quæstione, an sit uidelicet in potestate nostra, q̊d res appareat vel bona vel mala. Vnde ibi dicit, fatuum esse dicere, virtutes esse nostras & nõ uitia, & uerum dicit: sed, neq; uirtutes neq; uitia nostra sunt, secundum Stoicos. Vnde erat suum ostendere, virtutes esse nostras.

Quare ego existimo, illud Aristotelem non dixisse ex propria intentione, sed complacens vulgaribus, & propter bonos mores. Ista ergo in hoc est mea existimatio, non autem sententia. Ad alteram autem dubitationem, in qua inferebatur, quod aliquis sciens & volẽs praua vellet, & quod non omnis malus esset ignorans, quod aduersatur Aristoteli & Platoni, huic dicitur, quod cõclusio de necessitate sequitur, ut optimè argumentum deduxit. Quare autem hoc aduersetur Aristoteli, mirum esse non debet: quoniam ista conclusio sequitur ex præsuppositione illius, quòd uoluntas eodem modo se habens intrinsecè & extrinsecè potest in duo opposita.

Hoc autem manifeste repugnat eius sententiæ in octauo Physicorum. Vnde voluntas, cum seipsam non posit limitare ad alteram partẽ, oportet quòd limitetur ab alio, quod naturaliter agit. Quare secundum directionem illius, dirigitur voluntas: ex quo manifeste aufertur ab eo libertas, & ab omni alio sic loquendo de libertate, quod immediatè nul-

ẽ nullo addito limitante posſit in duo
ppoſita. Quare omnis error in uolun-
ate, erit ex errore intellectus: & ſic nul
us apud Ariſtotelem ſciens & uolens
fficitur prauꝰ, & omnis malus eſt igno
ans. Ille quoq; tertius actus, quem cō-
nuniter attribuimus voluntati præter
velle & nolle, ſcilicet actum ſuſpende-
e, non eſt à uoluntate uerè & ſolitariè,
ſed eſt ab intellectu dirigente ipſam ſu-
ſpenſionem. Vnde Ariſtoteles poſuit
voluntatem merè paſsiuam, & moueri
ab obiecto, & non voluntatem moue-
re obiectum, ueluti eſt in ſenſu & appe
titu eius ſenſus: quoniam appetitus ſen
ſitiuus mouetur à ſenſu informato ob-
iecto, & appetitus ſenſitiuus non mo-
uet ſe: quia cum Ariſtoteles nullam fa-
ciat differentiam inter uolũtatem & ap
petitum ſenſitiuum, quantum ad mo-
ueri ab obiecto, (ſub una etenim regu-
la vtroſq; comprehẽdit.) nulla relinqui-
tur libertas in uoluntate, neq; etiam in
intellectu, quandoquidem naturaliter
agit ipſe intellectus: ſed tamen eſt diffe
rẽtia inter appetitum ſenſitiuum & vo-

luntatem, quoniã est & differẽtia inter intellectũ & sensum: quoniam sensus est sine discursu & particulariter cognoscit neq; mensurat & comparat inter suas actiones, quæ tamen omnia fiunt ab intellectu. Hinc existimatur uoluntatẽ esse liberam: quoniã intellectus ad partes consulit, ad partes utrasq; argumentatur. Sed ipsa uoluntas semper sequitur ipsum intellectum, siue benè iudicet intellectus, siue malè iudicet. Quod autem bene intellectus iudicet, uel malè, non est principaliter ex uoluntate: quoniam, vt dictum est, uoluntas mouetur ab intellectu: sed ex bona dispositione intellectus, quam contraxit à corpore in principio generationis. Nam apud Aristotelem anima est mortalis, & non potest secundum ipsum à corpore separari veluti diximus in nostris trib9 Tractatibus de Immortalitate Animæ: & est primus. Secundus est apologia, in qua respondemus quibusdam impugnantibus. Tertius inscribitur Defensorium, in quo particulariter respondemus cuidam nostro calumniatori. Benè uel

ē vel malè etiã discurrit intellectus ex
ispositionibus extrinsecis, ut sunt cor
orum cœlestium influxus, conuersari
um uiris doctis, habere necessaria ad
ictum & uestitum, & sic de singulis:
uę omnia tamen subijciuntur fato, ne
ue sunt in nostra potestate simpliciter
Quòd si quis dicat, Aristotelem non tē
uisse fatum propter multa quæ ab eo
icuntur, dicatur ipsum sibi repugnas-
:, & inconstantem & fluxum fuisse:
uod est proprium hominis, neq; ego
ım solus: quandoquidem & ipse Ci-
ero in libro de Nat. deorúm hoc Pla-
oni & Aristoteli amplissimè tribuat.
equendo igitur opinionem ueram, &
eligionis Christianæ quam ego profi-
eor, & pro qua paratus sum tollere cru
em, & cum Christo & pro Christo mo
, dico istud non esse inconueniens, q̃d
liquis habeat intellectum non erran-
em, & uolũtatem non errantem. Qua-
e sciens & uolens eligit praua, exten-
endo tamen nomen electionis ad su-
oensionem actus, & quod non omnis
nalus sit ignorans, sic quod peccet per

ignorantiam, aut ignorans. Et hoc totum conceditur: quoniam conceditur, quod idem eodem modo se habens potest in opposita: & hoc soli uoluntati conuenit, & nulli alij. Aduertas tamen quod ubi esset peccatum cõmissionis, hoc non potest concedi, sed tantum in peccato omissionis. In peccato enim cõmissionis eligitur malum, quod uoluntati per intellectũ ostenditur esse bonum, quare intellect9 peccat: quoniam ostendit aliter quàm est, aut reijcitur bonum, quod existimatur esse malum: quoniam intellectus sic ostendit uoluntati. Vnde est error in ipso intellectu, & transfertur ad uolũtatem. Et si dicatur, prius igitur peccatum est in intellectu, quam in uoluntate: quod dictis & rationi repugnat. Huic dicitur, ut supra uisum est, quod peccatum est primo in uoluntate, sed primum peccatum uoluntatis est peccatum omissionis, ex quo peccato descendit peccatum commissionis: quare peccatum est ex uoluntate. In peccato igitur commissionis semper intellectus peccat, ut ostensum est: in pec-

cato autem omissionis stat oppositum: quoniam stat, quod sciat in uniuersali & in particulari, & quod suspendat a-ctum, quod est omissionis peccatum: sed non posset uelle aut nolle, ut affirmationem dicit contra scientiam in vniuersali & in particulari. verùm ad ra-tiões. Ad primã, in qua dicebatur, quod sicut actus bonus secundum morem exigit existimationem rectam, sic actus malus secundum morem exigit existimationem falsam, dicitur negando similitudinem: quoniam ad bonum & ad perfectionem omnia requiruntur integra. Si enim domus debet esse perfecta, oportet quod habeat omnes partes requisitas ad domum: verum ad imperfectionem sufficit defectus unius partis, quia uirtus exigit mẽtem rectam & uoluntatem bonam: ad uitium autem sufficit, uel quod ratio sit mala uel mens ma-la. nam uera uirtus non est absque prudentia, ut dicitur sexto Ethicorum.

Quare si ratio esset mala, & recta uoluntas scilicet ad bonum finem propriẽ non est actus uirtuosus. Vnde & ad 2. di-

citur, quòd malus est imprudens non ratione rationis, sed ratione uoluntatis: nam cum prudentia exigit & rectā rationem & rectum appetitum, imprudentia ei opposita exigit, vel falsam rationem uel obliquum appetitum: & sic rationes nihil cogunt in eo qui malus est per omissionem, & non per commissionem. Quare forte propositio dicens, nullus sciens & uolens eligit praua, intelligitur per actum positiuum & in peccato commissionis, non autem de peccato omissionis, imò omittendo propriè non est electio, sed impropriè dicitur electio. Vnde sic peccans peccat, non quia eligit: sed quoniam non eligit. Quod si dicatur, iste qui nō eligit vult non eligere, sed uelle est affirmatiuum, ergo peccat committendo, quoniam vult quod non debet. vult enim non eligere quod non debet non eligere, imo debet eligere. patet illud non bene inferri, quod si non eligit, vult non eligere, nisi intelligatur priuatiuè, quòd scilicet priuatio illa sit uoluntatis. Neq; talis omissio habet obiectū aliquod:

aliquod : quoniam priuatio non exigit obiectum proprie. & similiter glossari potest, omnis malus ignorans scilicet malus committendo non omittendo. Vnde tres adhibuimus actus uoluntatis scilicet uelle uel nolle, complacentia vel displicẽtia, & purum non uelle, q̃d est actum suspendere. Velle exigit, ut bonum præsentetur tanquam malum. suspensio nullum istorum exigit, quanquam suspensio posit esse mala & bona, bona, ubi suspendit, quod suspendẽdum est: mala uerò, ubi suspendit, quod suspendendum nõ est, ut est in malo omissionis. Quantum autem ego recordor, mihi uidetur quod Aristoteles non faciat mentionem de ista suspẽsione, nisi ut suspensio est uolita positiuè, sic quod si uoluntas suspendit uelle vel nolle, hoc est, ut sibi placet, sic suspẽdere ex aliqua causa, & suspensio habet rationem boni. Vnde si quęratur, quare suspendis? dicit Aristoteles, quoniam hoc uidetur bonum: quoniam anceps sum de partibus. Quare uolo maturius consulere. vnde uelle exigit ap-

 paren-

parentiam boni, nolle ut affirmatiuum includit apparentiam mali. Suspendere uerò aut quoniam non uidetur anceps, uel existimat protelationem siue dilationem cõuenire ex aliqua causa. Quare isti tres actus, extẽdendo nomen actus, etiam ad priuationem exigunt diuersas dispositiones: quoniam idem, eodem modo se habens, non producit diuersa. Vnde ante motum de necessitate est motus, ut dicitur in octauo Physicorum. Quo dato, quicquid euenit ineuitabiliter euenit, offertq; Liberum arbitrium. Quod si saluare uolumus, oportet illud principium negare, scilicet quod idem eodem modo se habens non possit producere diuersa, ut quietem & motum, suspendere actum & non suspendere. Vnde cum Aristoteles posuit, quod de necessitate motus est æternus, quoniam idem eodem modo se habens, non potest producere opposita, & quod nos sumus domini nostrorum actuum, implicite posuit duo contradictoria. Quare cum principijs existentibus repugnantibus necesse

cesse sit sequi conclusiones repugnantes, non est mirum, si in hac materia reperitur contrarietas & inuolutio in dictis Aristotelis.

Caput undecimum, in quo mouentur quædam dubia circa diuinam prouidentiam.

QVoniam fatum concernit prouidentiam, & Liberum arbitrium, sicuti dicit Boëtius in 4. de Consolatione. In diffinitione enim fati (quemadmodum dictum est) ponit diuina prouidentia, & quoniam si quid subterfugit ineuitabilitatem, maximè est Liberum arbitrium. Cum igitur in superioribus capitulis uisa sint quædam pertinentia ad Liberum arbitrium: ideo nūc intendimus quædam ponere, quæ pertinent ad diuinam prouidentiam. Illud autem mihi præcipuum est, an Deus cognoscat actus uoluntatis humanæ: neque facio uim antequam fiant, uel dum fiunt, uel dum facti sunt: quoniam quantum ad id quod quærere intendo, est eadem difficultas.

Quare

Quare dicamus de his actibus humanis, qui nunc sunt uel facti sunt: & nemini dubiũ est, quod insequendo hanc opinionem, quã uerissimam credimus, oportet dicere, quod sic: & unanimes omnes confitentur, dicereq́ꝫ oppositum est hæresis manifesta, & aperte destruit dictam opinionem. Verùm apud me maximam habet difficultatem, quam maxime desiderarem à me remoueri.

Nam actus humanus elicitus, utpote uolitionis uel nolitionis dependet, nõ tantum ab essentia animę & eius potẽtia, quæ est uoluntas, sed à determinante uoluntatem ipsam. non enim uolitio huius uel illius obiecti producitur à uoluntate nisi determinetur ipsa uoluntas ad unum oppositorum: quandoquidẽ cum sit in potentia contradictionis ad duo opposita. Si debet agere simul, utrumqꝫ non agit, sed unum tantum determinatè. quare oportet ipsam determinari. Quod si ista de necessitate requiruntur ad esse uolitionis, requiruntur & ad eius cognitionem. Non potest igitur sciri uolitio nisi & uolitionis

causæ

causæ sciantur. Si igitur Deus cognoscit uolitionem, cognoscit & illa tria, sc. Essentiam animæ, potentiã quę est uoluntas, & determinationem. Verùm potentia & essentia sunt effectus Dei: quare illa duo sciuntur à Deo scientia practica siue factiua, determinatio autem (vt dictum est in prioribus) est ab ipsa voluntate. Nam determinationis alia causa non est quærenda, nisi quoniam uoluntas. Quare uolitio & nolitio sua sunt, unde per ipsas meretur laudem & vituperium: & consequenter pœnam & præmium. Cum igitur talis determinationis Deus non sit causa, neq; causa talis actus, quomodo igitur talis act9 à Deo cognosci potest? quoniã, ut est cõmunis sententia Physicorum & Theologorum, qui cõcedunt Deum cognoscere extra se, dicũtur illa â Deo cognosci, quorum Deus est causa. Cum igitur tales operationes & determinationes nostræ sint & non Dei, igitur talia Deo cognoscere non potest: quãdoquidem talium non sit causa. Sed huic fortaßis dicitur, imo & actus & determinationis uo-

onis uoluntatis Deus est causa, sed uni uersalis. Nullus enim effectus subterfugit causalitatem Dei, sed istud magnã apud me habet difficultatẽ: quoniã Deus est, uel totalis causa huius effectus; et talis determinationis, uel tantum partialis. Si primũ detur: tũc cum actus Liberi arbitrij magis attribuitur agenti quã patiẽti, cũ Deus sit totalis causa talis determinationis & actus, actus ille non erit uoluntatis, sed erit Dei: & sic uelle & nolle non erũt nostra, sed Dei. Quare libertas aufertur ab ipsa uoluutate. Si uero detur, quod ista sunt Dei & uoluntatis, aut igitur Deus regulat uolũtatem & dirigit ipsam, ueluti, imò & magis quàm carpentator securem: quoniam etsi securis in hoc opere non moueatur nisi mota, habet tamen ex dispositione, quòd sic uel sic faciat, ut puta quòd benè incidat uel malè incidat, uel aliquam aliã dispositionem se tenentẽ ex parte ferri, aut quod ferrum sit bonum, vel malum, & acuties sit bona uel mala, quæ non se tenent ex parte carpentatarij, neq; sunt in eius potestate. Ast uo-

luntas

untas quo ad ſubſtātiam totum habet
Deo, unde nihil eſt, quod ſibi impute-
ur ex parte ſuæ ſubſtantiæ: quoniam
Deus ſic fecit ipſam uolūtatem & eam
ic mouet: quare totum debet attribui
pſi Deo. Vnde ſi p poſſibile ſecuris ha-
eret materiā ſuā, utpote, quòd eſſet fer
ea, & figurā & motum ab ipſo carpēta
ore, nihil remaneret ī ſecuri, q̄d ī opere
mputaretur ſecuri, ſed totū carpentato
i. Cum itaq; motus ſit à Deo, & eſſētia
uoluntatis ipſius Dei erit. Quare Libe-
um arbitriū, ſiue operationes aſcriptæ
Libero arbitrio nō erūt noſtræ, ſed Dei.
Si aūt detur, q̄d uoluntas moueat De-
um, & ipſum regulet: quid ſtultius in
primis dici poteſt? Amplius, quoniam
habet̄ q̄d quæritur. prius em̄ natura erit
actio uolūtatis, q̄ Dei: & cū prius non
dependeat, ut ſit à poſteriori, neque ſit
cauſa poſterioris Deus, ergo non erit
cauſa talis primæ motionis à uolūtate:
ſed actus uoluntatis dependet à tali pri
ma motione, ut manifeſtum eſt. Non
igitur cognoſci poteſt talis actus, ni-
ſi cognoſcatur talis prima cauſalitas.

Aut igi-

Aut igitur talis causalitas non cognoscitur à Deo, aut aliquid cognoscitur à Deo extra ipsum, cuius ipse Deus non est causa. Horum utrumuis inconueniens est, ergo illud dici non potest. Sed ad hæc fortassis dicitur, quod Deus est causa talis determinationis: quoniam quod uoluntas possit determinare se, hoc habet à Deo: sed quod ab alio habetur, est effectus illius, à quo habetur. Quare determinationis Deus est causa. Verùm sermo iste sophisticus est: tantum enim probat, quod potestatem determinandi habet à Deo: sed non, quòd actum. Quod si etiam actum haberet à Deo, actus non esset noster, sed Dei. Vnde perinde est, ut prætor in ciuitate, habens à Rege, quod possit suspendere, & non suspendere. Actualis autem determinatio est ut ipsius prætoris, ut notum est. Præterea cum uoluntas producit nolitionem, aut est aliqua ratio actiua uoluntatis, quæ non est Dei aut nulla. Si nulla: tota actio est à Deo. Si aliqua: illius Deus non est causa. Quare & eam Deus non cognoscit, si nihil ex

tra à

ra à Deo cognoſcitur, cuius ipſe non
it cauſa. Amplius, peccatum eſt ipſius
oluntatis, & nullo modo Dei: quoni-
m Deus non poteſt eſſe cauſa peccati.
Aut igitur peccatum à Deo cognoſci-
ur, aut non. Secundum dari non po-
eſt ſecundum poſitionem, ergo pecca-
um à Deo cognoſcitur: ſed peccatum
auſam habet, cuius Deus non eſt cau
a: aliquod igitur extra cognoſcitur, cu-
us Deus non eſt cauſa. Sed huic forte
icitur, quòd peccatum non habet cau
m efficientem, ſed deficientem, quæ à
Deo cognoſcitur: quoniam defectus
ognoſcitur per actum. Et ſic Deus co-
noſcit cauſam peccati, quanquam De
s non ſit cauſa peccati. Vnde propo
tio, Quicqd Deus extra ſe cognoſcit
lius Deus eſt cauſa, intelligitur, eſt eiꝰ
auſa, aut eſt cauſa eius, per quod Deus
ognoſcit cauſam illius. Sed cõtra, quo
iam Deus non poteſt ſcire Socratem
eccare, niſi Socrates peccet. Pro hac i-
itur cognitione Dei, Socratem, eſt ne
eſſarium, peccare. Hoc ergo, q̃d eſt So
atē peccare, ſi neceſſarium eſt eſſe pro

hac Dei scientia, aut igitur est necessarium esse, quoniam est effectus scientiæ Dei, aut causa sciētię Dei. Altero enim modo necessarium est intelligi. Si igitur necessariū est esse, tanquā effectus cōsequēs suā causam: Deus igitur erit causa peccati, & sic stabit Stoicorū opinio. Si ergo erit tāquam causa, quòd igitur Socrates peccet est causa, q̄a Deus scit Socratē peccaturū. Vnde & Origenes super Epist. Pauli ad Rom. scripsit: non q̄niam Deus pręscit, Socratē peccaturū, ideo peccabit Socrates: verùm quoniā Socrates peccabit, Deus scit Socratem peccaturum. Sed ad hoc fortasis aliquis diceret, Deum esse causam uolitionis uel nolitionis: quoniam uoluntas ipsa est causa utriusq;, ueluti dictū est superius: determinatioq; uoluntatis nihil aliud est quàm ipsa uoluntas. quid enim aliud esse potest? Nō enim aliud quod sit in intellectu: quoniam sic uoluntas cogeretur ab intellectu: neq; aliud extrinsecum eadem ratione. Si quid uero est, quod sit in uoluntate, & non sit ipsa uoluntas, illud non potest esse,
nisi

nisi aliquod uoluntarium, & stabit simi-
lis difficultas, quomodo uoluntas fuit
determinata ad tale uoluntarium. Qua-
re illa determinatio est idem, quod ipsa
uoluntas. Cum igitur Deus sit causa
uoluntatis, quoniam potentias habe-
mus ab agente: quòd igitur introduxit
animam humanam, induxit & potenti-
am nolitiuam. Quare cum talis poten-
tia sit causa actus, Deus igitur est causa
actus: & sic Deus potest cognoscere, i-
mò de facto actum cognoscit: quoniã
cognoscit causam, scilicet uoluntatem.
Cognoscit autem uoluntatem, quoni-
am est causa uoluntatis: & sic non pro-
cedit ratio. Verùm quanquam respon-
sio cum ratione ista adducta, sit ualde
efficax & difficilis apud me solutionis:
non tamen cum prioribus dictis ui-
detur posse stare: quoniam si ideo De-
us est causa actus uoluntatis, quoniam
est causa potentiæ & determinationis,
quoniam determinatio est idem quod
uoluntas, ut deductum est: manifeste
tunc ineuitabile est, quin Deus sit cau-
sa peccati, quoniam erit causa determi-

nationis peccati & potentię. Nam utrobique par est ratio, ut patet. Amplius, nō plus erit in nobis uelle quam intelligere ante omnem actum uoluntatis, imò quam quod lapis existēs sursum, & demissus natura sua cadat deorsum: quoniam iste casus est à grauitate, per quā inclinatur ad motum deorsum: quam grauitatem & inclinationem totam habet à generante. Cum itaque totus act9 uoluntatis consimiliter se habet ad potentiam uolitiuam, quoniam tota uolitio uel nolitio sit totaliter à potētia uolitiua, & nullo alio, quæ tota dependet & habet esse à creante & conseruante, ueluti igitur descensus in lapide attribuitur generanti: ita & uolitio creanti potentiam uolitiuam. Amplius, sequeretur quòd actus antequam produceretur, non plus esset contingens, quàm ubi est productus dum modo saluetur in esse uoluntas ipsa, quod est impossibile manifestum apud opinionem negantē fatum: quanquam illud à Stoicis necessarium sit dici, ueluti apertum est. Illatum deducitur: quoniam si ante actum

uolunta

uoluntatis, actus est in contingentia, & post actum non est in contingẽtia, hoc erit, quoniam causa productiua actus in aliquo potest impediri. Sed supponitur, quòd uoluntas quo ad potentiam remaneat illæsa. nam si est immaterialis ut ponit positio, non potest desinere esse saltem ex potentia ordinaria. Ergo causa uolitionis nullo modo potest impediri. Ex quo igitur causa certa est, & impediri non potest. Ideo effectus est certus de suo euentu, quanquam actu non sit. Veluti eclipsis futura, est ita certa, quando actu non est, sicut quando actu est: quoniam sua causa impediri nõ potest. Quod si dicatur, licet potentia non sit impedibilis, quoad esse, quoniã necessarium est ipsam esse: tamen impedibilis est secũdum determinationem, quando ipsa uoluntas non exijt in actũ nisi se determinet. & quoniam potest determinare & nõ determinare se ad alteram partem contradictionis, ideo ante actũ productionis est in contingentia, quod non potest esse, ubi est producta. Verùm ista uidentur uerba super-

flua, & nihil ad rem pertinentia: quoniam ista determinatio nihil aliud est, quam ipsa uoluntas. Quare si esse uoluntatis non est in potestate uoluntatis, sed sui conditoris, neque determinatio est in potestate ipsius uoluntatis, sed eiusdem conditoris. Cumque per concessa actus sequitur potentiam & determinationem: totum igitur erit à Deo. Quare uelle & nolle totum est à Deo, & non in potestate uoluntatis. Accidit etiam dubitatio, non tamen circa actus humanos, an à Deo cognoscatur, verum etiam vniuersaliter circa unumquodque quod aliquando non est. Exempli gratia, Deus nunc scit, Socratem esse: corrupto Socrate, non amplius scit Socratem esse: quoniam sic Socrates esset, & non esset. Cum igitur prius sciuit, Socratem esse, & postea nesciuit, ergo mutatio facta est in Deo ex scientia in ignorantiam: & sic in Deo esset mutatio. Quòd si dicatur, factam esse in re, & nõ in Deo, quoniam ex eo quod res est uel nõ est, oratio dicitur uera uel falsa, certè respõsio nulla est: quoniam quando res mutatur,

atur, remanente eadem opinione &
non uariata, opinio ipsa, etsi non essen-
tia & quoad absoluta non uariatur: va-
riatur tamen, quoad respectum: quoni-
am vbi prius erat uera opinio, postea
efficitur falsa. Quare si uariata re, præci
sè cognitio Dei remanet integra quo-
ad absoluta & intrinseca: uariabitur ta-
men de ueritate in falsitatem, uel econ-
trà: & ita aliquando in Deo erit falsitas
quod â Deo remotissimum est. Quare
si hoc euitare uolumus, oportet & De-
um in opinione uariari: veluti ego, si te
sedente credam, te sedere, ubi tu non se
deas, aut habeo præcise eãdem opinio-
nem de sessione tua, quam prius habe-
bam, quando tu sedebas. & sic licet ua-
riatio non sit facta ex parte mei sed tui,
tñ opinio mea falsa incipit esse. quod si
opinio mea non debet esse falsa de tui
sessione, oportet quod muter de opi-
nione una in opinionem alterã: & bre-
uiter aut Deus de necessitate mutabi-
tur, aut in Deo erit falsitas. Horũ quodli
bet inconueniens est, ergo Deus muta
bilia non potest cognoscere, quod Peri

patetici confitentur. Esset & tertia difficultas, quod intellectus diuinus quo nihil abstractius & remotius à materia est, singularia materialia cognoscere potest, cum intellectui humano, qui est infimus in genere immaterialiũ, non conuenit talia singularia cognoscere, ratione im̃aterialitatis, ueluti com̃uniter dici solet, Quarta etiam dubitatio in hoc etiam adduci solet: quoniam si intellectus Dei singularia cognoscit, ista sunt infinita. Infinitas autem excluditur à cognitione: quoniam infinitum, qua infinitum, cognosci non potest. Hæ itaq; difficultates circa prouidẽtiam siue scientiam Dei occurrunt.

Caput duodecimum, in quo respondetur ad dubitationes adductas.

PRima harum dubitationum est insolita, neq; unquam de ea aliquid uidi. Quare uidetur mihi admodum difficilis. atq; cum de hac conferrem cũ aliquibus me peritioribus, suasq; opiniones dixissent, mihi minime satisfa-

ctum

ctum est. Quare à relatione horum dictorum me abstinebo, ne mihi & cæteris tedium generem: sed tantum dicam illud quod ego existimo in hoc quæsito dicendum. quod si alijs non satisfecero, scribant & ipsi suas opiniones, vt ego et alij fructũ in scientia habeamus. Hoc enim humanum & pium uidetur, vt alter alteri succurrat: & ubi uidet fratrem errantem, ipsum reducat in uiam rectam. Dico itaq;, ut mihi uidetur, ad primam dubitationem, quòd Deus actus humanos, antequam fiant, intelligit & cognoscit: & ipsos actus cognoscit, dum sunt, & etiam postquam facti sunt. Verùm & semper & uno intuitu hos cognoscit, non tamen secundum eandem rationem & modum: quoniam Deus cognoscens hos actus futuros, qua futuri sunt, veluti ex parte rei determinationem non habent, sic etiam ex parte cognitionis diuinæ non determinati sunt: quoniam res cognosci nõ potest aliter, quàm sit natura eius: aliter enim impossibilia sciri possent. Cum itaque actus, ut futuri sunt, contingentes

sint & indeterminati, (nam de his uertitur quæstio:) ideo Deus ut contingentes & futuros cognoscit, non plus cognoscit, nisi quòd possint euenire & non euenire. Et si unam partem determinatè cognosceret, non cognosceret qua contingentes & futuri essent. Sunt enim hæ rationes repugnantes. Sic itaq; cum Deus cognoscat Socratẽ peccaturum, ut peccaturus est, & respicit futurum: sic Deus cognoscit ipsum posse peccare & non peccare, & huic cognitioni qua talis repugnat Deo scire determinatam partem contradictionis. Cognoscit autem & Deus & in sua æternitate actum peccati, dum actu est: sed hoc non est qua ęternitas respicit futurum, & actus peccandi est in potestate peccantis, sed ut iam est in actu, & secundum istam considerationem Deus determinatè scit partem contradictionis, quoniam & iam pars contradictionis est determinata: & idem statuatur iudicium de præterito. Vnde sicuti nos futura cõtingentia cognoscimus indeterminatè, sed tantum scimus posse esse & non

& non esse: sic Deus cognoscens futura contingentia, tantum scit, quòd possunt esse & non esse, neque plus potest scire. Amplius, sicut dũ res est, uel postquam facta est, possumus esse determinati de parte contradictionis, quoniam iam in re est determinata: sic & Deus, vt pars est determinata, & ad actum exiuit, certus est de parte. Verùm interest inter nos & Deum: q̃niam quia nos mensuramur tempore, & sumus infra tempus, non scimus determinatam partem, nisi actu existente tempore et actu determinata parte secundum rem. Quare si cras Socrates est disputaturus, nullus creatus intellectus nũc certitudinaliter scire potest de actu disputationis, sed bene coniecturare ex causis nunc existentibus uel præcedentibus talem actum: certitudinaliter autem minime. Deus autem solus hoc certitudinaliter nunc scit, non quidem ratione futuri, quoniam iam dictum est, quod ut sic tãtum scire potest, quòd contingenter disputabit, sed ratione temporis, in quo erit actu disputatio, & erit extra suas causas,

ſas, & non amplius in potentia. Nunc autem poteſt afferre Deus iſtud iudicium, quoniam non claudetur à tempore neq; ab æuo, ſed tantum eſt in ſua æternitate: quæ æternitas continet omnem temporis differẽtiam, & tota eſt ſimul, ut dicit Boëtius in 5. de Conſolatione.

Vnde homo qui eſt ante diſputationẽ Socratis, & erit in tempore diſputationis actualis, & etiam permanebit poſt diſputationem actualem, aliquando tãtum ſcit, quòd poteſt diſputare, & non diſputare: aliquando ſciet, quòd diſputet, aliquando quòd diſputabit. Quare aliquando certus, aliquando dubius erit ſecundum diuerſas partes temporis: ſed ſi per poſsibile uel imaginabile in ſe & ſimul haberet iſtas tres temporis differentias, ſecundum rem haberet & cognoſceret illas tres diſputationes.

Verũ hoc in re temporali, non eſt poſſibile: quoniam tempus habet partem extra partem. Quare ſimul eſſe nõ poſſunt, ſed quoniam hoc eſt de natura æternitatis, quæ ſimul in ſe omnes differentias temporis cernit, & continet, ideo

deo ſimul ſecundum rem omnia illa cognoſcit, ſecundum tamen diuerſas rationes ſumptas, & conſideratas in ipſa æternitate. Vnde cognoſcit Deus Socratem peccaturum contingenter, ut ſua ęternitas reſpicit futuri rationem. cognoſcit uero determinate ipſum peccaturum, ut continet illud tempus, in quo actu peccabit: quoniam totum tempus continetur ab æternitate. Cognoſcit etiam quòd exiuit extra ſuas cauſas, pro quanto cõtinet æternitas illud tempus. Vnde quæ ſunt ſeparata in tẽpore, ſunt unita in ęternitate. Veruntamen ſi diuerſa uerificantur in æternitate, hoc tamen eſt ſecundum diuerſas rationes & ut eſt reſpectus ad tempora diuerſa. In eodem enim inſtãti temporis dicimus, quòd homó cognoſcit equum (exempli gratia) determinatè & indeterminatè, ſed non ſecundum idem: quoniam cognoſcens equum, qua animal, indeterminatè cognoſcit: qua autem animal hinnibile, determinatè. quanto magis hoc dici poteſt in æternitate? quare & Deus in æternitate ſcit futurum contin

gentet

genter ac indeterminatè, & in eadem æternitate determinatè. Verùm non secũdum idem, neq; secundum eundem respectum ad idem tempus præcise. Sic itaq; patet, qualiter Deus cognoscat actus priusquã sunt & dum sunt, & post quam sunt. Cum igitur, antequam sint, non sint determinati, & determinatio actuum humanorum à nobis sit proprie (quoniam tantum isti actus dicũtur nostri: cętera uerò dicuntur naturę directę à Deo, & solùm naturaliter agentis:) quare locum non habet difficultas in illis: quoniam Deus horum est causa, & meritò hæc Deo attribui possunt: quare & cognosci. Verùm difficultas locum habet, ubi actus producti sunt & determinati, & determinatio est nostra, et nõ Dei, ut arguebatur. Stat igitur difficultas, quomodo hos Deus cognoscit, cũ Deus horum non sit causa: & tamen uidetur necessarium, & ab omnibus fere dicitur. Quod si Deus aliquod cognoscit extra se, illius est causa, scilicet & actuum nostrorum & non nostrorum: sed aliter & aliter. Actus enim & uni-

uersaliter

erſaliter ens, quòd non ſubijcitur uo=
ntati noſtræ, habet eſſe à Deo: neque
abet poteſtatem per ſe ad duo oppoſi
, ſed ut ei datum eſt à natura, ſic opera
r: neq; deducto impedimento poteſt
iter operari, ut 9. Metaphyſicæ dici-
ir. Vnde lapis eſt, quoad eſſe à generā
proximo & corporibus cœleſtibus,
iæ intelligentijs ſubijciuntur. Quare
educta uoluntate, ſic quod non con=
irrat ad tales actus, ineuitabiliter fiūt,
ante motu cœli, ut diximus in primo
bro: quia & motus prouenientes ab
ſis, ineuitabiliter fiunt. Vnde ut etiam
lia futura ſunt, de eis apud Deum eſt
eterminatio: quoniam tota determi-
atio actuum ſuorum eſt à natura, &
on dependet ab ipſis. non enim eſt in
oteſtate lapidis, ſi eſt ſurſum, & dimit-
re naturæ ſuæ, quòd cadat deorſum:
d iſtud eſt ineuitabile & neceſſarium
ante communi curſu. Quare in talib9
t determinata ueritas, ita antequā fa-
a ſunt, ſicut quando facta ſunt: niſi
uod hoc eſt futurum, illud uerò factū,
eluti diximus de eclipſi futura: quòd
ſtante

ſtante communi curſu naturę, ita eſt determinatum, quòd erit in tali hora, ſicut poſtquam eclipſis facta fuerit, erit determinatum, quòd fuit in tali hora: ſed actus humani, antequam fiant, diſsimiliter ſe habent. Nullus enim intellectus creatus, ueluti dictum eſt, poteſt eſſe certus de hoc: ſed tantum ipſe Deus. neque ipſe etiam, qua futurum illud eſt, ſed qua continet tempus, in quo illud erit extra ſuas cauſas. Nulla autem res hoc continet, niſi Deus ipſe: qui ſolus in Trinitate menſuratur. Vnde ſi quis intellectus creatus futura certitudinaliter cognoſcit, iſta non dependent à uoluntate, & cognoſcuntur per cauſas pręſentes. Vnde certitudo eſt proprie de præſenti, & eſt quaſi eſſet præſens. Vnde quod certitudinaliter ſciam, cras Solem eſſe oriturum, hoc eſt nõ quoniam ſimul ſum cum die craſtina, ſed quoniam ſimul ſum cum cauſis, ex quibus ineuitabiliter (ſtante communi curſu) ſequetur ortus Solis die craſtina. Aſt Deus actus noſtros humanos futuros cognoſcit: quoniam æternitatis ſuę eſt

præſens

præſens tempus, in quo erit actus humanus. Cadit igitur difficultas, cum eſſe actus humani non habeat eſſe niſi per actum uoluntatis, cuius actus Deus non eſt dominus, verùm uoluntas noſtra eſt domina. quomodo igitur Deus talem actum cognoſcit, cum ipſius non ſit cauſa, & nihil extra ſe cognoſcit, niſi ſit eius cauſa? ideo, ſalua veritate, & me ſubijciendo in hoc & in cæteris Romanæ eccleſiæ, dicam, quòd Deus & talium actuum eſt cauſa, & talium actuum quoquo modo non eſt cauſa. Quare quòd Deus dependet ab altero in hac cognitione, ſimpliciter tamen non dependet ab alio in hac cognitione. Dico igitur, quòd horum actuum uoluntatis Deus ſimpliciter eſt cauſa. Quare hos Deus ſimpliciter ſcit. Nam actus humani uel ſunt boni uel mali. Pro nūc omittamus, an aliqui ſint indifferentes: quoniam propter hoc propoſitum non uariatur. Si ſunt mali, horum Deus eſt cauſa: quoniam omne malum fundatur in bono, et eſt à bono ſecundum naturam. Vnde peccatum eſt à voluntate, & in uoluntate, quæ

te,quæ uolũtas cum ſit à Deo,bona eſt. Pro quanto igitur peccatum eſſe nõ poteſt abſque uoluntate, quæ dependet à Deo,& in fieri & in conſeruari: ſubtracta enim manu Dei, nihil eſt uoluntas. quare ut ſic peccatum eſt à Deo, quantum ad bonum quod requirit peccatũ, peccatum etiã deformitatem habet: cuius cauſa per ſe non poteſt eſſe Deus,tamen Deus dici poteſt huius peccati cauſa permiſsiua.non enim uoluntas peccaret,niſi Deus permitteret. Vnde ſi volũtatem de medio ſubtraheret, non peccaret. Poſſet etiam mouere volũtatem ad bonum,& remouere à malo:ſed hoc nõ eſſet relinquendo uoluntatem in ſua natura,quia Deus, quoad deformitatem poteſt dici cauſa deformitatis. Vnde & bonitatis & deformitatis, Deus dicitur cauſa,licet aliter & aliter:quoniam bonitatis per ſe,deformitatis quaſi per accidens, quia Deus ipſam deformitatem poteſt cognoſcere, & poſitiuum in deformitate, cum horum utrorumque ſit cauſa,& nihil aliud à Deo taliter peccati eſt cauſa: tamen ultra hanc cauſalitatem

m Dei concurrit causalitas uolunta-
s, immediatè effectiua deformitatis et
er se. Quę tamẽ, etsi dependeat à Deo
cũdum modos prædictos, quoniam
nnis deformitas ab aliquo nõ defor-
i dependeat, & non exit deformitas;
si permittẽte Deo: tamen quoniam
rmißio non est sufficiens causa effe-
us, ut manifestum est. Non enim si
rmißio, te percutere me, non erit per
ßio, nisi tu moueas & pcutias: quia
i uolũtas peccet, non erit peccatum,
ãquam Deus permittat te peccare:
ia hoc est ipsius uoluntatis, & Deus
n potest cognoscere te peccare, nisi
pecces: & prius secundum naturam
te peccare, quam Deus cognoscat
peccare: & Deus secundum hoc dici
dependere in hac cognitione à tuo
ccato, non quidem simpliciter & ab-
ute, sed secundum quid. Non enim
pliciter: quoniã totus iste ordo est
us à Deo, et ista depẽdentia non est,
ex fine & ex suppositione: quæ, ut
nifestum est, non est dependentia
pliciter, ueluti dicimus, tibi necessa-

riam esse nauim, non simpliciter: sed si nauigaturus es, neq; ista dependentia tollitur à Deo, neque arguit in Deo imperfectionem: quoniam non est simpliciter necessaria, sed est secundum suam voluntatem & suam dispositionem. Si enim Deus vult te saluare, indiget te, non quidē simpliciter: sic eñ es imperfectus: sed pro hoc fine, quoniam saluare te non potest, nisi ipse sis. vnde & si fecit te sine te, non saluabit te sine te: imò ne dum non saluabit, imò nec poterit saluare. Secundum hūc intellectum, videlicet q̊d oportet te esse, quia si Deus vult humanam uolūtatem esse liberam, de necessitate oportet aliquam sibi dare actionem, cuius ipse Deus secū dum aliquem modū non sit causa, quāuis simpliciter & nullo modo esse possit, quòd illius actiōis Deus non sit causa. Et pariter per omnia dicendum est in actu bono siue in uirtute: vno excepto, quòd si uoluntas ipsa sit effectiua mali & boni: neq;, ut existimo, in hac actione Deus est mouens tāquam principale, & uoluntas tanquam instrumentum.

um. Veluti Carpentator se habet ad securim, dum mouet eam: quoniam ut argumentum est, actio esset Dei. Quare meritum & demeritum aut nullũ esset: aut si esset, attribueretur Deo, imò tota actio uoluntatis est nostra, quantũ ad actum. Quare nos meremur & demeremur. Vnde sicuti graue mouet se deorsum, motus grauis non est à cœlo secundum actum: quoniam si esset à cœlo, oporteret quòd cum sit mouens extrinsecum, cœlum expelleret lapidem deorsum. Quare & totũ intermedium inter cœlum & lapidẽ deorsum expelleretur: & cum non detur uacuum, oporteret quòd cœlũ descenderet, quod fatuum est dicere: sed lapis immediatè & effectiue mouet se deorsum, neq; lapis mouetur à cœlo. Subtracta enim actione cœli, lapis non moueretur deorsum, imò neq; esset. Sic dico, quòd uoluntas in uolitione & nolitione mouet se, & non mouetur à Deo: quoniam dedit ei, ut moueat se, quia in ea consistit meritum & deme[r]itum. Quòd si dicatur, moueri à De[o] hoc est, quoniam uo

luntatē Deus conseruat, neq; sine Deo eam conseruante posset habere opus aliquod: quoniam neq; esset, totumque positiuum, quod est in actu uoluntatis, à Deo fouetur & conseruatur. Redeundo ergo, vnde discessimus, dico per omnia esse similiter, quoad hoc in actu uirtutis & uitij: quoniam uterq; actus immediate fit à uoluntate: & ut sic Deus uoluntatem non mouet, licet conseruet in esse. Verum cum in uitio sit defectus, Deus non conseruat defectū, quoniam defectus est priuatio, quæ non exigit Deum conseruantem: sed habet tantummodo causam deficientem. Neque Deus est causa finalis defect9: quoniam defectus nō ordinatur in Deum: neq; etiam Deus est causa exemplaris defectus, quia ob istas rationes, Deus non est causa peccati. Verum Deus est causa actus uirtuosi: quoniam est finis eius & exemplar, & conseruat actum uirtuosum. Quod, ut dictum est, dici non potest de uitioso actu, saltem quātum ad defectum, sed in utrisq; actibus Deus uoluntatem conseruat, & omne

positiuum, quod in actibus inuenitur: quoniam omne positiuũ per se à Deo conseruatur. Quare concludentes dicimus, quòd quo modo utriusque actus Deus non est causa, & simpliciter Deus est causa. Et hęc sufficit, ut Deus utrũque actum cognoscat. Si enim non simpliciter Deus esset causa: ad modum tamen à nobis expressum, Deus cognoscere non posset actum ipsum: neque quod Deus supponat actum uolũtatis, si certitudinaliter eã Deus debet cognoscere, non derogat perfectioni suæ infinitę & omnipotentiæ: ueluti non derogat suæ potentiæ & perfectioni, si supponit Socratem esse, si eum debet saluare, & quod egerit Socrates actus meritorios, si ei debet dare gloriam, secundum quod ordinauit. Istæ enim suppositiones non sunt simpliciter, sed tantum cõditionaliter, quæ non derogant maiestati diuinę. Sed fortasse adhuc dicitur, quòd reuera difficultas non euacuatur secundum ista dicta: quoniam Deus antequam actus uoluntatis producatur, certitudinaliter cognoscit actũ, quoniã

actus, ut sic habet rationem contingentis, cui repugnat actus certitudinis, & determinationis: producto autem actu Deus est certus de parte contradictionis. Sed nihil est ĩ Deo actu producto, quod nõ sit etiam ante productionem eiusdem actus. In eodem ergo si prius non fuit determinatus, neq; post actum erit determinatus: uel si post actum, uel in actu est determinatus, ergo et ante actum, quod & firmatur: quoniam si Deus debet esse certus de actu peccati, oportet quod peccatum sit reductum ad actum, ut concessum est. Vel igitur aliquid dedit Deus ipsi peccanti, in actu peccati, q̃d antè non dedit: uel aliquid ex tali actu generatur in mente Dei, q̃d antè non erat. Nam alio modo non uidetur posse intelligi, cur Deus tunc certus sit, & prius certus non erat. Verùm nullum dari potest. Assumptum probatur; quoniã si aliquid daret quod antè non dedit, nõ uidetur esse aliud, quàm determinatio actus. Sed per concessa hoc uolũtas habet ex se, ergo Deus nõ dat aliud. Verũ neq; fingi potest, quòd

aliquod

aliquod, scilicet in Deo generetur: quoniam sic mutaretur, quod ratio non admittit. Secundò ad idem, ista cognitio, qua Deus est certus de actu peccati uel virtutis, aut est cognitio factiua, aut speculatiua: ergo actus est iam causa huius cognitionis. In cognitione namq; speculatiua obiectum est causa scientiæ factiuæ: & sic actus generat scientiam in Deo, q̃d est ridiculum dicere: ergo non uidetur esse bene dictum, quod fuit dictum. Ad hęc respondetur, & ad primũ dicitur, quòd si Deus non potest facere impossibilia, & quæ repugnãtiam claudunt, non est ascribendum impotentiæ vel defectui diuino: sed sic dicere, est stultum. Impossibilia enim non continentur sub obiecto diuinæ potentiæ.

Quare cum dicitur, cur Deus ante actum nõ est determinatę partis, & post a ?um est: dicitur, quòd hoc est: quoniam ratio formalis contingentis ipsius, & ut est in suis causis, & ut est ipsum cõtingens, est ut sit indeterminatũ. & Deus non potest contra rationem formalem rei: ueluti non posset facere homi-

nem esse irrationalem. Quare neq; indeterminatum determinatum. Ratio aũt indeterminationis contingẽtis est, quòd sit in actu, uel fuerit in actu: quia vt est in suis causis, indeterminatè cognoscitur: & ut est in actu, determinatè cognoscit. Quod ergo dicitur, quid pl9 est in Deo, dum determinatè cognoscit quã quando indeterminatè cognoscit? dicitur, quòd nihil est ex parte Dei, sed benè ex parte rei, quæ ex hoc quod determinata est, terminat certitudinem scientiæ Dei. Nam talis certitudo rationẽ importat, quæ potest alicui aduenire: nulla mutatiõe facta in eo cui aduenit vt dicitur 5. Physicorum. Existentia ergo actus, & potentia eiusdem actus existentis nihil ponunt in essentia diuina, sed sunt conditiones cognitionis scientiæ diuinæ, quæ certitudinem & incertitudinem terminat. Quod si dicitur quomodo igitur illum terminum Deus potest cognoscere, si illius non est causa? Patet iam, quòd simpliciter Deus est causa, & quoquo modo non est causa. Quare & illud potest à Deo cognosci.

gnosci. Prioritas autem & posterioritas non est intelligenda secundum tempus, sed secũdum instantiam æternitatis. Vnde & ad secundum siue ad confirmationem cum dicebamus in instanti productionis, imò & in tota mensura esse producti, Deus est certus, ante illud instans non erat certus: aut igitur pro illa mẽsura certitudinis aliqd dat, quòd antè non dedit: aut aliquid recipit. Sed nullum horum potest dari, ut præostensum est, igitur dictum non potest stare. Huic dicitur, quòd quamuis concedi posit, quòd Deus aliquid det: quoniam conseruat tunc, & prius non conseruabat: tñ ista non est causa certitudinis, quoniã cõseruatio naturæ subsequitur esse: esse aũt illius act9 est à volũtate, & nõ imediatè à Deo, sicuti dictũ est: quia diuisio illa fuit insufficiẽs. Neq; ideo ꝑ illo instãti certificat: quoniam aliqd de nouo det, neq; quia aliqd de nouo recipiat: sed q̃niam pro illo instanti est terminatio certitudinis, ubi prius nõ erat: veluti est & in cæteris relationibus.

Socrates enim, nunc potest fieri similis Pla-

lis Platoni vbi prius non erat ei similis: neque aliquid dando Platoni, neque aliquid recipiendo: sed quoniam solum nunc est terminatio relationis, ubi prius non erat. Et si dicatur, quanquam ita sit, ut dicitur: tamen relatio nõ potest terminari, nisi aliquod de nouo fiat.

Quare cum ista relatio in Deo terminari non posset, nisi ex aliqua factione, oportet igitur ibi esse nouam factionẽ, aut igitur Deus illius erit causa, aut nõ. Si primum: non igitur actus uoluntatis est nostri, sed Dei. Si non est Deus causa: non poterit ergo à Deo intelligi, quod intendebatur. Sed iam multoties dictum est, quòd Deus illius actus simpliciter est causa, & secundum quid nõ est causa: quia qua Deus est causa simpliciter huius actus, iste actus à Deo cognoscitur: qua uerò secundum quid, Deus non est huius actus causa, non cognoscitur determinatè à Deo, sed tãtum sub conditione, ut est actus ille extra suas causas: ueluti neq; cognoscitur, vt indeterminatus, nisi quatenus actus ille est in potentia. Vnde actus humani absolu-

bsolute à Deo cognoscuntur: quoniam Deus absolute eorum est causa, ueluti dictum est. Sed quoniam aliquando sunt determinati, & aliquando indeterminati: ideo altera & altera ratio exiguntur. Nam qua in potentia sunt, cognoscuntur ut indeterminati: quoniam qua in potentia sunt, & indeterminati sunt: & ut habet ad esse res, se habet ad cognosci: qua autem actu sunt, determinatè cognoscuntur: quoniam & qua actu sunt, determinati sunt. Cumq; Deus contra rationem rei non operetur, quoniam non faciat hominem sine anima, quoniam de intrinseca hominis ratione est anima: ideo non certificatur de actu, nisi quatenus actus est extra suas causas: quoniam in materia contingenti non potest prius esse rei dermina tio, quàm actus sit. Nam quandiu potẽtia est, extrinseca ratione indeterminatus est. Secus autem in rebus ineuitabilibus est. Nam antequam Sol oriatur, determinati sumus de ortu Solis: quoniam secundum comunem opinionem & comunem cursum est in materia necessa

cessaria: neq; Deus secundum omnem modum potest esse causa actus uoluntatis, si uult act9 esse nostros & liberos: quoniam aliter dicere est sermo inintelligibilis. Considerãdo igitur naturam contingentis, & unde habet indeterminationem & determinatiõem, & quod actus sint liberi & nostri: & aliter uidere meo dici non potest. Vnde & ad secundum, cum dicebatur, siue quęrebatur, an talis sciẽtia esset practica uel speculatiua? dicitur, quòd partim speculatiua, partim practica siue factiua: simpliciter tamen factiua est. Secundum verò quid est speculatiua: quoniam secundũ quid, habet esse ab obiecto, non quidem quòd actus effectiue generet scientiam: quoniam nihil potest agere in Deum: sed quoniam terminat certitudinem, ueluti dictum est. non enim est scientia certa, nisi ut actus existit, uel est extra suas causas. Simpliciter tamen hęc, scientia est factiua: quoniam actus est à Deo, & effectiuè dependet à Deo: quandoquidem Deus est causa uoluntatis, à qua fit actus: & positiuum quòd

est in

est in actu, cõseruatur à Deo, & in Deo ordinatur.

Veluti unumquodque ens taliter à Deo depẽdet, imò quoquo modo peccatum, quantum ad deformitatem, dicitur esse à Deo, nõ quòd Deus faciat defectum, sed permittit defectum. Positiuum autem non tantum permittit, verum conseruat & fouet, & in ipsum Deum ordinatur, quanquam immediatè fiat à uoluntate, quę quidẽ mouet, non quod à Deo moueatur, veluti securis à Carpentatore, sed veluti uirtus derelicta in semine à patre: & graue, quando mouetur deorsum, dicitur à cœlo moueri, quanquam ex toto non currat similitudo: quoniam magis positiuum dependet à Deo, quàm graue à cœlo in modo suo, vt manifestum est.

Et cum dicitur, quòd scientia speculatiua effectiué fit ab obiecto, quanquã ista vniuersaliter nõ sit uera, quoniam de relationib. & secundis intentionibus appareat nõ uerificari: dicitur tamen pro nunc, quòd supposito, quòd illud esset verum in nobis, non tamen

in Deo:

in Deo: quoniam ut aliqui, & uiri doctissimi tenent, quanquam Deus de vnoquoque ab eo facto habeat sciẽtiam practicam: prius tamen speculatiuam. De quibus manifestum est, quod talis scientia non est facta ab obiecto. Quare si de his quæ à Deo fiunt, potest habere scientiam speculatiuam, quare & non de ijs, quæ à uoluntate fiunt? Vnde, ut ego existimo, non est de ratione speculatiui, quòd scientia fiat ab obiecto, sed quòd non ordinetur talis scientia in opus. Vnde, pro quanto Deus cognoscit hominem non ut factibilem ab ipso, consideratio hæc dicitur speculatiua: ut uerò ordinat in opus, dicitur esse practica. Nam intellectus extensione fit practicus, ut dicitur 3. de Anima. Quare omne practicũ descendit à speculatiuo: & consequenter est eo posterius. Verum & adhuc hoc non uidetur satisfacere: quoniam in omni uera cognitione debet esse adæquatio inter cognoscens & cognitum: quoniam ueritas consistit in adæquatione, & debet esse asimilatio inter cognoscens & cognitum:

nitum : quoniam veritas consistit in
dæquatione, & debet esse assimilatio
iter cognoscens & cognitum. Quan-
o igitur Deus ĩtelligit, siue scit actum
umanum inter Deum & actũ huma-
um, cadit similatio: aut igitur Deus si-
ilatur actui, quòd nõ uidetur esse ve-
m : quia magis creatura assimilatur
eatori, & effectus causæ, quàm crea-
r creaturæ, & causa effectui: si uerò a-
us assimilatur Deo, Deus videtur es-
causa huius act9, & non uoluntas hu
ana. Quare actus non est uoluntatis,
l Dei: quod intenditur. Quòd actus
à Deo, & non à uoluntate, si assimi-
ur ei, patet: quoniam erit effectus ipsi
Dei. Nam effectus assimilatur cau-
et non causa effectui. Non enim ima
i Mercurij debet assimilari Mercu-
s, sed econtrà: neq; imago est causa
ercurij, sed Mercurius est causa ima-
is. Quare si actus assimilatur Deo,
us est Dei, & non uoluntatis. Sed
ioc dicitur, quòd uel in actu est de-
mitas, uel non. Si non est deformi-
sic assimilatur Deo. Verùm Deus

totaliter non est causa effectiua huius actus, tãquam instrumentum, & Deus tanquam principale, loquendo de instrumento, ut supra diximus: & ultra hoc, q̃d Deus est causa effectiua principalis, & finalis, & exemplaris. Quare dico actum assimilari Deo, & non Deum actui: quoniam in triplici genere causæ Deus est causa. Neq; ppter hoc excluditur, quin actus sit uoluntatis, uelut instrumenti: si uerò actus habet in se deformitatem, dico, quod quantum ad deformitatem, non assimilatur Deo: quoniã nullo modo illius deformitatis Deus est causa, nisi permissiua, & per accidens: cui causæ non debet effectus assimilari, ut satis notum est. Cognoscit tamen Deus defectum illum, quanquam non sit similitudo aliqua inter Deum & defectum: quoniam priuatiua nõ cognoscũtur per similitudinẽ inter ipsam priuationem, & cognoscentem: quoniam impossibile est inter talia esse dissimilitudinem. Sed priuationes cognoscuntur per habitus oppositos: quoniam rectus est iudex sui & obliqui. Hæc quidem

uidem dicuntur sequẽdo opinionem
eram religionis Christianæ. Existimo
men Aristotelem nõ sensisse priuatio
es à Deo cognosci: quoniam existima
it ista cognosci ab intellectu existen-
: in potentia quod dici non potest se-
undum Aristotelem de obliquo intel-
ctu in actu: quanto minus de Deo di
potest: sed Lex est fortior Philosoph.
umana, cum sit à Deo. Verum quoni-
n & in eadem dubitatione satis appa-
enter argumentabatur; quòd totus a-
tꝰ uoluntatis siue rectꝰ siue obliquus
set à Deo, & nullo modo ipsius uolũ-
tis: tum quoniam Deus est causa adæ
uata uoluntatis, ut supponitur, & uo-
ntas est causa adequata actus. Quare
idetur inferri, quòd Deus est causa ad
quata actus: tũ quoniam si Deus non
set causa adæquata actus uolitionis,
oc esset, quoniam determinatio uolũ-
tis non est à Deo, sed ab ipsa uolunta-
e. Sed ista determinatio nihil aliud ui-
etur esse quã ipsa uoluntas, cuius De-
s conceditur esse causa: ergo Deus est
ausa uolitionis. Ideo propter hoc dicẽ

dũ in agente uoluntario argumentum non tenere. Non enim, si Deus est causa uoluntatis, & voluntas causa actus, sequitur, quòd Deus sit causa actus: sic enim Deus esset causa peccati, & hoc totum prouenit, quoniam uoluntas est causa adæquata duorum oppositorum quod non est in rebus naturalibus. Vnde si in rebus naturalibus posita causa adęquata ponitur effectus, non tamen in voluntarijs. Vnde actus attribuitur volũtati, & non Deo, nisi tanquã causa vniuersalis, veluti dictum est. Ad secundam etiam, cum dicitur, quod determinatio nihil aliud est, quàm ipsa uoluntas: quare si Deus est causa uoluntatis, est & causa determinationis, & consequenter actus ipsius, dicitur, quòd potestas determinatiua est idem quod volũtas: sed actu determinatio nihil aliud est, quàm actus ipse. Vnde cum dicitur, voluntatem se determinare, nihil aliud est, quâm volũtatem producere actum determinatum, non aliquod aliud ab ipsa voluntate uel ab actu. Quare cum dicitur, Deum non determinare actum

voluntatis, nihil aliud intelligitur, nisi Deum non producere actum volunta-tis, sed voluntatem ipsam producere a-ctum. Quare obiectio non procedit. Quantum autem ad secundam dubitaionem, in qua intendebatur probare, quòd Deus nō cognoscit actus huma-os, quoniam quandoq; sunt & quan-oq; non sunt: quoniam si Deus certi-rdinaliter sciret, aut in Deo esset falsi-s, aut mutaretur de vna opinione in teram. Huic dicitur, quòd neutrum se uitur. Si enim Socrates, vbi Plato se-et, credat Platonem sedere, & vbi Pla-postea surgat, Socrates videret Pla-nem surgere, vtiq; in Socrate non es-t falsa opinio. Quum autem Deus ui-at tempus, in quo res est, & ĩ quo res ō est, in Dei uisione falsitas cadere nō teſt: quoniam non variatur res, quin s variatio à Deo videatur. Verum m infertur, sicut Socrates, vbi videt atonem sedere, & postea non sedere, et non decipiatur, cadit tamen & pe-credulitas, quòd Plato sedeat, quam us habebat. Vnde in Socrate desinit

assensus affirmatiuus, & incipit esse dissensus. Quare etsi in Deo nunquam sit falsitas, veluti & in casu dato, nec est in Socrate: erit tamen alia credulitas, & peribit prior: veluti in Socrate etiam manifestum est. Huic dicitur negando similitudinem: quoniā Socrates subijcitur tempori, & simul non est in praesenti & futuro vel praeterito. Vnde aliter se habet in praesenti, & aliter in futuro. Ast Deo sua aeternitate omnia tempora sunt ęqualiter pręsentia. Vnde cognoscit praeteritum, veluti & praesens, vt dicit Augustin. 6. de Ciuitate Dei, capite 12. In Socrate enim illud contingit, scilicet quòd credulitatem variat: quoniam & tempus, in quo est, & variatur Ast in Deo nō variatur opinio: quoniam aeternitas est tota simul. Dico igitur, quòd in aeternitate realiter nihil est prius vel posterius, sed tantum secundum nostrum modum intelligēdi: quare realiter nunc ita uidet, & praesentialiter quae fuerunt, sicut ea quae sunt. Vnde deceptio est: quoniam ita iudicamus de Deo, veluti & de nobis. Vnde quoniam

niam in nobis est successio, credimus & eam esse in Deo. Existimo tamen, quod Aristoteles negaret, quanquam in Libro de Bona fortuna versus finem videatur dicere, omnia & futura & præterita esse sibi præsentia. Verum hæc dicta nostra magnam apparentiam falsitatis vidẽtur continere: quoniam si præsentia, præterita & futura eodem modo se habent in ęternitate, tunc simul erunt uera duo cõtradictoria. Nam cum nunc Socrates sedeat, præsentialiter uidet ipsum sedere. Cũq; aliquando non sedeat, videt & ipsum non sedere. Cũq; cognitio ista est intuitiua, simul uidet sedere & non sedere: & multa alia consimilia possent adduci aduersus hanc opinionem, quæ ad alium locum dimittimus. Consimiliter an Aristoteles hoc tenuerit, & maxime propter locum adductum de Bona fortuna. Sed pro nũc omittamus tantam difficultatem. Credo tamen, quòd secundum religionem Christianam sic sit dicẽdum. Quantum verò sit de 3. dubitatiõe, videlicet quòd intellectus humanus non cognoscit sin-

gularia, ratione ſuæ im̃aterialitatis, ſunt diuerſæ & contrariæ opiniones. Quidam tenent, intellectum humanum primo cognoſcere ſingularia: & ſic ratio perit, quantũ ſit ratione illius fundamẽti, licet fortaſsis per aliam cauſam neget intellectum diuinum cognoſcere ſingularia, vtpote ratione variabilitatis vel diuinitatis, vel propter aliquam aliam cauſam. Alij autem negant intellectum humanum cognoſcere ſingularia, non propter immaterialitatem, quoniam ſic Deus ea non cognoſceret: ſed adducũt alias cauſas. Quare & ſecundum iſtos ratio non procedit: quoniam ſecũdum iſtos ratio aſſumit falſum, licet aliud ſit hoc falſum aſſumptum, quã illud quod dicebat prima opinio. Prima enim volebat rationem peccare: quoniam accipiebat intellectum noſtrum non intelligere ſingularia: hæc verò hoc concedit, ſed negat immaterialitatem eſſe cauſam huius accidentis. Quare ſecundum utraſque opiniones ratio non cõuincit, quãquam alias aſsignent cauſas. Verũ quoniam de his abunde dicitur ab autorib.

neꝗ;

neq; existimo demõstrationem in hoc adducere posse, vnusquisq; eligat illam partem, quæ sibi videtur probabilior. Consimiliter dicitur ad quartam, scilic. quòd Deus non potest cognoscere singularia, quoniam sunt infinita, & infinitum cognosci non potest, dicendum, vt dicunt communiter autores: Infinitum cognosci non potest per partẽ post partem, sed vno intuitu potest cognosci. verùm de hoc ab autoribus videamus. Puto tamen Aristotelem ista nullo modo concessisse, sed ueluti dictum est, Deus omnia cognoscit secũdum speciem specialissimam, quæ perfectam facit cognitionem. Quòd si aliquę autoritates videantur sonare, Deum omnia cognoscere, intelligitur secundum istum modum. Quare illud adductum de bona fortuna, sic est interpretandum, scilicet intuitu & cognitione vniuersali, & non particulari. Vnde nullum harum rationum apud Aristotelem facit dubitationem. Verum sapientia diuina vincit & conculcat humanam.

Caput tertiumdecimum, in quo aduersus has responsiones mouentur aliquae dubitationes.

RVrsum & circa ea quae dicta sunt, occurrunt & multae dubitationes quas existimaui non bonum esse eas omittere. Prima itaque dubitatio est, quoniã dictum est, Deum cognoscere futura contingentia, vt indeterminata, si cognoscit qua futura sunt: si verò qua praesentialia sint & extra potentiam, determinatè cognoscit. Ex isto seqtur, quòd aliter cognoscit futura, quàm praesentia: hoc autem apertè repugnat Augustino. Capitulo namque 12.10. libri de Ciuitate Dei sic scribit: Deus temporalia mouens, temporaliter non mouetur: nec aliter nouit facienda quàm facta: nec aliter inuocantes exaudit, quàm inuocaturos videt. Praeterea si Deus de futuro contingenti non plus scit, nisi quoniam erit vel nõ erit, vel quoniam poterit esse vel non esse, non maiorem Deus de hoc habebit certitudinem, quàm quicunque homo admodum vilis & parum sci-

rum sciens. Quare Dei prouidentia erit similis vaticinio Thyresiæ, in quo dicebatur: Quicquid dicam, aut erit aut non erit. Et hæc videtur esse ratio Boetij aduersus istam opinionem in Prosa tertia 5. libri de Consolatione. Idem videtur, esse magna blasphemia dicere, Deum de aliquo habere cognitionem indeterminatam: quoniam indeterminatum dicit impotentiam & imperfectionem. Quia si Deus habet cognitionem indeterminatam, cognitio Dei est imperfecta & impotens, q̃d absurdum est. Præterea cum Deus futuri contingentis per concessa habet indeterminatam cognitionem, habebit etiam determinatum: quoniam & nos aliquando habemus. Verum hoc intelligi non potest absq; Dei mutatione: Deus igitur mutabitur, quod est impossibile, & ridiculum. Amplius, quoniam vt dicit Boetius in eodem quinto libro de Cõsolatione, non est necessarium, cognoscens sequi naturam rei cognitæ: & vt per multas rationes ibidem contendit ostendere. Quanquam igitur contingens

gens futurum in sua natura sit indeterminatum: non oportet tamen, quòd apud cognoscētem sit indeterminatum: quia fallax assumptum est fundamentum. Dictum est etiam, quòd actus voluntatis non sunt à Deo determinante ipsam voluntatē, sed uoluntas se ipsam determinat, neq; Deus habet cognitionem certam de actu uoluntatis, nisi ut est extra suas causas. Sed in his multiplex uidetur esse error. Primo quidem, quoniam: si uoluntas determinat se ad actum, & non Deus: tunc aliquis erit effectus, cuius causa non est Deus: & sic nō omne mouēs reducitē in primum mouens, quod est post ipsum: quod aduersat nedū Philosophis, sed & Theologis. Aliud etiam dictum stare non potest, scilicet quòd Deus non est determinatus de actu humano, nisi ubi act9 humanus sit extra suas causas: qnoniam sic Deus certitudinaliter non cognosceret Antichristum futurum, & determinate: quoniam nondum est extra suas causas. & ita Deus nunc non uidet, an Antichristus futurus sit: nec erit certus plus, q̃

plus, quàm ego uideam: quod est aperta hę
resis. Amplius, quoniam cognitio Dei
est æterna, esse Antichristi est tempora-
le: igitur æternum dependet à tempora
li: & ulterius sequitur cognitiōem Dei
depèndere ab aliquo, quod est extra se.
Quare & Deus ab illo depēdebit: quo-
niam scientia & esse Dei, sunt omnino
idem. Et hoc argumento idem Boethi-
us utitur in eodem loco citato. Dictum
est etiam per nos, prouidentiam Dei es
se causam rerum, unde scire siue proce-
dere Dei, est res præuisas producere.
Verum huic uidetur aduersari, quod
dicitur à Boethio in Prosa quinta 4. li-
bri de Consolatione. Videtur enim di-
cere, quod sicut videns aliquem moue
ad aliquem locum, certus est de hac
ione: nihil tamen facit, neque patitur ab
ipso eunte. Ita Deus est certus de futu-
s, quanquam non faciat illa futura.
Cui sententię & Alexander consentit
libro de Fato, capite 16. sic enim scri-
t, Aliud namque est prænoscere, aliud
cere. Vltimo dubitatur, quoniam di-
um est, quòd actus siue bonus siue ma
lus pro-

lus procedat à uoluntate, illius uoluntas est causa. Hoc dictum etsi de actu malo & deformi uideatur esse uerum, non tamen de actu studioso & bono uidetur posse sustineri. Nam Oseæ prophetæ 13. capit. dicitur ex persona Dei: Perditio tua Israel ex te est tantummodo, ex me auxilium tuum. Quare ferè omnia determinata ruunt.

Caput quartumdecimum & ultimum, in quo respondetur ad dictas dubitationes.

AD primam igitur harum dubitationum dicitur, quòd uerbum illud Augustini intelligendum est, quantum ad potentiam & actum: quoniam eadem potentia eodem actu cognoscit contingentia & necessaria: non tamen quantum ad eandem rationem cognoscendi. Si enim eadem esset ratio necessarij & contingentis, tũc idem esset necessarium & contingens. Vnde cognitio Dei de futuris & præsentibus, re est una, & eadem cognitio: ratione tamen

ſunt diuerſa, ut intellectio & uolitio ſūt vna & eadem res: alia tamē eſt ratio intelligendi, & alia uolendi. Quare & mala intelligit, & tamen mala non uult.

Ad ſecundam, cum dicebatur, quòd ſi Deus de contingenti, qua contingens eſt, non plus ſcit, niſi quod poteſt eſſe, & non determinatè cognoſcit, quod erit: tamen ſciet Deus, quantum homo. Ad hoc dicitur, quod ſi Deus non cognoſcit numerum determinatū infiniti, veluti etiam non cognoſcit homo, non ſequitur Deum eſſe ignorantem, & cognitionem hominis ſimpliciter æquari cognitione Dei, licet quantum ad aliquid æquentur. Deus enim non poteſt ſcire, quod impoſsibile eſt ſciri: neq; etiam homo. Quare in hoc non eſt differētia, verùm omnia ſcibilia Deus ſcit: quę tamen à nulla creatura pura ſciri poſſunt: quia cognitio creatoris & creaturę non adęquantur.

Cumq; dicitur, uaticinium Thyreſię erit ſimile uaticinio Dei, ad hoc dicitur, minimè illud ſequi, & ſi Deus contingētia, quà contingentia ſunt, ſcit ipſa eſſe

incerta:

incerta: qua tamē ſunt extra ſuas cauſas, in æternitate ſua cognoſcit cognitione certa: quæ ſola Deo debet̄ & nulli creaturę. Dico etiam qua futura ſunt, et Deus cognoſcit eſſe incerta, ueluti & intellectus creatus: ut ſic tamen Deus magis propinquat certitudini, quā intellectus creatus: veluti & ſi prudentiſsimus de euentu futuro non certum pote.t afferre iudicium: tamen iudicium ſuum magis appropinquat certitudini, quàm iudicium imprudentis uel minus prudentis.

Ad tertiam cum dicitur, quòd ſi Deus de contingenti habet cognitionem indeterminatam: tunc eius cognitio eſſet in potentia & imperfecta, quod blaſphemia uidetur eſſe. Ad hoc dicitur, q̄d indeterminatio poteſt cadere ſupra obiectum: & ſic propoſitio eſt uera, & ſenſus eſt, quòd Deus cognoſcit ipſum contingens eſſe determinatū. Quod ſi Deus aliter cognoſceret, imperfectè cognoſceret, imò falſe. Poteſt & indeterminatio cadere ſupra cognitionem, ſic quòd ſenſus ſit, Deus indeterminatam cognitionem habet de contingenti. Et hoc

oc falsum est: imò Deus exactissimam
perfectissimam cognitionem habet
contingente: quoniam cognoscen-
quicquid est contingentis, & quod
tura sua est indeterminata, determi-
tissimè & perfectissimè cognoscit i-
um, ueluti & consueuimus dicere, quòd
iens fortunam esse causam indetermi
tam determinatissimè cognoscit for-
nam. Dicoq́, quòd non proprie dici
r de Deo, quòd de cõtingẽti futuro, qua
ntingens est, dubitet de determinata
rte: quoniam dubitatio est motus ti-
bationis, qui remotissimus est à Deo
iò præposita illa parte contradictio-
s firmus est in ea, scilicet quòd possibi
est, & non determinata: sed dubita-
uidetur significare, quòd credat vnã
rtem esse determinatè ueram, & ne-
iat tamen quæ sit illa. Si tamen suma-
r dubitare negatiuè, id est, non scire
terminationem, sic concedẽdum est.
d hoc non est proprie accipere uerũ:
rũtamen abutimur, & sumũtur quan
q; ut synonima: vnde nihil, quod im
rfectionem claudat, potest de Deo af
GG firmari.

firmari. Ad quartam dicitur, quòd ibi assumitur falsum. non enim Deus quandoque cognoscit futurum esse indeterminatum, et quandoque determinatum, si synonima refertur ad cognitionē: quoniam simul & semel cognoscit ipsum determinatum & indeterminatū, verum non secundum eandem rationem: quoniam qua contingens scit ipsum esse indeterminatum, et qua est extra suas causas, scit ipsum esse determinatum. Veluti cognoscēs hominē esse animal rationale, scit ipsum esse determinatū & indeterminatum: qua animal est, indeterminatum est, qua rationale, determinatum. Et quãquam tempus sit diuersum in quo contingens est indeterminatum à tempore, in quo illud est determinatum, quoniam est continuum tempus, in quo de necessitate partes sunt incōpossibiles: tamen apud æternitatem, quæ supra tempus est, nō est successio: quia simul omnia uerificantur, sed pro eadem mensura temporali. Vnde si Deus æternitate non mensuraretur, non sibi simul repræsentaretur determinatū

& inde-

indeterminatum: neq; simul uideret terminationem & indeterminationem. Quare in alijs à Deo hoc fieri nō potest: quoniam eorum mensura non æternitas, sed æuum vel tempus. Sic q; Deus, quoniam uidet ipsum contingens esse determinatum, videt & esse indeterminatum: quoniam utrumq; tempus est præsens ęternitati: vnde nul cadit in Deo mutatio. Quicquid enī uidet, æternaliter uidet: quanquam secundum nostrum modum intelligendi concedi potest in Deo & in suis operationibus esse prioritatem & posterioritatem: sicut dicimus, Deum prius intel ligere quàm uelle, & pro aliquo signo, pro quo non est uelle. Sed hoc arguit diuitatem ex parte modi nostri intelligendi: non autem ex parte rei. Ad quin tum autem cum dicitur, ex Boethij auto ritate, quòd cognoscens non sequitur naturam cogniti, quia si cognitum est determinatum, nō oportet cognitionem esse indeterminatam. Huic dicitur ut suprà dictum est, si determinatio se tenet ex parte cognitionis, sic uerū est,

quod dicitur:sed nihil contra nos. Vnde de obiecto ex natura sua indeterminato,cognoſcendo ipſum eſſe indeterminatum, determinatiſsimè cognoſcitur, & ſcit ipſum, quantum ſciri poteſt ſecundum ſuam conſiderationem. Si verò determinatio ſe teneat ex parte obiecti,ſic ſermo eſt ĩpoſsibilis & claudens contradictionem. Senſus em̃ eſt, quòd de re, quæ natura ſua eſt indeterminata,& indeterminatio eſt de ſua intrinſeca ratione,intelligitur ſub oppoſito:& perinde eſt,quòd homo intelligatur cognitione uera irrationalis. nam veluti rationalis eſt de intellectu hominis: ſic & indeterminatio de intellectu contingentis. Non enim intelligibile eſt, quòd in definitione contingentis cadat indeterminatio, & indeterminatè ipſum ſciatur. Si enim determinate ſcitur, determinatum eſt, aliter ſciretur quòd non eſt, & ueritas non cõſiſteret in adæquatione repręſentationis:quoniã cognitio eſt ſimilitudo & adæquatio. Non tamen oportet,quòd qualiſcunq; ſit conditio cogniti, ſit & conditio co-

o cognitionis: quoniam ſtat cognitũ
ſe in materia, & cognitionem eſſe ſi-
e materia, cognitum eſſe ęternum, &
mē cognitionem ſecundum ſuum eſ
, eſſe nouam: & econtrà, cognitum ſe
undum eſſe, exiſtere nouum, & cogni
onem de eo eſſe ęternam. Sed quantũ
t ex parte ſimilitudinis, oportet adæ-
uationem eſſe inter cognitum & co-
noſcens: quia ſi de natura contingen
s eſt indeterminatio, non poteſt co-
noſci ſub determinatione, quãquam
lis cognitio ſit maxime determinata,
eluti ſi fortuna eſt cauſa indetermina-
, qua fortuna eſt, non poteſt intelligi
b determinatione, quanquam ſic in-
lligendo determinatiſsima eſt cogni-
o fortunę. Si itaq; intellectus Boethij
it iſte, conceditur: ſi aliter, cum bona
enia non admittitur. Ad ſextam uerò
citur, quòd actus uoluntatis imme-
atè ſunt à uoluntate: neq; tamē ſequi-
r, quòd aliquis effectus ſit, qui nō de-
endeat à Deo. In actu enim aut eſt de-
ctus aut non. Si non eſt defectus, etſi
mediate hoc ſit à uoluntate: tamen
 cum uo-

cum uoluntas sit à Deo, neq; esse neq; operari possit uoluntas ipsa, nisi in uirtute Dei, & ut est instrumentum, non actualiter motum, sed quoniam ipsa uoluntas est Dei effectus in triplici genere causæ, ut aliàs dictum est. Ideo iste actus reducitur in Deum, sicut mot9 grauis deorsum reducitur in motum cœlestẽ, quanquam corpus cœleste propriè non moueat graue deorsum. Quantum autem ad defectum existentem in ipso actu, propriè non habet causam efficientem, sed deficientem: cuius causa originalis est, quoniam ex nihilo est, tamen ex toto non subterfugit ista deformitas causam effectiuã Dei: quoniam non esset iste defectus in tali actu, nisi Liberum arbitrium haberet à Deo, & permitteret talem effectum: adhuc quoniam deformitas fundatur in uoluntate, quæ ut ens est, bona est, & omnis bonitas à Deo est. Potest & dici, istum defectum ordinari in bonũ quoquo modo, pro quãto est occasio iusticię & misericordiæ Dei, quæ sunt ualde bona: quia nullus est effectus, qui subterfugiat causa-

t causalitatem Dei. Si enim Deus non
ausaret, neque essent bona neque mala.
Ad septimam dicitur, quod reuera De-
s non est certus de actu humano, nisi
est extra suas causas: quoniam actus
on est determinatus secūdum esse uel
re, nisi quatenus est extra suas causas
nde ut est in suis causis, necesse est es-
determinatum. Quare ut sic non po-
st intelligi esse indeterminatus: neque e
nuerso potest intelligi esse determi-
tus, nisi quatenus est extra suas cau-
s. Verum cum dicitur, nunquam igi-
r Deus certitudinaliter scit, nisi ubi a-
us sit, uel actus fuerit, quare ut suppo-
, cū non erit iste actus nisi in fine cen-
n annorum, Deus igitur in istis cen-
n annis non habet certitudinem de
o actu: quod falsum est, & opinioni
pugnans. Huic dicitur, quòd ratione
orum centum annorum, Deus non
bet certitudinē de isto actu, imò quā-
n est ratione istorum centum anno-
n, Deus non scit, nisi quod est contin
ns: ratione uerò temporis subsequen
Deus est certus de isto actu: verum

quoniam æternitas non habet successionem, sed est tota simul: ideo dicitur, quod etiam in istis primis centum añis Deus est certus de hoc actu, non ratione istorum centum annorum, sed ratione temporis subsequentis. Quòd si dicatur, quomodo æternitati temporis futurum est ei præsens, dicitur, quoniam æternitas est causa futuri, & totum tempus continet. Quod si iterum instetur, quomodo æternitas cõtinet actũ voluntatis, cum ipsa non sit causa actus uoluntatis: quoniam actus uoluntatis esset Dei & non nostri. Certè (vt dixi) mihi argumentum est difficillimum, veluti diximus. Quare Stoici hanc difficultatem faciliter euadunt, cum actus volũtatis sint à Deo: propter quod opinio Stoica redditur valde probabilis. Dico tamen (vt superius dixi) quoniam melius non habeo, scilicet quòd etsi voluntas sit causa sui actus: non tamen simpliciter, sed secundum quid: quia Deus simpliciter in sua æternitate actũ illum continet, quanquam secundum quid, actus ille sit uolũtatis, quod quomodo intelligatur,

igatur, satis abunde superius dictum st. Et si interim instetur, nunc Deus certè & determinatè scit actum uolũtatis, qui in centesimo anno erit, & ista certitudo non potest esse, nisi actus voluntatis sit in actu: igitur nunc Deus non certe scit, dico, q̃d si nunc scit, certè scit atione, nũc quod erit in centesimo anno, in quo nũc actus erit in actu, vt supponitur. Et quoniam omnia sunt præsentia ęternitati: ideo semper apud ęternitatem ille actus est in actu. nam eadem difficultas cadit, quo futurũ & pręteritum pręsentia ęternitati sunt. In ęternitate eñ nihil potest esse fluxum: quoniam sic non esset ęternitas. Ad octauã consimiliter dicitur, quòd quamuis actus iste secundum existentiam temporis non sit ęternus, vnde tamen est præsens æternitati, est ęternus. Ab ęterno enim Deus uidit me scribentem pro ista hora, & in ęternum uidebit. Quare ut pręsentatur ęternitati, ęternus est: neque unquam fuit vel erit aliqua eius descientia, sed ut est in tempore, incipit & desinit esse. Quare non concluditur,

quòd cognitio ęterna dependeat à cognitione temporali, imò ut cognitum est à Deo, est ęternum & intrasmutabile: veluti etiam ęternum potest cognosci ab eo, quod incipit: quandoquidem ęternum, quanquam in se sit ęternum, vt tamē cognitum ab hoc nouo est nouum: reprę sentatur tamē intellectui nouo, vt æternum: quoniam sic non esset vera cognitio, sicuti ęternitati hoc nouum reprę sentatur vt nouum, licet repręsentatio sit ęterna. Et cum ulterius in eadem argumentatione inferebatur, quod Dei scientia depēderet ab aliquo extra se, quoniam verificari non potest, nisi aliquod sit extra se. Huic dico, salua veritate, Dei scientiam à nullo absolute dependere: verum non inconuenire eā dependere ab aliquo extrinseco ex suppositione finis, quæ non est necessitas simpliciter. Vnde Deus non dependet absolute à Socrate: si tamen vult Socratem saluum esse, dependet à Socrate. Vnde supposito, quòd Deus velit numerum electorum, oportet quòd si ista finis impleatur, quòd aliqui homines a
ctus

ctus meritorios habeant & faciant, nisi
ipse Deus ex gratia vellet eos esse de nu-
mero electorum. Neque bene infertur,
quòd si Dei sciẽtia est idem quòd essen
tia, & Deus secundum scientiam ali-
quando depẽdet ab aliquo extrinseco,
quòd etiam essentia. Nam diuersa si-
gnificant scientia & essentia. Quare nõ
sequitur, quod infertur. Quod si quis
instaret, quoniam secundum hãc respõ
sionem verificaretur dictũ Origenis su-
per epistola Pauli ad Romanos. In quo
loco dicit Origenes, quòd non, quia
Deus præuidet, sic erit, sed quoniam sic
erit, ideo præuidet. Quare igitur res sit
causa prouidentiæ, & non prouidentia
est causa rei? Nam nõ confitemur in hac
nostra responsione Dei scientiam depẽ
dere à re. Hoc autem dictum Origenis
cõmuniter damnatur à modernis Theo
logis, & à Boethio in 5. de Consolatio-
ne: imò & Auerrois in Commento 51.
. Methaphysicorum dicit, scientiam
nostram differre ab ea quæ Dei: quoni-
am nostra causatur à rebus: Dei verò sci
entia causat ipsas res. Ad hoc nihil uide
tur di-

tur dicendum, quod in rebus non depẽ dentibus à voluntate humana (pro nũc omittamus intelligentiarum voluntatem) scientia, siue Dei prouidentia est infallibiliter causa rerũ: stanteq; comuni cursu, illa ineuitabiliter uenient, nisi Deus mutaret comunem cursum. Vnde de his, vt futura sunt, apud Deum est determinata cognitio, imò & apud intellectum aliquem creatum saltem de multis. Vnde cum talia moueantur ex natura, determinate sunt uirtutis, veluti & de eclipsi futura. Quare ut sunt futura, etiam de his est determinata ueritas: neq; talis proprie dicitur esse contingẽtia, vt opponitur ineuitabilitati: sed est contingentia, vt opponitur necessario: quoniam non semper sunt de necessitate, tamen sunt & erunt in determinatis temporibus. Si autem sumamus prouidentiam, siue præscientiam de actib. uoluntatis, vt actus uoluntatis sunt in suis causis, & in uera contingentia, quę tñ non opponitur necessario, sed ineuitabili, dico, quòd Dei prouidentia non est totalis causa rerum siue actuum voluntatis.

untatis. Vnde si Deus scit, Socratem
peccaturum uel actu peccantem, si Dei
scientia esset causa, quòd Socrates pec-
caret, Deus esset causa peccati. Verum
magis uertitur, quòd ex quo Socrates
peccat, Deus scit ipsum peccare, non
quidem quoniam peccat Socrates, ali-
quid ĩ Deo generatur: quoniam sic De-
us mutaretur: sed quoniam actus pecca-
li Socratis terminat Dei cognitionem
ad modum superius dictum, videlicet
quoniam ad hoc, quod Deus scit certe
de peccato Socratis, oportet q̃d actua-
liter in Socrate existat peccatum tanq̃
cõditio requisita ad certitudinem Dei.
Vnde in certitudine Dei duo requirun-
tur, sc licet ad hoc quòd Deus sit certus
de Socratis peccato, Absolutum, quod
est Dei scientia, & Respectiuum, quod
requiritur ex parte existentiæ ipsius So
cratis, quę fundat talem conditionem.
Et quanquam Deus secundum totum
non sit causa talis actus: tamen simplici
ter Deus est causa talis actus, quia po-
test à Deo cognosci. Dico igitur, quod
dictum Origenis in se est uerũ, loquen-
do de

do de actibus voluntatis. Nam sua scientia non est causa peccati neque meriti. sic enim actus non essent liberi, neque totaliter illi actus sunt causa scientiæ: quoniam generarent aliquid in Deo, & nõ dependerent ab ipso Deo, neque essent voliti ab ipso Deo & ordinati. Ast oblatus est Christus, quia ipse uoluit. Voluit namque crucis subire tormentũ: quare quoquo modo subiacent voluntati Diuinæ, quanquam sint peccata. Origẽnes ergo (vt existimo) per illa uerba uoluit habere hanc sentẽtiam, scilic. quòd intelligitur in actibus voluntatis, quorum Deus voluit, voluntatem esse causam. In reliquis verò propositio non intelligitur: neque tamen sequitur aliquod inconueniens, scilicet quòd Deus non est causa omnium, uel quod illi actus nõ essent cogniti à Deo, veluti per multa antè dicta uisum est superius, quanquam apud me nullum in ista materia sit argumentum adeò difficile.

Ad nonam autem & penultimam dubitatiõem, in qua dicebatur, quod Boethius uidetur dicere, quod Dei scientia

neque sit

neq; sit causa rei, neq; rei effectus, & A-
exander huic sententiæ uidetur cōsen
ire. Huic dicit primo, quãtum ad Ale-
xandrum, quòd autoritas eius non est
dmittēda, imo neq; intelligibilis: quo
iā quod Deus cognoscat alia à se, hoc
on potest intelligi, nisi quia causat il-
a, & cognoscendo seipsum esse causam
ognoscit effectus: quoniam in causa
elucent effectus, aut quoniam Deus
st effectus rerum extra se. Vnde co-
noscendo se, cognoscit res: quoniam
effectus cognoscimus causam, quod
xcogitare de Deo nephas est: aut quo
iam similitudinem rerum receperit à
ebus ipsis, uel ab aliquo alio, quod &
on minus impossibile est: aut quod i-
semet sit rerum similitudo, quod &
ngi non potest: quoniam aut ipse es-
t imago rerum, aut res imaginis eius.
primum: est rerum effectus. Si secun
um: est causa rerum. Et sic sequitur cō
a ipsam. Quare illud dictū Alexandri
re non potest, quod & firmatur: quo
am cuiuscunque rei Deus est causa,
ıæ non est ipse Deus, non autem est
causa,

causa, nisi intelligendo & uolendo, vt ostēditur in 12. Methaphysicę: quia sua scientia est causa rerum. Preterea Deus comparatur rebus ueluti artifex ad artificiatū: sed artifex est factiuus artificiati, ergo scientia Dei est causa rerū. Amplius, prouidentia dicit actionē de re fienda: quomodo igitur non est causa rei. Quod aūt adducit de Boethio, certè Boethius per totum illud quintum videtur illud inuere. Ponit enim exemplum de eo qui uidit aliquos ire ad aliquem locum: à quibus nihil videtur recipere, neq; in eos aliquid agere. Quod exemplum in pluribus non conuenit, & est manifestè falsum: quoniam uidēs dependet à uisibili, & secūdum ipsum scientia Dei non dependet à re: quoniam inquit ipse aduersus Origenem, ęternum dependeret à temporali. Amplius, uidens continuè recipit speciem ab eo, quod mouetur: Deus autem nihil potest recipere à re. Falsum est etiā: quoniam Deus de necessitate dat reb9 si debent operari. vnde dictum Boethij non videtur esse uerum. Tamen Boethius

hius non negat Deum aliquid rei face
,sed negat Deum necessitare hanc a-
tionem. Verùm insurgit maior diffi-
ultas: quoniam concedit Boethius, rē
ontingenter agere, certum tamen esse
Deum de re ab ipso contingenter agen
procedente. Quod apud me impli-
at contradictionem: quoniam impos-
bile est, aliquid certè cognosci, nisi i-
sum sit certum. Aliter enim & impos-
bilia sciri possēt, & res sciretur sub op-
osito suæ rationis formalis. Neq; ob-
at, quòd ab aliquib. dicitur, certè scio
esse, quando te uideo, non deceptus,
tamen es quoddam contingens. Cer
hæc est ridicula res, scilicet quod tu
unc sis contingēs, quoniam quanquā
ossis non esse in futurum, & antequā
on esses, non potuisses non esse: per
ullā tamen potentiā fieri potest, quòd
on sis nunc, de quo sum certus: non
utem sum certus de futuro sed tātum
e præsente, quoniam determinatissi-
è es. Vnde alterum duorum est, aut
go non intelligo, quid sibi Boethius
oluerit, aut est deceptus Boethius.
HH Quare

Quare dico, quid dicant Boethius & Alexander, quod ſcientia Dei eſt cauſa rerum, nullaqúe res eſt ſiue bona ſiue mala, cuius Deus non ſit cauſa: ſed aliter boni, aliter mali. Quare tam bona quàm mala à Deo cognoſcuntur: quoniam omnium ſecundum modum conuenientem Deus eſt cauſa, vt dictum eſt. Ad vltimam verò dubitationem, in qua dicebatur, quòd Deus non eſt cauſa uolitionis malæ, ſed tantum bonę ꝓpter autoritatem Oſeæ prophetæ. Huic dicitur, vt dicit Ariſtoteles 2. & 3. Ethicorum, quod dicere, nos eſſe cauſam bonorum actuum, & non malorum, vel malorum, & non bonorum, eſt negare uirtutes eſſe noſtras, uel uitia eſſe noſtra. Quare uel uirtutibus non deberetur laus & præmia, vel uitijs non deberentur pœnę & uituperationes, quorum quodlibet eſt manifeſtè falſum. Secundum opinionem igitur dico, quod uirtutes ſunt à nobis, & etiam malitiæ: tamẽ malitiæ ſunt magis noſtræ, quàm virtutes. Primo quoniam uirtutes aſsimilãtur Deo, qui eſt fons perfectionis: malitię

malitię uero nobis, qui quasi nihil sumus. Item virtutes fouentur & approbantur à Deo, malitię nequaquam. Virtutes habent finem per se, malitiæ uero per accidens. Amplius, defectus magis attribuitur causę imperfectę, & pfectio causæ pfectę. nā si rectè operamur, ut diuini operamur, si malè, vt nō entia & imperfecti homines. Sunt & alię cau ę: sed hę sufficiant. Quare dictū Oleæ, c potest intelligi. Dicere aūt, ꝙ Deus n actiōe morali & studiosa, est primus notor, q habet se ad uolūtatē sicut Carentator ad securim. In actu aūt uitioso Deus derelinquit illum actum, & non nouet ueluti securis si esset ex se recta, isi ista uidentur deliramenta: neq; intelligo quomodo. Si sic esset, virtutes uitia essent nostra: sed manifeste est onere fatum. Vnde sic dicentes, vt mihi videtur, contendentes destruere fatum, constituunt fatum: & sic terminatur tertius liber.

PETRI POMPONATII DE FATO LIBER quartus.

Caput primum, in quo ponitur intentio: & adducuntur quædam argumenta contendentia ostendere, diuinam prouidentiam & Liberum arbitrium non posse simul stare.

IN superiori uolumine uisum est de Libero arbitrio, & Dei prouidentia secũdum se, & non conferendo unum ad alterum: in hoc uerò intendimus uidere, an Liberum arbitriũ & prouidentia diuina possunt simul cohabitare. Vt namq; dicit Boethius in 5. de Consolatione, hæc est antiquissima dubitatio, quam etiam Cicero in libro de Diuinatione mouit. Difficultas autem est: quoniam scientia & opinio distinguuntur: quoniã, vt dicitur primo Posteriorum, scientia est cum certitudine, quòd perfectionem

ctionem dicit. Quare à Deo mouenda non est. Opinio autem est cum formidine, quod apertè sine imperfectione esse non potest. Vnde Deo nullo pacto tribui potest: quoniam sic Deus imperfectus esset. Hæc igitur prouidentia Dei debet esse cum certitudine, quod neque falli neque uariari potest. Verum ex altera parte Liberum arbitrium est de contingenti & indeterminato. Qui igitur fieri potest, ut Liberum arbitriū, quod variabile & indeterminatum est, diuinę prouidentiæ subijciatur? quæ certissima & inuariabilis est. Quare Stoici & Ciceron. ista coire siue simul stare non posse arbitrati sunt: quanquam aliter Stoici de partibus dixerunt, quàm Ciceron. Stoici namque prouidentiam cō cedentes, negauerunt Liberum arbitrium: Ciceroniani uerò Liberum arbitrium concedentes, diuinam prouidentiā de actibus humanis de medio abstulerunt: quorum quodlibet ueritati & religioni Christianæ aduersatur. Amplius, posteriores ad idem argumentabantur: quoniam si Deus nunc scit o-

mnia, quæ uentura sunt, etiam in millesimum sciuit. Cum igitur ad scientiam rei sequatur rem esse, quoniam non est scire quod non est, vt dicitur primo Posteriorum sequitur igitur si Deus sciuit omnia, quæ erunt. Si igitur antecedens est necessarium, & consequens est necessarium, vt ostenditur 2. libro Priorũ. Ast antecedens simpliciter est necessarium. quoniam pręterita non possunt esse non pręterita, vt dicit Aristoteles sexto Ethicorum: approbans sententiam Agathonis. Hoc solo namq; priuatur Deus, quod genita non posit facere ingenita. Simpliciter ideo necessarium est, ut omnia quę erunt, erunt: quia non poterũt non esse Cum itaq; actus humani erũt & de necesitate, aufertur Liberum arbitrium. nam necesitas & talis libertas se excludunt, quod 3. affirmatur: quoniã omne scitum à Deo necesse est esse: aliter enim sua scientia nõ esset certa sed mutabilis, quod Dei perfectioni repugnat. Ast quæcunq; uentura sunt, à Deo sciũtur: quoniam sunt sub eius prouidentia. Quare omnia futura de

tura de necessitate euenient, sed actus humani à Libero arbitrio euenient. Hę itaq; sunt meliores rationes, quàm ut existimo, adduci possunt.

Caput secundum, in quo ponuntur communes responsiones & dubitationes aduersus easdem dubitationes.

BOëthius itaq; in dicto quinto lib. de Consolatione, subtiliter & ornate his dubitationibus intendens satis facere, duas aut tres responsiones dat, parùm, vt existimo, differentes. Prima itaq; responsio, in qua multã contrahit moram, est, quod nihil prohibet scientiam in se esse certam, quanquam illud, de quo est scientia, in sui natura est incertum: quoniam cognoscens non necessario sequitur naturã cogniti, quod ostendit per sensum & sensibile, imaginationem & imaginatum, intelligẽs & intellectum in nobis, quanto magis igitur in diuino intellectu? Quare nihil inconuenire dicit, actus humanos in

ſui natura incertos eſſe: apud tamen Deum certos eſſe. Vnde fit, ut certa prouidentia in Deo non repugnet indeterminationi Liberi arbitrij in ſe. Secunda autem reſponſio à prima parum differens, ut exiſtimo, ab eodem in eodem libro ponitur, quę eſt: nihil inconuenire aliquod relatum ad unum habere diſpoſitionem oppoſitam, ut ad alterum comparatur. Quare non inconuenire, humanos actus ut relatos ad diuinam ſcientiam eſſe neceſſarios: vt uerò relatos ad ſeipſos ſeu ad cauſas contingentes, eſſe contingentes. & hæc reſponſio vt in plurib. à modernis Theologis ſuſtinetur, exemplificantes de concluſione, quæ ſequitur ex maiori de neceſſario, ex minori de contingenti: quæ tamen ſequitur contingenter, vt dicitur primo Priorum. Quare etſi iſte effectus ſit neceſſarius in ordine ad maiorem, quoniã habet cauſam neceſſariam (ipſa namq; ponitur neceſſaria) in ordine tamen ad minorem eſt contingẽs: & quoniam effectus magis ſequitur cauſam proximam, quàm remotam, ideo abſo-

lute dicitur cõtingens, quanquã et quo quomodo dicatur esse necessarius. Dãt & exemplum de Planta, quę quanquã producatur à causa necessaria ut puta Sole, & contingenti, ut puta semine, magis tamẽ dicitur effectus contingẽs quàm necessarius. Quare quanquam scientia Dei sit necessaria, & in ordine ad eam actus humanus sit necessarius in se: tamen & ut à uoluntate producitur, est contingens. Neq; hæc simul adiuncta aliquam incomposibilitatẽ claudunt. Tertia Boethij respõsio est, quod nihil inconuenit aliquod absolutè esse contingens, quod tamen sub conditione est necessariũ. Veluti me habere nauim, est contingens: est tamen necessariũ si transfretaturus sum. Quare actus humani simpliciter sunt contingentes: vt tamen stant sub diuina prouidentia, sunt necessarij. Quare non inconuenire contingentiam et indeterminationẽ stare cum necessitate & determinatione. Si uerò utrumq; eodem modo sumatur, videlicet contingentiam simpliciter & necessitatem conditionatam, in-

determinationem ſimpliciter, & determinationem conditionatam. nam ſecū do elenchorum contradictio eſt ad idē per idem, & ſecundum idem. Ad ſecundam uerò dubitationem non reſpōdet Boethius, quoniam neq; eam adducit, neq; ſimiliter tertiam. Verum poſteriores, & diuus Thomas in prima parte Summę, & in articulo tertio 12. quęſtionis, & eadem reprobatis nonnullis reſponſionibus, quas non eſt opus nunc recenſere, ſic reſpondet: q̄d conſequens eſt neceſſarium non abſolutè, quamuis antecedens ſit ſimpliciter neceſſarium: quoniam in his quæ ſubijciuntur actui intellectus & uoluntatis, tantum eſt in eis neceſsitatibus, quantum ſubijciuntur, & vt ſubijciuntur intellectui & voluntati. Quare futura non ſunt neceſſaria, niſi quatenus ſunt à Deo præuiſa.

Ad tertiam idem Thomas reſpondet, diſtinguendo propoſitionem: Omne ſcitum à Deo neceſſe eſt eſſe, quoniam ſecundum ſenſum diuiſum maior eſt falſa, ſecundum uerò compoſitionem maior eſt vera uel falſa, uel an concluſio ſequatur.

quatur. Puto tamen, ipsum intendere, quòd conclusio nõ sequatur: quoniam maior fortassis est contingens, & ex maiori de necessario. Igitur hæ sunt cõmuniores responsiones, quas nisi grauissimi uiri eas inuenissent vel approbassent, certe dicerem esse deliramenta & illusiones pueriles. Verum uirorum autoritas me terret: tamen dicam, quæ mihi dubitationem ingerunt in his responsionibus. Prima namque responsio Boethij nullo modo uidetur esse tollerabilis. Dicit enim, quòd ex natura sua est indeterminatum: apud tamẽ Deum est determinatum. Si enim hoc esse posset, nulla est ratio, quare Deus impossibilia scire non possit: quod tamẽ est impossibile. Nam quod scitur, est, quod esse possit, et sic impossibile. Patet autem illatio: quoniam ex alio impossibile à Deo sciri non potest, nisi, quoniam ex natura sua, si natura habet, impossibilẽ habere potest. Sed sumitur natura pro conceptu ex trinseco, cum repugnet esse. Quare cum de intellectu intrinseco futuri contingentis sit indetermina-

tio, quomodo determinatè sciri potest? Intelligitur enim sic sub conditione repugnante principijs suis. Præterea si determinatè scitur à Deo, intuitus diuinus fertur super vnam partem determinatã & non tantum super illam partem determinatè fertur. Verũ & illam cognoscit determinate esse ueram, & alteram determinatam esse falsam: si autem scit (exempli gratia) A determinatè uerũ, ergo A determinatè est uerum, ergo in natura est A determinatæ ueritatis, quod repugnat concesso: neq; ratio, qua ducitur Boethius, est uera. Dicit enim, quod cognoscens non sequitur naturam cogniti. Quare stat cognoscens esse determinatum, cognito existente indeterminato. Nam ut in præcedenti libro abunde diximus, quoad adæquationem & repræsentationem oportet esse similitudinem, aliter non esset uera cognitio, neq; ueritas existeret in adæquatione. Quare oportet, vt in cognoscẽte repræsententur principia, quæ sunt in cognito: & si opposita repræsentantur, cognitio non est uera: si uerò cogniti principia sunt

pia ſunt indeterminata,imò indeterminatio eſt de conceptu contingentis futuri,ſi in Deo repræſentantur determinata principia, ſic intelligendo, quòd determinatio ſit de conceptu contingẽtis,falſa eſt cognitio.Scire autem hoc eſſe uerum determinate,eſt ſcire indeterminatum eſſe determinatum,quòd implicat contradictionem.Verum tamen eſt, quòd non qualis eſt diſpoſitio cogniti, talis eſt diſpoſitio cognoſcentis, quoad reliqua,quę non ſe tenent ex parte repręſentationis & adæquationis,ut pote quòd ſit cauſa uel effect9, vt de his quæ ſunt extra naturã adæquationis & repręſentationis, vt manifeſtum eſt.

Vnde & ſecunda reſponſio quaſi per eãdem remouetur.Dicit enim, quòd in natura ſua eſt contingens:in natura autem ſcientiæ diuinæ eſt neceſſarium, ſiue relatum ad ſciẽtiam diuinam eſt neceſſarium: relatum uerò ad cauſam contingentem eſt contingens. Si enim,vt eſt in diuina ſcientia,eſt neceſſarium,cũ uniuerſaliter ſcientia rei infert rẽ, ſi ſcientia eſt neceſſaria,res ipſa erit neceſſaria. quare

ria. quare in natura ſua erit neceſſaria, & non contingens: quod repugnat cõceſſo. Prꝙterea cum dicitur, quòd contingens, vt eſt in ſcientia Dei, eſt neceſſarium, aut intelligere, quòd contingẽs de neceſsitate ſequitur ad ſcientiã Dei. Sicq́ ſequitur, Deus ſcit A, ergo A eſt, ſic quòd ſit neceſsitas conſequentiæ, & non conſequentis, vt communiter dici ſolet, aut quòd eſt in neceſſario: quoniam reprꝙſentatur in neceſſario, quoniã in Deo: aut quoniam eſt de obiecto neceſſario, quod eſt proprium ſcientiæ neceſſariæ. Nam dicitur neceſſaria, quoniam quod ſcitur, impoſsibile eſt aliter ſe habere. Si detur primum, certè non magis contingens eſt neceſſarium, vt ſcitur à Deo, quàm vt ſcitur à Socrate. Sicuti enim rectè infertur Deus ſcit A, ergo A eſt: ſic ſequitur, Socrates ſcit A, ergo A eſt. Si verò dicatur, quod dicitur eſſe neceſſarium, quoniam repræſentatur in neceſsario, ſic & opinio & indeterminatio erunt neceſſaria: quoniam in neceſsario reprꝙſentantur. Et hoc non eſt ad propoſitum: quoniam

contin-

460

ontingẽs non dicitur determinatè sci-
i, quoniam est indeterminatum. Sic
m̃ dubia, quæ sũt in intellectu nostro,
fsent determinata: quoniam sũt in de-
erminato. Restat igitur, vt dicatur ne-
ceſsarium in scientia Dei: quoniam est
le obiecto necesſaria illa scientia, vt est
proprius modus accipiendi necesſariã
cientiã. Scientia enim dicitur esse cer-
ta, non quia ex scientia sequatur abso-
lutè scitum, neq; quoniam sit in certo:
sed quoniam certum & determinatum
repręsentat. Quare Aristoteles 1. Post.
dixit, quia Deus est scientia simpliciter
hoc imposſibile est aliter se habere: &
non dixit, illud de necesſitate sequitur
ex ea, neq; ut repręsentatur. Repręsen-
tatur enim certò. Scientia enim dicitur
necessaria, quoniam est de obiecto ne-
cessario, & pariter certo. Vnde & opi-
nio dicitur incerta, quoniam est de ob-
iecto incerto, & non ex alia causa pro-
priè & secundũ naturam: quoniam etsi
de aliquo, quod in se certum est, opina-
mur, hoc est ex nostro defectu: verũ de
incerto, secũdum se proprie est opinio.
Qua-

Quapropter si contingens certitudinaliter scitur à Deo, cum certitudo sumat esse certitudinis ab obiecto et non à subiecto in quo est, neque quoniam de necessitate aliquid repræsentat si scientia Dei est certa, obiectum est certum. Dicere ergo, quòd contingens in se est incertum & ut scitur à Deo est certum, est dicere scientiam certam esse de obiecto incerto, & scientiam immutabilem de re mutabili. Quare Aristoteles somniasset cum dixit, quia cuius est scientia hoc impossibile est aliter se habere.

Vniuersaliter enim certitudo & incertitudo cognitionis, est ex obiecto, vt est notum omnibus philosophis. Implicat ergo contradictionem dicere, vt est in scientia, est necessarium uel certum, in se tamẽ est contingens uel incertum. Quod autem dicebatur de exemplis, quoniam maiori existente necessaria, et minori de contingenti, nõ sequitur cõclusio necessaria: & quòd planta relata in corpus cœleste est necessaria ad semen: tamen est contingens; huic dicitur de primo, quòd conclusio illa contingens

ingens relata ad maiorem necessariam minimè est necessaria, neque maior infert cõclusionem absolute sine minori, vt manifestum est: quia si maior sine minori inferret conclusionem, proculdubio conclusio esset necessaria. Verũ res scita à Deo, infertur simpliciter à scientia Dei. Nam si Deus scit esse uel fore uel fuisse, sic de necessitate sequitur. Falsum igitur assumebatur fundamentum: quoniam cõclusio relata ad maiorem, nõ est necessaria: neq; maior infert conclusionem sine minori. Quare ad secũdum exemplum falsum assumitur, quod planta relata ad cœlum sit necessaria, imo cœlum sine particulari agente non potest producere plantã. Vnde falsum assumitur etiam, quod aliquid ex natura intrinseca sit contingens, & vt refertur ad alterum, sit necessarium: quoniam necessariũ & contingens sũt opposita, & principia intrinseca rei nõ possunt esse opposita: quoniam sic opposita essent simul, cum principia intrinseca sint in re principiata, quãquam conditiones oppositæ successiuè pos-

sint esse in eodem, tanquã in subiecto, & relationes opposite uel diuerse in eodem, ueluti similitudo & dissimilitudo magnũ & paruũ. Idẽ enĩ est simile & dissimile, & magnũ & paruũ in cõparatione ad diuersa: sed idem nõ est homo, & non homo: neq; in se neq; ad diuersa. Quod si aliqs homo alteri cõparatus aliquãdo dicit̃ homo, alteri vero cõparat9 dicit̃ bestia, & nõ homo, nõ est q̃ad naturã & principia intrinseca, sed q̃ad accidẽtia, & quandã similitudinem & metaphorã, non autem secundum ueritatem. Quare quod nature est contingẽs nũquam fit necessarium cuicunq; comparatur, nisi similitudinarie: aliter enim vna natura transmutaretur in alteram. & sic homo posset fieri asinus, quod est impossibile: quanquam ex homine veluti materia transeunte potest fieri asinus: neq; propter hoc negamus quod contingẽs non possit semper esse: quoniam Deus ex sua potentia potest perpetuare corruptibile, sed non potest facere quod corruptibile sit incorruptibile. Corruptibilitas namq; & incorruptibilitas

ptibilitas sunt de principijs intrinsecis, uel consequentia principia intrinseca, quæ Deus non potest uariare. Vnde non potest Deus facere, quod sit homo sine materia, ad quam sequitur corruptibilitas: potest tamen secundum fidem suspendere actum corruptionis, quanquam non secundum Philosoph. quoniam Deus de necessitate agit secundum eos. Vnde concludentes dicimus, quod in se est contingens Deo cõparatum, non est ex natura necessariũ. Quare si contingens certe & determinate sciretur, cum scientia capiat certitudinem ab obiecto ueluti necessitatem, (dicitur enim scientia necessaria cognitio: quoniam est de obiecto cognito necessario:) sic dicitur scientia rationalis uel intentionalis ab obiecto & non à subiecto, in quo est. Quare si cognitio Dei est certa de aliquo, oportet illud esse certum. Vnde certè cognoscendo cõtingens & indeterminatum, oportet contingens esse certum & determinatum. Neq; propter hoc dico, quod si cognitum est certum & determinatũ, co-

gnitio quę de eo haberetur, est certa & determinatà: quoniam opinio potest haberi de eo quod est certum & determinatũ in se: sed plus requiritur ad hoc quòd cognitio sit certa & determinata. Oportet enim, quod cognitio sit per certa & determinata principia. Vnde est fallacia consequentis argumenti à certitudine obiecti ad certitudinem cognitionis. Iterum probatur, quod de re incerta in se, non potest haberi cognitio certa: quoniam certa cognitio habetur de re habente causas & principia, cum sumus certi habere illa, ut dicitur in primo Physicorum. Si igitur certa habetur cognitio, hoc est ratione certitudinis principiorum eius, sed contingentis, principia sunt incerta (hoc enim est de ratione contingentis) igitur de contingenti, qua contingens est, certitudo haberi non potest: quod & iterum firmatur. Nam certè cognoscere, aliquod est, quod aliter esse non posit, vt cognoscitur. Hoc enim est de conceptu certę cognitionis. Si igitur Deus certè cognoscit partem cõtradictionis contingentis,

ngentis; aliter esse non potest, quàm
t ipse cognoscit: ergo oppositum esse
on potest, sed in contingenti utraque
ars contradictionis esse potest, ergo
idem pars simul esse potest, & nõ po-
st esse: quia relinquitur impossibile
le, aliquod in sui natura esse contin-
ens, & tamẽ quod certe cognoscatur.
'ertia etiam responsio Boethij non mi
us prioribus uidetur esse inualida. Di-
t enim, quòd actus humanus simplici
r contingens, sed necessarius ex sup-
ositione. Nam pro quanto cadit sub
ientia diuina, est necessarius: simplici-
r tamen est contingens. In primis enĩ
on plus hoc dici potest de Deo, quàm
e homine. Nam quamuis te currere sit
ontingens, ut scio: tamen te currere est
ecessarium. Quare non plus difficul-
s locum habet de Deo, quàm de quo
unq; alio sciente. Secundo, quoniam
ctus humanus futurus, si est simplici-
r contingens, aut intelligitur, quod
leo est contingens, quoniam non sem
er necesse est esse, & hoc nõ est ad pro
ositum, quanquam sit uerũ: quoniam
Ll 5 loqui-

loquit̃ hic de necessario .i. ineuitabili, eo modo quo dicimus, diem crastinam fore necessariam, nõ quidem quoniam semper erit, sed quoniam est ineuitabile ipsam esse secundum communẽ cursum. Si uerò dicatur, quod est contingens humanus actus, quoniam potest nũquam esse stante Dei scientia de eo quod erit, istud est impossibile: quoniã scientia est de eo quod (si certa est) aliter se habere non potest, & potest simpliciter nunquam esse. Amplius, quoniam scientia quam habet Deus de parte cõtradictionis est intuitiua, quæ exigit rẽ præsentem: si autem res est præsens, quomodo pro præsenti instanti potest non esse? licet enim poterit non esse, vt respicit futurum, non tamẽ pro præsenti. Per nullam enim potentiam hoc fieri potest. Quare non est tale contingẽs, quod totaliter possit non esse. Responsio etiam diui Thomæ ad secundam argumentationẽ non uidetur posse stare. Primò, quoniam conclusio non deberet sic inferri: Deus sciuit te futurum, ergo tu eris. Sed sic; Ergo tu eris, qua Deus scit

scit te esse futurũ, quod tamen est fal
m: quoniam Posteriorum primo di-
Aristoteles: Verũ quidem oportet
se, quoniam non est scire, quod non
. Vbi absolutè dicit uerum, & non di
, qua scitur esse uerum, oportet esse.
nplius impossibile est, in consequen
bona antecedens esse necessarium
solutè, & consequens cum conditio
siue ex suppositione: quoniam dem-
suppositione consequens non erit,
dempta suppositione antecedens e-
quoniam absolute est uerum. Non
ur consequẽtia fuit bona: quoniam
verificari antecedens, non uerifica-
consequente. Responsio etiam ad
iam uidetur esse illusio, & inuolu-
neq; est uera in se. negat enim omne
d est scitum à Deo, necesse est esse
nsu diuisionis. Ast ista est uera, si A
ir à Deo, & non necesse est esse A:
t dicebatur contra tertiam respõsio
n Boethij, obiectum certissime sci-
e potest aliter se habere, quã vt per
ntiam habetur, quod est contra ra-
em obiecti scientiæ. Si igitur A est

obiectum ſcientiæ Dei, non poteſt aliter in ſe habere, quàm ut per Dei ſcientiam repręſentatur. Amplius, quoniam talis ſciẽtia eſt intuitiua, quòd intuetur pro tempore uel menſura, qua intuetur non poteſt non eſſe. Quare propoſitio aſſumpta uериſsima eſt. Sic itaq; mihi uidetur, quòd iſtę reſponſiones ſint inuolutiones & ligationes maiores ipſis argumentationibus: ſalua tamen ueritate & modeſtia obſeruata.

Caput tertium, in quo ponuntur reſponſiones aliæ ad primas dubitationes.

CVm itaque omnes reſponſiones mihi non ſatisfaciant, ideo alium modum reſpondendi imaginatus ſum: qui quanquam extraneus fortaſsis uidebitur propter inuſitationẽ, tamẽ ipſũ ſcribere non deſiſtam: quoniam ſi bonꝰ erit, Deo gratias agamus, à quo omnis ueritas & bonitas procedit: ſi aũt malus & falſus, exiſtimo mihi monſtrabitur falſitas. Quare ſic monſtrãtibus eis me debere cõfitebor. Dico igitur, ꝙd omni

um quę

im quę fuerunt, quæ sunt, & quæ erunt
et etiam quæ possunt esse, Deus perfe-
ctam & exactissimã cognitionem ha-
bet, nõ solum in specie specialissima, vt
existimo Peripateticos tenuisse, verũ us
que ad indiuidua. Sciendum tamen est,
quòd omnium futurorum Deus scien-
tiam habet, & vt futura cadunt sub Dei
scientia, aliter esse non possunt: quoni
am obiectum scientiæ aliter se habere
non potest, iuxta illud primo Posterio-
rum. Quare cuius est scientia simplici-
ter, impossibile est aliter se habere. Ve-
runtamẽ est differẽtia inter futura: quo-
niam aliqua futura, antequam sint, ha-
bent determinatas causas. Vnde non
solum Deus, verum & intellectus crea-
tus, imò humanus intellectus antequã
sint in actu, talia futura determinatè &
certe scire possunt: quoniam suæ causę
sunt determinatę & certę. Vnde bonus
Astrologus scit punctualiter dicere de
eclipsi futura, quanquam eclipsis actua
liter non sit. Et ista uerius dicuntur ine-
uitabilia quam necessaria: vel si admit-
titur nomẽ necessitatis in his, dicenda

ſunt neceſsaria pro tali tempore, non autem abſolute. Et talia puto, quęcunque non ſunt in poteſtate uoluntatis. Vnde vt diximus, in primo libro huius negocij, non uideo, quin talia non ſunt determinata in ſe ratione ſuarum cauſarum & ineuitabilia. Quędam verò ſunt futura: quorum exitus eſt in poteſtate voluntatis, & non habent cauſas determinatas naturales: ſed eorum determinatio eſt in uolũtate, & ſtat ad ipſam uoluntatem: & loquendo de talibus, nullus intellectus creatꝰ poteſt habere certam cognitionem de eis, antequã actu ſunt, quanquam concluſionem habere poteſt, ſecundum tamen magis & minus: veluti de euentu belli, prudentior non magis firmum iudicium afferre poteſt, quàm minus prudens, quanquam neuter certum & firmum iudicium afferre poteſt. Cum vero ſunt actu, quoniam determinata ſunt, certe & determinate cognoſci poſsũt ab intellectu creato: reſpectu autẽ Dei, loquendo de his, quando tales actus ſunt in potentia & ĩ ſuis cauſis certe & determinate à Deo cognoſci

cognoscinō possent, nisi ipsi Deo tempus in quo erunt illi actus, esset præsens Deo. Quo fit, si in æternitate, quæ tota simul est, vt patet ex diffinitione eius, Deus cognoscit, quando sunt in potentia & in suis causis, non cognoscit: quoniam tempus quod est (exempli gratia) primus annus futurus ipsi ęternitati est præsens. Si autem in eadem æternitate videt & cognoscit, pro quanto tempus in quo hęc erunt determinata, est etiam eidem æternitati pręsens. Quare si in æternitate utramque partem contradictionis videt, non tamen secūdum eandem temporis rationem. Hāc vnam partem contradictionis uidet, quoniā tempus, in quo verificatur illa pars, est æternitati pręsens. Aliam uero partem uidet, secundum quod tempus, in quo uerificatur, altera pars contradictionis æternitati est præsens: & quanquam ipsa non simul sint in se, ut tamen sunt in æternitate, sunt simul: & ubi apud uoluntatē & cognitionem nostram exigitur diuersitas realis temporis, in æternitate sufficit diuersitas rationis: neque hoc mirum &

rum & extraneum uideatur. Nã quod diuersę naturę faciunt in creaturis, vna natura facit in creatore. Vnde aliud calefacit, aliud infrigidat in istis inferioribus: veluti ignis calefacit, & aqua infrigidat, quæ sunt distincta. Vnum autem corpus cœleste, vtrũq; facit: & non tñ secũdũ eãdem partẽ vel saltẽ dispositionem: natura autem per diuersam stellam calefacit, ab ea per quam infrigidat aut secundum propinquitatẽ & remotionem. Deus autem utrumq; per eandem rem facit: quoniam in Deo non cadit diuersitas secundum rem, sed tamen secundum rationem. Quare si humanus intellectus est incertus de futuro euentu, & aliquando certus, non potest secundum idem tempus realiter esse certus. Verũ istæ dispositiones diuersę exigunt realiter diuersa tempora. Deus autem ipse, qui tempore non mensuratur in sua æternitate, quæ tota simul est & circuit omne tempus, vtrumq; simul videt, non tamen secũdum eandem rationem, sed secundum diuersa: quemadmodum satis abundè dictum est. Vnde fa-

de faciliter ad dubitationem, & cætera quæ adducta sunt, respondetur. Cum itaq; dicitur, si Deus cũcta uidet, & certitudinaliter uidet effectum futurum, effectus ergo futurus non potest non esse: sed quod non potest non esse, necesse est esse, quod necesse est esse, non est contingens esse, vt dicit Aristoteles 2. Perihermenias. ergo quod est contingens esse non est contingens esse, quod contradictoria claudit. Quare & tollitur totaliter Liberum arbitrium. necessitas enim nõ stat cum Libero arbitrio. Huic dicitur secundũ ea quę dicta sunt, quòd Deus certitudinem nõ habet de tali euentu futuro, qua futurus est, & respicit tempus, in quo effectus ille erit in suis causis: sed secundum istam rationẽ tantum scit, & potest scire, quod potest esse, & potest non esse. Quod si de tali euẽtu futuro certitudinem habet, (quoniã reuera habet) habet, vt est extra suas causas: & respicit tẽpus illud, in quo erit extra suas causas, & ut tale tempus est præsens æternitati. Quare qua de tali euentu certus est, non potest non esse

quoniam

quoniam res quę est extra suas causas, aut actu est, aut actu fuit: & si fuit, non potest non fuisse: & si est, nō potest nō esse, pro illa mensura, qua est: quia tunc ineuitabile est, quin sit. Quocunque igitur modo Deus scit ipsam rē, secūdum illum sciendi modum, obiectum est impossibile aliter se habere, & ineuitabile est. Vnde ut Deus est sciens euentum futurum, qua futurum, & in potentia euentum illud potest esse & non esse, indeterminatum est. Quare de necessitate effectus ille poterit esse & non esse: quoniā vt sic respicit hāc Dei sciētiam, vt uerò Deus est sciens ipsum determinatum, quoniā ut sic est extra suas causas, ideo non potest, vt sic aut non esse aut non fuisse. Quare cum utraque scientia sit certissima, certissime & ineuitabiliter infert suum obiectum, secundum tamen proportionem conuenientem, videlicet cum cognoscit, qua futurum & in potentia, certissime cognoscit, quod potest & non esse: & hoc sub tali cognitione est ineuitabile aliter esse. Cum uero cognoscit, secundum quod est extra

suas cau-

suas causas, non potest, vt est extra suas causas, non esse aut non fuisse. Quare fatua est illa argumētatio, quę communiter in hac difficultate adduci solet. Cō sueuit enim sic argmentari: Si Deus de contingenti futuro est certus, ut puta, quòd Socrates peccabit, aut igitur Socrates poterit peccare, aut non poterit. Si non poterit, de necessitate peccabit. Non posse enim non peccare, conuertitur cum necesse peccare. Si non poterit non peccare, qui fieri potest, ut Deus sit certus, quod Socrates peccabit.

Huic dicitur, quod non est certus, neque potest esse certus, stante libertate Socratis, quòd ipse peccabit, qua Socrates peccaturus est, & respicit futurū, qua futurum est, & tempus, in quo erit in potentia ad istud peccatum: sed tantum scit, quod potest peccare, & non peccare: vt uerò respicit tempus, in quo actu committit tale peccatum, uel iam commisit, sic certus est: & ut sic Socrates amplius non est in potentia ad tale, quoniam iam cōsummata est, licet forte est in potentia ad aliud peccatum.

Quare

Quare stante certitudine de Socrate peccaturo, non est amplius in potentia ad illud: sed tantum dicitur esse in potẽtia, quando est in suis causis peccatum: & vt sic, Deus neq; scit neq; potest scire, stante Libero arbitrio, determinationem partis. Quare nunquam certitudo potest falli, neq; aliter esse, quam uidet & cognoscit. Et per hoc ad secundã dubitationem, cum dicebatur si Deus sciuit Socratem peccaturum, Socrates peccabit: sed antecedens est simpliciter necessarium, ergo & cõsequens. Huic dicitur, quòd illud antecedens, Deus sciuit Socratem peccaturum, in suo formali intellectu includit futurum, & ea quę futura sunt, & ut sunt futura, Deus non cognoscit, nisi cõtingenter erunt.

Vnde si Deus sciuit uel scit Socratem peccaturum, qua peccaturus est, nõ cognoscit ipsum peccaturum, nisi contingenter. Quare Deus cognoscit Socratem peccaturum contingenter. Sed ex isto antecedente nõ sequitur, quòd Socrates peccabit absolute, sed contingẽter. ex contingenti namq; & possibili

non se-

non sequit̃ esse in actu. quare argumentum tamdiu euigilatũ, & tãtas habens respõsiones, nullius est momenti, necq; oportet, quantum ad hoc, captiuari mẽtem: quoniã satis apertum est, nihil concludere. Quod si dicatur, sumo Socratẽ peccaturum, vt Deus cognoscit ipsum actum peccati esse extra suas causas, & scitũ certitudinaliter à Deo, patet, quod sic infert, Socratẽ actu peccare vel peccauisse, non autem peccaturum. Quare ut sic necessitatem includit ut dicitur secundo Perihermenias: & sic etiam nihil aduersus nos. Quare & ad tertiam dicitur, quòd omne quod scitur à Deo, necesse est esse in quocunq; sensu siue diuisionis siue compositionis sumatur. Nam futurus euentus uel scitur à Deo, qua futurus est: & sic, cum sciatur, scitur quod potest esse & non esse, ideo ut sic contingenter erit de necessitate: vt uerò scitur à Deo, qua erit extra suas causas, sic etiam non potest non esse aut nõ fuisse, quod conuertitur cum necesse esse: & sic esse in sensu diuiso est uera. De sensu autẽ composito manifestum est.

ex quibus patet, quòd illæ illusiones siue inuolutiones siue intricationes, quæ in hac materia communiter dici solent, scilicet de sensu composito & diuiso & de necessitate consequentiæ, & non cõsequẽtis, non sunt necessariȩ in hac materia: neq; liberant intellectum, sed potius sunt uerba & furfura, quàm res & vera farina. Vnde ego nunquam potui intelligere, quid sibi vellent illa uerba, et quomodo solueretur illa quȩstio seu difficultas: imò mihi uidetur, quòd illæ intricationes ligant & perturbant intellectum, & homo in illis magis habet verba quàm verborum intellectum.

Caput quartum, in quo mouetur quædam dubitatio aduersus ea quæ dicta sunt: & solutio ad dictam dubitationem.

ADuersus autem ea quæ dicta sũt, insurgit dubitatio mihi non facilis. Dictum est enim, quòd futura contingentia qua futura sunt, Deus non determinatè cognoscit, sed determinata

cognitio

cognitio eorum tantum cadit super ea, quatenus Deus inspicit tempus, in quo aut erunt in actu, aut tempus, in quo actum pertransiuerunt. Exempli gratia, Socrates est in potentia ad peccandum in prima hora futura, in secunda hora futura erit in actu peccati: post secundã horam iam pertransiuit peccatum. Secundum igitur iam responsionem datam, vt Deo est præsens prima hora, & eam inspicit, non determinatè cognoscit uel scit Socratẽ peccaturum: vt certum uerò tempus, scit ipsum peccauisse. Quare in duobus residuis temporib. determinatam & certam scientiam habet Verum insurgit (ut mihi uidetur) at dua difficultas: quoniam exempli gratia, cum Saluator noster dixit Petro ante eius passionem: Petre antequam Gallus cãtet, ter me negabis: aut Saluator hoc dixit Petro, vt inspexit tempus abnegationis, vel postquam negauit: aut inspexit tempus in quo erat Petrus in potentia ad negationem. Si detur primum: tunc sequitur, quòd Petrus negando Christum, non peccauerit: quoniam ex

quo Saluator sic inspiciendo secũdum dicta determinate sciuit, &, vt diximus, ineuitabiliter: quoniã præsentia & præterita ineuitabilia sunt, vbi est ineuitabilitas, non est peccatum neq; uirtus, non ergo peccauit Petrus: quod tamen contradicit ueritati Euangelicæ. Respexit enim Dominus ad Petrum, & egressus forás, fleuit amaré. Quare eum pœnituit de peccato perpetrato. Vnde propter pœnitentiam & dolorem & mentis amaritudinem meruit ueniam, & omnes Doctores concordes ponunt Petrum peccasse, quanquam uideatur discordia inter Augustinum et Hieronymum, an fuerit mortale, vel ueniale tantum: de qua discordia non est præsens intentio. Amplius, sequitur quòd libertas non peccandi per verbum Saluatoris fuerit ablata ipsi Petro, & quòd Deus sic dicens fuerit causa peccandi Petro. quod tamen impossibile est, & contradicens sanctis doctoribus impossibile quidẽ: quoniam Deus neq; potest peccare neque esse causa peccati. Aduersatur etiã sanctis doctoribus: quoniam Origenes &

nes & Chrisostomus, & reliqui dicunt, non ideo Petrum peccasse, quoniam Saluator sibi prædixerat peccaturum: sed quoniam Petrus peccaturus erat, ideo Saluatorē prędixisse. Quare quòd nullo modo Saluator hoc dixerit, vt inspexit illa tempora determinata. Si verò ponatur, quòd Saluator dixerit Petro illud, qua respexit tempus, in quo Petrus erat in potentia, & tantum Deus cognouit, quod contingenter erat peccaturus. Non minora certę uidentur sequi inconuenientia. Primò quidē quoniam non plus hoc Saluator potuit dicere Ioanni, uel cuicunque alteri, quam Petro. Sicuti enim erat in potentia Petri Saluatorem negare, ita erat & in potētia cuiuscūque alterius discipuli, veluti manifestum est. Pręterea sic prædicere, non arguit aliquam diuinitatem, neque admirabilitatem in Saluatore: quoniā & purus homo potuisset sic prędicere. Pręterea si discipuli ei non credidissent non fuissent exprobrandi de infidelitate. Ast hoc non videtur uerum: quoniā videtur, quòd nō credentes verbo Sal-

uatoris,non credidissent eum filiũ Dei: & sic non credentes,dicta sua contempsissent. Amplius expresse hoc contradicit veritati Euangelicæ.nam Matthæus & reliqui apponunt verbo Saluatoris,Amen,quod certum significat. Dicit enim Matthæus:Amen dico tibi,priusquàm gallus cantet, ter me negabis. Quare illa cognitio fuit certa secũdum dicta, & per consequens infallibilis & ineuitabilis. Quare omniquaq; angustiæ & inexecrabiles difficultates. Ad hanc autem dubitationem non temerè neq; pertinaciter adhærendo,sed ueritati & sanctæ Romanæ ecclesiæ me subijciendo,dico, vt mihi uidetur,quòd Deus illud dixit,vt respexit tẽpus, in quo Petrus non peccauit, sed tantum erat in potentia ad peccandum: neq; fuit cõueniens,vt Saluator aliter diceret, siue aliter intelligeret:imò quòd neq; potuit aliter intelligere, ad manifestandum illud Petro.Si enim respexisset tempus in quo Petrus peccauit actu, vel in quo iam peccauerat:tunc sic est ineuitabile, & amplius non esset in potentia Petri.

Quare

Quare cum Saluator illud Petro dixerit, dum iam non exiuerat in peccatum, imò firmiter credebat Petrus oppositũ, quòd patet per verba, quæ sequuntur: Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Illud non posset esse verum, nisi coactè Petrus peccasset, & Deus fuisset causa peccati: quorum quodlibet est impossibile. nam neque peccatum potest esse coactum, neq; Deus potest esse causa peccati, quod & firmatur, videlicet quod Deus illud Petro dixerit; vt contingens futurum. nam taliter dixit Petro, vt etiam dixit Iudæ se traditurũ: sed illud dixit, vt admoneret ipsum, & præcaueret à proditione. Quod patet: quoniam ubi Saluator dixit: Vnus vestrũ me traditurus est, subiunxit ad terrorem: bonum esset, si natus non fuisset homo ille, modo minæ non respiciunt ineuitabile, volebatq; Saluator Iudam à peccato p̃cauere, quod etiã per aliud patet. nam multoties iterauit consimilem sententiam. In lotione enim pedum dicit: vos estis mundi, sed non omnes. Et iterum, cum dicit: quod facis,

cito fac, per quæ omnia euidenter apparet, Saluatorē illa omnia dixisse admonitoriè: necq; conueniet, vt Saluator aliter dixisset: quoniam sermo suus non fuisset ad salutem, sed ad perditionem. Et sic non omnis Christi actio nostra esset instructio. quòd falsum manifestè apparet. Vnde consequenter concluditur, quod aliquis uiator de suo statu futuro, relicto Libero arbitrio sibi, & potestate peccandi non potest esse certus. Ista enim mihi uidentur implicare contradictionem, quæ non cadunt sub diuina prouidentia. Si enim certus est de statu futuro, impossibile est aliter se habere: & hoc loquendo, vt certitudo nō tantum se tenet ex parte credentis: quoniam nullo modo dubitat, sed ex parte etiam obiecti, sic quod aliter esse non posit. Loquendo enim primo modo de certitudine, sic etiam qui damnabuntur, possunt esse certi de eorum salute: quoniam aliqui qui damnabuntur, sine aliqua dubitatione credunt se fore saluandos. Verùm ista non est uera certitudo. Vnde loquendo de uera certitudine,

dine, illud de quo certitudo habetur, aliter esse non potest, sed si relicta est sibi potestas peccandi, aliter esse non potest. Quare opposita claudit illa propositio. Deus autem, qui est supra tēpus, neq; sua actio tempore mensuratur, de eo quod futurum est, certus est, sed non qua futurum est, neq; ratione temporis in quo contingens est in potentia: sed ut contingens exiuerit ad actum, quod est presens Deo ratione æternitatis, omnia conspicientis. Sed nulla creatura potest habere hoc, vt sit in æternitate, & sua actio mēsuretur æternitate. Quare quod Dei est proprium, non potest alteri conuenire. Sic igitur redeundo ad proprium, dico, quod cum Saluator dixit Petro, uel cuicunq; alteri de futuro dependenti à voluntate, quæ possit in vtramq; partem, vt cum dixit: Vnus vestrum me traditurus est, necesse est, vt veniant scandala, me flagellabunt, & crucifigent, & vniuersaliter de talib. licet æternitati ista erant certa & ineuitabilia, quatenus erant futura: tamen vt Saluator hominibus ea dixit, & discipulis tra-

lis tradidit, vel prophetis, vel quomodo fuerit, dixit et tradidit, vt respiciebat contingens & incertum: neq; aliter hominibus in tempore existentibus tradi potuit, seruata libertate peccandi & nõ peccandi, veluti dictum est. Pro responsione autem ad obiecta, scire oportet, quòd quamuis actus non necessitatur ab alio, veluti in 3. huius operis uolumine dictum est abunde: tamen actus intellectus de necessitate precedit actum uoluntatis, quoniã impossibile est uelle vel nolle incognitum, vt dicitur tert. Ethicorum. Et taliter potest se habere intellectio ad uoluntatem, quod quamuis uoluntas non necessitetur per talẽ actum, tamen uix in una uice de mille millibus uoluntas non sequitur operationem intellectus vel imaginationis, quomodocunq; sit. Vnde dictum est, quòd stante opinione de vniuersali & de particulari, statim sequitur actio, nisi proueniat impedimentum. Vnde si opinemur omne dulce gustandum, & hoc esse dulce, statim gustamus, vt dicitur 7. Ethicorum, & in libro de Motib. animalium,

malium, nisi proueniat impedimẽtum: non tamen ratione extrinseci, vtpote, q̃ niam aliquis aufert uinum à potestate voluntatis uel ex aliquo impedimento extrinseco, quod mihi uidetur Aristotelem ibi voluisse, verum etiam quoad actum elicitum uoluntatis: quoniam uoluntas potest suspẽdere uolitionem, vt diximus in 3. volumine. Similiter ubi intellectus non cõsideret actu nullum adulterium esse committendum, quãq̃ propositionem illam habitu habeat, & sit uehemens passio de hac muliere, nõ est necesse, quòd uoluntas eliciat actũ adulterij. Verũ in primo casu & in hoc rarissimè hoc contingit, scilicet quòd stantibus illis circumstantijs actus non eliciatur. Quare sapientis uiri est, non se cõmittere tãto periculo. Nam quod rarissimè contingit, habetur quasi impossibile, & quod vix in mille millibus in vno fallit, habetur quasi necessariũ. Vnde Scipio Affricanus magis commẽdatur, quòd mulieres pulchras uidere noluit de vrbe capta, quàm Alexander Macedo, q filias Darij uoluit inspicere,

quanquam ab eis abstinuerit. Bestialis enim habitus est Alexander: quòd tanto se exposuerit periculo, quod minimè Scipio facere voluit. Sic itaque ea quæ antecedunt, actus voluntatis multum disponunt, imò quasi necessitant actum voluntatis: quæ autem actum voluntatis antecedunt, naturalia sunt: de quibus vt sunt in suis causis, certa notitia potest haberi, veluti etiam de futura eclipsi. Saluator itaq; uidebat ea quæ disponebant Petrum ad negationem eius: quæ quanquam non necessitabant Petrum negare, maxime tamen quasi impellebant Petrum ad negationem: quoniam erat timor de morte vel captura, vel aliquo alio supplicio inflicturo Petro: non tamen Petrus de necessitate ex illo negauit. Poterat enim eligere, veluti ante Saluatori promiserat. Hæc autem, vt dixi, videbat Saluator in suis causis: quoniam non subijciuntur actui voluntatis, quam solam voluit esse liberam. Ad primum ergo dicitur, quòd tãtum Petro illud dixit: quoniam sciebat, quòd alij discipuli non erant uen-

rant uenturi in illud discrimen. Quare præmonuit Petrum in hoc, & non alios, quanquam & omnes pręmonuerit, cum dixit: Omnes uos scandalum patiemini in me in hac nocte. Cumq; dicitur, quòd sic prædicere non arguit aliquam diuinitatem, neque admirabilitatem, huic dicitur, quòd imò. Nam si per somnia, per visiones & prophetias hęc pręuidentur, pręuidentur, ut immittuntur à Deo. Nam quanquam de actibus humanis ab hominibus posit afferri iudicium, non tamen tanta certitudine: quoniam intellectiones & cogitationes hominum non sunt eis apertę sicut Deo: neq; tam benè sciunt hominũ naturas, motus cœlestes, inclinationes, & vniuersaliter permouentia ad peccata vel virtutes, sicut scit ipse Deus. Quare per ista fiunt somnia, Prophetię, & vniuersaliter diuinationes: quæ omnia nõ necessitatem imponunt, sed inclinationem & propinquissimam dispositionẽ & vix euitabilem à voluntate humana Cumq; postea dicebatur, quòd si discipuli non credidissent verbo Saluatoris

non fuissent exprobrandi, ad hoc dicitur, quod utrumque uitio ascribitur, scilicet plus credere quàm oporteat, & minus credere quàm oporteat. Si discipuli credidissent, quòd ineuitabiliter unus ipsorũ Saluatorem proderet, tunc peccassent, essentque nõ adhęrentes eius sententię. Habebant enim à Saluatore, q̃d peccata essent nostra. nam aliter admonitiones Saluatoris fuissent vanæ. Si etiam non credidissent, instare magnum periculum, spreuissent eum. Cumque etiam hoc addebatur, hoc aduersari veritati Euangelicę, quoniam dixit: Amen quod significat certè, & absolutè dixit, me negabis, sine aliqua appositione. Dixitque Euangelista: sciebat enim, quis nam traditurus esset, tamen & sciens omnia quę ventura erant supra ipsum, et sic de innumeris talibus dicitur. Ad hęc (veluti diximus) quòd illud, quod quasi nunquam deficit, & vix oppositum reperitur, absolutè pronunciari solet: & quod parum deest, tãquam ad nihil deesse uidetur, vt dicitur 2. Physicor. Cum itaque stantibus tantis circumstantijs, rarissimum

risſimum eſt, quod homo non peccet. Quare Saluator uidens naturam Petri, capturam ipſiuſmet Saluatoris, relictũque ab omnibus, miniſtros Iudæorum inſolentes gaudentesq́, interrogationesq́ eorum ſuperbas magnum terrorẽ abſolutè dixit: Petre tu me negabis, non quòd non poſsit non negare, ſed quaſi cum periculo ineuitabili: vnde dixit ſic abſolute, vt magis admoneret Petrum ne peccaret, & fieret attentior, ne laberetur. Sic etenim conſueuimus dicere, quando aliquem, quem maximè amamus, uolumus remouere & auertere ab aliquo lapſu, vt pronunciemus ei ſine determinatione, vt maior timor ei inferatur, quanquam ſciamus illud poſſe euitari. Nam aliter uana eſſet admonitio. Cumq́ videmus aliquem propè lapſurum, dicimus, tu laberis. Intelligitur enim conditionaliter, niſi aduertas: quanquam abſolutè pronunciemus, vt maiorem aduertentiam habeat. Quare & ſi ſaluator dixerit Petro: Amen, ſiue certè tibi dico Petre, non cantabit gallus, donec ter me abneges, intelligitur,

niſi quam

nisi quam diligentissimè aduertas, certe in mei negationem laberis: quoniã tot & tãtas circumstantias uideo, quòd vix effugere poteris, nisi certissimus incedas. Hæc itaq; dicta sint, non pertinaciter, verum salua semper meliori intelligentia & determinatione Ecclesię.

Caput quintum, in quo respondetur ad quatuor obiecta adducta in Capite sexto Secundi uoluminis aduersus hanc opinionem.

IN sexto capitulo Secundi voluminis huius libri, adducta sũt quatuor argumenta aduersus hanc opinionem, quę fortassis aliquibus aliquam facient difficultatem. Quare ad ea nunc intendimus respondere. Primum itaq; argumentum tale erat: dictum est, Deum futura contingentia, qua futura sunt, non determinate cognoscere, scilicet quæ pars determinatè sit uera. Vnde aduersus hoc dubitatur: quoniam aut illa determinatio est ab ipso Deo, aut ab ipsa voluntate. si à Deo: tunc actus volunta

tis sunt

tis sunt Dei & non nostri. Quare fatuũ est dicere, ꝙ determinate nesciat: quandoquidẽ determinatio sit ab ipso Deo. Sic enim nesciret, quid ipse esset facturus, quod est ridiculum: si verò determinatio est à uoluntate, tunc sequit̃, quòd aliquis sit effectus, cuius Deus non est causa: & sic Deus non omnium erit causa. Amplius, quoniam iste effectus non cognoscitur à Deo, quoniam nihil extra se cognoscit Deus, nisi illius esset causa, vt communiter ponitur: quanq̃ ad hanc dubitationem multa in superioribus dicta sunt. Breuibus tamen, & perstringendo iterum dicemus, nõ quidem ratione necessitatis, sed vt ordinẽ obseruemus. Dico igitur, quòd Deus absolutè & totaliter non est causa illius determinationis: neq; sequitur aliquid esse, cuius Deus non sit causa absolutè, sed tantum secundũ aliquid, quod non est inconueniens. Deus namq; non dicitur esse proprie causa peccati: non tamen peccatum ex toto fugit causalitatem Dei. Saluator namq; noster, cum Pilatus ei dixisset, nescis, quia potesta-

tem habeo crucifigere te,& potestatem habeo dimittere te? dixit: non haberes in me potestatem ullam, nisi datum tibi esset desuper, cum tamen in crucifigendo Saluatorem Pilatus non caruit culpa: & sic Deus est secundum modũ conuenientem causa peccati, quanto magis uirtutis & boni? illud sufficit ad hoc quòd à Deo cognoscatur: quoniam cadit sub causalitate Dei. Verũ acrius instabatur: quoniam sic etiam, quando cognoscit futurum, quando futurum est, determinate cognosceret. Sic enim & tunc Deus dicitur esse causa, veluti & quando actu producitur uolitio. Dictũ est superius, quòd ille actus uolitionis uel nolitionis debet esse in actu, non quia Deus pro tunc magis faciat illum actum, quàm antè, quoniam ille fit à voluntate, neq; quoniam Deus aliquid recipiat: sed requiritur tanquã terminans certitudinem Dei: & quoniã antè non determinabat, ideo neq; antè Deus erat certus de tali actu: quoniam talis actus non fuit ab æterno. Quod si dicatur, ergo Deus ab æterno non fuit cert9 de tali

de tali actu; quoniã talis actus non fuit ab æterno, dictum est, quòd ab æterno talis actus fuit presens Deo, & tẽpus, in q̃ fit talis actus est in ęternitate præsens Deo. quare ut sic est æternꝰ. Sed q̃niam de hoc plusq̃ satis dictũ est, ideo supersedeo, quãq̃ argumẽtum hoc apud me est magnæ difficultatis. Secundũ aũt argumentũ fuit: quoniã ut dicitur in præceptis Saluatoris: si qs uiderit aliquẽ errãtẽ, & posit ipsum eruere ab errore, et nõ eruit, homicida est. Cũ igit̃ Deꝰ oĩa cognoscat, & unũquemq; errãtem possit ab illo errore eruere, cur igitur nõ ꝓhibet tales peccare? & cur in hoĩe est tale peccatũ? in Deo uerò nõ est peccatũ? cũ quãto aliquis plus scit, & plꝰ potest, tanto magis tenetur errantem dirigere. Ad quod dicit̃ imprimis, longè disparẽ esse cõparationem: quoniam creatura subditur legi creatoris. Creator autem nulli subditur. Vnde quod creaturæ ascribitur, non conuenit creatori ascribere. Secundo dicitur, quod homo tenetur corrigere proximum & eum remouere à peccato, non ei auferendo Libe-

 rum

rum arbitrium, quoniã neq; potest: sed exhortando, consulendo, & per opera, quę non sunt in potestate peccantis, si ipsi corrigenti est potestas talia faciendi, veluti si esset pater vel magister vel princeps vel aliquid huiusmodi: Deus autem quantum ad hoc nihil relinquit. In primis dedit sibi rationem & consilium, quibus potest bonum à malo discernere: misit Prophetas, & dedit legẽ Moysi. Vltimò misit unigenitum filium suum, sanctos apostolos, martyres, confessores: neq; desunt sacerdotes, prędicatores, monitores, & reliqua huiusmodi generis, quę inducere possunt uoluntatem ad bonam electionem. Quare Deus in nullo deficit, sicut etiam pręcepit homini, ut alium corrigeret, saluo tamen Libero arbitrio: ita & Deus facit. Quod si Deus totaliter remoueret hominem à peccato, nõ seruaret naturam Liberi arbitrij, quod magis esset corruptor naturę quàm conseruator. Deus itaq; remouet hominem ab erroribus, sicut & homines tenentur, & magis verum, vt homines nõ coarctãt Liberum arbitrium:

arbitrium: ita neq; Deus. Tantum igitur Deus facit in remouendo, quãtum conuenit, dummodo seruetur libertas uoluntatis. Tertia uerò difficultas erat, quoniam Deus non solum delinquentes remouet ab errore, verum omne inducens ad errãdum ante oculos ponit. Dedit enim Voluntatem peccabilem & intellectum caliginatum, peccata fecit delectabilia, virtutes cum tristicia & labore. Difficile est autẽ uoluptates profugare, tristitias amplecti: peccantibus vtplurimum, bona temporalia dedit, abstinentibus & probis quasi semper nullum bonum est datum, sed indigentię, labores, persequutiones, crux, trucidatio & reliqua huiusmodi: quasi Deus molestè ferat, homines insequi uirtutes veluti hominib. non conuenientes sed dijs, & quasi velit eos uitia consequi, tãquam hominibus propria. Vnde homines uirtutes prosequentes, uidentur fures & latrones, quasi ea quę deorũ sunt, vsurpent: prosequentes autem uitia uidentur esse iusti, quoniam sua sectãtur. Ad hanc dico, quod si Deus omnia hęc

numerãta dedisset homini, vt eum inducerent ad peccata, & eum remoueret siue retraheret à uirtutibus, argumentũ esset insolubile. Verùm longe aliter est: quoniam si uoluntatem peccabilem dedit, nõ dedit vt peccet, sed dedit, ut cum posit peccare, non peccans magis mereatur. Quare de viro iusto canit Ecclesia: Qui cum potuit transgredi, non est transgressus. Quòd verò dederit intellectum caliginatum, hoc est, quoniam sic exigit intellectus humanus, cum sit infirmus intellectuum. Quod si illustrior naturaliter fuisset, non staret humanus intellect9 sed esset intelligẽtia. Sed quanquã sic caliginosus sit, non tamen taliter caliginosus est, quin discernere posit bonum à malo: deditq́ cũcta requisita, ut rectè posset operari. Quod autem fecerit Deus uitia cum delectatione, & uirtutes cum tristitia, non fecit Deus, ut uitia superarẽt nos & delectationes: uerùm nos ea superaremus, ut maiores uoluptates haberemus. Nam quanto animus est nobilior corpore, & æterna nobiliora sunt temporalibus, tã

to uolu-

to uoluptates uirtutũ sunt meliores uoluptatibus corporalibus & temporalibus. Vnde uirtutes non expoliauit à uoluptatibus, imò maxime eas uirtutes excellentissimis uoluptatibus decorauit. Quare si uirtutes acquirantur tristitijs & laboribus, eis tamẽ fruimur gaudijs & quietibus. Si uerò uitia, uoluptate et quiete acquirunt, tristitia & labore finiuntur. Quare cum à fine res sumat denominationem, & non ab initio, longe melior est conditio uirtutum, quàm uitiorum. Cumq; bonũ attrahat, & malum retrahat, et lõge melius sit bonum uirtutis, quàm bonum apparens in uitio, non ergo Deus uoluit retrahere homines à uirtutibus, & inducere eos ad uitia, cum longè maius sit bonum uirtutis, quàm bonum uitij. Neq; Deus inuidet prosequentibus uirtutes, & amat ꝓsequentes iniquitates: quoniam Deus dilexit iustitiam & reliquas uirtutes, & odio habuit iniquitatem, & iniquitates impunitas non relinquit, neq; uirtutes irremuneratas. Quod si mala tam faciliter acquiruntur, & bona tam difficulter

hoc est ad maius bonum uirtutum, & hoc exigente natura uirtutis: quoniam consistit circa difficilia, uitium uerò circa facilia, quod maxime uitiorum uilitatem demonstrat. namq; quæ cito fiũt, cito pereunt: quæ cum difficultate, magis perdurant, ut patet in plantis, animalibus & reliquis huiusmodi. Quod etiam addebatur uitia esse propria hominibus, & uirtutes extraneas, totum hoc est in oppositum: quoniam homo qua homo intellectiu9 & rationalis est, ratio autem est ad opposita & ad uirtutes: qua autem homo uitia prosequitur & uoluptates, bestia est, & est tantum animal. Quare aliena sequitur, quoniã bestialia. Fecit enim Deus hominem ad imaginem & ad similitudinem suã, id est, secundum intellectum & uoluntatem. Quare uoluit homines esse studiosos & rationales, deditq; figurã conuenientem, & complexionem rationi & non bestiæ, vt dicebat argumentum: neq; quod in calce illius argumentationis adducebatur, concludit, uidelicet in uanum poni dæmones tanquam tentatores:

tores: quoniam quanquam fortaſsis ratione naturali dęmones eſſe ꝓbari non poſsit, vt diximus in noſtro Opuſculo de Incantationibus: tamen quoniã Eccleſia tenet, admittendi ſunt, eorumq́ꝫ tentatio à Deo admittitur ad noſtram maiorem uictoriam: cum hoc, quod Deus multa per vnigenitum ſuum dederit adminicula ad reſiſtendum & vincendum eorum inſidias. Quarta autem difficultas erat, quoniam iſte ordo quẽ proſpicimus in uniuerſo, ut dicebatur, aut eſt melior, quàm ſi homines omnes eſſent ſtudioſi, uel ſaltem maxima pars, aut peior, ſi melior eſt intentus à Deo et volitus ab eo. Cum autem iſte ordo eſſe non poſsit, niſi ſint tot peccata, uidetur quod uelit peccata. Quare cũ quæcunq́ꝫ, quę Deus uoluit, fecit, Deus igitur eſt cauſa peccati. Si autem iſte ordo eſt peior: tunc & ſunt difficultates: quoniam ſi iſte ordo eſt peior, eſt nolitus à Deo. Sed ſicut, quæcunq́ꝫ uoluit, fecit: ita quęcunq́ꝫ noluit, facta non ſunt.

Amplius, cum iſte ſecundus ordo eſt poſsibilis, quoniam eſt uolitus à Deo:

Deus enim vult omnes homines saluos fieri, ut dicit Apostolus. Quare si non esset possibilis, non esset volitus à Deo. Deus autem & natura de possibilibus faciunt, quod melius est, ergo Deus debet hunc ordinem peruertere, qui nunc est, & alium inducere. Præterea uirtutes, quæ præsupponunt peccatum veluti indulgentiam, misericordiam & huiusmodi, aut sunt per se intēta à Deo, aut per accidens. Non uidetur secundū cum sint nobilissimæ uirtutes, & Deus maximè commēdetur in misericordia. ergo primum, scilicet per se intendunt. Sed finis non potest intendi, nisi & ordinata in finem intendantur, ergo peccata intenduntur à Deo, & per consequens, Deus est causa peccati. Amplius instabatur, quoniā secūdum hoc Deus ideo futura cognosceret, quoniam sunt futura, & non essent futura, quoniam ipse futura cognosceret, qui est error Origenis dānatus à Boëthio, & communiter ab aliis. Hęc uolui repetere, ut clarior appareat responsio. Ad quam dubitationem unà cum suis confirmationibus

nibus respondetur, sine prçiuditio ueritatis. Ad primum igitur, vt existimo, dico, quòd absolute melius esset, omnes homines esse bonos, vel etiam plures, quàm non omnes esse bonos, vel plures esse malos: cæteris tamen existentibus paribus. Et cum dicitur, si melius est, & est posibile sic esse, cur Deus nō facit hoc, cum Deus & natura de posibilibus faciunt, quod melius est? Huic dicitur, quòd ordo uniuersi, sumendo vniuersum, non solum pro substantijs, quæ in eo sunt, sed vt etiam in se includit omnes operationes, vt actus humanos, & reliquos, dependent à duobus, videlicet à Deo & à uoluntatibus humanis. Quantum igitur ad ea quæ dependent à Deo, optimè disposita sunt omnia. Vnde si variarentur, destrueretur harmonia, veluti contingit in melodijs. Vnde omnes chordæ nō debent esse vnius soni: et si aliter situarentur non seruaretur symphonia. Quantum uero ad actus humanos, quorum Deus uoluit voluntates humanas esse dominas, est dispositio opposita. Nam uoluntas

humana

humana vt in pluribus facit, quid deterius est. quod si dicatur, nónne Deus posset facere, quod voluntas humana semper melius vellet, & deterius nollet? dico, quod non, stante libertate arbitrij. Cum autem ordo uniuersi exigat hunc gradũ perfectionis, si Deus vult ipsum esse, oportet uoluntatem relinquere liberam. Quare Deus mouendo ipsam semper ad bonum, non seruaretur eius libertas, quanquam semper Deus ex lumine rationis inclinet ad bonum uolũtatem ipsam. Quod si iterum quęratur, vtrum voluntas humana posit semper velle bonum, credo ego quod sic, licet cũ maxima difficultate. Et si quæratur, cur igitur non semper facit sic? Huic dicitur, quoniam non vult: neq; aliam puto esse causam asignandam. quod si iterum quæratur, an Deus posit facere, quòd uoluntas non peccet, quanquam sit in potestate uoluntatis peccare? Huic dicitur, quod non proprie loquendo nam actus uoluntatis est uoluntatis, & non Dei. Si autem Deus faceret ipsum non peccare, actus esset Dei & non uo-
luntatis

luntatis ,potest inducere ipsam inclinã do,stante etiam uoluntate libera ad opposita. Cumq; dicitur,si vult omnes homines saluos fieri,& nullos esse damnatos,fit igitur, quod non vult, & non fit, quod vult fieri. Huic dicitur,quod Deus magis uult omnes hoies saluos fieri, quam aliquos esse damnatos:tamen magis vult omnes homines esse liberos,q̃ omnes homines saluos fieri, non remanente eorum libertate. Vnde si uult omnes homines saluos fieri, hoc uult eorum libertate remanente: qua remanente,ad deterius labuntur,non vult eos vniuersaliter saluos fieri. Quare cum ista voluntas sit conditionata, & illa absoluta, absoluta adimpletur & non conditionata. Vnde quod uult & non vult Deus,absolute & determinata volunta te fit:& non fit, quod conditionate & non determinate absolute non fit. Vnde vult Iudam saluum fieri,si recte operatur. Quare non uult absolute Iudam saluum fieri, & determinate: vnde & absolute non saluatur. Cum itaq; dicitur, Deus vult omnes homines saluos fieri,

ergo

ergo omnes homines erant salui. antecedens vult Deus cum conditione, scilicet si recte operentur. Similiter si dicitur, non uult istum ordinē, qui est, quoniam multi sunt peccatores, ergo non est iste ordo quoniā scilic. non fit, quod non uult fieri, dicitur, quod non uult istum ordinem, nō quòd absolute & determinate nolit istū ordinem esse, quoniā nihil fit cōtra suam uoluntatem: sed non uult istum ordinem, quoniam non approbat, imò displicet sibi iste ordo. Permittit tamen hunc ordinē esse, quoniam determinate uult uolūtatem esse liberam: ideo uoluntas est libera. Cum autem et ulterius dicebatur, an uirtutes quę pręsupponunt peccata, dicantur esse principaliter, & de prima intentione intētæ à Deo: mihi uidetur quod non, propter rationem ibi assignatam, quæ mihi fidē facit. Vnde Deus artifex prudentissimus fecit uoluntatem liberam, & uidit, quod aliquando eliget bonum & eliget malum: et licet melior sit bona electio, quàm mala electio, permisit tamen malam electionem: quoniam per accidens

accidens ex ea sequitur bonum. Vnde quãq; volũtas Dei nõ cadat de directo super malam electionem, quoniã tamẽ ex ea sequitur magnum bonum, ideo eam permisit fieri. Vnde si Deus uult in dulgẽtiam, vult qua in ea includitur bonũ, non qua p̃supponit peccatũ. Quare etsi non vult peccatum approbando vult tamẽ permittendo. Ex malo enim Deus elicit bonum, cum nihil nisi bonum ab eo procedere posit. Et cum dicebatur, uidet quod tales uirtutes sint primo intentę, cum sint maximę uirtutes (nam martyrium uidetur pręclarissima uirtus) Huic dicitur, q̊d apud me nõ repugnat, imò de facto est ita, quòd aliquis non martyr secundũ actũ sit perfectior, & habeat maiorem charitatem, quàm martyr in actu. Vnde, cum perfectio attendatur penes charitatem, dico, quod uirtus illa quæ est martyrium, nõ deficeret in uniuerso. Nam quanquam actu non esset martyrium, propter hoc non esset uirtus martyrij: quoniam uirtus principaliter consistit in electione. Vnde omnes Christiani debent esse pa

rati mori per Christo : & omnia facere, ne peccent: & fortasſis esto, quod si omnes essent boni, uirtutes non essent ita perfectæ intensiue & extensiue, tamen supplerent uel superarent, vbi est defectus ex parte intensionis.

Cumq; dicitur, Deus tunc non esset misericors neq; indulgens (nam ubi nõ est peccatum, non est indulgentia) dico primo, quod vbi nullus peccaret, non ꝓpter hoc auferret̃ misericordia à Deo: quoniam nos ex nihilo fecit, & sine sua misericordia non præcaueremus à peccatis, & de reliqs beneficijs, quæ omnia consequimur ex Dei misericordia.

Quod uero dicitur, de indulgentia, uerum est, sed hoc non arguit defectũ in Deo: quoniam quod Deus non indulgeat beatæ & gloriosiſsimæ virgini, nõ est defectus in Deo in beata uirgine, immò est laus beatæ uirginis. Si uerò uoluntas labatur in peccatũ, & Deus eius misereat̃, & indulgeat, bene arguit perfectionem in Deo: quanquam & si non miseretur, non argueret imperfectionẽ. Quod ergo non sit indulgentia, vbi nõ est pec-

est peccatum, nihil imperfectum ponit imò magis perfectum. Sed quòd vbi est peccatum, sit indulgentia, perfectionem arguit: quod etiam in parte illa ultimo inferebat, si Deus nõ est causa uirtutis & peccati, sed voluntas: tũc voluntas esset causa scientię Dei. De hoc multos habuimus sermones superius, hoc non inconuenire, quòd aliquo modo dependet, aliquo modo non dependet, & quomodo intelligatur dictúm Origenis, imò et Chrysostomi, de quo non dubitatur, ipsum non fuisse sanctũ: quoniam illud dictum bene intellectum ueritatem continet.

Caput sextum, in quo respondetur ad quædam accidentaliter adducta aduersus hanc opinionem in Capite Septimo Secundi uoluminis huius operis.

QVoniam & in Septimò capitulo eiusdem Secũdi voluminis in defendendo opinionem Stoicorum, incidentaliter adducta sunt multa motiua aduersus hanc quintam opinionẽ, imò

ueritatem, ideo uolumus in præsenti capitulo, singulatim ad unumquodque illorum respondere: & quoniam ibi in confirmando opinionem Stoicorũ cõtendebatur ostendere, dictam Stoicorum opinionem omnibus alijs anteponendam esse, in uolendo, eam opinionem preferre huic quintę opinioni, dicebatur primo, quoniam aut ista opinio sibi implicat, aut quanto magis contendit fatum destruere, tanto magis fatum construit. Ad hoc dicitur, neutrum istorum esse uerum: & cum intendebatur primam partem probare, dicebatur, quoniam hæc opinio asserit cũcta quæ uẽtura sunt, certitudinaliter esse à Deo cognita, & tamen nos esse dominos nostrorum actuum. Amplius, omnia agentia præter primũ agens, esse primi agentis instrumẽta neque moueri nisi à primo mota, & secundum motum, quo primũ mouens ea dirigit, eo modo mouentur & tamen nostrũ esse sic mouere & non mouere. Præterea futura contingentia & natura intrinseca sunt indeterminata, & tamen Deus cognoscit ea determinatę

nate, quod ut dicebatur, intellectus non capit. Item dicebatur, quòd necesse est, Socratem peccare; si Deus scit ipsum Socratē peccare. Quare Socratem peccaturum, est necessarium necessitate cōsequentiæ, & non consequentis: & tamen certitudinaliter scit Socratem peccaturum & absolutè. Quare opponens inferebat, hæc omnia inuicem esse pugnantia, & esse illusiones & inuolutiones, ad quæ respondendo dicitur, quòd in superioribus uisum est, qualiter hæc dicta non repugnāt: neque sunt illusiones neq; inuolutiones, quanquam aliqua istarum non approbamus, utpote de necessitate consequentiæ, & non cōsequentis: neq; insecuti sumus modum respondēdi aliorum, quod quoquomodo sit, non oportet repetere. Quare ad superiora recurrendum est: & quoniam in respondendo ad primam dubitationem motam aduersus Stoicos magnus erat conatus in respondendo secūdum opinionem Christianorum, quod etiā sequebatur, aut quod Deus per se esset causa peccati, aut quod ex parte rei nō

erat peccatum, sed tantum secũdum existimationem, & fiebat argumentum de inæqualitate existente in toto uniuerso cum duę non possunt esse species ęqualis perfectionis essentialiter: & inter ea quæ sunt eiusdem speciei, tanta appareat inæqualitas, & maxime in specie humana. Quare vnum indiuiduum necessario deficit ab altero indiuiduo, & vna species ab altera specie. Vnde hæc non arguunt defectum in vniuerso, neqꝫ in Deo, verum magis Dei & vniuersi perfectionem. Quod si hic est defectus secundum Stoicos, etiam erit in Deo & vniuerso defectus secundum Christianos. Quare ex hoc vlterius arguens volebat habere, quod etsi in genere humano reperiantur studiosi & vitiosi, & horum omnium Deus sit causa: aut igitur hoc non arguit defectum in Deo: aut si arguit apud Stoicos, arguit & apud Christianos: quoniam par est de omnibus & toto vniuerso, quod vniuersum est dispositum à Deo, videlicet quod tãta sit diuersitas, non ambigitur ab ipsis Christianis. Vnde sicut apud Christianos non

nos non est peccatum, quòd ouis deuoretur à lupo, ita nõ est peccatum, quòd pauper conculcetur à diuite: quoniam sicut ouẽ deuorari à lupo, est ex perfectione vniuersi, sic de vniuersi perfectione est, pauperem conculcari à diuite. Nam vniuersum est ciuitas, & non benè stat sine diuitibus: sicut vniuersum non bene stat sine lupis: sed sicut lupus non potest esse sine deuoratione ouis, vel alterius animalis innocentis: ita diues nõ potest esse, nisi rapiat bona pauperum: quare aut vtrumque est peccatũ apud Deum, aut nullum est peccatum. Ad quod dicitur, similitudinem nõ currere, vt bene ibi dictum est. Nam vnum est malum moris, aliud verõ malum naturæ. Malum naturæ non arguit defectũ in Deo neque in vniuerso: sed malũ moris, quod procedit non à Deo, sed à voluntate, arguit defectum in causa efficiente & in vniuerso. Quare Deus nõ potest esse causa illius, licet sit causa mali naturæ. Sed quoniam aduersus hanc responsionem innumera fiebant argumenta, ad quæ ex ijs quæ in priori capi-

rulo dicta sunt, responsio apparere potest, ideo nõ multum insistam ad singula respondendo, sed tãtum per modum Epilogi respondebimus. Prima itaq; argumentatio aduersus hanc responsionem, est, quoniam uoluntas est merum instrumentum Dei, & se habet ad Deũ, veluti securis ad carpentarium, quare tota actio erit Dei, & non uoluntatis. Secunda, quoniam Deus bonis dat omnia quę conducunt ad bonum: Malis uerò econtrà, ut complexiones & occasiones. Nã ex tanto uidetur Deus hoc facere, ut magna sit diuersitas in ipsis hominibus. Quare Deus uidetur similis aucupi, qui diuersis utitur retibus ad diuersas aues & plures capiẽdas. quod etiam discurrenti per ipsos homines apparet. Aliquos enim à natura fecit Venereos, aliquos tẽperatos, aliquos mites, aliquos rudes, aliqs beneuolos & amatores, aliquos iniquos & odiosos: & sic discurrendo de reliquis virtutib. & vitijs oppositis. Dedit etiam occasiones extrinsecas, utpote Venereis, quòd conuersentur cum formosis, intempe-

ratis in

ratis in aulis Principum: & sic de reliquis. Fecit etiã eos natura peccabiles. Quare si non peccassent, vana esset illa potentia. Cum autem Deus & natura nihil frustra faciunt, naturaliter igitur peccant. Arguebatur & tertio de Virtutibus, quæ peccata præsupponunt, cum sint maxime intentę à Deo, ergo & peccata: & quod tales uirtutes non sunt intentæ à Deo, veluti sextus digitus in natura: quoniam sunt longe perfectiores alijs uirtutibus. Vnde non sunt ueluti monstra: quoniam monstrum non est perfectius non monstro, quod & firmatur: quoniam aut melius est non esse istas uirtutes quàm esse: aut econtrà. Si primum: cur Deus dimisit eas esse, cum de posibilibus faciat, quod melius est. Quod si imposibile est ipsas non esse: neq; posibile erit peccata non esse. Si detur secundum, vult igitur Deus esse peccata: quoniam quod melius est uult si illud est posibile. Quarto dicebatur, quod si dicatur Deum dedisse potentiã peccandi hominibus, non ut peccarent sed ut uitia superarent, & excellentior

esset virtus, mirũ & crudele esset, quòd cum Deus sciret ipsos peccaturos & à vitijs superandos, & in æternum damnandos tales eos fecerit, & tot insidias posuerit. Videbaturq́ similis Patri, qui dedisset filium comitandum latronibus & sicarijs, quod vel insipientiam vel crudelitatem arguit.

Quintò adducebat, quod Stoici melius euitent incõuenientia quàm Christiani: quoniam secundum Stoicos, Deus, si videatur male operari, assimilatur claudicanti ex natura: qui claudicans aliter facere non potest. Secundum verò Christianos Deus assimilatur claudicanti ex voluntate. Nam Deus potest prohibere mala, & non prohibet: cum tamen omnia sciat secundum opinionem. Vnde aut propter peccatum, aut maius videtur nõ prohibere peccatum cum prohibere possit, & facere ipsum peccatum, maxime cum qui non prohibet, dicat eum maxime amare: & qui peccatum facit, dicat aperte se illud velle facere. Primum namque magis dolosum est. Hæc aduersus Christianos adduce-

ducebantur, ad quæ respondetur.

Ad primum, cum dicebatur, quòd voluntas est instrumentum Dei, & motũ, vt securis mouetur à carpentario, negatum est hoc in priori capitulo: declaratumq́ue est, quomodo volũtas mouetur à Deo. Quare ibi videas. Ad secundum dicitur, verum esse, in hominibus esse diuersas dispositiões ad virtutes & ad vitia, non vt uitia essent & homines ea persequerentur: quoniã eis dedit & potentiam superandi vitia: quoniam uoluntatem & rationem dirigẽtem ipsam voluntatem & legem datam Moysi, & vltimò misit vnigenitum suum filium. Vnde quòd sint tot & tantæ diuersæ dispositiones in ipsis hominibus, hoc est, non vt sint vitia, sed virtutes. Vnde aliquos ex natura fecit Venereos, non vt Venerei sint, sed vt sint casti & abstinentes. Quod si dedit stimulum carnis, dedit vt maior esset virtus: quoniã virtus in infirmitate perficitur, & cõsistit circa difficilia, veluti dictũ est de hac virtute. Sic suo modo intelligatur, & de cæteris virtutibus. Quare argumentum fal-

 sum

ſum habebat fundamentum. Nam iſta diuerſitas ordinatur à Deo in bonum, non in malum: neq; ſequitur quod inferebatur, quòd talia peccata naturaliter fiant. Peccata namq;, de quibus eſt ſermo, non fiunt à natura, ſed fiunt à volũtate: & quanquam natura inclinat, non tamen neceſsitat: neque datę ſunt tales inclinationes à Deo & à natura, vt volũtas ſuperetur ab ipſis, ſed vt ipſę à voluntate: quoniam voluntas habet potẽtius dirigens ipſam, quàm diſpoſitio inclinet voluntatem. Diſpoſitio namque corporea & materialis eſt: aſt ratio imaterialis & æterna eſt. Ad tertium etiam dictũ eſt, qualiter uirtutes, quę eſſe non poſſunt ſine pręcedentib. peccatis, ſint à Deo intentæ. Dictum eſt enim, quòd non ſunt de principali intentione. Non enim Deus abſolute vult hominẽ pœnitere, de peccatis ſuis: noluit enim matrem ſuã de peccatis pœnitere: ſed vult hominem peccantem pœnitere de peccatis: neq; Deus vult abſolute indulgere homini, quoniã & ſic indulſiſſet matri ſuæ, & vnigenito ſuo filio Saluatori noſtro:

noſtro: ſed voluit indulgere pœnitenti quę indulgentia peccatum pręſupponit: neq; pœnitere abſolute eſt melius, quàm non pœnitere. Sic enim Saluatorem & matrem eius pœnituiſſet, quod eſt falſum, ſed pœnitere apud peccantē eſt melius quàm apud peccantem ipſū, non pœnitere: neq; abſolute melius eſt quòd Deus indulgeat, quàm nō indulgeat: quoniam ſic Saluatori & eius matri indulſiſſet. Sed melius eſt, quod Deus indulgeat peccatori pœnitēti, quàm non indulgeat. Similiter melius eſt, q releuet à peccato cadētem quàm ipſum cadentem non releuare: ſibi tamen ſeruata poteſtate releuandi. melius tñ abſolute eſt vt non releuet quàm quòd releuet: quoniam releuare pręſupponit peccatum, non releuare, non pręſupponit. Hæc itaq; non ſimpliciter ſunt intēta, ſed ſecūdum occaſionem & pręſuppoſitionem intentam. Miſericordia autem non reſpicit abſolute peccatū: quoniam Deus ex miſericordia ſua ea quæ nullum peccatum habuerunt, creauit & conſeruauit: & ſic de reliquis conſe-

quentib. Cum aũt dicitur, quòd istæ sũt maximę & pfectissimæ virtutes, & q̃d perfectissimum est, nõ potest esse secundũ intentũ & posterius intentũ, eo quod est minus perfectũ, veluti non mõstruosum & perfectũ nõ potest esse à natura posterius intentũ mõstruoso. Huic dicitur, q̀ quãuis mõstruosum nõ sit primo intẽtũ, nihil tñ obstat, quin in mõstruoso magis appareat claritas & excellẽtia naturę, q̃ in nõ mõstruoso, veluti videmus in artificib. Quòd em̃ aliq̃s artifex ex bona materia facit pulchrũ & perfectũ op9, non est ita admirabile, ueluti si ex mala materia cõstruat pulchrũ & pfectũ opus licet non tã pulchrũ & perfectũ sicut ĩ bona materia: cæteris existẽtibus partibus. Quare admirabilitas Dei magis apparet, si ex malis elicit bona, quàm si ex bonis bona eliciat. licet absolute melius sit elicere bona ex bonis, quàm mala ex malis. Dicuntur igitur, hę esse pręclarissimę virtutes, non quia sint meliores, sed quoniam maior videtur esse admiratio in eis. Nam ex malis eliciũtur bona. quod magnam admira-

tionem

tionem facit. Existimo etiam, vbi malũ esset peccatum, istas virtutes & perfectiones non deesse in uniuerso, neq; ex parte hominum, neq; ex parte Dei: quoniam Christus principaliter in electione consistit, & non in opere extrinseco, nisi manifestiue. Vnde pœnitentia secũdum actum presupponit peccatum. Verùm quanquam aliquem non pœniteat secundum actum de peccatis commissis uel omissis, iste non tenetur esse huiusmodi intentionis: quòd ubi peccatũ committeret, doloret & pœniteret: & quantum ad hoc spectat, potest habere uirtutem pœnitentiæ. Similiter quamuis non indulgeat ei, qui eum offenderit, quoniam à nullo passus est offẽsam: est tamen firmi propositi, quòd ubi contingeret, indulgeret: imò puto, quod aliquis actu non indulgens (quoniam non passus est offensam) potest magis mœreri secundum indulgẽtiam, quàm ille qui actu indulsit, & passus est offensam: quoniam potest cum maiori charitate elicere actum indulgentiæ, quàm ille qui offensam passus est. Vnde multi qui

ti qui actualiter non sunt passi martyrium, potuerunt habere vel fortassis habuerũt maius meritum de martyrio, quã illi qui passi sunt actualiter martyrium: quoniam sua voluntas de martyrio fuit cum maiori charitate, quàm illi qui passi sunt. Veluti in Euangelio dicitur de uetula, quæ in gazophilatium non posuit, nisi denarium, magis meruit quã alij qui magna posuerunt. Et quanquã nobis sit magis manifestum de ijs qui actu martyrizantur: Deo tamen non est sic. & hoc prouenit, quoniam soli Deo uoluntates sunt notę: creatura uerò iudicat de manifestis. Nulla ergo uirtus homini deesset, quęcunque sit, si peccatum nullum esset, ubi homo uellet eã habere. Cõsimiliter Deus est, quòd nulli indulgeret de peccato, non enim indulgentia ei deesset: quoniam est talis ac tantæ bonitatis, quòd si quis peccaret, & cum pœniteret, ei indulgeret. Mauultque Deus homines non peccare: & si peccarent, haberent intentionem pœnitendi firmissimam, quàm quòd peccent & pœniteant. Virtutes igitur tales

secundum

ſecundum actum, id eſt, ut actu pœniteant de perpetratis, non ſunt de prima intentione, ſed cum propoſito pœnitẽdi ſi illud contingeret, ſunt de prima intentione, & unusquiſq; Chriſtianus debet habere hoc: & conſimiliter de martyrio & reliq̃s huiuſmodi generis. Vnde antequam Deus crearet mundum, Deus habebat oẽs uirtutes, quas nunc habet, licet actu extrinſeco nullam demonſtraret. Quare non ſequitur, uniuerſum eſſe imperfectum, ſi non ſunt peccata: imò ſi non eſſent peccata, uniuerſum eſſet perfectius, nec aliqua deeſſet uirtus: & ſi non eſſent aliquæ earũ ſecundum modum qui nunc eſt, eſſent ſecũdum modum perfectiorem. Nam ueluti diximus, longe perfectior eſt uirtus, ſi non pœnitet de peccatis perpetratis, cum intentione tamen pœnitendi, ſi contigerit, quàm ſi peccata perpetraſſet, & pœniteret: longeq; magis placet Deo, quòd inimicis non indulgeas, quàm non habes, cum firma intentone tamen ſi contigerit, indulgeres, quàm quòd inimicos habeas, & ijs idulgeas.

Ad

Ad quartum autē dicitur, ꝙ Deus neq; crudelis neq; insipiens est: quoniam si Deus dedit homini potentiam peccandi, & multa quę eum incitent ad peccādum, non dedit vt peccaret, sed vt ea superando mœreatur. Quare ex amore & nō odio uel dolo illud fecit: neq; posuit hominem sine admiraculis ad talia superanda: quoniam dedit rationem, legem, sacramenta & reliqua, quibus illa superare potest. Quare non insipientis opus, verùm prudentissimi conditoris operatus est. Pater autem, qui filium associat cum latronibus & sicarijs, aut scienter facit hoc, aut ignoranter. Si ignoranter: non potest excusari ab imprudētia. Si scienter: aut vult perditionem filij, aut non. Si vult: crudelis est. si non uult: insipiens est, quæ de Deo dici non possunt. Nam non uult hominis perditionem, sed beatitudinem: neq; insipiēter facit: quoniam optime muniuit hominem, ut superaret aduersa. Ast filius relictus in manibus latronū ab eis defēdi non potest. Quod si dicitur, sapientis est, non se exponere periculis, neque alium

alium exponere. Vnde prudens pater remouet filium à periculis, quãtum potest. Videtur ergo, quòd Deus non deberet ponere talia incitamenta: quoniã ualde periculosum est, ne ab illis illecebris uincatur. Huic dicitur, quòd Deus nihil impossibile, nihil inordinatum in uniuerso uult. Si quis uidet, se impotentẽ resistere, dedit fugam, siquidẽ se potẽtem dedit bellum & uictoriam. Quapropter ueluti pater filium impotẽtem remouet à periculis: ita Deus dedit ei rationem, per quam à periculis se præcaueret. Quod si dicatur, vana est igitur patris admonitio, quando habet eã quę Dei, huic dicitur, quòd non sequitur. Primò, quoniam uel filius nondum est adultus, quare non benè utitur ratione. Secundò, quoniã pater tenetur ad hoc ex pręcepto Dei. Quare admonitio patris est etiam Dei admonitio. Vnde dedit legem parentibus, vt curam gerant de filijs. Quare pater peccat, filios non corrigens, dupliciter: & quoniam non amat filios, & quoniam non obedit legi diuinæ. Ad quintum verò dicitur,

NN quòd

quòd si Deus secundum Stoicos est sicuti claudicans, naturaliter in Deo est defectus: & sic non est Deus. Quare opinio Stoicorum est fatua. Secundum verò Christianos, neq; Deus claudicat naturaliter, neq; voluntarie. Quapropter omnino à defectu absolutus est. Cumq; dicitur, nō solum est peccatum commissionis, verum & omissionis. Huic dicitur, quòd sic: verum nullus horum modorum reperitur in Deo. Quod non commissionis, manifestum est. Quod non omissionis, patere potest. Nam qui simpliciter aliquid omittit, non propterea dicitur peccare (sic enim qui omittit tyrannum innocētem occidere, peccaret, quòd manifeste falsum est) sed qui omittit facere, quod tenetur facere, peccat. Deus autem si permittit aliquem peccare, non tenetur eum remouere à peccato, quantum potest, sed sufficit Deo, quod dederit potestatem & multa adminicula cauendi à peccato. Vnde ad aliud tenetur subditus, & ad aliud Rex. Quòd si queratur, cur aliquos præseruat, ne cadant, quāquam

quam ſint in periculo, & ſi cadunt, releuat eos, aliquos uerò neq; præſeruat, & ſi cadunt, relinquit eos, certe illud eſt in inueſtigabile. Credo tamen, quod ultimate nulla eſt aſsignanda cauſa, niſi ex diuina voluntate. Quanquàm enim ex graui peccato perpetrato Deus ſinat ipſum peccātem in maius peccatum cadere, & nō releuat ipſum pro pœna primi peccati: Deus tamen ex maiori commiſſo aliquando in aliquo alio releuat eum: neq; (ut mihi uidetur) in aliud referri poteſt quàm in diuinam voluntatem. Iudicia enim Dei abyſſus multa. Vnde, vt exiſtimo, hoc diſplicuit Stoicis. Quare voluerunt hoc ex natura fieri: quoniā ſic exigit uniuerſi perfectio, & non ex libera voluntate. Nam apud ipſos uidetur eſſe magis impium, quā ſi hoc naturaliter fiat. Veluti minor uidetur defectus, ſi quis claudicat naturaliter quā voluntariè. Hoc autem fecerūt, non attendentes, Deum non teneri ad hoc, veluti creatura tenetur ex Dei præcepto. Poſt hoc in eadem reſponſione adducitur argumentum aduerſus Ari-

ſtotelem, quòd peccata ſunt neceſſaria & naturalia. Primò, quoniam ſecũdum Ariſtot. neceſſe eſt eſſe uirtutes præclaras: quæ eſſe non poſſunt abſq; peccatis, ergo neceſſe eſt eſſe peccata. Secundò, quoniam potentia peccandi & non peccandi ſunt à natura, ergo & actus: quoniam cuius eſt potentia peccandi, eius eſt & actus, quod firmatur: quoniã ſi homo nunquam peccaret, fruſtra eſſet potentia peccandi: & ſic in natura eſſet aliquid fruſtrà quod iterum firmatur: quoniam nullus eſt homo, qui aliquando non peccet, & aliquando peccet, ſi ſit in conuenienti ætate & habeat uſum rationis, ergo naturale eſt homini peccare, & non peccare: & neceſſe eſt, vt aliquando peccet. Tertiò, quoniam omne corruptibile, de neceſsitate corrumpitur, ergo omne quod poteſt peccare, aliquando peccat, & de neceſſitate. Probatur conſequẽtia: quoniam ſicut ſe habet materia ad corruptionem ſic ſe habet non ens ad peccandum.

Cauſa enim corruptionis eſt materia, & cauſa peccandi eſt, ex nihilo eſſe.

Quare

Quare ſic materia neceſsitat corruptionem,& non ens peccatum. Ad quæ reſpondetur,non vt Ariſtotelem defendamus, ſed quoniam & contra hanc opinionem hæc facere videtur. Ad primã itaq; dico, quod ſi Ariſtoteles videatur tenere has uirtutes eſſe neceſſarias, prout actu præſupponũt peccatum, in hac parte ei non adhæremus: & mihi uidetur,quòd ſic tenuerit Ariſtoteles. Concedimus tamen,eas poſſe eſſe,ut non includant actu peccata: quod quomodo poſsit eſſe,ſuperius declarauimus. Ad ſecundam dicitur,quod peccare eſt naturale, ut diſtinguitur contra uiolentũ, quoniam eſt uoluntarium, non tamen peccare eſt intentum à natura: neq; eſt ipſius naturæ,ſed uoluntatis. Cumqúe dicitur, cuius eſt actus,eius eſt & potẽtia,dicitur,quod illud quod poteſt facere aliquod,eſt illud quod facit,& econuerſo:nõ tñ oportet,quod ſi potẽtia eſt à natura actus etiã ſit à natura. Nã uolũtas,quę eſt potẽtia, non eſt in poteſtate noſtra & tñ uelle eſt in poteſtate noſtra.

Vnde ſi id quod uult, eſt id quod po-

test velle:non tamen si potentia uolendi(ut dicit essentia potentiæ)est à natura, uelle est à natura. Ad confirmationē, quoniam si homo nunquam peccaret, frustra esset potentia peccandi. mihi uidetur secundum principia Aristotelis hoc esse concedendum: quoniam nihil frustra in natura. Vnde & monstra sunt necessaria secundum ipsum: quoniam nisi natura deficeret aliquando, frustra dedisset, ut posset deficere. Quare opposuit impedimenta, ne natura esset uana, ut dicit Commentator Commento 48.2.Physicorum. Sed quicquid sit, de Aristotele dico, quod non sequitur apud nos: quoniam si Deus fecisset uolūtatem peccabilem, vt peccaret, argumētum concluderet. sed fecit peccabilem, vt cum posset peccare, non peccaret potestate ad maiorem perfectionem sui, vt dicitur de uiro iusto: qui cum potuit transgredi, non est transgressus. Et cum iterum firmabatur, quod quilibet peccat, huic dicitur, quod non saltem mortaliter: peccata autem uenialia non sūt in potestate nostra, neq; propriè fiunt secundum

ſecundum electionem: neque quilibet homo aliquando ſecũdum electionem recta operatur: quoniam ſi aliquando videatur rectè operari, magis facit ex natura, uel ex aliqua mala circumſtantia, quàm ex electione recta. Ad tertium negatur ſimilitudo, ſicut corruptibile, de neceſsitate corrũpitur: ſic quod eſt peccabile, de neceſsitate peccati: q̃niam corruptio non eſt in poteſtate noſtra ſed naturæ. Peccare autem eſt in noſtra poteſtate, unde corruptio ſubditur motui cœleſti, nõ autem peccare. Cum uero dicitur, quod ſicut materia eſt cauſa corruptionis, ita quoniam uoluntas eſt ex nihilo, & intellectualis eſt cauſa peccabilitatis, huic dicitur, quod uerũ eſt: tamen quod habẽs materiam corrũpatur, hoc eſt ex motu cœleſti, & agentium contrariorum adinuicem; unde ſi materia non haberet agens, non expoliaretur illa forma. Aſt actu peccare, eſt uoluntate, quæ libera eſt quæq́ue poteſt peccare, poteſt & non peccare: ſed cœlum & agentia contraria ſtante ordine uniuerſi, non poſſunt non corrum-

pere. Deus tñ hũc ordinem peruerteret igit̃ & poteſt facere, quod corruptibile, nunquam corrũpatur. Quod ſi dicatur, natura dedit potentiã peccãdi, & potẽtia refertur ad actũ: ordinauit igitur iſtã ſententiã peccãdi ad actũ, ſi ergo non exibit ad actũ, fruſtra igitur eſt iſta potẽtia: & ſic uanũ eſt opus naturæ. Mihi uidetur, hoc argumẽtũ habere aliquã euidentiã ſecũdũ Arriũ: ſecundũ uerò nos, nullã. Potentia peccandi reſpicit, non actum peccandi, ut eſt ordinata à Deo & à natura: ſed reſpicit actum tentationis & pugnæ. Exempli gratia, dedit Cholerico potentiam iraſcendi, non ut iraſceretur, ſed ut faciliter incitaretur ad iram: & quoquomodo commoueretur, citra tamen peccatum, non tamen ut exiret in peccatum. Vnde ſi quis, non incitatus, non iraſcitur, nõ eſt uirtus: ſed cum incitatur, & ſe abſtinet. Potentia ergo peccandi non ordinatur in peccatum, ſed in actum circa peccatum, ut uirtus dicatur, quę conſiſtit circa difficile. In reſponſione autem ad tertiam dubitationem, tangit argumentum, quod uelle

non eſt

non est nostrum: quoniam aliquando uolumus nos uelle aliquod, quod non possumus uelle: & uellem⁹ nolle quod non posumus nolle. Ad quod dicitur, quod illa non simul coniunguntur, neque sunt in eodem tempore. Exempli gratia, aliquis est lusor, & consuetus in ludo, & sustinet detrimentum in substātia, & honore ex ludo, certe considerās damnum & uerecundiam, maximè ubi pecunias amisit, dolet, quod sibi placeat ludus: neq; ludus pro illo tempore pro quo dolet, sibi placet, imò detestatur, quod secundum habitum ludus sibi placeat: quando autem ludit, nō credit damnum reportare ex ludo: & tunc sibi placet. Quare sub diuersis apparentijs & in diuersis temporibus habet voluntates oppositas. Nemini tamen debet esse dubium, quòd, si uellet, posset abstinere, licet assueto sit ualde difficile. Vnde hoc arguit difficultatem, non autem imposibilitatem. In responsione ad quartam dubitationem tangitur difficultas. quod uoluntas subijciatur corporibus cœlestibus, ex eo quod A-

ſtrologi ſciunt iudicare de actibus pertinentibus ad intellectum & uoluntatem: & quòd lauri arbores, de quibus mentionem facit Suetonius in uita Galbæ, quę ſimul naſcebantur cum Cęſaribus deſcendentibus ab Aenea, et ſimul interibant, ſiue interirent fato proprio ſiue alieno, ut Caius Calligula & Nero: quod eſſe non poteſt, niſi quia etiam uoluntates humanæ ſubijciuntur fato. & de experimēto Phalangij: quoniam morſus tantum durat, quantùm Phalāgius, ſiue ab alio interficiatur, ſiue ex ſe moriatur. Ad hęc & conſimilia dicitur, Chriſtianos non negare uolūtates ſubijci corporibus cœleſtibus indirecte per accidens, ſed non directe & per ſe. Cum enim uoluntas præſupponat intellectum, & intellectus, ut eſt coniunctus corpori, ſenſum præſupponit, ideo ut ſic uolūtas ſubijcitur corporibus cœleſtibus. Quare corpora cœleſtia & cōplexiones, multum faciunt ad inclinationem uoluntatis, uerum non neceſsitatur: ſed quoniam pugnare uitijs eſt arduum, & inſequi uitia, eſt facile & delectabile

ctabile, hinc est, quòd corpora cœlestia uidentur habere dominiū supra uoluntates nostras: quoniam ut in pluribus homines insequūtur sensum & cōplexiones, quæ per se subiiciuntur corporibus cœlestibus. Quare Astrologi de actibus uoluntatis multoties vera ꝓnunciant, & non est impossibile, neque contra rationē, ꝙ lauri similiter interēptæ sint cum illis Cęsaribus: quoniam quantum erat ex influxibus lauri habebant eandem periodum cum Cæsarib. Sed sapientia astris dominatur. Quod igitur simul perierint, hoc est, quoniam Calligula & Nero viri bestiales & sensuales insequuti sensum, qui per se subiicitur corporibus cœlestibus. quod si in eiis ratio fuisset dominata, oppositū contigisset. Quod autem dicitur de Phalangio, si illud veritatem continet, habet eandem respōsionem: quoniam illorum uoluntas insequitur motus cœlestis, & magis ducūtur quàm ducant. Vltimò in eodem capite adducebatur testimonium super hæc Stoicorum placita: quoniam diuersæ plagę uniuersi

dant diuersos mores in hominibus, & diuersas uirtutes & uitia diuersa. Et quod multi, quibus ex syderibus datum est fœlicitari vel īfœlicitari, nullo ingenio fatum effugere valent; & addebatur, quòd ætates secundum numerum quaternarium uicissitudinariè variantur secundum diuersitatem syderum, adeo ut ver, æstas, autumnus, & hyems ordinatè succedant secundum tempus infinitum: sic aurea, argentea, ærea & ferrea continuè succedunt, secūdum quarum dispositionem homines variātur in uirtutibus & vitijs: & non ex uirtutibus et vitijs sydera variantur. Quare hæc omnia testantur, omnia fato gubernari. Adiungebatur etiam, quod apud Aristot. ex natura syderumque dispositione omnia sublunaria variantur: vt ubi nūc arida, ibi aliquando mare, & regna pereunt, & aliqua de nouo fiunt. Sublimia humiliantur, & humilia subleuantur: & opiniones pereunt & opiniones nascuntur, & continuè redeunt per infinitū circuitum, sic quod nihil est, quod non fuerit: nihil fuit quod non erit: nihil erit,

hil erit, quod non fuerit. Quare hęc omnia habent causam per se & immutabilem. Vnde & uidetur necessarium, quòd omnia fato fiant. Ad hęc dicitur, quod multoties ea quę ex nostra causa & defectu procedit, attribuimus fato & syderibus: quod minime verum est. Vnde multę regiones habent aërem tẽperatum, cibos temperatos, & tamen magis peccant, quã alij habentes dispositiones oppositas: & causa est mala uoluntas hominum, & mala consuedo, & pręcipue principes ciuitatum. Vnde ut in pluribus & quasi semper malitia ciuium prouenit, ex malitia Principum. Quare assumptum non est vniuersaliter verum: non tamen negamus, quod aspectus non multum operatur, verum aut aspectus syderũ aufert ab eis usum, aut non aufert. Si aufert: neq; virtus, neque uitium: quoniam sublata ratione voluntas non est libera. Si uero non aufert: voluntas suorum actuum est domina: quoniã sydera non cogunt, quanquam disponant & inclinent. Verum talis dispositio est ad maius mœritum.

Vnde

Vnde Aristot. 2. Oeconomices dicit, quòd si Alceste & Penelope tot aduersa non passę fuissent, non tantum uirtutes earum clarescerent. Quare sydera non uitia, imò intendunt uirtutes, & optimum. Vnde cùm dicebatur, quod multi ex syderibus, quibus datum est, fœlicitare uel infœlicitare, quicquid egerunt, prosequũtur sydera. Huic dicitur, quod ut in pluribus ita est: quoniã homines insequuntur partem sensitiuam & cõplexionem, quæ per se subijciuntur corporibus cœlestibus. Quare fatũ insequuti sunt. Aliqui tamen, quãquam rari sydera superauerunt, & si aliquando conati sunt, fatum prænunciatum euitare, non potuerunt. Hoc fortassis cõtingit, quoniam iusto iudicio ponuntur in pœnam peccati pręcedentis: uel quoniam incurrere in tale fatũ melius est ei, quàm non incurrere. Vnde melius fuit Socrati, quòd uiolenta morte moreretur, ut sibi multoties prę nunciatum erat, quàm qui proprio fato periret. Tanta enim non esset celebritas, neq; tantam uirtutem acquisiuisset,

quan-

quanquam simpliciter euitare potuisset fatum illud, ut patet in uita eius.

Cumq; 3. dicebatur, quod naturaliter currunt quatuor ætates, in quibus homines diuersificantur, quantũ ad uirtutes & uitia, & non ætates ex uitijs & virtutibus. Huic dicitur, quòd fortaſsis, quod assumitur, est falsum, imò magis ætates diuersificantur ex moribus hominum, quàm mores ex ætatibus. Dicitur enim communiter tunc fuisse auream ætatem, quando homines erant uelut aurum, comparando homines bonos ad malos: veluti aurum ad alia metalla. Causa autem talis bonitatis, fuit hominum bona voluntas, & præcipuè bonorum principum, à quibus dependet regimen ciuitatum: & dicimus ulterius, quod non solum ex hominum bonitate vel malitia ætates nuncupantur bonę uel malę, verum & uariantur secũdum ubertatem & fertilitatem, tẽperiem & intemperiem. Vnde Deus, quoniam vidit bonos uel malos, agit præter ordinem cœlestium, ut legimus in Lege veteri & noua: neq; in hoc consentien-

ſentiendum eſt imperati Peripateticę, ſc. quod Deus hūc ordinē variare non poſsit. Dicim9 & ultrà, q̊d tametſi ſydera & motus corporum cœleſtium, diuerſas inducunt diſpoſitiones ad mores humanos: nihil tamen eſt, quod eis in peccatum attribuatur. Nam aut auferunt vſum rationis, aut non. Si auferunt: non eſt uirtus neq; peccatum. Si non auferunt: homo poteſt ſtudioſe operari: & illa inclinatio ordinata eſt in bonum & non in malum. Quòd autem hoc ueritatem contineat, manifeſtum eſſe poteſt: quoniam nulla fuit ætas tā aurea, in qua ſcelerati non reperti ſint: neq; aliqua tam ferrea, in qua boni non reperiantur. Nam poſt Adā fuit Chain, qui fratrem innocentem interfecit. Vnde Auguſtinus dixit: Fraterno primi induerunt ſanguine uepres, & in hac noſtra ætate, quæ ferrea nuncupatur, reperiuntur & aliqui boni. Quod in aliam cauſam aſcribi non poteſt, niſi ex bona uel mala uoluntate. Cum etiam ulterius addebat̄ de uiciſsitudine plagarum uniuerſi: quoniam ubi prima arida, poſtea

stea humida: & quod primo sublime, postea humile. huic dicitur, hoc uerum esse secundum communem cursum naturalem. Nam & hæc uerè ab Astrologis pronũciari possunt: salua tamẽ semper voluntate diuina, quæ potest variare hunc ordinem, quem in vniuerso videmus: & aliquando variauit. Quare iste ordo, & ista vicissitudo habet causam per se, quæ est corporum cœlestiũ. Verùm cum infertur, quòd etiam corpora cœlestia sunt causa actuum humanorum, negatur illatum: quoniam act9 humani dependent à voluntate, quæ p̃ se corporibus cœlestibus non subijcitur, sed tantum per accidens, vt dictum est. Cũq; vlterius quærebatur, cur semper mala, cur semper virtutes? cur eadẽ in humanis actib. renouantur? cur Philosophia totiẽs renouata? & sic de reliquis. Ad hæc dicitur, quoniam semper fuit voluntas libera, semper erit libera, donec stat vniuersum: & si libera non necessitata. Quod si dicitur, nunquid voluntas omnis posset non peccare? dicitur, quod sic. & si dicitur, cur igitur

non peccat? respondetur, quoniam sibi placet. Quod si ulterius quęrat, quare ad minus non peccat vt in paucioribus? huic dicitur, quoniam delectabilius est peccare, quàm non peccare: & facilius sequi sensum, quàm intellectum. Verùm ista nõ est causa essentialis, sed occasionaria. Quare essentialis est, quoniam sic sibi placet. & si iterum quæratur, quare sibi hoc placet? dicitur, quòd hoc non habet causam vlteriorem. Sic igitur, quòd opiniones reiterentur, peccata & virtutes remoueantur, immediatè nõ est ex corporibus cœlestibus, sed immediatè hoc est ex voluntate: neque alia causa quęrenda est. Non tamen negamus, hęc non fieri posse absque corporibus cœlestib. ab ipsis hominibus: sed dicimus hæc non immediate fieri à corporibus cœlestibus, sic quòd corpora cœlestia ad hęc impellant, veluti est in rebus nõ subiectis voluntati. Diximus enim multoties, quod stante ordine vniuersi, quicquid euenit, immutabiliter euenit: exceptis actibus voluntatis, & ijs quæ eius imperio subijciũtur. Quòd si iterum

si iterum dicatur, quòd semper sunt necessaria: Peccata et virtutes semper sũt, ergo sunt necessaria. Sed hoc repugnat rationi virtutis & vitij: quoniam hæc sunt nostra & in nostra potestate, ergo positio claudit opposita. Maior probatur: quoniam omne quod est, aut necessarium est, aut contingens. Contingens diuiditur in contingens vt in pluribus, & ut in paucioribus, aut ęquale: sed nullum istorum semper est, nullum igitur contingens semper est, ergo nullum quod semper est, est contingens. Sed quod non est contingens, est necessariũ, ergo omne semper ens, est necessarium. Quod igitur semper est, necessarium est: & sic maior patet. Ad hoc mihi uidetur dicendum (licet sit valde diff.cile) quod illa diuisio data de contingenti in plurbus, in paucioribus & æquali intelligitur de contingenti naturali: quoniam posibile naturale oportet, quòd in aliqua parte deducatur ad actum: quoniam natura ociose non operatur. Si verò quod potest esse & nõ esse, quod dependeat à voluntate, non

oportet, quod illud deducatur ad actū, quod sic ostenditur: quoniam uel oportet reduci ad actum à nostra uoluntate, uel ab alio. Non ab alio: quoniam hoc est contra concessum: quoniam dicim9 de illo, quod dependet à nostra uoluntate. Si uerò ponatur, quod de necessitate reducatur ad actum à nostra uoluntate, sic uoluntas non erit libera. Cōtingens ergo, quod dependet à nostra uoluntate, non est necessarium, quòd aliquando deficiat, uel quod aliquando fiat: imò si ipsa uoluntas libera ponitur, potest semper se determinare ad unam partem contradictionis. Vnde Deus dedit potentiam peccandi, & non peccandi, ut esset in sua potestate, licet de principali intento dedit, ut non peccaret: dimittendo tamen uoluntatem liberam: necꝫ si nunquam peccabit, potentia peccandi erit frustrà: quoniam non dedit, ut uteretur ad peccandum, sed potens peccare, non peccaret, & pro minori merito & perfectione uirtutis: & si semper peccabit, neque ex toto erit frustra potentia non peccandi: quoniam sequitur

ſequitur iuſticia, ad quā ordinatur peccatum, non ex intentione peccātis: quoniam peccator odit iuſtitiam, ſed ex intentione Dei punientis: neq; etiam totaliter erit fruſtra potentia non peccandi, quoniam Deus dedit eam, vt vtereť ſecundum ſuum beneplacitum: & ſic vſus eſt peccator. Quare nulla erit fruſtra, quicquid ſequitur. Vnde inſequendo principium fidei, mihi uidetur eſſe ſic dicendum. Iſta tamen non uidi ab Ariſtotele, neq; memini ab aliquo autore iſta uidiſſe. Quare credo, quod iſta repugnent dictis Ariſtotelis: & dico, vt prius dixi, quod aut Ariſtot. tenuit fatum vt Stoici, aut ſibi contradixit: quoniam ſi tenemus voluntatem liberam, ſtat quod aliquod ſemper erit, quod tamen non eſt neceſſarium. Quod cōtra dixit ipſi in primo de Cœlo & mundo. Vnde quod & vitia ſint neceſſaria eſſe, & tamen ſint in poteſtate noſtra, non video compoſibilitatem: neq; uideo repugnantiam aliquam, quod nullus homo peccet: quoniam Deus uellet impoſsibile, cum vult omnes homines ſal

uos fieri. Sicuti nulla est repugnantia, quod omnis homo peccet. Dicebatur & in eodem capitulo, quòd operatio mundanorum videtur esse quidam ludus. Si qs enim inspiceret omnia sublunaria, aut rideret aut fleret, huic dicitur quod ludus videtur secundum omnes alias opiniones, præter quàm secundũ opinionem Christianorum. Nam mundus & habet principium, & habet finẽ, & tota ista operatio propter hominem saltem secundario, vt beatitudine fruatur Omnia enim corporalia Deus ordinauit in hominem, vt bene eis uteretur: ex quorum bono usu postea frueretur trinitare in æternũ. Vnde nihil pulchrius, nihil vtilius excogitari potest. Ast quicquid dicant alij, ludus videtur. Vnde Stoici & Peripatetici, qui dicunt Deum de necessitate agere, habent dicere, hoc exigere Dei bonitatem, ut suum esse communicet, quantum est communicabile: & quoniam communicabilis est secũdum tot gradus, quot uidemus in vniuerso, & tot modos, ideo cõmunicat. Generabilia autem & corruptibilia in

lia in ordine ad æterna, videntur fumus & nihil.

Quare videntur paruæ existimationis, & videtur quidam ludus in comparatione ad illa suprema. Verum quanquam corruptibilia talia sint, aliquam perfectionem includunt.

Quare cum esse melius sit, quàm nõ esse, quodcunque esse sit, & Deus de possibilibus facit quod melius est, hinc est, quòd Deus talia facit & conseruat. Licet igitur vita humana in ordine ad æterna quasi nihil sit: est tamen multum in ordine ad alia generabilia, & vnumquodque generabile per comparationem ad non ens.

Quare cum melius sit uiuere per vnum annum quàm nunquam uiuere, non igitur vita vnius anni spernẽda est, cũ semper appetitus feratur in bonum, & in maius bonum. Non itaque ludus debet existimari, si sit tanta variatio in vniuerso: quoniam hoc exigit natura vniuersi: & sic de isto capitulo. Multa etiam dicta sunt in Primo libro in defensionem Stoicorum, quæ huic opi-

nioni aduersari uident. nam multa hinc inde colligi possent, quæ adduci possēt aduersus opinionem religionis Christianæ. Verùm, vt existimo, ex his quæ in Quarto hoc volumine dicta sunt, si benè & attente perspecta sint, ad ea facilis & aperta apparebit solutio. Quare ab eo negotio me abstinebo: & hic terminabitur Quartus liber de fato.

PETRI POMPONATII DE FATO LIBER quintus.

Caput primum Quinti & ultimi libri de Fato, in quo ponitur libri intentio.

QVoniam considerationi de Fato, & si apud Philosophos nō sit annexa consideratio de Prædestinatione (minime enim apud Philosophos ponenda est: quādoquidem non ponant, deos aliquos elegisse, & aliquos reprobasse. Nam aut posuerunt animos esse mortales, & sic neq; eliguntur, neq; reprobantur: aut si eos immortales esse posuerunt, alium habent modum, vt quod vel iteratô reuniantur, vel iteratò separentur per infinitos circuitus, vt Pythagoras uidetur existimare: vel secundum alium modum, de quo nō est nobis impræsentiarū curæ) tamen quoniā apud Christianos non benè intelli-

gitur materia de Fato, nisi & ea quæ de Prædestinatione est, intelligatur. Magnam etenim inter se hę duę considerationes connexionem habent, adeo vt vna sine altera intelligi nequeat. Ideoq́ in hoc vlt. huius nostri Operis volumine volumus secundũ vires nostras et de hac consideratione sermonem habere: & quoniam considerationi de Fato & de Prædestinatione necessaria uidetur esse consideratio; an Deus contingenter agat, ideo ab hoc initium sumemus.

Caput secundum, in quo quæritur an Deus contingẽter agat: & si agit, quomodo causat?

QVæritur ergo, an secundum hãc opinionem concedendũ sit, Deum contingenter agere? & loquimur hic tantum de actione ad extra, secundum quam produxit, & mundum gubernat. Nam de productione diuinarũ personarum nulla hic fit mentio: quoniam nostro non deseruit proposito, et arguitur quòd non. Primò, quoniam cõtingẽs ipsũ ex natura sua est indeterminatum.

natum. Si igitur Deus cõtingenter ageret, indeterminatè ageret: sed indeterminatè agere dicit imperfectionẽ agentis, vt de se notũ uidetur, ergo Deus nõ cõtingenter agit, si sic agere dicit imperfectionem. Est enim omnis imperfectio à Deo relegãda. Maior aũt uidetur esse ꝑ se nota, uidelic. si cõtingens est indeterminatũ, & cõtingẽter agere erit indeterminatè agere, à simili, si necessarium est q̊d nõ potest nõ esse, ergo necessario agere est nõ posse nõ agere: ergo & contingẽter agere, est indeterminate agere: siquidẽ contingens est q̊d indeterminatũ est. Secundò aut Deus oĩum, quę fuerũt, & quę sunt, et erũt ab æterno fuit determinatꝰ, aut nõ, sic intelligẽdo, quòd Deus ab ęterno determinauit, quęcũq; fecit, facit, et faciet, aut nõ. Non est dare 2. quoniã sic aliquid esset, foret uel fuisset: quod tñ non esset factũ, secundũ suã voluntatẽ, & determinationẽ, quod nõ videt̃ posse esse: quoniã uel aliud est cognitũ à Deo, uel incognitũ. Nihil enim Deũ latet: quandoquidẽ oĩa sunt aperta ei. Sic igitur cognitum & de eo habebit sci-

bit scientiam practicam siue factiuam. Nam aliter esset in rerum natura.

Fuit igitur à Deo uolitum, & per consequens determinatum: quoniam uoluntas determinauit actum.

Oportet igitur de necessitate dicere, quòd Deus ab æterno omnia determinauit. Modò quæritur, aut igitur quæ futura sunt, & à Deo determinata aliter poterunt esse, quàm erunt, aut aliter nõ poterunt esse, quàm erunt. Si detur secũdum, omnia igitur quę erunt ineuitabiliter erunt: & sic stabit Stoicorum opinio. quare aufert Liberũ arbitrium. Si verò detur, quod ventura aliter poterunt esse, quàm erunt, cum minime modo illo esse potuerint, nisi etiam secundum modum illum à Deo determinentur. Cum autem ex supposito iam Deus determinauit oppositum, oportet igitur quod alia fiat in Deo determinatio, quàm nunc fit, si illud fieri debet. Igitur in Deo potest cadere mutatio, quod est omnino impossibile: siquidem potest aliter fieri, quàm erit. Hoc etiam sic manifestatur: Nam bene sequitur, aliter

erit,

erit, ergo Deus aliter determinabit: ergo ſi poteſt aliter eſſe, poteſt aliter determinare: quoniam ab eſſe & poſſe tenet conſequentia. Similiter ſi Socrates currit, & non currit, Socrates ſecundū curſum variabitur, ergo ſi currit, poterit non currere. Poterit igitur variari ab illo modo, quo nunc eſt. Quare ſi Deus ab æterno determinauit ſic fore, & poſſibile eſt non ſic fore, niſi etiam Deus ſic determinet non fore, ergo Deus poteſt ſuam determinationem mutare: q̄d ſi hoc eſt impoſsibile. Sicuti ergo determinatio Dei non poteſt mutari, ita & ꝑ ſeipſum determinatum immutari non poteſt. Quare quodcunq; erit, ineuitabiliter erit: quoniam ſic determinauit eſſe. Sua enim ſcientia eſt cauſa rei, & non res eſt cauſa ſcientiæ: & non poteſt eſſe, quin ſic determinauerit: neq; aliter determinare poteſt, ergo Deus non cō tingenter agit. Si enim determinatiſsime agit, & ſua determinatio variari nō poſsit, inintelligibile eſt, quòd contingenter agat. Si namq; aliquid contingē ter agit, poteſt agere, & non agere. Si tale autem

le autem agens est uolũtarium, alia determinatio voluntatis concurrit ad productionem partis affirmatiuæ, & altera partis negatiuæ, vt de se notum est. Igitur uel nondum determinauit se ad aliquam partium, uel se determinauit. Si nondum se determinauit, se determinabit: quoniam unum producet, ergo mutatio est in eo. Nam de indeterminato factum est determinatum. Si uerò determinauit se, & potest in alterũ, potest igitur variare determinationem, quam habet. Si igitur Deus contingenter agit potest agere, & potest non agere. Si ergo unum illorum aget, aut igitur nunc est determinatus, aut non. Si non, & determinabitur, ergo mutabiliter ex non determinato in determinatum. Si uerò nunc est determinatus ad unum, & potest etiam agere alterum (non potest autem illud agere, nisi se determinet ad illud) ergo potest ad illud alterum se determinare: & iam actu determinatus est ad unum, & una determinatio non stat cum altera: quoniam actus sunt incompossibiles, ergo potest amittere hãc determi-

terminationem, & aliam acquirere, ergo potest uariari. Sed hoc est impossibile, ergo impossibile est Deum contingẽter agere. In oppositum arguitur, si Deus non contingenter agit, igitur necessario agit: cumq; mouet cœlum, necessario mouet cœlum: non potest igitur non mouere cœlum. Non igitur cœli cessabunt à suo motu: & sicut de necessitate mouet cœlum, ita de necessitate mouit. Non igitur motus incepit esse, neq; motus desinet esse, per prius probata: & sic iste ordo uniuersi non uariabitur. Hæc autem est contra articulos fidei, ergo antecedens falsum est. Idem apparet per cõmune dictum Theologorum dicentium, Deum de necessitate producere diuinas personas, contingenter autem uniuersum: ergo Deus contingenter agit ad extra, quod intendebatur. Ad hanc quæstionem uidetur mihi dicendum, quòd Deum contingẽter agere duobus modis intelligi potest uno modo, quòd pro uno tempore potest producere immediate unum oppositum, & pro alio tempore immediatè po-

tē potest producere alterum oppositū: alio modo pro eodem tempore potest vtrumq; diuisiuē producere, licet pro eodem tempore nō simul, si primo modo loquamur. Sic dico, quod quanquā Arist. negaret illud, nos tamen Christiani illud indubitanter concedimus.

Quòd autem Aristoteles illud neget, apparet: quoniam sic motus potuisset incipere esse, & motus posset in vniuerso desinere esse: quod manifeste repugnat eius intentioni. Quòd illud sequatur, manifestum est: quoniam non videtur maior ratio de vno quàm de altero. Nam tota causa apud ipsum, quòd motus nō inceperit, est, quòd primum motum pręcessisset motus: & cum ante vniuersum non erat, nisi Deus, si ipse est factor totius, mutatio ergo fuisset in Deo. Modò ista ratio in vnoquoque alio, quod immediate à Deo fieret, militat, vt manifestum est. Notanter autem dicitur immediate: quoniam Deus nūc generat Socratem, & aliquando nō generabit: sed hoc non est nisi mediantib. corporib. cœlestibus. Quare causa nouitatis

uitatis reducetur in præcedentem motum. Quod si quæratur, cur uolũtas nostra potest hoc facere apud Aristotelẽ, non autem Deus? dico, ut suprà dixi, ꝙ si voluntas nostra potest, potest à fortiori & Deus. Quare aut Aristoteles sibi cõtradixit, aut tenuit, quòd omnia fato fiant. Vnde si Deus de necessitate agit, omnia ineuitabiliter fiunt, & nulla uerè est contingentia, quod sic deducitur: quoniam si Deus de necessitate agit, uoluntas nõ est libera, neque aliud à uoluntate est liberum, ut in pluribus libris ostensum est, ergo omnia ineuitabiliter fiunt. Probo primam, si Deus de necessitate agit, uoluntas nostra nõ est libera: quoniam quæro, vtrum uoluntas posit in utramq; partem diuisiuè, tamen sine aliquo determinante, aut non potest: si non potest, ergo libera non est Si potest, à fortiori & Deus. Potest ergo Deus de nouo agere motũ, uel mundum absq; motu pręcedente. Sed nulla alia causa mouet Aristot. ad ponẽdum Deum de necessitate agere, nisi quoniam de nouo non potest incipere moue

 re, nisi

re, nisi motus præcederet. Cum itaque hoc fundamentum est falsum, stante libertate voluntatis, ergo si uolũtas est libera, Deus non de necessitate agit, ergo bene sequebatur: Deus de necessitate agit, ergo voluntas non est libera: neque aliud à uoluntate. Quicquid ergo euenit, ineuitabiliter euenit, si Deus de necessitate agit: & quãquam ante nos doctissimus & subtilissimus Ioannes Scotus hoc concesserit, uidelic. quod si Deus de necessitate agit, omnia ineuitabiliter eueniunt: non tamen hac ratione ductus fuit, vt patet uidenti eum.

Mihi autem uidetur, nostra deductio esse manifesta. Redeundo ergo ad propositum Arist. non concedit, quod Deus immediate pro diuersis temporibus potest facere opposita, sic quod aliud non præsupponat. Nos verò tenemus oppositum de facto: quoniã mundum initiauit, & mundum finiet, quãtum ad hunc ordinem. Neq; ratio Aristot. vlla est: quoniam uoluntas nostra potest, quanto magis Deus. Si verò loquamur secundo modo, scilicet quod pro eodẽ tempore

tempore potest diuisiuè vtrūq; opposi torum producere, quanquam uolūtas nostra hoc posit, ut manifestum uidetur: tñ non præiudicādo veritati, & me subijciēdo determinationi Sanctę Romanæ eccesiæ, dico, q̊d non potest hoc Deus facere: cuius ratio mihi ineuitabilis uidetur ea quę argumentando tacta est: quoniam si potest Deus pro A tempore producere Socratem, exempli gr. & pro eodem A tempore potest non p ducere Socratem, sic quod ipse sit utriusq; causa adæquata nullo alio concurrēte: uel igitur iam est determinatus ad vnum illorum oppositorum, aut non. Si detur quod non, cum in A tempore de necessitate una pars erit illorum oppositorum, & non erit, nisi sit Dei determinato, ergo Deus mutabit de indeterminatio ad determinatum. Si verò iam est determinatus, & potest aliter esse, hoc esse non potest, nisi sit alia determinatio. Cum autem illa non sit compossibilis huic, quæ est, ista desinet esse & illa incipiet. Quare in Deo erit mutatio, q̊d non erit admittendum. quod si dicatur,

quod ueluti sedēs potest currere in sensu diuisionis: non tamen possibile est, quòd determinationem, quam habet, non habeat in sensu compositionis.
Certè iste est ludus consistens in puris nugis, quoniam si sedens potest currere, sic quod actualiter sedeat: hoc tamē in sensu diuisionis uerificari nō potest, nisi omittendo sessionem, & acquirendo cursum: sic quòd cursus sequatur sessionem, quod de necessitate mutabitur si quod sedet, curret, & si non curret, sed poterit currere, non poterit currere, nisi poterit amittere sessionem, & per consequens uariari. Quare si Deus habet actu vnam determinationem, & aliam habebit, certè mutabitur: & si aliā non habebit, sed habere poterit, poterit mutari. Quòd autem dicitur, quòd non est possibile sedentem currere, in sensu compositionis, huic dicitur, quod si referatur ad idem tempus, sic uerum est, quod dicitur: quoniā sensus est, quod simul currat & sedeat, quod est impossibile, Si tamen referatur ad diuersa tempora, sic quod sensus sit, possibile est, quòd

quòd nunc ſedeat, in alio tempore curꝛrat. Iſta eſt uerißima, ſi illa de ſenſu diuiſo eſt uera: & impoßibile eſt, vnam uerificari ſine alia. Quare ſi in ſenſu compoſitionis impoßibile eſt Deum habere determinationes oppoſitas, hoc eſt, vt cadunt ſupra tempus idem. Si uerò cadunt ſupra diuerſa tempora, ſi illa de ſenſu diuiſo eſt uera, & illa de ſenſu cõpoſito, & ecõtrà. Quare cum illa de ſenſu compoſito eſt impoßibilis, & illa de ſenſu diuiſo impoßibilis eſt. Vnde ſi Deꝰ determinauit abſolute, te fore pro A inſtanti, impoßibile eſt, ut non ſis ꝑ eodem A inſtanti: & quoniã diximus, quòd uoluntas humana poteſt in A tẽpore facere unum, & pro eodem A facere oppoſitum, diuiſiuè tamen: Deus autem non poteſt. Ideo fortaßis quæritur de cauſa diuerſitatis, imò uidetur hoc eſſe irrationabile. Sic enim uidetur, quòd noſtra uoluntas eſſet efficatior, & potẽtior uoluntate diuina. Huic dicitur primo, quòd ratio diuerſitatis eſt: quoniã uoluntas humana eſt uariabilis. Quare non exiſtens determinata poteſt determinari,

minari, & determinata ad unum, potest ad alterum determinari Hoc autem impossibile est in uolunrate diuina. Cumque talis contingentia includat mutabilitatem, ideo à Deo releganda est: non autem ab homine. quòd autem additur quòd voluntas humana potentior esset volũtate diuina, illud minimè sequitur, imò magis oppositum: quoniam quòd sic potest uoluntas humana, arguit imperfectionem, sicuti posse peccare, arguit imperfectionem: imò solus Deus non potest peccare inter naturas actuales. Nam angeli ante confirmationem poterant peccare: & sic patet de secundo dicto. Vnde per hæc ad argumenta respondetur. Ad primum dicitur, quòd Deus non contingenter agit, sic quod pro eodem tempore posit agere & nõ agere, sed tantum secundum diuersa tẽpora. Verum secundum illa tempora pro quibus aget & non aget, ineuitabiliter aget, quare determinatissime agit Vnde veluti Sol faciet diem & noctem in diuersis tẽporibus ineuitabiliter tamen, supposito isto ordine vniuersi: ita & Deus.

& Deus. Cum tali enim contingentia stat ineuitabilitas, ut manifestum est. Ad secundum autem dicitur, cum quærebatur, an Deus omnium factorum & fiendorum ab æterno habuerit determinationem, huic dicitur, quod sic: neque aliter esse potuit, neq; aliter esse poterit quàm ipse ab æterno determinauit. Cũ quę ulterius dicebatur, omnia igĩ quę ventura erunt, ineuitabiliter erunt, quoniam sunt ab æterno à Deo determinata, huic dicitur, quòd omnia quæ ventura sunt, vel erunt (de quo non sit uis) de necessitate erunt vt sunt ab eo determinata: quoniam substantia rei & eius accidentia sunt per totum secundum determinationem diuinam: & quoniam Deus ab æterno determinauit vt aliqua ineuitabiliter eueniant, ideo aliqua ineuitabiliter & de necessitate, & aliqua contingenter, & euitabiliter euenient. Quod si iterum dicatur, non ab æterno Deus ordinauit, & determinauit Socratem futurum in anno futuro proximo ꝙ sit itaq;, quod erit in anno proximo, huic dicitur, veluti in superiori volumine

dictum est, quòd ista propositio est de futuro, & respicit futurum. Quare Deus de Socrate futuro in anno futuro nõ ordinauit, neq; determinauit, nisi quod contingenter erit in tali tempore: & absolute non determinauit, quod erit. quare si erit in tali anno, in tali contingenter erit. & si iterum dicatur, Deus igitur est incertus, an Socrates erit in anno futuro, huic dicitur, si incertitudo dicat puram negationem, concedendum est: quoniã non est certus, neq; potest esse stante contingentia. Si uerò dicat positiuum, utpote dubitationem, negatur. In Deo enim non cadit dubitatio: scitqúe de Socrate futuro, quicquid sciri potest non autem quod sciri non potest.

Vnde si quod scitur, ut possibile est ipsum sciri, sic de illo nullo modo potest cadere dubitatio. Sicut non dubitamus neq; de necessarijs, neq; de impossibilibus, si scimus illa esse necessaria, uel impossibilia. Scit enim Deus, quòd potest esse, & potest non esse: & quod nõ est determinatum suum esse, neq; non esse. Quod si ulterius dicatur, Deo igitur futura

tur futura non ſunt certa, reſpondetur, quòd quę futura ſunt, non ſunt certa, & quæ certa non futura. Quod ſi Deo futura ſunt certa, ſunt quatenus ei ſunt p̄ſentia, extra ſuas cauſas: uerùm, vt ſic ſunt neceſſaria, & ſunt ineuitabilia. Quare vt ſic aliter eſſe non poſſunt: & in hoc Creator eſt ſupra creaturam ratione ſuę æternitatis omnia ambientis: nullum vero aliud menſuratur ab æternitate: quoniam futura nō ſunt eis præſentia. Vnde ad illud, cum dicebatur, ſi Deus poteſt agere & non agere, aut eſt determinatus, aut nō determinatus: patet per antedicta, quod non poteſt pro eodem inſtāti ſiue tempore, ſed pro diuerſis, vbi ipſe Deus ſit cauſa totalis, quod dicitur per actus voluntatis humanæ, ſiue cræatę. Nam uoluntas humana pro A inſtanti poteſt producere B effectum, & eius oppoſitum: quoniam de non determinata poteſt fieri determinata: & de vna determinatione poteſt variari in alteram determinationem, quod minimè de voluntate diuina dici poteſt. Quare Deus ad actum

uoluntatis humanæ poteſt concurrere tanquam cauſa, & ad eius oppoſitum, pro eodem inſtanti. Verùm determinatio talis actus non eſt ex Deo, ſed ex humana uoluntate, quam vòluit eſſe liberam. Vnde variatio eſt ex parte uoluntatis humanæ, & non ex parte Dei, ſicuti & determinatio. Non enim Deus determinat, ſed uoluntas. Si enim Socrates peccabit in A tempore, nõ ideo peccabit, quoniam Deus ſic determinauit: ſed ideo peccabit, quoniam voluntas Socratis ſic determinabit. Sermò autẽ noſter eſt de his, quorum Deus immediata cauſa, uel eſt cauſa determinationis: ſic quòd illa agentia non determinentur ex ſe, ſed ex natura, veluti ſunt actus non prouenientes à voluntate: & ſic argumentum non procedit. Verùm quoniam diximus, quod Deus ratione ſuæ determinationis ineuitabiliter, & de neceſsitate agit, vt determinauit: & argumentum factum ad oppoſitum uidetur procedere contra hoc, ideo ad ipſum reſpondetur. Inferebatur enim, quod ſi Deus ſic ineuitabiliter ageret, tunc

tunc mundum non inchoasset, huic dicitur, negando illationem. Nam Deus ineuitabiliter & de necessitate inchoauit mundum: quoniam ab æterno determinauit inchoare mundum pro tali instanti. Vnde sequitur oppositum, & nõ propositum: quoniam ex quo sic determinauit, stante ista determinatione, nõ potuit ab æterno producere mundum. Vnde & si stante determinatione necessarium fuit produci mundum pro tali instanti, non tamen pro quocunque tempore. Nam quanquam ab æterno determinauit producere mundum, non tamen pro æterno, sed de nouo, & pro nouo. Non igitur Deus absolute de necessitate egit, agit, et aget pro tempore, pro quo determinauit ab æterno agere. Quare argumentum non procedit.

Caput tertium, in quo mouentur dubitationes aduersus ea quæ dicta sunt in priori capitulo.

ADuersus autẽ hęc quę dicta sunt, insurgunt arduæ quæstiones, siue dubitationes: quoniam diximus, Deum de

um de necessitate produxisse mũdum pro A instanti: quoniam ab æterno sic determinauit producere. Sed istud nõ videtur verum: quoniam sic Deus de necessitate ad Extra. Hoc autẽ est contra dictum commune Theologorum, qui dicunt, processionem diuinarum personarum, quæ est ad Intra, esse necessariam: processionem autem uniuersi, quæ est ad Extra, esse contingentem. Sed huic forte dicitur, quod processio vniuersi dicitur esse contingens, & non necessatia: quoniam absolute non procedit à natura, vt distinguitur à voluntate: verum procedit ex uoluntatis diuinę determinatione: & secundum quod uoluntas diuina determinauit ab æterno. Quare uniuersum procedere de necessitate, est, prout est determinatum per uoluntatem diuinam. Vnde stante illa determinatione, necessarium est uniuersum procedere, non autẽ simpliciter. Verùm istud non uidetur satis facere: quoniam illa determinatio uolũtatis diuinæ, aut est simpliciter necessaria, aut non. Si detur, quod illa determinatio sit

natio sit simpliciter necessaria, cum ad illam determinationem de necessitate sequitur uniuersi productio per concessa, ergo absolute uniuersi productio est necessaria. Nam in conditionali bona, si antecedēs est simpliciter necessarium & consequens est simpliciter necessarium, & sic uniuersi productio est necessaria simpliciter: quod est contra respōsionem. Si verò detur, quod talis determinatio in Deo est contingens, non minora sequuntur incommoda: quoniam determinatio, quę est in Deo, potest nō esse in Deo: siquidem illa est contingēs Quod autem de facto est in aliquo, & potest non esse, hoc fieri nequit absque variatione sui. Deus igitur erit subiectū variationis, quod omnino impossibile est. Si uerò dicatur, quod reuera, postq̄ in Deo facta est determinatio, non potest amplius non esse illa determinatio, verùm priusquàm esset, poterat non esse, & fieri altera determinatio. quare nō sequitur, variationē posse fieri in Deo. Dicitur enim fieri variationem, quādo habet vnum, & postea illud non habet

sed ha-

ſed habita vna determinatione apud Deum ſemper illa remanet:ſed iſtud videtur ex toto falſum.

Primò quidem, quia in æternitate nihil prius, nihil poſteriùs, vt patet per diffinitionem datam à Boethio in quinto de Conſolatione. Ponitur em̃, quod ſit tota ſimul. Reſponſio autem aſſerit, quod ante determinationem potuit aliam habere determinationem. Amplius, quoniam ſi Deus prius potuit determinare quàm determinauit, ergo in Deo in illo priori erat indeterminatio: ſed indeterminatio imperfectionem includit, ergo in Deo caderet imperfectio: & ſic non eſſet Deus. Præterea quãquam Deus per reſponſionem, habita vna determinatione, eã non poſſet relinquere, prius tamen quàm habet illam determinationem, poteſt habere illam & oppoſitam. Verùm hoc non uidetur poſſe intelligi abſque variatione. Si enim poſſum ſedere, & non ſedere, videtur quòd in natura mea non ſit determinatio, & per conſequens uarietas, quod & confirmatur: quoniam ſi

Deus

Deus potuit aliter determinare, quàm determinauerit, aut igitur erat in illo priori determinatus quam determinationẽ uellet, aut non erat determinatus. Si erat determinatus, vt puta ad A, determinationem non potuit determinari ad oppositum, nisi mutasset priorem determinationem, quod est impossibile. Si vero in illo priori erat īdeterminatus, & postea se determinauit, ex indeterminato factus est determinatus: quod etiam uidetur impossibile.

Iuxta hoc consequenter quæritur, an Deus potest aliqua facere, quæ tamen non faciet? & communiter Theologi tenent, quòd sic: imò & Marsilius Ficinus hoc ascribit Platoni. Verùm hoc non uidetur esse possibile: quoniã si Deus nihil facit, quod non determinet facere, nihil etiam potest facere, nisi possit & illud determinatè facere. Aliter enim aliquid fieret à Deo, de quo Deus non haberet determinationem: quandoquidem potest fieri aliquid ex datis sine determinatione. Si igitur potest habere determinationem, quam

quam non habet, Deus non est actus purissimus: quoniam non habet, quicquid potest habere. Quod autem illam habeat, patet: quoniã per data hoc nunquam fiet, ergo Deus non determinauit hoc fieri. Ex opposito enim sequit̃ oppositum. Si enim determinasset, fieret. Non igitur Deus habet illam determinationem. Vnde vt mihi videtur, Aristot. fortasis uidens istas rationes, absolute dixit: In Deo non differt esse à posse, neq; quantum ad essentiam, neq; quantum ad posse facere. Quare, quod facit, potest: & quod potest, facit: aliter in Deo caderet imperfectio, quemadmodum deductum est.

Caput quartum, in quo respondetur ad obiecta.

ARduę quidẽ ac perdifficiles mihi uidentur dubitationes adductę. Quare non miror, si Aristoteles & Stoici Deũ de necessitate agere ad Extra posuerunt. Dico autẽ ad Extra, non quidem, quoniam ipsi ponant actionẽ ad Intra

ad Intra personarum realiter differentium. Hæc enim minime intellexerunt: quandoquidem illa ineffabilis trinitas, non nisi ex diuina gratia & reuelatione intelligi possit: qua Aristotelem & Stoicos caruisse manifestum est. Ponunt tamen aliquid in Deo quasi tribus personis proportionale, scil. potentiam attributam patri, sapientiam filio, & amorẽ Spiritui sancto. Verùm hæc trinitas, sc. Potentia, Sapientia, & Amor, est longe alia ab ea, quæ est diuinarum personarum: quoniam illa tria, scilicet Potentia Sapientia, & Amor, solà ratione distinguuntur, vt inquit Commentatór 39. Commento 12. Methaphysicę. Illa autẽ scilicet Pater, Filius, & Spiritus sanctus realiter distinguuntur: vt apertè dicitur in symbolo Athanasij. Quare impius Auerrois in eodem Cõmento dicit: Est igitur vnus Deus, potens, sapiens, & amans: quam trinitatem cum inspexissent fatui Christiani, posuerunt trinitatem rerum realiter differẽtium in Deo. Quare sequitur Deum esse compositũ, & omne compositum est nouum: & sic

Deus non esset Deus, cum haberet aliquid ante se. Redeundo autem ad id, vnde discesimus, non ideo diximus ad Extra, quoniam Aristot. & Peripatetici ponant actionem ad Intra: sed vt vteremur verbis Christianorum, et quòd aperte Philosophi dissenserunt à Christianis in hoc: quanquam multi etiam alij Philosophi posuerunt mundum incepisse. De illa autem actione ad Intra, nunquam cogitauerunt: quoniam in mentem hominum ex puris naturalib. cadere non potest. Vnde apud Philosophos conuertũtur, Deum agere ad Extra, & Deum agere: loquendo tamẽ de actione, in qua producens et productũ sunt realiter distincta. Nam intelligere, & velle sunt in Deo: quæ actiones immanentes sunt: sed intelligens & intellectum sunt vnum & idem. Sic itaque nulla est apud eos differentia inter vere agere, & ad Extra agere: quãdoquidem illa actio ad Intra ab eis nunquam fuit imaginata. Quare ad propositum redeamus, dico, quod satis apparens causa videtur, q̃d ista actio sit Deo necessaria, &

ria, & non posſit Deus non agere, neq; vnquam incepiſſe agere: quoniam ſic Deus contingenter ageret. Contingentia autem indeterminationem dicit, quod videtur Deo, & ſummè perfecto repugnare. Amplius, quoniam ſi de nouo agit Deus ad Extra, vt Chriſtiani dicunt non igitur agere conſequitur eius naturam eſſentialiter. Nam quę naturam ſic ſequuntur, ſimul ſunt cum natura. Aut igitur Deus non ſemper fuit, quod apertiſsimè eſt impoſsibile: aut ſi ſemper fuit, & non egit iſta actio extrinſeca nō eſſet accidens per accidēs ipſi Deo: quandoquidem aliquando ageret, & aliquādo non ageret, quod non videtur rationabile. Præterea ſi actio iſta noua non inſequitur naturam Dei, ſed eius voluntatem, & voluntas Dei poſsit in vtrumque oppoſitorum: quoniam ſi tantum poſſet in vnum oppoſitorum, ſemper idem faceret: & ita aut ſemper moueret, aut nunquam moueret. Sicuti igitur potuit velle, & nolle mouere, ita cū ſit eadem potentia, & à nullo neceſsitata, poſtquam mouit, poteſt non moue-

te, & postquam voluit mouere pro A tempore, potest non velle sic mouere: quoniam sicut antè potuit nō velle, sic & postea potest nolle. Amplius, si potest Deus uelle, & nolle respectu eiusdem, aut igitur nunc habet vnum illorum actuum oppositorum, aut nullū. Si nullum, & potest vnum habere, est igitur in potentia ad habendum vnum illorum, quod non videtur posibile. Si verò vnum habet, & potest alterum habere, idem & peius sequitur. Nam &, quod habet, potest amittere, & quod non habet, potest habere. Vnde mihi longe efficatior uidetur ista ratio ad probandum æternitatem motus, quàm ea quam posuit Aristoteles in 8. Physicorum. Innititur enim illi, quòd à causa eodem modo se habente non possunt produci effectus oppositi: & si illa est vera vniuersaliter, volūtas humana nō est libera. Quo dato, aut Aristoteles sibi contradixit 8. Physicorum & in lib. Ethicorum: aut tenuit omnia fato euenire, veluti Cicero in libro de Fato ipsi Aristoteli ascribit, & multi eum imitati sunt.

ſunt. At iſta ratio mihi videtur efficatior, & difficilis ſolutionis: quoniã ſi mouere, vel mundum producere eſſet nouum, cum Deus ſit æternus, iſta operatio non inſequeretur naturam Dei, ſed eſſet aduentitia, & redigeretur ad uolũtatem diuinam, quæ poſſet in vtrumq; oppoſitorum. Quod autem poteſt in vtrumq;, vt ſic indeterminatum eſt, & determinari poteſt, & habẽs vnum oppoſitorum, poteſt & alterum oppoſitũ habere, veluti deductum eſt. hæc autem repugnant diuinæ perfectioni, ſiue ſit finita, ſiue infinita. Quare Deus uidetur, quòd non potuit de nouo mũdum producere: quoniam eſſet volũtas mutabilis, quod deductum eſt: & cum hoc bene ſtat, quòd uoluntas humana ſit domina ſuorum actuum. Nam non ideo Deus non poteſt mundum producere de nouo, quoniam à cauſa eodem modo ſe habente non poſsint produci oppoſita: ſed quoniam illa actio non eſſet Deo naturalis, ſed oporteret quòd proueniret à voluntate, quæ poſſet uelle & nolle, et eſſet indeterminata, & per

consequens mutabilis, quod Deo repugnat. Quòd si qs diceret, hāc fuisse rationem Aristotelis in 8. Physicorum patet textum inspicienti, quod minime hoc uerum sit: quoniam sic non probaret, quòd ante primum motum esset motus sed tantum quod volūtas Dei esset mutabilis. Amplius, ueluti prius dictũ est, manifeste uniuersaliter ꝓbat illud de q̊cunqꝫ agente, siue naturali uoluntario, siue diuino, siue non diuino, ut patet ꝑ verba textus: vbi exemplificat de hominibus, & Commentator in Commentis 8. & 15. octaui Physicorum, & Themistius, ibi concordes dicunt, quòd voluntas nostra eodem modo se habens, non potest in opposita.

Præterea si Aristoteles uoluisset uoluntatem liberam esse, quomodo posset dicere, quod virtutes & vitia sint necessària: & quod opiniones de necessitate reiterantur & mores?

Quare aut tenuit factum, aut sibijpsi contradixit. Veruntamen quanquam, vt diximus, videatur difficile posse opinionem fidei sustentare à contradictione: co-

ne: conabor tamen pro uiribus ad opposita respondere. Quod si responsiones non satisfacient, propter hoc tamen non est à Fide dissentientum. Noster enim intellectus non potest in tam ardua penetrare. quare sufficiat reuelatio & scriptura Canonica, quæ errare non potest: & fortasis, quòd alij dant vel dabunt responsiones meliores, quę penitùs sufficient. Ego enim aliqua uidi, quæ fortasis sunt pro responsione harum dubitationum. Nam formaliter hæc argumenta non uidi alicubi. Verũ quoniam talia mihi non satisfaciunt, & sunt mihi admodũ obscura, ideo nõ curaui neq; referre, neq; refellere. Accedamus igitur ad responsionẽ: & dico primo q̊d nihil imperfectũ debet Deo attribui, neq; aliqua pfectio à Deo remoueri debet: quoniã q̊uis istorum dato, non esset sum̃è perfectus. Si nãq; aliquid impfecti Deo attribueretur, non esset summè perfectus. Nam summũ nõ pmittit secum remissionẽ & cõtrarium. Si etiã aliqua perfectio deesset, non omnem perfectionem haberet, ut de se notũ est.

Deum autem habere voluntatem indeterminatã, & posse habere aliquod uelle, quod non habet: uel aliquod perdere, quod habet, est Deum ponere summè imperfectum & negare ipsum Deũ esse. Nam quòd aliquis sit indeterminatus de aliquo fiendo, hoc intelligi non potest, nisi ex aliquo defectu, ut puta qꝫ non benè consuluerit, uel non bene intelligat fiendum, vel expectet aliquod, uel aliud huiusmodi, quod Deo repugnat. Similiter, quòd istud, quod habet posit amittere, uel quod non habet acquirere, non est absqꝫ potentialitate, & carentia, quæ imperfectionem dicunt. Quare apud me imposibile est, Deum habere volũtatem indeterminatam, vnde Deus ab æterno omnia determinauerit: neqꝫ posibile est, quòd Deus ab æterno omnia non determinauerit. Vnde omnia determinare, consequitur necessario naturam Dei: sicut sapientia, bonitas, & sic de singulis, consequuntur Dei naturam. Dico tamen, quòd quamuis necessarium sit, Deum ab æterno omnia determinasse, & omnia de

termina-

terminata consequi naturam suam: sic tamen determinasse, non est necessariũ, neq; naturam suam consequitur, quod sic declaratur: quoniam proprie determinatio non respicit actionem ad Intra. Non enim illa est voluntaria, sed ad Extra tãtum. Nihil autem, quód est ad Extra, facit ad perfectionem diuinam. quare siue uniuersum sit, siue non sit, nihil ad diuinam perfectionem. Vnde neq; addit, neq; minuit diuinę perfectioni. Vnde pro perfectione diuina nõ est necessarium vniuersum esse: neq; si sit vniuersum, diuinæ perfectioni additur: neque si auferatur vniuersum, eius perfectio tollitur. quare indifferens est uniuersum ad perfectionem diuinam, neq; bonum, neq; malum est, nisi ut subiacet uoluntati diuinæ. Vnde quanquam necessarium sit uniuersum esse, uel non esse: nulla tamen pars de per se est necessaria. Quo fit, cum nihil sit, uel non sit, nisi ex determinatione diuina, necesse est, determinasse vnam illarum partiũ. Sed non fuit necessarium ad istam, uel ad illam determinasse, nisi secundum su-

um beneplacitum: neq; quærenda est aliqua ratio, cur magis istam q̃ illam determinauerit, nisi quoniam sic suæ volũtati placuit: sicut etiam in multis actib9 voluntatis humanæ est uidere.

Istis igitur sic acceptis ad obiecta respondetur.

Cum queritur, an Deus de necessitate agit ad Extra: huic dicitur, quòd nõ absolute, vt patet per antedicta, sed tantum ex presuppositione: quoniam sic determinauit: & stante determinatione sic necessarium est agere. & cum ulteri9 arguebatur, an ista determinatio sit necessaria: Huic dicitur, quod non.

Et cum postea inferebatur, est igitur contingens, quare indeterminata.

Huic dicitur, quòd ista determinatio, non ideo dicitur contingens, quoniam posit non esse uel quoniam potuit nõ esse (nam æternaliter fuit, & æternaliter est, & æternaliter erit. Quare neq; potest neq; potuit neq; poterit non esse.) Sed pro tanto dicitur contingens, quoniam non repugnat oppositio talis determinationis esse. Vnde si determinasset mun-

ſet mundum fore, nullum eſt conueniens. Secus autem eſt de ſapientia, bonitate, & ſic de reliquis. Si enim Deus nõ eſſet ſapiens, neq; bonus neque intelligens, non eſſet Deus, neq; aggregaret omnem perfectionem: aſt ſi non eſſet vniuerſum, non minus eſſet Deus. Veluti etiam fuit, antequã uniuerſum crearet: ante tamen quàm uniuerſum crearet, erat ſapiens, bonus & huiuſmodi. Fortaſsis autem & non inconueniret, quòd ex quo determinatio intelligitur procedere à uoluntate diuina. Intelligitur ergo ut cauſa determinationis ipſa voluntas: cauſa autem intellectu præcedit cauſatum.

Vnde pro illo priori naturæ non inconuenit Deum intelligere vt habentem voluntatem indeterminatam: ſed quoniam ex parte rei uoluntas nunquam poteſt eſſe indeterminata, et ipſe à nullo accipit iſtam determinationem, ſed à ſe, quòd de nullo agente creato dici poteſt: quoniam tota eſſentia rei in eſſe & in operari dependet à creatore, ideo hoc nullam arguit imperfectionẽ in Deo.

in Deo. Sic enim dicimus, intellectum præcedere uoluntatem in Deo, & sapientiam & amorem. Si autem dicatur, etiam nunc Deus secundum istam responsionem posset habere vnum uelle, quod nunquam habuit: quoniam uelut in illo priori est indeterminatus, & postea fit determinatus, quare igitur nūc & non potest esse indeterminatus, & postea determinatus? Huic dicitur, quod istud est impossibile, & primum est verum: quoniam si de nouo uellet, cum ab æterno istud non habuit, realiter mutaretur: & non solum secundum nostrū intelligere. non sic autem est in primo. nunquam enim Deus est indeterminatus secundum rem. Nam veluti homo pro aliquo priori intelligitur vt animal & non ut rationale secūdum rem: tamē non potest esse animal, & non rationale. Ita & Deus potest intelligi, vt in aliquo indeterminatus, non tamen secundum rem potest esse indeterminatus. Vnde & per hæc ad secundam dubitationem respondetur, cum quæritur an Deus posit aliquid facere, quod ab æterno

terno non determinauit facere? dico, quòd non. Et cum dicitur, Theologi communiter dicunt oppoſitum, dico, quod dictum uerorum Theologorum benè intellectum eſt uerum. Intelligere enim quantum eſt ex potentia Dei nõ cointellecta determinatiõe, & hæc nos concedimus. Nihil enim repugnat diuinæ potentię, ſi Deus alios faceret mundos uel plures, quod communiter dicitur de potentia abſoluta: ſed cointellecta determinatione, nequaquam, quod communiter dici ſolet de potentia ordinaria, quæ vera & realis eſt potentia. Illa autem abſoluta potentia eſt quædã non repugnantia, ut dictum eſt. Vnde & per hęc patere poteſt ad ea quę adducebantur per Ariſtotelem, quòd Deus non potuit incipere mundum. Ad primum dicitur, quòd Deus contingenter agit, id eſt, non repugnat ipſum nõ agere, tamen de neceſsitate agit ex pręſuppoſita determinatione. An verò determinatio ſit cõtingens uel neceſſaria, dictum eſt ſupra. Ad ſecundum, conceditur, quod factio mundi eſt aduentitia

Deo:

Deo: neque aliquid releuat Deo: sicut non factio aliquid diminuit à perfectione Dei, imò dicere oppositum est insania, scilicet quòd necessario procedat à Deo: sic enim Deus non posset esse ex se perfectus. Quod si dicatur, tunc Deus non esset bonus in actu, quoniam in actu non communicaret suam bonitatem. Bonum enim in actu est communicare in actu, dico, quod bonum creatum non est actu bonum, nisi actu communicet extra se: quoniam tenetur ad hoc, & alio indiget: bonum autem increatum nullo indiget, & nemini tenetur. Quare sufficit communicatio trib9 personis. Ad alia verò quæ adducebantur, uidelicet, si potest uelle & nolle esset indeterminatus: & sic cũ habet uelle, potest nolle, mutaretur, & esset in potentia, dico, quod Deus non dicitur aliquod posse uelle & nolle, quare de facto sit indeterminatus: neque quia habens uelle potest habere nolle: neq; Deus potest aliquid de nouo velle, sed pro tãto apud me sic intelligitur, quod quacunq; parte cõtradictionis data absolute, non

te non repugnat uolũtati diuinæ, & de potentia absoluta, sed repugnat de potentia ordinaria. Vnde secundum rem Deus nihil potest uelle uel nolle de nouo. Scio aliquos uiros doctissimos tenere oppositum: mihi tamẽ uidetur impossibile aliter esse. Vnde illę distinctiones de sensu composito & diuiso mihi videntur inuolutiones & ludi puerorũ: nihil tamen temerè affirmo.

Caput quintum, in quo ponitur communis opinio de Prædestinatione, quid sit, propter quid sit, & quomodo sit.

VIso, an Deus contingenter agat: & si agit, quomodo agit, restat modo uidere secũdum propositum de Prædestinatione. Nam quanquam, ueluti dictũ est, apud alios nulla prorsus fiat mentio de Prædestinatione, tñ secundum Christianos consideratio de Prædest. coniuncta est cõsiderationi de Fato. Nam vt uidebitur, Prędestinatio nõ est sine ꝓuidentia Dei: Prouidentia aũt ponitur in diffinitione de Fato.

Quare consideratio de Prædestinatione cōsiderationi de Fato annexa est. Vt igiẽ intelligatẽ, q̃d sit Prędestinatio, scire oportet, vt communiter dicitur à Theologis, & pręcipue à diuo Thoma in prima parte Summę in quęstione 23. per multos articulos. Quod & innumeris alijs locis repetitur ab eo, videlicet ꝙ Deus uolens ostendere siue manifestare suam perfectionem, cum creatura æquari non posit creatori, neq; vna creatura potest mōstrare creatoris perfectionem: ideo Deus diuersas creaturas creauit, vt magis sua perfectio mōstraretur. Quare multa fecit incorruptibilia, vt angelos, & corpora cœlestia: & multa corruptibilia, ut quę sunt sublunaria. Inter autem ista corruptibilia pręcipuum est homo, in quem oīa corporalia ordinauit. Homini aũt Deus duos dedit fines, unum naturalem, alium uero supra naturalem. Naturalis autem finis hominis est Dei intellectio, quę per naturalia haberi potest. Supernaturalis aũt est eiusdem Dei intellectio. Sed longe excellentior prima: ad quam peruenirí nō

potest,

poteſt, niſi per ſupernaturalia, & p Dei gratiam, ſecundum particularem influxum. Quemadmodum autem in uniuerſo non debet eſſe tantùm vna creatura, quę perfectionem Dei manifeſtet, ſed multæ debent eſſe creaturæ: ita in natura humana non tantùm debet eſſe vnus modus manifeſtandi Dei perfectionem. Vnde ſecundum aliqua reperta in hominib9 manifeſtatur miſericordia eius ſecundum aliquam iuſtitiam, vt puta, cum miſeretur peccatoris pœnitẽtis manifeſtatur miſericordia, cum punit peccatorem non pœnitẽtem, manifeſtatur eius iuſtitia. quo fit, quòd cũ aliquibus det gloriam, aliquibus uerò miſeriam, quæ omnia oſtendant eius bonitatem. Aliquos igitur tollit, & deſtinat in gloriam, eis gratiam conferendo. Ex ſe namq; ad gloriam moueri nõ poſsit, cum finis illæ excedat uires naturæ. Nam ueluti ſagitta ex ſe non poteſt ire in terminum pręſignatum à ſagittãte, ideo dirigitur à ſagittante, & mittitur in pręfixum terminum: ſic pariter homo, cũ ex ſe non poſsit tendere ad bea-

titudinem ſupernaturalem, ideo ſi ad illam tēdere debet, oportet ab aliquo mitti. Quare nihil aliud eſt prędeſtinatio, niſi miſsio æternę uoluntatis humanę creaturę ad ipſam beatitudinem: & in hoc monſtratur perfecta Dei uirtus & dilectio ad hominem: quoniam autem habet & iuſticiam ſecundum quam delinquentes puniuntur. non punitur autem quòd non peccat, ideo Deus relinquit multos peccare, ut eis ſua reluceat iuſticia. Sicuti igitur prędeſtinatio eſt miſsio creaturę, ut ei det gloriam, ita reprobatio eſt dimiſsio & derelictio creaturę, ut ex eius peccato eum puniat, & diuina iuſtitia appareat. quod totum uidetur dici per Apoſtolum ad Rom. 9. dicentem: volens Deus oſtendere iram et vindictam iuſticię, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia uaſa iræ apta in interitum, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ uaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriã, & 2. Tit. 2. In magna domo non ſolum ſunt uaſa aurea & argentea, ſed etiam lignea & fictilia, & quædã in honorem, quædam in

dam in contumeliam. Dicit & idem diuus Thomas, quòd prædestinatio est actiua in Deo. Passiua autem, quæ nihil aliud est, quàm executio actiuę prædestinationis in prędestinato. Additur & tertio, cum Deus intra dictam aliquos prædestinet, aliq̃s uerò reprobet (hoc autem esse non potest absque electione & renuitione) ideo prædestinatio præsupponit electionem: verùm cum bonum eligitur & malum renuitur. Volũtas autem Dei causat bonum: renuitio vero malum. Ideo primo Deus prædestinatum amat, & postea eligit: reprobatum uerò non vult, & postea renuit. quod econtrario accidit in nobis. nam prius eligimus, & postea diligimus: quoniam uolũtas nostra non causat bonum. Quare bonum electioni præsupponitur, & delectio electioni. Dicit & quarto, quod causa prædestinationis in vniuersali, quo ad effectum, nulla potest esse ex parte nostra, sed ut sic prędestinationis causa est diuina bonitas, in particulari: tamen quoad effectum dicere possumus, quod prior est causa, po-

ſterioris in genere cauſę materialis, & poſterior cauſa prioris in genere cauſæ finalis. Veluti dicamus, quòd Deus pręordinauit ſe daturũ alicui gloriã ex meritis, & pręordinauit ſe alicui daturum gratiam, vt mereretur gloriam. Dicit & quinto, Prędeſtinationem de neceſsitate imponere, vt effectus ineffabiliter ſiue de neceſsitate ueniat: ex quo ſextum inferri poteſt, quòd numerus Prędeſtinatorum non tãtum eſt certus formaliter, uerum & materialiter, ſic q̃d ſuppoſito, (exempli gratia) quòd ſalui erunt mille, Deus certe ſcit & infallibiliter, quod non erunt neq; plures neque pauciores: & non tantum quod erunt mille determinatè, ſed quod erunt Socrates, & Plato: & ſic de reliquis, uſq; ad mille, quanquam nos in uia ſecundum ueriorem ſententiam neſciamus iſtum numerum, neq; qui ſunt uel futuri ſunt determinatè. Septimo & ultimo dicit, quod in ipſa Prædeſtinatione duo ſunt conſideranda, ſcilicet ipſa Prędeſtinatio & effectus: & quantum ad primum, ipſa præordinatio diuina precibus ſan-

ctorum

ctorum iuuari non poteſt; effectus aũt diuinæ prẹordinatiõis ſanctorũ præcibus iuuari poteſt, & alijs bonis operibus: quoniam prouidentia eius cuius prẹdeſtinatio eſt pars, nõ ſubtrahit cauſas ſecundas, ſed ſic prouidet effectus, vt & ordo cauſarum ſecundarum ſubijciatur. Sicut igitur nunc prouidentur naturales effectus, vt etiam cauſẹ naturales ad illos naturales effectus ordinãtur, ſine quibus illi effectus non prouenirent: ita prẹdeſtinatur à Deo alicuius ſalus, vt etiam ſub ordine Prẹdeſtinationis cadat, quicquid hominẽs ꝑmouet ad ſalutem, uel orationes propriẹ, uel aliorum, uel alia bona, uel quicquid huiuſmodi, ſine quibus aliquis ſalutẽ non conſequitur. Vnde prẹdeſtinatis conandum eſt ad bonum operandum uel orandum: & per huiusmodi prẹdeſtinationis effectus certitudinaliter impletur; ꝓpter quod dicitur ſecunda Pet. primo: Satagite, vt per bona opera certam uocationem & electionem faciatis. Hæc ſunt, quẹ ſub compendio de Prẹdeſtinatione dicuntur à diuo Thoma,

imò quasi communiter ab omnibus sic tenetur. quare quoniam specie est alijs clarior, & communior, ideo eius sententiam apponere uolui. Fortassis enim, si vniuscuiusque dicta vellem recensere, fastidium generaretur.

Caput sextum, in quo mouentur quædam dubitationes aduersus dictam opinionem.

PErcelebre diuulgatumque est, præcipuè apud homines diui Dominici, diuum Thomam habuisse à Redẽptore multis ueraciter audientibus, & non Phantasticè, omnia quæ per eum Thomam scripta sunt, quæ attinent ad Theologiam, verissima esse & recte declarata. Quod si uerum est, nihil est, quòd in dictis his de Prædestinatione dubitẽ. Nã quanque mihi falsa & impossibilia esse videantur, imò deceptiones & illusiones potius quã enodationes: tamen, ut inquit Plato, impium est, dijs & eorũ filijs non credere, etsi impossibilia uideantur dicere: & iuxta Apostoli sententi-

sententiam, oportet captiuare mentem nostram in obsequium Christi. Verùm, siue hoc quod de eo fertur, verũ sit, aut non uerum, adducam tamen in mediũ nonnulla quę mihi in his dictis à Thoma magnam dubitationẽ ingerunt: spero'q; multos ei9 doctrinæ imitatores fore (nam innumeri ferè sunt uiri clarissimi in ea secta) qui mihi has dubitationes enodabunt, mẽtem'q; meam omnĩ ignorantia purgabunt: nam intellect9 morbi sunt ignorantia & error. Prima itaq; dubitatio est de illo, in quo & ab ipso et cõmuniter ab alijs dicitur, in vniuerso oportere esse diuersa, & præcipuè in genere humano, ut magis Dei uirtus manifestetur. Nã si tãtũ essent boni, & nullũ esset peccatũ in hominib. non fulgerent misericordia & iustitia in Deo. Quæritur igitᷣ, nũquid uniuersitas creaturarũ adæquatur uirtuti & potentię diuinę, sic q͂ creaturę manifestent totã potentiam Dei, aut non manifestent? Primũ secũdũ positionẽ non uidetᷣ dici posse: q̃niã creaturarũ uniuersitas finita est Dei aũt potentia & pfectio ĩfinitę sunt.

Quòd igitur opus est misericordia & iustitia: quandoquidē propter eius additionem non completur manifestatio diuinę potētię? Minus enim est, quàm si toti uniuerso adderetur granum sinapis. Quare sicut his existentibus, quę nunc existunt, non perfecte manifestatur diuina potentia: ita etiam si non essent misericordia & iustitia, neque plus neq; minus manifestaretur cōpletè diuina potentia, q̃d & confirmatur: quoniam mirum est, cum Deus sit infinitę perfectionis, & infinitę perfectionis effectum & intensiuè & extensiuè Deus potest facere, quā sit totum uniuersum, saltem syncathegorematicè intelligendo infinitum, quod Deus tam infimam perfectionem ad sui manifestationem fecerit. Quod si dicat, quod ex his quæ Deus fecit, ostenditur eius infinita perfectio, ut de mūdi creatione dicitur ab ipso Thoma, quoniam creatio non potest esse nisi à potentia infinita & impij iustificatio, & de multis alijs, quę longum esset enarrare. Quare sic operando manifestatur eius potentia infinita.

Certe

Certe hæc responsio uidetur seipsam in terimere: quoniam sic dicendo non oporteret tãtum multiplicare creaturas & perfectiones: quoniam sola creatio sufficeret. Illa enim ostentat infinitam perfectionem Dei. Infinito autem non datur maius: quare non minus manifestatur Dei potentia in creando pulicem quàm in creando totum uniuersum: siquidem in creando pulicem ostenditur infinitas Dei. Vnde, ut existimo, Peripateticis nõ placuit ponere Deum esse infiniti uigoris: quoniam non esset ratio. quare prȩter hoc uniuersum non essent infinita alia uniuersa & non posset assignare perfectissimam creaturam, et multa alia quȩ Philosophiȩ Peripateticȩ repugnant. Vnde plusquam uoluntarie uidetur esse dictum, si ultra hoc vniuersum in infinitũ perfectius potest Deus facere. Quod tamen pro sui manifestatione fecit hoc vniuersum. Nam veluti deductum est, & si fuisset unum uniuersum in duplo perfectius magis manifestasset: & sic ulterius ascendendo. & sic hoc uniuersum sufficit ad ma-

nifestandum eius infinitatem, suffecisset etiam & creatio unius pulicis, & iustificatio impij, & sic de reliquis.

Secunda dubitatio est, quoniam dicitur, cum Deus uoluerit suam iustitiam & misericordiam manifestare, fuit necesse permittere peccata multa fieri, & tot sacrilegia & scelera, qualia conspicimus.

Verum istud dictum non minorem impietatē uidetur sapere dictis Stoicorum, qui ponunt, peccata esse per Dei impulsionem, imò longe deterior uidetur ista positio opinione Stoicorum. Si namq; Deus uult misericordiam & iustitiam, cum ista fieri non possint absq; peccato (nam sunt media essentialia ipsa peccata ad iustitiam & misericordiam, ut dicebatur, volensq; finem de necessitate uult ea quę sunt ad finem, si finis ille intelligatur non posse esse absq; illis medijs. quo fit, vt proculdubio Deus velit peccata esse, sed volens peccatum peccat, quare Deus peccabit: & sic argumentū aduersus Stoicos et suū autorē. Amplius, delinquentes sunt ab

ęterno

ęterno reprobati à Deo, stāte reprobatione, impossibile est, eos non peccare. Peccatum igitur est de necessitate et ineuitabile: et sic Deꝰ puniet de eo quod euitari non potuit: & sic uolens facere Deum iustum, fecit iniustissimum, et faciens misericordem, facit crudelem. Et si dicitur, prędestinatio et reprobatio non ponūt necessitatem prædestinatis et reprobatis, sed proh Deus im̃ortalis, quę est hęc inuolutio siue delusio? Si em̄ reprobatus nō necessario peccabit potest igitur nunq̃ peccare, prędestinatus potest peccare. Si itaq; reprobatus potest non peccare, nō peccādo nō est manifestatio misericordię & iniustitiæ Dei. Potest igitur reprobatus frustrare Deū à suo fine intento, uidelic. à misericordia & iustitia, quod est impium: & sic prædestinatus potest frustrare Deū à manifestatione gloriæ. Sed forte dicitur, quod reprobatꝰ in sensu diuiso potest non peccare, & prædestinatus peccare, nō in sensu cōposito. Sed certe oĩ passione semota, nonne istæ uidentur esse illusiones & apertę pueriles nugę?

Nam,

Nam, veluti dictum est in parte precedente, si ab æterno iste, vt puta Socrates, fuit reprobatus, ipsa actu est reprobatio. Si autem Socrates potest nõ peccare, vt non peccat, non est reprobatus pro tempore pro quo non peccat: non tamen potest esse, quin nunc & in æternum non fuerit reprobatus. Aliter enĩ, futurum posset in preteritum & in præsens: & sic possibile esset, quòd ea quæ fuerunt, non fuerunt: & que nunc sunt, non sunt, quod est inintelligibile. Vt namq; dicitur in fine primi de Cœlo & mundo: Potentia non respicit preteritum, neq; presens, sed tantum futurum. Vnde qđ dicitur de sensu cõpositionis & diuisionis magis est ad oppositum, quàm ad propositum: quoniam si id quod sedet, potest in futurum currere, & non possit simul currere & sedere, id tamen quod sedet nunc, quanquam in futurum possit currere, non potest tamen esse, quin nunc actu non sedeat: & si currit, mutatio erit de sessione ad cursum. Quare si Deus ab æterno reprobauit Socratem, & nunc actu reprobat, si Socrates

Socrates poteſt non peccare, non poteſt tamen facere, quòd ab æterno non reprobauerit, & nunc non reprobet: & ſi non peccabit Socrates, Deus ex repbante fiet non reprobans. Quare Deus mutabitur, quod eſt impoſsibile. Idem per totum dicatur de Prædeſtinato, ſi prędeſtinatus poteſt peccare. Præterea ineuitabile eſt ſecũdum iſtum modum dicendi, quòd Deus non dederit peccatoribus potentiam peccandi, & tot inducentia ipſos ad peccata, niſi ut cadãt in peccata. Quod lõge iniquius eſt poſitione Stoicorum. Nam Stoici dicunt, hoc ideo facere Deum: quoniã ſic exigũt neceſsitas & natura. Ideo natura fati ſecundum hãc opinionem eſt ex malitia Dei, & poſſet aliter facere, & non vult. At ſecundum Stoicos non poteſt aliter fieri. Vnde opinio iſta longè uidetur deterior opinione Stoicorũ: quod & dicitur de prędeſtinatis, quòd primo amat, ſecundò eligit. Reprobati aut primum odio habentur, deinde renuũtur. Certe iſtud eſt ponere homines in extremam deſperationem, & prouocare

omnes

omnes homines siue prędestinatos siue non prędestinatos, ad uitia & flagitia. Vnde hoc est magnũ patrociniũ flagitiosorum hominum. Si namq; Deus peccatores ab æterno odit & renuit, impossibile est eos non odisse & renuisse: ipsis autem sic odio habitis & reiectis, impossibile est eos non peccare, & affici extremo supplicio. Quid ergo relinquitur, nisi maxima crudelitas & iniustitia in Deo: & quòd ipsi Deum blasphement & oderint. Quare destinati non saluabuntur omnino, nisi præteritum possit non esse preteritũ: & quod prędestinatus non fuerit prędestinatus Quod & ulterius dicit positio, quod p̄destinationis quo ad effectũ in uniuersali nulla sit causa, sed quod in particulari: quoniã mœreatur, ideo dat gloriã, & ut mœreatur, dat gratiam, quid est aliud dicere, nisi quod quoniam peccauit, afficit ultimo supplicio. Ideo autem peccauit, quoniã derelictus est à Deo: quoniam Deus eum odio habuit. Quare vltimo affectus est supplicio: quoniam voluit sic. Ex voluntate enim Dei

sequitur

ſequitur tota illa ordinatio, ſicut ex voluntate Dei ſequit̃, quod alicui dat gloriam. Noſtrũ igitur non eſt bene ſiue recte operari, & non recte. Intricationes autem de ſenſu cõpoſito & diuiſo, & neceſsitate cõſequentiæ & cõſequẽtis non enodant uel ſoluunt, uerum inuoluunt & ligãt hominum mentes, ut magis autoritate uel mẽte, vel quouis alio eiuſmodi quieſcant, quàm mentes illuſtrentur. Quod & ulterius dicũt, prędeſtinationẽ & reprobationem eſſe certiſſimas, eſſe tamen in poteſtate prędeſtinati & reprobati peccare & non peccare. Neſcio aũt, quid inintelligibilius dici aut excogitari poſſet. Aut enim ſaluari & damnari ſunt naturæ contingentis ſiue neceſſarię. Si neceſſarię, quomodo igitur eſt in poteſtate p̃deſtinati uel reprobati ſaluari uel dãnari. Nã 3. Ethico. & 8. Meth. impoſsibilia et neceſſaria nõ ſunt in poteſtate noſtra: ſi uerò ſunt naturæ cõtingentis, quomodo poſſunt cadere ſub certitudine & ineuitabilitate? Ineuitabile eſt enim, q̃ nõ poteſt aliter eſſe: cõtingẽs uerò, q̃d poteſt aliter eſſe.

Sic

Sic enim & imposſibilia ſciri poſſent à Deo. Quod aũt per eum, & Boethiũ dici conſueuit in 5. de Conſolatione, ꝙ relata in Deum ſũt neceſſaria, relata ad nos, ſunt contingentia, veluti cęcum illuminari, relatum in naturam eſt impoſſibile, relatum in Deum eſt poſsibile. Hoc enim quanquam ab ipſis non dicatur, fortaſsis in manifeſtationem illi9 uidetur conuenire. Certè iſtud eſt inintelligibile: quoniam ſi ad ſalutem Socratis concurrit Dei ſcientia, tanquam cauſa tam neceſſaria, imò Dei prædeſtinatio, quod addit uelle ad ſcientiã, concurrit & uoluntas contingens Socratis aut iſtæ cauſæ cum ſint contrarię ſunt æque potẽtes, aut iniq; potẽtes. Si æq; potentes, effectus nõ producetur, imò neq; ꝑduci poteſt: quoniam ſic aliquis effectus eſſet, qui neq; eſſet neceſſarius neq; contingens, quod eſt impoſsibile. Si non ęque potentes, tunc una uincet alteram. Aut igitur uere erit contingẽs, & ſic non poterit ut ſic eſſe determinatus: aut uere neceſſarius, & ſic cauſa cõtingens non poterit attingere illum ef-

fectum

fectum contingenter, quod & confirmatur: aut igitur causa necessaria & certa agit sine contingenti causa ad hunc effectum, aut contingens sine necessaria, aut neutra sine alia. Si det aliquod primorum membrorum, aut igitur erit simpliciter necessarius, aut simpliciter contingens. Si detur tertium, oportet vnam modificare alteram: aut igitur necessaria modificat contigentem, & sic erit effectus necessarius: aut contingẽs necessariam, & sic erit effectus contingens. Quod autem illæ causæ sint contrariȩ, uel habent diuersum & oppositũ modum agendi, patet: quoniã vna certe & ineuitabiliter agit, alia uero modo opposito. Quod autem dicitur, quod in ordine ad naturã impossibile est cæcum illuminari, in ordine uero ad Deũ est possibile. Huic dicitur, quod est uerum, quod dicitur, sed non est ad ꝓpositum: quoniam cæcum illuminari absolute non habet repugnantiam ex terminis. Si enim haberet, Deus non posset illuminare ipsum, vt notum est: ast contingens esse ineuitabile & certũ ha-

bet repugnantiam ex terminis. Amplius, quando Deus illuminat cæcum, obedit natura, & agit Deus, & nihil cōtrà resistit operationi Dei. Ast quod Deus uult istum esse saluum, & tamen iste potest contrà operari, huic uoluntati est repugnantia respectu eiusdē. quare erunt uoluntates oppositæ. Quod si recurratur ad confugium de sensu cōposito & diuiso, satis ostensum est, illud esse ridiculum & inualidum. Non enim illud esse potest, nisi sit potentia ad preteritum, & quod in Deo cadat nouitas & mutatio. Quod etiam vlterius dicebatur de illa certitudine quo ad numerū & quo ad supposita illi numero, sic quòd tot erunt, & neque plures neque pauciores esse poterūt, neque alij quo ad supposita ab illis quos Deus predestinauit. Necesse est igitur, tantum illos fore saluos: impossibile est igitur alios saluari. Reprobati igitur saluari non poterunt. Causa autem reprobationis est ipse Deus per concessa: quoniam Deus odio illos habuit, sicut dicitur de Esau. Iniustè igitur illos Deus puniet: quandoquidē

non pec-

non peccabunt ex Libero arbitrio, sed ex necessitate. Omne autem cõfugium est ad illusionem de sensu cõposito & diuiso. Quod quantum ualeat, satis visum est. quod etiam vltimo addebatur, an prædestinatus precibus sanctorum adiuuetur, & similiter reprobatus? scilicet quod preces sanctorum quoad prædestinationem secundũ se nihil possunt sed tantum secũdum effectum, per quẽ tẽ Deus ordinauit istum adepturũ gloriam talibus precibus, vel bonis operibus, uel quouis alio. Certe sic dicere, est dare viam soluendi ad omnes rationes quas Thomas & cæteri faciunt aduersus Stoicos, imò quas facit ipse Aristoteles in fine 1. Perihermenias. Dicit enim, quòd consultationes essent vanæ, quòd nihil faciẽt ad vtilitatem vtrumlibet nihil esset à casu. Verum admisso isto modo respondendi, omnes rationes Aristotelis soluuntur: quas tamen Thomas ipse vbiq; magnificauit. Argumentatur enim sic Aristoteles: si omnia fato fiunt, cõsultatio est vana: quoniam siue consultet siue non consultet, non

 minus

minus fiet. Dico negando consequentiam; quoniam Deus ordinauit, quod istud fiat mediante consultatione, & non minus consultatio cadit sub fato, quàm effectus cōsultationis: quoniam & ipse Thomas respondit, quòd preces sanctorum uel aliorum sunt necessariæ quoniam cadunt sub prędestinationē, veluti & salus cadit sub prædestinationem: & sicut dictum est de hoc, ita et de reliquis ibi adductis per ipsum Aristotelem. nam & Thomas sic dicit, quòd sicut cœlum producit Socratem mediante homine, & ignis calefacit mediante caliditate, & sic ordinauit Deus: sic etiā Deus ordinat, vt iste saluetur mediantibus istum precibus. Vnde in primo lib. in saluando Stoicos dedimus consimiles responsiones. Quo fit, vt Christiani consimiliter respondeant, si istę sunt verae responsiones, nihil plus faciunt, nisi quòd cum maxime nituntur destruere Stoicorum opinionem, maxime eā corroborant & construunt & manifestant illam opinionem esse ueram: & quod aliter dici non potest, si teneamus Deū inferio-

inferiorum habere prouidentiam: imò quod magis est, videtur quòd longe sit melior Stoicorum opinio Christianorum opinione. Primò, quoniam expeditior est, & non habet inuolutiones & illusiones, quæ ponuntur in opinione Christianorum, vt de sensu composito & diuiso, de necessitate consequentiæ & consequentis: & quod Deus potest mutari, & multa alia superius adducta. Secundò, quod secundum Christianos stantib. responsionib. datis, Deus uolũtarie facit malum. at Stoici ponunt, q̄ ex necessitate naturę. vnde certe hic nõ me pigebit ponere vnum exemplum, quod intellexi in adolescentia mea à viro doctrina & moribus clarissimo Petro Roccabonella meo præceptore in Medicina. Hic uir certe fide dignus, referebat se Venetijs uidisse, quod cum quidam prędicator Venetijs prædicaret de hac materia, videlicet de Prædestinatione, & inter plurimos auditores esset vnus frater ordinis Iesuatorum, qui per multos annos profecerat in religione: cũq; auditis argumentis intellexis-

ſet has reſponſiones, quę communiter dari ſolēt, ſtatim abiecit habitum ſuum, & pedibus conculcauit, & religionem reliquit. Interrogatus autem de nouitate, dixit: Quid ego ſcio, an Deus me dilexerit uel odio me habuerit ab æterno? neq; ſcio, quod per Petrum dicitur, uidelicet: Satagite, vt per bona ueſtra opera certam ueſtram uocationem & electionem faciatis: nam neſcio, an me uocauerit uel non vocauerit? Quare cum tot ieiunia fecerim, totq; mala perpeſſus ſim, neſcioq;, quid Deus de me decreuerit, malo bonum certum, quàm malū vel bonum incertum: vnde uolo uiuere melius, quàm poſſum. Quare dico, ſi iſtę reſponſiones communes ſunt uerę, certe eſt ponere homines in extremam deſperationem & patrocinium uirorū malorum, & pigritare homines, et ipſos facere incertos, & multum ſuſpenſos.

Caput ſeptimum, in quo ponitur alius modus Prædeſtinationis.

Addu-

Adductis igitur huiusmodi dubitationibus, quę mihi magnam inferunt difficultatem aduersus ea, quæ cōmuniter de Prędestinatione dicunt, volo hic ponere nostrum modum conformem prioribus dictis: cui tamen firmiter nō adhæreo, donec per Theologos approbatos declaratum sit, an hic modus stare posſit, & conueniēs sit dictis Ecclesiæ. Si namq; declarabitur, quòd modus iste repugnet religioni Christianæ, eum ex toto abijcio: & siue solutiones, quæ dabuntur, nostris dubitationibus satisfacient mihi, siue nō satisfacient mihi, non minus determinatis per Ecclesiam adhęreo. Oportet enim redigere mentes nostras in captiuitatē & obsequium Christi, secundum Apostoli sententiam. Si uerò determinabitur, quod modus iste non repugnet Ecclesiæ, & conueniat dictis eius, indubitanter isti modo assentio: quoniam non uideo, quomodo aliter posſit satisfieri ad dictas dubitationes. Dico igitur, q Deus ab æterno voluit producere hoc vniuersum, quod videmus: non tamen

pro æterno, sed pro nouo, veluti Ecclesia determinat. Sicuti autem de ratione hominis est habere omnia membra requisita ad hominem, de quibus Philosophi determinant: sic de ratione uniuersi est habere propriam formam & ꝓpriam materiam, & omnia quę in eo reperiuntur, saltem quoad substantiam et per se accidentia ipsarum substantiarũ. Vnde si deesset materia vel forma, uel ambo, non esset uniuersum: veluti si homo non haberet formam uel suam materiam uel neutrum, non esset homo: & si vniuerso nõ essẽt omnes species substãtiarum cum suis per se accidentibus, non esset vniuersum completum & perfectum, veluti si esset homo sine manu uel pede, quanquam esset substantialiter homo, non esset tamen perfectus & cõpletus homo, sed esset homo mancus. Quare si vniuerso deesset aliqua specierum substantialium, non esset cõpletum vniuersum. Deus igitur ab æterno volens facere vniuersum integrum, feci ipsum cum sua forma & sua materia, & omnibus partibus integrantibus ipsum.

ipſum. Quare in vniuerſo ſunt & perfectiſsima creatura ſecundum actum, & imperfectiſsima & media. Sunt & neceſſarium & contingens, ſunt liberum & non liberum. Vnde ex natura perfectionis uniuerſi eſt, vt aliqua non ſint Domini ſuorum actuũ, aliquando ſint, quę ſuorum actuum habeant dominiũ. Niſi enim eſſent hæ duę naturæ in vniuerſo: aut certe nõ eſſet uniuerſum, aut ſi eſſet, eſſet natura mancum & truncatum. Quare cũ Dei opera ſint perfecta, conueniens eſt aut neceſſarium, quòd in vniuerſo ſit natura libera: & quanquam libertas uniuerſaliter uideatur conuenire cuique naturę intellectuali, tamen non intendimus in propoſito, niſi de libertate voluntatis humanę, quę poteſt peccare & non peccare. Deus enim eſt relegatus à tali libertate, cum dicat defectũ. Angeli autem ſui ſecũdum catholicam ſentẽtiam aut ſunt confirmati in bono, aut ſunt confirmati in malo. quare ſoli homini ſecũdum actum eſt datum poſſe in vtrumque, videlicet in peccatum & in virtutẽ. Conſtituit ergo Deus homi-

nem natura peccabilem, & posse etiam à peccato se cauere. Quare cum homo sit medium inter deos & bestias, & habeat potestatē fieri similis Deo p uirtutes, & fieri similis bestijs per uitia, imò et plantis et ipsis inanimatis, veluti aliàs diximus in nostris Tractatib. de Immortalitate animę, et de Incantationib. Dicimus et ulterius, quod quanquam Deus condiderit hominē, vt possit peccare et non peccare, fieri Deum et fieri bestiā, nullo tamen modo concedimus, Deum homini dedisse potentiam peccandi, vt peccaret: neq; potentiam effici bestia, vt fieret bestia. Sic enim dicendo, non mihi videtur posse uitari, quod Deus non uelit mala, et sit autor malorum: et quod nullo pacto mala sint in potestate nostra, sed sunt naturalia et ineuitabilia. Sed Deus dedit potētiam peccandi, vt non peccando et pugnando aduersus peccata homo fieret studiosior, et ut uirtutes acquireret, quæ non consistunt, nisi circa difficilia, vt dicitur 2. Ethicorum et tertio: quod Deus primo et per se cōdidit naturam humanā,

vt omnis

vt omnis homo esset bonus et beatus quantum possibile sit secundum suam naturam: relicta tamen et seruata libertate libertatis. Vnde quanquam non quilibet homo beatificabitur, hoc imputatur ipsi homini et non Deo, qui cũ potuisset ex Dei liberalitate effici beatus, ipse noluit. Dico tamen, quod, cum Deus hominem creauerit, vt posset peccare et non peccare, veluti sapientissimus et optimus et prudentissimus, uidit, quod potest accidere ad vtrãq; partem, videlicet ad peccatum et eius opposita: statuitq;, vt non peccanti detur beatitudo, peccanti uerò supplicium et pœna: quę quanquam mala sint peccatori, sunt tamen bona uniuerso, vnde iustitia maximè fulget. Quare si Deus, etsi non induxit ipsum ad peccandũ, permisit tamen ipsum peccare: neq; aliter ipsum permisisset peccare, nisi ex malo elicuisset bonum tanquam sapientissimus et optimus. Vnde etsi iustitia secũdum actum puniendi sit præclarissima virtus, ut dicitur in quinto Ethicorum: non tamen sic secundum actum est primo inten-

mo intenta à viro ꝓbo et sapienti, quanto minus à Deo, sed est de secũdaria intentione. Vnde preses in ciuitate specialiter iustitiam secundum actum non debet amare: quoniam ista non fit, nisi iniuria precesserit, quę debet esse relegata à uoluntate presidis: sed tantum vbi fiat iniuria, quam tamen pretor nollet, amat iustitiam et punitionem, quanto magis igitur Deo hoc conuenit? Dicimus adhuc, quòd cum humana natura est veluti quoddam vniuersum, (nam et à sapientibus huius sæculi dictus est homo minor mundus) ideo multę debent esse diuersitates in humana natura pro speciei suæ perfectione. Quare non omnes homines æqualiter uoluit Deus esse perfectos: sed aliquos magis, & aliquos minus. Vnde & si vult oẽs homines esse beatos, non vult æqualiter esse beatos. Quare diuersificauit eos in complexione & in regionibus, & in adminiculis ducentibus ad beatitudinem: quanquam proculdubio nullum voluit esse peccatorem & miserũ. His adiungimus, quod quanquam sic sit,

ſit, quòd Deus voluerit ab æterno oẽs homines eſſe beatos, intelligendum tñ eſt de beatitudine, quę debetur homini ex puris naturalibus, ad quã per pura naturalia peruenire poſſunt: quam beatitudinem multos ex gentibus exiſtimo habuiſſe, qui vixerunt ſecundum regulam naturę. Pręter autem hãc beatitudinem Deus dedit & ordinauit aliquib. hominibus aliam beatitudinem longè excellentiorem, ad quam homo ex puris naturalibus peruenire non poteſt, ſed ad illam peruenit ex ſpirituali gratia data à Deo, quam ſolus Deus cõferre poteſt: & talis gratia non omnib9 eſt conceſſa à Deo, ſed tantũ aliquibus, omnibus uerò alijs eſt denegata: & quibus Deus dat talem gratiam, dici poſſunt electi. Nam & Hebræi in Veteri lege dicti ſunt populus electus: quibus verò non eſt collata talis gratia, iſti dici poſſunt non electi: neq; aliqua poteſt aſsignari ratio ex parte electorum uel non electorum niſi volũtas diuina. vnde quòd hos elegerit, illos uerò non elegerit, non eſt ex meritis uel demeritis

precedentibus, sed totum attribuitur voluntati diuinę, quę plus dilexit hos quàm illos, non tamen quod illos quos non tantũ dilexerit, odio habuerit: quoniam factor suum factum nõ odit, imò amat. Quare vtrosque & electos & non electos Deus amauit & amat, sed non tantum hos quantum illos: neque eis nõ electis non cõtulit Deus gratiam: quoniam intenderet Deus eos peccare, neque vt peccarent, imò voluit Deus illos fieri beatos: sed beatitudine tantum naturali, non autem supernaturali. Quare Deus ex non electis delinquentes mitius punit, quàm ex electis delinquentes: quoniã abusi sunt gratia eis collata, veluti per oppositũ qui vsi sunt recte Dei gratia ex electis, longe maiori præmio præmiantur quàm non electi, qui vixerunt secundum regulam naturę tãtum. Vlterius dicimus, quòd quanquam omnibus electis à Deo cõferatur gratia, non tamen omnibus æqualiter, sed aliquibus magis, aliquibus minus: & talis diuersitas primo & principaliter nõ potest referri, nisi in Dei voluntatẽ, & non

ex par-

ex parte meritorum pręcedentiũ. Nam Paulus Apostolus fuit uas electionis, & non ex mœritis pręcedentibus: imò pręcesserũt demerita, antequam actualiter Deus eum uocaret cum esset blasphemus, & acriter Ecclesiam insequeretur. Quare ex pura voluntate Dei talis maior gratię collatio pręcedit. Ad hæc adiungimus, quòd quanquam prima gratia illa sit magna siue sit parua: Deus tamen ex sua immẽsa benignitate & largitate statuit & ordinauit, vt qui tali gratia bene vterentur, & bene dispensarent thesaurum datum à suo domino, cuius dispẽsationem thesauri Deus dedit in potestate dispensantis, statuit, inquam, vt iste à Deo beatificaretur & glorificaretur: qui uerò legem siue mandatũ tale præuaricauerint, & gratia sua data abusi fuerint, voluit, vt acerrime puniantur, & in tenebras exteriores extrudantur, vbi est fletus, & stridor dentium. Et dicimus, quòd primi dicuntur prędestinati, alij uero dicuntur reprobati. Verum secundum nos sciri oportet, quòd prædestinatio duo importat, &

duo reſpicit: quorum vnum eſt cum certitudine, alterum verò ſine certitudine. Vnde prædeſtinatio primo reſpicit futurum, & ut Deus confert alicui (vt puta Petro) gratiam, nullo mœrito præcedente: ſic prędeſtinatio, quoad hoc eſt certiſsima. Certiſsimus eſt enim Deus, cui conferet gratiam, & cui non conferet. alio modo poteſt conſiderari, cui confert gloriam: quam non confert, niſi ex mœritis prędecedentibus ex lege ab ipſo ſtatuta. Et ſic dico, quòd ſic Deus non habet certitudinem, vt reſpicit futurum & contingens: quoniam hoc repugnat naturę contingentis. nam contingens indeterminatum eſt ex ſui ratione intrinſeca. Quare de hoc, ut ſic certitudo haberi non poteſt. Vnde poſito, quòd ut ſic Deus eſſet certus de gloria danda Petro, Petro non eſſet relicta poteſtas peccandi, cuius ſupponitur oppoſitum. Verùm quanquam ut ſic prædeſtinatio non habeat certitudinē: Deus tamē eſt certiſsimus de ſalute uel dānatione Petri, non quidem qua reſpicit futurum qua futurum eſt, & ut effectus

eſt in

est in potentia in suis causis: quoniam sic incertus est: sed qua respicit Deus futurum, vt præsens, & effectus est extra suas causas: neq; amplius restat potentia committere tale peccatum, & non committere: quoniam potentia secundum veram exceptionem potentiæ nō respicit præteritum neq; presens. Quare prædestinatus secundum istum modum non potest aliquo modo peccare: quoniam non est completè prædestinatus, nisi ut intelligatur esse extra potentiam & iam in actu: quanquam largè sumendo nomen prædestinationis, vt solum se extendit ad puram collationem gratię prędestinat9 potest peccare, imò maxima pars prædestinatorum peccabit. Multi enim secundum Saluatoris sententiā sunt uocati, pauci uero electi: neque aliquam repugnantiam habet, quod ille cui iam gratia collata est, abutatur gratia, & per consequens non saluetur. Sed ista larga est acceptio prædestinationis: Propria autem prędestinationis acceptio, est gratiæ collatio, vt recte, habens eam, ipsa utatur: & vbi

sic rectè gratia usus fuerit, glorificetur. Modo impossibile est, quòd præteritū, & quod actu est, non sit certum & determinatum. Vnde in prædestinatione incertitudo se tenet ex parte futuri & cōtingentis: Certitudo verò ex parte præsentis & preteriti & determinati: quod amplius, ut manifestum est, non est in potentia. Respicit igitur prędestinatio futuram gloriam & actualem gloriam, quam ex Dei determinatione præcedunt merita. Consimiliter secundū suū modum dicatur de reprobatione. Vnde illi proprie dicuntur reprobati apud me, quibus data est gratia, & abusi sunt ipsa, & ex eorum abusione iam miseri facti sunt: neq;, vt existimo, illi quibus Deus nunq̃ contulit gratiam uel nunquam conferet, dicendi sunt reprobati propriè, sed debent dici non electi. & dico, quòd proportionaliter reprobatio duo includit, sicuti & prædestinatio, scilicet futurum, vt puta gratiā à Deo collatam: qua quanquam nō recte vtetur, poterit tamen recte vti: & sic reprobatus potest saluari, non quidem, quòd ille qui

le qui est actu reprobatus, posit saluari: quoniam hoc est impossibile, stante lege Dei: sed pro tanto reprobatus potest saluari, veluti ille qui cras curret, poterit non cras currere: quoniam hæc potentia non respicit præteritum, neq; pręsens, sed tantum futurum, quod bene est in potētia. Vnde sicuti Socrates, qui cras interficietur, potest uiuere adhuc per añum, & amplius, quoniam potest se pręcauere à tali interfectione: Socrates tamen si nunc est actu interemptus, non potest uiuere per vnum annū: quoniam iam cessit. Vnde et sic reprobatus potest saluari. Verū ut diximus de prædestinato, ista non est completa acceptio reprobationis, sed vltra futurum: & quod est in potentia, respicit præsens et actum. Quare vt sic reprobatio certissima est; neq; reprobatus potest saluari, vt subtracta est ei omnis potentia ad recte operandum: quandoquidē ad præsens & ad preteritum non est potentia. Et quanquam nunc Socrates, qui erit usq; in millesimum, non sit in rerum natura: Deus tamen certissimus est de sua

ſalute & reprobatione, quantum ſua æternitate reſpicit præſentialiter tẽpus illud, in quo ſuum curſum conſumauerit, & amplius non erit in potentia ad mœrendum uel demerendum, quanq̃ vt Deus reſpicit futurum, non ſcit, niſi quoniam Socrates ipſe poteſt ſaluari et non ſaluari: & ſic puto, loquẽdo de certitudine & incertitudine, poſſunt intelligi omnes autoritates Canonicæ, quæ loquuntur de certitudine & incertitudine. Sic etiã ſaluantur autoritates, quarum aliquę ſonant, ꝙ ex meritis prędeſtinauit ſaluandos, & aliquæ quę ſonãt quod ex libera volũtate & ex nullo merito pręcedente, neq; ducemur in deſperationem, vel pigri efficiemur, imò erimus optimæ ſpei, & efficiemur impigri & ſoliciti. Nam cum Deus nobis maxime electis dedit gratiam, vt puta Baptiſmum, Chriſma, & cætera ſacramenta, ſi bene vtamur gratia, ſumus certi de noſtra uocatione. nam certe nobis contulit gratiam, gloriam autem nõ abſolute promiſit, ſed conditionatè: quã conditionem ex libertate volũtatis nos poſſu-

possumus adimplere. Quare non dubitandum est, an simus uocati. Nam vt respicit futurum, iam certum est nobis sicuti Deo, nisi quis uellet intelligere de posibilitate magis propinqua, sicut unus prudens magis propinquæ ueritati enũciat de bello futuro, quàm imprudens: tamen certè non potest. nostrum est recte operari, & non recte, cum Deus nulli hoc deneget. Inuolutiones etiã de sensu composito & diuiso, necessitas consequentię & consequentis, & talia puerilia non habent inuoluere mentes nostras: uerum expedissime omnia soluimus.

Caput octauum, in quo mouentur nonnullæ dubitationes aduersus & circa ea quæ dicta sunt.

VT autem melius hæc nostra positio intelligatur, moueo circa illã nonnullas dubitationes. Prima hęc est. Dictum est, quòd Deus uult omnes homines esse beatos, saltem beatitudine naturali. hoc non uidetur uerum: quo-

niam beatitudo est Eupraxia, id est bõ-
nã operatio, secundum intellectum, ut
dicitur 1. & 10. Ethicorum. Sed fere in-
finita multitudo hominum non habuit
non habet, neq; habebit potestatem ra-
tiocinandi, neq; eligendi, ut patet de ab
ortsibus, & de his qui decedunt ante u-
sum rationis. Consimiliter de mente ca
ptis, & de his quibus repugnat ex com
plexione & compositione uti ratione.
Non igitur Deus uult homines omnes
sic beatificari, loquendo etiam de beati
tudine naturali. Impossibile est enim, ta
les sic beatificari. Deus autem non uult
impossibile aliquod. Secunda dubita-
tio est, quoniam dictum est, quod Deus
ex prima intentione non uult misericor
diam uel iustitiam, quæ præsupponunt
peccatum in actu. Istud non uidetur es-
se uerum, & repugnat alteri à nobis di-
cto: quoniam maximæ uirtutes non de
bent remoueri à Deo. Modo ubi non
essent peccata, neq; Deus esset miseri-
cors neq; iustus: neq; etiam tales uirtu-
tes debent remoueri à perfectione uni-
uersi, & à natura humana: quoniam di-
ctum est,

ctum est, quod si homini deesset parũs digitus in pede, iste homo nõ esset perfectus, quoniã non haberet omnes partes integrantes eius corpus. quanto magis igitur, si homines non essent misericordes & iusti, species humana non esset perfecta, quod & confirmatur: quoniam homo maxime est perfectus secũdum uirtutes morales: uel si extrema pfectio non consistit in uirtutibus moralibus, sunt tamen maxime necessariæ ad fœlicitatem humanam. Verum uirtutes morales sunt connexæ, unde una non habetur sine altera, ut communiter dicitur: ergo homo non potest beatificari absq; misericordia & iustitia. Sed hæc fieri non possunt absq; peccato actuali, ergo de necessitate sunt peccata. nõ igitur Deus uult hominem uniuersaliter non peccare, quod iterum firmatur. Nihil dicitur possibile proprie & uniuersaliter, nisi quandoque deueniat ad actum. Si igitur esset possibile, uniuersaliter hominem non peccare: in aliquo igitur esset, quòd nullus peccaret. Oppositum autem patet de præsenti &

de pręterito per omnes historias,& per omnia animalia, & de futuris possum9 iudicare per præterita, uidelicet quod nullo tempore omnes homines, qui ꝑ nunc reperientur, uniuersaliter erunt boni. Amplius, si Deus uult omnes homines esse bonos & studiosos, & sic essent,tunc non erunt uirtutes: quoniam uirtus est rara, iuxta Prouerbiũ: Omne rarum pretiosum, & omne pretiosum rarum,vt etiam docet experiẽtia. Quare sermo iste uidetur repugnantiã includere. Tertia dubitatio est, quoniam dictum est,Deũ aliquos eligere ad beatitudinem naturalem. istud non uidetur Deo conuenire, cui summa attribuitur iustitia. Sed hęc uidetur esse iniustitia: quoniam si ex Sola Dei uoluntate hoc prouenit,omnes homines secundũ hoc sunt ęquales. Verum inæqualia ęqualibus distribuere, uidetur esse contra rationem iustitię,ut dicitur in 5.Ethicorum. Idem arguitur,quod aliquibus det maiorem gratiam, aliquibus uerò non minorem & non minus de his,qui tantum ord nãtur ad beatitudinem naturalem.

turalem. Quarta dubitatio est, quoniã dictũ est, Deũ hoĩes glorificare propter merita pręcedentia, nõ quidẽ absolute, quoniam non sunt sufficientia ad gloriam, sed ex diuino statuto, quoniam proposuit non dare gloriam, nisi merita per Deum ordinata pręcesserint. Istud nõ uidetur uerum, quoniam Deus multos glorificauit, & nulla eorum merita pręcesserunt, ut patet de sanctis innocẽtibus. Ita credendum est de alijs multis: non igitur illud uniuersaliter est uerum Quinta dubitatio est, quoniam dictum est, quod Deus ut respicit futurum contingens, non habet neq; habere potest ut sic certitudinem de parte contradictionis. Contra istud sunt argumenta prius in alio libro adducta, ut puta, q̊d Deus esset indeterminatus, non maiorem certitudinem haberet, quã homo: & sic de alijs connumeratis in libro illo Verum quoniam de his satis abũde superius diximus, ne fiat repetitio, ab his nunc abstinebimus: sed aliud quæremꝰ Dubitatur igitur, vtrum Deus, ut respicit futurum, sciat numerum determina

tum prędestinatorũ, & quo ad formam, & quo ad materiam, videl. exẽpli gr. ꝙ sũt mille saluãdi, & ꝙ determinate erũt Socrates & Plato & Cicero, & sic determinate usq; ad mille: aut scit numerum formaliter, sed nõ materialiter: aut materialiter, & nõ formaliter: aut neq; materialiter, neq; formaliter, de necessitate oportet esse aliquẽ istorũ modorũ. Dici nõ potest, q̊d materialiter & formaliter sciat: q̊niã sic esset ineuitabile, qn illi de necessitatte saluarẽt, veluti deductũ est superiꝰ cõtra D. Thomã: neq; q̊d sciat materialiter, & non form. vt puta, quòd determinate scit, q sint, sed nesciat quot sint: q̊niã istud est fatuũ dicere in hoĩe, quãto magis in Deo, & etiã illi determinate & ineuitabiliter saluarent, quod repugnat nostræ positioni: neq; etiã dici potest, q̊d neutro modo sciat, videl. neq; numerũ formaliter neq; materialiter: q̊niã imprimis est cõtra cõmunẽ sententiã sanctorũ. Dicit̃ eñ, ꝙ mũdꝰ cessabit ab isto ordine, q nũc apparet, quando erit cõpletus numerus p̃destinatorũ. Deinde Deus non ageret cũ determinatione rei

846

ne rei fiẽdę, q̊d nõ uidet̃ ratiõabile ĩ cre
atura, quãto magis in creatorę. Reliquũ
est igit̃, si modꝰ aliquis est dabilis, vt co
gnoscat numerũ formaliter & nõ mat.
sed istud etiã nõ uidet̃ posse stare: q̃niã
ex quo desunt aliqui ad cõplẽdũ nume
rũ p̄destinatorũ, quoniã mũdus nõ ces-
sat. Si em̃ esset cõpletus, cessaret. Cũ igi
tur oẽs, q venturi sunt, possunt peccare,
& mũdus non cessat, nisi cõpleat̃ nume
rus prędestinatorũ, posset ergo in infini
tũ mundus durare. quo posito, multa se
quũtur incõueuiẽtia. Primo, quòd Deꝰ
tũc faceret ĩfinitũ in actu: quoniã vnus-
quisq; homo ꝓpriã habet animã imorta
lem, vt ponit positio. Quare si mũdus in
ęternũ duraret, infinitę essẽt aĩę. Ampli
us, quoniã numerus reꝓbatorũ adhuc
esset in potestate hominũ, differre mun
dum usq; in infinitum. Hoc autem ma-
nifeste sequitur: quoniam non finitur
mundus, nisi perfecto numero præde-
stinatorum: sed in potestate hoium est
sẽper peccare, semp peccãdo nullus sal
uatur, ergo hoies possunt differre siue
prorogare mundum in infinitum.

Sexta

Sexta dubitatio eſt, quoniam Deus multorum peccatorum miſeretur, releuando eos per gratiam, & aliquorum ſic delinquentium non miſeretur, imò legimus in uitis patrũ, quod aliqui fuerunt boni, & in magnis abſtinentijs usque in finem, & in fine peccauerunt, & Deus eos non releuauit per gratiam: aliqui autem perſeuerauerunt in malitia uſq; in finem, & in fine Deus eorum miſertus eſt, & releuauit à peccato, & ſaluati ſunt. Modo iſta uidetur eſſe maxima iniuſtitia & impietas. Septima dubitatio eſt, cum De9 alicui dat gratiam precibus ſanctorum, uel alicuius alterius, et ille cui ex precib9 ſanctorum dat gratiam fuit peccator, antequam ei daret Deus gratiam, ſciebat determinate dare ei gratiã aut non. ſi detur primũ, cũ non det ei gratiam, & ſibi non parcit de peccato perpetrato, niſi ex talibus precibus, ergo determinate ſciuit illum peccaturum, antequam peccauit: & ſic aut neceſſe eſſet ipſum peccare, aut de contingenti poſſet eſſe certitudo: quorum quodlibet noſtræ aduerſatur opinioni.

Si uerò

Si uerò ponatur, quod determinate Deus non sciebat precibus talibus illi peccatori daturum gratiam & ei parcere, quomodo igitur determinauit & ordinauit vt preces valeant: quandoquidem ponitur, vt Deus nesciat ipsum peccaturum. Amplius, Deus aliquando preces exaudit, aliquando uerò preces non exaudit. Vnde igitur hoc prouenit? Nunquid igitur ab æterno ordinauit, quorũ preces debet exaudire, & quorum non exaudire? aut solum determinat post factum? Si primum de necessitate sequitur, quòd contingens futurum sit determinatum, quod est contra nos. Si detur secundum, istud uidetur irrationabile: quoniam sic videtur indeterminatio in Deo, & quod ex indeterminato fiet determinatus, & aliud presupponat pro sui determinatione, q̃d non uidetur de Deo dicere. Octaua dubitatio est, quæ superius fuit tacta, uidelicet cum Deus sit infinitæ perfectionis, cur tantum ostenderit suam perfectionem per hoc vniuersum, cum infinitæ perfectionis vniuersum Deus posset facere, & cur tanta est

ta est diuersitas in vniuerso? cum crean do vnum angelum manifestet se esse in finitæ perfectionis, imò creando pulicẽ siquidem uerũ sit, quod creare aliquod arguit infinitam perfectionem.

Caput nonum, in quo respondetur ad ea quæ obiecta sunt.

QVanquam difficile atq; arduum mihi uideatur, ad plenum posse satisfacere ad ea quæ ad oppositum adducta sunt, pro uiribus tamen tentabo aliquid ad ea respondere. Ad primam itaq; dubitationem dico, quod quicunque non possunt uti ratione siue sint abortsi siue infantes, siue dementes, siue quomodocunq; sit, isti sunt fœliciores quocunq; peccatore, quisquis sit ille. esto, quòd esset Iulius Cæsar vel Magnus Alexander in imperio: vel Plato vel Aristoteles in scientia, dum modo isti essent peccatores: & quanquam pro hoc sæculo, isti non uiuant, nisi uita bestiali, & fortasis aliqui aborsi non viuant nisi uita plantæ, secundum quã, vt sic non

potest

poteſt eſſe fœlicitas humana: tamen dũ viuunt, ſunt longe nobiliores quocunque inter mortalia, quod non ſit homo cuius argumentum eſt, quod capitale eſt ſecundum legem naturæ, ſi quis aliquẽ interemerit ipſorum, imò crudelius uidetur aliquem talem interimere, quàm virum fortem interimere: veluti turpius eſt fœminam uel puerum interimere, quàm uirum, vt dicit Ariſtoteles 29. particula Prolematum, Probleмate 10. In ſeculo tamen futuro beatificantur à Deo beatitudine naturali ſibi compentente. Vnde & intelligunt & volunt, vt ſuo ſtatu contineantur. At peccatores cum hoc, quod in hoc mundo ſunt miſeri propter peccatum, infœliciores ſunt & in alio ſæculo, cum ibi ſecundum delicta ſua puniantur. Videãt igitur tyranni & viri ſcelerati, qualis ſit eorum conditio, cum longe infœliciores ſint aborſibus & dementibus. Ad ſecundam dubitationem dicitur, quòd Deus nullo pacto intendit peccata: Aliter enim eſſet peccator. Et cum dicitur, tunc Deus non eſſet miſericors neq; iu

ſtus,

ſtus, vtrũq; negatur. Nam eſto, quod nullum eſſet peccatũ, Deus miſericors eſt: quoniam ſi homo non peccat, niſi ex diuino auxilio, non peccat, & ex infinitis miſerijs nos eruit: & quanquam non peccamus, neque ſequitur Deum non eſſe iuſtum, ſi nullam facit punitionem. Nam prętor, qui haberet ſubditos bonos, & non delinquentes, ſi eos non punit, non ſequitur, quod ſit iniuſtus: verum dando unicuiq;, quod cõuenit, (eſto, quod nullum puniat: quoniã nullus peccat) iuſtus dicitur eſſe. Quare ſi nullum eſſet peccatum, cum Deus det, & vnicuiq; retribuat, vt conuenit, iuſtus eſt. Dictũ eſt enim, quòd eſto, quòd omnes eſſent boni, quare non æqualiter beati, eſt etiam Deus iuſtus iuſtitia punitiua; quanquam nullum actu puniat: quoniam eſt talis naturæ & talis uoluntatis, quod delinquentes, ſi adeſſent puniret. Vnde eſt ſatis poſsibile, quòd prætor, qui nũquam puniuit aliquem, quoniam nullum habuit delinquẽtem, ſit magis iuſtus iuſtitia punitiua, quàm prætor, cuius iuſſu mille & iuſtę interẽti ſunt:

ti sunt: quoniam fortassis ille qui nullũ puniuit, maiorem charitatem & zelum iustitiæ habuit quàm iste qui tot puniuit. Nam fortassis iste fecit ex inani gloria vel ex metu syndicatus, vel ex metu diuini iudicij. Quare cum Deus sit tota charitas, summe iustus est. & ridiculum est dicere, quod si nõ sunt opera extrinseca, Deus euacuatur à suis perfectionibus. Vnde & per simile dicitur de hominibus, quòd esto, quod nulli homines peccarent, essent misericordia & iustitia & reliquæ uirtutes. In statu namq; innocentię non fuissent peccata, neque defuissent virtutes. Nam sine peccato actuali potest esse misericordia & iustitia, subueniendo egenis, dando vnicuique quod suum est, & firmissimo proposito & intenta charitate dimittere offensam. Si quis offenderet punire delinquentes, si quis delinqueret, dum modo pertineret ad ipsum punire. Quare falsum est, quod mundus euacuaretur à uirtutib. & à perfectionibus, imò mũdus esset perfectior & pulchrior, & nulla uirtus deesset. Vnde nullus est tam fa

tuus, qui diceret, ciuitatem in qua Rex est, & subditi non peccant, esse minus beatam ciuitatem, in qua subditi sunt sceleratissimi: quanquam suus Rex maxime eos puniret, imò uidetur infoelicitatem dare Regi. Vnde patet ad primã confirmationem: quoniam supponit falsum. Nã omnes virtutes esse possunt, nullo existẽte peccato: sicuti homo potest esse temperatus circa gustum & tactum, & quod nunquam peccauerit. Ad secundam autem confirmationem, cum dicebatur, nihil est possibile, nisi aliquando deueniat ad actum, huic dicitur, quod propositio est falsa: neq; illa est diffinitio possibilis, sed quo posito inesse nullum sequitur incommodum. Vnde si ponatur, quod nullus homo peccet, non sequitur impossibile. Si enim Adam perstitisset in innocentia, nullꝰ peccasset. Possibile est autem ipsum perstitisse tunc, licet cum præteritum sit, non amplius est potentia. quod si dicitur, inuanum ergo Deus & natura dederunt homini potentiam peccandi, cum nunquam peccaret. Ad hoc dicitur,

citur, quod si Deus dedisset homini potentiam peccādi, vt peccaret, veluti dedit arbori frondescenti vt frondesceret, fortassis argumentum haberet euidentiam. Verum cum Deus dedit homini potentiam peccandi, vt potens peccare non peccaret, & mœreretur, non sequitur esse uanum. quod si vlterius dicatur cur aliquando in uno sęculo non reperiuntur homines non peccantes? Huic dicitur, quod hoc prouenit ex ipsis & suis malis voluntatibus: quoniam volūtas est causa peccati: possent si uellent. Ast in rebus naturalibus secus est: quoniam reguntur à natura quę à Deo dirigitur. Ad tertiam dubitationem, in qua dicebatur, quod si Deus aliquos elegit, & aliquos nō elegit, & inter electos & non electos aliquibus plus det, aliquibus minus, æqualia inæqualibus tribuit. Huic dicitur, concedēdo hoc. uerum negatur, quod sit hęc iniustitia: quoniā dare æqualibus inæqualia, est iniustitia si tenetur eis dare. Verum Deus non tenetur. Vnde, vt dicit Saluator, non est iniustum, si laborāti in vinea per totum

diem, & laboranti per vnam horam solùm det tantum vni, quantum alteri, dũ modo obseruet promissum vtriq; . Sed si laborans per totã diem doleat de con socio suo, qui tantũ habuit quantum ipse habuit, hoc est ex inuidia & malo animo. quare non fit alicui iniuria, sed hoc arguit bonitatem dantis. Deus enim facit hanc diuersitatem ex vniuersi perfectione. Quod si dicatur, vbi igitur cum bonis essent & peccatores, ista diuersitas decoraret vniuersum, quare Deus deberet eam facere, & esse causa tantæ pulchritudinis? Dico ad hoc, vt mihi uidetur, quod nisi esset pulchrum & decorum esse in vniuerso peccatores Deus nõ permitteret eos peccare: quoniam nihil nisi bonum potest à Deo pcedere, sed positiue agendo seu permittendo, tamen non mihi uidetur, quod uniuersum sit perfectius & pulchrius, si cum peccatoribus sint boni, quàm si omnes essent boni, veluti dictum est de comparatione facta inter duas ciuitates, quarum vna esset totaliter bona, & altera permixta ex malis & bonis. Quare cum

re cum dicebatur, Deus deberet facere homines peccare, vt decoret vniuersũ, dicitur, quod Deus istud facere non potest: quoniam peccatum est remotum ab eo, & esto per impossibile, quod faceret vt decoraret, quoniam melius est vniuersum totum esse bonũ quàm mixtum ex bono & malo, quanquam in libro de Mundo uidebatur dici oppositũ. Verùm sapientia mundi & Dei non conueniunt. Quod si iterum dicatur, si homines omnes essent æqualiter perfecti, sic quod homo minime perfectus, esset ita perfectus sicut perfectissimus; nunquid mundus melius staret? fortassis quòd sic. Quod si dicatur, quare Deus non sic fecit? Huic dicitur, quod nõ placuit dare vnicuiq; tantam mensurã, sicut alteri: veluti Deus potuisset facere vniuersum aliud melius isto: noluit tamen, & fortassis non est melius: quoniam Deus noluit. Vnde voluntas Dei est causa boni. In tantum enim res est bona, in quantum Deus vult illam, & fortassis quòd non repugnat rationi vniuersæ speciei, omnes homines esse æ-

qualiter perfectis: sic enim non esset homo. Ad quartam dubitationem, cum dicebatur, non uniuersaliter esse verum, Deũ aliquẽ glorificare propter mœrita præcedentia, huic dicitur, quod illud, quod dicitur, est uerum: sed propositio intelligitur tantum de ijs quos voluit glorificare: mediantibus mœritis antecedentibus.

Ad quintam dicitur, quòd Deus vt respicit futurum, qua futurum est, non potest cognoscere numerum prædestinatorum naturaliter, certa et ineuitabili cognitione: quoniam sic illis & alijs auferretur libertas. Si enim Socrates certitudinaliter sciretur saluari, & Plato dãnari, non contingenter ille saluaretur, & alius damnaretur. si autem concedatur, quod Deus sciat numerum saluandorum formaliter, aut igitur præstituit terminum quoad tempus, aut non. Si præstituit, illud non potest esse tempus finitum: quoniam de necessitate tot saluarentur, & tot damnarentur: & sic non minus auferretur libertas. Nam si (exẽpli gratia) mille sunt saluandi de necessi-

tate,

tate, reliqui damnabuntur, aut excederent numerum à Deo prædestinatum, neq; illud potest esse tempus infinitum propter eandem causam: quoniam aut auferretur libertas, aut excederetur numerus prædestinatus. Si verò ponatur, quod nullum tempus præstituit, hoc ui dere meo concedi potest. Verùm cum hoc tota stat, quod mundus nunquam cessabit: quoniam est in potestate hominum saluari & non saluari.

Quare stante Dei determinatione, quod tantus debeat esse numerus, est in potestate hominum, quod mundus nunquam finiatur: neq; implicat, quòd infinitas animas Deus producat, quamquam nunquam erit ita, quòd infinitæ sint animæ, neque Deus indeterminate agit: quandoquidem agit sicut prefixit agere. His tamen non obstantibus dicimus, quòd vt respicit rem & prædestinatos, vt sunt extra suas causas, scit numerum formaliter et materialiter, et scit determinate, quoniam cœli cessabunt.

Ad sextam autem dicitur, concedendo illud, ad quod deducitur, videlicet,

quòd Deus miseretur aliquando, & releuat magis peccantem, & dimittit minus peccantem: Sed negatur, quod Deus inferat illi iniuriam. Si enim essent duo debitores alicui, & vnus illorum deberet dare illi creditori mille, & alter vnum tantum: si creditor dimitteret illi gratis, qui sibi debet mille: illi autem qui sibi debet vnum tantum, non dimitteret, & conueniret eum coram iudice, Iudex sententiaret, vt ille suo creditori daret, quod deberet, quanquam intelligeret illi alteri donasse mille. Vnde nulla hic fit iniustitia.

Ad septimam dicitur, vt ad quintam, quòd Deus nulli parcit, neque preces alicuius determinate exaudit, vel determinate proponit se parcere, vel preces alicuius exaudire, quatenus respicit futurum contingens, & vt hoc stat in potestate voluntatis.

Si enim sic determinaret, ineuitabiliter esset. Quare non esset in potestate voluntatis peccare, & non peccare: illũ orare pro alio, & non orare: sed tantum se determinat, vt respicit factum, & præ suppo-

ſupponit determinationem voluntatis noſtræ: & quod alicui parcat, & alicui non parcat, hoc eſt ex libera eius voluntate: neq; alicui fit iniuria. Ad octauã & vltimam mihi uidetur dicẽdum, quod De9 potuiſſet facere vniuerſũ maius & pulchrius, quã hoc ſit, & multo pfectiorem effectũ pducere. Quod aũt non fecerit, eſt, quoniã noluit. & ſimiliter dicitur, quod quanq; in creatione vnius angeli manifeſtaretur eius infinitas, ſi creatio eſt tantum potentiæ infinitæ: tamen quantum ad rem creatam, non arguitur infinita perfectio: quoniam omne creatum eſt finitæ perfectionis. Quare ultra illũ gradum innumeros fere voluit creare: & quanquam plures & perfectiores poſſet facere, non tamen facit: quoniam non vult, neq; in hoc alia eſt quęrenda cauſa. & quanquã auribus Philoſophorum iſta uideantur deliramenta: tamen ſtandum eſt autoritati canonicæ ſcripturæ, quę eſt diuinitùs data, ut multoties diximus. & ſic terminatur quintus liber & ultimus.

EPILO-

EPILOGVS SIVE Peroratio.

IN materia de Fato & Libero arb. numeratæ sunt sex opiniones: & nulla harũ est sine ratiõe, et sine maximis difficultatibus & angustijs. Si nãq; quis attentè considerauerit, & sola ratione moueatur, nulla est, quæ ex toto satisfaciat. Dico tñ duo. Primũ, quod stando in puris naturalib. & quantũ dat ratio humana, ut mea est opinio, nulla harum opinionũ est magis remota à contradictione, quã opinio Stoicorũ. Potissimũ eñ argumentũ est aduersus eam, quod Deus est causa peccati: & sic Deus peccaret, quod absurdũ & erroneum uidetur Verũ si ponimus animas humanas esse mortales, veluti existimo Stoicos tenere, apud me nihil est, q̃d incommodum uideatur. Non plus enim crudele est, si anima est mortalis, quod aliqui conculcentur ab alijs: aliqui dominẽtur, aliqui seruiant, quod etiam unus deuoret aliũ q̃; quod lupus deuoret ouem, & serpẽs interficiat alia animalia. Si enim unum

est pro

est pro decore uniuersi, & reliquũ similiter se habet. nisi enim essent tot mala, non essent tot bona: si demis malũ, demis & bonũ. Vnde cum iste ordo fuerit per infinita secula, & infinitũ erit, quod semper est, habet causam necessariã, & per se. quare nõ est in nostra potestate, sed in potestate fati. Si etiã ponãtur animæ immortales, optime hoc saluari potest: quoniã numerus animarum est finitus. Infinitum enim in actu abhorret natura. quare aĩæ reiterato unirẽtur, & veluti videmus in uniuerso hoc quod terra fertilis nũc, postea sterilis, & sic uicissitudinarie, & de magnis & diuitibus fiunt abiecti & pauperes: & sic discurrẽdo p uniuersum, ut patet per historias. Nã vidimus Græcos dominari Barbaris, et nunc Barbari dominãtur Grȩcis: & sic discurrendo per oĩa reliqua. Quare verisimiliter uidet̃, quod qui nũc est Rex, aliquando erit seruus, & econtrà. Vnde nulla uidet̃ esse inæqualitas simpliciter inter homines secundũ istũ modũ. Quòd si dicat̃, si ego fui Rex, & nũc sum seruus, nõne recordarer? Certè argumen-

gumentũ est vanũ. Fui enĩ in vtero matris meæ et nõ recordor, me fuisse in vtero matris meæ: imò hodie feci aliqua, et nunc nõ recordor eorũ. Sagax enim natura omnib. puidit pro meliori. Quod si dicatur, qs ludus est iste? Sic enim ponẽdo, videtur opus Dei ludus esse. Verũ alius sic hic argumẽtas, respõdeat secundũ aliorũ opinionẽ, et maxime secũdum Arist. Eadẽ est difficultas, imò si qs recte cõsiderauerit, & vniuersum inspiciat, uidebit q̃d in uniuerso nõ sunt, nisi fatui & viri scelerati: et multi q habẽtur sapientes, sunt alijs stultiores: & q habẽtur meliores, sunt alijs deteriores. Certè sapiẽtia nostra insipientia est, & bonitas nostra, nequitia. Sufficit enim quòd in cœlo nõ reperiatur malitia. Infra aũt globũ Lunæ, cũ omnia tẽdant ad interitũ, fœtida sunt et putrẽtia. Veluti enim in animali aliquæ partes sũt nobiles de necessitate, & aliquæ ignobiles: sic mũdus est vnũ animal, & de necessitate: habet ista sublunaria tanquã stercora. Vnde veluti luminosũ producit latitudinẽ luminis, à certo gradu usq; ad nõ gradũ

sic &

ſic & Deus producit vniuerſum. Vnde non uideo ratione naturalē demonſtrantem aduerſus iſtā opinionē, & exiſtimo ſecūdum iſtā opinionē, Deū nō cognoſcere particularia, ſaltem generabilia & corruptibilia, niſi ſecūdū ſpeciē, nō aūt ſecundū indiuiduū: quoniā difficile uidetur, Deū ſic cognoſcere & uelle, tum quoniā infinitū non uidet̄ poſſe cognoſci, tum quoniā uidetur hoc fieri nō poſſe abſq; Dei mutatione, quanquā ſupra aliter dixerimus. Verū hoc mihi magis placet. Dico ſecundò, quòd cū ſapiētia humana quaſi ſemper ſit in errore, neq; homo ex puris naturalib. poteſt attingere ad ſyncerā ueritatē & precipue arcanorū Dei: ideo in omnib. ſtādum eſt determinationi Eccleſiæ, quę à Spiritu ſancto regulatur. Quare cum Eccleſia dānet fatū, vt Stoici ponūt, ideo ſimpliciter ipſum habemus negare, et firmiter Eccleſiæ credendū eſt. Quomodo autē ſaluet̄ diuina ꝓuidentia, cū libertate voluntatis apud Chriſtianos, uiſus eſt cōmunis modus ſaluandi, q nunquā à me fuit intellectus. Sed mihi modus ille uidetur

detur esse prestigiatorius, & potius inuolutio et deceptio quã enodatio et solutio. Ego aũt posui aliũ modũ, qui mihi satisfacit: et si alijs satisfaciet, Deus laudetur, à quo iuxta sententiã Iacobi Omne bonũ procedit. Si uerò non satisfaciat, mihi imputetur, in quo defectus est. Scio aũt absque dubio, quod lucrum extrinsecum (nõ dico quoad diuitias, quoniam hæ sunt alienæ à Philosoph. sed quoad famã) nõ possum reportare de his meis lucubrationib. & precipuè dũ uiuo, quoniã si fatua dixi, fatuus dicar: si uerò bona, Proh Deus imortalis, quãtam mihi cõparaui inuidiã Ego nemini peperci, vbi existimaui, falsum dici. Quod si rectè reprehẽdi, tãto maiorẽ inuidiam in me cõcitaui. Verum, vt in Præfatione huius libri dixi, hũc non subiui laborẽ, ut nomẽ meũ celebraretur, sed vt à magis sapiẽtib. addiscerẽ, quos uideo iñumeros fore. et scio, quod illi qui minus sciũt, erũt primi ad cõponẽdum libros aduersus hunc nostrũ Tractatũ. His aũt, quæ dixi, tãtũ adhereo, quãtũ approbauerit Ro. ecclesia, cui & in alijs me totũ subijcio.

Finis

Finis libris quinq; de Fato & Libero arbitrio impositus est, Dei gratia, per me Petrum filiũ Ioannis Nicolai Pomponatij Mantuani, Bononiæ, in Capella sancti Barbatiani, die XXV. Nouẽbris, in quo celebratur festiuitas D. Catharinæ virginis & martyris, anno M.D.XX. & octauo Pontificatus D. Leonis Decimi.

BASILEAE,

EX OFFICINA HENRICPETRINA, ANNO M. D. LXVII. MENSE MARTIO.

